Murat Bardakçı

Reddimiras

1926'da Yıldız Sarayı'nın bir bölümünün kumarhane hâline getirilmesinin ve 1927'de Osmanlı hazinelerinin satışa çıkartılmasının öyküsü ile diğer memleketlerden siyasî reddimiras örnekleri

Reddimiras
Murat Bardakçı
Tarih

© Murat Bardakçı

Birinci Baskı: Ocak 2023

Genel Yayın Yönetmeni: Gülenay Börekçi
Yayın Koordinatörü: Erdem Öztop
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Ufuk Tosunoğlu
Tashih: Ebubekir Al

ISBN: 978-625-7548-87-8
Sertifika No: 46403

Baskı-Cilt
Akpınar Mah. Hasan Basri Cad. No: 4 Sancaktepe-Kartal/İst.
T:+90 216 585 90 00
F:+90 216 585 91 30

Ön kapak fotoğrafı: Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nün büyük salonu 26 Eylül 1926 ile 12 Eylül 1927 arasında kumarhane olarak kullanıldığı günlerde (üstte) ve 1927'de satılmasına teşebbüs edilen, satılamayınca Ankara'da Maliye Bakanlığı'nın mahzenindeki kasalara konan Osmanlı hazinelerinin 24 yıl sonra, 1951 Mayıs'ında kasalardan çıkartılışı (altta).

© Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.

Murat Bardakçı

REDDİMİRAS

1926'da Yıldız Sarayı'nın bir bölümünün kumarhane hâline getirilmesinin ve 1927'de Osmanlı hazinelerinin satışa çıkartılmasının öyküsü ile diğer memleketlerden siyasî reddimiras örnekleri

KİTAPTA KULLANILAN BAZI ARŞİV BELGELERİ HAKKINDA ÖNEMLİ NOT:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde 30-18-1-1/6-47-8 numaralı *"İstanbul'dan nakledilen kıymetli eşyanın nakliyle görevli Enderun Hazine Kethüdası Refik Bey ve arkadaşlarının harcırah ve masraflarının karşılanması"*, 30-18-1-1-/10-33-8 numaralı *"Hazineye intikal eden kıymetli tarihi eserler ile Yıldız Kütüphanesi ve Muradiye Köşkü'ndeki yazma eserler tablolar ve benzerlerinin korunması, tetkiki ve teşhiri için heyet kurulması"*, 30-18-1-1/25-52-20 numaralı *"BMM bahçelerine konulmak amacıyla Dolmabahçe Sarayı'ndan getirtilecek iki geyik ve bir arslan heykelinin değerinin BMM Bütçesi'nden mahsubunun yapılması"*, 30-18-1-1/26-63-15 numaralı *"TBMM Başkanı Kâzım Paşa tarafından Ankara'ya getirtilen Dolmabahçe Sarayı eşyasının devir teslim işlemleri"* ve 30-18-1-1/30-63-20 numaralı *"TBMM Başkanlık Konağı'na ilâve edilen salonun tefrişi için Ihlamur Köşkü'nden ve Dolmabahçe Sarayı'nın depo kısmından bazı eşyaların devredilmesi"* başlıklı klasörlerin herbirindeki evrak sayısı önlü-arkalı olmak üzere 219 adettir ve bu evrak birkaçı dışında birbirinin aynıdır.

Birinci klasörde 30. sayfadan sonra 30-18-1-1/6-47-8 numaralı bir kararname, ikincide yine 30'dan sonra 30-18-1-1-10/33-8-1 numarası verilmiş bir başka kararname vardır. Üçüncüde 30'dan sonra 30-18-1-1/24-23-20 numarası ile 5030 sayılı boş ve 30-18-1-1/25-52-20 numarası ile 561 sayılı bir diğer kararname gelmiş, klâsöre ikinci kararnamenin numarası verilmiştir. Dördüncü klâsörde aynı şekilde 30. sayfanın ardından 30-18-1-1/26-63-15 numarası ile 5845, sonuncu klasörde de aynı şekilde 30'dan sonra 30-18-1-1/30-63-20 arşiv numaralı 7266 sayılı bir başka kararname vardır ve bütün bu dosyalarda numaralarını verdiğim kararnameler dışındaki belgeler birbirinin aynıdır.

Kitapta kullandığım kararnamelerin referaslarını dipnotlarda bulundukları klâsörlerin numarasının ardından *"klasörün içerisinde, ... sahifeden sonra"* şeklinde gösterdim.

Belgelerin künyelerindeki kısaltmalar:

CBA: Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

İÇİNDEKİLER

Önsöz
7

1.
Reddimirasımızın
kronolojisi
15

2.
Yıldız'da rulet,
bakara ve intihar
49

3.
Topkapı'da
mücevher mezatı
145

Notlar
401

Bibliyografya
419

İndeks
421

Albüm
433

ÖNSÖZ

...Osmanlı'yı medhetsek Cumhuriyet'i tutturmakta zorluğumuz olurdu. ...Şimdi dönüp geriye baktığımız zaman şöyle kötüledik biz: Kahramanlıklarla övündük. Yani, Kanuni Sultan Süleyman'ı kötülemedik hiçbir zaman, yahut Fatih Sultan Mehmet'i kötülemedik ama padişahlar dendiği zaman topyekûn kötüledik. Bugün ...kötülememiz lâzım gelen şey neyse onu kötüleyelim ama birtakım kötü misallere bakıp topyekûn kötülemelerden kaçınalım".

(Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in
1996'daki 13. Türk Tarih Kongresi'nin
kapanışında yaptığı konuşmadan)

Reddimiras, sahip olunan mirasın çeşitli düşünceler ve endişeler sebebi ile kabul edilmemesidir ve sadece şahıslar, gruplar veya tüzel kişiler değil, devletler de mirası reddedebilirler.

İhtilâl yahut inkılâp geçirmiş olan hemen her ülkede hafif veya şiddetli bir siyasî reddimiras yaşanmıştır. İktidara yeni gelen her rejim kendini meşrulaştırmak ve önceki rejimden daha mükemmel olduğunu göstermek maksadıyla eskiyi kötüleyici, suçlayıcı yahut küçük düşürücü propaganda ile eğitim ve kültür politikası takip edebilir; geçmişin uygulamalarından bazılarını yahut tamamını reddedip bunları yok bile sayabilir, bazen de mazinin hatıralarını, kültürünü ve hattâ başarılarını tam aksi şekilde gösterip tarihi de farklı şekilde anlatabilir. Hattâ, memlekete gelir sağlamak için eski rejime ait hazinelerin satışa çıkartıldığı da olur ve bunun tarihte bir hayli örneği vardır.

İngiltere'de Cromwell, Fransa'da ihtilâl ve Paris Komünü, Rusya'da 1917 devrimi sırasında böyle satışlar yaşanmıştır.

İhtilâl Fransası'nın reddimirası, öncelikle aristokrasi ile burjuvayı ortadan kaldırmaya yönelikti ve dinî alana da uzanıp Katolik düşünceyi, kiliseyi ve kilisenin mülklerini hedef aldı. Çin, geçmişinin kültürel mirasını tamamiyle reddetti. Sovyet reddimirası, belli sınıfları etkisizleştirip ortadan kaldırmasının ardından bir kısım imparatorluk mücevherlerinin satışı ve imparatorluktan kalan bazı binaların tahribi çerçevesinde kaldı.

*

Cumhuriyet'in ilânının ardından gelen Türk Devrimi, o tarihten bir buçuk asır önceki Fransız Devrimi'nden ciddî şekilde etkilenmişti. Mustafa

Kemal Paşa, Paris'te yayınlanan *Le Matin* Gazetesi'nde 7 Mart 1928'de çıkan mülâkatında *"Fransız İhtilâli bütün dünyaya özgürlük ruhunu telkin etmiştir. Dünyayı aydınlatan bir güneş gibi idi. İnsanlık onunla gelişmiş ve gücünün farkına onunla varmıştır. Fransız İhtilâli temel ve kaynak olmaya devam ediyor"* şeklindeki girişten sonra muhabire *"Türk demokrasisi bir asır sonra sizin demokrasinizin açtığı yolu takip ediyor ama kendi kimliği içerisinde gelişiyor"* diye konuşmuş, Türk ve Fransız devrimleri arasında farklar bulunduğuna işaret ederek *"Her millet, kendi devrimini sosyal çevresinin gereklerine, dahilî vaziyetine ve içerisinde bulunduğu döneme göre yapar. Bu, her zaman ve her ülkede aynı şekilde tekrarlanan bir hadise değildir"* demişti.

Ama, Türk gazeteleri bu sözlerin bazı yerlerini değiştirdiler, meselâ Paşa'nın Fransız İhtilâli için yaptığı *"dünyayı aydınlatan güneş gibi idi"* benzetmesini *"Bu fikrin hâlen esas ve menbaı bulunmaktadır"* hâline getirerek verdiler.*

Fransız ve Türk Devrimleri arasında Mustafa Kemal'in de ifade ettiği farkın yanısıra bir başkalık daha vardı: Fransız İhtilâli de, onun etkisinde kalan Türk Devrimi de yoğun bir reddimirasa girişmişti ama bu reddimiraslar Türkiye'de hayli uzun, Fransa'da ise nisbeten kısa sürmüştü. Sadece Fransa'nın değil, devrim görmüş diğer memleketlerin reddimirasları inkılâpların ateşli başlangıç günlerinde ortaya çıkmış, zamanla şiddetlenmiş fakat bu şiddetin bir müddet sonra azalması ile beraber reddimiras da sona ermiş, yeni rejim eskisi ile barışmış ve önceki haşin uygulamalardan doğan zararların tamirine çalışılmıştı.

Bizde ise böyle olmadı. Reddimiras neredeyse doksan sene boyunca devam etti ama eskiyi kötüleyip reddetme zihniyeti bir türlü son bulmadı...

"Osmanlı padişahlarının Türklük ile alâkalarının bulunmadığı", *"imparatorluğun resmî dilinin Arapça olduğu"* ve *"sarayda Türkçe konuşulmadığı"* gibi geçmişi kötüleme merakı; hâlâ devam eden eski harflere ve eski kültüre düşmanlıklar ve arada bir şiddetlenen *"Vahideddin hain miydi, değil miydi?"* gibisinden tartışmalar, Türkiye'de yepyeni bir toplumun tasarlandığı 1920'lerin ortalarından itibaren devrim politikalarının gereği olarak öğretilip zihinlere nakşedilen tamamen yanlış mesajların, bilgilerin ve yorumların kalıcı hasarlarıdır. Bunların etkisi bir kesim üzerinde bugün de devam etmektedir ve böyle hatâlı bilgilerin tashihi de hayli zordur.

İnkılâp senelerinde yaşanan bazı dinî kısıtlamalar, ezanın Türkçe okunması, resmî binaların üzerindeki eski harfli kitabelerin kazınması yahut alaturka musikinin yasaklanması gibi cebrî yaptırımların tatbikine artık imkân bulunmamasına rağmen, birçok alanda bugün de reddimiras hayalleri kuruluyor!

Reddimirasın ve geçmiş ile hesaplaşma zihniyetinin uzun bir aradan sonra görülen en vahim örneği, Sultan Abdülhamid'e ait olan ve İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edilen birbirinden kıymetli binlerce kitabın 1997'deki 28 Şubat döneminde o dönemdeki rektörün talimatı ile çöpe atılmasıdır!

---

* *Hakimiyet-i Milliye*, 8 Mart ve *Son Saat*, 9 Mart 1928.

1258'de Bağdat'ı işgal eden Moğol ordusunun yaptığı kültür katliamının benzeri olan bu hadise, kitapta ayrıntılı şekilde yeralıyor...

Türkiye'de bugün mevcut olan ideolojik gerginliğin, aşırı kamplaşmanın ve fikir alanındaki daha birçok tartışmanın temel sebeplerinden biri reddimirasın hâlâ son bulmayıp geçmişteki sert uygulamaların zihinlerde yarattığı sarsıntının hâlâ devam etmesidir ve devrimler ile reddimirasın günümüze kadar uzanan etkilerinin ayrıntılı tarihi, oldukça geniş hacimli bir kitap teşkil eder.

*

Kitabın konusunu Cumhuriyet'in ilk senelerindeki iki önemli reddimiras, Yıldız ve Topkapı Sarayları'nda meydana gelen hadiseler teşkil ediyor: Yıldız'ın bir bölümünün kumarhane hâline getirilmesi ve Topkapı'daki hazinelerin satış teşebbüsü...

Sultan Abdülhamid'in otuz küsur, son padişah Sultan Vahideddin'in de dört sene boyunca kullandığı Yıldız Sarayı'nın, yani imparatorluğun en yüksek seviyedeki idare merkezi olan mekânın bir bölümü, Cumhuriyet'in ilânından üç yıl sonra, 1926'da kumarhane ağırlıklı bir gazino haline getirildi ve devletin içişleri bakanı seviyesinde temsil edildiği bir balo ile açıldı. Mario Serra adındaki İtalyan bir girişimcinin kiralayıp işlettiği ve resmî ismi *Yıldız Belediye Gazinosu* olan kumarhane kısa bir zaman içerisinde vatandaşların servetlerini kaybetmelerine, sosyal facialara ve intiharlara sebep olunca, açılışından 11 ay sonra yine devlet tarafından savcılık ve polis marifetiyle kapatıldı.

Ancak, meselenin hukukî boyutu kapatma ile bir neticeye ulaşamadı ve seneler süren bir mahkeme safahatı başladı. Yıldız'da yaşananlar kamuoyunu yıllarca meşgul etti; uzun müddet memleket gündeminin ilk sırasında yeraldı, Mario Serra ile yapılmış olan sözleşmeler bir türlü iptal edilemeyince dâvâlar uzadıkça uzadı, hükümet gerektiğinde kararnameler çıkardı ve Yıldız macerası kumarhanenin açılışından ancak 13 sene sonra, 1939'da noktalanabildi.

Kitapta ayrıntılarını okuyacağınız ikinci hadise, 1923 ile 1963 arasında ve sessiz-sadasız cereyan etti: Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'nde, Dolmabahçe'de, Evkaf Müzesi'nde ve Askerî Müze'de muhafaza edilen imparatorluk mücevherlerinden bir kısmı 1923'te Ankara'ya nakledildiler, iki sene sonra yerlerine iade edildiler ama 1927'de yeniden Ankara'ya götürüldüler. Medine Müdafii Fahreddin Paşa'nın 1917'de iki bin civarında askerin muhafazası altında İstanbul'a gönderdiği ve Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'ne konan Medine Emanetleri'nden 86 adet gayet kıymetli eser de götürülen eserler arasında idi.

Reddimiras, asıl bu nakilden sonra yaşandı: Hükümet, 1927'de hazineleri elde edilecek geliri millete sarfetmek, yani memleketin kalkınmasında kullanmak maksadıyla Avrupa'da satmaya karar verdi!

Hazineden eski devirlerde de kimi mücevherler yahut objeler ihsan edilmiş veya siyasî maksatlarla hediye olarak verilmiş, buhran dönemlerinde altın ve gümüş eşyanın bir kısmı para basımı için Darphane'ye gönderilmiş, saray eşyasının da zaman zaman satıldığı olmuştu. Meselâ, 15. asırda yabancılar tarafından kaleme alınmış kitaplarda İkinci Bayezid'in tahta geçer geçmez babası Fatih Sultan Mehmed'e ait sanat eserlerini sat-

tırdığı, hattâ bu eserlerden birkaçının pazara düştüğü yazılı idi. Devlet gerçi sâbık sultan Abdülhamid'in mücevherlerini 1911'de Paris'te mezat ile sattırmıştı ama satılan mücevherler saraylarda muhafaza edilen hazineye değil, sâbık hükümdara ait idiler ve hazineden 1927 olduğu kadar geniş çapta eser satışı teşebbüsü hiçbir zaman görülmemişti.

Ankara, fiyat takdiri için Avrupa'dan mücevher uzmanları getirtti; Fransa'nın önemli bir mücevhercisi ile satışın Paris'te müzayede ile yapılması için temasa geçildi ve iki sene boyunca devam eden bu görüşmeler sırasında gerektiğinde Bakanlar Kurulu kararları çıkartıldı.

Avrupa ve Amerika gazetelerinin sık sık konu ile ilgili haberler vermelerine rağmen Türk gazeteleri teşebbüsten bahsetmediler ve halk hiçbir şeyden haberdar olmadı.

Ama, Ankara'nın bütün bu teşebbüsleri bugün hâlâ bilmediğimiz bir sebeple netice vermedi, yani imparatorluk hazinesi elden çıkmadı...

Satış teşebbüsünden seneler sonra, yine hazineler konusunda ardarda traji-komik hadiseler yaşandı:

Satış mümkün olmamıştı fakat hazine başta Topkapı Sarayı olmak üzere ait oldukları İstanbul'a iade edilmemiş ve Ankara'da üç ayrı anahtarla açılabilen büyük kasalara konmuştu...

Seneler sonra satış girişimi de, kasalardaki hazineler de tamamen unutuldu ve konu 24 sene sonra, 1951'de, Ankara'daki mahzenlerde içlerinde ne olduğu bilinmeyen bazı kilitli kasaların farkedilmesi üzerine gündeme geldi.

Kasaların anahtarlarının nereye konduğu hatırlanmadığı için Ankara'da haftalarca devam eden bir anahtar koşuşturması yaşandı. Mesele basına aksetti, gazeteler günlerce birinci sayfalarından açılamayan kasalardan bahsettiler. Devlet çilingirlerden medet umdu ama kasaları açmayı çilingirler de beceremeyince kapılarının oksijen kaynağı ile eritilmesi tartışıldı ve bu arada anahtarlar da uzun koşuşturmaların ardından nihayet bulunabildi. Kasalar açıldı, çıkan hazineler devleti de, basını da, halkı da şaşkınlığa uğrattı; aradan yine seneler geçti ve hazine Ankara'ya götürülüşünden 36 sene sonra, 1963'te asıl yerleri olan Topkapı Sarayı ile diğer müzelere iade edildi.

1927'de satışa çıkartılan, satışın mümkün olmaması üzerine Ankara'da kasalara kilitlenen ama mevcudiyetleri sonradan unutulan bu mücevherler ve eserler, Topkapı Sarayı'nda bugün Kutsal Emanetler Dairesi'nde muhafaza edilen bazı eşya ile başta Kaşıkçı Elması olmak üzere teşhirde bulunan hazinedir.

*

Dolmabahçe Sarayı ile Askerî Müze'den alınıp Ankara'ya götürülen kıymetli eşyanın arasında bulunan gümüş ve porselen takımların âkıbeti çok daha fena oldu: Bunların da bir kısmı satışa çıkartıldı, bazı porselenler Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kırdırıldı, gümüşleri de yeni basılacak paralarda kullanılmak üzere Darphane'ye gönderilip eritildi!

Bütün bu olup bitenler, hadiselerle bağlantısı bulunan ve ancak bir romanda rastlanabilecek hırsızlıklar, intiharlar, cinayetler ve diğer tuhaflıklar *Reddimiras*'ta ayrıntılarıyla ve yer yer tarih, yer yer de mizah çizgisinde yeralmaktadır!

Okuyucu kitapta Cumhuriyet'in ilk senelerinde yaşanan ama zamanla unutulan dramı andıran hadiselere şahit olacak, dram sonradan yer yer mizahî hal alacak, daha doğrusu *kara mizaha* dönecektir.

Ayrıntılarını öncelikle Türk ve Fransız devlet arşivlerindeki belgelere dayanarak anlattığım mücevher satışı teşebbüsü maalesef pek hoş değil, hattâ ürkütücüdür, üstelik bazı uygulamalar gayet hoyratça ve bugün için şaşırtıcıdır. Fakat tamamı gerçektir, belgelidir, hepsi bizim hikâyemizdir ve okuyucunun Yıldız Sarayı'nın kumarhaneye çevrilmesi ile hazinelerin satışa çıkartılmasının ardında devrim yıllarındaki mâlûm reddimiras politikasının bulunduğunu, eski rejimden kalan binalara ve objelere karşı girişilen bu hareketin sadece bize mahsus olmadığını, benzerlerine devrim yaşamış başka ülkelerde de rastlandığını unutmaması gerekir.

*

Türkiye'de yakın dönemin tarihi yazılırken, son senelerde sadece gazeteleri ve dergileri kaynak alıp olayları yayınlanmış haberlere dayanarak anlatma âdeti hâkim oldu.

Gazeteler ve dergiler, hadiselerin cereyan ettiği dönemin tanıkları ve kaynaklarıdır. Özellikle eski harfli gazetelerde haberler gayet uzun ve ayrıntılı şekilde verilirler ama kaynak olarak sadece yayınlanmış haberlerin kullanılması kâfi değildir, konunun belgelere dayandırılıp arşiv bilgileri ile desteklenmesi şarttır.

Günümüz Türk basınının haberleri veriş tarzı, gazetelerin araştırmalara tek başlarına kaynaklık edemeyeceğinin mükemmel bir örneğidir:

Memlekette giderek artan kamplaşmanın neticesinde gazetelerde çıkan haberler ve yorumlar ifrat ve tefrit çizgisindedir; olaylar, özellikle de siyasî mahiyette olanlar basının bir kesimi tarafından *ak,* diğer kesimi tarafından da *kara* olarak gösterilmektedir.

İleride, Türkiye'nin 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki vaziyetini yazmak isteyen bir araştırmacının kaynak olarak bugünün gazetelerini kullandığını düşünün... Gazetelerin haberleri verişindeki farklılık sebebi ile düzgün yorum yapması mümkün olmayacak, tamamen yanlış neticelere varacak ve yazdıkları karmakarışık bir manzara arzedecektir.

Basındaki bu farklı değerlendirmeler aslında geçmişte de mevcut olduğu ve gazetelerin tek başlarına ve birinci derece kaynak kabul edilmemeleri gerektiği için, *Reddimiras*'ta ağırlığı arşiv belgelerine verdim. Yıldız ile Topkapı Sarayları'nda yaşananları belgelere dayanarak naklettim, vaktiyle bu konular hakkında yerli ve yabancı basında çıkmış olan haberlere de yan unsur olarak kullandım.

Kitapta yeralan ama bazı tarafları hâlâ karanlıkta kalan hadiseler, Türk Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki tasnifin tamamlanıp bu arşivdeki belgelerin araştırmaya açılmasından sonra aydınlığa çıkabilecektir.

*

Bir sarayın kumarhane hâline getirilmesi ile devlet tarafından kullanılması arasında hayli fark vardır...

Ben devletin, özellikle de cumhurbaşkanlarının İstanbul'a gelişlerinde sarayları kullanmaları gerektiğine, zira bu sayede hem mekânların fonksiyonsuz kalarak zamanla harap olmalarının önüne geçileceğine, hem de

gözönüne gelmelerinin prestijimiz bakımından faydalı olacağına inanırım...

Avrupa'da kraliyet saraylarını zaten taht sahipleri kullanırlar ama cumhuriyet ile idare edilen birçok memleketin devlet başkanları da kraliyet yahut imparatorluk saraylarında çalışırlar. Cumhurbaşkanlığı ofisleri İtalya'da Quirinale Sarayı'nda, Avusturya'da beş asırlık Hofburg'da, Fransa'da da Paris'teki Élysée'dedir. Paris'in birkaç asırlık Hotel Matignon'u başbakanlık binasıdır, Rusya hâlâ çarlar zamanından kalma Kremlin Sarayı'ndan idare edilir. Üstelik bu binaların muhafızları da birkaç asır öncesinin üniformalarını giyerler...

Türkiye'nin de aynı sisteme ihtiyacı vardır, zira bu iş sarayların cumhurbaşkanının şahsına değil, *makamına* tahsis edilmesi demektir ve aynı zamanda devletin devamlılığını gösterecek bir prestij vasıtasıdır.

Atatürk'ün İstanbul'a gelişlerinde Dolmabahçe Sarayı'nda kaldığının ve orada vefat ettiğinin unutulmaması gerekir...

Saraylar, prestij kavramının iyi bilindiği ve göze batmadığı tek parti ve Demokrat Parti dönemlerinde devamlı olarak kullanılmışlardı. Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'a geldiğinde genellikle Park Oteli'nde kalır; Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Dolmabahçe'yi tercih eder, kalabalık davetler buranın muayede salonunda verilir, dar kapsamlı toplantılar Şale'de düzenlenir, yabancı devlet başkanları da Dolmabahçe'de yahut Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlanırdı.

1960'taki 27 Mayıs darbesi ile bu uygulama son buldu. Bugün resmî ziyaretler yahut uluslararası toplantılar için İstanbul'a gelen cumhurbaşkanlarını ve kralları artık otellerde ağırlıyoruz!

Tuhaftır ama, seneler önce sarayları eski rejimi sömürü vâsıtası olarak görerek reddimirasa dahil eden ideolojiyi hâlen müdafaa eden kesim, şimdi aynı mekânlara sahip çıkıyor ve müze olarak ziyarete açılmaları dışında hiçbir şekilde kullanılmamaları gerektiğini savunuyor!

*

Reddimiras'ın ilhamını İtalyan tarihçi dostum Riccardo Mandelli'nin 2012'de Torino'da yayınladığı ve İtalyan mafyasının kumarhaneler ile ilişkilerini, bu grupların Benito Mussolini ile bağlantılarını ve 1924'te 39 yaşında iken öldürülen sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti'nin kumar mafyası ile mücadelesini anlatırken Yıldız Gazinosu'ndan kısa da olsa bahsettiği *"Al Casinò con Mussolini"*, yani *"Mussolini ile Gazino"* isimli eserinden aldım ve Yıldız bahsi ile beraber Topkapı Sarayı'ndaki mücevherlerin satışa çıkartılmasının öyküsünü *Reddimiras*'ta biraraya getirdim.

Her iki konudan da üzerlerinden birhayli sene geçmesinden sonra, kısa da olsa Türkiye'de ilk defa zaten ben bahsetmiştim...

Hazinenin satış teşebbüsü ile ilgili evraka 1990'ların ortalarında, *Şahbaba*'yı yazdığım günlerde belge bulmak için gittiğim Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde rastlamıştım. Satış girişimini ve 1951'de Ankara'daki anahtar koşuşturmasını önce Hürriyet'teki sayfamda 2 Haziran 1996'da *"Merkez Bankası'ndaki Mücevherler Ne Oldu?"* başlığı altında yazmış,

bazı ayrıntıları da 1998'de yayınladığım *Şahbaba*'da anlatmıştım.† Aynı konuyu daha sonra 7 Haziran 1998'de yine Hürriyet'te *"Fransızlar korkmasaydı sarayları bir güzel satıyorduk"* ve aynı gazetede 23 Ekim 2005'te *"Özelleştirmeye Topkapı Sarayı'ndan başlamış ama müşteri bulamamıştık"* başlıkları ile tam sayfa hâlinde vermiş, Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nün kumarhane hâline getiriliş öyküsünü de 3 Mart 2013'te Habertürk'teki sayfamda *"Abdülhamid'in saltanat ve hilâfet merkezi olan Yıldız, 1926'da kumarhane yapılmıştı"* başlığı altında nakletmiştim.

Bu iki konu hakkında daha sonra yapılan bütün yayınların temelini 1996'dan itibaren bu yazdıklarım teşkil etti. Bazı muhafazakâr dergiler Yıldız bahsini arada bir hilâfet çerçevesinde ideolojik boyuta taşıdılar ama yazılanların tamamı *Şahbaba*'da ve gazetelerde neşrettiğim birkaç evrakın tekrarı ile sınırlı kaldı, ortaya yeni belgeler konmadı ve tabiî, bu bahisleri ilk defa benim gündeme getirdiğimden de hiç bahsedilmedi!

Yıldız Sarayı'nda bir kumarhane açılmasının ve hazinedeki mücevherlerin satış girişiminin bütün ayrıntıları, şimdi bu kitapta biraraya geliyor.

*

Reddimiras'ı kaleme alırken birçok dostumun yardımını gördüm...

Şahbaba'yı yazdığım 1990'ların ortalarında Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın o senelerde Quai d'Orsay'deki binasında bulunan arşivinden ihtiyaç duyduğum mücevher satışı ile ilgili birkaç belgeyi sayesinde temin ettiğim merhum Bülent Osman'ı rahmetle yâdediyorum.

Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin Paris'te satışı konusunda Osmanlı Maliye Nazırı Nail Bey ile Fransız mücevherci Robert Linzeler'in 11 Temmuz 1911'de imzaladıkları sözleşmenin orijinal nüshasını ve satış konusundaki diğer evrakı Paris'teki müzayede şirketi Ader-Tarjan-Picard'ın arşivinde bulan ve görüntülerini bu kitapta kullanmama izin veren meslekdaşım Vivet Kanetti'ye teşekkür ediyorum. Abdülhamid'in mücevherlerinin 1911'de Paris'te müzayedeye konması ile ilgili evrakı ve alıcıların listesini de yine Vivet Kanetti'nin sayesinde edinebildim.

Yıldız Kumarhanesi'nin müsteciri Mario Serra'dan bahseden İtalyanca belgeler ile o döneme ait bazı İtalyan gazetelerini dostum Riccardo Mandelli gönderdi ve tercümelerini anadili İtalyanca olan arkadaşım Meyzi Baran yaptı. Meyzi ayrıca, Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden getirdiğim evraktan bazısındaki ağır bir diplomatik üslûp ile yazılmış ve zor anlaşılan bölümler ile girift elyazılarının içerisinden çıkabilmemi de sağladı. Kendisine şükran borçluyum.

Kitabı yazarken sık sık fikrini aldığım ve bazen sorularımla bıktırdığıma emin olduğum dostum Prof. Dr. Erhan Afyoncu'nun teşviklerini ve kendine mahsus yorumlarını hoş birer hatıra olarak muhafaza ediyorum. İhtiyaç duyduğum gazete haberlerini kütüphanelerdeki kolleksiyonlardan tarayan ve daha başka kayıtları da temin ederek beni büyük zaman kaybından kurtaran genç tarihçi Ebubekir Al ile arşiv belgelerinden bazılarının mukabelesini beraberce yaptığımız Arda Doma'ya müteşekkirim.

Sultan Abdülhamid'in tahtından indirilip Selânik'e gönderilmesinden

---

† *"Şahbaba"*, Gri Yayın, İstanbul 1998, sah: 258-269.

sonra satılan kedisi ile ilgili kaydı bulan azîz dostum Sefer Turan'a, kitapta kullandığım bazı önemli belgeleri edinmemi sağlayan Cumhurbaşkanlığı Arşivi Daire Başkanı arkadaşım Muhammet Safi'ye ve nihayet rahat ve huzurlu bir ortamda çalışmamı temin eden zevcem Ayşegül'e minnettarım.

Murat Bardakçı
Kasım 2022
Teşvikiye

Birinci bölüm:

REDDİMİRASIMIZIN KRONOLOJİSİ

"...Saraylar ve o sarayların etrafını çeviren hainler asırlarca bu milleti gaflette bıraktılar. Onu nûra koşmaktan menettiler. Onlar bu milleti ve bu memleketi yalnız iki zamanda düşünürlerdi. Biri paraya, diğeri askere muhtaç oldukları zaman! ...Sonra, onların saraylardaki debdebe ve dârâtı temin için paraya ihtiyaçları vardı. Bu parayı milletten sopa ile alırlardı. ...İşte bu tarz-ı idareye padişahlık idaresi denir. Arkadaşlar, bu idareyi bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdük".

(Mustafa Kemal Paşa'nın
17 Mart 1923'te Adana'da
yaptığı konuşmadan)

1.
Türk'ün yeni âmentüsü

Türkiye'de 1922 sonbaharından 1930'ların ortalarına kadar emsâline asırlar boyunca rastlanmamış bir başkalık yaşanıyor, her alanda önemli değişiklikler oluyordu.

Sebep, birbirini takip eden inkılâplar ve inkılâpların her tarafı saran ateşi idi...

18. asrın ortalarında cephelerde uğranan mağlûbiyetlerin artık bir son bulması maksadıyla önce askerî alanda başlatılan, Üçüncü Selim zamanında daha kararlı bir hal alan, İkinci Mahmud'un iktidarında sosyal hayata da yansıyan ve sonraları, İttihad ve Terakki'nin devlete hâkim olduğu yıllarda da aynı şekilde devam eden modernleşme çabaları 1925'ten itibaren çıkartılan kanunlarla ve bu kanunların bazen sert şekilde uygulanması ile sadece sosyal düzeni değil, günlük hayatı da derinden değiştiriyordu.

Ankara'daki Meclis 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırmış ama Hilâfet'e dokunmamış, 13 Ekim 1923'te Ankara başkent yapılmış, 16 gün sonra, 29 Ekim'de Cumhuriyet ilân edilmiş, 3 Mart 1924'te Hilâfet de kaldırılmış ve devrimler artık ardarda gelmeye başlamıştı.

1922 ile 1934 arasında sosyal ve günlük hayatta büyük değişiklikler yapan inkılâpların ve uygulamaya konan yeni kararların bazıları şunlardı:

■ 1 Kasım 1922: Saltanat kaldırıldı; son padişah Sultan Vahideddin, 17 Kasım'da Türkiye'yi terketti.

■ 3 Mart 1924: Hilâfet kaldırıldı; Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye sınırları dışına çıkartılmasına karar verildi; aynı gün Şer'iye, Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletleri ilga ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi.

■ 8 Nisan 1924: Şer'iye mahkemeleri kaldırıldı.

■ 25 Kasım 1925: Şapka Kanunu ile Türkiye'de erkeklerin şapka dışında serpuş kullanmaları yasaklandı.

■ 30 Kasım 1925: Tekkeler ve zaviyeler kapatıldı, türbedarlıklar lâğvedildi.

■ 26 Aralık 1925: Günün 24 saate taksim edilmesi hakkında ka-

nun çıkartıldı, aynı gün kabul edilen bir başka kanunla da Milâdî takvime geçildi.

■ 9 Aralık 1925: Yerli sanayii güçlendirmek maksadıyla, devlet görevlilerinin yerli kumaştan dikilmiş elbise giymelerini öngören kanun kabul edildi.

■ 19 Nisan 1924: Kabotaj kanunu ile Türk karasularında limanlar arasındaki her türlü faaliyetin sadece Türk bayrağını taşıyan gemiler ile yapılmasına karar verildi.

■ 17 Şubat 1926: Mecelle lâğvedildi ve yerini İsviçre Medenî Kanunu'ndan uyarlanan Medenî Kanun aldı.

■ 13 Mart 1926: İtalyan Ceza Kanunu'ndan uyarlanan Türk Ceza Kanunu kabul edildi. Bunu daha sonra Borçlar, Ticaret, Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü ile İcra İflâs Kanunları'nın kabulü takip etti.

■ 10 Nisan 1926: Ticarî müesseselerin kayıtlarını Türkçe'den başka bir dilde tutmaları yasaklandı.

■ Ekim 1926: Okullarda Türk Musikisi'nin eğitimi yasaklandı ve yasak 1976'ya kadar tam 50 sene boyunca devam etti.

■ 28 Mayıs 1927: Meclis'in kabul ettiği, hâlen yürürlükte olan ama uygulanmayan 1057 sayılı *"Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebânî-i Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması"* kanunu ile resmî binaların üzerlerindeki tuğra, arma ve kitabeler ile medhiyelerin kapatılması, üzerlerinde kapatılmamış kitabe bulunan binaların da resmî daire olarak kullanılmamaları kararlaştırıldı.

■ 11 Nisan 1928: 1924 Anayasası'nda geçen *"Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâm'dır"* ibaresi ile milletvekili yeminindeki *"Vallahi"* kelimesi Anayasa metninden çıkartıldı.

■ 20 Mayıs 1928: Resmî yazışmalardaki hesaplamalarda uluslararası rakamların kullanılması kanunu kabul edildi.

■ 1 Kasım 1928: Harf İnkılâbı yapıldı, bunu 1930'lardan itibaren dil ve musiki inkılâpları takip etti.

■ 5 Şubat 1932: Süleymaniye Camii'nde ilk defa Türkçe hutbe okundu; sonraki günlerde ezanın da Türkçe okunmasına başlandı. Diyanet, 6 Mart 1933'te salâtların da Türkçe olması talimatını verdi ama Türkçe ezan konusunda 1941'e kadar bir kanun çıkartılmadı. Arapça ezan 26 Haziran 1941'de kabul edilen 4055 sayılı kanun ile resmen yasaklandı ve bu yasak 16 Haziran 1950'de ezanın Türkçe'nin yanısıra eskiden olduğu gibi Arapça da okunmasını serbest bırakan 5665 sayılı kanunun çıkartılmasına kadar devam etti.

■ 21 Haziran 1934: Soyadı Kanunu çıkartıldı.

■ 1 Kasım 1934: Radyolarda Türk Musikisi yayınları yasaklandı

ve yasak 9 Eylül 1936'ya kadar 675 gün devam etti.

■ 26 Kasım 1934: *Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi* ve *Hazretleri* gibi lâkâp ve unvanlar kaldırıldı; aynı kanunla sivil nişanlarla madalyaların takılması da yasaklandı.

■ 3 Aralık 1934: Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun kabul edildi.

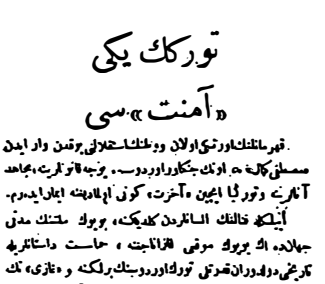
■ 5 Aralık 1934: Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi.

■ 5 Şubat 1937: Anayasaya lâiklik esası kondu.

Ankara, Cumhuriyet'in ilânının ardından bütün bu değişiklikleri sosyal hayata da yansıtabilmek maksadıyla herşeyi sıkı şekilde takip ediyor, inkılâpların halk tarafından benimsenmesi için hemen her tedbire başvuruyor, uygulamalarla beraber sık sık *inkılâp* ve *muasırlaşma,* yani *çağdaşlaşma* kavramları telâffuz ediliyordu. Hattâ, rejimin sıkı destekçileri Fransız İhtilâli sonrasında ortaya çıkan *Akıl Kültü* ve *Mutlak Varlık Kültü* benzeri yepyeni inançların ibadetlerini hatırlatan metinlerin benzerlerini kaleme almaya başlamışlardı.

Bunlardan biri, *"Türk'ün Yeni Âmentüsü"* idi:

> Kahramanlığın örneği olan ve vatanın istiklâlini yoktan vâreden Mustafa Kemal'e, onun cengâver ordusuna, yüce kanunlarına, mücahit analarına ve Türkiye için âhiret günü olmadığına iman ederim.
>
> İyilikle fenalığın insanlardan geldiğine, büyük milletimin medenî cihanda en büyük mevkii kazanacağına, hamaset destanları ile tarihi dolduran kudretli Türk Ordusu'nun birliğine ve Gazi'nin Allah'ın en sevgili kulu olduğuna kalbimin bütün hulûsu ile şehadet ederim.[1]

تورك يكى

«آمنت»سى

قهرمانلغك اورنكى اولان وطنك استقلالنى يوقدن وار ايدن مصطفى كمال ه اوك جنكاور اوردوسنه، يوجه تاريخ مجاهد آنالرنه وتورك ايچين «آخرت» كونى اولمادينه ايمان ايدرم.

ايلكك قانلك السانلردن كلديكنه، بويوك ملتك مدنى جهاتده اك بويوك موفقى قازانجنه، حماسه داستانلريله تاريخى دولدوران قدرتلى تورك اوردوسنك برلكنه و «غازى»نك الهك اك سوكيلى قولى اولدغنه قلبمك بوتون خلوصيله شهادت ايلدرم.

TÜRKÜN YENİ AMENTÜSÜ

Kahramanlığın örneği olan ve vatanın istiklâlini yoktan var eden Mustafa Kemal'e onun cengâver ordusuna yüce kanunlarına mücahit analarına ve Türkiye için âhiret günü olmadığına iman ederim.

İyilikle fenalığın insanlardan geldiğine büyük milletimin medenî cihanda en büyük mevkii kazanacağına hamaset destanları ile tarihi dolduran kudretli Türk Ordusu'nun birliğine ve Gazi'nin Allah'ın en sevgili kulu olduğuna kalbimin bütün hulûsu ile şehadet ederim.

Ankara'da 1928'de eski ve yeni harflerle birarada basılan "Türk'ün Yeni Âmentüsü"nde "Âmentü"nün yeraldığı sayfa.

1920'li seneler, Avrupa'da diktatörlüklerin ve otoriter rejimlerin hâkimiyetlerinin başladığı dönem idi. İngiltere, Fransa, İsviçre, İr-

landa, Hollanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Letonya ve Çekoslovakya dışında demokrasinin hüküm sürdüğü başka bir memleket pek yoktu ve diğer Avrupa memleketleri ya diktatörlerin yahut kuvvetli otoritelerin idaresi altındaydı. Almanya, İtalya ve Arnavutluk'ta tam bir diktatörlük hâkimdi; Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Avusturya, Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya'da da otoriter rejimler kurulmuştu ve Türkiye'deki Mustafa Kemal rejimi, Avrupalı tarihçilerin gözünde 1920'den itibaren *otoriter iktidar* olarak görülüyordu.[2]

Diktatör kavramı zaten o senelerde şimdi olduğu kadar sert mânâ ifade etmiyor, *mutlak iktidar* mânâsına geliyor; meselâ Marksist literatürün geçmişte de, bugün de en sık kullanılan kavramlarından olan *proleterya diktatörlüğü* sözündeki *diktatörlük* ifadesi de bu mânâyı vermek için kullanılıyor, hattâ *diktatör* sözü yazışmalarda hitap şeklinde bile yeralıyordu...

Birleşik Amerika'nın Syracuse şehrinin sâkinlerinden Jon Deering ismindeki bir mason 2 Haziran 1931'de Mustafa Kemal'e bir mektup gönderip 32. dereceye yükseldiğini yazmış, masonik sertifikasının üzerine koymak üzere önde gelen devlet adamlarının imzalarını topladığını söyleyerek Mustafa Kemal'den de imza istemiş, hattâ gönderilecek imzanın posta ücreti olarak beş sent yollamıştı. Mektup *"Dictator Kemal Pasha, Dictator of Turkey, Honorable Dictator Pasha"* [Diktatör Kemal Paşa, Türkiye Diktatörü. Muhterem Diktatör Paşa] hitabı ile başlıyordu ve mektubu Türkçe'ye tercüme ederek Cumhurbaşkanlığı'na gönderen Dışişleri Bakanlığı, girişteki *diktatör* hitabını normal karşılamıştı.[3]

Mustafa Kemal de diktatörlüğün bazı durumlarda gerekli olduğuna işaret etmiş ve dünyanın önde gelen biyograflarından Emil Ludwig ile 1930'da yaptığı görüşmede *"Buradaki kapıcıya sorun, o bile benden korkmaz. Korku üzerine kuvvet kurulamaz, toplar üzerine müesses satvet* [tesis edilen ezici kuvvet] *dahi daima muvakkat* [geçici] *kalacaktır. Bir ihtilâl esnasında buna ihtiyaç vardır ve bir de bazan diktatörlüğe de lüzum vardır. Büyük teşebbüsler hiçbir vakit bir encümen* [komisyon] *tarafından yapılmamıştır"* demişti.[4] Ama, 1937'de Polonya asıllı İngiliz heykeltraş ve yazar Rom Landau'nun yazacağı kitap için Londra'daki Türkiye Büyükelçiliği vasıtası ile Çankaya'ya gönderdiği sorulara cevap verilirken *"Kemalizm'in kabul etmediği yegâne nokta diktatörlüktür"* deniyordu.[5]

*

Rejimin resmî ve sürekli propagandası, sosyal hayattaki benzer değişikliklerin yaşandığı başka memleketlerde de uygulanan bir

kuralın üzerine bina edilmişti: Eski rejimin kötülenmesi, aşağılanması, millete sadece zarar verdiği ve fenalıktan başka bir şey getirmediği iddiasının tekrarlanması, geçmişteki devlet adamlarının karalanması ve yeni rejimin bütün bunlara son verip memleketin önünü açacağının, halkın çok iyi günler göreceğinin vurgulanması...

*

Yeni Türkiye'nin merkezi artık Ankara idi ve İstanbul'un devletteki yeri tarihe mâlolmuştu. İmparatorluğun payitahtı genç cumhuriyetin küçük başkentine göre gerçi çok daha gösterişli ve tantanalı idi ama yeni rejimin eski payitahtı başlangıçta küçük göstermesi gerekiyordu ve öncelikle İstanbul'da çıkan gazeteler hedef alındı. Ankara basını, İstanbul basınının hâlâ eski rejime sadakat gösterdiği ve son zamanlarda en sıradan bir hadiseyi bile facia hâline sokmakla meşgul olduğu iddiasındaydı:

> "İstanbul herşeyi i'zam etmekte [gereğinden fazla büyütmekte]; en âdî hadiseleri tabîi mahiyetinden çıkararak garip bir facia şekline sokmaya temayül gösteriyor. Anlaşılması pek müşkül olan sebeplerin tesiri ile sinirler gerginleşmiş ve muhakemeler gayrıtabîi bir hâl almıştır".[6]

Sosyal hayatta değişiklikler sürüp giderken, yeni rejim boş kalan sarayların mevcudiyetini hatırladı...

Âdetimizdir, boş bir mekân bizi her zaman rahatsız eder ve mutlaka kullanmak isteriz...

Mekânın sıradan ucuz bir yapı, saray veya boş bir arsa, çayır yahut saray bahçesi olmasının bizim için hiçbir farkı yoktur, kullanılmalarının şart olduğunu düşünürüz.

Zor ve kötü günler olarak gösterilen eski rejime ait olan ve o rejimin sembolü sayılan sarayların da inkılâp ve çağdaşlaşma devrinde kullanılmaları lâzımdı. Bu binalarda yapılacak faaliyetler Türkiye'nin sosyal değişimini aksettirmeli, kadın ve erkek buralarda beraberce oturabilmeli, eğlenebilmeli, saraylar fraklı ve tuvaletli çağdaş Batılı davetlerin ve hattâ memlekette o zamana kadar resmen vârolmamış bir hayat tarzının mekânı olmalı, meselâ gruplar hâlinde dans edilebilmeli ve kumar da oynanabilmeli, yani birkaç sene öncesine kadar sadece hanedan mensuplarının kullanabildikleri saraylardan artık inkılâbın gösterdiği yeni hayat tarzı doğrultusunda istifade edilmeli idi.

Bu gibi uygulamalar toplumda hayat bulması istenen değişikliklerin sür'at kazanmasında rol oynayabileceği gibi *"Yeni rejim, memleketin eski efendilerinin rahat ve gözlerden uzak şekilde zevk u safâ sürebilmeleri maksadıyla kapalı tutttukları mekânları ar-*

tık halka açıyor" şeklindeki propagandaların vasıtası olabilir; eski rejimin burnu gıyabında da olsa sürtülebilir, hattâ sevilmeyen hükümdarların isminden ve hatırasından hesap sorulabilirdi!

Neticede sadece saraylar değil, eskiden kalan başka mekânlar da reddimirasın hışmına uğradılar. O günlerde gerçi İstanbul'un bazı büyük camilerinde ve saltanat günlerinin önemli birkaç binasında restorasyonlar başlatılmıştı ama harap vaziyetteki camiler, mescidler, tekkeler ve eskiden kalma daha başka birçok yapı inkılâbın hedefi oldu. Cemaati kalmayan bazı küçük camiler ideolojik düşüncelerle satıldı, vakıflara ait kimi binalar da gelir sağlamak maksadıyla elden çıkartıldı, hattâ yıktırıldı.

Arşivlerde o günlerde yıktırılması veya satılması kararlaştırılan binaların listelerinin yeraldığı çok sayıda yazışma ile kararname mevcuttur ama bir başka gerçeğin de gözardı edilmemesi gerekir:

Tek Parti döneminde başlayan ve Demokrat Parti'nin devam ettirdiği *İstanbul'un imarı* projeleri, şehrin tarihî dokusuna reddimiras günlerindeki eski eser tahribatından çok daha büyük zararlar vermiştir!

*

Daha sonra gittikçe şiddetlenerek reddimirasa dönüşecek olan düşünceyi ilk telâffuz edenlerden biri, Mustafa Kemal Paşa oldu. Paşa, Cumhuriyet'in ilânından yedi ay önce, 17 Mart 1923'te Adana'da yaptığı konuşmada eski idare, saraylar ve saray çevresi hakkında ağır sözler söylüyordu:

> "...Eski Osmanlı Hükümeti sopaya mâlikti. Biz çalışırız, mahsulâtımızı elimizden alırlar. Yine karşımızda sopayı görürdük. Dinleyecek makam yoktu. İşitirdik, birtakım insanların sarayları, cariyeleri varmış, onların başında Sultan varmış. Meğer bizim bütün mâmeleğimiz onlarınmış. Bizi herşeyden mahrum eden meğer o saraylar, o sultanlarmış.
>
> Evet arkadaşlar, o saraylar ve o sarayların etrafını çeviren hainler asırlarca bu milleti gaflette bıraktılar. Onu nûra koşmaktan menettiler. Onlar bu milleti ve bu memleketi yalnız iki zamanda düşünürlerdi. Biri paraya, diğeri askere muhtaç oldukları zaman! Bir baştan memleketi soyarlar, diğer yandan milletten aldıkları askerle Viyana'yı, Mısır'ı, İran'ı zapt için fütuhata kalkarlardı. Halbuki milletin o fütuhatta hiçbir emel-i millîsi, arzu-yı vicdanîsi ve menfaati yoktu. Onların hırsı, şan ve şerefi için, bu milletin evlâtları bir daha dönmemek üzere onların arkasından sürüklenirlerdi.
>
> Sonra, onların saraylardaki debdebe ve dârâtı temin için paraya ihtiyaçları vardı. Bu parayı milletten sopa ile alırlardı. Bütün bunların neticesi milleti fakre, harabîye, nihayet ölümün

kıyısına götürdü. İşte bu tarz-ı idareye padişahlık idaresi denir (*"Kahrolsun bu idare!"* sadâları). Arkadaşlar, bu idareyi bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdük. Bugün eski idareden büsbütün ayrı yeni bir Türkiye devleti var. Bunu idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'dir. ...Hükümetin iki hedefi vardır. Biri milletin mahfuziyeti, ikincisi milletin refahını temin etmek. Bu iki şeyi temin eden hükümet iyi, edemiyen fenadır. Eski Osmanlı hükümeti bu iki gayeyi temin etmiş midir? Bu suale kemâl-i kat'iyetle verilecek cevap menfidir. O hükümet bir defa milleti muhafaza edemediği gibi, daima ve daima kırdırmıştır. Bilir misiniz, yalnız son kırk beş seneden beri Yemen'de mahvolan askerilerimiz ve dönmeyen evlâtlarımızın adedi bir buçuk milyona karîptir. Balkanlar'ı, Suriye'yi, şurayı, burayı düşününüz. Birçok yerlerde bekçilik yapmak için öldürülen hadsiz hesapsız evlâtlarımızı düşününüz, o hükümetin bu milleti nasıl doğrattığını anlarsınız. O hükümet birinci gayesini yapamadı. Bâri ikinciyi yaptı mı? Bâri kalanlar mesut ve zengin midir? Bunu hiç düşünmeye mahal yok. Maateessüf memleket baştan nihayete kadar harabezârdır. Heryerde baykuşlar ötüyor. Milletin yolu yok, serveti yok, hiçbir şeyi yok. Bütün millet acınacak bir fakr u zaruret içindedir.

İşte eski tarz-ı hükümet, milleti bu halde bıraktı. ...kendisini mâlûmatlı zanneden birtakım akılsız ahmaklar, vicdansız hainler var. Bunlar benim fena olarak izah ettiğimi, size iyi olarak anlatacaklardır. Onlara verilecek cevabın ne olması lâzım geldiğini sizlere terkediyorum".[7]

2.
Reddimirasın daniskasını Fransızlar yaptı

Yeni bir devletin yahut rejimin meşruiyetini güçlendirmek maksadıyla önceki devleti veya rejimi suçlaması, kötülemesi ve geçmişin hatâlarını sık sık gündeme getirmesi zaten hep yapılan bir iş idi ve kendisinden sonraki bütün devrimler ile beraber Türk İnkılâbı'nı da derinden etkilemiş olan Fransız İhtilâli'nde bu gibi aşırılıklar ve hattâ tahribatlar yaşanmış, benzer uygulamalara Sovyet Devrimi sonrasında ve Çin'de 1966 ile 1976 arasında yaşanan Kültür İhtilâli'nde daha da güçlü şekilde rastlanmıştı.

*

Fransız İhtilâli'nin en ateşli günlerinde asiller ardarda katledilip bazı saraylar ve malikâneler tahrip edilirken geçmişten inti-

kam alma sağanağından heykeller bile nasibini almış; ihtilâlciler Paris'teki Notre Dame Katedrali'nin girişindeki aziz heykellerini kral heykelleri zannederek yerlerinden sökmüş, sanki hükümdarları yahut aristokratları idam ediyorlarmışçasına giyotine göndermiş, yani heykellerin kafalarını kesmişlerdi! Kellesi uçurulan mermerden sanat eserleri arasında İncil'de ismi geçen Kral Yahuda'nın heykeli de vardı...

İnkılâba kurban giden heykellerden kesilen kafalar Notre Dame'da 1977'de yapılan kazılarda bulundular ve bazıları bugün Paris'teki Cluny Müzesi'nde sergileniyor...

İhtilâl sırasında sadece heykeller tahrip edilmedi; devrim Hristiyanlığı, özellikle de Katolik inancını, dini sembolleri ve daha da önemlisi din adamlarının hayatını da hedef aldı. İhtilâlin önemli isimlerinden Jacques-René Hébert'in 1793'te bir çeşit inkılâp dini olan *Akıl Kültü*'nü ortaya atmasının ardından giyotine gitmekten kurtulan heykeller ile kiliselerden kaldırılan bazı tablolar *devrime mâlî kaynak sağlamak* maksadıyla satıldılar! Birçok kilisenin ve özellikle de Notre-Dame Katedrali'nin mihrabı söküldü ve katedral *Akıl Kültü Tapınağı* hâline getirildi; Bakire Meryem heykelinin yerine özgürlüğü temsil eden bir kadın heykeli kondu, bu yeni heykel *akıl tanrıçası* ilân edildi ve mekânda yeni dinin festivalleri yapıldı.

Sonraki günlerde yüzlerce papaz öldürüldü, öldürülmeyenlerin çoğu evlenmeye zorlandı, haç ve çan yasaklandı, hattâ mezarlıklardaki haçlar bile söktürüldü ve bütün dinî giysiler yasak edildi!

Paris Piskoposu Jean-Baptiste Gobel de, Hébert ve arkadaşları tarafından inancını inkâr etmediği takdirde giyotine yollanmakla tehdit edilince 17 Kasım 1793'te devrim meclisi Konvansiyon'a gitti; dinî inançlarından vazgeçtiğini açıkladı, piskoposluk asâsı ile yüzüğünü Konvansiyon'un başkanına teslim edip başına ihtilâlin sembolü olan kırmızı serpuşu geçirdi!

Ama, Gobel beş ay sonra devrime karşı komplo kurmakla suçlanacak ve 13 Nisan 1794'te birkaç ay önce itikadını inkâr ederek kurtulduğu giyotine gönderilecekti![8]

Akıl Kültü'nün yerini 1794'te Maximilien Robespierre'in deist temelli *Mutlak Varlık Kültü* aldı ve bu defa bu inancın festivalleri yapılır oldu ve her iki din de, 1802'de Napoleon Bonapart tarafından yasaklandı...

İhtilâl günlerinin Fransasında din adamları ve kiliseler ile beraber saraylar da saldırıya uğradılar...

Eski kraliyet sarayının bir bölümü olan La Conciergerie devrim mahkemesi ve hapishane yapıldı, Kraliçe Marie Antoinette buraya hapsedildi ve idama buradan götürüldü. Aynı saraydaki kraliyet

kilisesi Sainte-Chapelle un deposu, klüp ve arşiv olarak kullanıldı. 1789 Kasım'ında Kilise'nin bütün malvarlığı millete devredildi, 17 Ağustos 1792'de de manastırların boşaltılmasına karar verilince gotik mimarinin şaheserlerinden olan ve eski kral mezarlarının bulunduğu Saint Denis Bazilikası önce tahıl ve un deposu yapıldı, sonra mezar odalarındaki kabirler ile kral mezarlarının tahrip edilmesine karar verildi, derken kimlerin mezarlarının tahrip edileceğini belirlemek için bir komisyon kuruldu, ve tarihî önem taşıdıkları düşünülen bazı eserler Petit-Augustins Kilisesi'ne nakledildi. Azizlerin kemikleri ile eşyalarının konduğu kıymetli madenlerden yapılmış rölükerler, yani mahfazalar ile kilise eşyasının kıymetli metalden olan kısımları eritildi. Tevrat'ta bahsi geçen kralların cephedeki pervazlarda yeralan heykelleri kral ve kraliçelere ait zannedilerek kaldırıldı ve yine cephedeki alınlıkta bulunan heykelin suratı kazındı.

Bazilikanın çilesi bitmemişti: Kurşun kiremitler eritilip mermi dökümünde kullanılmak için sökülünce içerisi yağmura ve kara maruz kalıp perişan hâle geldi. Chinon'daki Fontevraud Manastırı huzurevi, yelken bezi fabrikası, yatakhane ve nihayet hapishane hâline getirildi; üstelik uzun seneler hapishane olarak kaldı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi işgaline karşı mücadele eden birçok direnişçi burada idam edildiler ve manastır ancak 1963'te boşaltılıp Kültür Bakanlığı'na devredildi.

İhtilâl döneminde birçok taşra şatosu tahrip edilirken kraliyet ailesi önce Paris'teki Tuileries Sarayı'na kapatıldı, kral ile kraliçe daha sonra başka zindanlara nakledildiler ve Tuileries Sarayı 1871'de çıkan ayaklanmada yakıldı!

Benzer hadiseler Rusya'da da yaşandı. Bolşevik devriminin liderleri Moskova'ya hâkim olmalarının ardından aileleriyle beraber başta Kremlin Sarayı olmak üzere Moskova'nın şık binalarına yerleştiler. Aristokrat aileler büyük acılar çekerlerken saraylar ile benzeri binalar Fransa'daki kadar olmasa da hayli tahribata uğradı.[9]

Çin de, Kültür Devrimi sırasında Kızıl Muhafızlar tarafından tahrip edilen geçmişinin kültür mirasını hâlâ toparlamaya çalışıyor...

*

Türkiye'de bir önceki hükümdara ait eşyaların o hükümdarın ölümünden sonra satışa çıkartılmasının bilinen en eski örneği İkinci Bayezid'in tahta geçmesinden sonra babası Fatih Sultan Mehmed'e ait tabloları ve heykelleri sattırdığı söylentileridir; hattâ yabancı gezginler ve tarihçiler Bellini'nin yaptığı meşhur Fatih portresinin bile pazara düştüğünden bahsederler.

Cumhuriyet'in ilânından sonra da saray eşyaları gerçi arada bir satıldı, bazı sarayların müştemilâtı kiraya verildi yahut değişik kuruluşlara tahsis edildiler ama başka memleketlerdeki ihtilâllerde, devrimlerde ve rejim değişikliklerinde meydana gelen yağma ve talan gibi aşırılıklar bizde yaşanmadı.

Yeni rejim geçmişten kalan binalardan her ne maksatla olursa olsun istifadeyi tercih etti ve Rize Mebusu Ekrem Bey'in teklifi ile 28 Mayıs 1927'de çıkartılan 1057 sayılı kanunla belediyeler ve okullar tarafından kullanılacak binaların üzerlerindeki Osmanlı saltanatını temsil eden tuğra, arma ve kitabelerin kaldırılması ile yetinildi.

Kanunun tuğra ve kitabelerin kaldırılarak müzelere konmasını öngörmesine rağmen bu hükmün sert şekilde uygulandığı da oldu ve sökülüp müzelere nakledilmeleri gereken tuğralarla kitabelerin bir kısmı tamamen kazındılar![10]

Bazı camilerin başka maksatlarla kullanıma tahsisi ve tarihî eserlerin yıkımı gibi bugün hâlâ tartışılan hadiselerin başlangıcı, inkılâpların bütün şiddetiyle devam ettiği o günlere uzanır.

3.
Tasfiye günlüğü

Hilâfeti kaldırıp Osmanlı Hanedanı'nı sürgüne gönderen 3 Mart 1924 tarihli ve 431 sayılı kanunun onuncu maddesi ve daha sonra yapılan ilâve düzenlemeler ile Meclis'e intikal eden saray, kasır ve binalar 36 adet idi:

1. Alay Köşkü (Topkapı Sarayı'nın Soğuk Çeşme kapısının solunda).
2. İbrahim Paşa Sarayı (Sultanahmet Camii'nin karşısında).
3. Babıâli (İstanbul Valiliği).
4. Bahariye Yalısı (Eyüp'te, Bahariye semtinde).
5. Beylerbeyi Sarayı.
6. Beykoz Kasrı.
7. Çırağan Sarayı.
8. Davutpaşa Kasrı.
9. Dolmabahçe Sarayı.
10. Edirne Sarayları (Edirne'de İkinci Murad'dan kalma Eski Saray ve (Fatih'ten kalma Yeni Saray).

11. Eski Saray (İstanbul'da, Beyazıt Üniversite sahasında).
12. Fatih Külliyesi.
13. Feriye Sarayları (İstanbul'da, Beşiktaş ile Ortaköy arasında).
14. Galatasaray (Galatasaray Lisesi).
15. Küçüksu Kasrı.
16. Serasker Kapısı (İstanbul Üniversitesi'nin girişi).
17. Süleymaniye Külliyesi (Cami, dârülhadis, dört medrese, bir dârüşşifa, bir nekahathane, bir tıp medresesi, bir hamam ve bir okul).
18. Topkapı Sarayı.
19. Yıldız Sarayı.
20. Abdurrahman Paşa Köşkü ve Korusu (Beykoz'da).
21. Âdile Sultan Sarayı (Beyazıt'taki Edebiyat Fakültesi'nin eski binası).
22. Âdile Sultan Sarayı (Sonraki senelerde Kandilli Kız Lisesi).
23. İzmit Av Köşkü.
24. Ayazağa Kasrı.
25. Aynalıkavak Kasrı.
26. Balmumcu Kasrı.
27. Balmumcu Köşkü.
28. Baltalimanı Kasrı (Kemik Veremi Hastahanesi).
29. Fıstıklı Köşkü (Beşiktaş'ta ilkokul).
30. Hatice ve Fehime Sultanların Yalıları (Ortaköy'de).
31. Ihlamur Köşkü ve Çağlayan Kasrı.
32. Kalender Köşkü.
33. Maslak Kasrı.
34. Tophane Kasrı.
35. Zekiye Sultan Kasrı (İstanbul'da yanan Güzel Sanatlar Akademisi).
36. Yalova Köşkleri.[11]

Cumhuriyet'in ilk senelerinde Millî Saraylar'a bağlı olan bu mekânlardan Ankara'ya eşya nakilleri yapılacak, Topkapı Sarayı'ndaki mücevherler de Ankara'ya götürülecek, önce satılmaları için teşebbüslerde bulunulacak, satılmayınca da kasalara kilitlenecek ve konuldukları kasalarda unutulacaklardı.

*

Devlet Arşivleri'nde mevcut evraka ve Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtlarına göre Ankara, İstanbul'un işgali senelerinde hazine ile Kutsal Emanetler'i korumak ve daha sonra imparatorluktan devraldığı saraylar, binalar, sarayların içerisindeki eşyalar ve hazineler ile ilgili olarak seneler boyunca ardarda kararlar aldı, hattâ aynı gün birkaç kararnamenin birden çıkartıldığı oldu.

Ama kararlarda bazen acele edildi, ayrıntılar gözönüne alınma-

dığı için aynı konuda öncekine ilâve olarak birkaç kararname daha çıkartıldı ve yine de unutulan hususlar olduğu takdirde daha sonra ek kararnameler yayınlandı.

Bakanlar Kurulu'nun saraylar, binalar ve bu mekânlardaki eşyalar konusunda aldığı kararlardan bazıları şunlardı:

■ 2 Ağustos 1922: Garp Cephesi'nde bulunan Mustafa Kemal Paşa, Başbakan Rauf Orbay'dan Topkapı Sarayı'ndaki hazineler ile Kutsal Emanetler'in Ankara'ya getirilmesi için teşebbüste bulunulmasını istedi.[12]

■ 3 Ağustos 1922: Ankara Hükümeti çıkarttığı gizli kararname ile İstanbul Hükümeti'ne Topkapı Sarayı'ndaki Kutsal Emanetler'in ve kıymetli eşyanın düşmanın eline geçmemesi için Ankara'ya gönderilmesini tavsiye etti.[13]

■ 23 Aralık 1922: Meclis Başkanlığı 19 Aralık 1922'de kıymetli evrak ile eşyanın bulunduğu İstanbul'daki Mebusan ve Âyân Meclisleri'ni İstanbul Valiliği'nin nezaretine alınmasını kararlaştırdı ve Başbakanlık, 23 Aralık'ta İçişleri Bakanlığı'na kararın uygulanması talimatını verdi.[14] Ankara Meclisi'nin Başkanlık Divanı talimattan sadece üç gün sonra, İstanbul'daki her iki eski meclisteki eşyalardan bazılarının Ankara'ya getirtilmesini isteyecekti.

■ 26 Aralık 1922: Büyük Millet Meclisi Divan Riyaseti 24 Aralık 1922'de İstanbul'da Mebusan ve Âyân Meclisleri'ne ait binalardaki eşyaların Ankara'ya nakline karar verdi ve Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa, 26 Aralık 1922'de Başbakanlık'tan kararın yerine getirilmesini istedi. Eşyalar İstanbul'da sandıklara yerleştirilip trenle Ankara'ya gönderildiler.[15]

■ 13-14 Ocak 1923: Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin ilk partisi Ankara'ya doğru yola çıkartıldı[16] ve bunu daha sonra iki sevkiyat takip etti. Hazine, Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ne yerleştirildi.

■ Maliye Vekâleti, 1924'te Dolmabahçe Sarayı'nın karşısında bulunan mefruşat deposunu, itfaiye kalemini, yoklama dairesini, veliahd mutfağını, ahırı, odaları ve mutfağı Galata'da, Bağdat Hanı'nda Human Sipror (?) ve Şürekâsı Şirketi'nin Genel Müdür Vekili Mösyö Kohen isminde bir museviye üç seneliğine yıllık 1200 lira bedel ile kiraladı.[17]

■ 6 Şubat 1924: Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde bulunan sikkelerle dolu üç sandık, makbuz mukabilinde İstanbul'a iade edildi.[18]

■ 12 Kasım 1924: Başbakanlık, Topkapı Sarayı ile Evkaf Müzesi'nden Ankara'ya götürülüp Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde sandıklar içerisinde tutulan nâdir elyazmalarıyla minyatürlü kitap-

ların tahrip olmalarının önüne geçilmesi için İstanbul'a iadeleri konusunda Maarif Vekâleti'nin yaptığı başvuruyu reddetti.[19]

■ 3 Mart 1924: Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği 431 sayılı kanun ile Hilâfet kaldırıldı, Osmanlı Hanedanı'nın mensupları Türkiye'den sınırdışı edildiler. 37 binadan meydana gelen ve 280 bin civarında eşyaya sahip oldukları düşünülen İstanbul'da Topkapı haricindeki imparatorluk sarayları için üç ayrı bölgede üç ayrı sayım komisyonu kuruldu, komisyonların başkanları sayımların tamamlanmasından sonra görevli oldukları bölgelerdeki sarayların Muhafaza Müdürü yapıldılar ve müdürlükler İstanbul Valiliği'ne bağlandı.

■ 3 Nisan 1924: Topkapı Sarayı, kıymetli eserlerinin muhafazası ve İstanbul'a gelecek ziyaretçilerin gezebilmeleri maksadıyla Âsâr-ı Atîka Müzesi'ne, yani bugünün Arkeoloji Müzeleri'ne bağlandı.[20]

■ 16 Nisan 1924: Çırağan Sarayı'nda daha önce Şehzade Osman Fuad Efendi'nin kullandığı bina ile Hilâfet Mızıkası Dairesi, Sultanahmet'te bulunan ve bir yangın neticesinde harap olan Baytar Mektebi'ne devredildi.[21]

■ 1 Haziran 1924: Meşrutiyet'in ardından birkaç sene Maarif Nezareti tarafından idare edilip daha sonra Hazine-i Hassa Müdüriyeti'ne devredilmiş olan Yıldız Kütüphanesi, Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul Darülfünûnu'na; yani İstanbul Üniversitesi'ne verildi.[22] Kütüphanede bulunan yazıhane, yazı takımı, sürahi, bardak, levha, saat, fener, sandalye, koltuk, yol halısı ve soba gibi eşya ve mefruşat da 10 Eylül 1924'te yine Dârülfünûn'a devredildi.[23] Kütüphanedeki çok kıymetli kitaplardan binlercesi, 73 sene sonra yaşanan 28 Şubat döneminde çöpe atılacaktı!

■ 2 Temmuz 1924: Hükümet, Yıldız Kütüphanesi ile Muradiye Köşkü'nde bulunan kıymetli elyazmalarının ve Muradiye Köşkü'ndeki tablolar arasından teşhire lâyık olanların müzelerde halkın istifadesine sunulmasını ve müzelere nakledilecek tezhipli ve minyatürlü kitaplarla diğer nâdir eserlerin gelecekte bir vesile ile satılmaları gerektiği takdirde satış değerlerinin bulunup bulunmadığının bir uzmanlar hey'eti tarafından tesbitini kararlaştırdı.[24] Çoğu tek nüsha olan birbirinden kıymetli binlerce elyazması kitabın Türkiye'den gitmesi demek olan bu karar neyse ki uygulanmadı.

■ 2 Temmuz 1924: Yıldız Kütüphanesi için üçüncü olarak çıkartılan bir kararname ile bu defa kütüphanede bulunan yazıhane, yazı takımı, sürahi, bardak, levha, saat, kanepe, sandalye, koltuk, yol halısı, soba ve havagazı askıları gibi eşya da Darülfünun'a devredildi.[25]

■ 18 Temmuz 1924: Dolmabahçe Sarayı'nın eczahanesindeki ilâç, âlet ve edevat ile bunların bulunduğu dolapların açık arttırma ile satılmasına karar verildi.[26]

■ 20 Temmuz 1924: 1916'da İstanbul'a gelen Alman İmparatoru'nun şerefine Yıldız Sarayı'nda verilen ziyafette kullanılmak maksadıyla Topkapı Sarayı'ndan Yıldız'ın Merasim Dairesi'ne götürülmüş olan 561 adet Sevr porseleninden mâmul sofra takımı Topkapı Sarayı'na iade edildi.[27]

■ 27 Temmuz 1924: Yıldız Sarayı'nın geleceğini belirleyecek en önemli değişikliğin ilk adımı atıldı ve sarayın bahçesi Belediye'ye kiralandı. Talep, bahçelere yüzbinlerce lira harcadığını söyleyen Belediye'den gelmişti ve çıkartılan kararnamede *"Yıldız Sarayı bahçesi ile bunun eşi olan diğer bahçelerin bazı medenî tesisler vücuda getirilerek hallın istifadesine tahsis edilmek üzere uzun süre ile Belediye'ye kiralanması"* kabul edilip kira sözleşmesinin hazırlanması isteniyordu.[28]

■ 3 Ağustos 1924: Dolmabahçe, Yıldız ve Beylerbeyi Sarayları ile Küçüksu Kasrı'ndan seçilen altmış kalem eşya, Meclis binasının tefrişi için Ankara'ya gönderildi.[29]

■ 1 Eylül 1924: Daha önce Halife Abdülmecid'e tahsis edilen, Haliç Konferansı sırasında İngiliz hey'etinin kullandığı ve daha sonra Millî Emlâk'e devredilen otomobil Londra Sefareti'ne gönderildi.[30]

■ 10 Eylül 1924: Bursa'nın Temenya mevkiindeki kasırda bulunan eşyaların gözden geçirilmeleri ve gereksiz olanların satılması kararlaştırıldı.[31]

■ 21 Aralık 1924: İstanbul 6. Asliye Mahkemesi, Sultan Vahideddin'in sadrazamı Damad Ferid Paşa'nın Baltalimanı'ndaki yalısındaki tablolar ile kıymetli eserlerin bulunduğu kütüphanesinin mezatla satılmasına karar verdi.[32]

■ 2 Aralık 1924: Çırağan Sarayı'nın harem dairesinin daha önce Baytar Mektebi'ne verilen ama mektep tarafından kullanılmayan altı kısımdan ibaret iki dairesi, Ziraat Müzesi yapılması için Yüksek Ziraat Mektebi'ne tahsis edildi ve dairelerin boşaltılmasına başlandı.[33]

■ 14 Aralık 1924: Hükümet, İstanbul'un ısrarlı taleplerini kabul etti ve uzun müddet Ankara'daki Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde havasız ve kapalı şekilde muhafaza edilen çok sayıdaki elyazması kitap, zarar görmeleri muhtemel görüldüğü için İstanbul'a, asıl yerleri olan Topkapı Sarayı'na iade edildi.[34]

■ 31 Aralık 1924: Trabzon Milletvekili ve Cumhuriyet döneminin ilk Bayındırlık Bakanı Ahmet Muhtar Bey (Cilli), Meclis'e

bir soru önergesi verdi ve saraylardan nakledilen eşyaların kıymet takdirlerinin yapılıp yapılmadığı, nakillerde eşya bedellerinin nasıl ödendiği, zarar görmeleri ihtimaline karşı alınan tedbirlerin neler olduğu ve saraylardan başka yerlere götürülen eşyalar için defter tutulup tutulmadığı hususlarında Maliye Bakanı'ndan cevap istedi.[35]

■ 8 Ocak 1925: Hükümet, sarayların bağlı olduğu Muhafaza Müdürlükleri'ni *Millî Saraylar Müdürlüğü* hâline getiren, kadrolarını belirleyen ve çalışma şartlarını gösteren dokuz maddelik bir talimatnameyi tasdik ederek kararname olarak yayınlandı.[36] Kararnamenin önemli taraflarından biri *"Saraylar eşyası meyânında bulunup esasen kıymet-i maddiye ve kabiliyet-i istimâliyeleri olmayan aksâmı* [kullanıma uygun olmayan kısımları], *muhtaç olan devâire* [dairelere] *tevdî veya füruht olunmak* [verilmek veya satılmak] *üzere Maliye Vekâleti'nde bir listesi tanzîm ettirilerek Hey'et-i Vekîle kararıyla elden çıkarılacaktır"* şeklindeki 8. maddesi idi ve sonraki senelerde bu maddeye dayanılarak saraylardan çeşitli vesilelerle eşya alınacaktı.

■ 25 Ocak 1925: Çırağan Sarayı'nın Ziraat Müzesi yapılması için Baytar Mektebi'ne devredilen harem dairesinde bulunan kristal camlı ve büyük boydaki dolap saraydan çıkartılması masraf gerektireceği için Bakanlar Kurulu kararı ile Baytar Mektebi'ne bırakıldı.[37]

■ 25 Şubat 1925: Yüksek Ziraat Mektebi'ne tahsis edilen Çırağan Sarayı'nın harem dairesindeki eşyalardan bazıları bu okula verildi.

■ 11 Mart 1925: Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ne konmuş olan 269 adet sandık dolusu hazine eşyası İstanbul'a iade edildi.[38]

■ 22 Mayıs 1925: Askerî Müze'den 827 parça gümüş ve porselen, satılmaları için Ankara'ya, Maliye Bakanlığı'na gönderildi.[39]

■ 10 Haziran 1925: Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'ya tahsis edilen Ihlamur Kasrı'na binanın ikamet edilebilecek hâle gelmesi için Dolmabahçe Sarayı'nın depolarından kasra eşya gönderildi ve kasır Millî Saraylar İdaresi'ne bağlandı.[40]

■ 10 Haziran 1925: Millî Saraylar ile Sadaret Konağı'ndan bazı eşyalar Peşte, Varşova, Prag, Tiran ve Tokyo'da yeniden tesis edilecek elçiliklere ve maslahatgüzarlıklara gönderilmek üzere Hariciye'ye verildi.[41]

■ 28 Haziran 1925: Halkın istifadesine tahsis edilen Yıldız'da vücuda getirilecek medenî tesislerin *kumarhane* olmasına karar verildi. Bu konuda çıkartılan kararnamede, Maliye Bakanlığı'nın teklifi ile *memleket ekonomisinin kalkınmasını sağlayacak yaban-*

cı turistlerin rağbetlerini sağlayabilmek maksadıyla, içerisinde her türlü medenî ihtiyacı karşılayacak oyun ve dans salonları bulunan gazino ve müesseseler vücuda getirilmesi için sadece Yıldız Sarayı'nı değil, Feriye ve o günlerde harabe hâlinde bulunan Çırağan Sarayı'nı da yabancı şirketlere kiralayabilmesi maksadıyla İstanbul Belediyesi'ne yetki veriliyor, ek olarak hazırlanan dokuz maddelik bir şartname ile uygulamanın ne şekilde yapılacağı belirleniyordu.[42]

■ 26 Ağustos 1925: Meşrutiyet döneminde tasnif edilmeleri için Topkapı Sarayı'ndan Bâbıâlî'deki Cevad Paşa Kütüphanesi'ne nakledilmiş olan tarihî evrakın muhafazası için 1923 Ağustos'unda yapılan yazışmaların[43] ardından taşınabilir tarihî eserlerin korunmaları maksadıyla ilk adımlar atıldı, hükümet kütüphanelerdeki eserlerin yanısıra özel kişilerin ellerinde bulunan kıymetli elyazmaları ile eski eserlerin yurtdışına çıkartılmalarını yasakladı.[44]

■ 26 Ağustos 1925: Dolmabahçe Sarayı'ndaki padişah resimlerinin Müzeler Müdürlüğü'ne teslimi ve Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmedikçe teşhir edilmemeleri kararlaştırıldı.[45]

■ 5 Eylül 1925: Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan ve *"Aziziye"* denen kırk kişilik sofra takımı Çankaya Köşkü'ne gönderildi.[46] Tabakların üzerindeki tuğra ve armalar İstanbul'dan Ankara'ya getirtilen Mıgırdıç Hancıyan isimli bir Ermeni ustaya sildirildi ve Mıgırdıç'a bu iş için 345 lira ödendi.[47]

■ 13 Eylül 1925: Sarayların ne maksatla kullanılacakları konusundaki merak ve tartışmalar devam ederken, bir ara müştemilâtın satılması gündeme gelmiş ama Hazine satış yerine kiralamanın daha iyi olacağı görüşünü ifade etmişti. Dolmabahçe Sarayı'nın 1924'te üç seneliğine Mösyö Kohen'e kiralanan müştemilâtının kira sözleşmesine Hazine'nin bu görüşü doğrultusunda beş sene ilâve edilerek kira müddeti sekiz yıla, yıllık kira bedeli de 1200 liradan 2 bin liraya yükseltildi ve Mösyö Kohen, Dolmabahçe'nin müştemilâtını kullanmaya devam etti.[48]

■ 16 Eylül 1925: Saraylardaki tasnif komisyonları tarafından kıymetli görülen eşyalardan bazılarının Müzeler Müdürlüğü'ne verilmesi kararlaştırıldı.[49]

■ 16 Eylül 1925: Tekkelerle türbelerde bulunan san'at ve tarihî kıymeti hâiz eserlerin Müzeler Müdürlüğü'nce tedkiki ve nakilleri mümkün olanların müzelere kaldırılması kararlaştırıldı.[50]

■ 16 Eylül 1925: Saray eşyası arasında bulunan dokuz metre yetmiş dört santime beş metre kırk üç santim eb'adındaki bir halı İçişleri Bakanlığı'na verildi.[51]

■ 16 Eylül 1925: Meclis Başkanı Kâzım Paşa'ya 10 Haziran

1925'te ikametgâh olarak tahsis edilen Ihlamur Kasrı'na ilâve olarak doktorlar tarafından görülen lüzum üzerine Fındıklı'daki eski Âyân Dairesi de tahsis edildi; Ihlamur'un eskisi gibi emri altında bulunmasına ve gerekli gördüğü eşyayı da buradan Fındıklı'ya taşımasına karar verildi.[52]

■ 16 Eylül 1925: Dolmabahçe Sarayı'nın elektrik deposunda bulunan bazı edevât Ankara'ya, Büyük Millet Meclisi'ne nakledildi.[53]

■ 14 Ekim 1925: Yıldız Sarayı'nın Mabeyn Dairesi ile Mefruşat Deposu'ndaki eşyalardan bazıları Müzeler Müdürlüğü'ne devredildi.[54]

■ 7 Aralık 1925: 10 Haziran 1925 tarihli kararnameye ek olarak çıkartılan bir başka kararname ile Millî Saraylar'dan alınan bazı eşyalar Belgrad Büyükelçiliği'ne gönderilmesi için bedeli mukabilinde Hariciye'ye verildi.[55]

■ 7 Aralık 1925: Millî Saraylar'dan alınarak önce İstanbul Vilâyeti'ne, ardından da Polis Müdürlüğü'ne verilen otomobil, Millî Saraylar tarafından takdir edilecek bedel üzerinden Dahiliye Vekâleti'ne devredildi.[56]

■ 13 Aralık 1925: İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ile Yıldız'ın kumarhane yapılması konusundaki şartnamenin iki maddesinde değişiklik yapıldı.[57]

■ 17 Ocak 1926: Yıldız Sarayı'nın Merasim Dairesi'nde ve çiçeklikte bulunan seralar, Büyük Millet Meclisi'nin bahçesine konmak üzere Ankara'ya nakledildiler.[58]

■ 3 Mart 1926: Dolmabahçe Sarayı'nın harem dairesinden, mefruşat deposundan ve Şale Köşkü'nden divan aynası, ayna, portmanto, levha ve tablo gibi eşyalar ile bazı objeler Büyük Millet Meclisi'nin yeni inşa edilen yemek salonuna gönderildi.[59]

■ 6 Nisan 1926: Başbakanlık daireleri ile yabancıların ikametine tahsis edilen yerler için Millî Saraylar'dan alınmış olan eşyaların, bedelleri sonradan ödenmek şartı ile teslimlerinin bitirilmesi kararlaştırıldı.[60]

■ 9 Mayıs 1926: Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'nın bazı eşyaları, Ankara'da tesis edilecek Diplomatlar Klübü'ne verildi.[61]

■ 11 Mayıs 1926: Dolmabahçe Sarayı'nın Veliahd Dairesi ile Fındıklı Sarayı okul olarak kullanılmaları için Millî Eğitim Bakanlığı'na verildi,[62] 30 Mayıs 1926'da bu karardan vazgeçilip her iki mekânın da muhafazası kararlaştırıldı[63] ama 12 Eylül 1926'da yeniden Millî Eğitim'e devredildiler.[64]

■ 20 Mayıs 1926: Millî Saraylar'ın bazı eşyaları, bu eşyalara ihtiyacı olan okullara verilmeleri için Maarif Vekâleti'ne devredildi.[65]

■ 29 Nisan 1926: Birinci Dünya Harbi senelerinde Afgan Emî-

ri Habibullah Han'a hediye edilmesine karar verilen ama savaş şartları yüzünden Afganistan'a yollanamadığı için Tahran'daki Alman Büyükelçiliği'ne bırakılan ve daha sonra Maliye Bakanlığı'na teslim edilen murassa kılıcın İran Şahı'nın taç giyme merasimine katılmak üzere Tahran'a gidecek tayyarelerimiz vasıtasıyla Şah'a hediye olarak gönderilmesi kararlaştırıldı.[66]

■ 15 Haziran 1926: Dolmabahçe Sarayı'ndaki büyük mutfak sobası, bir öksüzler yurduna gönderildi.[67]

■ 25 Temmuz 1926: Dolmabahçe Sarayı'nın harem mutfağı ile Yıldız ve diğer sarayların mutfaklarındaki dökme yemek sobaları, ihtiyaç bulunmadığı gerekçe gösterilerek hükümet kararıyla müzayede ile satışa çıkartıldı.[68]

■ 25 Temmuz 1926: Yıldız'ın Mefruşat Deposu'nda bulunan mermi, fişek, kapsül ve saçma ile dolu av tüfeği kovanlarının bir kısmı Dolmabahçe Sarayı'nın çatısındaki kurşunları pisleten karabataklar ile martıların ürkütülmesi için Millî Saraylar İdaresi'ne verildi, geri kalanı da Savunma Bakanlığı'na gönderildi.[69]

■ 25 Temmuz 1926: Hariciye ve Maliye Vekâletleri'nin Moskova Büyükelçiliği'nin tefrişi için hazırladıkları saray eşyası talep listelerinde tarihî kıymeti hâiz eşya ile meşhur ressamların tabloları da bulunduğu için listenin gözden geçirilmesi ve Moskova'ya Millî Saraylar Müdüriyeti'nin belirleyeceği eşyanın gönderilmesi kararlaştırıldı.[70]

■ 8 Ağustos 1926: Yıldız Parkı ile sarayın kumarhane yapılacak bölümlerinde bulunan bazı masa, sandalye, lâmba, askı, havluluk, vazo, kova ve çini soba gibi günlük eşyanın Mario Serra'ya kiralanmasına karar verildi ama 17 Kasım 1926'da kiralamadan vazgeçildi ve eşyanın Mario Serra'ya pazarlık suretiyle satılması kararlaştırıldı.[71]

■ 29 Ağustos 1926: Yıldız Sarayı'nda Dış Mabeyn, Musahipler ve Bekçiler Dairesi ile yemekhanenin yanındaki boş mahaller Millî Müdafaa Vekâleti'ne tahsis edildi.[72]

■ 12 Eylül 1926: Yıldız Sarayı'ndaki Tabiat Müzesi'nde bulunan 49 adet kafes, Ziraat Vekâleti'ne satıldı.[73]

■ 19 Eylül 1926: Daha önce Yıldız'da bulunan ve Millî Saraylar'ın deposuna konan bazı eşyalar, yabancı konuklar için hazırlanan konakta kullanılmaları için Hariciye Vekâleti'ne satıldı.[74]

■ 19 Eylül 1926: Ankara'da inşa ettirilen Sayıştay binasına Bakanlar Kurulu kararı ile Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'ndan avizeler ile altmış dört metrelik bir yol halısı gönderildi.[75]

■ 19 Eylül 1926: Yangın geçiren İstanbul Kız Lisesi'ne, Dolmabahçe Sarayı'nın Mefruşat Deposu'ndan bazı eşyalar yollandı.[76]

■ 19 Eylül 1926: Millî Saraylar deposunda bulunan bir kısım

eşya, yol halısı ve çini fabrikaları mâmûlâtından on kadar vazo ile tablo, bedelleri karşılığında Sayıştay Başkanlığı emrine verildi.[77]

■ 6 Ekim 1926: Ankara'da tesis edilecek Diplomatlar Klübü'ne 9 Mayıs 1926'da çıkartılan kararnameye zeyl olarak Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'ndan daha başka eşyalar gönderildi.[78]

■ 17 Kasım 1926: Yıldız Sarayı'nın kumarhane yapılacak bölümlerindeki eşyanın Mario Serra'ya kiralanmasından vazgeçildi; Bakanlar Kurulu satışın pazarlıkla ve peşin para ile olmasına karar verdi.[79]

■ 19 Aralık 1926: Beşiktaş'taki Gazi Osman Paşa Okulu'na Bakanlar Kurulu kararıyla Yıldız ve Dolmabahçe Sarayları'ndan koltuk, sandalye, yaldızlı korniş ve ayna gibi bazı eşyalar verildi.[80]

■ 19 Aralık 1926: Atina'daki Türk Büyükelçiliği'nin tefrişi için Bakanlar Kurulu kararıyla saraylar eşyasından piyano, halı, çatal, bıçak ve kaşık takımları gönderildi.[81]

■ 9 Ocak 1927: Saraylarda bulunan ve tarihî kıymet taşımadığına karar verilen çok sayıda eşya, Bakanlar Kurulu kararıyla Harbokulu'na devredildi.[82]

■ 2 Şubat 1927: Dolmabahçe Sarayı'nın ıstabl-ı âmiresinde [ahırında] bulunan ve kullanılmayan binek ve yük arabaları ile bunlara ait eşyanın satılmasına karar verildi.[83]

■ 13 Şubat 1927: Millî Saraylar Müdürlüğü'nün idaresine verilen Yıldız'daki Çukur Daire'nin, Kütüphane'nin, Cihannüma Köşkü'nün ve bazı küçük binaların daha önce burada bina tahsisi kapılan Erkânıharbiye Mektebi'ne devredilmesi kararlaştırıldı.[84]

■ 28 Şubat 1927: Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'ndeki en kıymetli parçalardan olan ve satılmalarına karar verilen 86 kalem mücevher ile mücevherli eşya, gelen emir üzerine Ankara'ya götürüldü.[85]

■ 5 Mart 1927: Saraylar eşyası arasında bulunan ve İstanbul sularına ait olan levhalar ile projeler İstanbul Belediyesi'ne verildi.[86]

■ 15 Mart 1927: Bir başka emir ile Dolmabahçe Sarayı'nın Gümüş ve Hazine Odaları denilen dairelerinden seçilen beş sandık dolusu altın ve mücevherli eşya Ankara'ya nakledildi.[87]

■ 29 Mart 1927: 17 Ocak 1926'da Büyük Millet Meclisi'nin ıslahına çalışılan bahçesine konmak üzere Yıldız'ın Merasim Dairesi'nden Ankara'ya nakledilen sera kâfi gelmediği için Yıldız'daki diğer sera da Ankara'ya gönderildi.[88]

■ 17 Nisan 1927: Dolmabahçe Sarayı'ndan alınan beş sandık dolusu kıymetli eşya Ankara'ya gönderilip Maliye Bakanlığı'na teslim edildi.[89]

■ Mayıs 1927: Hükümet, Paris Büyükelçisi Fethi Bey'i, Topkapı

Sarayı'ndaki mücevherlerin fiyatlarının belirlenmesi için Paris'in önde gelen mücevher firmalarından Rozanès'in sahibi ve aslen İstanbul yahudisi olan Nisim Rozanès ile temas etmekle görevlendirdi.

■ 17 Ağustos 1927: Topkapı Sarayı'ndaki hazineye fiyat biçmesi için Türkiye'ye gelen Fransız mücevher uzmanı Robert Linzeler ilk raporunu verdi ve raporunda başka hiçbir yerde eşine rastlanamayacak olan bu ihtişamlı mücevherlerin fiyatlarının tesbitinde büyük zorluk bulunduğunu yazdı.[90]

■ 12 Eylül 1927: İntiharlara ve iflâslara sebep olan Yıldız Kumarhanesi, İstanbul Savcısı Nazif Bey tarafından kapatıldı.

■ 20 Eylül 1927: Bakanlar Kurulu, Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan iki geyik heykelinin bin beşer yüz ve bir arslan heykelinin de yüz elli lira bedel mukabilinde Ankara'ya gönderilerek Büyük Millet Meclisi'nin bahçesine konmasına ve meblâğın Meclis bütçesinden mahsubuna karar verdi.[91]

■ 24 Ekim 1927: Millî Saraylar'dan alınan bazı eşyalar tefriş için Şeker İnhisarı İdaresi'ne devredildi.[92]

■ 20 Kasım 1927: Millî Saraylar İdaresi, İstanbul'a gelişinde Dolmabahçe Sarayı'nda kalmış olan Cumhurbaşkanı'nın şehirden ayrılmasından sonra özel kalemi tarafından Ankara'ya gönderilen saray eşyalarının devir işlemlerini yaptı.[93]

■ 20 Kasım 1927: Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'nın İstanbul'da geçirdiği yaz mevsimi sırasında ikamet ettiği Dolmabahçe Sarayı Veliahd Dairesi'ne ait olan ve bir kısmı Paşa'nın emirleri ile Ankara'daki Başkanlık Konağı'na nakledilen eşyanın bu şekilde kullanılmasına ve kırılan yahut noksan çıkanlarının da kayıtlarının defterlerden silinmesine karar verildi.[94]

■ 8 Ocak 1928: Dolmabaçe Sarayı'nın ıstabl-ı âmiresinde [ahırında] bulunan eğer takımı, özengi ve kolan gibi binicilik edevâtı Genelkurmay'a verildi.[95]

■ 2 Mayıs 1928: Afgan Kralı'nın şerefine verilecek ziyafette kullanılmak ve sonra iade edilmek üzere Dolmabahçe Sarayı'ndaki yaldızlı gümüş ziyafet takımları Ankara'ya gönderildi.[96]

■ 24 Haziran 1928: Topkapı Sarayı'ndaki zümrütlere değer takdiri için Paris'e gönderilen zümrüt parçasının tahlil ücreti olan dokuz bin frangın ödenmesi için hükümet kararnamesi çıkartıldı.[97]

■ 24 Ekim 1928: Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan saraylardaki hazineler hakkında en önemli kararlardan biri alındı ve tarihî kıymet taşımayan mücevherlerin altın para karşılığında satılabilmesine izin verildi.[98]

■ 1 Kasım 1928: Büyük Millet Meclisi'nin başkanlık konağına

ilâve olarak inşa edilen salon için Dolmabahçe Sarayı ile Ihlamur Köşkü'nden eşyalar gönderildi.[99]

■ 6 Kasım 1929: Reisicumhur'un Yalova'daki köşküne daha önce Millî Saraylar'dan nakledilen 1161 kalem eşya, kaplıcaları idare eden Seyrisefâin İdaresi'ne, yani Denizyolları'na verildi.[100]

■ 13 Şubat 1929: Dolmabahçe, Yıldız ve Beylerbeyi Sarayları'ndan bazı eşyalar Cumhurbaşkanlığı'na verildi.[101]

■ 15 Mart 1929: Askerî Müze'den Ankara'ya gönderilen 827 adet gümüş ve porselenin 109'u, satış memuruna verilerek elden çıkartıldı.[102]

■ 3 Temmuz 1929: Dolmabahçe Sarayı'ndaki saltanat arabaları, arabacı ve seyis elbiseleri ile eğer takımları, teşhir edilmeleri maksadıyla Topkapı Sarayı'na gönderildi.[103]

■ 24 Aralık 1929: Başbakanlık Müsteşarlığı, eski harflerle yazılan dilekçelerin artık kabul edilmeyeceğini ve okunmayacağını duyurdu.[104]

■ 4 Haziran 1930: Maliye Vekâleti'ne bir yazı gönderen Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü, Yalova Kaplıcaları'nda Reisicumhur ile maiyetine tahsis edilmiş olan üç binanın idare ve muhafaza bakımından kolaylık sağlaması bakımından Millî Saraylar Müdürlüğü'nün emrine verilmesini istedi.[105]

■ 21 Haziran 1930: Yıldız Gazinosu'nun kapatılıp sarayın Mario Serra'ya kiralanan kısımlarının geri alınması üzerine saray ile müştemilâtının umuma açılması, binalarla duvarlarının tamir ettirilip sigortalanması ve yıllık iki bin lira bedel karşılığında on seneliğine kiraya verilmesi kararlaştırıldı.[106]

■ 16 Temmuz 1930: Millî Saraylar'dan Yalova'daki köşke nakledilen eşyalar köşkün ve köşke bağlı üç binanın tefrişine kâfi gelmediği için 8724 liralık yeni eşya satın alınmasına karar verildi.[107]

■ 23 Kasım 1930: Yıldız Sarayı ile Polis Mektebi müştemilâtından olan binaların pazarlıkla kiraya verilmesi kararlaştırıldı.[108]

■ 23 Kasım 1930: Topkapı Sarayı'nın karakol binalarından Kırmızı Köşk'ün pazarlıkla kiraya verilmesi kararlaştırıldı.[109]

■ 28 Eylül 1931: Balkan Konferansı'nın yapılacağı Yıldız Sarayı'na sonradan iade edilmek üzere Dolmabahçe Sarayı'ndan ihtiyaç duyulan eşyalar gönderildi.[110]

■ 17 Mayıs 1932: Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda kullanılmak üzere Millî Saraylar'dan alınan bazı eşyalar *Cumhuriyet Sarayı*'na nakledildi.[111]

■ 4 Şubat 1933: Vilâyetlerde camilerden ve mescitlerden toplanıp muhafaza altına alınmakta olan kıymetli eşya arasında müzelerde teşhir edilip saklanmaları gerekenlerin belirlenmesi, müzele-

re alınmasına gerek olmayanların yerlerine iadesi ve satılabileceklerin de tesbiti için bir komisyon kuruldu.[112]

■ 4 Mart 1933: Dolmabahçe Sarayı'ndan seçilen ve 34 kalem eşya ile çeşitli dillerde 709 adet kitap, Reisicumhur Sarayı'nda kullanılmak üzere Ankara'ya gönderildi.[113]

■ 4 Mart 1933: Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan ve eskiyip kırıldıkları için kullanılamayacak hâle gelen günlük eşyaların kayıtları Bakanlar Kurulu kararı ile demirbaştan silindi.[114]

■ 1 Haziran 1933: Millî Saraylar Müdürlüğü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bünyesine alındı ve Topkapı dışındaki imparatorluk zamanından kalma bütün sarayların idaresi Meclis'e geçti. Millî Saraylar, bugün Cumhurbaşkanlığı'nın bünyesinde bulunuyor.

■ 6 Eylül 1933: İstanbul ile diğer bazı vilâyetlerdeki cami ve mescidlerden toplanan eşyalar arasında müzelerde benzerleri bulunanların yahut teşhir edilecek özellik taşımayanların yerlerine iade edilmeleri ve satılmaları mümkün olanların da belirlenmeleri için bir hey'et kuruldu.[115]

■ 24 Kasım 1934: Ayasofya Camii, Bakanlar Kurulu kararı ile müze yapıldı. Ayasofya, ancak 86 sene sonra, 10 Temmuz 2020'de yeniden cami olabilecekti.

■ 26 Kasım 1934: Ankara'da Tekel Bakanlığı'nda bulunan hazine eşyası, Merkez Bankası'nın üç anahtarla açılan kasalarına nakledildi.[116]

■ 31 Mart 1935: Ankara'ya saraylardan getirilen ve üzerlerinde marka bulunan gümüşler ile porselen takımların yeni çıkartılacak paralarda kullanılması maksadı ile Darphane'ye gönderilmesi, porselenlerin burada kırılması, üzerlerindeki gümüşlerin alınması ve bu gümüşlerin diğer gümüş takımlar ile beraber eritilmesi kararlaştırıldı![117]

■ 19 Haziran 1935: Dolmabahçe Sarayı'na ait hazine eşyasının *işe yaramayanları* İstanbul'daki Darphane'ye gönderilip eritildiler; Dolmabahçe'ye ait tarihî değeri bulunan ve imha edilmeyen 127 parça eşya da o senenin 26 Temmuz'unda Merkez Bankası'ndaki kasaya kondu.[118]

■ 30 Temmuz 1935: Askerî Müze'den Ankara'ya gönderilen 827 adet eşyanın arasında bulunan porselenler dört kişilik bir ekibe imha ettirildi, 411 adet gümüş eşya da eritilmek üzere İstanbul'a, Darphane'ye yollandı.[119]

■ 22 Şubat 1936: Tarihî kıymete sahip olmayan bazı tekke, mescit ve vakıflara ait arsalardan belirlenenlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından satılmasına ve bedellerinin aynı maksatla

kurulmuş diğer hayrata sarfedilmesine karar verildi.[120]

■ 29 Nisan 1937: Yalova'daki Parkotel'de yangın çıktı ve daha önce Dolmabahçe'den gönderilen çok sayıda saray eşyasının hiçbiri kurtarılamadı.[121]

■ 12 Kasım 1938: Maliye Bakanlığı ile İstanbul Belediyesi arasında Yıldız Sarayı ile müştemilâtının kiralanması konusunda 1926'da yapılan ve Yıldız Kumarhanesi başta olmak üzere başka konularda da senelerce anlaşmazlıklara sebep olan sözleşme, tarafların birbirlerini ibra etmeleri şartıyla, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığının ikinci gününde imzaladığı Bakanlar Kurulu kararı ile feshedildi.[122]

■ 28 Ocak 1939: Askerî Müze'den Ankara'ya götürülen ve sonradan Darphane'ye yollanan gümüşler ile porselenleri kırdırılan yüzlerce sofra eşyasının gümüş aksâmı, para basımında kullanılmaları için eritildi.[123]

■ 6 Eylül 1939: İkinci Dünya Savaşı'nın genişlemesi karşısında İstanbul'daki müzelerde bulunan kıymetli eşyanın güvenlik maksadıyla Anadolu'ya nakledilmesine karar verilmesi üzerine müzeler kapatıldı ve nakil konusunda daha sonra yeni kararnameler çıkartıldı.[124]

■ Eylül 1939: Dolmabahçe Sarayı'nın Bostancılar Dairesi, ortaokul olarak kullanılması için Maarif Vekâleti'ne tahsis edildi.[125]

■ 20 Haziran 1940: Millî Saraylar İdaresi'nin demirbaş ve envanter işleriyle görevli kontrol memurluğu ile ayniyat muhasebesi lâğvedildi, neticede saray eşyalarının kontrolünü yapacak makam kalmadı.[126]

■ 1 Temmuz 1940: Darphane, Ankara'nın daha önce iade ettiği ama Dolmabahçe Sarayı'nın *işe yaramayacağı* gerekçesi ile almadığı iki sandık dolusu saray eşyasını Merkez Bankası'na gönderdi ve sandıklar bakanlığın kasa dairesine kondu.[127]

■ 2 Mayıs 1940 ve 30 Haziran 1941: Tarihî kıymeti bulunmayan eski ve lüzumsuz evrakın yokedilmesi kararlaştırıldı ve resmî dairelerde bulunan bazı belgeler imha edildi.[128] 19 Ocak 1942'de de Dışişleri Bakanlığı'nda toplanan ve Başbakanlık Müsteşar Muavini Haydar Güven, Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Enver Ziya Karal, Millî Savunma Bakanlığı Zat İşleri 1. Şube Müdürü Alâeddin Onuk, İçişleri Bakanlığı Evrak Müdürü Ahmet Fehmi Ongül ve Dışişleri Bakanlığı Umum Evrak Müdürü Aral'ın teşkil ettiği komisyon Dışişleri Arşivi'ndeki eski harflerle basılmış ama kullanılmamış kayıt defterlerinin, bazı risalelerin, broşürlerin ve ajans bültenlerinin imhasına karar verdi.[129]

■ 18 Aralık 1941: Yıldız Sarayı'nın bahçesi ile bahçedeki bazı

binalar bedelsiz olarak İstanbul Belediyesi'ne devredildi.[130]

■ Mayıs 1943: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Florya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde kaldığı sırada Dolmabahçe'den gönderilen 374 adet saray eşyası zâyi oldu.[131]

■ 7 Mart 1947: Hükümet, Dolmabahçe Camii ile camiin ilerisindeki saray kayıkhanesini, bakım ve onarım giderleri devlet bütçesinden ödenmek üzere müze olarak kullanılması için Millî Savunma Bakanlığı'na tahsis etti.[132] Cami, ancak seneler sonra yeniden ibadethane olarak kullanılabilecekti.

■ 23 Nisan 1948: Savaş yüzünden Anadolu'ya nakledilen müze eşyasının İstanbul'a getirilmesinin ardından Topkapı Sarayı dokuz sene aradan sonra yeniden ziyarete açıldı ama sarayın Hazine Dairesi kapalı kaldı.

■ 12 Haziran 1951: Merkez Bankası'nda bulunan anahtarları kayıp kasaların açılışı tamamlandı; kasalardan senelerdir unutulmuş olan *Kaşıkçı Elması, Şebçerağ* ve dünyanın 3 kilo 277 gram ağırlığındaki en büyük zümrütü ile daha birçok mücevher çıktı.

■ 2 Temmuz 1952: Topkapı'dan, Dolmabahçe Sarayı'ndan ve Askerî Müze'den 1925'ten itibaren Ankara'ya nakledilen mücevherler ile saray eşyalarının yerlerine iadeleri hakkında Bakanlar Kurulu kararı çıktı[133] ama Topkapı'daki hazineye ait mücevherler yerlerine ancak 1963'te dönebildiler.

4.
Ayasofya'da caz, Sultanahmet'te sergi ve dans

1926 Aralık'ında İstanbul Valiliği'ne pullu bir dilekçe ve bir de mektup gönderen ve asıl memleketinin Yemen'in San'a şehri olduğunu söyleyen Muhammed el-Cîb adında bir zât,[134] Ayasofya Camii'nin hem yeri hem de vaziyeti bakımından mükemmel bir dans salonu olabileceğini söyleyerek mekânı dans salonu hâline getirmek için kiralamak istedi!

Vilâyet böyle bir dilekçe verenin aklından zoru olduğunu düşündü, Muhammed el-Cîb tevkif ettirildi ve müşahade altına alınıp hakikaten aklından zoru varsa tımarhaneye kapatılması için Adlî Tıp'a sevkedildi.[135]

Birkaç gün sonra Muhammed el-Cîb'in asıl isminin Ömer Fevzi, memleketinin de İzmir olduğu ve Yemen ile alâkasının San'a'da

doğmasından ibaret bulunduğu ortaya çıktı. Hırsızlık ettiği için on beş seneye mahkûm edilmiş ve çıkartılan af kanunu ile serbest bırakılmıştı; Galata taraflarında yaşıyor, perişan bir hayat sürüyordu ve aklî dengesi yerinde değildi.

Tevkifinden hemen önce bir gazete muhabirine konuşmuş, Ayasofya'yı yirmi bin liraya kiralamak istediğini, İzmir taraflarında bazı maden imtiyazlarının sahibi olduğunu ve gereken parayı da bu imtiyazlar sayesinde bulabileceğini söylemişti.[136]

Aklından zoru olan Ömer Fevzi'nin âkıbeti hakkında bir kayda rastlamadım...

Ama, benzer bir fikir aynı günlerde aklından zoru olmayan Amerikalı işadamları tarafından ortaya atıldı! Amerikan gazetelerine göre o günlerde Ayasofya'nın farklı şekilde kullanılması maksadıyla iş çevreleri ve organizatörler Türk makamlarına değişik teklifler yapıyorlardı ve bunlardan biri Ömer Fevzi'nin teklifi ile aynı idi: Ayasofya'nın dans salonu hâline getirilmesi...

New York Times, 1926'da bir grup işadamının İstanbul Valiliği'ne müracaat ederek Ayasofya'nın dinî maksatlarla kullanılmaya uygun olmadığını söylediklerini ve mâbedi dans salonuna çevirmeyi teklif ettiklerini yazdı.[137] Aynı gazete, ertesi sene yine Ayasofya ile ilgili bir başka talepten bahsetti: Türkiye'deki Amerikan Büyükelçiliği, Türk makamlarına *"Amerikan Caz Grupları Birliği"*nin Ayasofya'yı bir *"caz mâbedi"* yapma arzusunu iletmişti! Mekânın akustik bilgilerini istiyor, Ayasofya'ya çok sayıda ve çok güçlü saksafonların yeraldığı dünyanın en büyük caz orkestrasını getirmeyi vaadediyorlardı ama Türkiye teklife destek vermemişti![138]

SOPHIA MOSQUE FOR DANCES

Business Group Proposes to Transform Constantinople Edifice.

Copyright, 1926, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

LONDON, Dec. 15.—A proposal has been made to convert the famous Sophia Mosque in Constantinople into a dancing hall. A dispatch from that city says that a group of business men have made a proposal to the Prefecture of Constantinople with that object in view on the ground that the edifice is unsuitable for religious services.

The Sophia Mosque is one of the most historic religious buildings in the world. The first church was built there by Constantine the Great in 326.

It is recalled that the palace of the Sultan was transformed recently into a luxurious casino with dancing rooms.

Ayasofya'nın dans salonu hâline getirilmesi teklifi hakkında New York Times'da 16 Aralık 1926'da yayınlanan haber.

*

İnkılâp yolunda farklı hâle getirilmesi düşünülen tek mâbet Ayasofya değildi; Yıldız'daki kumarhanenin açılışından bir ay önce, yani 1926 Ağustos'unda Sultanahmet Camii'nin de *resim galerisi yapılması* gibisinden bir garabet tartışılmıştı.

Bu tuhaf düşünceye, o günlerde Taksim'deki anıtın inşası ve İstanbul'da bir konservatuvar kurulması ile meşgul olan *Sanayi-i Nefise Encümeni,* yani Güzel Sanatlar Komisyonu kapıldı. Türk

resminin iki önemli ismi, Namık İsmail ile Çallı İbrahim komisyondan Sultanahmet'in resim galerisi hâline getirilmesi kararı vermesini istediler, toplantıda camiin iç mekânının daha aydınlık olması için kubbenin bazı yerlerinin delinmesi bile tartışıldı ama bu uçuk teşebbüs Mimar Kemaleddin Bey'in sert şekilde karşı çıkması üzerine son anda reddedildi.

Komisyonun üyelerinden olan Cemal Reşid Rey, hadiseyi seneler sonra şöyle anlatacaktı:

> "...1926 Ağustos'unda, Maarif Vekili Necati Bey bir Sanayi-i Nefîse Encümeni toplamıştı. Bu encümene beni de davet etti. İşte o encümende alınan kararla mekteplerden alaturka musık tedrisatı kaldırıldı. Böyle isabetli kararların yanında fazla cüretkâranelerinin de alınmasına ramak kaldığına şahit oldum. Bu encümenimizin reisi rahmetli Namık İsmail ile rahmetli Çallı İbrahim, Necati Bey'e bir dilekçe sundular. Bu dilekçede ressamların eserlerini teşhir edecek bir galeriden mahrum bulunduğu belirtiliyor ve hükümetten bu iş için bir mahal [yer] isteniyordu. İstenilen mahal neydi biliyor musunuz? Sultan Ahmet Camii. Ancak, ilâve ediliyordu ki, camide yukarıdan gelen ışığın az oluşu resimlerin en iyi şerâit [şartlar] altında teşhirine mâni idi. Bunun için kubbede delikler açılması teklif edilmişti. Necati Bey muvafakatini vermek üzere iken rahmetli Mimar Kemaleddin Bey'in pür hiddet yerinden kalkarak söylediği sözlerden sonra bu karardan vazgeçildi. Sanat inkılâplarında isabetli kararların alınmasının ne kadar zor olduğunu o gün unutulmaz şekilde anladım".[139]

Sultanahmet Camii'nin resim galerisi yapılması düşüncesini *cüretkâr* bulan Cemal Reşid'in okullarda alaturka musiki eğitiminin yasaklanması kararı hakkında *isabetli* ifadesini kullanması, o günlerin düşünce sistemini tam olarak aksettirmektedir...

Ama, Sultanahmet Camii'ni başka bir şekle büründürme merakı bir türlü son bulmadı...

1926'da ve 1927'de Ayasofya'nın caz klübü hâline getirilmesi teşebbüslerinden bahseden New York Times, 1929'da bu defa Dolmabahçe Sarayı hakkında tuhaf bir haber verdi: Sarayın dans mekânı haline getirilmesi mümkündü! Gazeteye göre dans meraklısı binlerce İstanbullu hükümeti bu konuda ikna etmeye çalışıyordu ve talebin kabul görmesi muhtemeldi.[140]

Gazetede iki ay sonra aynı konuda bir haber daha çıktı, Dolmabahçe'nin *dans sarayı* olabileceği tekrar edildi ve New York Times, böyle bir uygulamanın *"Cumhuriyet'in abartılı ve despot Osmanlı'nın hatırasında bir rütbe tenzili yapması"* mânâsına gelebileceğini yazdı.[141]

Sultanahmet'i camilikten çıkarma çabasında sıra birkaç sene sonra artık Türkiye'ye gelmiş gibi idi... 1934'te camiin kütüphane olmasına karar verildiği, şehirdeki diğer kütüphanelerdeki kitapların buraya nakledileceği ve Sultanahmet'in millî kütüphane hâlini alacağı iddia edildi.[142]

Bu hayal de uygulamaya geçemedi ama iki buçuk ay sonra bir başka cami çok önemli, çok tartışılan ve 86 sene boyunca devam edecek olan bir başka değişikliğe sahne oldu: 24 Kasım 1934'te Ayasofya Camii'nde ibadete son verildi ve mekân müze hâline getirildi!

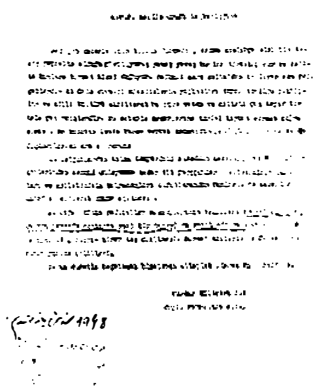
Sonrası mâlûm: Ayasofya'nın 86 sene boyunca devam eden müze statüsü Danıştay 10. Dairesi'nin 2 Temmuz 2020'deki kararı ve 10 Temmuz 2020'de çıkan 2729 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile son bulacak ve mekân 24 Temmuz 2020'de yeniden cami olacaktı...

5. Reddimiras bitmedi!

Devrimler ile başlayıp senelerce devam eden reddimirasın bir anda son bulması mümkün değildi. Hızı zamanla azaldı ama sonraki senelerde ortaya yine bazı aşırı teklifler atıldı...

Meselâ, İstiklâl Harbi kahramanlarından, Büyük Taarruz sonrasında İzmir'e giren 5. Süvari Kolordusu'nun kumandanı ve 1946 ile 1950 arasında CHP'nin Burdur'dan milletvekili olan Orgeneral Fahrettin Altay'ın 1948'de CHP Meclis Grubu'na sunmak için hazırladığı ama o sırada Meclis Başkanı olan eski Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun *"Zamanı değildir"* diyerek karşı çıkması üzerine vermediği teklif, reddimirasın o senelerde padişahların mezarlarına kadar uzandığını gösteren mükemmel bir örnektir.

Konya'daki Selçuklu sultanları ile Kanunî Sultan Süleyman dahil olmak üzere ilk on padişahın *devletin kurucuları* ve *milletin kahramanları* olduğunu söyleyen Fahrettin Altay bu hükümdarların mezarlarının muhafaza edilmesini ama memlekete zarar verdiklerini iddia ettiği sonraki padişahların kabirlerinin Kanuni'nin türbesinin yanında yapılacak yeni bir mezarlığa nakledilmesini ve türbe binalarının da kütüphane hâline getirilmesini teklif etmektedir:

Orgeneral Fahrettin Altay'ın padişah mezarları konusunda 1948'de hazırladığı ama Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun engellediği teklifi (Necdet İşli'nin arşivinden).

"Padişah mezarlarının kapalı durması, zaman uzadıkça aksi bir tesir yapmakta olduğu görülüyor; yavaş yavaş bunlar türbeleşiyor ve halkta bunlara hürmet hissi doğuyor. Halbuki Sarı Selim'den başlıyan son padişahlardır ki daha evvelki mües-sislerin yaptıkları imparatorluğu yıkmışlar ve milli kültürü eksilterek bu yüce vatan ve milleti çok zayıf bir hale getirmişlerdir. Bu sebeple mezarlarına tarihi kıymet vermek doğru olmaz. Bu hususta kesin karar vermek zamanının geldiğini sanıyor ve şu düşüncelerimi arzediyorum:

1. Selçuklular'dan kalan Konya'daki Alâeddin mezarıyla Osmanlı padişahlarından Kanuni Süleyman'a kadar ilk padişahlar devletimizin kurucuları ve milletimizin kahramanları olduklarından bunların da mezarları muhafaza edilerek umuma açılması,

2. Diğer bütün padişahlar mensuplarının kemikleri Kanuni Süleyman mezarı yanında açılacak yeni bir mezarlığa nakledilmesi ve başlarına isimlerini gösterir birer taş dikilmesi. Bursa'dakilerin de Sultan Osman'ın yanına nakilleri,

3. Bu suretle boşalacak binaların kitaplık olarak kullanılması".[1-13]

Fahrettin Altay, teklif metninin altına daha sonra elyazısı ile ve eski harflerle *"1948 senesinde yazmıştım. Bu takriri Meclis'e sunmadan evvel Saracoğlu'na sordum. 'Zamanı değildir' dedi, ben de vazgeçtim. Keşki sunsaydım!"* notunu düşmüştür.

*

Bir başka örnek:

Kültür Bakanlığı'nın 1993'te yayınladığı ve önsözünü zamanın Kültür Bakanı'nın yazdığı kitapta İstanbul'daki saraylar ile bazı eski binaların turistik mekân hâline getirilmesi gerektiği söyleniyor ve birbirinden parlak öneriler yeralıyordu.[144]

Kitapta *"...Sarayların, bir şirkete kiralanmasının hiçbir sakıncası olmaması gerekir. Bir ticari örgüte uzun süreli kiralama yoluyla gelir sağlanması, sağlanan gelirin gelişmeye harcanması, uzun süredir kanayan bu soruna köklü ve kalıcı çözüm getirebilir"* dendikten sonra hangi sarayın, kasrın yahut mekânın ne şekilde kullanılması gerektiği hakkındaki hayallerin ardından yazar hızını alamamış olacak ki, özel mülk olan Kıbrıslı Yalısı'nı da muhteşem

projelerine dâhil ediyordu:

* *Topkapı Sarayı:* Fonksiyonları yeniden düzenlenmelidir. Bir marina ve yat limanı ile bir helikopter alanı eklenmelidir. Başta harem olmak üzere, tüm mekânlar insanların içinde sıcak yaşayacağı boyuta kaydırılmalıdır.

* *Dolmabahçe Sarayı:* Muayede salonu balolar için kullanılabilir. Bir bölüm otel olarak ve resmî misafir kabulüne ayrılabilir. Zeminin altı alışveriş yeri, konser salonu ve sergi gibi kültür faaliyetleri için düşünülmelidir.

* *Yıldız Sarayı:* Şale Köşkü'nün, davet ve toplantılar için ayrılması uygundur. İçinde turistler için hem gümrük mağazaları, hem de Türk eşya ve giysilerini tanıtan mağazalar bulundurulmalıdır. İhtiyaç halinde, özel gruplar tarafından kapatılabilmelidir.

* *Beylerbeyi Sarayı:* Yeraltına yeni binalar yapılmalıdır. Bahçedeki havuz, yaz ayları için yüzme havuzu olarak kullanılabilir. Uygun bölümler balo, toplantı, konferans ve eğlence salonu olarak ayrılabilir. Sarı Köşk'te bir eğlence sitesi meydana getirilmelidir.

* *Ihlamur Kasrı:* Kumarhane olarak kullanılabilir. Bahçesine otopark imkânı sağlandıktan sonra, turistlere yemek olanakları, kongre ve destek hizmetleri verilebilir.

* *Aynalıkavak Kasrı:* Bütünü ile bir restoran ve oyun salonu haline sokmak ve turistlerin hizmetine sunmak gerekir. Çay, kahve ve bir aperatif alma olanağı bulunmalıdır. Bu servis, o devrin giysilerini giymiş kişilerce yapılabilir.

* *Küçüksu Kasrı:* Özel misafirler ağırlanabilir, Kıbrıslı Yalısı lokanta haline getirilebilir. Sokakta güğümü ile ayran ve limonata satan bir satıcı ve tavla oynanan eski usul bir kahve de bunlara eklenebilir. Kasrın bir bölümü, turistlerin kullanışına açık çay salonu gibi düşünülebilir. Göksu ağzında bir yat limanı ve marina inşa edilmelidir.

* *Anadolu Hisarı:* Tiyatro gösterileri veya konserler için düşünülebilir. Etrafındaki harap birkaç yalı restore edilip restoran, gece klübü fonksiyonu verilebilir...

*

Cebren uygulanan son reddimiraslardan biri 1997'deki 28 Şubat günlerinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Nadir Eserler bölümünde yaşandı ve Sultan Abdülhamid'e ait olup bu kütüphanede bulunan birbirinden kıymetli binlerce kitap çöpe atıldı!

Yıldız Kütüphanesi, 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânının ardından bir müddet Maarif Nezareti tarafından idare edilmiş, daha sonra Hazine-i Hassa Müdüriyeti'ne devredilmiş, Cumhuriyet döneminde 1 Haziran 1924'te Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul

Darülfünûnu'na; yani İstanbul Üniversitesi'ne verilmiş,[145] kitaplar Mimar Kemaleddin Bey'in Bayezid'den Süleymaniye'ye uzanan yolun üzerinde inşa ettiği *Medresetü'l-Kudât*, yani *Kadılar Medresesi* binasına nakledilmiş ve bina *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi* olmuştu.

Devir kararı son derece isabetli idi. Nadir Eserler Kütüphanesi kolleksiyonundaki kitaplar, özellikle de elyazması eserler sayesinde sonraki senelerde ilim dünyasının önde gelen merkezlerinden biri olarak tanınacak, bir kısmı hâlâ aşılamamış olan çok sayıda ilmî araştırmaya akademik bakımdan kaynaklık edecekti...

Ama, temelini Sultan Abdülhamid'in şahsî kitaplığının teşkil ettiği bu kütüphanede üniversiteye devrinden 73 sene sonra, 1997'deki 28 Şubat sürecinde büyük tatsızlıklar yaşandı; kütüphane Moğol ordularının 1258'de Bağdat'ı işgalleri sırasında yaptıkları kültür tahribatına rahmet okutacak kitap cinayetlerine sahne oldu ve o dönemde birbirinden kıymetli binlerce eser çöpe gitti!

Önce fakültelerdeki gayet kıymetli onbinlerce cildi barındıran seminer kitaplıkları yer sıkıntısı gerekçe gösterilerek rektörün talimatı ile kapatıldılar, kitaplar kolilere doldurulup mahzenlere atıldı, senelerce mahzenlerde kaldılar ve 1999'da gelen Marmara depremi herşeyin üzerine tüy dikti! Nadir Eserler Kitaplığı hasar gördü, buradaki kitaplar da kolilere konup başka yerlere götürüldü, bina restorasyona alındı ve restorasyon senelerce tamamlanamadı.

Derken, o günlerde, piyasayı üzerlerinde Sultan Abdülhamid'in hususî kütüphanesinin ve Üniversite Kütüphanesi'nin damgası olan kitaplar sardı! Nadir eserler sergilerde, dükkânlarda ve mezatlarda boygösteriyor, bazı kitap kolilerinin de kamyonlara konup çöpe gönderildiği de söyleniyordu...

İddiaları o günlerde defalarca yazdım, satılan bazı kitaplardan bulabildiklerimin fotoğraflarını gazetede yayınladım, konuyu İstanbul Üniversitesi Rektörü ile bazı toplantılarda tartıştım ve rektörden hep aynı cevabı aldım: Kütüphane, restorasyonun tamamlanmasının ardından daha kusursuz şekilde tekrar hizmete girecekti!

Bina birkaç sene sonra tekrar açıldı ama 2010'da yeniden kapatıldı ve iki sene kapalı kaldı. Seminer kitaplıklarındaki eserlerin bir kısmı sonraki senelerde eski yerlerine döndüler ise de binlerce cilt kitap ortada yoktu!

Nadir Eserler Kütüphanesi'nden kaybolan kitapların tamamının değil, sadece bir kısmının âkıbeti seneler sonra, 2016 ilkbaharında ortaya çıktı...

Bazı kitap kolleksiyonerleri çöplerde Üniversite Kütüphanesi'ne

ait koliler dolusu kitap bulmuş, satın alıp kendi kütüphanelerine koymuşlardı. Vaziyetten haberdar olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nın o zamanki müdürü Ramazan Minder, 2016 başında gereken finansmanı temin ederek Sultan Abdülhamid'e ait olan ve ortalarda dolaşan eserlerden 4 bin 500 kadarını satın alıp başında bulunduğu kitaplığa nakletti.

Minder'in kurtardığı kitaplar arasında Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in Sultan Abdülhamid'e hediye ettiği ve kapağının bir tarafında Wilhelm'in şahsî antetinin, diğer tarafında da mensubu olduğu Hohenzollern Hanedanı'nın armasının bulunduğu nefis cildli ilmî yayınlar, bulunması artık imkânsız gibi olan akademik serîler ve iç kapaklarında Yıldız Kütüphanesi'nin demirbaş kayıtlarının yeraldığı binlerce nadir eser vardı ama bir o kadar kitap da kayıptı!

Reddimiras böyle cebren olmasa bile günümüzde de hâlâ yer yer devam ediyor...

Kitabın buradan sonraki kısımlarında 1920'li senelerdeki iki önemli reddimirasın, Yıldız Sarayı'nın bir bölümünün kumarhane hâline getirilmesinin ve saraylardaki hazinelerin Fransa'da satışa çıkartılmasının ayrıntıları yeralmaktadır.

İkinci bölüm:

YILDIZ'DA RULET, BAKARA VE İNTİHAR

"...Abdülhamid'in istibdat ve korku hayatı 1909 senesine kadar sürmüştü; ... nihayet 1909'da hal' edip yerine kardeşini geçirdiler ve o zaman Yıldız Sarayı büyük bir tasfiyeye uğradı. ...Yenilenen ve Avrupa medeniyeti ile beraber yürüyen Türkiye, o israf ocağı ve tüketim kaynağı sultanlar ocaklarına mukabil şehre gelecek seyyah ve ziyaretçileri memnun edecek asrî otel mutfakları kurmak üzere Belediye Gazinosu'nu açtırdı".

(İstanbul Belediyesi'nin Yıldız Gazinosu için 1926'da yayınladığı tanıtım broşüründen)

1.
İlk kumarı İçişleri Bakanı oynattı, ilk kaybeden de Belediye Başkanı oldu!

Geniş ve mükellef salondaki rulet masasının etrafını smokinli ve fraklı erkekler ile gayet şık tuvaletler giymiş hanımların teşkil ettiği yüz-yüz elli kişilik bir davetli grubu sarmıştı...

Salonda farklı oyunlara mahsus başka masalar da vardı ve değişik yerlere dört adet rulet masası kurulmuştu...

İçişleri Bakanı Cemil Bey,[146] İstanbul Belediye Reisi Muhiddin Bey[147] ve kalabalık bir davetli grubu rulet masalarından birinin başına gittiler. Cemil Bey ruletin tekerleğini çevirdi, *Şehremini*, yani Belediye Başkanı Muhiddin Bey de bir fiş alıp 24 numaranın üzerine koydu...

Masanın başındaki kalabalık nefes bile almıyormuşcasına sessizdi, sadece dönen tekerleğin üzerindeki küçük topun bir numaradan diğerine atlamasının tıkırtısı işitiliyordu...

Top numaraların üzerinde sekti, derken dönüş yavaşladı, 12'nin üzerinde durdu.[148] Masanın başındaki krupiye *"12 kazandı"* dedikten sonra Muhiddin Bey'in 24 numaranın üzerine koymuş olduğu fişi elindeki ufak bir tırmığı yahut T cedvelini andıran tahta âlet vasıtası ile kendi önüne, kasaya çekti.

Muhiddin Bey davetlilere dönerek *"Benim talihim yokmuş"* dedi. *"Size talihler temenni ederim, buyrun, oynayın"*...

O âna kadar sessiz kalan seyircilerden bir anda alkış tufanı yükseldi; şampanya kadehleri kaldırılırken *"Bravo!"* ve tek-tük de olsa *"Hayırlı olsun!"* nidâları işitildi ve geniş salonun bir ucunda sessizce bekleyen caz orkestrası Amerikalı şarkıcı Margaret Young'un bir sene önce meşhur ettiği *"Yes Sir, That's May Baby"* şarkısını çalmaya başladı...

Orkestranın bütün mensupları zenci idi ve mensuplarının tamamı yine zenci olan bir dans grubu ile beraber Yıldız Gazinosu için Avrupa'dan getirtilmişlerdi...[149]

İstanbul'un ilk resmî kumarhanesi 1926'nın 26 Eylül akşamı Dahiliye Vekili, yani İçişleri Bakanı Cemil Bey'in ruletin tekerleğini çevirdiği ve Belediye Reisi Muhiddin Bey'in de oynayıp kay-

bettiği işte bu seansın hemen ardından bazı davetlilerin yaptıkları Çarliston dansının refakatinde faaliyete başladı...

Mario Serra adındaki bir İtalyan işadamı, Sultan İkinci Abdülhamid'in otuz küsur, daha sonra da son padişah Sultan Vahideddin'in dört sene boyunca devlet ve hilâfet merkezi olarak kullandıkları Yıldız Sarayı'nın *"Merasim Köşkü"* yahut *"Şale"* denen binasını İstanbul Belediyesi'nden kiralayarak kumarhane haline getirmiş, açılış 26 Eylül 1926 gecesi yapılmış ve mekân 12 Eylül 1927 gecesi kapatılmasına kadar 339 gün faaliyet göstermişti.

*

Mario Serra'nın açtığı ve resmî adı *"Yıldız Belediye Gazinosu"* olan kumarhanenin faaliyete geçiş haberi İstanbul'da ertesi gün, yani 28 Eylül 1926'da yayınlanan gazetelerde geniş şekilde yeraldı...

Yıldız Kumarhanesi dergi kapaklarında: *Resimli Perşembe*, 13 Ocak 1927.

"Geniş ve muntazam ağaçlardan ibaret Yıldız'ın koruluğundan geçiyorduk. Otomobilimiz sarsıntısız ve ağaçların heybetli fakat muhteşem dekoru arasında ilerlerken, Yıldız'ın mazideki debdebe ve tantanası gözlerimin önünde gittiçe canlanıyordu.

Yollar muntazam, her taraf elektrikle tenvîr edilmiş [aydınlatılmış]. Yanlış bir istikamete girilmemesi için muayyen noktalarda miğferli zabıta-i belediye memurları bir hareketle otomobile yol gösteriyor. Birkaç defa kavisler yaptıktan sonra bol ışıklara gömülü gazinoya, Yıldız Sarayı'na geldik. Derhal otomobilin kapısı sırma elbiseli bir zenci tarafından kemâl-i ihtiramla [büyük bir saygı ile] açıldı. Merdivenlerdeki yumuşak halılara basıp çıkarken göz kamaştıran bir ziya ve ziynet ile karşılaştım.

...Billûr fanuslardan akan bol bir ışık içinde medhalin [girişin] geniş merdivenlerinden yukarıya çıkarken Abdülhamid'in saltanat ve sefahat için kurduğu Yıldız Sarayı'nın korkunç ve ceberrut çehresini hatırladım.

...Sarayın, şimdiki gazinonun büyük koridoruna çıktım.

Her tarafta başka dekor, başka süs... Büyük odalar modern mobilyalarla döşenmiş. Koridorun her iki tarafında büyük, küçük odalar var. Bunlar gazinonun istirahat ve hasbıhal [sohbet] odaları imiş. Sedefle süslü dans salonunun arabesk tavanının orta kısmına yeşilli, sarı, kırmızı fanuslar konmuş; etrafa rengârenk ziyalar saçıyor. Sanatın bütün incelikleri duvarlardaki oy-

malardan, sedeflerin tanziminden anlaşılıyor. Bir cazband takımı çarliston havası çalıyor. Cazbandın muhtelif âletlerinden çıkan sadâya uydurulan ayaklar süratle gidip geliyor. Tuvaletli, göğüsleri yarıya kadar çıplak kibar hanımefendiler kavalyelerinin kollarında muttasıl dönüyorlardı. Maksim Bar'da çarliston oyununu güzel oynamakla tanınmış bir genç herkesin takdirli bakışlarını üzerinde toplamış. Bir an baktım, cidden güzel oynuyordu fakat bu sırada yüzü buruşuk, ellilik bir kadınla kamburu çıkmış bir erkeğin onların önüne geçmesi ile bir dakika evvelki mevzun ve ahenkdar dansın güzelliği bozulmuştu.

Biraz ötede koyu siyah gözlü alagarson kıvırcık saçlı genç bir hanım nişanlısıyla ne kadar samimi dans ediyor.

...Koridorları geçtik. Geniş bir salonun içinde bir büfe kurulmuş, burada davetlilere şampanya, viski, çeşit çeşit likör vesair ikram ediliyor. N..... Nanım pür neş'e ve etrafına şakrak sesiyle bazı sözler söylüyor, şampanya bardağını ince dudaklarına götürüyordu.

Büfenin etrafında tuvaletli hanımlar, fraklı, smokinli erkekler ufak bir likör aldıktan sonra tatlı sohbetler arasında diğer taraflara geçiyorlardı.

...bunların hallerini biraz seyrettikten sonra kumar salonuna doğru ilerledim. Kapıdan girerken sarayın en ziynetli odası olduğuna derhal kanî oldum Yeşil çuhalı masaların üzerinde ince, uzun bir tarakla birisi kâh fiş topluyor, kâh dağıtıyor. Talihlerini denemek isteyen bazı davetliler masanın etrafına dizilmişler ve pür heyecan rulete bakıyorlar. Oyunu idare eden Fransız *"a la banque"* diyerek fişleri kendi tarafına topluyor.

Bunlara biraz baktıktan sonra meşhur simaları araştırmaya başladım. Birçok fraklı, smokinli zevat meyânında Dahiliye Vekili Cemil Bey, Menteşe Mebusu Şükrü Kaya Bey, sabık Ticaret Vekili Ali Cenanî Bey, İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey, Şehremini Muhiddin Bey, sabık şehremini Operatör Emin Bey, Merkez Kumandanı Pertev Paşa ve daha birçok yüksek mahâfile mensup kadın, erkek göze çarpıyordu. Oyun bir ara hararet kesbetti ve pek çok davetliler iştirak eyledi.

Bir taraftan cazband oynak havaları çalarak çiftleri raksa davet ederken diğer taraftan bazı hanımlar, beyler yeşil masalar etrafında bakara, rulet oynuyorlardı. Saatler geçiyordu, yavaş yavaş davetliler bu zarif resm-i küşadın [açılış merasiminin] verdiği neş'e ve zevk ile merdivenlerden inerek otomobillerine biniyorlardı.

Bir an fırsat bularak saraydan dışarıya baktım. Ağaçların arasında biraz ötede akan ve parıldayan Boğaz'ın müstesna tablosuyla karşılaştım. İçeride şampanya kadehleri dudaklara yükseliyor, banknotlar cüzdanlardan çıkıyor, cazband susmamacasına *"Sonia"*yı çalıyordu. Saatler ilerliyordu. Davetliler bu zevk âlemi-

nin verdiği neş'e ve sürûr ile otomobillerine binerek uzaklaşmaya başladılar. Sabahın ilk ışıkları göz kamaştıran odaya süzülürken, hâlâ bakara masasının etrafında oturanlar vardı".[160]

Cumhuriyet Gazetesi, haberi *"Yıldız Gazinosu Açıldı"* başlığından sonra *"Sultan Hamid'in bir zamanlar civarında kuş uçurtmadığı ve hariçten kimseye ayak bastırmadığı sarayda balo"* altbaşlığı ile verecekti:

Haftalık Mecmua'nın 16 Mayıs 1927'de Yıldız Gazinosu'ndan bahseden sayfası.

"Mösyö Mario Serra tarafından gazino olmak üzere isticar edilen [kiralanan] Yıldız Sarayı'nın resm-i küşadı evvelki akşam mutantan bir surette icra edildi. Sultan Hamid'in garip ve hasta zevki neticesinde bazı koridorlarının pek dar yapılmış olmasına rağmen Merasim Kasrı pek güzel bir gazino şekline girmiştir. Hele muhteşem mermer merdivenli antresi ziya, yaldız ve renk tufanı içinde pek cazip bir manzara arzediyordu.

Sarayın en mükellef ve muazzam salonu kumar salonu haline kalbedilmiştir. Hususî bir klüp mahiyetinde olan bu salonun resm-i küşadını bizzat Dahiliye Vekili Cemil Bey ile Şehremini Muhiddin Bey yaptılar. Dün akşam oyun hâsılatı kâmilen Darülâceze'ye terkedilmişti.

İlk oyunu Şehremini oynadı ve kaybetti. Emin Bey oynasa idi, talihi yaver bir zat olduğu için mutlaka kazanırdı.

Bir tarafta oyun müptelâsı kadın ve erkeklerden mürekkep büyük bir kalabalık rulet masaları önünde talihlerini deniyor, kâh kazanıyor ve ekseriya kaybediyorlardı. Diğer tarafta kapıları sedef kakmalı, duvarları ve tavanları müzehhep kûfî yazılar ve nakışlarla süslenmiş, çini şömineli bir salonda da Frenkler'in dedikleri gibi *"kumarda talihsiz, kadında talihli"* birçok erkekler zarif damlarla dansediyorlardı. Dar koridorların tâ en nihayetindeki salonda ise büyük bir büfe oyun ve danstan ziyade midelerini düşünenlerle dolmuştu. Başta şampanya olmak üzere her nevî içki bol bol ikram ediliyordu. O kadar ki, kapısı kapalı bir odada hüviyetini tahkik edemediğimiz bir zât, siyah elbisesi ile Sultan Hamid'in mükellef halısının üzerine uzanmış, fazla kaçırdığı şampanyaların tesiriyle sızmıştı.

Müsamere sabaha kadar devam etti ve Yıldız'ın yeşil korulukları sabahın ilk nurlarıyla aydınlanırken dansa ve oyuna nihayet verildi.

Baloda şehrimizdeki mebuslardan bazıları, Vali Bey ile diğer

erkân-ı vilâyet, süferâ, şehrin bütün tanınmış simaları ve erkân-ı matbuat hazır bulunmuşlardır.

Yıldız Gazinosu'nu işletecek şirketin Meclis-i İdare Reisi [Yönetim Kurulu Başkanı] Sabık Şehremini Emin Bey de Sinyor Mario Serra ile beraber davetlileri izâz ediyordu. Pek çok zarif tuvaletler arasında Prenses Şivekâr, Nazire İsmail, Beraet Sezai ve İzzet Melih Bey'in refikası hanımlarla diğer birçok hanım ve madamların ağır tuvaletleri nazar-ı dikkati celbediyordu.

Gazinonun bütün müstahdemîni smokin, frak yahut livre [hizmetkâr üniforması] giyinmişlerdi. Yalnız, dans salonunun kapılarında alelûsul kıyafette birtakım adamların ve çocukların ağızları açık dansedenleri seyretmeleri, salonların muhteşem manzarasını ihlâl ediyordu.

Yıldız Gazinosu ümid edildiği gibi İstanbul'a birçok ecnebî celbedebilirse, beldemize hayli hizmet edecektir. Fakat bunun için de Avrupa'da çok kuvvetli ilânlar yapılmak lâzım geldiğini unutmamalıdır".[151]

Haber, aynı günkü Akşam Gazetesi'de *"Dün geceki balo"* başlığının altında *"Yıldız Sarayı, hiç şüphesiz bugün dünyanın en güzel gazinolarından biri olmuştur"* altbaşlığı ile verilmişti:

"Geçen seneden beri gazetelerde ismi geçen Yıldız Belediye Gazinosu dün akşam küşad edildi *[açıldı]*. Bu münasebetle bir balo tertip edilmiş ve Şehremaneti Muavini tarafından şehrimizin ekâbir-i memurîni, banka ve müessesat direktörleri, bilcümle ecnebî searetler erkânı ve gazetelerin sermuharrirleri bu baloya davet edilmişti. Hemen diyebiliriz ki İstanbul'un kibar mahalli şimdiye kadar bu derece zengin, muntazam bir baloya şahit olmamıştı.

Gece saat ondan itibaren otomobiller Çırağan Sarayı karşısındaki Mecidiye Kapısı'ndan Yıldız Parkı'na giriyorlar. Elektriklerle tenvîr edilmiş muntazam yollardan müntehap belediye işaret memurlarının muhtelif yerlerde delâletiyle parkı bir müddet geçerek Merasim Sarayı'nın mutantan kapısı önüne geliyorlardı. Orada sırma elbiseli hademeler zâirleri kabul ediyorlar ve kendilerine yol gösteriyorlardı. Merasim Sarayı'nın fevkalâde muntazam ve azametli mermer merdivenlerinden çıkanların birdenbire coşkun bir ziya ve yaldız tufanı içinde gözleri kamaşıyordu.

Sarayın muhtelif salonları fevkalâde bir surette tezyin edilmişti. Davetliler bir müddet bu salonlarda istirahat ettiler ve büyük bir merak ve tehassüs içinde sarayın muhtelif aksamını gezdiler. Bar ve lokanta ittihaz edilen kapıları sedef kakmaları, duvarları ve tavanı alaturka işlemeli salonda bir cazband çalıyordu. Fakat, Mösyö Mario Serra'nın "Lido"dan celbettiği meşhur zenci cazband takımı bazı esbaptan dolayı tehir ettiği için buradan tedarik edilen takım o kadar mükemmel değildi. Saat on

birde Dahiliye Vekili [İçişleri Bakanı] Cemil Bey ve aileleri geldiler. O zamana kadar kapıları açılmamış olan asıl büyük salonun resm-i küşâdı Dahiliye Vekili, Vali ve Şehremini'nin huzuruyla icra edildi.

Resimli Perşembe, 29 Eylül 1927'de Yıldız Kumarhanesi'nde en çok oynanan oyunun rulet olduğunu yazıyor ve bu çizimin altında *"kadınların masa başından kalkmamaları yüzünden nice iflâsların yaşandığını"* söylüyordu.

Hususi bir klüp mahiyetinde olan bu oyun mahalli sarayın en mükellef ve en büyük salonudur ki lüks, azamet ve tezyinat itibariyle Avrupa gazinolarının oyun salonlarına fâiktir. Resm-i küşada mahsus olarak dün akşam herkesin girmesine müsaade edildi ve Mösyö Mario Serra, bütün oyun hâsılatını Darülâceze'ye terkedeceğini bildirdi. Bütün levazım ve memurlar Avrupa'dan celbedilmişti. Rulet masaları etrafında bütün madamlar ve erkekler bir müddet talihlerini tecrübe ettiler. Geceyarısına yakın büfe açıldı ve misafirlere istedikleri kadar şampanya ve diğer meşrubat, her türlü meşrubat ikram ediliyordu. Müessesenin, Şehremaneti nâmına vâki olan bu davetin mümkün olduğu kadar zengin ve kibar olması için hiçbir fedakârlıktan çekinmediği görülüyordu. Müsamere gayet kibar ve eğlenceli bir tarzda sabaha kadar devam etti. Yıldız bahçelerinin üzerinden, Boğaz'ın karşı sırtlarında semanın ağardığı görünüyordu ki, henüz birçok mükellef otomobiller Merasim Köşkü'nün önünden ayrılmamıştı.

İstanbul şehrine Avrupa'daki emsâli derecesinde güzel bir eğlence mahalli kazandırmış olan Şehremaneti'ni ve hükümeti bu büyük muvaffakiyetinden dolayı tebrik etmek lâzımdır. İstanbul imarı ve seyyah celbi nokta-i nazarından bu teşebbüsün muvaffakiyetle devam edebilmesini bütün İstanbullular hiç şüphesiz temenni ederler".[152]

Açılış mizah dergilerine de konu olacak, meselâ *"Akbaba"* 30 Eylül'de *"Yıldız Balosu'nda duyduklarımız"* başlığının altında lâtifeli bir yazı yayınlayacaktı:

...Çifte gerdanlı bir hanım, kırıta kırıta rulet masasının yanına yaklaştı, orada duran Cem'i Bey'e beş lira uzatarak:

- "Lütfen şu parayı bir rakamın üzerine koyar mısınız?" dedi.

Cem'i Bey sordu:

- "Hangi rakamı emrediyorsunuz efendim?".

Hanım büsbütün kırıtarak:

- "Bilmem..." dedi, "Yaşımın rakamı olsun!".

O zaman Cem'i Bey kırdığı potun belki farkında olmayarak şu mukabelede bulundu:

- "Maalesef burada en büyük rakam otuz altıdır, hanımefendi!".

*

Gazeteciler arasında:

- Sâbık emanetpenâha [önceki Belediye Reisi Operatör Emin Bey] bak, hiç gülmüyor!

- Artık dişlerini gösterecek halde değil de ondan!

*

İki kişi arasında:

- "Baloya fraklı mı gittin?"

- "Hayır, smokinli gittim ama gelişim firaklı oldu... Bakarada tam beş yüz lira kaybettim!

*

Gençler konuşuyor:

- "Balonun en sevimli çehresi, hiç şüphe yok B. Ş. Hanımefendi...".

- "Evet, baksana, kangal kangal elmasların parıltısı arasında insana ne güzel görünüyor!".[153]

2.
Saray, turistin yoluna feda olsun!

Kumarhaneler o senelerde sadece şans denemek içilen gidilen yerler değil, aynı zamanda kibar eğlence mekânları idiler...

Monte Carlo'daki kumarhane Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok memleketteki, özellikle de Uzakdoğu'daki eğlence mekânlarına daha yüksek gelir elde etmelerinin ilhamını vermişti ve en büyük kumar cennetlerinden biri de Çin'in o senelerde Portekiz'e ait olan Makao bölgesi idi. Makao'daki üç büyük piyango kuruluşundan birinde günde üç, diğerinde haftada bir, üçüncüsünde de beş günde bir çekiliş yapılıyordu; halk tam mânâsı ile kumarbaz olmuş ve Makao'nun meşhur *Fan-Tan* Gazinosu seneler öncesinden itibaren milletlerarası bir kumar merkezi halini almıştı.

Avrupa'nın savaştan mağlûp çıkan memleketlerindeki hanedanların iktidarı terkedip ardarda sürgüne gitmeye mecbur kalmaları üzerine, aristokrasiye ait saraylardan bazıları başka maksatlarla, bazen

müze ama genellikle eğlence mekânı olarak kullanılır oldular...

Bir zamanlar kralların, prenslerin, düklerin, kontların ve baronların sarayları, şatoları ve hattâ kaleleri otel yahut gazino haline getirildi. Buraları özellikle Amerikal turistler tercih ediyor, gecelerini birkaç sene öncesine kadar prenslerin kullandıkları yatak odalarında geçiriyor, vaktiyle şaşaalı kraliyet balolarının verildiği salonlarda dans ediyor; diplomatların binbir entrika çevirdiği, kraliçelerin ve prenseslerin bitmeyen dedikodular ettikleri mekânlarda kumar oynuyorlardı.

Kumarhane yahut eğlence yeri haline getirilmeyen bazı aristokratik binalar da müze veya sergi salonu yapılmıştı.[154]

Birkaç örnek: Avusturya'nın 1898'de bir anarşist tarafından katledilen imparatoriçesi Sisi'ye, yani Elizabeth'e ait olan ve Almanya İmparatoru İkinci Wilhelm'in kraliçenin vârislerinden satın aldığı Korfu'daki Achilleion Sarayı, imparatorun savaş sonrasında iktidarı bırakması üzerine turizm merkezi oldu. Aynı imparatorun Potsdam'daki sarayı eğlence mekânına, Berlin'deki veliahd sarayı da modern sanat müzesine çevrildi. Viyana'da Habsburg Hanedanı'na ait olan büyüklü-küçüklü çok sayıda saray, Avusturya'da Cumhuriyet'in ilânından sonra kafe yahut ofis yapıldı. İmparatorluk bahçeleri halka açık park olurken, imparatorluk sarayı Hofburg'un bir bölümü kütüphane haline getirildi.[155]

*

Devlet, Türkiye'de her zaman vârolan kumar ile daimî bir mücadele içerisinde olmuştu ve İstanbul'da resmî bir kumarhane açılabilmesi için bilinen ilk başvuruyu Grunwald isimli bir Alman 1911'de, yani Yıldız'ın açılışından 15 sene önce yapmış; Monte Carlo benzeri bir kumarhane kurabilmek için hükümete bir dilekçe vermişti ama dilekçede tuhaflıklar vardı.

Almanya'nın Köln şehrinden olan ve o sırada İstanbul'da, Pera'da yaşayan Grunwald dilekçesinde kendini *"Refah Kurumları Kuruluş Birliği Merkez Kurul Üyesi, Çiftlik Evi İçin Hayır Kurumları Birliği İnşaat Topluluğu Başkanı, yaşam reformcusu, teosof ve mimar-mühendis"* olarak tanıtıyor, Berlin'deki fahrî hizmetlerinden dolayı büyük ödül ve altın madalya ile taltif edildiğini yazıyor, o zamana kadar hayır kurumları, şirketler, açık havuz tesisleri, kür merkezleri, sanatoryumlar, kumarhaneli kaplıca otelleri, okuma salonları, kütüphaneler ve müzeler kurduğunu söylüyordu.

Grunwald'a göre bazı saygın kişiler eğitimin ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sosyal müesseselerin kurulması, ilmin yaygınlaştırılması, donanmanın ihyası ve milletler arasındaki birli-

ğin güçlendirilmesi maksatları ile uluslararası bir anonim şirket kurmuşlardı. Bu şirket öncelikle İstanbul ile çevresinde faaliyet gösterecek ve faaliyetlerini daha sonra bütün Osmanlı topraklarına yayacaktı. Sözkonusu şirket akademiler, müzeler, kütüphaneler, hamamlar, sağlık kuruluşları, klüpler, gazinolar, kıraathaneler, tiyatrolar, konser salonları ve fakirler için sanatoryumlar ile ucuz meskenler yapmak istemekteydi ve öncelikli arzuları, seçkin yabancılar için İstanbul'da da Monte Carlo'daki gibi bünyesinde her türlü eğlenceyi barındıran ve kumar oynanan büyük bir klüp inşa etmekti.

Grunwald bütün bunları söylüyor ama şirket hakkında başka bilgi vermiyor, kurucuların kimler olduklarını da yazmıyordu ve bahsettiği hayır kurumlarının kurulması için tek bir şartı vardı: Kumarhanenin hemen açılması ve kendisine de elli senelik imtiyaz verilmesi! Diğer projeleri ve plânları yetkililere bu imtiyazın ardından verecekti ve hükümet böylelikle hiçbir masrafa girmeden memleket için büyük maddî fayda sağlamış olacaktı![156]

Arşivde bu tuhaf, daha doğrusu *uyanık* teklife verilmiş bir cevap bulunmuyor.

*

Türkiye'nin devrim psikolojisi içerisinde olduğu günlerde, sarayların geleceğini belirlemek için başka memleketlerdeki uygulamalar da gözönünde tutuldu, hattâ bazı uygulamalar örnek alındı...

İmparatorluk devrinden kalma sarayların ne olacakları, ne şekilde kullanılacakları konusunda mutlaka bir karar verilmesi gerekiyordu, zira bu mekânları kullanmak yeni kurulmuş devletin hem meşruiyetini gösterme vasıtası idi, hem de resmî müesseseler yer sıkıntısı çekiyor, İstanbul Belediyesi de gelir kaynaklarına ve para kazandıracak binalara ihtiyaç duyuyordu ve gözler sarayların üzerindeydi. Sarayların ne şekilde olursa olsun ama mutlaka kullanılması arzusu artmış, buna fakir denebilecek devlet bütçesine gelir sağlama çabaları ile o senelerde yeni yeni farkedilen *turizm* kavramı da ilâve edilince kullanıma açılmaları önem taşımaya başlamıştı.

Yıldız Sarayı'nın bazı bölümlerinin yabancı gruplara uzun süreli kiralanarak kumarhane ve eğlence mekânı haline getirilmesi düşüncesi Avrupa'daki uygulamaların verdiği ilhamın neticesinde ortaya çıktı ve Ankara'nın bu işe müsbet bakabileceği ihtimalini hisseden yabancı grupların girişimleri de düşüncenin hayata geçirilmesini sağladı.

Mekânın kumarhane yapılmasının sebebi işte hem sarayları

kullanma arzusu, hem de mekânın turizme açılarak devlet hazinesine para girişinin sağlanmasıydı ama sarayın kumarhaneye çevrilmesine karar verilirken Yıldız'ın geçmişteki tarihî önemi, yani devletin idarî merkezi olduğu gözönüne alınmadı, hattâ tanıtım için yayınlanan broşürlerde eski rejim aleyhinde söylenmeyen söz kalmadı!

*

İstanbul Belediyesi, 1920'lerin ortalarından itibaren şehre yabancı, özellikle de paralı yabancı turistleri çekebilmek için yapılması gerekenleri düşünmeye ve plânlamaya başlamıştı.

Avrupa memleketlerine, en başta da Paris'e dünya kadar turist gittiği, yaz aylarında İsviçre'nin her tarafının turislerle dolu olduğu, Viyana ile Roma'nın asla turistsiz kalmadığı, hattâ binlerce zenginin her sene Mısır'a gidip en az bir ay dolaştığı, Nil Nehri üzerinde Thomas Cook firmasının çalıştırdığı teknelerle seyahat ettiği, Cezayir ile Tunus'a bile turist aktığı halde İstanbul gibi güzel, önemli ve tarihî bir şehirde olması gereken sayıda turistin bulunmaması tuhaf görülüyordu ve turistlerin gelişini arttıracak projelerin yapılması artık şarttı. İstanbul, turistler için sadece müzeden, yani Arkeoloji Müzesi'nden, Ayasofya Camii'nden, Topkapı Sarayı'ndan, Kariye Camii'nden ve Büyük Çarşı ile Bedesten'den ibaret değildi.[157]

İstanbul Belediye Reisi Operatör Emin Bey'in hayâli de bazı tarihî mekânları, en başta da Yıldız ile Çırağan'ı otel ve eğlence merkezi yaparak İstanbul'a turist getirebilmek, Belediye'nin ihtiyaç duyduğu gelirin bir kısmını bu turistler sayesinde sağlayabilmekti...

Emin Bey, Belediye Meclisi'nin 19 Temmuz 1925'teki toplantısında meclis üyelerine hitaben yaptığı konuşmada hayallerini anlatıyor, hükümet nezdindeki girişimlerinin kabul edildiğini söylüyor ve bu konudaki kararnamenin çıkmasını beklemeden heyecanla müjde veriyordu:

> "...Vaktiyle Yıldız Bahçeleri'ni hükümetten istemiştik, o zaman her nasılsa yalnız dış bahçelerin Belediye'ye terkine dair Bakanlar Kurulu kararı çıktı, biz yeniden hükümetten istirhamlarda bulunduk. Dedik ki, *"Vaktiyle belediye bunlar için birçok paralar sarfetmiş, duvarlar yaptırmış, arazi almış, oraya ilhak etmiş, bu itibarla hakkı da vardır ve bugün bu bahçe metruktur, bundan biz istifade edelim. Kiraya veririz, birşeyler yaparız, eğlence yerleri vücuda getiririz"* diye arzettik.
>
> Her istirhamımızı olduğu gibi ...bunu da hükümet kabul etti ve bize bugün Yıldız Sarayı'nın işgal altında bulunmayan bütün

kısımlarını, Çırağan Sarayı ve Feriye Dairesi'nin bir kısmıyla terketti. Bu hususta Bakanlar Kurulu kararı Reisicumhur Hazretleri tarafından tasdik buyuruldu, şimdi bunun için mühim bir grupla zaten daha evvelce temasta idik ve hükümete arzetmiş idik, temasımıza devam ediyoruz. Bu grup takriben oraya elli milyondan yüz milyon franga kadar bir masraf yapacaktır. Bir kerre bu kadar paranın memlekete dökülmesi gayet hayırlıdır. Çırağan Sarayı'nın üst kısmını -ki kullanılabilecek bir halde değildir- hedm ederek [yıkarak] zemin kısmı ile birinci katta tamirat yapacak ve üst katına yeniden bir kat çıkmak suretiyle mükemmel bir otel haline ifrağ edecektir.

Bu inşaat beş sene zarfında vukua gelecektir, Yıldız ve civarında eğlence mahalleri vücuda gelecektir. Bunu taahhüt eden şirket zaten turist getirmek ve bazı arazi işleri yapmak üzere kurulmuş bir şirkettir. Yıldız'a ayıracağı meblâğlardan başka henüz muhterem Bakanlar Kurulu tarafından incelenmekte olan diğer bir proje ile bir Emlâk Bankası teşkil edecektir, o da kabul edilecek olursa memlekete mühim bir servet girmiş olacaktır. Bunu çok hayırlı gördüğüm için muhterem hey'etinize müjdeliyorum".[158]

Yıldız ve Çırağan'ın Belediye'ye devri konusundaki hazırlıkların ve Belediye'nin bir İtalyan grupla temasa geçmesinin ardından, kurulacak eğlence mekânlarının duyurulması faaliyetlerine başlandı...

Önce, müstakbel kumarhanenin tanıtımı maksadıyla *"Yıldız İstanbul Belediye Gazinosu. Yıldız Sarayı ile Parkının Tarihçesi. Yeni Gazino Müessesesi"* başlıklı

Resmî adı *Yıldız Belediye Gazinosu* olan Yıldız Kumarhanesi'nin tanıtımı için Türkçe, Fransızca ve Almanca yayınlanan broşürler.

bir broşür yayınlandı ve aynı broşürün Fransızcası ile Almancası da çıkartıldı. Broşürde Türkiye'nin başlattığı turistik atılımın temeli Abdülhamid devrinin kötülenmesi üzerine kuruluyordu ve o günlerin dergileri ile gazetelerindeki yayınlar da aynı şekilde idi.

Broşüre göre Yıldız, *Türkiye'nin en esrarlı yuvası* idi! Sultan Abdülhamid'den metinde *Kızıl Sultan* diye bahsediliyor, onun zamanında Yıldız'da iki bin cariye ile odalık ve haremağaları, dokuz yüz aşçı, beş yüz uşak, bir o kadar memur ile hafiye ve hizmetkârın bulunduğu söyleniyordu.

Yıldız Sarayı, 21 Temmuz 1905'te bombalı suikast girişimini atlatan ama 1908'deki uyanış ile 1909'daki irtica isyanından kurtulamayan Abdülhamid'in 33 sene boyunca zevk ve israf, daha sonra da Sultan Vahideddin'in hilelerinin merkezi olmuştu! Bütün dünya ilimde ve uygarlıkta ileri giderken Abdülhamid en karmaşık meseleleri gaipten haber veren dervişlere ve Afrika'dan gelen haremağasına soruyordu; dinamoyu dinamit zannetmiş ve memlekete girmesine izin vermemiş, telefonu bile kabul etmemiş ve otomobili de Türkiye'ye asla getirtmemiş idi. Modernleşen ve Avrupa medeniyeti ile beraber yürüyen Türkiye, o israf ocağı olan tüketim kaynağını artık şehre gelecek turist ve gezginleri memnun edecek modern bir otel ve restoranlar haline getirmek maksadıyla Belediye Gazinosu'nu açtırmıştı. Şale, büyüklüğü ve süslü geniş salonları ile Avrupa'nın en mükemmel gazinoları olan Monte Carlo ile Nice'i gölgede bırakacak derecede muhteşemdi.

İstanbul'a gelecek turistler Almanya'nın ve Fransa'nın kaplıcalarında yahut İsviçre'nin ruhefzâ [ruha tazelik veren] dağlarında buldukları dinlenme imkânlarının aynını Yıldız Parkı'nda ve inşası yakında tamamlanacak olan Çırağan Saray Oteli'nde bulacaklardı. Monte Carlo'daki, Vichy'deki, Elxleben'deki, hattâ plâjlardaki eğlenceler burada da olacaktı.

Batılı turistlerin bundan böyle tereddüt etmemeleri gerekirdi, zira Yeni Türkiye'de Doğu'nun hayrete düşüren mavi seması altında ve İstanbul'un ruh okşayan Boğaziçi manzaralarının karşısında mükemmel bir gazino, fevkalâde hoş bir park ve onların devamı olan bütün medenî, çağdaş istirahat ve eğlence tertibatı vardı. Turistler eski sultanların haremlerinin sarayında Piyer Lotiler'in fevkalâdeliğini terennüm eylediği şark mucizelerini ve güneşin dünyada benzeri bulunmayan Boğaziçi ile Marmara'daki gurubunu seyrederek alıştıkları hayata devam edebileceklerdi.

Broşürde, Çırağan Sarayı'nın da yakında turizm merkezi haline getirileceğinin müjdesi veriliyordu... Memleketin iktisadî menfaatlerini düşünerek İstanbul'a turist gelişini sağlayan Türk Hükümeti'ne,

İstanbul Belediyesi'ne ve Yıldız projesini hayata geçirenlere teşekkür etmek gerekirdi; Yıldız'ın imtiyazını alıp işletmesini üstlenen İtalyan grubunun kurucuları da memnuniyetle yâdedilecekti...[159]

*

Devletin ve İstanbul Belediyesi'nin müstakbel bir döviz kaynağı olarak gördükleri Yıldız Sarayı, Birinci Ahmed zamanından itibaren padişahların önceleri arada bir gittikleri, sonra da devamlı olarak yaşadıkları bir mekândı...

Dördüncü Murad üzerine ileride sarayın inşa edileceği araziyi av mekânı olarak kullanmış, burada kızı Kaya Sultan için ufak bir köşk, Üçüncü Selim annesi Mihrimah Valide Sultan için bir kasır, İkinci Mahmud da kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediyye isimli ordunun talimlerini takip edebilmek maksadıyla yeni bir köşk inşa ettirmişti.

Daha sonra Sultan Abdülmecid bu binalardan bazılarını yıktırdı, 1842'de annesi Bezmiâlem Valide Sultan'ın kullanması maksadıyle *Kasr-ı Dilküşâ* isimli yeni bir köşk yaptırdı ve hükümdarların Yıldız'a gösterdikleri alâka Sultan Abdülâziz'in zamanında da devam etti. Ayakta kalabilmiş binalar yenilenirken Üçüncü Selim zamanına ait bir köşkün yerine bugünkü Büyük Mabeyn inşa ettirildi, bahçenin değişik yerlerine yeni köşkler ile kasırlar ve Yıldız Bahçeleri'ni Boğaziçi'ne bağlamak için de Beşiktaş'tan Ortaköy'e uzanan caddede bugün hâlâ mevcut olan köprü yaptırıldı.

Yıldız, Sultan Abdülhamid'in 1877 Nisan'ında Dolmabahçe Sarayı'nı bırakarak buraya nakletmesi ile imparatorluğun en önemli mekânı, devletin de fiilî merkezi oldu ve bu önemini hükümdarın 31 Mart hadisesinin ardından İstanbul'a giren Hareket Ordusu tarafından 27 Nisan 1909'da tahtından indirilmesine kadar muhafaza etti...

Devletin bu yeni merkezi üç avlunun etrafında ve çoğu İkinci Abdülhamid zamanında inşa edilmiş binalara yerleşmişti.

İlk avluda Büyük Mabeyin, Çit Kasrı, Silâhhane ve Yâveran Dairesi; ikinci avluda Küçük Mabeyin, hükümdarın hanımlarının, çocuklarının ve cariyelerin yaşadıkları köşkler ile Yıldız Tiyatrosu ve bugün mevcut bulunmayan Hususi Daire vardı. *Dış Bahçe* denen üçüncü avluda da günümüze gelemeyen Acem Köşkü, Talimhane Köşkü, Yeni Köşk, Av Köşkü ve Bahçıvanbaşı Köşkü, hâlen mevcut olan Çadır ve Cihannümâ Köşkleri ile sonraki senelerde gazino haline getirilen Şale Köşkü bulunuyordu. Bütün bu binalar duvar ile çevrilmişti, duvarın dışında Hamidiye Camii, saat kulesi, Kiler-i Hümâyûn ve Ağalar Dairesi mevcuttu.

Sonradan kumarhane haline getirilecek olan Şale Köşkü, ismini Fransızca *dağ evi* mânâsına gelen *Chalet* kelimesinin okunuşundan alıyordu...

Şale, bodrumu ile beraber üç katlı, yarı ahşap ve yarı kârgir bir bina idi. İlk inşa tarihi tam olarak bilinmeyen ama 1879'dan önce yapıldığı tahmin edilen Şale'ye 1889'da İstanbul'a gelen Alman İmparatoru İkinci Wilhelm ile eşini misafir etmek için ikinci bir kısım ilâve edildi ve *Merasim Köşkü* ismi verilen son kısım da, yine Wilhelm'in 1898'deki ikinci ziyareti münasebetiyle yaptırıldı. Köşkün üst katta üç, alt katta da bir büyük salonu ile toplam altmış odası vardı ve tavanlar ile duvarlar son derece şık şekilde işlenmişti.

Kumarhane, Şale'nin üst katındaki uzunluğu 30, genişliği de 14 metre olan ve Hereke'de özel olarak dokutulan tonlarca ağırlıktaki bir halının serili bulunduğu büyük salonda açılacaktı...

*

Burada, saraylar konusunda Sultan Abdülhamid'in tahtından indirilmesinin, Cumhuriyet'in ilânının ve hilâfetin lâğvının ardından yapılan bazı idarî uygulamalardan kısaca bahsetmem gerekiyor..

31 Mart ayaklanmasının ardından Hareket Ordusu'na bağlı birlikler Yıldız Sarayı'nı işgal etmişler, Sultan Abdülhamid'in tahtından indirilip Selânik'e sürgüne gönderilmesinin ardından sarayın yağmalandığı söylentileri çıkmış[160] ve Yıldız'ın devletin başka kurumlarına devredilmesi konusu gündeme gelmişti. Sultan Abdülhamid'den sonra tahta geçen Sultan Reşad'ın bir iradesi ile Mabeyn dairesinin, Şale ve Merasim Köşkleri'nin İstanbul Belediyesi'ne verilmeleri için bir komisyon kurulmuş ama devir yapılmamış, eşyalarından bazılarının Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'na gönderilmesi ile yetinilmişti.

Yıldız, Sultan Reşad'ın 3 Temmuz 1918'de vefatının ardından yerine geçecek ve imparatorluğun son hükümdarı Sultan Vahideddin'e evsahipliği edecek, padişahın 1922'nin 17 Kasım'ında memleketten ayrılmasının ardından mühürlenecek ve Cumhuriyet'in ilânından sonra da diğer bazı saray ve kasırlarla beraber devletin değişik birimlerine devredilecekti...

Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924'te Hilâfet'i lâğvedip Osmanlı Hanedanı'nın bütün mensuplarının sürgüne gönderilmesinden hemen sonra, Maliye Bakanlığı'nın talimatı ile İstanbul'daki saraylar için üç ayrı sayım komisyonu kuruldu: Anadolu Ciheti Saray ve Kasırları Tahrir Komisyonu, Rumeli Ciheti Saray ve Kasırları Tahrir Komisyonu ile Dolmabahçe Sarayı Tahrir Komisyonu...

Komisyonların başkanları sayımların tamamlanmasından son-

ra görevli oldukları yerlerin Muhafaza Müdürü yapılıp İstanbul Valiliği'ne bağlandılar. Saray ve kasırlardaki eşyalardan bazıları zaman zaman satışa çıkartılıyor, bu konuda yapılan açıklamada da satılan eşyaların *ufak tefek ve eski püskü şeyler oldukları* ve *gazetelere ilân verildikten sonra elden çıkartıldıkları* söyleniyordu![161]

Muhafaza Müdürlükleri 8 Ocak 1925'te Maarif Vekâleti'ne bağlı *"Millî Saraylar Müdürlüğü"* yapıldı ve başına Sezai Bey getirildi. O dönemde müdürlüğün idaresinde sadece beş saray vardı,[162] bina adedi sonradan müştemilâtlar ile beraber 37'ye yükseldi ve müdürlük 1933'te Meclis'in bünyesine alındı.

İki saray, bu uygulamanın dışında tutuldu: Topkapı ve Yıldız... Topkapı Sarayı 3 Mart 1924'te Âsâr-ı Atîka Müzesi'ne bağlandı, ama Yıldız için bir türlü karar verilemedi. Sonraki günlerde İstanbul'daki diğer saraylardan olduğu gibi Yıldız'dan da defalarca eşya çıkartıldı, bu eşyalar başta Ankara'da yeni kurulan bakanlıklara ve diğer devlet dairelerine gönderildi, Yıldız'ın bünyesindeki bazı binalar da değişik kuruluşlara tahsis edildi. 27 Temmuz 1924'te de Maliye, Yıldız Sarayı'nın bahçesinin Şehremaneti'ne, yani İstanbul Belediyesi'ne kiralanmasına izin verdi. Talep, saray bahçelerinin bakımı ile önceden meşgul olup bu iş için büyük meblâğlar harcayan Belediye'den gelmişti ve kararnamede kiralanacak mekânlarda *medenî tesisler vücuda getirilerek halkın istifadesine tahsis edilmesi* şartı vardı.[163]

Hükümet, bu konudaki asıl önemli kararını bir sene sonra, 28 Haziran 1925'te verdi: Yıldız'da kurulacak olan *medenî* tesisler *kumarhane* olacak, memleket ekonomisini kalkındırmak ve yabancı turistlerin rağbet etmelerini sağlayabilmek maksadıyla içerisinde her türlü medenî ihtiyacı karşılayacak oyun ve dans salonları bulunan gazino ile daha başka tesisler vücuda getirilecekti. Üstelik sadece Yıldız değil, Feriye ve asıl binası 1910'da geçirdiği yangın yüzünden harabe halinde olan Çırağan Sarayı da yabancı şirketlere kiralanacak, bütün bu muameleleri İstanbul Belediyesi yapacaktı.

Uygulanacak kurallar, kararnamede dokuz madde halinde sıralanmıştı:

> 1. Yıldız bahçelerinde oyun, dans ve gazino gibi müesseseler kurmak ve işletmek hakkı münhasıran kendilerine ait olmak üzere en uygun şartları ortaya koyan talipler, vatandaşlık farkı gözetilmeksizin tercih edilirler.
>
> 2. Sözleşme müddeti otuz seneyi geçmemelidir. Yıldız Parkı'ndaki binalardan hangilerinin şirkete kiralanabileceği, Belediye ile Saraylar Komisyonu Riyaseti arasında halledilecektir. Parkın içerisindeki binaların yıllık kira bedelleri otuz bin liradan aşağı

olmayacak, Çırağan ve Feriye Sarayları da şirket tarafından kiralanmaları istendiği takdirde kira bedeli ayrıca belirlenecektir.

3. Sözleşme tarihinden itibaren bir sene zarfında şehirde en son sistem bir otel inşası ve bir gazinonun açılışı taahhüt ettirilmelidir. Çırağan Sarayı'nın da şirket tarafından ayrıca kiralanması halinde asıl şeklinin bozulmamak şartıyla onarılıp ıslah edilerek otel haline getirilmesi mümkündür.

4. Otel ile gazinoda çalışacak olan memur ve hizmetkârların Türk olmaları taahhüt altına aldırılmalıdır.

5. Yabancılar sadece genel müdürlük, otel ile gazino müdürlükleri ve sanat uzmanlıkları görevlerinde bu işleri yapabilecek kişiler bulunana kadar geçici olarak çalışabilirler.

6. Belediye, otel, gazino ve müesseselere ait iç yönetmelikleri inceleme ve değiştirerek onaylama yetkisini muhafaza etmelidir.

7. Sözleşme hükümlerine uyma mecburiyetini garanti altına almak için yeterli miktarda teminat akçesi, şartsız şekilde Belediye'nin elinde bulundurulmalıdır.

8. Sözleşmenin Türkçe düzenlenmesi ve yetkili mahkemelerin de İstanbul'da olacağı açıkça belirtilmelidir.

9. Belediye, bu esas noktalar muhafaza edilmek şartıyla şehrin faydasına ve çıkarlarına uygun gördüğü her türlü teklifi kabul, aksi takdirde reddetmek konularında muhtardır [serbesttir].[164]

*

Mario Serra, Şale'nin önüne alttan ışık alan bir dans pisti yapmış; köşkün büyük salonunu kumarhane, daha küçük bir başka salonunu da çay ve dans mekânı haline getirmişti. Cilâlı ve elâstikî parke sanki dans için yapılmış gibi idi...[165]

Gazeteler, Yıldız Sarayı'nın İstanbul için böyle alışılmamış bir görüntüye bürünüp kumarhane ve eğlence merkezi haline getirilmesine geniş alâka gösterdiler ve bu teşebbüsün İstanbul'un kalkınmasına nasıl büyük katkı sağlayacağı konusunda ardarda yazılar yayınladılar. Yıldız, artık o günlerin basını için bitmeyen bir haber, bulunmaz bir magazin kaynağı olmuştu...

Mario Serra da ismini gündemde tutabilmek maksadıyla o zaman için mükemmel sayılabilecek şekilde bir halkla ilişkiler faaliyeti içerisinde idi ve bu faaliyeti genellikle bağış şeklinde yapıyordu. Hattâ, Taksim Meydanı'na konmak üzere İtalyan heykeltraş Pietro Canonica'ya sipariş edilen âbide için düzenlenen bağış kampanyasına da 1500 lira ile iştirak etmişti.[166]

*

Türkiye'den uzaktaki bir memlekette, İtalya'da, kumarhanelere hâkim olabilmek için 1900'lerin ilk senelerinde başlayan rekabet dolu macera o günlerde de bütün şiddeti ile devam etmekteydi...

Bu macerada işadamları, sermaye grupları, bankerler, sanayiciler, politikacılar, milliyetçi liderler, mafya babaları, Vatikan, Yahudi sermayesi, çokuluslu konsorsiyumlar, yabancı siyasetçiler, Mason locaları, hattâ İngilizler'in Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının hemen ardından tahtından indirdikleri Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa ve Hıdiv'in Almanya için casusluk yaptığı suçlaması ile Fransa'da 1918'de kurşuna dizilen yakın dostu Paul Bolo *"Paşa"* bile vardı.

Sözkonusu gruplar Faşist lider Benito Mussolini'nin iktidara geldiği 1922 öncesinde şirketler ve bankalar kurmuşlar; bunların çoğu batmış, yeni ortaklıklar tesis edilmiş ve Mussolini'nin başbakan olup Faşist rejimin güçlenmeye başlaması üzerine sermaye ile devlet arasında yakın bir işbirliği başlamıştı.[167] Öyle ki, 10 Haziran 1924'te Faşist militanlar tarafından ve yaygın kanaate göre de Mussolini'nin talimatı ile öldürülen sosyalist politikacı Giacomo Matteotti'nin katledilme sebeplerinden biri olarak petrol imtiyazları ile kumarın serbest bırakılması ile ilgili kararnameleri araştırmaya başlamış olması gösteriliyordu.

Yıldız'da açılacak olan kumarhane de işte bütün bu ilişkiler ile bağlantılı idi!

Türkiye'nin İtalya ile münasebetleri, İtalya'nın Türkiye'yi 20. yüzyılın başından itibaren potansiyel bir koloni olarak görmeye başlaması üzerine bozulmaya başlamış, bu bozulma özellikle de İtalyanlar'ın Libya'yı 1911'deki işgali üzerine zirveye çıkmış, her iki ülke Birinci Dünya Harbi'nde düşman taraflarda yeralmışlar ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde yaşanan İtalyan işgalleri ilişkileri daha da bozmuştu.

1922'de İtalya'nın başbakanı olan ve İstiklâl Harbi'nin zaferle neticelenmesinin ardından Lozan görüşmelerine katılan Benito Mussolini geçmişin yayılmacı politikasını devralmıştı ve Türkiye'yi koloni olarak görmeye devam eder gibi idi.

Ege Denizi'ndeki 12 Ada da zaten İtalyan işgali altında kalmıştı...

İlişkiler, Lozan'dan sonra da bir türlü düzelmedi. Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin Musul'u 1925 sonunda Irak'a vermesinin ardından İtalya'nın Balkanlar'da ve Ege'de bir işe kalkışmasından endişe duyuyordu.

Türkiye'deki İtalyan diplomatlar, 1925 Ocak'ında 12 Adalar'ın İtalyan valisine Datça ve Marmaris çevresinin muhtemel bir çıkartma bölgesi olarak değerlendirilmesi tavsiyesinde bulunuyor,

Antalya'daki İtalyan Konsolosu da konumunun Oniki Adalar'ın karşısındaki sahillerde alınan askerî tedbirler hakkında bilgi edinmesine uygun olmadığından yakınıyordu. İtalyan Büyükelçiliği 1927'de İtalyan Dışişleri Bakanlığı'na İzmir ve Antalya yerine Adana'nın işgalinin İtalya'ya ekonomik ve siyasî alanda büyük katkı sağlayacağını yazmaktan çekinmemişti. Türkiye, İtalya'nın tekbaşına yahut diğer memleketlerle yapacağı ittifakların getireceği muhtemel tehditlere ve Balkanlar'ı hedef alacak yine muhtemel bir İtalyan işgaline karşı bölge ülkeleriyle ve Fransa ile yakınlaşmaya başladı.

Ankara'nın Roma ile 1928'e kadar soğuk olan ilişkileri 1928 ile 1932 arasında düzelmeye dönecek ama 1932'den 1936'ya kadar yeniden gergin bir hal alacaktı.[168]

İşte, Yıldız'ın turistik bir mekân haline getirilmesinin düşünüldüğü o günlerde devreye Mario Serra adında bir İtalyan girdi ve hem basını hem de kamuoyunu senelerce meşgul etti...

*

Mario Serra, *"dalgıçlar kralı"* diye bilinen, yeni bir dalgıç giysisinin mucidi ve Londra'da bir fuardan ödül almış olan Antonio Serra'nın dört çocuğunun en küçüğü idi. 1892'de İtalya'nın Liguria bölgesindeki La Spezia şehrinde doğdu.

Antonio Serra'nın Mario'dan iki yaş büyük oğlu Ettore iş hayatı yerine edebiyatla ve yayıncılıkla uğraşmış; yayıncılığa 1916'da, İtalyan Edebiyatı'nın o dönemde parlamaya başlayan isimlerinden Guiseppe Ungaretti'nin ilk kitabını sadece 80 nüsha basarak başlamış, daha sonra şair ve yazar olarak isim yapmıştı.

1916'da yayınladığı Ungaretti'nin kitabının 1925'te ikinci baskısını yapan Ettore Serra, bu yeni baskının önsözünü de Benito Mussolini'ye yazdırmıştı!

Mario Serra kumara Dünya Savaşı senelerinde merak saldı, savaştan sonra kumarhane işletmeciliğine soyunup Toskana'daki Marina di Pisa'da Prens Caravinio'ya ait villada bir oyun salonu açtı ama salon kapatıldı ve Mario Serra memleketi olan La Spezia'ya döndü..

Aile burada bir tersane kurdu, işin başına Mario geçti ve Napoli Körfezi ile San Georgino'da birer batık çıkardılar. Antonio Serra ve oğulları 1923'te şimdi Hırvatistan'a ait olan Pula'ya gidip ve burada İtalyanlar'ın 1 Kasım 1918'de batırdıkları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait *Viribus Unitis* zırhlısının enkazının bir kısmını çıkarttılar; daha sonra Trieste'de de faaliyet gösterdiler.

Ama, Mario Serra'nın gönlündeki kumarhane patronluğu ate-

şi sönmemişti. Gerçi batık çıkartma için gittiği Trieste'de de bir mekân açıp gündüzleri borsa, geceleri de kumar oynatmış fakat zarar etmişti ve hayalini gerçekleştirebilme mekânı olarak gözüne İstanbul'u kestirdi!

*

Türkiye, o senelerde Boğaz'daki deniz trafiğini rahatlatabilmek maksadıyla Çanakkale'deki savaş gemisi enkazlarının çıkartılması için alanında uzman olan yabancı kuruluşlarla temasa başlamıştı...

Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale'de batan ve çıkartılacak olan gemilerden bazıları bize ait Mesudiye ve Barbaros zırhlıları, Peleng-i Derya torpido gambotu; Fransızlar'ın Bouvet, İngilizler'in Irresistable, Majestic ve Triumph zırhlıları ile denizaltılar ve muhripler idi.[169]

Türk karasularında batmış olan gemilerin enkazının çıkartılıp hurda halindeki parçalarının satılması konusunda ilk yasal düzenleme 15 Aralık 1923'te yapıldı ve Bakanlar Kurulu kararı ile[170] sığ suların batıklardan temizlenerek muhtemel tehlikelerin önüne geçilmesi öngörüldü. Kararname, çıkartılacak hurdaların yurtdışına satışına da imkân veriyordu.

Bakanlıklar, kararname gereğince batıkların çıkartılması için bazı şirketlerle anlaşma yaptılar...

Bu şirketlerden biri, Mario Serra'nın babası Antonio Serra'ya ait olan idi...

Türk Hükümeti'nin 1926'da Antonio Serra'nın şirketi ile mukavele imzalayıp Çanakkale'deki batıkları çıkartma izni vermesi üzerine Mario kredi için İtalyan şirketlerini, bankalarını ve sermaye gruplarını dolaştı;*"Batan gemilerin altınla dolu olduklarını ve altın ile hurdadan büyük para kazanabileceklerini"*söyleyerek krediler alıp İstanbul'a geldi ve teknik ekibi de La Spezia'dan getirdi.[171]

Ama, *Fratelli Serra* 1930'da iflâs edince çıkartma ve satış hakları başka bir şirkete devredildi, bu şirketin de taahhüdünü yerine getirememesi üzerine bütün haklar 1932'de İş Bankası'na geçti. Sonraki senelerde 1923'teki kararname çerçevesinde daha başka bürokratik kararlar alınırken çıkartma faaliyeti 1970'lere kadar kör-topal şekilde devam edecek, askerlik tarihi bakımından önem taşıyan bazı gemiler Eski Eserler Genel Müdürlüğü'ne yahut Askerî Müze'ye haber verilmeden parçalanacak, meselâ Barbaros Zırhlısı'nın topları oksijen kaynağı ile onar metrelik parçalar halinde kesilip hurda demir olarak satılacak, Turgut Reis Zırhlısı'nı da İtalyanlar alacaklardı![172]

Batık çıkartma işi, Mario Serra'nın kumarhane açma sevdası için bir paravandan ibaretti...

İstanbul'u dolaşırken o günlerde harabeyi andıran Yıldız Sarayı'nı görünce hayalindeki kumarhaneyi burada açabileceğini düşünüp açılan ihaleye girdi, bu arada Türk yetkililerle temaslara başladı ve temaslarında Lozan Andlaşması'na göre kurulan ve 1936'da Montreaux Andlaşması'nın imzalanmasına kadar faaliyet gösteren Boğazlar Komisyonu'nda delege olan amcasının Belediye Başkanı Emin Bey ile dostluğundan istifade etti ve kumarhane ihalesini almaya muvaffak oldu.

*

Yıldız Sarayı'nın *gazino,* yani kumarhane hâline getirilmesi girişimleri 1924'te başlamıştı. İngiliz, Fransız ve İtalyan şirketlerinin temsilcileri, Fransa'nın önemli işadamlarından ve Paris'te yayınlanan Le Journal Gazetesi'nin sahibi olan Henri Letellier (1868-1960) Türk Hükümeti'nden kumarhane açma izni alma, bunlara aracılık eden bazı Türk işadamları ile Ankara'nın güçlü politikacıları da yönetim kurulunda koltuk kapma yarışında idiler.

Kumarhane işi ile yakından alâkadar olan politikacılardan biri mensupları arasında Nakşibendi şeyhlerinin bulunduğu eski bir Bursalı aileden gelen, İstiklâl Savaşı'nda işgale karşı mücadele veren, bu maksatla cemiyetler teşkil eden, Birinci Meclis'te Bursa milletvekili ve İstiklâl Mahkemesi üyesi olan, 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla kurulan Komünist Partisi'nin genel sekreterliğine getirilen Muhiddin Bahâ Bey (Pars) idi...

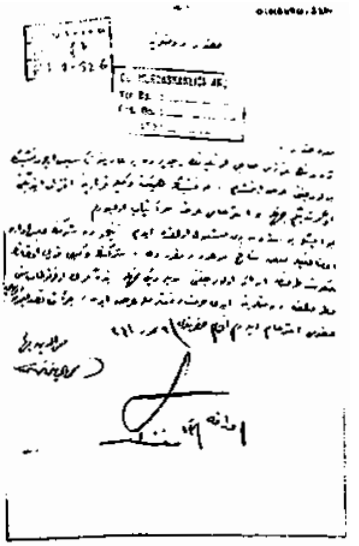
Muhiddin Bahâ Bey, Bakanlar Kurulu'nun kumarhane konusunda karar vermek üzere olduğu günlerde, Mustafa Kemal Paşa'ya *"Huzûr-ı devletlerine mâruzdur* [arzolunur]" hitabıyla başlayan bir mektup gönderdi. Letellier'nin Yıldız işi ile alâkadar olduğunu daha önce bildirdiğini hatırlatıyor, kendisinin de bu konu ile bir seneden buyana meşgul olduğunu söylüyor ve yönetim kuruluna tâyin edilmesini rica ediyordu.

Mektup şöyle idi:

> "Journal Gazetesi sahibi Letellier'nin Yıldız'da bir gazino tesisi için teşebbüste bulunduğunu arzetmiştim. Bu teşebbüsün Hey'et-i Vekîle kararına iktirân ettiğini [Bakanlar Kurulu'ndan karar çıkma aşamasına yaklaştığını] öğrendiğim cihetle bir istirhamı arza cüretyâb oluyorum.
>
> Bu işle bir seneden beri meşgul olmakta idim. Neticede şirketin meclis-i idare âzâlığı ile [yönetim kurulu üyeliği ile] bazı menafî mev'ud ve mukarrerdi [bazı menfaatler vaadedilmiş ve kararlaş-

tırılmıştı]. Şirketin vekîli, Türk âzânın hükümet tarafından irâe [tâyin] olunacağını söylediği cihetle bendenizin unutulmamasını nazar-ı lütuf ve dikkatlerine ebedî hürmet ve minnetlerimle arzeder, cür'et-i tasdîimden dolayı affımı istirham eylerim efendim hazretleri".[173]

Yıldız Gazinosu'nu işleten şirketin yönetim kurulu üyelerinin listesi elimizde olmadığı için Muhiddin Bahâ Bey'in talebinin yerine getirilip getirilmediğini bilmiyoruz...

Muhiddin Bahâ Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya mektubu (*CBA*, 01016484-327).

İhale 1925 Kasım'ında neticelendi, kazanan Mario Serra oldu ve Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nün kumarhane, Çırağan'ın da turistik tesis haline getirilmesi için İstanbul Belediyesi ile sözleşme imzaladı.

Belediye'nin ve Encümen'in 1930 öncesi arşivi henüz tasnif edilmediği için ihaleye katılan diğer şirketlerin ve işadamlarının tam listesi ile pazarlık sürecinin ayrıntıları hakkında hâlen tam bilgiye sahip değiliz. Bu konuda şimdilik tek kaynak Mario Serra ile sözleşmeyi imzalayan Belediye Reisi Emin Bey'in hatıralarında yazdıklarıdır. Emin Bey ihaleye biri Mario Serra'nın temsil ettiği grup olmak üzere üç grubun katıldığını, Serra'nın dışındaki gruplardan Belediye'nin daha az fayda göreceği anlaşıldığı için ihalenin Mario Serra'ya verildiğini söyler diğer; grupları kimlerin temsil ettiğinden bahsetmez.[174]

Sözleşmenin imzalanmasının ardından Yıldız Sarayı'nda bir kumarhane açılacağı söylentilerinin yayılması üzerine Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey (Us) 19 Ocak 1926'da Meclis Başkanlığı'na kumarın kanunlarca yasak olduğunu vurgulayan bir takrir, yani önerge vererek İçişleri Bakanı'nın bu söylentileri yalanlamasını istedi[175] ama bakanlık bir yalanlama yapmadı.

*

Yıldız Gazinosu sözleşmenin imzalanmasından bir sene kadar sonra, 26 Eylül 1926 akşamı açıldı ama mekânı Hazine'den kiralayan İstanbul Belediyesi, Yıldız'ı Mario Serra'ya 29 Mart 1927'de, yani ku-

Yıldız Belediye Gazinosu için bastırılan İngilizce tanıtım kartı. Kartta, mekânın sabah saat beşe kadar açık olduğu yazılı.

marhanenin açılışından altı ay sonra devredebildi![176]

Kumarhane aslında milletlerarası bir kumar zincirinin halkası idi; Mario Serra'nın ardında İtalyan bankaları, İtalyan mafyası, büyük şirketler ve bizzat Mussolini vardı.[177] Organizatörler, kumarhanelere dışarıdan zengin müşteri getirebilmek için yeni bir yol denediler: Kullanımı o senelerde yaygınlaşmaya başlayan yolcu uçakları ile zengin kumarbazları İstanbul'a para almadan taşımaya, yani kumar turları yapmaya başladılar! Brindizi'de ve Atina'da şanslarını deneyen kumarbazlar oralardan uçaklarla İstanbul'a getiriliyor, İstanbul'dan da Rodos'a götürülüyorlardı.

Ama, bu turlarla İstanbul'a gelen turistlerin asıl merakları kumar oynamak değil, kumarhanenin mekânını, yani Sultan Abdülhamid'in dillere destan ama esrarlı sarayı Yıldız'ı ve özellikle de Yıldız'ın haremini görebilmekti...

Yıldız, bu İtalyan işadamı tarafından Türkiye'nin İtalya ile ilişkilerinin gergin olduğu dönemde kumarhane haline getirilmişti ve kapanışı da yine aynı gergin döneme tesadüf edecekti...

*

Resmî adı *"Yıldız Belediye Gazinosu"* olan kumarhanenin açılıp faaliyete geçmesinin ardından Avrupa'nın bazı şehirlerinde kumarhanenin tanıtımı maksadıyla üzerinde *"Kızıl Sultan Köşkü Kumarhanesi"* yazılı ilânlar dağıtılmıştı.[178]

Türkiye'deki saraylar ve özellikle de harem Batı'nın asırlar boyunca alâkasını çekmiş, saray hayatı her zaman merak konusu olmuş, Abdülhamid'in tahtta bulunduğu senelerde sarayı ve haremi hakkında sık sık söylentiler çıkmış, dedikodular yapılmış, kitaplar yazılmış ve Yıldız bir *"esrarlı saray"* olarak görülmüştü...

Yıldız'ın kumarhane haline getirilecek olması, projenin henüz konuşulmaya başlandığı 1924'ten itibaren Batı basınında ilgi ile karşılandı.[179] Yıldız'da Monte Carlo ile Nice'dekilerin âyarında bir otel ve bir gazinonun kurulmasının yanısıra sinemalar ile bir de eğlence parkının inşa edileceğini yazan Amerika'nın önde gelen gazetelerinden New York Times *"Sâbık Sultan Abdülha-*

mid'in bir zamanların esrarlı ve gayet sıkı şekilde muhafaza edilen karargâhı olan Yıldız Köşkü, Fransız Rivierası'nın rakibi haline getirildi. Yeni Türkiye'nin batılılaşması, yetkililere eski rejimin Boğaz sahillerindeki bu pitoresk sembolü olan saray ile bahçelerinin ticarî imkânlar çerçevesinde kullanılmasının ilhamını verdi"[180] diyor, mekânın İtalyan gruba devredilmesi konusundaki sözleşmenin imzalanmasını *"Kumarbazlar Yıldız Köşkü'nü İstilâ Edecekler"* başlığı ve *"Abdülhamid'in yaşadığı, komplo kurduğu ve çok kişiyi ölüme mahkûm ettiği yerde artık rulet tekerleklerinin klik sesleri işitilecek"* altbaşlığı ile veriyor,[181] açılış hakkında da *"Yeni gazino Ortadoğu'dan ve Avrupa'nın dört bir tarafından turistler ile kumarbazları Constantinople'a çekecek. Burada kumarın bakara, chemin de fer, trant, karant ve rulet gibi her çeşidi mevcut"*[182] diye yazıyordu.

İstanbul'a gemi ile gelen ve Yıldız Kumarhanesi'ne gitmek isteyen yabancı turistler için hazırlanan kimlik kartı: Giriş ücreti, vergiler ve resimler dahil 175 kuruş.

Kumarhanenin açılışı çok daha uzaklarda, Avustralya'da çıkan gazetelere bile konu oldu ve haber dünyanın öbür ucundaki gazetelerde *"Geçmişte sultanların haremleri ve silâhlı muhafızları ile kapalı şekilde yaşadıkları Yıldız Köşkü, dünyanın en gizli ve en esrarlı binalarından biridir"*[183], *"Türkiye'nin eski sultanının kumarhane haline getirilen merkezî ikametgâhı, İçişleri Bakanı tarafından açıldı"*[184], *"Galata'nın kuzeydoğusunda bulunan ve Sultan'ın evi olan Yıldız Köşk, İçişleri Bakanı Cemil Bey tarafından kumarhane olarak açıldı"*[185] şeklinde ifadelerle yeraldı. Bir diğer gazete, Yıldız Kumarhanesi'nden daha sonra *"Alman Kayzeri'nin yemek yediği ve Abdülhamid'in bizzat yaptığı bazı mobilyaların bulunduğu salon restoran haline getirildi. Burada kabare şovları vardı ama asıl faaaliyet birinci katta bir zamanlar kabul salonu olan mekândaki rulet ve bakara masalarında cereyan ediyordu. Kumar oynayanlar farklı gelir sınıflarının mensupları idiler; gazinoya Yahudiler, Levantenler, hâkim sınıftan olanlar ve çok sayıda da kadın gidiyordu ama devlet memurları ile subayların oynamaları yasaktı"* diye bahsedecekti.[186] Hattâ, madencilik merkezi olan Kalgoorlie basınında bile sonraki senelerde

"Bu iş, eğlence düşkünü kozmopolit bir kalabalığın İngiliz Kraliyet Sarayı Windsor Şatosu'nda rulet ve bakara oynamaları gibi birşeydi" diye yazılmıştı.[187]

Şimdi, Mario Serra ile İstanbul Belediyesi arasında Yıldız Kumarhanesi'nin açılışına imkân veren sözleşmenin imzalanmasının bir-iki gün öncesine gidelim...

Belediye Başkanı Operatör Emin Bey, Belediye'nin bazı işlerini halletmek için birkaç günlüğüne gittiği Ankara'dan 24 Kasım 1925 akşamı döndü, Haydarpaşa /Garı'nda gazetecilere *"Ankara feyiz kaynağıdır; arada sırada o feyizden istifade gerektir"* dedi, Yıldız Sarayı ve diğer saraylarla ilgili meselelerin halledildiğini, Ankara'nın şartnameyi uygun bulduğunu ve Yıldız'ın kiralanması sözleşmesinin yakında imzalanacağını söyledi.[188] Gazeteler zaten birkaç gün önce hükümetin mukaveleyi tasdik ettiğini yazmış ve taraflar arasında yakında imzalanacağını da haber vermişlerdi.[189]

Mario Serra ile İstanbul Belediye Başkanı Emin Bey, Yıldız Sarayı'nda bir kumarhanenin faaliyete geçmesine imkân veren anlaşmayı ertesi gün, 25 Kasım 1925'te, gece saat on bir buçukta belediye binasında imzaladılar.

Meclis'te o gün Şapka Kanunu kabul edilmişti...

Anlaşma, Belediye Başkanı Emin Bey'in de söylediği gibi Bakanlar Kurulu'nun 28 Haziran 1925 tarihli kararı ile belirlediği esaslar çerçevesinde yapılmıştı.

Emin Bey, ertesi gün basına mukavele konusunda bilgi verdi: Çırağan, Feriye ve Yıldız Sarayları otuz sene müddetle Mösyö Mario Serra'ya kiralanmıştı. Çırağan'ı da ihya ve inşa edecek olan Mario Serra inşaat tamamlanıncaya kadar Yıldız Sarayı'nın Merasim Dairesi'nde, yani Şale'de faaliyet gösterecek, Çırağan Sarayı'nın harem dairesi otel haline getirilecek, Yıldız'ın bahçelerinde de çeşitli eğlence mekânları tesis edilecekti.[190]

Mukavele imzalanmıştı ama ortada tuhaf bir vaziyet vardı: Her iki sarayı da elinde bulunduran Maliye Bakanlığı ile Belediye arasında henüz bir anlaşma yapılmamış, yani bakanlık Yıldız ve Çırağan Sarayları'nı İstanbul Belediyesi'ne kiralayıp devretmemişti. Mario Serra'nın bu saraylarda, özellikle de Yıldız'da hazırlıklara başlayabilmesi için Maliye ile Belediye arasındaki mukavelenin imzalanması ve belediyenin de mekânları resmen devralması lâzımdı...

Sonraki günler Maliye Bakanlığı, İstanbul Defterdarlığı, İstanbul Belediyesi ve Millî Saraylar Müdüriyeti arasında yazışmalar-

la geçti. Belediye Başkanı Emin Bey'in Mario Serra ile imzaladığı mukavele onaylanması için Ankara'ya gönderildi ve Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı'nın talebi üzerine *Yıldız Sarayı'nda medenî tesisler kurulması* konusunda 28 Haziran'da kabul ettiği kararnamenin iki maddesinde değişiklik yaptı.[191]

Burada da bir tuhaflık vardı: Belediye'nin Mario Serra ile imzaladığı anlaşmada yeralması gereken hususlar 13 Aralık 1925'te, yani anlaşmanın imzalanmasından 18 gün sonra çıkan bu kararname ile belirleniyordu.

Kararnamenin kapsamında Çırağan Sarayı, sarayın harem dairesi, Yıldız Sarayı'nın bahçeleri, Merasim, Çadır ve Malta Köşkleri ile Yeni Köşk yeralıyordu ama bu mekânların hiçbiri Belediye'ye henüz verilmemişti. Devir hazırlıkları üç ay sonra, Maliye Bakanlığı'nın İstanbul Defterdarlığı'na 17 Mart 1926'da gönderdiği talimatname ile başladı:

> "Bakanlar Kurulu kararı gereğince İstanbul Belediyesi'ne yılda otuz bin lira karşılığında kiralanacak olan Yıldız Bahçesi ile Çırağan Sarayı hakkında son verilen karar şu şekildedir:
>
> 1. Saraylar Müdürü Sezai Bey tarafından da imzalanıp haritada gösterilen kırmızı çizginin dışındaki yerler Belediye'ye teslim edilip kiralanacaktır.
>
> 2. Yıldız bahçelerinin ucundaki hayvanat bahçesi olmaya elverişli yer için şirket tarafından yardım ve kolaylık gösterilmesinin sağlanması uygundur.
>
> 3. Çırağan Sarayı'nın haritada *Şehzade Selâhaddin Efendi* şeklinde gösterilen kısmı dahil olmak ve *Piyade Küçük Zabit Mektebi* olarak belirtilen bina hariç tutulmak üzere yanmış vaziyetteki Çırağan Sarayı'nın Ortaköy cephesindeki *Küçük Zabit Mektebi* diye yazılı olan binanın duvarına kadar olan kısmı da Belediye'ye sözkonusu kira karşılığında teslim edilecektir.
>
> 4. Haritada kırmızı çizginin içerisinde kalan ve kullanılmayan binaların Millî Eğitim Bakanlığı'nın emrine tahsis edilmeleri kararlaştırılmıştır".[192]

Maliye ile Belediye arasında imzalanacak olan kira sözleşmesinin ilk taslağı da, 24 Mart'ta hazırlandı:

> 1. Yıldız bahçelerindeki binalar, binaların müştemilâtı ve çini fabrikası bu sözleşmenin dışındadır.
>
> 2. Küçük Zâbit Mektebi'nin bulunduğu bina hariç olmak üzere Çırağan Sarayı ile bu sarayın yanmamış kısmı kiralanacaktır.
>
> 3. Çırağan Sarayı, dış kısımlarına zarar gelmemek üzere beş sene içerisinde modern bir gazino haline getirilecektir.
>
> 4. Bu müddet içerisinde Yıldız'daki saraylar gazino olarak kullanılacaktır.

5. Binaların aslî şekilleri ile tarihî ve sanat değerleri ihlâl edilmeyecektir.
6. Çırağan Sarayı'nın bitişiğindeki bina otel haline getirilecektir.
7. Bütün inşaat ve tamirat kiracıya aittir.
8. Herşey, otuz senenin bitiminde hükümete verilecektir.
9. Sigorta, kiracıya aittir.
10. Kira bedeli, 30 bin liradır.
11. İmtiyaz süresi, otuz senedir.[193]

Maliye ve Belediye, maddeleri günlerce tartıştılar. Maliye sözleşmede birkaç defa değişiklik yapmak istedi, Belediye buna karşı çıktı ve mukavele metni taraflar arasında defalarca gidip geldi.

İşte o günlerde beklenmedik bir istifa haberi işitildi: İçişleri Bakanlığı ve İstanbul Valiliği ile uzun zamandır çeşitli konularda anlaşmazlıklar yaşayan Belediye Başkanı Operatör Emin Bey, 18 Ocak 1926'da istifa etti! Emin Bey vazifesinden kendi arzusu ile değil, İçişleri Bakanı'nın telgrafla gönderdiği emri üzerine ayrılmış ama gerekçe olarak sağlık sebeplerini göstermişti![194]

Emin Bey'in yerine iki gün sonra eski Emniyet Umum Müdürlerinden Muhiddin Bey tayin edildi[195] ve Belediye ile Maliye arasındaki anlaşma, 1926 Nisan'ının ilk haftasında yeni Belediye Başkanı Muhiddin Bey ile İstanbul Defterdarı Ali Hikmet Bey tarafından imzalandı. Sözleşme otuz senenin bitiminde mekânların İstanbul Defterdarlığı'na aynen iadesini öngördüğü için kiralanan yerlerin iç kısımlarının, özellikle de duvarlarındaki süslemelerin fotoğrafları çekildi ve fotoğraflar da dosya halinde mukaveleye ilâve edildi.

Yıldız ve Çırağan Sarayları'nı bu anlaşma ile devletten kiralayan İstanbul Belediyesi nedense aceleci davranmış, sarayı o tarihten dört buçuk ay önce, 25 Kasım 1925'te, yani Maliye ile henüz anlaşmaya varmadan Mario Serra'ya kiralamış ama Ankara ikinci sözleşmeyi henüz tasdik etmediği için Mario Serra sarayın henüz resmen kiracısı olamamıştı...

Belediye Başkanlığı'nı bırakan Operatör Emin Bey ise yeni bir vazifeye başladı: İstifasından iki ay sonra Mario Serra'dan gelen Yıldız Kumarhanesi'nin Yönetim Kurulu Başkanı olması teklifini İsmet Paşa'nın da müsaadesi ile kabul etti ve 750 lira ücretle o senenin Eylül'ünde faaliyete geçecek olan gazinoyu işleten şirketin Yönetim Kuulu Başkanı oldu! Gazinoda müşterilerin kimliklerini ve milliyetlerini kontrol ile görevli komiser de yine İstanbul'un eski bir belediye başkanı, 21 Şubat ile 5 Temmuz 1921 arasında sadece dört buçuk ay boyunca belediyenin başında vekâleten bu-

lunmuş olan Mehmed Ali Bey idi ve kumarhaneden ayda yüz lira ücret alıyordu![196]

Gazinonun yönetmeliğine göre ganyotun, yani elde edilecek kumar gelirinin yüzde altısı Yönetim Kurulu'na tahsis edilmişti. Emin Bey ile diğer üyeler ücretlerini ganyottan ayrılan bu meblâğdan alacaklardı...

Emin Bey'in Yıldız Kumarhanesi'nde idarecilik yapmaya başlaması Ankara'da hayli söylenti çıkarttı. Hattâ, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Grup Başkanı Ali Çetinkaya, etrafta Emin Bey hakkında *"Yıldız'da ganyot alıyormuş"* diye konuşuyordu ve mesele Mustafa Kemal'e kadar gitti.[197]

*

Şale'deki restorasyon ve köşkün gazino haline getirilmesi faaliyeti beş ayda tamamlandı. Mario Serra bu işi de borçlanarak yaptı ve Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın bankası ile diğer bankalardan aldığı kredilerin 3 milyon liretini restorasyona harcadı. Avrupa'ya sipariş edilen kumar masaları da bu müddet içerisinde geldi, gazino 26 Eylül 1926 akşamı açıldı ve açılışından itibaren önce Maliye'ye, ardından Adliye'ye ve bütün devletin başına dert; basına seneler boyunca sermaye, halka da dedikodu mevzuu oldu.

Tuhaflıklar hâlâ bitmemişti, Mario Serra bütün bu faaliyetleri Yıldız'ı resmen kiralamadan yapıyordu. Belediye ile imzaladığı ve maddî konularda Sanayi ve Maadin Bankası'nın kefil olduğu sözleşme 29 Mart 1927'de, yani kumarhanenin açılışından altı ay sonra kesinlik kazanabildi!

Devlet ve Belediye bu müddet zarfında Yıldız'ın *korsan* bir kiracı tarafından kumarhane haline getirilmesine göz yummuştu...

Kiracının kiracısı Mario Serra 29 Mart 1927'den itibaren Yıldız Bahçeleri ile Şale'nin otuz seneliğine sahibi oluyordu ama sahipliği sadece altı ay devam edebilecekti...

Açılışın ardından gazetelerde sık sık kumarhane ile ilgili haberler çıkıyor ve mekânı esrarlı bir yer gibi anlatan bu haberler okuyucunun merakını daha da körüklüyordu:

> "...İki kenarına uzun aralarla elektrik lâmbaları dizilmiş, yokuş ve dolambaçlı bir yol, bu yolun nihayetinde pencerelerinden ziya taşan iki katlı bir köşk, köşkün etrafında da zulmetlere boğulmuş, kimbilir ne kadar geniş bir bahçe.
>
> Mermer merdivenlerin üzerinde sırma elbiseli bir hizmetçi bizi karşıladı. Genişçe bir taşlıktayız. Karşımızda ikinci kata çıkan iki sıralı mermer bir merdiven. Sağımızda solumuzda, iki ta-

rafından kapılar açılan uzun bir koridor. Koridorda ilk oda gardrop [vestiyer], ikinci oda berber, üçüncü oda tuhafiyeci, dördüncü oda kitapçı, gazeteci, karşı taraf da ayakkabı boyacısıdır.

Saat on iki. Fakat kumarhanelere gidip gelenlere nazaran buralarda hayatın en faal zamanı geceyarısı başlar.

Koridorun sağımıza isabet eden kısmında yürüdük. Bir lokanta, bir gazino, dip tarafta bir büfe. Fakat bütün buralarda, birkaç ayak sesi işitince gürültüye başlayan, ayak sesi uzaklaşınca da hemen susuveren bir cazbanttan başka hiçbir şey ve hiçbir kimse yok.

Geniş, çok geniş bir salon, sağda solda sekiz on masa. Kenarlarda kanepeler, koltuklar, sandalyeler. Tavanda binlerce mumluk elektrik avizeleri... Masaların başında, sandalyelere çökmüş, gözleri masanın ortasına merkuz bir sürü halk. Kadın erkek belki yetmiş seksen kişi var. Fakat bu yetmiş seksen kişinin arasında konuşan hiç yok. Ortada derin bir sükut hüküm sürüyor; yüksek, yalnız düzgün fasılalarla yükselen bir ses tarafından ihlâl ediliyor:

- Bu kumar salonunun müşterileri kimdir?

- Ekseriyeti museviler teşkil ediyor. Sonra sıra ile gelenler Rumlar, Ermeniler ve ecnebîlerdir. Koca salonu dolduran halka bakınız. Bu yetmiş, seksen kişinin arasında yalnız üç Türk var. İşte birincisi bakara masasındadır. İkincisi henüz başlamadı, ayakta dolaşıyor, üçüncüsü de rulet masasındadır...".[198]

Mario Serra kumarhanede müşterilerin, özellikle de yabancıların ilgisini çekebilmek için onların ilginç bulacakları kişileri de çalıştırıyordu. Saltanat zamanında sarayda bulunan bazı siyahî haremağaları ile beraber sonraki senelerde Galata Köprüsü'nde Millî Piyango bileti satacak olan İstanbul'un meşhur cücesi Simon (1892-197?) oyun salonunda smokinleri ile dolaşıyor ve sadece yabancıların değil, yerli müşterilerin de meraklı nazarlarını üzerlerine çekiyorlardı.

Kumarhane o günlerin en önemli magazin konusu oldu. Açılış gecesini büyük haber olarak veren gazeteler, daha sonra günlerce kayıp bir mücevherden bahsettiler.

Açılış balosunda İstanbul sosyetesinin uzun müddet konuşacağı bir hadise yaşanmış; çok kıymetli, o zamanın parası ile en az 20 bin lira eden bir mücevher kaybolmuştu!

Mücevher, Mısırlı zenginlerden Ratib Paşa'nın eşi İffet Hanım'a ait bir broştu. İffet Hanım kocası ile beraber Yıldız'daki açılışa katılmış, dostları ile beraber şampanyasını yudumlarken broşun yakasında olmadığını görünce Mario Serra'ya *"Mücevherim kayboldu"* demiş ama Mario Serra *"Bu akşam buraya davet edilenlerin tamamı tanınmış ve seçkin kimselerdir. Kimseden şüphelenemem,*

birşey yapmak da maalesef elimden gelmez" cevabını verince Ratib Paşa ve İffet Hanım davetten ayrılmışlardı.

Kayıp broş bir ay sonra ortaya çıktı...

Mücevher, kumarhanenin açıldığı gece Loniç adında bir piyanist tarafından Mısırlı prenses Şivekâr'ın Nişantaşı'ndaki konağının önünde bulunmuştu. Loniç broşu tanıdığı hanımlara göstermiş, hanımlardan bazıları *ayakkabı tokası*, bazıları da *Beyoğlu taşı,* yani sahte olduğunu söylemişler ve mücevher sonraki günlerde elden ele dolaşmıştı.

Piyanist Loniç, bunun üzerine broşu yine Nişantaşı'nda oturan İtalyan avukat Antonini'ye götürmüş, Antonini kızı İna ile bir tanıdığına, Beyoğlu Postahanesi'nde gişe memurluğu yapan Münir Bey'e göndermiş, Münir Bey de postahanenin hademelerinden Emin Efendi ile işe yarar bir şey olup olmadığını öğrenmesi için kuyumcu Mangalcıyan Efendi'ye yollamıştı.

Kuyumcular kayıp mücevherden daha önce haberdar edilmiş oldukları için Mangalcıyan Efendi broşu görür görmez tanıyıp İffet Hanım'ı aramış, İffet Hanım da avukatı Vâmık Bey'i yollayıp broşu aldırmış ve Emin Efendi'ye beş Mısır ve on Türk lirası bahşiş göndermişti.

Kayıp broşun bulunduğunu öğrenen İstanbul sosyetesi günlerce bu hadiseyi konuştu, Mısırlı prensesin en az yirmi bin liralık broşu bulanlara bu kadar az bahşiş vermesini diline doladı ve dedikodu gazetelere de konu oldu.[199]

Kumarhanenin hazırlık çalışmalarını yere-göğe koyamayan ve açılışın hemen ardından Yıldız Gazinosu hakkında haberler yapabilmek için konuya dört elle sarılan ve gazinoyu ayrıntıları ile anlatan İstanbul basını,[200] birkaç gün sonra her nedense fikir değiştirdi ve elbirliği etmişcesine hem kumarhane, hem de işletmecisi Mario Serra'nın aleyhinde yazmaya başladı.

Mario Serra'ya verip veriştiren gazetelerin başında, sahipleri aynı zamanda işadamı olan Cumhuriyet ile Son Saat geliyordu!

Açılıştan 20 gün sonra başlayan ilk tartışma, kumarın serbest olup olmadığı ile ilgili idi: Mario Serra'ya verilen kumar oynatma izni sadece Yıldız ile mi sınırlı kalıyordu, yoksa kumar Türkiye'de artık serbest mi bırakılmıştı?

Operatör Emin Bey, Belediye Reisi olduğu sırada kumar oynatan klüplerden belediye resmi alınması için bir *Kumarhaneler Müfettişliği* kurmuş ama kumar Türkiye'de kanunen yasak olduğu, yani kanunen mevcut bulunmadığı için müfettişlik Ankara'nın talimatı ile lâğvedilmişti.

Son Saat, Yıldız'da kumar oynanabilmesi için Bakanlar Kurulu'nun verdiği iznin Mario Serra'ya tekel şeklinde tanınmış bir hak olup olmadığı ve İstanbul'daki özel klüplerde, meselâ Cercle d'Orient'da, Taksim Kulübü'nde veya Ada Yat Kulübü'nde de artık serbestçe kumar oynatılıp oynatılamayacağı konusunu gündeme getirdi. Gazete, Mario Serra'nın hükümetten aldığı izni tekel şeklinde yorumladığını; Yıldız ile yetinmeyip İstanbul'da başka mekânlarda da kumar oynatabilmenin yollarını aradığını yazıyordu.[201]

İstanbul Belediyesi'ne göre Mario Serra'ya Yıldız'da kumar oynatma izni sadece Yıldız Sarayı'nda faaliyet göstermesi ve bu iznin tekel olarak yorumlanamayacağı şartları ile verilmişti. Kumar oynatılması Türkiye'de yasak olduğu için hukukî durum Ceza Kanunu çerçevesinde Adliye'yi alâkadar eden bir hususdu!

Belediye'nin bu zor anlaşılan açıklamasının ardından Polis Müdürlüğü de bir açıklama yaptı ve kumar oynatma izninin sadece Mario Serra'nın şirketine ait olduğunu ve başka yerlerde kumara izin verilmeyeceğini söyledi.

İstanbul Savcısı Fuad Hulûsi Bey (Demirelli) ise bambaşka bir açıklama yaptı, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde kumarın kesinlikle yasak olduğunu ama bu yasağın açık ve umuma mahsus yerler için geçerli bulunduğunu söyledi, sonra daha da tuhaf bir yorum getirdi: Devletin evlerde ve klüplerde oynanan kumara karışma yetkisi yoktu:

> "...Filân adamın evinde oynanan kumarı biz men edemeyiz. Çünki, bu hususî mahiyeti haizdir. Hiç kimse oraya giremez. Sonra faraza Pera Palas, Tokatlıyan, Cercle d'Orient, Yat Klüp vesaire gibi yerlerde oynatılan kumar da bizi alâkadar edemez. Çünki buralara gidenler mahduttur ve tabîi bir aile efradına benzerler. Bilfarz, Yıldız Sarayı'nda oynanan kumar da bu nev'idendir. Oyun salonu dâhilindeki kumarı men edebilecek bir salâhiyet-i kanuniye yoktur. Çünki orası bir kulüp mahiyetini haizdir ve bir klüp bir cemiyettir, bir şahs-ı manevîdir, daha doğrusu bir şahs-ı manevînin evidir. Bu itibarla da memuriyetimiz tarafından bu gibi yerler hakkında yapılacak hiçbir muamele yoktur. Ha... Hükümet faraza *"Bakara, rulet, memnudur"* diye bir kanun çıkarırsa ve orada bu kanuna muhalefet edilirse o başka.. Fakat şimdiki halde buralarda kumar men olunamaz".[202]

Son Saat hem Yıldız'a, hem de Mario Serra'ya yükleniyordu: Kumar alışkanlığı ve kumarhanelerin soygunculuğu yüzlerce genci yoldan çıkarmıştı, paraları göz göre göre ve haksız şekilde bakara masasının başında uçup gidiyordu, bu gençlerin kurtarılması için esaslı tedbirler alınması lâzımdı ama Mario Serra elde etmiş

olduğu kumar oynatma hakkını tekel haline getirmek peşindeydi! Gazete, İstanbul'un bir önceki Belediye Başkanı Emin Bey'i de suçluyor, Mario Serra'nın kumarı yaygınlaştırma çabalarının Emin Bey'in verdiği güvencelerden kaynaklanmış olabileceğini söylüyordu.

Aynı gazete, üç gün sonra bu defa Yıldız'ın açılış hazırlıkları yapılırken Monte Carlo âyarında muhteşem bir kumarhane kurulacağının söylendiğini, kumarhanenin işletmecisinin Avrupa'da reklâm yapmaya başladığını, yakında yabancı oyuncuların da geleceğinin iddia edildiğini ama Monte Carlo'daki gibi deniz kenarında muhteşem müesseseler mevcut olmadan sönük bir salon ile bu işin yapılamayacağını yazdı. Yıldız, gazeteye göre Monte Carlo'ya rakip olamayacaktı ama kurucusu, yani Mario Serra büyük menfaatler elde edecekti![203]

Mario Serra'nın ismi, o günlerde bir başka hadiseye karıştı: Kenan isimli bir kişi, İtalyan işadamının kendisini Osmanbey'de dövüp *"Üç gün içerisinde İstanbul'u terketmezsen pişman olursun!"* diye tehdit ettiği iddiasıyla şikâyette bulundu ve 25 bin lira manevî tazminat istedi. Mario Serra'nın aleyhine Ağırceza Mahkemesi'nde dâvâ açıldı ama Kenan şikâyetlerinden ilk celsede her nedense vazgeçti, darp iddiası düştü fakat işadamının tehdit suçlaması ile yargılanmasının devamına karar verildi.[204]

*

Asıl tartışma, Yıldız'ın kazandığı para ve Belediye'nin bu işten büyük zarar ettiği iddiaları üzerine çıktı.

Gazeteler önce, kumarhanenin bir ayda 91 bin küsur lira kazandığını iddia ettiler. Bu meblâğın 31 bin lirası ruletten, 60 bin lirası da bakaradan elde edilmişti.

Bu 91 bin liralık meblâğ aylık ortalama gelir kabul edildiği takdirde, Mario Serra bir sene içerisinde 1 milyon 92 bin lira kazanacak demekti! Meblâğın yüzde onbeşi sözleşme gereği Belediye'ye verildikten sonra Mario Serra 928 bin 200 lira kazanmış olacaktı, üstelik kumarhanenin personeli aylıkla değil sadece bahşiş ile çalıştırıldıkları için bu paranın tamamı Mario Serra'nın cebine kalacaktı!

İtalyan işadamı Yıldız ve Çırağan Sarayları ile bahçelerini bütün müştemilâtı ile beraber Belediye'den senelik 31 bin lira ve gelirin yüzde onbeşi karşılığında kiralamıştı, kira bedeli bile Mario Serra'nın cebinden çıkmıyordu. Gazino'nun oyun salonu dışında kalan yerlerini başka işletmecilere devretmiş, meselâ lokantayı otuz, vestiyeri de yedi bin liraya başkasına kiralamıştı. Böylelikle,

Belediye'ye ödediği kirayı bile başka yerden çıkartıyor, rulet ve bakara masalarına konan paralar krupiyelerin elinde bulunan ve *Azrail'in sopası* yahut *Sinyor Mario Serra'nın orağı* denen T cedvelini andıran tahtadan âlet ile İtalyan işletmecinin cebine giriyordu.

Mario Serra'nın kumarhaneyi Monte Carlo'nun rakibi yapabilmek maksadıyla Avrupa'da reklâmlara başladığı ve turist getirmeye çalıştığı da söyleniyordu ama işadamının aslında turiste hiç ihtiyacı yoktu. Çırağan Sarayı'nı restore edip hizmete sokmaya çalışması bile gereksizdi, zira Yıldız'a giden yerli, yani Türk kumar meraklılarının sayesinde rahat şekilde ve bol para kazanabiliyordu. Oturduğu yerden her sene Türkiye'nin bir milyon liraya yakın parasını alacak, bu parayı İtalyan bankalarına yatıracak ve velinimetine -yani İstanbul Belediyesi'ne- dua edecekti!

Bir gazete de, Yıldız'dan yola çıkılarak Belediye'ye bir tavsiyede bulunuluyordu: Memlekette *klüp* adı altında gizli de olsa kumar oynatan başka mekânlar mevcuttu, Yıldız'ın kapatılması halinde bu gizli kumarhanelerin ekmeğine yağ sürülmüş olacaktı. Dolayısı ile Belediye bu mekânlar ile sözleşmeler yaparak hisse alabilir, yani gelir elde edebilirdi![205]

*

Belediye ile Mario Serra arasında yapılan sözleşmeye göre Türk vatandaşlarının Yıldız'ın kumarhane kısmına girmelerine izin verilmemesi gerekiyordu ama kumar masalarının başında her gece bir hayli Türk vardı...

Belediye, oyun salonuna Türkler'in alınmamaları konusunda Kasım'ın ilk haftasında Mario Serra'ya tebligat yaptı ise de[206] kumarhanenin müsteciri uyarıyı ciddiye almayacak, birçok Türk vatandaşının serveti Yıldız'da eriyecek, hattâ bu yüzden intiharlar bile olacak ve gazinonun kapatılmasından sonra açılan dâvâların temellerinden birini Türkler'in de kumar oynamalarına izin verilmesi teşkil edecekti.

*

Tartışmalar sürüyordu ama Yıldız kumarın yanısıra sosyal faaliyetlerin de mekânı olmuştu. Şale'de verilen partiler, davetler, balolar birbirini takip ediyordu ve bütün bu sosyal faaliyetler kumarhane için mükemmel bir reklâm vasıtası idi...

Meselâ, Belediye 19 Kasım 1926 akşamı Darülâceze menfaatine Yıldız Gazinosu'nda üç bin kişilik bir balo verdi. Orkestranın refakatinde Çarliston yapan çiftler salonlara sığmadılar. O gece davetli olan Türkler'in istedikleri kadar kumar oynamalarına izin verildi ama oyun salonuna girmeleri yasak olan davetli subaylar, ruletin

dönüşünü ile barbut masasında zarların yuvarlanışını kapının dışında seyretmek zorunda kaldılar. Balo haberini veren gazete *"Şafak vakti semadaki yıldızlar birer birer sönerken Yıldız'daki yıldızlar hâlâ parıldıyordu"* diyordu.[207]

Devrimlerin sosyal hayatı değiştirmeye başladığı o günlerde İstanbul artık tamamen kozmopolitleşmişti ve *Mardi Gras,* yani İncil'de geçen *Kutsal Salı* eğlenceleri bile tertip ediliyordu. 1927'nin Kutsal Salı'sında düzenlenen yemekli ve danslı eğlencenin mekânı yine Yıldız Gazinosu idi. Birçok kalabalık davet ile *Mavi Gece* gibi danslı, yemekli ve piyangolu programlar da Yıldız'da yapılıyordu.

Darülaceze Balosu'nda Türkler'in kumar oynamalarına, gazetecilerin de oynayanları izlemelerine izin verilmesi üzerine gazeteler Belediye'nin kumarhaneden aldığı yüzde onbeşlik hissenin az olduğunu gündeme getirip Mario Serra'ya tekrar veryansın etmeye başladılar.

Mario Serra, yine gazetelere göre sadece adam soymakla kalmıyor, kaçakçılık da yapıyordu! Darülâceze Balosu sırasında barı teftiş eden içki müfettişleri ruhsatsız olarak satılan altı şişe şarap, 640 gram rakı, 750 gram aniset, 400 gram konyak, 550 gram vermut ve 12 adet birer kiloluk şampanya bulup elkoymuşlardı.[208]

Ertesi sene 1 Aralık akşamı Tokatlıyan Oteli'nde yapılan Darülâceze Balosu bir başka yeniliğe sahne olacak; Türkiye'de beden eğitiminin öncülerinden Selim Sırrı Bey (Tarcan) kadın ile erkeğin beraberce yapmaları ve böylelikle inkılâbın millî dansı kimliğini taşıması için düzenlediği *Zeybek Raksı*'nı bizzat oynayacak, raksta Selim Sırrı Bey'e Belediye Başkanı Muhiddin Bey'in kızı Günseli Hanım refakat edecekti...

1926'daki Darülâceze Balosu'ndan bahseden gazeteler sonraki günlerde okuyucularından gelen kumarhanenin aleyhindeki mektupları da yayınlıyorlardı ama genellikle imzasız yayınlanan bu mektuplarda anlatılanların hakikaten okuyucuların mı yoksa gazetenin kendi görüşü mü olduğu belli değildi; yani gazetelerin doğrudan söyleyemediklerini ihbar gibi göstererek yayınlanmaları da mümkündü...

Böyle bir mektupta Mario Serra'nın piyasaya ve hattâ İtalya'ya büyük miktarda borçlandığı ve vergisinin son taksidini ödemediği için hakkında haciz muamelesi başlatıldığı söyleniyordu. Serra'nın Yıldız'ı ve Çırağan Sarayı'nı milletlerarası kumarhane haline getirmesi mümkün değildi, bunu yapacak kabiliyeti ve parası yoktu, Çırağan'ın kendisine hâlâ teslim edilmemiş olmasından da gayet memnun olduğu için Yıldız alelâde bir kumarhane olarak kalacaktı![209]

Derken, Mario Serra'nın babası Antonio Serra'nın Çanakka-

le'deki batık gemileri çıkartma faaliyeti gündeme geldi ve her iki Serra da basının diline düştü. Cumhuriyet, *"Biri çıkarıyor; diğeri batırıyor!"* başlığı altında *"Baba-oğul, iyi yol tutmuşlar! Baba, Sinyor Antonio Serra, Çanakkale'de batanları çıkartıyor; oğul, Sinyor Mario Serra da Yıldız'da oynayanları batırıyor. Bâri baba sinyor Yıldız'a gelse de, oğul sinyorun batırdıklarını çıkarsa"* diyordu.[210]

Yıldız Kumarhanesi, basının ve memleketin gündemine açılışından iki hafta sonra çok daha geniş şekilde ama kanlı bir hadisenin neticesinde yerleşecekti...

3.
İntiharlar, cinayetler, idamlar ve de komünistler!

Madam Ledro'nun Beyoğlu'nda, Alyon Sokak 9-13 numaradaki pansiyonunun üçüncü katında kalan İstanbul'daki Macar Büyükelçiliği'nin başkâtibi Nicolas de Rapasi,[211] 12 Ekim 1926 günü öğlen saat bir buçukta Browning marka tabancasını alnına dayadı ve tetiği çekiverdi...

Tuhaftır ama, silâh sesini kimseler işitmemişti...

Nicolas'ın intiharından birkaç saat sonra haberdar olunabildi. 26 yaşındaki diplomatın cesedini bir başka diplomat, Avusturya Sefareti'nin müsteşarı Horen Porştel[212] buldu...

Nicolas sefaretteki mesaisini tamamlamasından sonra her gün Beyoğlu'ndaki Viyana Kahvesi'ne, bazen de Turkuvaz Lokantası'na gidiyor; burada Viyana'dan okul arkadaşı olan Horen Porştel ile buluşuyor ve beraberce zaman geçiriyorlardı. Buluşmaları aylarca hiç aksamamış ama Nicolas üç-dört gün boyunca ortada görünmeyince arkadaşı meraka düşmüş, 12 Ekim'de öğleden sonra Nicolas'ın kaldığı pansiyona gitmiş, pansiyonun sahibi Madam Ledro'dan arkadaşının odasında olduğunu öğrenince üçüncü kata çıkıp kapıyı vurmuş, uzun müddet cevap alamayınca tekme ile kapıyı kırmış ve Nicolas'ın kanlar içerisindeki cesedi ile karşılaşmıştı...

Porştel, arkadaşının intiharından hemen Galatasaray'daki polis merkezini haberdar etti ve savcı muavini Bahaeddin Bey tahkikata başladı.

Genç diplomatın Yıldız Kumarhanesi'nin İstanbul'da gittikçe fazla konuşulmaya başlandığı günlere rastlayan intiharı hem kumarhane meselesini ayyuka çıkardı, hem de basının zor bulacağı

bir nimet haline geldi. Gazeteler intihar haberini günlerce birinci sayfalarından verdiler, işin içine bir aşk hikâyesi ile casusluk iddialarının katılması üzerine hadise daha sansasyonel hâle döndü, haber gazetelerde günlerce polisiye yahut sonu facia ile biten aşk romanını andırırcasına geniş şekilde yeraldı.

Hadisenin ayrıntılarını gazetelerin isimlerini ayrı ayrı vermeden, çıkan haberlerden biraraya getirerek naklediyorum:

Nicolas de Rapasi hem kendinin, hem de elçiliğin paralarını Yıldız'daki kumarhanede bakara ile rulete yatırmış ama paraların tamamını kaybedince intihara karar vermiş ve odasına kapanıp tabancasını alnına dayayıp tetiği çekmişti.

Aşağıda yeralan ve o günlerin basınında çıkan haberlerden yaptığım alıntılar, intihar hadisesinin etrafındaki tartışmaların nasıl cereyan ettiğini göstermektedir:

Viyana ve Peşte Üniversiteleri'nde Türkoloji tahsil eden Nicolas de Rapasi 1924 Mayıs'ında İstanbul'a tayininden önce Macaristan'da nişanlanmış, İstanbul'a gelince nişanlısını unutup Macar Büyükelçisi'nin sekreteri Eyuvan Keregay[213] ile yakınlaşmış ama kısa bir müddet sonra Keti Vivanova[214] adında bir Rus kadına aşık olmuştu.

Keti, söylenenlere göre geçmişte Rusya'nın Sofya Büyükelçisi olan General Piyer Vovitof'un kızı idi...

Beyoğlu'nda, Ağa Camii Sokağı'ndaki 11 numaralı binanın ikinci katında oturan Keti gazetelere göre *top memeli ve çok güzel* bir kız idi, babası Rus İhtilâli'nden sonra Bulgaristan'dan vatandaşlık alıp ailesi ile beraber Varna'ya yerleşmiş, Keti para için Amerikalı gemicilerle düşüp kalkmış, sonra tek başına İstanbul'a gelerek Rujenuar ve Moskoviç gibi gece klüplerinde çalışmaya başlamıştı. İstanbul'da uslu ve temiz bir kız görüntüsü vermeye çalışarak yaşıyor, arada bir Varna'ya gidiyor, sonra dönerek mâlûm hayatına devam ediyordu. Antuan Rodiş adında Çekoslovakyalı genç bir tüccara âşık olmuş. İstanbul'da bir müddet beraber yaşamışlar, kazandığı bütün parayı Antuan'a yedirmiş ve sevgilisi İtalya'ya gitmek zorunda kalınca ardından hayli gözyaşı dökmüştü.

Nicolas, Keti'nin hayatına Antuan'ın İstanbul'dan ayrılmasının ardından girmiş ve genç dansöze sırılsıklam âşık olmuştu. 500 lira olan aylığının tamamını Keti'ye harcadığı için etrafa borçlanmış, borçlarını ödeyemeyince de Macaristan'dan beraberinde getirdiği antika halılar ile para kolleksiyonunu satmaya mecbur kalmış ama kadının masraflarını yine karşılayamayınca Avusturya Elçiliği Müsteşarı olan arkadaşı Horen Porştel'den borç almıştı.

O sırada açılan Yıldız Kumarhanesi genç diplomata ümid ışığı olmuş fakat her gece kaybetmiş, ailesinden kalan birkaç parça elması da satıp parasını kumarhanenin çuha kaplı oyun masalarında bırakmıştı.

Genç diplomat asıl felâketi birkaç gün sonra yaşadı: Sefaretin kasasında yapılan ânî teftişte elçiliğe ait paranın noksan olduğu görülmüş ve Nicolas de Rapasi'ye derhal Peşte'ye dönmesi talimatı verilmişti.

Nicolas de Rapasi, intihar ettiği hafta Simplon Ekspresi ile memleketine dönüş hazırlığında idi!

Genç diplomatı tanıyanlar, Nicolas'ın varını-yoğunu kumara yatırıp parasız kalması üzerine Keti'nin başka erkeklerle beraber olmaya başladığını, hattâ bir defasında Rujenuar'da Nicolas'tan *"Alçak, rezil, namussuz, kopuk"* diye bahsedip Macar diplomatı artık terkedeceğini söylediğini anlatıyorlardı.

Derken ortaya bir başka iddia atıldı ve Nicolas'ın para yatırabilmek için Macar Elçiliği'nin bazı gizli belgelerini Avusturyalılar'a sattığı, yani casusluk yaptığı söylendi! Gazeteler o günlerde Macar Sefareti'nden bazı belgelerin kaybolduğu ve Nicolas'dan şüphelenildiği iddiasını ortaya attılar ama sefaret iddiaları yalanladı.

Bir diğer idiaya göre de, Mario Serra kumarhaneye gelenleri oynamaya teşvik edip daha fazla para kaybettirmelerini sağlamak için bazı güzel kadınları prim üzerinden çalıştırıyorrdu ve Ketty de bu kadınlardan biri idi!

Gazeteciler, intiharın haber alınmasından sonra Keti'yi hemen buldular. Genç kadın *"Çok üzgün olduğunu ve konuşmayacağını"* söylemesine rağmen hiçbir gazeteciyi reddetmedi ve sayfalar dolduracak kadar uzun demeçler verdi! *"Ben hiçbir zaman hiç kimsenin fenalığını istemiş bir kadın değilim. Hayatımda daima temiz ve daima saf kaldım. Hiç şüphesiz Mösyö Mikloş de Rapasi ile münasebetim olmadığını iddia etmek istemem. Fakat o benim yalnız, samimi bir arkadaşım, bir dostumdu, işte bu kadar. ...Eğer ben Mikloş'un metresi olsaydım, bittabîi hiçbir şeye ihtiyacım olmaz ve dolayısıyla da hizmetkârlık yapmazdım. Neden Rujenuar'da çalışıyordum? Neden Moskovit'de garsondum? Niçin? Çünki ekmek parasına muhtaçtım ve çalışıp kazanıyordum"* diyor, hattâ bir süvari yüzbaşısı ile evli olduğunu ve kocasının Amerika'da yaşadığını söylüyordu.[215]

Keti Vivanova'nın *Nicolas* veya *Mikloş* de Rapasi ile Yıldız'a beraberce gittikleri son gece hakkında bir gazeteye anlattıkları, kumarhanenin nasıl bir mekân olduğunu, rulet ve bakara masalarında nelerin yaşandığını mükemmel şekilde gösteriyordu:

"...Üç gün evvel, yani Pazar günü akşamı buraya geldi ve beni otomobiline bindirerek Yıldız'a götürdü. Bakara masasının başına geçtik. O mütemadiyen kaybediyor, ben de mütemadiyen kazanıyordum. Bir zaman geldi ki artık kazanmasına ihtimal olmadığını hissettim ve kendisini kaldırdım.

Ertesi gün yine saat dokuz buçukta beni aldı, yine Yıldız'a gittik. Tam saat on birde bakara masasına oturduk.

O bermutad kaybediyor, kaybettikçe kızıyor ve kızdıkça daha ziyade kaybediyordu. Ben ise elli lira ile oturmuş ve iki yüz lira kazanmıştım.

Di Repaş birden oturduğu yerden kalkarak yanıma geldi.

- Keti, dedi. On param kalmadı!

- Ne yapayım?

- Bana para ver..

- Fakat para verememem sana.. Çünki şansın yok, bu gece vazgeç oynama...

O asabi ve kızgın yanımdan çekildi, bu sırada biri kâğıt açıyordu:

- Yüz elli..

Hiç kimse kabul etmiyordu. Çünki bu ses çok kazanan bir talihlinin sesiydi.

Birden Miklon'un ağzını açtığını gördüm. Bağırdı:

- Banko!

Bir saniye sonra kâğıtlar açılmıştı. Miklon bermutad kaybetti ve ben bu parayı nereden bulacak diye düşünürken o lakayd bir hareketle elini cebine soktu ve üç tane elli liralık banknotu masanın üzerine attı ve mütemadiyen tekrar yanıma geldi, yine para istedi, yine vermedim. Fakat ben para vermeyince o kızıyor ve mütemadiyen:

- Banko!. Banko! diyordu.

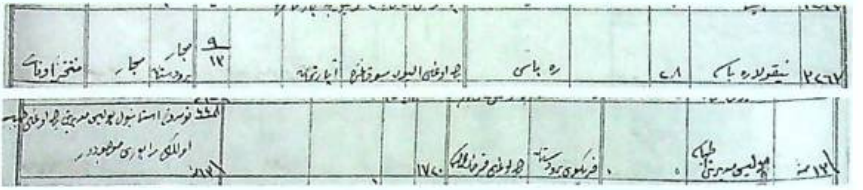
Bilmem aradan ne kadar geçti?

Miklon kravatı altüst olmuş bir halde yanıma geldi, titriyordu, beni kolumdan tutarak salondan çıkardı. Dudakları solmuştu:

- Keti, dedi. Harap oldum. Haydi gidelim. Fakat ben mutavaat etmedim. Çünki şansım vardı, kazanıyor ve oynamak istiyordum. O otomobiline atladı ve Yıldız'dan uzaklaştı. Kendisine şöyle bir dikkat ettim, düşündüm. Her zaman gayet şık olan bu genç neden bu gece smokinsizdi? Sonradan öğrendim ki, parasız kalmış ve bir eskiciye satmış.. Ben evime avdet ettiğim zaman saat alafranga iki idi. Soyundum ve yattım. Sabahleyin polisler beni aramış, karakolda ifademe müracaat ettiler.. İşte hadise hakkında bildiklerim".[216]

Nicolas de Rapasi'nin ölümü, Belediye Sağlık Müdürlüğü'nün tuttuğu *"Vefatların kaydına mahsus defter"*in 3267 numaralı sütununa işlendi. Kayıtta 28 yaşında ve Macar Protestanı olduğu,

İstanbul Polis Müdüriyeti Beyoğlu Adlî Tabipliği'nin verdiği rapora göre 13 Ekim 1926'da Beyoğlu Alyon Sokağı'ndaki 9 numaralı apartmanın 13 numaralı dairesinde intihar ettiği yazılıydı[217] ve cenazesi 14 Ekim'de Feriköy'deki Protestan Mezarlığı'na defnedildi...

Nicolas de Rapasi'nin defin kaydı (Beyoğlu Belediyesi Arşivi'ndeki *"Şehremaneti Sıhhiye Müdürlüğü Vefayat Kaydına Mahsus Defter"*den).

Tabutu taşıyan otomobil siyah tüllerle süslenmişti ve otomobilin önünde ufak bir Macar bayrağı vardı. Defin törenine Macar Elçiliği'nin ve İstanbul'daki diğer bazı elçiliklerin mensupları, Nicolas'ın dostları, gazeteciler, Rujenuar, Maksim ve Turkuvaz Klüpleri ile Viyana Kahvesi'nin şantözleri ve dansözleri iştirak ettiler.

Öğlen saat birde başlayan merasim ikide tamamlandı ve cenazeye katılan şarkıcılar ile oyuncular Nicolas için gönderilen çelenklerden birer çiçek alarak mezarlıktan ayrıldılar.[218]

Nicolas'ın cenazesine onu tanıyan hemen herkes gelmişti ama Keti yoktu!

Genç diplomatın âşık olduğu, hattâ uğrunda hayatını verdiği dansöz o gece Rujenuar'da sanki hiçbirşey olmamış gibi sahneye çıktı ve sabaha kadar dansetti![219]

*

İntihar hadisesi sonraki günlerde mizah dergilerine de konu olacak, *Akbaba*'da *"Çimdik"* mahlâsı ile yayınlanan *"Yıldız Sarayı"* başlıklı şiirde Nicolas de Rapasi'den *ilk kurban* diye bahsedilecek ve Abdülhamid devrinin hoş olmayan hatıralarını canlandırdığı gerekçesi ile de Yıldız Sarayı için *"Halkın başına yine belâ kesildi"* denecekti:

> "Serbestçe oynatıyor ruleti, bakarayı, / Yine belâ kesildi halka Yıldız Sarayı! / Koynuna akıtıyor oluk gibi parayı, / Yine belâ kesildi halka Yıldız Sarayı!
>
> İflâs ederiz diye hiç düşmeyin tasaya, / Cüzdanınızı açıp diziliniz masaya, / Emin Bey paranızı istif eder kasaya! / Yine belâ kesildi halka Yıldız Sarayı!
>
> İçeriye dalınız hepiniz Karun gibi, / Korkmayın, kesenizin çabuk görünür dibi! / Defolup gitti ama gerçi eski sahibi, / Yine belâ kesildi halka Yıldız Sarayı!

Zavallı İstanbul'un yetmiyor gibi derdi, / Bu yaman kumarhane üstüne kanat gerdi, Nihayet bu uğurda ilk kurbanını verdi, / Yine belâ kesildi halka Yıldız Sarayı!".[220]

Yıldız Kumarhanesi faaliyette bulunduğu bir seneye yakın müddet içerisinde başka hayatların sona ermesine de sebep oldu ve genç Macar diplomatın intiharını diğer intiharlar takip etti...

Beyoğlu'nun meşhur klüplerinden Gardenbar'da çalışan Eliza adındaki bir Macar kıza gönlünü kaptıran Rıza Paşazade Celâl Bey isimli bir genç, sevgilisine para yetiştiremeyince kumardan medet ummuş ama varını-yoğunu kaybedince Miklon'un yaptığı gibi tabancasının namlusunu şakağına dayayıp tetiği çekivermişti!

Celâl Bey'in intiharının tuhaf tarafı genç paşazadenin kumarhanede belediye murakıbı olması, yani herşeyini ve hayatını vazifeli, üstelik kontrolü ile görevli bulunduğu yerde kaybetmesi idi...[221]

Yıldız'da kaybedip intihar edenler arasında sadece Türkler'in değil gayrımüslimlerin de bulundukları söyleniyor, özellikle birkaç Rum'un servetlerini Şale Köşkü'ndeki kumar masalarına yatırıp etrafa gırtlaklarına kadar borçlandıkları ve bu paraların da ellerinden gitmesi üzerine canlarına kıydıkları anlatılıyor ama intiharların cemaat içerisinde örtbas edilip gazetelere yansımadığı iddia ediliyordu.

Ayrıntıları bilinen bir diğer intihar, varlıklı bir ailenin mensubu olan Hulûsi adındaki genç subayın 1927 Mart'ında ustura ile şahdamarını kesmesi idi...

Karısı Selma ve oğlu Besim Ziya ile mesut bir hayat süren Hulûsi Bey, ailesinden kalan mirası asker olduğu için girmemesi gereken Yıldız'da kumara yatırdıktan sonra arkadaşlarından yüksek meblâğda borç almış ama bu parayı da kumarda kaybedince karısı ile çocuklarını bir bahane ile başka bir yere göndermiş ve evinde hayatına kıymıştı. Bıraktığı mektupta karısını dul, çocuğunu da öksüz bıraktığı için müteessir olduğunu söyleyip af diliyordu!

Hulûsi Bey'in faciayı bir dergiye bütün ayrıntıları ile anlatan hanımı Selma, Yıldız'a açılıştan sonraki günlerde kocası ile beraberce gittiklerini, mekândan hoşlanmadığı için gitmeyi bıraktığını ama kocasının kumardan bir türlü vazgeçemediğini ve felâketlerine *"Beşiktaş sırtlarında hain kanatlarını geren Yıldız'ın sebep olduğunu"* söylüyor, *"Bugün hâlâ cesedi bile tefessüh etmemiş* [bozulmamış] *sevgili zevcim Hulûsi'yi, beni ve yavrusunu kimsesiz sokak-*

ta bırakarak intihara sevkeden âmil ne idi? Bu mesut yuvayı bozan Yıldız Kumarhanesi de mesul değil midir?" diye soruyordu.[222]

*

İntiharlar, dedikodular ve gazetelerde ortaya atılan iddialar gittikçe artınca, Yıldız Kumarhanesi açılışından iki ay sonra Meclis'te konu oldu ve Sinop Milletvekili Recep Zühtü Bey, 25 Kasım 1926'da İçişleri Bakanı tarafından cevaplandırılması talebi ile bir sözlü soru önergesi verdi:

> "Yıldız kumarhanesi Türkiye sermayesi ve ekonomisi için korkunç bir âfet ve bir girdap halini almıştır. Bu müessesenin suret-i teşekkül ve teessüsü etrafında dönen rivayetler ve tezvirat da bu muzır ocağın biran evvel söndürülmesi için hükümetin derhal harekete geçmesini muciptir.
>
> Bir seneyi geçmeden İstanbul'da bir tek şen ocak kalmayacaktır. Anadolu'dan İstanbul'a giden bazı müstahsiller de bir senelik istihsalâtının hasılasını buraya yatırıp işlerinin başına sefil ve perişan dönüyorlar.
>
> Binaenaleyh mevcut kanunlara da taarruz eden bu müessese-ye karşı düşündüğü acil tedbirin neden ibaret olduğunun sözlü olarak izahını Dahiliye Vekili Beyefendi'den rica ederim".[223]

Önergenin ardından da hemen dedikodular çıktı: Recep Zühtü'nün İstanbul'da bulunduğu bir gece Yıldız'a gidip kumar oynadığı, büyük para kaybettiği ve konuyu bu yüzden Meclis'e götürdüğü iddia edildi ama işin daha da garip olan tarafı, önergenin Ankara'yı karıştırması ve siyasî gerginlik yaratması idi!

Recep Zühtü, Mustafa Kemal'in yakın çevresinden idi; Başvekil İsmet Paşa önergenin kimseye duyurulmadan verilmiş olmasını *kendisine karşı bir hareket başladığı* şeklinde yorumladı, mesele daha yukarılara uzandı ve İsmet Paşa'yı sakinleştirmek Mustafa Kemal'e düştü.

Kılıç Ali, önerge yüzünden Ankara'da yaşananları, hatıralarında *"İsmet Paşa'nın siyasî karakteri"* başlığı altında anlatır:

> "..İsmet Paşa çok vesveseli, çok evhamlı olduğu için en yakın arkadaşının herhangi samimî bir tenkidinden veya lâkırdısından, her şeyden önce, derhal hatırına bir *"komplo"* bir *"ıskat"* ihtimali gelirdi. Kendisiyle münasebetimizde bizim de başımıza birkaç defa böyle haller gelmiş ve bizi de böyle bir zan altında bulundurmaktan çekinmemişti. Şimdi tamamen marazî mahiyet gösteren bu vehimenin bir-iki acayip misalini vereyim!
>
> İkinci İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyette bulunduğu günlerin birinde Sinop Mebusu Recep Zühtü Bey, İstanbul'da mezun bulunurken Yıldız Kumarhanesi'nin sebebiyet verdiği facialara dair

öteden beriden bazı şikâyetler işitir. Ankara'ya avdet ederken de trende görüştüğü bazı kimseler, tâcirler, yine Yıldız Kumarhanesi hakkında şikâyetlerde bulunurlar, intiharlardan bahsederler, bu batakhanenin memleket için âdeta bir fecaat ocağı haline geldiğini ve kumarhane ile bazı nüfuzlu kimselerin alâkadar olduklarını, onun için bu facialara göz yumulduğunu söylerler.

Recep Zühtü Bey bu dert yanmaları ve şikâyetleri İstanbul'da da işitmiş olduğu için müteessir olur ve Ankara'ya çıkar çıkmaz doğru Meclis'e giderek Dahiliye Vekili'nden bu iş hakkında mâlûmat almak üzere bir sual takriri verir. Böyle bir takririn fırkadan geçirilmeden, kimseye sorulmadan Meclis'e verilmesi o tarihlerde hiç âdet olmadığı için, İsmet Paşa'yı bilhassa sinirlendirir. O esnada arkadaşım Afyon Mebusu Ali Bey fırka grubunun hey'et-i idare reisi, ben de âzasından bulunuyordum.

Recep Zühtü'nün bir takrir verdiğini, takririn verilmesinden ancak üç gün sonra haber almıştık. Kendisini arattık, takrir hakkında mâlûmat almak üzere mahkemeye gelmesini rica ettik. Geldi ve bize de meseleyi gayet samimî şekilde izah etti. Takririnin sebeplerini anlatırken tesadüfen o gün Ankara'ya gelen Şark İstiklâl Mahkemesi Reisi Ali Saip Bey de bizi ziyarete gelmiş, konuşmalarda hazır bulunuyordu. Recep Zühtü Bey'e bu takrirden dolayı İsmet Paşa'nın sinirli bir halde olduğunu ve o gün öğleden sonra fırka grubu hey'et-i idaresinde Dahiliye Vekili Cemil ve İstanbul Belediye Reisi Muhiddin Beyler'in de iştiraki ile bu takrir üzerinde görüşmeler olacağını, hattâ kendisinin de davet edileceğini söyleyerek, arkadaşımız olduğu için vaziyeti soğukkanlılıkla anlatmasını ve idare etmesini tavsiye ettik.

Öğleden sonra Fırka İdare Hey'eti toplandı, Recep Zühtü Bey de geldi. Takririni, maksadını izah etti. Dahiliye Vekili Cemil Bey'den ve Muhiddin Bey'den bazı sualler soruldu. Neticede İsmet Paşa verilen cevaplardan mutmain olmuş göründü.

Neticede Recep Zühtü Bey'in takririnin geri alınması istendi ise de Recep Zühtü yine samimi olarak:

- *"Ben şimdi takriri geri alırsam beni durup dururken kahraman yaparsınız.* "Takririni geri aldırdılar" *dedirtirsiniz, onun için Cemil Bey burada söylediklerini kalksın, Meclis'te çıkıp kürsüde tekrar etsin, mesele hallolur biter!"* dedi.

Aynı günün akşamı, gece yarısı telefon çaldı. Gazi beni Hariciye Köşkü'ne çağırttı. Orada, Tevfik Rüştü Bey'in evinde bir yemekte bulunuyorlardı. İsmet Paşa ile vekillerden ve arkadaşlardan ekserisi de orada idi. Gittim. Gazi beni görünce aldı, yanda bir odaya götürdü. Bir kanapeye oturduk. Bana:

- *"Bugün ne yaptınız, ne oldu?"* diye sordu.

Recep Zühtü Bey'in takrir meselesini tamamen unutmuş olduğum için, ben mahkeme hakkında birşey öğrenmek veya sormak istiyor zannıyla mahkemeye ait maruzatta bulunmaya başlarken;

- *"Hayır canım, onları sormuyorum. Recep Zühtü, Ali Bey ve sen, hep beraber ne görüştünüz ve ne karar verdiniz?"* dedi.

Derhal aklım başıma geldi, işin içinde bir münafiklık, bir ihbar olduğunu ve hattâ muhbirin de bizzat İsmet Paşa Hazretleri olduğunu derhal tahmin ettim. Kumarhane meselesini ve Recep Zühtü Bey ile görüştüklerimizi olduğu gibi anlattım. Sözlerimi dikkatle dinleyen Gazi'nin izahatımdan memnun olduklarını görüyordum. Maruzatım biter bitmez:

- *"Sen burada kal, şimdi geliyorum"* diyerek odadan çıktı, bir dakika sonra yanına İsmet Paşa'yı almış olduğu halde tekrar odaya girdi ve İsmet Paşa'ya hitaben:

- *"Müsterih ol, mesele kat'iyyen düşündüğün gibi değil. Ben izahat aldım, arzu edersen Kılınç sana da anlatsın, bu arkadaşlardan emin ol!"* dedi.

İsmet Paşa yarı memnun bir halde;

- *"Hâcet yok Paşam, ben de müsterih oldum. Zaten aksini de düşünmüyordum"* dedi.

Meğer benden evvel Gazi, Fırka İdare Hey'eti içtimaından sonra Recep Zühtü Bey'i de çağırtmış ve ondan da izahat almış. Sonradan haber aldık ki, Ali Saip bizim yanımızdan çıkar çıkmaz koşa koşa İsmet Paşa'ya gitmiş, orada:

- *"Şimdi İstiklâl Mahkemesi'nde idim. Ali Bey, Kılınç Ali, Recep Zühtü, hükümeti devirmek için tedbir aldılar. Recep Zühtü Bey'in takriri üzerine ona nasıl hareket etmesi lâzım geleceğine dair talimat veriyorlardı!"* demiş.

İsmet Paşa da yememiş, içmemiş, idare hey'etindeki samimi müzakereyi de hiç kaale almamış ve doğru Gazi'ye koşarak Ali Saib'in naklettiklerini Gazi'ye yetiştirmişti".[224]

*

İçişleri Bakanı Cemil Bey, Recep Zühdü Bey'in önergesini 6 Aralık 1926'da cevaplandırdı ve *"Efendim, Yıldız Gazinosu dünyanın her tarafında mevcut emsâli gibi medenî ihtiyaçların tatmini maksadıyla ve mevzuat-ı kanuniyemiz dahilinde teşekkül etmiş bir müessesedir. Bu müessesenin vaziyetini hükümetimizin bütün kuvve-i kanuniyesi fevkalâde dikkatli olarak ve yakından takip ve murakabe etmektedir. Şimdiye kadar açıldığı günden itibaren iki ay geçmiş olan bu müessesede memleket için muzır bir hadise olmadığı gibi, bundan sonra da muzır faaliyete zemin olmasına da hükümetin hiçbir zaman müsaade etmeyeceğini teminen arzederim. Cevabım bu kadardır"* dedi.

Cemil Bey'in önergeyi cevaplandırmasından iki ay kadar önce Macar Büyükelçiliği Başkâtibi Nicolas de Rapasi, Yıldız Kumarhanesi'nde varını-yoğunu kaybettiği için canına kıymıştı ama İçişleri Bakanı *"Yıldız Gazinosu'nda muzır bir hadise yaşanmadığını ve*

hükümetin böyle birşeye zaten izin vermeyeceğini" söyleyebiliyordu!

Ankara'da gerginlik yaratan önergenin sahibi Recep Zühtü Bey de meseleyi fazla büyütmemek istediğinden yahut uyarıldığından olacak, *"Efendim, maksat zaten mazarratın izalesinden ibaretti, Vekil Bey de muzır hareketlere meydan vermeyeceklerini ifade ettiklerinden izahatı kâfi görüyorum"* diyerek İçişleri Bakanı'nın açıklamasından tatmin olduğunu söyledi ve soru önergesi meselesi böylece kapanmış oldu...[225]

*

Yıldız Kumarhanesi'nin faaliyette bulunduğu günlerde Türkiye'de hem siyasî, hem sosyal alanlarda önemli hadiseler ve büyük değişmeler yaşanıyordu...

1925'te patlayan Şeyh Said isyanının hemen ardından Takrîr-i Sükûn Kanunu çıkartılıp İstiklâl Mahkemeleri faaliyete geçirilmiş, Şeyh Said 29 Nisan 1925'te idam edilmiş ve Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarının kurduğu Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştı.

İtalya'nın San Remo kasabasında sürgünde bulunan Sultan Vahideddin 1926'nın 16 Mayıs'ın ölmüş ve tarih sahnesinden çekilmişti, sürgün günlerini Fransa'da geçiren Halife Abdülmecid Efendi'nin de Türkiye üzerinde hiçbir etkisi yoktu, memleket sâkin görünüyordu ama 1926 Haziran'ında ortaya çıkartılan İzmir suikasti girişimi herşeyi altüst etti...

Suikast hazırlığı yaptıkları iddia edilenlerin yanısıra İttihad ve Terakki'nin lider kadrosu ile önde gelen asker ve sivil muhalifler de teşebbüse katılmakla suçlanıp İstiklâl Mahkemesi'ne sevkedildiler. İzmir'deki yargılamada idamlarına karar verilen ve aralarında önde gelen İttihadçılardan İsmail Canbulat Bey'in de bulunduğu on beş sanıktan on üçü 13-14 Temmuz gecesi İzmir'de asıldılar, gıyabında idama mahkûm edilen Kara Kemal Bey 27 Ağustos'ta İstanbul'da yakalanmak üzere iken intiharı tercih etti, aynı şekilde gıyabî idam mahkûmu olan eski Ankara valisi Abdülkadir Bey birkaç gün sonra yakalandı ve cezası 31 Ağustos'ta Ankara'da infaz edildi. Suikast teşebbüsü ile ilgili görülüp tutuklananlardan bazıları Ankara'ya gönderilip orada görülen siyasî dâvânın sanıkları oldular ve İttihad ve Terakki'nin yine önde gelen isimlerinden Cavid, Nail ve Doktor Nâzım Beyler ile Hilmi Bey, 26 Ağustos 1926'da Ankara'da idam edildiler.

Bu idamlardan sonra Türkiye'de yeni rejim için artık tehlikeli bir muhalefet kalmamış gibi idi...

Ve, 1927 Kasım'ında, yani kumarhanenin kapatılmasından son-

raki günlerde geniş çaplı bir başka tevkifat yapıldı: Komünist tevkifatı ...

Tevkifatın, Komünist Partisi Genel Sekreteri Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye gelerek bildiriler dağıttırmaya başlaması üzerine Merkez Komitesi idarecilerinden Vedat Nedim'in (Tör) paniğe kapılarak partiye ait bütün evrakı polise teslim etmesi ile başladığı söylenmektedir ama İstanbul gazeteleri komünist teşkilâtın ortaya çıkartılması haberini ihbardan bahsetmeden, polisin gayretli çalışmasının neticesi olarak vermişlerdir...

Aşağıda, gazetelerin ihbardan sözetmeden yayınladıkları bu haberleri özet hâlinde naklediyorum:

> "...Moskova'daki milletlerarası komünist örgütü Komintern'e bağlı olan Türkiye Merkez Komitesi'nin yedi üyesi vardı ve komitenin başında da daha önce İstiklâl Mahkemesi tarafından 15 seneye mahkûm edilmesi üzerine Rusya'ya kaçan Şefik Hüsnü bulunuyordu.
>
> Türkiye'deki parti idarecilerinin gerektiği gibi çalışmadıklarının görülmesi üzerine Şefik Hüsnü'nün İstanbul'a gönderilmesine karar verildi. Polis tarafından siması gayet iyi bilinen Şefik Hüsnü Türkiye seyahatinden önce çehresini değiştirdi, gür olan kaşlarını cımbızla alarak inceltti ve sakal bıraktı. İstanbul'a trenle ve Mehmed Tayfun adına düzenlenmiş bir Fransız pasaportu ile geldi. Siyah bir gözlük takıyordu, başında da şapka vardı.
>
> İstanbul'a iner inmez her bir komünistin kendisi ile beraber çalışacak iki arkadaşı kandırması demek olan bir bir *hücre* kuran Şefik Hüsnü, İstanbul'da ayrıca Komünist Partisi'nin Türkiye Merkez Komitesi'ni de kurdu ve komiteye iktisat doktoru Vedat Nedim'i [Tör], muallim Şevket Süreyya'yı [Aydemir], elektrikçi Nuri'yi, Vanlı Kâzım'ı, Hamdi Şamilof'u, doktor mülâzım Mümtaz'ı ve tıbbiyeli Hikmet'i [Kıvılcımlı] aldı. Vilâyet Komitesi'nde de ameleden elektrikçi İbrahim, Hakkı, tesviyeci İbrahim, Küçük Hakkı, Rasim ve Şakir Efendiler yeralıyordu.
>
> Polis yeni komünist teşkilâtlanmayı fabrikalarda ve tütün depolarında beyannameler ve bildiriler dağıtılmaya başlanması üzerine, özellikle de *"Tayyareye iane vermeyiniz"* bildirisinin geniş şekilde soruşturulması sırasında farketti; Vedad Nedim'i takip ederek Şefik Hüsnü'yü Galatasaray'daki bir pastahaneden çıkışında yakaladı ve komünistler tevkif edildiler. *Amele Teâlî Cemiyeti* de kapatıldı ve cemiyetin reisi Sabri Efendi de tevkif edildi".

4.
Basının gözağrısı idi, bir gecede serseriliğe terfi ettirildi!

Türkiye'yi bu değişim günlerinde bir başka yenilik, daha doğrusu bir başka moda sardı: Dans, özellikle de *Çarliston* merakı...

Bu moda İstanbul'da gittikçe yayıldı, hattâ bu ve diğer dansları öğreten kitaplar bile yayınlandı[226] ve Çarliston uzun tartışmalara sebep oldu.

1929 sonbaharında yeni dans salonlarının açılması için yapılan başvurulardaki artış Emniyet Müdürlüğü'nün dikkatini çekmiş ve İkinci Şube'ye bağlı Ahlâk Zabıtası'nın araştırması, bazı dans mekânlarının başka maksatlarla kullanıldığını ortaya çıkarmıştı: Ahlâk Zabıtası'na göre her memlekette asrî bir ihtiyaç ve eğlence olan dans bizde maalesef birtakım ahlâksızlıkların vasıtası haline gelmiş, Beyoğlu ve Sirkeci taraflarındaki dans salonlarına gitmeye başlayan birçok *vesikasız yosma* rezaletler çıkartmış, dans mekânlarının sahiplerinin bu kadınlara gündelik ve müşterilere içirdikleri içkilerden hisse ödedikleri anlaşılmıştı.

Yani, bazı dans mekânlarında *konsomasyon* başlamıştı!

Polisin bunun üzerine tedbirler aldığı ve dans salonlarında açık-saçık olduğu söylenen *Arap dansı, Acem dansı* gibi rakslarla Çarliston'u yasakladığı işitildi.

Çarliston'un yasaklanmasının ahlâkî bir sebebi yoktu, gerekçe bu dansın beli sakatlaması ve yapanların yatağa düşmeleri idi![227]

Gittikçe artan bu dans merakı, milliyetçiliğin merkezi olan Türk Ocakları'na da sirayet etti...

Türk Ocakları Merkez Hey'eti, 1926 Kasım'ında üyelerinin Ocak'a ait mekânlarda dansetmelerini yasakladı. Yayınlanan bildiride Ocak'ta sadece Cumhuriyet ve Hâkimiyet-i Milliye Bayramlarında, yani 29 Ekim ile 23 Nisan'da ve Türk Ocağı'nın kuruluşu gününde yapılan kutlamalarda düzenlenecek balolarla müsamerelerde dansedilebileceği, bu üç günün haricinde dansa ve dans dersine hiçbir şekilde izin verilmeyeceği duyuruldu. Türk Ocakları Merkez Hey'eti'nin bildirisinde *Ocak'ı* kumarhane ve gazino haline getirecek olan tavla, dama, satranç ve pokerin yasak olduğu hatırlatılıyor; alkollü içki konusuna da temas edilerek *"İçki, Ocak'ın kudsiyetini ihlâl demektir"* deniyordu.[228]

Aynı günlerde, Ayaspaşa'da şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi olan Fen Mektebi'nde de yine dans yüzünden polise intikal eden bir hadise yaşandı:

Dans meraklısı öğrenciler, müdür İbrahim Bey'in Ankara'da bulunmasını fırsat bilerek okula bir gramofon ile çok sayıda dans plâğı getirdiler ve mütalâa saatinden sonra plâkları çalarak hep beraber dansetmeye başladılar. Nöbetçi müdür vaktin geceyarısını geçtiğini söyleyerek öğrencilere dansı bırakıp yatakhanelerine gitmelerini söyledi ama sözünü dinletemeyince eline geçirdiği plâkları bir hademe ile beraber kırmaya başladı. Talebe bunun üzerine nöbetçi müdüre hücum etti, müdür de polisi aradı ve Taksim Merkezi'nden gelen bir ekip okulu bastı. Ama polisler hiçbir şey yapmadan geri dönünce öğrenciler gramofonu tekrar kurarak sabaha kadar dansettiler, üstelik ertesi gün nöbetçi müdüre kırdığı plâkların bedelini de ödettiler ve adamcağız istifa etti![229]

Hadise, basına göre dışarıdan bakıldığında gayet basit görünüyordu fakat memlekette disiplini ve düzeni koruması gereken gençlerin bir zevk uğruna bütün kuralları ihlâl ettiklerini gösteren bir hareket idi!

Dans meselesi gün geçtikçe sosyal bir hadise halini alıyordu ama çağdaş şekle bürünen Türkiye'de artık dansedilmesi ve bütün bunların da yaşanması normal görüldüğü için dansın, özellikle de dünyayı sarmış olan Çarliston'un yasaklanması diye bir şey sözkonusu olmamalı idi ve neticede yasaklama söylentileri yalanlandı.[230]

*

1926'da bir *Türkiye Cumhuriyeti Arması Müsabakası* açıldı ve yarışmaya 70 kadar proje gönderildi. Meclis Reisi Kâzım Paşa'nın (Özalp) başkanlığındaki jüri Eylül'de yaptığı oylamada ilk üçe Namık İsmail, Muhsin Rıfat ve Lütfi Beyler'in çizimlerinin girdiğini ama çizimlerin hiçbirinin üzerlerinde düzenlemeler ve tashihler yapılmadan Türkiye Cumhuriyeti'nin arması olamayacağını duyurdu, sanatçılara armaların yeni şekillerini hazırlamaları için süre verdi[231] fakat yarışmanın devamı gelmedi ve arma seçimi yapılmadı.

Meclis buna karşılık 28 Mayıs 1927'de bir başka karar aldı ve Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bulunan bütün resmî binalar üzerindeki tuğra ve medhiyelerinin kaldırılması hakkındaki kanunu kabul etti![232]

Hükümet 1924'te resmî binalardaki tuğraların kaldırılması konusunda bir tebliğ yayınlamış, Maliye Bakanlığı'nın 2 Eylül 1925'te Millî Saraylar ile bu mekânlardaki eşyaların sözkonusu emirden muaf tutulmalarını istemesi üzerine Bakanlar Kurulu 16 Eylül 1925'te Millî Saraylar ile içlerindeki eşyalarda bulunan tuğra ve saltanat armalarının kaldırılmalarına gerek olmadığına karar vermişti.[233]

Buna karşılık 28 Mayıs 1927'de kabul edilen 1057 sayılı kanu-

na göre devlete, hükümete ve belediyelere tahsis edilen binalar ile okulların üzerlerinde tuğra, arma veya medhiye gibi saltanat günlerini hatırlatan şekiller ve kitabeler bulunmayacak, bu gibi şekiller ile kitabeler ya kaldırılacak, kaldırılmalarına imkân bulunmayanların da üzerleri örtülecekti.

Kanun bazı mekânlarda tahrip vasıtası olarak uygulanacak, *üzerlerinin örtülmesi* hükmü *ortadan kaldırma* olarak yorumlanıp Türkiye'nin dört bir tarafındaki belki binlerce eski eserin cephesindeki tuğralar ve kitabeler kazınacaktı!

1926, Türkiye'de aynı zamanda bir *heykeller senesi* oldu ve memleketin çeşitli şehirlerinde Mustafa Kemal'in heykellerinin *rekz edilmesi,* yani dikilmesi faaliyetine bu senede başlandı.

İlk heykel, 3 Ekim 1926'da Sarayburnu'na dikildi.[234] Avusturyalı sanatçı Heinrich Krippel'e yaptırılan heykeli aynı heykeltraşın eseri olan ve 29 Ekim 1926'da Konya'ya dikilen bir başka heykel takip etti. 1928'de Taksim Meydanı'na yerleştirilecek olan anıtın İtalyan heykeltraş Pietro Canonica'ya yaptırılmasına da yine 1926 Eylül'ünde karar verildi.[235]

Yukarıda da yazdım: Türkiye sadece siyasî değil, sosyal bir değişim de yaşıyor ve bu değişimleri ile toplumun daha başka bir şekil almasına çalışılıyordu...

İsviçre Medenî Kanunu'ndan adapte edilen Türk Kanun-ı Medenîsi 4 Nisan 1926 tarihli Resmî Gazete'de yayınlandı. 936. madde kanunun altı ay sonra yürürlüğe girmesini öngörüyordu; bir zamanların devlet ve Hilâfet merkezinin kumarhane haline getirildiği günlerde, yani 1926 Eylül'ünde belediyeler medenî nikâhın hazırlıklarına giriştiler[236] ve bazı dergiler yeni nikâh sisteminde kullanılacak belgeleri yayınlanladılar.[237]

Hutbenin, Kur'an'ın ve ezanın Türkçe okunması hazırlıkları da o günlerde başladı...

Türkçe konusundaki ilk çalışmalar 1926 Aralık'ında yapıldı. Sonraki senelerde Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilecek olan teşkilâtın o dönemdeki başkan yardımcısı Aksekili Ahmed Hamdi Efendi 1926 Aralık'ında İstanbul'un önde gelen bazı din adamları ile görüşüp fikirlerini aldıktan sonra Ankara'ya döndü[238] ve Diyanet'te kurulan bir hey'et Türkçe hutbeleri hazırlamaya başladı. Sadece giriş kısımlarının Arapça, gerisinin Türkçe olmasına ve halkın kolaylıkla anlayabileceği üslûpla yazılmalarına karar verilen hutbelerin ardından Kur'an'ın ve hadislerin de sade bir lisan ile Türkçe'ye tercümeleri kararlaştırıldı.

Türkçe Kur'an, hutbe ve ezan uygulaması altı sene sonra yürürlüğe girecek, Kur'an Türkçe olarak ilk defa 1932'nin Ramazan ayına tesadüf eden Ocak ve Şubat aylarında okunacak, o senenin Temmuz'unda ezanın, 1933'te de salânın Arapça okunması yasaklanacak, hattâ zamanın meşhur hâfızı ve bestekârı Hafız Sadeddin Bey (Kaynak) 1933 Şubat'ında Columbia Şirketi'ne Türkçe Kur'an ile ezanın plâğını da yapacak, 1935'ten itibaren kiliselerde âyinlerin bazı bölümlerinin Türkçe okunmaya başlanması üzerine gazeteler *inkılâpların gayrımüslim vatandaşlar tarafından da benimsendiğini* yazarak memnuniyetlerini göstereceklerdi!

*

O günlerde devletle başı derde girenler arasında sadece eski İttihadçılar, devrimlere karşı çıkanlar yahut muhalifler değil, yahudiler de vardı ve 1927'nin Ağustos'u ile Eylül'ünde bir grup yahudi *"Türklüğe hakaret ettikleri"* suçlaması ile tevkif edilip hâkim önüne çıkartıldılar.

Osman Ratib adında bir genç, Eliza isimli bir yahudi kızına gönlünü kaptırmış ama aşkına karşılık alamayınca 17 Ağustos 1927'de kızı öldürmüştü.

Eliza'nın cenazesi cinayetin ertesi günü, 18 Ağustos'ta Beyoğlu'ndan kaldırılırken bazı Yahudiler iddiaya göre otomobilleri ve tramvayları durdurarak *"Adalet isteriz!"* diye bağırmaya başladılar, polislere hakaret edip iteledilerler, hadise yerine daha çok polis sevkedildi ve grubun elebaşısı olduğu iddiasıyla dokuz kişi gözaltına alındı.

Yahudiler 21 Ağustos'ta Birinci Ağırceza Mahkemesi'ne çıkartıldı ve ilk celsede tutuklandılar. Gazeteler haberi manşetlerinden, *"Nankör ve küstah musevilerin muhakemesine başlandı", "Taşkınlık yapan musevilerden ele geçenlerin muhakemesine başlandı", "Küstah ve mütecaviz maznunlar bugün Birinci Ağırceza'da mevkufen muhakeme edilecekler", "Avram isminde bedel-i nakdî efradından bir yahudi, devletin serhadde düşmana karşı kullanmak için verdiği silâhı bir Türk vatandaşa tevcih etmiştir"* başlıkları ile verdiler.[239]

Dâvâ bir ay devam etti, karar 21 Eylül'de açıklandı ve bu kadar büyük suçlamalara maruz kalan yahudilerin sekizi beraat etti, sadece hadisenin yaşandığı cenaze merasimi sırasında silâhına davrandığı söylenen Avram Efendi adındaki asker 35 gün hapse mahkûm oldu...

*

Bütün bu hadiseler yaşanırken kumarhane meselesi de gündemde kalmaya devam etti, Belediye'nin Yıldız'dan aldığı yüzdenin az olduğu tartışmaları daha da yoğunlaştı ve Belediye, hisse konusunda

Mario Serra ile daha önce anlaşma yapmış olmasına rağmen aldığı hissenin yüzdesini yükseltebilmek için çalışmalara başladı.

Mario Serra ile Belediye Reisi Muhiddin Bey arasında 22 Ağustos 1927'de yapılan görüşmede kumarhaneden alınan belediye hissesinin yüzde onbeşten yüzde yirmi beşe çıkartılması hususunda anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma ile Belediye'nin yıllık hissesi tahminen 230 bin liraya yükseliyordu ve Belediye elde edeceği bu geliri istimlâklere veya konservatuvar binası inşaatına yahut Haliç ile diğer derelerin temizlenmesi için bir tarama dubası alımına harcamayı düşünüyordu.[240]

Ama, Yıldız Gazinosu'ndaki hissesinin azlığından şikâyet eden İstanbul Belediyesi, bu işten aslında tahmininden fazla gelir elde etmişti. Belediye'nin 1926 mâlî yılından itibaren on beş aylık kâr vaziyetini gösteren hesap raporunun *"Yıldız Sarayları Hâsılatı"* kaleminde Yıldız'dan 25 bin lira elde edilmesi beklenirken Belediye'nin hissesine düşen gelirin 84 bin 792 lira 35 kuruş olduğu ve tahminî gelirden 59 bin 792 lira 35 kuruş fazla meblâğ elde edildiği yazılıydı.[241]

*

Fakat bütün tartışmaların, bitmeyen projelerin, hayallerin devamı gelmedi, zira Yıldız Kumarhanesi'nin ömrü sadece on bir ay on iki gün oldu...

Kumarhane 12 Eylül 1927 gecesi kapatılacak ama Türkiye'nin gündemini senelerce meşgul edecek, Mario Serra'nın ismi yıllar boyunca işitilecek ve gazetelerde de sık sık bahsi geçecek, Mario Serra kumarhanenin kapatılmasının ardından, bir sene önce Yıldız'ı yere göğe koyamayan ve İstanbul'da bir Monte Carlo'nun doğacağını yazan gazetelerin gözünde artık o geceden itibaren *"hırsız"*, *"soyguncu"*, *"sahtekâr"*, *"kaçakçı"*, *"serseri"*, *"şer işinde Abdülhamid'in Yıldız'daki halefi"*, *"Üçüncü Abdülhamid"* yahut *"taçsız hükümdar"* olacaktı...

5.
Birkaç dakikada mühürlendi ama derdi uzun seneler devam etti!

Başvekil İsmet Paşa, 17 Ağustos 1927'de İçişleri Bakanı ile Maliye Bakanı'na gizli bir yazı gönderdi.

Paşa, Hıdiv Bankası Müdürü Şaban Bey'in Yıldız Kumarhanesi'ni bir şirket halinde genişletip sağlamlaştırmak için Ankara'ya gittiğini ama kumarhaneyi kapatmaya mecbur olduklarını ve neye

mâlolursa olsun kapatma kararı verdiklerini söylüyor, *"Meseleyi Şaban Bey'e mahrem şekilde anlatın, bankasının ortaklıktan çekilmesini tavsiye edin"* diyordu.

İçişleri Bakanı Cemil Bey, Hıdiv Bankası'nın Müdürü Şaban Bey'i Ankara'da arattı; trenle İstanbul'a dönmek üzere iken istasyonda buldu, başvekilin tavsiyesini iletti ve İsmet Paşa'ya hemen o gün yine şifreli olarak *"Emrinizi aynen tebliğ ettim"* diye yazdı.[242]

İsmet Paşa'nın sözünü ettiği banka, Mısır'ın sâbık Hıdiv'i Abbas Hilmi Paşa'nın Türkiye'de kurduğu ve Yıldız Kumarhanesi'nde de hissesi olan *Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası* idi...

Paşa'nın talimatı ile önceden uyarılan banka bir hükümet kuruluşu olmadığı için uygulanacak karardan haberdar edilmesi bugünün kavramlarıyla bir çeşit *insider trading,* yani *kamuya açıklanmamış bilgiye dayalı faaliyet* gibi görünüyor...

Bu uyarının neden yapıldığını, hükümet ile banka arasında ne gibi bir yakınlık bulunduğunu bilmiyoruz. O günlerde bazı etkili politikacılar ile önde gelen isimlerin banka ile kredi ilişkisi içerisinde bulundukları ve borçlarını ödeme konusunda isteksiz davrandıkları yolunda birhayli söylenti mevcuttur ama İsmet Paşa'nın *"Ortak olduğunuz kumarhaneyi kapatıyoruz, buradaki hisselerini çekin de zarar görmeyin"* şeklinde bir mesaj yollamasında bu ilişkilerin rolünün bulunup bulunmadığı konusunda mâlûmata sahip değiliz.

Yıldız Kumarhanesi zaten açılışından kısa bir müddet sonra sadece hükümetin değil, Mustafa Kemal'in gözünde de antipatik hâle gelmiş, bir akşam sofrada kumarhane meselesini açan Reisicumhur, İsmet Paşa'ya Dahiliye Vekili Cemil Bey hakkında söylemediğini bırakmamıştı.[243]

İş bu aşamaya gelip de Ankara kumarhanenin miadının artık dolduğuna karar verdiğine göre mekânın kapatılması kaçınılmazdı ve on buçuk ay faaliyet gösteren Yıldız Gazinosu büyük servetleri yokettikten, felâketlere ve bazı hayatların da nihayet bulmasına sebep olduktan sonra 12 Eylül 1927 günü, geceyarısından hemen sonra İstanbul Savcısı Nazif Bey tarafından mühürlendi!

Kumarhanenin kapatılması sadece müdavimleri arasında değil, önce bütün İstanbul'da, ardından da memleketin gazete gidebilen hemen her köşesinde heyecan yarattı ve hadise Türkiye gündeminin ilk sırasına yerleşti. Daha sonra yaşanan mahkeme safahatı da aylarca alâka ile takip edildi.

Enteresan sahnelerin ve hadiselerin de yaşandığı kapatma, şöyle cereyan etti:[244]

İstanbul Savcısı Nazif Bey 12 Eylül akşamı yardımcıları Baha-

eddin, Selâhaddin ve Cemil Beyler'e o gece önemli bir işleri olduğunu söyleyip vazifelerinin başından ayrılmamalarını tenbihledi; her üç yardımcısını kumarhanenin kapatılacağından akşam saat sekizden sonra haberdar etti, Beşiktaş Polis Merkezi'ne de bir komiserin nezaretinde yirmi polis memurunun hazır bulundurulması talimatını verdi ve savcı ile yardımcıları dokuz buçukta Divanyolu'ndaki Bahçeli Kıraathane'de buluşmak üzere adliye binasından ayrıldılar.

Kıraathane'den Beşiktaş'a geçildi; polis merkezinden mühür, kırmızı mum vesaire alınıp son hazırlıkların da tamamlanmasından sonra üç otomobil ile Yıldız'a gidildi. Öndeki otomobilde Nazif Bey ile yardımcıları, arkadaki otomobillerde on resmî ve on da sivil polis vardı. Mecidiye Camii'nin girişindeki kapıda bulunan bekçi kulübesine telefon ile kumarhaneye haber verilmesini önlemek maksadıyla iki polis memuru yerleştirildi ve buradan yine otomobiller ile Şale'nin önüne gidildi.

İki taraflı mermer merdivenlerden çıkıp ikinci katın sahanlığına saat tam onu çeyrek geçe giren savcı ve yardımcıları vezne girişi ile çıkış kapısına da birer polis yerleştirdikten sonra gazinoda Belediye murakıbı olarak bulunan Kadri Bey'e oyunların durdurulması talimatını verdiler.

Rulet ve bakara masalarının etrafındaki kadınlı-erkekli grupların heyecanı son haddinde iken Kadri Bey'in yüksek sesi işitildi:

- *"Efendiler, oyun bitmiştir. Olduğunuz yerde kalınız, savcılık tahkikat yapmaktadır!"*.

Kumarhanenin müşterileri kısa bir tereddütten sonra ellerindeki fişleri para ile değiştirebilmek için yan taraftaki odada bulunan vezneye doğru koşuştular ama polis oyun salonunun kapısını tutmuş olduğu için kimse dışarıya çıkamadı ve savcılar kimlik tesbitine başladılar.

Savcılar ile müşteriler arasında enteresan konuşmalar geçti, meselâ savcı yardımcısı Bahaeddin Bey ile şık bir hanımın şöyle konuştukları işitildi:

- "Beyefendi, elimdeki fişleri değiştirmeme lütfen müsaade ediniz".

- "Siz kimsiniz hanımefendi, isminiz nedir?".

- "İsmim F.....'dir. Ben ..... Bey'in hemşiresiyim...".

- "Kim olursanız olunuz, kabil değil".

- "Rica ederim beyefendi, hiç olmazsa bir liralık... Bir otomobil parası!.. Eve gidecek param yoktur".

- "Hanımefendi, sizi buraya getiren erkek herhalde sizi evinize kadar götürecektir. Merak etmeyiniz...".

Yapılan kimlik tesbitleri salonda 180 kişinin olduğunu, içeridekilerin ekseriyetini kumarhaneye girmeleri yasak olan Türkler'in teşkil ettiğini ve kumarhanedeki müşteriler arasında yabancı diplomatlar ile Türk teb'asından olmayan bazı kişilerin de bulunduğunu gösterdi.

Gitmekte serbest oldukları söylenen diplomatlar ve yabancılar Yıldız'dan hemen ayrıldılar.

Baskın sırasında kumar oynadıkları belirlendiği için suçüstü kurallarına göre mahkemeye sevkedilecek olan seksenden fazla kişinin kimliklerinin tesbitinden sonra savcılar isimlerini ve adreslerini kaydettikleri müşterilere de evlerine gidebileceklerini söylediler ama kumarhaneden çıkanlar Yıldız'ı terketmeyip uzun müddet gazinonun bahçesinde beklemeye başladılar. O sırada dans salonunda ve lokantada bulunanların da baskını haber alıp kumarhanenin önüne gelmeleri üzerine kalabalık arttı ve bahçe polis marifetiyle boşaltıldı...

İçeride bir taraftan fişlerin ve kasanın mevcudu tesbit edilip el koyma muameleleri yapılıyor, bir taraftan da kumar âletleri teker teker mühürleniyordu...

Kasada ve veznede bulunan paralar sayıldı, Mario Serra'ya bürosundaki özel kasası da açtırıldı ve içerisinden çıkan 4 bin 50 lira, müstecirin şahsî parası olduğu için alınmadı..

Bu esnada kasanın yanında elinde gazete kâğıtlarına sarılmış irice paketle bekleyen bir adam dikkat çekti. Paket açıldı, içerisinden 3 bin 900 lira çıktı, adam hemen orada sorguya çekildi, Kançlaski adında tefeci bir Musevi olduğu ve beraberindeki bir kişi ile gazinoda kaybeden oyunculara faizle borç para verdiği tesbit edilince gazeteye sarılı paralar da mühürlenerek kasaya yerleştirildi.

Veznenin yanıbaşındaki bir dolap, Savcı Yardımcısı Bahaeddin Bey'in dikkatini çekti. Dolap açılmaya çalışılırken Bahaeddin Bey'in yanına gelen bir kadın ile bir erkek garson olduklarını, dolapta kendilerine verilen bahşişlerin bulunduğunu söyleyip bu paraların alınmamasını rica ettiler.

Dolaptan 31 lira 50 kuruş çıktı ve paranın garsonlara ait olduğuna kanaat getiren savcı yardımcıları on altı lirayı garson kadına, on beş buçuk lirayı da erkeğe verdiler.

Herşey tamamlandıktan sonra bir suçüstü zaptı tutuldu...

Zabıtta, şöyle deniyordu:

> "Kumar salonunda üç masada rulet ve bakara oyunları oynamakla meşgul ecnebî ve Türk olmak üzere seksenden fazla kişi müşahede edilerek masalardan tecrit edilmiş ve masalarda mevcud yirmi bin liraya yakın fiş müsadere ve mevcud kişilerin hü-

> viyetleri tesbit edilerek serbest bırakıldığı ve müteakiben vezne ve kasalarda mevcut ve inde't-tadad 3900 lira ile ayrıca veznedar tarafından kaçırılmakta olduğu görülen 2900 küsur lira miktarı müsadere ve ayrıca kasalarda bulunan fişlerin ve kumarda ikrazatta bulunan çinkoya ait olmak üzere üç kasanın da mühürlenerek neticeye kadar nöbetçi konulduğu arzolunur".[245]

Savcılar, polislerle beraber imzaladıkları zaptı Mario Serra'nın da imzalamasını isteyince İtalyan girişimci metni altına *"Mekânı hükümetten oyun salonu kurmak maksadıyla kiraladığı ve haklarını müdafaa için kanunî yollara başvuracağı"* şeklinde bir muhalefet şerhi yazarak imzaladı.

İşlemler tamamlandıktan sonra kumar masaları da mühürlenip üzerleri örtüldü, sandalyeler masalara başaşağı vaziyette kondu, veznenin önüne iki polis memuru bırakıldı ve savcılar ile polisler güneşin doğmasına yakın saatlerde Yıldız'dan ayrıldılar.

Kumarhane, yani Şale Köşkü, ertesi gün öğleden sonra meraklıların akınına uğradı. Gazinonun kapatıldığını işiten İstanbullular Yıldız'a gidiyor, barda vakit geçirip kumar salonunun tenha manzarasını seyrediyorlardı...

Çok sayıda İstanbullu ailenin başına aylar boyunca büyük felâketler getiren kumarhanenin ışıkları karartılmıştı ve bir gazetenin ifadesi ile *aydınlıklar arasında siyah bir lekeyi andırıyordu.*[246]

Peki, Yıldız'daki kumarhanenin kapatılmasını Ankara nasıl karşıladı?

Rejimin sözcüsü olan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, önce savcı Nazif Bey'in açıklamalarına yer verdi:

> "Kumar, kanunen yasaktır. Mösyö Mario Serra'nın Yıldız salonlarında kumar oynattığına ve son zamanlarda Türkler'den birçok hânümanların söndüğüne ve sönmek üzere bulunduğuna muttali olduk. Derhal kanunî vazifemizi yerine getirdik. Tabii, kumar oynatan ve oynayanlar hakkında da kanunî takibatta bulunacağım.
>
> ...İstanbul şehrine bir gelir kaynağı temin etmek ve memleketin iktisadî hayatını geliştirmek düşüncesi ve yabancı turistlerin rağbetlerini çekmek gayesiyle her türlü medenî ihtiyaca yardımcı olabilecek oyun ve dans salonları, gazino ve eğlence mahalleri ve otel açılması maksadıyla verilmiş bir izni Mario Serra asla tatbik etmeyerek ve Yıldız'ı memleketin ekonomisini mahvedecek mahiyette âdî bir kumarhane haline getirerek özellikle halkı soymakta bulunmuş ve taahhüdü gereği ecnebîleri memlekete çekebilecek hiçbir teşebbüste bulunmamıştır.

> Muhteviyatına, ruh ve medlûlüne [*mânâsına* anlamında] asla riayet edilmeyen bir mukavele, vücudu memleket için tam bir kötülük kaynağı olan bir müessesenin kapatılmasına elbette ve elbette engel teşkil edemez. ...Bu sözleşmenin, bu bakış açısı ile mahkeme tarafından fesih ve iptal edileceğini ümid ediyorum. Oyun oynayanların çoğunu Türk ve Türk vatandaşları teşkil ediyordu. Devletin resmî memurlarının oyun salonlarına kabul edilmeyeceği hakkındaki bütün resmî taahhütlerine rağmen Mösyö Mario Serra'nın memurların oyun oynamasına müsaade ettiği yalanlanamayacak bir şekilde dün gece tesbit edilmiştir. Hattâ, oyuncular arasında mateessüf mektep talebesi ile perukçu çırağına bile tesadüf ettim".[247]

Ankara, kumarhanenin kapatılması konusundaki asıl kanaatini yine Hâkimiyet-i Milliye'de ama dört gün sonra, 16 Eylül'de Siirt Mebusu Mahmud Bey (Soydan)'in başmakalesi vasıtasıyla açıkladı. Mahmud Bey, *"Yıldız Kumarhanesi"* başlıklı başmakalesinde *Yıldız'ın Türkleri soyduğunu* söylüyor, yaşanan bütün fenalıkların kabahatini mukavelenin şartlarına uymayan ve Türkler'in de kumar oynamalarına gözyuman Mario Serra'ya yüklüyordu:

> "Felâketleri tamirde ekseriya geç kalıyoruz, fakat evvelâhir hakikatleri görmekten de hâlî kalmamaktayız. Şüphe yok ki İstanbul Müddeiumumîsi, Yıldız Kumarhanesi'ne karşı aldığı vaziyet ve orada yaptığı icraat ile yalnız İstanbullular'ın değil, bütün Türkiye halkının şükranını kazanmıştır. Alınan vaziyet çok kuvvetli, yapılan icraat pek kanunîdir. Müddeiumumî Bey'in istinat ettiği esaslar çok sarihtir: Kumarhane, kanunen memnudur. Halbuki gazinonun müsteciri Yıldız salonlarında kumar oynatıyor, birçok hânümanların sönmesine sebep oluyor. Böyle bir vaziyet karşısında takibat-ı kanuniyede bulunmak müddeiumumîliğin yalnız hakkı değil, ihmal kabul etmez bir vazifesidir.
>
> ...Müddeiumumî Bey'in beyanatına göre mahzâ [sadece] İstanbul şehrine bir varidat menbaı [gelir kaynağı] teşkil etmek ve memleketin iktisadî hayatını inkişaf ettirmek mülâhazasıyla münhasıran ecnebî seyyahların rağbetlerini celbetmek için verilmiş olan müsaadeyi müstecir asla tatbik etmemiş, Yıldız'ı memleketin iktisadiyâtını mahvedecek mahiyette âdî bir kumarhane haline ifrağ ederek münhasıran Türkler'i soymuş, taahhüdü veçhile ecnebîleri memlekete celbedecek hiçbir teşebbüste bulunmamıştır.
>
> ...Her vesile ile iktisadî ve içtimaî seviyelerimizin i'lâsı [yükseltilmes] lüzumundan bahsediyoruz; hattâ bu zeminde bazı çarelere de tevessül etmiş bulunuyoruz, fakat ekseriya tehlikeyi uzakta aramak itiyadı, burnumuzun dibindekileri görmemize hâil [engel] oluyor. İşte Yıldız Kumarhanesi, Türk hayatı için

böyle bir tehlike menbaıdır.

...Yıldız Kumarhanesi'nin sebep olduğu cinayetler, aile faciaları yalnız gazetelerde okuduğumuz birkaç vak'adan ibaret değildir. Bu beliyyenin [felâketin] Türk muhitinde mesut birçok aile efradı arasında mucip olduğu geçimsizlikler, felâketler daha derindir, daha şümullüdür.

...Sık sık Avrupa'daki Monte Carlo'dan da bahsediliyor, Yıldız'ın da bir Türk Monte Carlosu'ndan başka bir şey olmayacağı söyleniyordu. Halbuki kazancından başka bir şey düşünmeyen Mario Serra, Yıldız'a Monte Carlo'da yerlilere karşı yapılan takayyüdatın [gösterilen dikkatin] yüzde birini bile tatbik etmek istememişti. Monte Carlo memleketinde nihayetsiz bir hürriyet var. Monte Carlo memleketine dahil olurken hudutlarında ecnebîlerden pasaport bile talep edilmez. Halbuki kumarhanesine dahil olan her ecnebî herşeyden evvel pasaportunu göstermeye mecbur tutuluyor. Salona başka türlü girilemez. Orada mahallî halk hakkındaki takayyüdat o kadar şedîttir [şiddetlidir].

...Eğer mevcut mukavele mevaddının [maddelerinin] ahkâmı icra edilmemiş ise, eğer kanun bu mukavelenin feshine imkân veriyorsa, Şehremaneti -memlekete faydalı, medenî bir müessese vücuda getirilecek diye- hayale kapılmasın ve bu işe bir nihayet versin, memleketin menâfîi [menfaatleri] bunu icap ettiriyor".

Aslında gazino işletmesine daha önceden Türk memurlara kumar oynatmamaları talimatı verilmiş; bazı şirketler, özellikle de yabancı kuruluşlar personellerine Yıldız kumarhanelerine devam ettikleri takdirde işlerine son verileceğini bildirmişlerdi ama ihtarlara ve uyarılara hiç kimse kulak asmamıştı.

Ankara, Yıldız'ın kapatılması haberlerini sonraki günlerde yabancı basına da servis etti. Dışişleri Bakanlığı'nın Fransızca olarak yayınladığı basın bülteninde Türkçe gazetelere dayanılarak gazino ile alâkalı bütün gelişmeler, Mario Serra'nın malî durumu, bankalara olan borçları ve diğer alacaklılarının isimleri yeralıyordu.[248]

*

Yıldız'ı kumarhaneye ve eğlence mekânı haline getirmesi için Mario Serra'ya İstanbul Belediyesi kiralamıştı ama Belediye Reisi Muhiddin Bey, mekânın kapatılması üzerine hemen savcılığın tarafına geçti. Kumarhanenin kanundışı bir vaziyet sözkonusu olduğu için kapatıldığını, bu kanunî meselede Belediye'nin rolünün bulunmadığını söyledi ve o da Mario Serra'yı *mukavelenin ruhuna riayet etmemekle* suçladı. Mario Serra'nın yabancı turistlerin gelmesi için hiçbir teşebbüse geçmediğini, memleket dışında reklâm

yapmadığını ve bütün bunlar kâfi değilmiş gibi sermayeye de el uzattığını anlatıp *"Savcılığın hareketi kanunîdir"* dedi.

*

Kumarhanenin açıldığı günlerde gazetelerin övebilmek için birbirleri ile neredeyse yarış ettikleri Mario Serra, Yıldız Gazinosu'nun kapatılması üzerine basının gözünde Türkiye'deki en nâlet, en fazla nefret edilen ve fenalıkta üzerine olmayan şahıs hâline geldi...

Mario Serra ile beraber kumarhane de yerin dibine batırılıyor, gazinonun sosyal bünyemizi kemirdiği, âdî ve müptezel bir batakhane olduğu, yuvalar yıkıp servetler erittiği, altın bir oluk gibi sadece yabancıların parasını çekeceği söylendiği halde elini berber çıraklarının zayıf keselerine bile daldırmaktan çekinmediği yazılıyordu.

Mario Serra, İstanbul basınına göre Yıldız'da muazzam bir teşkilât kurmuş, oteller açıp işletmeyi ve şehre yabancı turist getirmeyi vaad etmiş olmasına rağmen bütün mesaisini kumar salonuna sarfetmişti. Kumarhanede yüksek maaşla iki yüze yakın kişi çalışıyor, krupiyeliği sadece İtalyanlar yapıyor, hem günde 22 lira, hem de yine her gün yüksek miktarda bahşiş alıyorlardı. Sözleşme gereği Belediye'ye kumar hasılatından yüzde on beş; otel, gazino ve lokanta gelirlerinden yüzde beş, balolar ile müsamere kazançlarından da yüzde dört vermek zorunda olan Mario Serra bu yükümlülüğü bir ay öncesine kadar yerine getirmiş ve Belediye'ye 135 bin lira ödemişti. Ama, kumarhanenin son bir aylık Belediye hissesi henüz ödenmemişti ve bu meblâğ altı ilâ yedi bin lira arasında idi.

Salonlar akşam saat dokuzdan itibaren dolmaya başlıyor ve on bire doğru daha da kalabalıklaşıyordu. Kumar masalarında yer bulmak mümkün değildi, üstelik uğultudan kimse kimseyi işitmezdi ve kulaklarda sadece krupiyelerin sözleri çınlardı.

Meselenin asıl önemli tarafı, kumarhaneye Türkler'in de serbestçe girebilmeleri idi. Hükümetin verdiği izinde ve Belediye'nin Mario Serra ile yaptığı sözleşmede içeriye Türkler'in alınmayacakları kesin şekilde vurgulandığı halde Türk vatandaşlarının, askerlerin, memurların ve hattâ çocukların bile girip kumar oynamalarına müsaade edilmişti.

Derken, gazeteler kumarhane ile Yıldız'ı eskiden devlet merkezi olarak kullanan Sultan Abdülhamid arasında bağlantı kurdular. Kumarhanenin işleticisi Mario Serra'nın Abdülhamid'den ilham aldığını gösteren karikatürler çiziliyor, kapatmanın ardından "...

Nihayet onun da yıldızı söndü! Kurulduğu günden beri kâh milletin şerefi, kâh vatanın namusu ve kâh devletin haysiyeti ile zıllullahların kumar oynadığı bu tepe, sonunda da yine bir kumarbazın eline geçti ve bedbaht İstanbul'un varı-yoğu, devletin o müthiş girdabına aktı!.." gibi yazılar çıkıyordu.[249]

Basın bu söylentilerin ve yorumların ardından hemen herşeyin faturasını Mario Serra ile görüşmeleri başlatıp Yıldız Kumarhanesi'nin sözleşmesini imzalayan eski Belediye Başkanı Operatör Emin Bey'e çıkartmaya başladı. Gazetelere göre kumarhane Emin Bey'in kötülüklerinin eseri idi ve kapatılması Emin Bey'in memleketin sosyal hayatında müthiş bir yara açacak olan muzır icraatından birini ortadan kaldırmıştı!

Kumarhanenin mühürlendiği gecenin sabahında gazeteciler Yıldız'a akın ettiler, ailesi ile beraber Çadır Köşkü'nde kalan Mario Serra'yı aradılar ama bir türlü bulamadılar.

Mario Serra gazinonun kapatılmasına karşı resmî makamlara protestolar çekmekle uğraştığı için ortada yoktu ama karısı orada idi, gazetecilerin karşısına çıktı ve karara asabî bir şekilde veryansın etti:

> "Zevcim kumar salonunun kapatılmasını protesto edecektir. Burada kumar salonu ve eğlence mahalli vücuda getirmek imtiyazı otuz sene müddetle bize verilmişti... Bugün kumar salonuna Türk teb'asının da girdiği beyan ediliyor. Salona giren kimselerin hüviyetini tesbit edemezdik... Zevcim zaten böyle bir işe girmek istemezdi. Biz, Çanakkale'de yatan gemileri çıkarmak için Türkiye'ye geldik. Sonra birçok kimseler Yıldız Gazinosu'nu işletmemizi teklif ettiler. Zararımız çoktur. Maiyetimizde iki yüze yakın müstahdemîn [çalışan] ve memur vardır. Bunlara hemen izin veremeyiz. Birçoğuna maaşlarını ödemek mecburiyetinde kalacağız".[250]

Mario Serra'ya Yıldız Kumarhanesi'ni işletmesi için teklif götürenlerin kimler oldukları daha sonraları belki öğrenildi ama isimleri hiçbir zaman ortaya çıkmadı...

Yıldız'da kumar oynarken yakalanan Türk vatandaşları suçüstü hükümlerine göre adliyeye sevkedildilirken Mario Serra ile Belediye ve devlet arasında senelerce devam edecek olan bir hukukî didişme başlayacaktı...

Ama hem bu hukukî didişme, hem de kumarhanenin kapatılmasından iki gün sonra bir çete ile polis arasında çıkan silâhlı bir çatışma yüzünden, Yıldız uzun müddet gazete sütunlarını işgal etti, aylarca gündemde kaldı ve Mustafa Kemal de çatışma ile bizzat alâkadar oldu!

6.
Eski randevuevi binasında bir tuhaf çatışma

Yıldız Gazinosu'nun kapatılmasının üzerinden iki gün geçtikten sonra, 14 Eylül 1927 akşamı, Beyoğlu'ndaki Tiyatro Sokağı'nda daha önce randevuevi olarak kullanılan Rasafet Apartmanı'nda başında Mercan Altunyan adında bir Ermeni'nin bulunduğu çete ile polis arasında silâhlı çatışma çıktı.

Çatışmada iki polis can verdi, çete mensuplarından bazıları yaralandı, biri öldürüldü, hadise kumarhane meselesi ile beraber haftalarca gazetelerin birinci sayfalarında yeraldı,[251] ve şehit polisleri aileleri ile çocukları için sonraki günlerde yardım kampanyaları düzenlendi.

Çetenin reisi Mercan Altunyan 1893'te Bursa'da doğmuş, Sultanahmet Hamamı'nda bir bekçiyi öldürme, bir İranlı'yı da yaralama suçlaması ile 12 Nisan 1919'da Sultanahmet Cezaevi'ne kapatılmış,[252] on beş sene hapse mahkûm olmuş, cezasının kalan kısmı affedilerek tahliye edilmiş ve Amerika'ya gitmişti. Orada bir polisin yanında çalışan Altunyan daha sonra İstanbul'a dönmüş Amerika'da gördüğü soygunların benzerini İstanbul'da da yapma hevesine kapılmıştı!

İsmi eski harfli belgelerde *"Mircan"*, yeni yazı ile olanlarda da *"Mercan"* diye geçiyordu...

Çatışma sonrasındaki ilk iddia Mercan Altunyan Çetesi'nin kapatılmış olan kumarhanenin henüz nakledilmeyen kasasını soymak için Yıldız'ı basma hazırlıkları yaptıkları şeklinde idi ama söylentiler daha sonra döndü, dolaştı ve çetenin o günlerde Dolmabahçe Sarayı'nda kalan Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast hazırlığı içerisinde bulunduğu halini aldı.

Mustafa Kemal Paşa da hadiseyi işittiği andan itibaren ciddîye almış ve ortada hayatına kasteden bir hareketin bulunduğunu düşünmüştü...

Endişelenmekte haklıydı, zira devlet, çatışmanın meydana geldiği günden iki buçuk hafta önce önemli bir dert ile, İttihad ve Terakki zamanının meşhur maceraperesti Kuşçubaşı Eşref Bey'in kardeşi Hacı Sami tehlikesiyle karşılaşmış ama atlatmıştı: Daha önce Enver Paşa'yı Orta Asya'ya gitmeye ikna ederek Paşa'nın Pamir Dağları'nda bir Sovyet mitralyözünün hedefi haline gelmesine sebep olan Hacı Sami, Lozan Anlaşması'nın ardından çıkartılan 150'likler listesine alınınca sürgüne gitmek zorunda kalmış, dört

sene sonra silâhlı bir grupla Sisam Adası'ndan gizlice Kuşadası'na geçmiş ve 27 Ağustos 1927'de Madran Yaylası'nda köylüler ve jandarma ile girdiği müsademede kurşunlarla delik deşik edilmişti.

Hacı Sami'nin Türkiye'ye gizlice geliş sebebinin Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak olduğu açıklanacak ve Türkiye'ye onunla beraber gizlice girenlerden sağ yakalanan üç kişi, Küçük ve Büyük Mecid Beyler ile Abaza Hakkı da idam edilecekti![253]

Mustafa Kemal'in endişelenmesinin sebebi, henüz taze olan Hacı Sami hadisesinin bir benzerinin meydana gelmesi ihtimali idi...

Suikast girişimi ifadesi basında gerçi hiç telâffuz edilmedi ama uzun müddet devam eden soruşturma sırasında hatırlardan hiç çıkartılmayan bu ihtimal seneler sonra ama hiçbir delile dayanmadan gündeme getirildi ve Beyoğlu'ndaki çatışma Atatürk'e karşı girişilen suikast teşebbüslerden bahseden bazı yayınlarda *Gazi'ye karşı hazırlanmış ama gizli kalmış bir komplo* olarak gösterildi...

Reisicumhur'un en yakınındakilerden olan Kılıç Ali, hatıralarında haber gelir gelmez Mustafa Kemal'in talimatı ile hemen çatışmanın meydana geldiği yere gittiğini yazacak ve söylentilerden bahsedecekti:

> "...Tesadüf, bu ya, Gazi ile İstanbul'da bulunduğumuz sıralarda da aynı kumarhane ile alâkalı görünen bir hâdise daha olmuştu:
>
> Dolmabahçe Sarayı'nda, bir gün akşama doğru idi. Beni, Gazi çağırttı:
>
> - *"Şimdi, Galatasaray civarında polis ile bir çete arasında müsademe oluyormuş. Derhal git. Bu müsademenin mahiyeti nedir? Vaziyeti gör, izahat al, bana mâlûmat getir"* dedi.
>
> Gazi benden evvel Recep Zühtü Bey'i vak'a mahalline göndermiş. Ben de derhal koştum.
>
> Filvaki, zabıtanın *Altunyan Çetesi* diye isimlendirdiği birkaç Ermeni ile polis arasında müsademe olmuş. Yaralanan olduğu gibi, bir zavallı komiser de müsademede düşmüş, yerde yatıyordu.
>
> Yaptığım tahkikattan anlaşılıyordu ki, vak'a baştan başa mürettep [tertiplenmiş] idi. Alâkadarlar, çetenin Yıldız Kumarhanesi'ni basmak üzere olduğunu ileri sürdüklerine göre, bizde o zaman hâsıl olan kanaat, bu vak'anın kumarhanenin pisliklerini örtmek için bilhassa hazırlanmış ve tertip edilmiş olduğu merkezinde idi. Bu kanaatimi geldim, Gazi'ye söyledim. Benden önce gelen Recep Zühtü de aynı kanaate varmış, o da vak'ayı aynı tarzda anlatmıştı.
>
> Gazi bu işe ehemmiyet verdi. Fena halde sinirlendi. Müsebbiplerinin ve işin içyüzünün bir an evvel meydana çıkarılması

için İsmet Paşa'yı sıkıştırdı. O günlerde Gazi, Afyon Mebusu Ali Bey'i Dahiliye Vekili yapmaya karar vermişti ve bu tayin gün meselesi idi. Fakat, İsmet Paşa vak'anın mürettep olduğunun tarafımızdan ileri sürülmesi üzerine bunun Dahiliye Vekili'ni, onun arkasından da kendisini düşürmek için yapılmış bir plân olduğu vahimesine kapılarak ne yapıp yapıp Ali Bey'in Dahiliye Vekâleti'ne getirilmesine mâni oldu".[254]

*

Beyoğlu'ndaki çatışmada şehit olan Başkomiser Muammer Cavid Bey ile Komiser Hüsnü Bey'in cenazeleri ertesi gün, yani 15 Eylül 1927'de büyük bir merasim ile kaldırıldı. Cenazeler, Ayasofya Camii'nde kılınan namazdan sonra Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedildiler, şehitlerin aileleri için yardım kampanyası başlatıldı ve babasız kalan çocukları da yatılı okullara verildiler.

Yıldız Kumarhanesi'ni kapatan hey'ette bulunan savcı yardımcıları Selâhaddin ve Nâzım Beyler de çatışma hakkında hemen geniş bir soruşturmaya başladılar. İlk iş olarak Dolmabahçe'de bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın rahatlatılmasına çalışıldı ve ele geçirilen çetenin Hacı Sami'nin çetesi ile bir bağlantısının bulunmadığı açıklandı. Sonra, hadise ile alâkası olabileceği düşünülen çok sayıda kişi tevkif edildi, ağır yaralı olarak yakalanan Mercan Altunyan kaldırıldığı hastahanede baskının ertesi günü öldü, çete mensuplarından bazıları da aynı şekilde ağır yaralı oldukları için işin aslını ortaya çıkartabilmek polisin hayli zamanını aldı...

Evde ele geçirilen suç malzemesi öyle pek sıradan şeyler değildi: Tabancalar, bombalar, fişekler, zincirler, satırlar, paket halinde barut, kapılara takmaya mahsus zincir ve kilitler, elektrik fenerleri, siyah maskeler, bayıltıcı gazlar, ses bombaları, sahte polis otomobili plâkaları ve otomobiller ile motosikletlerin lâstiklerini patlatmaya yarayan çiviler...

Polis çetenin mevcudiyetini önceden farketmiş, bir buçuk ay boyunca takibe almış hattâ aralarına bir de casus sokmuştu: Yıldız'ın personelinden Vahan'ı... Vahan çetenin niyetinin kumarhaneyi soymak olduğunu farkedince polisi haberdar etmiş ve baskın bu bilginin alınmasından sonra yapılmıştı...

Mercan Altunyan'ın Yıldız Kumarhanesi'ni soyma plânının ayrıntıları uzun sorguların ardından ortaya çıkartıldı ama plân birçok bakımdan hem tuhaftı, hem de biraz hayal mahsulü gibi idi:

On kişi yanlarına tabanca, gaz bombaları, dinamitler, maskeler ve kendilerini takip edecek otomobillerin tekerleklerini patlatmak için yollara serpilecek çivileri alarak sahte plâkalı bir otomobil ile Yıldız'a gidecek, sarayın kullanılmayan orman kapısından içeriye

gireceklerdi.

Kapının kilidi daha önceden sökülmüştü...

Aynı kapıdan girecek olan bir başka ekip de elektrik ve telefon tertibatını kesecek, oyun salonuna girip kendilerini görevli gibi göstererek *"Telâş etmeyin, bir şey yok, belki sigortalar yanmıştır. Şimdi tamir edilir"* diye müşterileri sakinleştirecekti. Çetenin diğer mensupları o sırada kasa dairesine gidecek, kasayı açacak, açamadıkları takdirde kapısını dinamit ile parçalayacak ve bulunduğunu bildikleri altmış bin lirayı alacaklardı.

Sonra maskelerini takarak kumar salonuna geçecek, gaz bombaları atıp bu defa müşterileri soyacak, havaya ateş edip dışarıya fırlatacakları dinamitleri patlatacaklar, şaşkınlık ve duman bulutu arasında parka dağılacak ve geldikleri kapıda bekleyen sahte plâkalı otomobile binip Yıldız'dan ayrılacaklardı. Ortaköy'den Beşiktaş'a, oradan da Gümüşsuyu üzerinden Beyoğlu'na çıkılacak, bu arada otomobildeki polis plâkası değiştirilerek yerine taksi plâkası, ön tarafa da taksimetre konacak, plâkalar birkaç defa daha değiştirildikten sonra şehir dışında, Topkapı ile Yedikule taraflarında tutulmuş bir eve gidilecek, bu evde bir-iki hafta saklanıldıktan sonra çıkılacak ve yeni soygunların hazırlıkları yapılacaktı...

Mercan Altunyan çetesinin mensuplarına Lenin'den bahsediyor, zenginlere düşman olan Lenin'in servetleri fakirlere verme siyasetini takip ettiğini, bu işe on parasız başlayıp muvaffakiyet kazandığını ve tarihe geçtiğini anlatıyor; kendilerinin de parasız olduklarına, Lenin'in başlattığı işi Türkiye'de de yapabilmek için para sağlamak maksadıyla Yıldız'ı basacaklarını, zenginleri soyacaklarını, fakirleri zengin edeceklerini, bu yolda ölseler bile tarihe geçeceklerini ve isimlerinin yaşayacağını söylüyordu.

Altunyan'ın eyleminden önce İstanbul'daki Sovyet Konsolosluğu ile temas ettiği yolunda Son Saat Gazetesi'nde 20 Eylül'de bir haber çıkması üzerine Konsolosluk iddiayı red ve protesto etti[255] ama Altunyan'ın destek maksadıyla Sovyet Konsolosluğu'na müracaat ettiği fakat kovulduğu iddiası yabancı basında da yeraldı.[256]

Soygun 1 Ekim gecesi yapılacaktı fakat kumarhanenin 12 Eylül'de kapatılması üzerine iş akim kalmıştı. Mercan Altunyan kapalı olan gazinonun kasasında altmış bin liranın bulunduğunu öğrenince soygundan vazgeçmemiş ve Yıldız'ı önceden plânladığı gibi, yani 1 Ekim'de basmaya karar vermişti.

*

Soruşturma nihayet tamamlandı ve Mercan Altunyan çetesinin mensupları ile olayla bağlantılı görülüp tevkif edilenler Ağırceza

Mahkemesi'ne sevkedildiler.

Basın, duruşmalar sırasında ortaya olmadık iddialar attı. Meselâ bir gazete adamın birinin serhoş olarak geneleve gittiğini, kadınlara soygun hazırlıkları yapanlar arasında bulunduğunu, polisin kendisini yakalayamadığını ağzından kaçırdığını, bunun üzerine ihbar edilerek tutuklandığını yazıyor ama haber ertesi gün yalanlanıyordu. Bir başka gün Mercan Altunyan'ın Amerika'da üç sene polislik yaptığı ve silâhlı soygun alanında uzman olduğu söyleniyor ve bu dedikodu da hemen tekzip ediliyordu.

Altunyan Çetesi, Avrupa'nın diplomatik yazışmalarına kadar konu oldu. Bilgi kirliliği elçiliklerin İstanbul'dan gönderdikleri raporlara da yansımıştı, meselâ Fransızlar *çetenin Moskova'dan para desteği gördüğünü* iddia ediyorlardı.[257]

Mahkeme bu bilgi kirliliği içerisinde kılı kırk yararcasına çalıştı ve polisin hayatî bir hatâsını farketti: Çatışma sırasında can veren Başkomiser Muammer Cavid Bey ile Komiser Hüsnü Bey çetecilerin değil, arkadaşlarının kurşunlarına hedef olmuşlardı! Adlî tıp laboratuvarında yapılan inceleme çatışmada 74 merminin atıldığını ama cesedlerin üzerinden çıkan kurşunların tamamının polislerin tabancalarına ait olduğunu, yani çete mensuplarının silâh kullanmaya fırsat bulamadıklarını ve etrafa sadece polisin ateş açtığını ortaya çıkardı!

İstanbul Ağırceza Mahkemesi kararını 28 Aralık 1927'de açıkladı ve yakalandığı andan itibaren Hacı Sami Çetesi ile bağlantısının bulunduğuna inanılan, hattâ asıl maksadının Reisicumhur'a suikast olduğu söylenen çete, cinayet suçlamasından beraat etti! Sadece *cürüm işlemeye hazırlık yaptıkları* gerekçesi ile sanıklardan ikisi birer sene, biri altı ay, bir diğeri de bir ay hapis ile beş lira ağır para cezasına mahkûm edildi!

İddianamede ve mahkemenin kararında bir başka tuhaflık daha vardı: Savcılık *"Baskın sırasında can veren iki polisin kendi arkadaşları tarafından öldürüldüklerinin anlaşıldığını ama ortada bir hatâ olduğunu ve sorumlular belirlenemediği için diğer polisler hakkında soruşturma yapılmasına imkân görülmediğini"* söyleyip suçlamada bulunmadı. Bu mütalâayı mahkeme de kabul etti ve arkadaşlarını yanlışlıkla da olsa vuran polislere ilişilmedi!

Basını, kamuoyunu ve devletin en yüksek makamlarını aylarca meşgul eden hadise işte bu şekilde kapandı, yani dağ fare doğurdu ve sanıklar mahkeme salonundan çıkartılırlarken *"Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!"* diye bağırdılar...[258]

Duruşmalar sırasında bazı polis şeflerinin Altunyan çetesi ile

bağlantıda oldukları yolunda kanıtlar elde edilmiş fakat bu bağlantılar karara yansımamıştı. Devlet bu polis şefleri hakkında ayrı bir tahkikat açtı, iki kişiye önce görevden el çektirildi, sonra şantaj yaptıkları, rüşvet aldıkları, uyuşturucu işine karıştıkları ve randevuevleri ile bağlantıda bulundukları suçlaması ile hâkim karşısına çıkarttı.

İki polisin hayatını kaybetmesinden kimlerin sorumlu olduğu konusunda mahkemenin karar vermemesi üzerine, ölen polislerden Cinayet Masası Memuru Muammer Cavid Bey'in hanımı kocasının polis kurşunu ile vurulduğunun sabit olduğu gerekçesi ile Vilâyet ve Polis Müdürlüğü aleyhine dâvâ açıp 30 bin lira tazminat istedi.

Dâvâya bakan İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi dosyayı önce yetki konusunun açıklığa çıkartılması için Danıştay'a gönderdi, Danıştay dosyayı mahkemeye iade etti ve mahkeme beş sene devam eden duruşmaların neticesinde Muammer Cavid Bey'in hanımına tazminat ödenmesine karar verdi. Vilâyet temyize gitti, Yargıtay kararı bozdu ve duruşmalar yeniden başladı.[259]

Mahkemenin nasıl neticelendiği konusunda bilgi edinemedim...

*

Mercan Altunyan hadisesi o sırada ailesi ile beraber Yıldız'da kalmakta olan Mario Serra'yı hayli tedirgin etti. Etrafa silâhlı korumalar yerleştirip geceleri karısı ve çocukları ile beraber Yıldız'ın bir odasında kalmaya başladı:

> "...En çok korkan İtalyanlar, ödleri patlıyorlar. Eskiden her birisi ayrı ayrı odalarda otururlarken şimdi karılı kızanlı, hep bir odada yatıyorlar. Tabancalar da tetikte, tabii yirmi kişi bir odaya nasıl sığıyorlar bilmem. Mario Serra da bunların içinde, o da karısı ve kızı ile birlikte bu gruba dahil. Binalarda elli küsur bekçi var. Hep tepeden tırnağa kadar silâhlı. Böyle iken neden korkuyorlar, doğrusu şaşılacak şey! Bütün bunlar yetişmezmiş gibi alt kattaki elektrik kablosunun yanında da geceleri ayrıca iki bekçi yatırılıyor".[260]

*

Çete dâvâsı tuhaf bir şekilde de olsa tamamlanmıştı ama sırada iki dâvâ daha vardı: Yıldız'da kumar oynarken yakalanan Türk vatandaşlarının muhakemeleri ile senelerce devam edip Belediye'yi de, hükümeti de, Çankaya'yı da bıktıracak olan Mario Serra ve Yıldız Kumarhanesi dâvâsı...

7.
İstanbul sosyetesi hâkim karşısında

Yıldız Gazinosu'nun kapatıldığı gece kumarhanede bulunanlar kumar oynadıkları iddiasıyla suçüstü hükümlerine göre mahkemeye sevkedildiler ve 27 Eylül 1927 sabahı saat on buçukta Sultanahmet'teki Sulh Ceza Mahkemesi'nin hâkimi İhsan Ziya Bey'in huzuruna çıkartıldılar.[261]

Ceza dâvâsı, İstanbul Belediyesi ile Mario Serra arasında ileriki günlerde görülecek olan hukuk dâvâlarından önce başlamıştı ve Sulh Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmaların gayet enteresan bir seyir izleyeceği o gün yapılan ilk celsede belli oldu...

Mahkeme salonu iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalıktı ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin neredeyse tamamı dâvâyı izlemek için gelmişlerdi. Ertesi günkü gazeteler, mahkeme salonunun *"birçok şık hanımlarla ve erken kalktıkları için uykularını alamayan şişman madamlarla dolu olduğunu"* yazıyorlardı.

Kumar oynamakla suçlananların yanısıra, Mario Serra'nın aleyhinde de dâvâ açılmıştı. Bakanlar Kurulu'nun verdiği izinle İstanbul Belediyesi ile sözleşme yaparak Yıldız Gazinosu'nu kuran İtalyan işadamı kanunlara muhalefet edip Türk teb'asına kumar oynatmakla itham ediliyordu.

Sanık sayısı fazla idi ve aralarında hayli azınlık mensubu vardı: Davud, Celâl Şevki, Artimiyadis, Hüseyin Suad, Mehmed Halid, Jozef, Avram Yusufyan, Madam Eleni Fraler, Hikmet Said, Bahaeddin, Rafael Morya, Lamboviç, Onnik Potosyan, Leyboviç, Artun, iki ayrı Madam Mari, Madam Kramer, Mustafa Hikmet, Mavyan, Mösyö Beya, Muhtar Bedi, Davud, Mahmud Edip ile eşi Fahriye Edip Hanım, Mösyö Harun, Bedros, Baltarih, İstavriç oğlu Bazil, Pedro, Ferid Paşazade Bedii, Mehmed Bülend, Orhan Nuri, Lokantacı Nihat, 21 yaşındaki öğrenci Şadi Celâl, Samuel Saduk, Madam Saduk, Furavun Saduk, Şirazi Emil Mesulan, Zeynelzade Ali, Madam Ayaz, Şinek, İsveç vatandaşı Aleksanderson, Madam Jozefin Arslan, Madam Eliza Arslan, Henri Garifton Çinek, Jan Hamboviç, Leon Fresko, Fatma Hanım, Madam Filidmasa, Mösyö Josef Solokof, Madmazel Danon, Peya, Biya, Mişel ile madamı, Nodiçyan ve madamı, Leon, Madam Margarit, Madam Mari de Sef, Madam Toba Fildman, Aleksandr Akodimi, Dimitri Boci, Madam Jozefin Aslan, Madam Katerina Helye, Madam Yusuf Franko Paşa, Madam Şolam, Madam Alazi Aslan, Edvard Peli, Rona Senaliti, Rebiî,

Madmazel Eleni Fraler peruk atelyesinde kalfa Karlo Zozioğlu, Alfred, Artur, Madam Akonito, Mehmed Nuri, Rena İpsilanti, Madam Sirazzi, Yorgo Yanopolo, Ahmed Faik, Madam İyaz bağırsak tüccarı Henri Mayo, Ovarbalin, Vatarberg, Luiz Konstantin, Seyfeddin, Valinerovis, Madam Eleni Roza, Bahaeddin, Mari Vera Gazorosyan, Fildman, Bazil, Mihailof, Albert Dimitri, boksör Muhtar Bedii beyler, efendiler, hanımlar madamlar ve madmazeller...[262] İtalyan Sefareti tercümanı ile İran Sefareti Başkâtibi aleyhinde de diplomatik dokunulmazlığa sahip olmalarına rağmen dâvâ açılmıştı.

Savcının kumarhanenin kapatılması sırasında tutulan zaptı okumasının ardından hâkim İhsan Ziya Bey sanıkların sorgularına başladı. Madam Toba Fildman *"Ben yalan söylemem. Eskiden oynardım ama o gün oynamadım"* dedi, Artimiyadis Efendi *"Ben ne oynadım, ne de seyirci idim. Bir arkadaşıma bakmak için gittim, bir dakika sonra polis geldi"* diye ifade verdi, Mehmed Halid Bey *"Ayakta gezindiğini, kumar oynamadığını, salona giren savcıyı da polis dedektifi zannettiğini, zira resmen açılmış bir gazinoya başka bir memurun ansızın geleceğini tahmin etmediğini"* söyledi...

Sanıkların hâkimin sorularına verdikleri cevaplar birbirinden eğlenceli idi:

Avram Yusufyan Efendi *"Yalan söylemeğe lüzum görmem, o gün oynuyordum, zira resmî bir yerdir; kapısında polis bekler"*, Madam Kramer ile Mösyö Leyboviç *"Ben oyun oynamam, salona tesadüfen girmiştim"*, Madam Elena Roza *"O gece orada idim, oynuyordum, zira yasak değildi"*, Madam Mari *"Kumar oynamam, ben akşam lokantada idim, gezindim, salona da gittim, ismimi yazdılar"*, Golspor Gazetesi'nin fahrî muharriri boksör Muhtar Bedii Bey *"Yıldız Gazinosu hükümetin tasdik ettiği sözleşme ile açılmış bir yerdir. Burada oynamak mahzurlu olsa idi Belediye ve zabıta memurları menederlerdi; kapıda polis memurları, içeride de belediye zabıtası vardı, gittim ve oynadım"*, bir mizah gazetesinin muharriri olduğunu söylenen Davud Efendi *"Salona gazetecilik dolayısıyla, etüd etmek için gittim"*, Zeynelzade Ali Bey adındaki İranlı *"Kumar oynamadım. Biz oraya yemek yemeğe gideriz, kumar salonuna da gidip bakarız, gezeriz, eğleniriz. Seyretmek yasak değil ya, eğlenip gezmek alışkanlığımızdır"*, Bülend Bey *"Bendeniz o akşam oynamadım ama âciz yorumuma göre oynasam da bir şey lâzım gelmezdi, çünki kapısında 'Yıldız Belediye Gazinosu' diye koskoca bir levha var. Avrupa'daki belediye gazinolarında kumar oynarlar. Hükümetin koruması altında ve bilgisi dahilinde kumar oynatılan bir yerde kumarın yasak olacağı tahmin edilemezdi, bunu düşünmedim"*, 21 yaşındaki işsiz Şadi Celâl *"Yıldız açıldı açılalı ilk defa*

o gece gittim, lokantada yemek yedim, dans ettim, salona da gezmek için girdim" dediler.

En dikkat çeken cevabı zamanın meşhur gazetecisi Hüseyin Cahid'in kardeşi olan ve doktorluğunun yanısıra şiir yazan, kumarı seven, Yıldız Gazinosu'nun hem açılışında hem de kapatılışında orada bulunan ve sanık olarak mahkemeye sevkedilen Dr. Hüseyin Suad Yalçın verdi.

Sözlerine *"Orası kumarhane değildir; Yıldız Belediye Gazinosu'dur. Gerçi o gece oynamıyordum fakat, oynasa idim yine birşey lâzım gelmezdi! Resmen açılmış bir yerdir, kapısında polis duruyor"* diye başladı, sonra cebinden bir kart çıkarttı, hâkim İhsan Ziya Bey'e gösterip *"Bu, gazinonun açılış davetiyesidir. Kapının kurdelasını da İçişleri Bakanı Cemil Bey kesmişti"* dedi ve *"Bunda ne gibi mahzur görüyorsunuz? Bizi buraya ne için getirdiniz?"* diye sordu.

Hüseyin Suad Bey mahkeme devam ederken dâvâ hakkında *Açık Tazarrûname* isimli bir de hiciv yazdı. Hicvinde baskın yüzünden kasaya gidip değiştirmeye imkân bulamadığı 311 liralık kumar fişinin elinde kalmasından da dert yanıyordu. Şiiri Cumhuriyet Gazetesi'nde *"Gâve-i zalim"* mahlâsı ile yazdığı *"Gâve diyor ki"* köşesinde üç gün sonra, 30 Eylül 1927'de *"İstanbul Vilâyeti Muhterem Müddeiumumîsi Beyefendiye"* hitabıyla neşretti ve *Açık Tazarrûname* vefatından sonra yayınlanan bir kitabında da yeraldı.[263]

Yıldız Kumarhanesi'nin hem açılışı hem de kapatılışı hakkındaki en ayrıntılı yazı, açılış ve kapatılış sırasında orada olan Hüseyin Suad'a aittir ve Akşam Gazetesi'nde çıkmıştır. Ama *"Hem hatırlar, hem gülerim! Yıldız Belediye Gazinosu Dâvâsı"* başlıklı bu yazı Hüseyin Suad Bey tarafından sağlığında değil, ancak ölümünden sonra ve gazetenin *"Hüseyin Suat Yalçın'ın Akşam'da intişar etmek üzere birkaç sene evvel yazdığı bu yazıyı vefatı münasebetiyle bugün neşrediyoruz"* girişi ile yayınlanabilmiştir:

> "Bir gün, "İstanbul Klübü"ne girerken kapıcı Şehremaneti'nden gelen resmî bir zarfı bana uzattı. Açtım, içinden şu davetname çıktı:
>
> "Şehr-i hâl-i Rûm'i'nin [bu ayın] ..... günü akşam saat dokuzda Yıldız Belediye Gazinosu'nun küşad resmî [açılış töreni] icra kılınacağından resmî elbiseleriyle -frak veya smokin- vakt-i muayyende hazır bulunmaları mütemennâdır".
>
> Bu kartın yaldızlı yazıları altında Şehremaneti'nin resmî mührü ve Belediye Reisi'nin imzası vardı. Kartı memnuniyetle cebime koydum. Davet akşamı sekiz buçukta Yıldız'a gittim. Merasim Köşkü'nün müzeyyen ve şık koridor ve salonlarında davetliler toplanmış ve bir yandan da yenileri geliyorlardı.

Orada kimler yoktu? İstanbul'da bulunan mebuslar, sefirler ve aileleri, büyük memurlar, şirket müdür ve mümessilleri, sefaret memurları ve aileleri, hepsi suvare kıyafetinde hazır idiler. Tamam saat dokuzda o zamanın Dahiliye Vekili ile Şehremini geldiler. Doğru, büyük salonun ipek kurdelelerle bağlı kapısına gittiler. Biz de cemaatle arkalarından yürüdük. Dahiliye Vekili'ne bir gümüş tepsi içinde zarif bir makas verdiler. Bu makasla kapıdaki kurdeleyi kesti. Büyük salonun kapısı açıldı. Bize döndüler, "Buyurun", dediler. Hep birden içeri girdik.

Bu fevkalâde güzel, ve geniş oyun salonunun muhtelif yerlerine dört adet rulet masası konmuş, her tarafta avizeler yanmış ve süslenmesine son derece itina edilmişti.

Dahiliye Vekili masalardan birinin yanına yaklaştı. Ruleti çevirdi. Şehremini bir fiş aldı, 24 numaraya koydu. Rulet fırıldağı 12'nin üzerinde durdu. Ve bize dönerek:

- "Benim talihim yokmuş. Size talihler temenni ederim, buyurun oynayın", dedi.

Cemaatin bir kısmı oyuna daldı. Bir kısmı da diğer salonları gezmeye ve bir mükemmel caz bulunan dans mahalline gitti. O gece sabaha kadar oyun oynandı, dans edildi ve küşad resmî son derece neşe içinde geçti.

İki üç gün sonra gazinoya gittim. Evvelâ, Şehremaneti tarafından tayin edilmiş bir murakabe hey'eti tarafından hüviyetim tahkik edildi. Elime bir duhuliye kartı verildi. Ve ancak bu kart ile oyun salonuna girebiliyordum. Çünki memur, mütekait, asker ve yirmi yaşından aşağı bulunanlara kart verilmiyordu. Yalnız kadınlar bu kayıttan müstesna idiler. Aşağıda, Mecidiye Kapısı'nda, yukarıda bina medhalinde polis kontrolü vardı. Hele oyun salonuna girmek için mutlaka murakabe hey'eti tarafından verilmiş kartınızı göstermek lâzım gelirdi. Kartı olmayanı içeriye bırakmazlardı. Bu derece sıkı bir kayıt altında ve gayet temiz, nezih bir halk içinde orada korkusuz kedersiz oyun oynamak hakikaten bir zevk idi. Ben bu zevke kapıldım. Haftada üç dört gece oraya gider ya rulet oynardım, yahut eğlenir, gece yarısından sonra dönerdim. Bir seneye yakın devam ettim.

*

Hiç unutmam, bir pazartesi akşamı gene gazinoya gittim. Rulet masalarının birinin kenarında oturdum, kahve içiyordum. Oyun da henüz başlamıştı. Ortalık henüz tenha idi. Salon kapısından sür'atle iki polisin girdiğini gördüm. Bunları üç-dört polis daha takip etti. Oyun salonuna şimdiye kadar polis girmemişti. "Belki birini arıyorlar", dedim. Ben bu düşüncede iken kollarının altında defterlerle iki sivil daha girdi. Bunlardan birisi salonun ortasına gelerek:

- Yerlerinizden kımıldamayınız. Cürmümeşhut [suçüstü] halinde yakalandınız. Oyun bitmiştir, diye bağırdı.

Herkes hayrette kaldı. Yanımda duran murakıplardan birine sordum:

- Ne var, ne oluyor?

- Basıldık, dedi.

- Nasıl basıldık?

- Basbayağı basıldık. Hiç kumarhanede basıldığınız yok mu?

- Yoooo...

Hayatta her şeyi hoş gören bir adam olduğum için bu "basılma" sözü de hoşuma gitmişti.

- Bu gelenler kim?

- Polisler ve müddeiumumî muavinleri.

- Ya..? Öyle ise şu cebimdeki fişlerin parasını alayım.

Ayağa kalktım. Ortada duran zâtın yanına gittim:

- Müsaade ediniz de fişleri kasada tebdil edeyim [değiştireyim], dedim.

- Kasalar mühürlenmiştir. Fişlerinizi saklayınız. Hukukunuz mahfuzdur, cevabını aldım.

Salonda bulunan ecnebî teb'ası çıkarıldıktan sonra bizim hüviyetlerimizi, ikametgâhlarımızı defterlere kaydettiler. "Haydi siz de çıkınız, burası artık kapanmıştır", dediler.

- Aman efendim, fişlerim!

- Söyledik ya, hukukunuz mahfuzdur.

Murakıplardan birinin yüzüne baktım. Kaşlarını kaldırdı, yani "İnanma!" demek istedi. Ben tekrar:

- Efendim, müsaade buyurun şunların bedelini alayım. Tamam üç yüz elli bir liradır.

Bu sefer daha ciddî bir hitaba maruz kaldım:

- Bizi işgal ediyorsunuz. Israrınız kâfi, artık buyurun dışarıya...

İster istemez salondan çıktım. Aklımda "Hukukunuz mahfuzdur" sözünü tekrar ede ede evime geldim. Fişleri bir kâğıda sardım:

- Haydi, hukukunuz mahfuzmuş. Bir gün olur para edersiniz, dedim.

Ve hâlâ da öyle diyorum.

*

Yıldız Gazinosu'nda basıldığımızın onbeşinci günü adliye mübaşirlerinden biri eve şu kâğıdı getirdi:

"Yıldız Kumarhanesi'nde alenen kumar oynamak suçundan dolayı mâh-ı hâl-i Rûmî'nin [bu ayın] ..... günü saat onda Sultanahmet Sulh Ceza Mahkemesi'nde hazır bulunmanız ihtar olunur".

Mübaşir kâğıdı imzalattı, çıktı gitti. Beni bir düşünce aldı. Kendi kendimi haklı görüyordum. Çünki elimde resmî bir davetname vardı. Orası da kontrol altında bir belediye gazinosu idi. "Nasıl olur da beni orada kumar oynadı diye mahkemeye sev-

kederler" diyordum. Bu mülâhaza ile evvelâ İstanbul Müddeiumumîliği'ne şu açık manzum tazarrûnameyi yazdım, Cumhuriyet Gazetesi ile neşrettim".

Hüseyin Suad yazısında daha önce Cumhuriyet'te yayınladığı hicviyesinin tam metnini de verdikten sonra şöyle devam ediyordu:

"...Bu manzumem büyük bir alâka uyandırdı. Kimi görsem "Fişlerin ne oldu, hâlâ cebinde mi?" gibi lâtifelere maruz kaldım. Nihayet birkaç gün içinde suçlulardan bazılarını gördüm. Hepsi de benim aldığım celpnameyi almışlar, kimi avukat tutmuş, kimi şaşırmış, ne yapacağını bilmiyordu. Benim fikrimi sordular:

- Tabii, o gün gideceğim. Sorulan şeylere cevap vereceğim ve kendimi müdafaa edeceğim, dedim.

- Kimi vekil tayin ettiniz?

- Vekile ne hacet, gerçi kanuni meselelere pek vukufum yoksa da herhalde bu işte hakkımı müdafaa edebilirim.

- Korkmuyor musunuz?

- Neden korkayım, mahkemelerimizin adaletinden eminim, bâhusus Cumhuriyet mahkemelerinin.

Benim bu emniyetli sözlerim onlara da cesaret verdi. Yüzleri güldü, mahkeme günü adliyede birleşmek üzere ayrıldık. Herkes bizim muhakemeyi haber almıştı. Kime rastgelsem "Yahu, bir iyi avukat tut" tavsiyesini alıyordum.

Bir gün akrabamdan birini sokakta gördüm. Beni bir kenara çekti.

- İyi bir haltettin, bâri dirayetli bir vekil bul da işin içinden kurtulmaya bak, nasihatini verdi.

Ben merakla, belki size tuhaf gelir, biraz da memnuniyetle muhakeme gününü bekliyordum. Çünki, zihnimle müdafaamı hazırlamış ve onun etrafında sorulacak suallere kanaat verici cevaplar bile tesbit etmiştim.

Bu kanaatle muhakeme gününe kadar vicdan rahatiyle gezdim, dolaştım ve muhakeme günü saat dokuzda Sultanahmet Sulh Ceza Mahkemesi'nin yolunu tuttum".[264]

*

Sultanahmet Adliyesi'nde 27 Eylül 1927'deki ilk duruşmada Mario Serra'nın avukatları sadece müvekkillerinin ve o gece salonda bulunanların değil, İstanbul Belediyesi'nin de *kumarhanenin ortağı olarak* yargılanmasını istediler.

İkinci duruşma 4 Ekim'de yapıldı ve avukatlar bu defa Yıldız Kumarhanesi'nin kapatılmasının anayasaya aykırı olduğunu söylediler...

Mario Serra'nın avukatı Sadi Rıza Bey, müvekkilinin bu işe Türk Hükümeti'nin arzusu üzerine girdiğini, mekâna yüzbinlerce lira

harcadığını ve teminat olarak bankaya yüklü bir meblâğ yatırdığını anlatıp *"Yıldız'ın açılışına İçişleri Bakanı, vali, belediye başkanı, vilâyet erkânı ve bütün memurlar gelmişler; gazinoyu muhterem bakan beyefendi açmış, hattâ ilk ruleti Belediye Başkanı Muhiddin Beyefendi çevirmişti. Açılışı görenler Yıldız'ın bir esrarkeş kahvesi yahut kumarhane olmadığını anlayarak gazinoya gönül rahatlığı ile gittiler"* dedi. Sadi Rıza Bey, Sinop Milletvekili Recep Zühdü Bey'in gazino hakkında verdiği soru önergesi ile İçişleri Bakanı Cemil Bey'in bu önergeye verdiği cevabı da hatırlattı ve gazinonun elde hükümet kararnameleri ile sözleşmelerin mevcut bulunmasına rağmen kapatılmasının anayasaya aykırı olduğunu iddia etti. Sözleşme üzerinde yapılan değişiklikleri Reisicumhur'un tasdik ettiğini, Mario Serra'nın gazinonun işletme hakkını otuz seneliğine talih oyunları oynatmak maksadıyla aldığını ve Belediye ile ortak olduğunu söyledi. Belediye, oyunlardan elde edilen kârın ilk on sene içerisinde yüzde on beşini, sonraki senelerde de yüzde yirmi beşini alacaktı; hattâ Belediye gazinodaki hissesini de yüzde yirmi beşe çıkarmıştı. Dolayısı ile önceden izin verilen bir faaliyetin daha sonra suç olarak görülmesinin mantığı yoktu!

Bir sonraki duruşma 12 Ekim 1927'de yapıldı. Hâkim İhsan Ziya Bey, o gün Mario Serra'yı sorguya çekti, Mario Serra ailesi ile beraber Yıldız Sarayı'na kurduğu bir çadırda yaşadığını söyledi ve verdiği bir ayrıntı herkesi şaşırttı: Belediye ile yaptığı sözleşmeye göre kumarhaneye askerlerin ve devlet memurlarının girmeleri yasaktı; bu yasağı denetleme vazifesi İstanbul Belediyesi'ne aitti ve başdenetçi de İstanbul Belediye Reisi Muhiddin Bey'in amcasının oğlu idi! Kumarhanenin tanıtımı maksadıyla gönderilen davetiyeleri de Belediye'nin denetçileri, yani Muhiddin Bey'in amcazadesi imzalıyordu!

Mario Serra, duruşmada avukatları vasıtası ile mahkemeye bir dilekçe verdi ve kapatılan kumarhanenin yeniden açılıp elkonan paralarının iadesini istedi.[265]

Yıldız'ın işletmecisi Mario Serra'nın kumarhanede denetlemenin belediyeye ait olduğunu, işin başında Belediye Başkanı Muhiddin Bey'in amcasının oğlunun bulunduğunu ve açılış merasiminde de ilk ruleti Muhiddin Bey'in çevirdiğini söylemesi üzerine Muhiddin Bey hemen bir açıklama yaptı ve Mario Serra'dan *yalancı* diye bahsetti.

Kumarhanenin murakıbı Midhat Bey'i bu vazifeye gerçi kendisinin tayin ettiğini ama Midhat Bey ile hiçbir akrabalığının olma-

dığını söyleyen Belediye Başkanı *"Mario Serra ...kumarhanenin kapanmasından mütevellit hıncını benden çıkartmak istiyor"* dedi. Sonra, açılış gecesi ilk ruleti kendisinin çevirmiş olmasını da izaha çalıştı:

> "Benim hayatımı bilenler, beni tanıyanlar değil kumar oynamak, hattâ tavla, iskambile bile el sürmediğimi bilirler. ...Oyun oynanan yerde durmam. Bana *'İlk ruleti çevirdi'* demek, yalan izafe etmektir.
>
> Filhakika o akşam bizi çağırdılar, 'İlk ruleti siz çeviriniz' dediler. Ben de *'Rulet falan bilmem'* dedim. Meydanda bir masa, bir de fırıldak vardı. Bunları ilk defa görüyordum. *'Canım, şuradan bir fiş al'* dediler. Bittabii, oyunun mahiyeti hakkında hiçbir mâlûmatım olmadığı için nasıl alınıp nasıl konacağını bilmiyordum. Bu sırada biri geldi, bir fiş aldı ve rulet denilen o fırıldağı çevirdi. Neticenin ne olduğunu anlayamadığım gibi, hâlâ da bilmiyorum".[266]

*

Kumar dâvâsının karar celsesi 17 Ekim 1927'de yapıldı...

Duruşma salonu o gün daha da kalabalıktı, zira yaşları altı ile on dört arasındaki altmış kadar kız çocuğu *kumarın nasıl fena bir alışkanlık olduğunu* görmeleri için öğretmenleri tarafından mahkemeye getirilmişlerdi!

Hâkim İhsan Ziya Bey, kararı zabıt kâtibine okuttu. Mahkeme kumarhanenin altında Reisicumhur'un da imzasının bulunduğu bir kararnameye dayanılarak Belediye ile Mario Serra arasında yapılan sözleşmeye göre kurulmuş olduğunu kabul ediyor, sözleşme ile verilen iznin kumar konusunda kanunlarda açıkça yeralan yasağa aykırı olamayacağını hatırlattıktan sonra dâvâ konusu fiilin umuma açık bir yerde işlenmemiş olması sebebi ile zanlıların sorumsuz bulunduklarına karar vererek hepsini beraat ettiriyordu.

Belediye ile Mario Serra arasında imzalanan ve Ankara'nın da onayladığı sözleşme kanunların önüne geçmiş, kumarın kanunen yasak olmasına rağmen Yıldız'da oynatılmasına hukukî kılıf uydurulmuştu!

Ama, Mario Serra beraat edemedi. Mahkeme, Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde bahsedilen tedbirlerin, yani kumarhaneye girmemeleri gereken kişilerin içeriye alınmalarından Mario Serra'yı sorumlu tuttu. İşadamına bir hafta hapis ve 25 lira hafif para cezası verdi ama geçmişteki durumuna, ahlâkî temayüllerine ve sosyal mevkiine bakarak aynı suçu gelecekte işlemeyeceği kanaati hâsıl olduğu için hapis ile para cezasını tecil etti, sonra başka suçlular da buldu ve gazinoyu denetlemekle görevli belediye memurları hakkında savcılığın soruşturma açmasını istedi.

Kararın daha da şaşırtıcı tarafları vardı: Mario Serra kumar oynatmak suçlamasından beraat ediyor, elkonulan parası ile eşyaları da iade ediliyordu.

Bu karara göre Yıldız Kumarhanesi'nin yeniden açılabilmesi de mümkündü ama karar Yargıtay'dan gelecek neticeden sonra kesinleşecekti...

Mahkûmiyet bekleyen zanlılar beraat kararını alkışladılar, salonda *"Yaşasın Cumhuriyet"* nidâları yükseldi, Mario Serra da İtalyanca olarak *"Yaşasın Adalet"* diye bağırdı![267] Sonra ailesi ile beraber kalmakta olduğu Beyoğlu'ndaki otele döndü ve kararı burada dostlarına şampanya ikram ederek kutladı.[268]

Sulh mahkemelerinde savcı bulunmadığı için dâvâ dosyası karardan sonra savcılığa gönderilir ve temyiz edilip edilmemesi gerektiğine orada karar verilirdi...

İstanbul Savcısı Kenan Bey kararı temyiz etti ve Yargıtay hükmü iki noktadan bozdu: Mahkeme oyun salonunun umuma açık bir yer olup olmadığını araştırması gerektiği halde bu araştırmayı yapmadan Mario Serra'nın sorumsuz olduğuna karar vermiş ve Yıldız konusundaki Bakanlar Kurulu kararında kumardan sözedilmemesine rağmen Belediye ile Mario Serra arasındaki mukavelede geçen *baht ve talih oyunları* ifadesinin yazılma sebebini incelememişti.

Dâvânın tekrar görülmesine 29 Aralık 1927'de İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi'nde başlandı. Hâkim, bu defa Ömer Lütfi Bey idi.

Ama kumar dâvâsı basında ve kamuoyunda artık eski önemini kaybetmişti. Halk, o tarihten iki ay kadar önce başta Şefik Hüsnü olmak üzere tutuklanan bazı komünistlerin ve 1927 Ağustos'unda Türkiye'ye gizlice girmeye çalışırken yakalanan Hacı Sami Çetesi'nin üç mensubunun, Küçük ve Büyük Mecid Beyler ile Abaza Hakkı'nın dâvâ safahatını takip ediyordu. Hacı Sami'nin adamları 18 Ocak sabahı Eminönü Meydanı'nda idam edilecekler, gazetelerin ilk sayfalarında yargılanan komünistlerin, çete mensuplarının idamlarını seyre gidenlerin ve darağaçlarının önünde poz verenlerin fotoğrafları yeralacaktı.

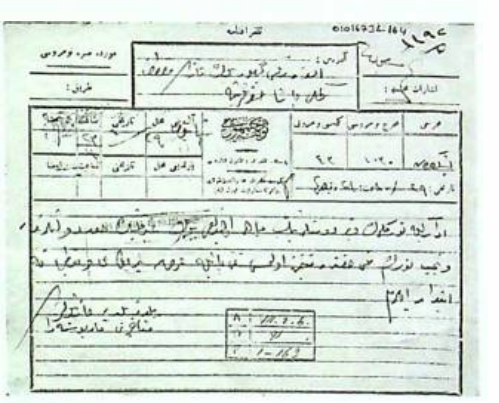
Tekrar başlayan Yıldız dâvâsı üç ay devam etti ama basının gündeminden tamamen düştü. Mahkemede kumarhaneyi kapatan savcıların da ifadeleri alındı, artık Zonguldak milletvekili olan İstanbul Savcısı Nazif Bey ifadesini Ankara Sulh Mahkemesi vasıtası ile gönderdi ve Mario Serra'nın avukatları ile savcılar arasında hemen her celsede tartışmalar yaşandı. Diğer avukatlar da müvekkillerinin kumar oynadıkları konusunda savcılığın elinde kesin bir delil bulunmadığını ileri sürdüler.

Yeni karar, 13 Mart 1928'de verildi: Kumar oynattığı şahitlerin ifadesi ile açıkça belli olan Mario Serra bir gün hapis ile elli lira hafif para cezasına mahkûm oldu, hapis cezası tecil edildi, baskın sırasında Yıldız'da olan ve kumar oynadıklarını kabul eden Josef Solokof, Avram Yusufyan, Madam Eleni Küremif, Muhtar Bedii ile Pavri Mayo da yarımşar lira hafif para cezasına mahkûm edildiler.[269]

Mahkemenin bu kararından sonra Yıldız Kumarhanesi yeniden açılamayacak, tarihe mâlolacak ama işin hukukî boyutu ancak seneler sonra halledilebilecekti.

*

Yıldız Kumarhanesi elinden alınan Mario Serra bu kararın ardından son çare olarak olarak Ankara'ya gitti, orada 19 Nisan 1928'de Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazdı, rakipleri tarafından batırılmak üzere olduğunu söyledi ve Paşa'nın kendisini huzuruna kabul edip dinlemesini yalvararak rica etti.[270] Ama görüşme talebi karşılıksız kaldı, mektubu da Çankaya'nın özel kaleminde üzerine üç gün sonra, 22 Nisan'da *"Evraka"* notu düşülerek Köşk'ün arşivine kaldırıldı.

Mario Serra'nın 29 Ekim 1928'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafı (CBA, 01016736-164).

Mario Serra belki hâlâ Ankara'dan yardım görme ümidinde olduğu, belki de kendini tekrardan hatırlatmak maksadıyla, o senenin 29 Ekim'inde Mustafa Kemal'e bir tebrik telgrafı gönderdi. *"Reisicumhur Büyük Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne"* hitabıyla başlayan telgrafında *"İdrâkiyle Türkler'in ve biz dostlarının mübahî olduğu* [övündüğü] *büyük ıyd-i millînin* [millî bayramın] *hakk-ı devletlerinde ve necip Tük Milleti hakkında müteyemmin olması temenniyâtı ile arz-ı tebrikata ve tazimâta ibtidâr eylerim"* diyordu.[271]

Ama, bu telgrafı da cevapsız kaldı...

*

Şimdi yeniden kumarhanenin kapatılmasından sonra yaşanan ve senelerce devam edecek olan hukukî tartışmalara dönelim...

8.
Dâvâ tufanı: Bütün taraflar birbirleri ile mahkemelik!

Kumarhanesi kapatılan Mario Serra 14 Eylül 1927'de İçişleri Bakanlığı ile İstanbul Belediyesi'ne noterden bir protesto gönderdi, gazinonun işletme hakkının otuz seneliğine kendisinde bulunduğunu söyleyerek kapatmanın gayrıkanunî olduğunu iddia etti, elkonulan kumar malzemeleri ile parasının iadesini istedi, aksi takdirde zarar-ziyan dâvâsı açacağını duyurdu ve kumarhanenin 24 saat zarfında yeniden faaliyete geçmesine izin verilmesini talep etti.[272]

Belediye protestoya cevap vermedi, buna karşılık Mario Serra'dan 12 bin lira tutarındaki kira alacağının Serra'nın kumarhanenin açılışından önce Ticaret ve Sanayi Bankası'na yatırdığı kefalet akçesinden ödenmesini istedi. Banka ise paranın Mecelle hükümlerine göre yatırıldığını ve ancak Mario Serra'nın mahkûm olması durumunda ödeme yapabileceğini söyleyince Belediye bankayı da dâvâ etmeye karar verdi.[273]

Gazeteler ise, Mario Serra'nın aleyhinde daha yoğun bir karalama kampanyası başlattılar. Önce kazanç ve tüketim pulu vergilerinden kaynaklanan 680 bin lira borcu için haciz kararı çıkabileceği, bunun ardından da kumarhanenin hâsılatını teminat göstererek bankalardan bir milyon lira kredi aldığı ama bu borcunu da ödemediği ve Türkiye'den kaçma ihtimalinin bulunduğu yazıldı.[274]

Basın, karalama için artık her fırsattan istifadeye çalışıyordu...

Kumarhanenin kapatılmasından kısa bir müddet önce Üsküdar'da büyük bir yangın çıkmış, evsiz kalanlar için bir bağış kampanyası başlatılmış, Mario Serra da kampanyaya üç bin lira ile katılacağını duyurmuştu...

Gazeteler, düzenleme komitesinin vaadedilen parayı alabilmek için Mario Serra'ya müracaat ettiğini fakat işadamının sözünde durmadığını söylemeye başlayınca Mario Serra bir açıklama yaptı ve *"Şimdi malî sıkıntı içerisindeyim ama sözümü ilk fırsatta yerine getireceğim"* dedi.[275]

Derken, asıl dâvâlar başladı: Mario Serra, İstanbul Belediyesi aleyhine İstanbul Birinci Ticaret Mahkemesi'nde 5 milyon 695 bin liralık zarar-ziyan dâvâsı açtı; Belediye de buna mukaveleye riayetsizlik dâvâsı ile karşılık verdi.[276] Mahkeme devam ederken Yıldız'da defalarca keşif yapıldı, kumarhane olarak kullanılan binanın bakımının düzgün yapıldığı anlaşıldı ama Belediye tuhaf taleplerde bulununca duruşmalarda eğlenceli anlar yaşandı. Meselâ,

Belediye gaz ve su tenekesi, ocak süpürgesi, tulumba ve *taharet kâğıdı*, yani tuvalet kâğıdı gibi bazı malzemenin eksildiğini iddia edince Mario Serra'nın avukatları *"Taharet kâğıtlarının eksilmediğini, kullanıldığını"* söylediler.[277]

*

Yıldız'ın eski patronunun ismi o günlerde başka hadiseler sebebi ile de gündeme gelmiş, yanında çalışanlardan otuz beş yaşlarındaki Gemilî isimli bir Libyalı, casusluk yaptığı iddiası ile sınırdışı edilmişti.

İstanbul'a mütareke senelerinde gelen Gemilî bir Türk kızı ile evlenip Üsküdar'ın İhsaniye Mahallesi'ne yerleşmiş ve Yıldız Gazinosu'nda krupiye olarak iş bulmuştu. Kumarhanenin kapatılmasının ardından kendisine sivil polis süsü vererek bazı kişileri dolandırdığı iddia edilince polis evini basmış ama Gemilî bulunamamıştı. Birkaç gün sonra güneyde, Mersin ile Antalya taraflarında yakalanıp İstanbul'a getirildi fakat hakkında dâvâ açılmadan apar topar sınırdışı edildi.[278]

*

Mario Serra'nın İstanbul Belediyesi aleyhine açtığı dâvâ 1929'un sonuna kadar sürdü ve Belediye, İtalyan işadamına bütün haklarından feragat etmesi karşılığında 30 bin 600 lira ödemeyi kabul etti. Taraflar 18 Aralık 1929'da anlaşma imzaladılar, Belediye parayı ödedi ve açılmış olan karşılıklı dâvâlar düştü. Mario Serra, feragatin ardından Yıldız ve Çırağan Sarayları'nı boşaltarak Belediye'ye teslim etti, 30 Aralık 1929'da saraylarda kullandığı eşyaların tesellüm muamelesini yaptı, Belediye'de karşılaştığı gazetecilere de *"Vaktiyle kendisini tehdit ederek rüşvet alanların şimdi aleyhinde bulunmalarına şaştığını ve acıdığını"* söyledi.[279]

Belediye Meclisi'nin ertesi sene yapılan bir toplantısında Mario Serra'ya ödenen meblâğ resmî şekilde açıklanacak ve Yıldız Kumarhanesi'nin işleticisine 31 bin 758 lira verildiği söylenecekti.[280]

Ama, Mario Serra'nın piyasaya 900 bin ile 1,5 milyon lira arasında borcu olduğu iddiaları vardı, alacaklılar arasında bulunan Ticaret ve Sanayi Bankası 470 bin, diğer birkaç tüccar da toplam 350 bin lira talep ediyorlardı...

Mario Serra'ya sermaye verenlerden kuyumcu Babayan Efendi'nin İstanbul İkinci Ticaret Mahkemesi'nde açtığı iflâs talebi dâvâsı 22 Aralık 1929'da neticelendi ve mahkeme Serra'nın iflâsına karar verdi! Karar hemen İstanbul Valiliği ile Polis Müdürlüğü'ne bildirildi, işadamının kaçmaması için tedbir alınması istendi, bütün alacaklılar iflâs masasına müracaata çağırıldı ve Belediye'nin

ödeyeceği tazminata da haciz kondu.[281] Yine o günlerde Mario Serra'nın şirketine murakıplar tayin edildi ve gazinocunun her an tutuklanması ihtimali ortaya çıktı.[282] İcra dairesi 1930 Mart'ında Serra'nın Yıldız Kumarhanesi için Avrupa'dan getirdiği oda takımlarını, avizeleri, portatif dans pistini ve maroken yazıhane takımı ile diğer eşyalarının satışa çıkartıldığını ilân etti.[283] Bu ilânın ardından Adliye Emaneti de Mario Serra'ya ait olan ve Yıldız Kumarhanesi'nde kullanılan rulet masalarının, oyun fişlerinin ve kumar ile ilgili diğer malzemenin 27 Nisan 1930'da müzayede ile satılacağını duyurdu ve gazeteler duyuruyu mizah konusu yaptılar. Cumhuriyet, *"Kumar oynatmak yasak olduğuna göre hiçbir işe yaramayacak olan bu rulet masalarını vesaireyi kim alır ki?"* diyordu.[284]

27 Nisan'da yapılan ilk mezatta kumar malzemelerinden bazıları satıldı ama bazı malzemeler için verilen fiyatlar kâfi görülmediği için 18 Mayıs'ta yeni bir müzayede düzenlendi ve İcra dairesi eşyaların geri kalanını bu müzayededede elinden çıkarttı.

Satışa birçok madam da iştirak etmiş,[285] Türkiye'de kumarın resmen yasak olmasına rağmen devlet Mario Serra'ya ait rulet ve poker masaları ile oyun fişlerine açık arttırmada müşteri bulmuştu.

Satışlara sonraki haftalarda da devam edildi.[286]

Meselenin malî boyutunun halli ile ilgili pürüzler devam edip giderken, Türkiye'ye Yıldız macerasından önce Çanakkale'deki batık gemilerin enkazını çıkartmak maksadıyla gelen Antonio Serra'nın, yani Mario Serra'nın babasının gemileri Boğaz'da seyrüsefere devam ediyor, hattâ hayat bile kurtarıyordu...

Haliç'te oturan Karabet ile Hüsnü isimli balıkçılar 9 Kasım 1929 akşamı Poyrazköy'de kavgaya tutuştular, Karabet Hüsnü'yü kalbinin üzerinden, Hüsnü de Karabet'i başından ve bacağının üç yerinden yaralayıp denize attı, Hüsnü'yü o sırada Poyrazköy'den geçen *Mario Serra* isimli dalgıç teknesi denizden çıkarttı ve yaralı balıkçı Sarıyer Hastahanesi'ne yatırıldı.[287]

Serra ailesi, 1930'da bir başka iflâs daha yaşadı: İstanbul İkinci Ticaret Mahkemesi başında Mario Serra'nın babasının bulunduğu *"Fratelli Serra"*, yani *"Fratelli Kardeşler Şirketi"*nin iflâsına karar verdi ve şirketin malları 29 Mart 1930'dan itibaren ardarda yapılan müzayedelerde satışa çıkartıldı.[288] Satılan mallar arasında Çanakkale'deki Nara Burnu'nda demirli olan römorkör, tatlı su tulumbaları, hortumlar ile sandal vardı.[289] Şirketin imtiyaz haklarını Selânik'in eski Merkez Kumandanı ve Enver Paşa'nın kızkardeşi Hasene Hanım'ın kocası Nâzım Bey satın aldı.[290]

Ama, Mario Serra bir türlü durmuyordu: Mahkeme iflâsına karar vermişti ama iflâs edenlerin müzayedelere katılmaları yasak olduğu halde babasının malları için yapılan mezata müdahalede bulununca İkinci Ticaret Mahkemesi'nin müracaatı üzerine savcılık, arttırmaya zorluk ve fesat karıştırdığı iddiası ile Mario Serra'nın aleyhinde bir başka soruşturma başlattı.[291]

Kumarhane dâvâları devam ederken ortalık daha da karıştı ve herkes birbiri ile mahkemelik oldu!

Mario Serra, aleyhine açılan ceza ve hukuk dâvâları için İstanbul'un en meşhur avukatlarından olan Hâmit Şevket (İnce), Hüseyin Sadettin (Arel), Sıddık Sami (Onar), Cemaleddin Fazıl, Sadi Rıza (Dağ), Birinci Ticaret Mahkemesi'nin eski başkanı Esat Beyler ve İtalyan hukukçu Vuçino ile anlaşmıştı. Ama, İstanbul Belediyesi ile anlaşmaya varıp feragatname vermesi, üstelik bu işi kendi başına yapması üzerine avukatları ile de arası bozuldu. Belediye'ye verdiği feragatname sayesinde anlaşmazlık geçici de olsa halledilmiş gibi görünüyordu ama bundan bütün taraflar zararlı çıktı. Serra'nın önceden 200 bin liraya anlaştığı avukatları ücretlerini alamayınca alacaklı konuma geldiler.[292]

Alacaklıların açtıkları ve iflâs kararı verilen dâvânın ardından teşkil edilen iflâs masası da mahkemeye başvurarak Mario Serra ile Belediye arasında yapılan anlaşmaya itiraz etti ve karşılıklı 5 milyon 695 bin liralık bir tazminat ile zarar-ziyan taleplerinden sadece 30 bin 600 lira ödenerek vazgeçilmesinin normal olmadığı iddiasıyla uzlaşmanın iptalini istedi. Belediye ise anlaşma ile son bulmuş bir dâvânın tekrar görülemeyeceğini söyleyerek talebi reddetti,[293] iflâs bürosu da bunun üzerine Belediye'yi mahkemeye verdi![294]

İflâs bürosunun açtığı defterde isimleri yazılı olan alacaklıların başında hükümet ile Türk Ticaret ve Sanayi Bankası, yani Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın bankası geliyordu.[295] Mario Serra'nın alacaklılarından olan ve mahkemeden Serra için iflâs kararı çıkartan kuyumcu Babayan Efendi 100 bin lira alacağını tahsil edemeyince meblâğı iflâs masasından isterken Belediye'yi de dâvâ etmişti...

Belediye dâvâyı kaybetti, mahkeme Mario Serra'ya ödenen tazminatın iflâs masasına yatırılmasına karar verdi ve Belediye kararı temyize gönderdi.[296]

Artık bütün taraflar birbirlerini dâvâ ediyorlardı. Mario Serra, uzlaşma karşılığında Belediye'den 31 bin 758 lira almış olmasına rağmen Belediye'yi yeniden dâvâ edip 6 milyon lira tazminat talep etti ve işin tuhafı, mahkeme Serra'nın lehinde karar verdi![297] Dosya mahkeme ile Yargıtay arasında defalarca gidip geldikten sonra

ancak 1934'te Belediye'nin lehine bozuldu.[298]

Bu karar hem Yıldız Kumarhanesi'nin, hem de Mario Serra'nın İstanbul macerasının sonu idi. 1925'te zamanın Belediye Başkanı Operatör Emin Bey'in şehre turist ve dolayısı ile para getirme hayallerinin neticesinde kurulma hazırlıklarına başlanan, 1926'da açılan ve bir sene sonra kapatılan kumarhane artık tarihe intikal ediyor; geriye sadece acı tecrübelerle, rulet ve bakara masalarına yatırılan servetlerle, intiharlarla ve kumar yüzünden perişan olan ailelerle dolu tatsız hatıralar kalıyordu.

Devrimin *medenî ihtiyaçların gereği* olarak düşünüp hayata geçirmeye çalıştığı kumarhane düşüncesi iflâs etmişti!

*

Hem devlet, hem de İstanbul Belediyesi, senelerce uğraşıp mahkemelerden Mario Serra'dan kurtulmayı sağlayan kararların çıkması için çaba gösteren bürokratları unutmadı...

Dâvâların Belediye lehine neticelenmesi için üç kişi, İstanbul Belediye Reis Muavini Hamit, Muhakemat Âmiri Feyzi ve avukat Hamid Nâzım Beyler yoğun şekilde çalışmış, mesai saatleri dışında tam 68 defa biraraya gelmişlerdi...

İstanbul Belediyesi'nin Umumî Meclisi 15 Nisan 1935'te üç bürokrata biner,[299] Bakanlar Kurulu da İçişleri ve Maliye Bakanlığı'nın talebi üzerine 2 Aralık 1935'te her bir bürokrata toplantı başına 14 lira 70 kuruştan 999 lira 60 kuruş ikramiye verilmesini kararlaştırdı.[300]

*

Peki, bütün bu hadiselerin ortasındaki kişi, yani Mario Serra ne oldu, kumarhanenin kapatılmasından sonra ne yaptı?

Mahkemeler devam ederken dört sene daha İstanbul'da kaldı ve 1931'de sessiz-sedasız Türkiye'yi terkedip İtalya'ya gitti! Gidişi İstanbul'daki dâvâları etkilemedi, muhakemeler devam etti.

İtalya'daki âkıbetinden önceleri sağlıklı haberler alınamadı ama Türkiye'den ayrılmasının kendisi için de pek hayırlı olmadığı sonradan öğrenildi. Kumarhanenin kuruluşu sırasında İtalya'da aldığı kredileri ödemediği için oradaki alacaklıları da iflâsını istediler, hileli iflâsla suçlandı, sahte bir pasaport kullanırken yakalanıp tutuklandı ve La Spezia'daki Sarzana Hapishanesi'ne kapatıldı.

Hakkında altı ayrı dosya vardı. Bankalar, Mario Serra'dan borcuna karşılık 7 milyon liret istiyorlardı[301] ve neticede iki sene hapse mahkûm edildi![302]

Mario Serra'nın hapishane günlerinden sonraki hayatı hakkında bir bilgi bulamadım...

9.
Azalmak bilmeyen kumarhane iştahı

İstanbul Belediyesi, Yıldız Sarayı'nı Hazine'den yıllık 30 bin lira karşılığında otuz seneliğine kiralamıştı ve yapılan sözleşme Belediye'nin sarayı bir başkasına kiralamasına izin veriyordu...

Mario Serra, Yıldız'ı kumarhane hâline getirmek için Belediye'den sözleşmenin verdiği bu izne dayanarak kiralamıştı. Belediye bu sayede hem Hazine'ye her sene ödemesi gereken 30 bin lira kirayı çıkartacak, hem de kumarhanenin kârından ayrıca hisse alacak, yani para kazanacaktı.

Gazinonun kapanması, Belediye'nin hayallerinin de sonu oldu. Zira kumarhaneden aldığı hisse kirayı ödemesine kâfi geliyor ve ayrıca kâr da getiriyordu ama Yıldız Kumarhanesi'nin kapatılması üzerine bu kârdan mahrum oldu, üstelik Hazine'ye her sene ödemesi gereken otuz bin lira kira da yük halini aldı...

Belediye, mahkemeler devam ederken boş yere vergi ve kira vermemek için 1930 Mart'ında Maliye'ye müracaat edip 1926'da yaptığı kira sözleşmesinin feshini istedi. Maliye Bakanlığı, talebi hükümete götürdü ve 21 Haziran 1930'da çıkan Bakanlar Kurulu kararı ile Yıldız Sarayı'nın kiralanma şartlarında değişiklik yapıldı. Kararnameye göre Belediye ile Maliye arasında daha önce imzalanmış olan mukavele iptal ediliyor ve Çırağan Sarayı dışında Yıldız, müştemilâtı ve halkın istifade edebileceği bir park haline getirilmesi şartıyla bahçesi bu defa eskisine göre çok daha düşük bir yıllık meblâğ ile, iki bin lira mukabilinde on seneliğine yine Belediye'ye kiralanıyordu. Belediye saray ile müştemilâtını umuma açacak, mevcut binalarla duvarları tamir ettirip iyi bir vaziyette bulunduracak, bahçeleri düzenleyecek ve binaları dört bin liraya sigorta ettirecekti.[303]

Ankara, Yıldız Sarayı'nı teşkil eden binaların mutlaka kullanılması gerektiği konusunda hâlâ ısrarlıydı. Sonraki günlerde bu binalardan nasıl istifade edileceği konusunda bol bol söylenti çıktı ve ardarda girişimler yapıldı.

Önce, Yıldız'ın son sistem bir kız kolleji haline getirileceği ileri sürüldü,[304] bunu saray kısmının otel ve gazino yapılacağı iddiası takip etti,[305] derken sanatoryuma çevrileceği söylendi.[306]

Belediye, kumarhanenin kapatılmasının üzerinden seneler geçtikten sonra da Yıldız'ı gelir elde edebileceği bir mekân hâline getiremedi. Bakanlar Kurulu kararı ile kullanım hakkını yıllık iki bin

lira karşılığında aldığı sarayın kira bedelini çıkartacak bir projeyi bile hayata geçirememiş, Maliye ile yaşanan anlaşmazlıklar yüzünden mekânı bir başkasına kiralayamamış, bu arada Hazine de Yıldız'da kendi kullandığı bazı binaları Belediye'ye vermemişti..

İstanbul Belediyesi bu yüzden 1938'de yeniden Maliye Bakanlığı'na müracaat etti ve kira sözleşmesinin iptalini istedi. Maliye, başvuruyu yine hükümete götürdü ve 12 Kasım 1938'de çıkartılan bir başka Bakanlar Kurulu kararı ile sözleşme feshedildi.[307]

O sırada Cumhurbaşkanlığı makamında artık İsmet İnönü vardı; altında İnönü ile hükümet üyelerinin imzalarının bulunduğu belge, yeni Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı ilk kararnamelerden biri idi ve Yıldız'ın 1926'da Mario Serra'nın açtığı kumarhane ile başlayan macerasının son noktası, ancak 12 sene sonra konabilmişti...

Ama, bürokrasi, Yıldız meselesi ile uğraşmaktan bir türlü vazgeçmedi...

Mario Serra'nın bıraktığı Fiat marka 1924 model otomobil seneler sonra, 22 Eylül 1938'de Taksim'deki Fiat garajında mezata kondu;[308] hattâ 1944'e gelindiğinde, yani kumarhanenin kapatılmasının üzerinden 27 sene geçtikten sonra bile İstanbul İkinci İcra Memurluğu, İtalyan işadamının iflâsının kapatılabilmesi için alacaklılarını gazete ilânı vasıtasıyla 23 Şubat 1944'te İcra Dairesi'ne davet ediyordu![309]

*

Yıldız Sarayı ve Mario Serra 1950'li, hattâ 60'lı senelere kadar Türkiye'de ne zaman bir kumarhane açılmasından bahsedilecek olsa *rezalet* diye hatırlanacak ve hafızalarda ibret alınması gereken eski ve acı bir macera olarak kalacaktı...

Balkan Konferansı'nın 1931'de Yıldız Sarayı'nda yapılması münasebetiyle Cumhuriyet Gazetesi'nde o senenin 22 Ekim'inde çıkan *"Yıldız sarayının talihi"* başlıklı imzasız makalede sarayın geçmişine ve kumarhane hadisesine temas ediliyor, sonra da o günlerin modası icabı padişahlara hakaretler yağdırılıyordu:

> "İnsanlar gibi binaların da talih ve kaderleri vardır. Kimi bina asırlarca payidar olur, kimisi yapılır yapılmaz yanar, yıkılır. Kimisi, birkaç koca değiştiren bir kadın gibi sık sık sahip değiştirir veya başka başka maksatlar için kullanılır. Yıldız Sarayı'nın Merasim Dairesi de, işte hayatı macera dolu, garip talihli binalardan biridir.
>
> Sultan Hamid'in yaptırdığı bu sarayda, bir zamanlar Almanya İmparatoru misafir olmuştu. O zaman, İmparator'un maiyetindeki Alman zabitleriyle padişah yaverlerinin mahmuz şakırtıla-

rına ve ökçe takırtılarına sahne oldu. Sonra İstanbul'a ne kadar hükümdar veya hükümdar ailesine mensup prens geldi ise, hepsi burada misafir edildi.

Bu haşmetlû veya fehametlû misafirlerin hepsi de, Türkiye'ye diş bileyen riyakâr düşmanlardı.

31 Mart'tan sonra İstanbul'a gelen ve içinde Bulgar çetelerinden tutunuz da, Serez'in kıptîlerine varıncaya kadar o zamanki Rumeli'nin bütün anâsırı [unsurları, halkları] bulunan Hareket Ordusu efradı, Yıldız Sarayı'nın bütün binaları gibi bu Merasim Dairesi'ni de bir hayli altüst ettiler.

33 sene Yıldız tepesinde ve memleketin göğsü üstünde tüneyen kızıl baykuşun kanatları kırıldıktan sonra, Merasim Dairesi bir zamanlar metruk kaldı. Nihayet Sultan Hamid'in şerrühalefi olan Vahidüttin haini, Yıldız'a musallat oldu. Baykuştan sonra sırtlanın makarrı [merkezi] olmak, bu bina için en talihsizlikti! Türk milletini parçalayım derken Osmanlı saltanatının son kemiklerini, leşini yemiş olan bu sırtlan da nihayet Yıldız Sarayı'ndan İngiliz zırhlısına kapağı atıp defoldu gitti. Saray gene bir müddet metruk kaldı.

Bir müddet sonra, Mario Serra isminde müflis bir serserinin orada bir kumarhane açmasına müsaade etmek gafletine düştük. Yıldız, sözde Şark'ın Monte Carlo'su olacak, her gün binlerce ecnebî Avrupa'dan, Amerika'dan, Asya'dan, Afrika'dan, kalkıp gelecek ve kesesinin içindekilerini rulet fırıldağına yahut da bakara masasına döküp gidecekti. Zamanın Şehremini, dünya altınlarını İstanbul'a çekecek tılsımlı bir mıknatıs bulunduğunu zannederek parlak merasimle Yıldız Kumarhanesi'ni açtı; fakat evdeki pazar çarşıya uymadı.

Ecnebî kumarbazların milyonları Yıldız'a akacağına, yerli kumar düşkünlerinin paraları Mario Serra'nın kasasına aktı, hem de ne akış! Nihayet kumarhane kapatıldı; fakat kapatılırken de oyun fişleri kumar oynıyanların elinde ve bunların mukabili olan binlerce lira da Mario Serra'nın kasasında kaldı. Bu da, İstanbul şehrinin o müflis İtalyan'a son hediyesi oldu.

Merasim Dairesi, sırasıyla padişahlara saray, imparatorlara misafirhane ve kumarhane olduktan sonra nihayet şimdi Balkan milletlerine sulh, sükûn ve dostluk teminine çalışan bir konferansın içtimagâhı oldu. Saray macera dolu hayatında bir sürü şerden sonra bir de hayra alet oluyor demek! Haydi hayırlısı!".

1940'da, devrin önde gelen gazetecilerinden Naci Sadullah, Tan'da çıkan *"Klüpler kumarhane midir?"* başlıklı yazısında İstanbul'un seçkin klüplerinin bazılarının kumarhaneye dönmüş olmasından şikâyet ediyor; Moda Klübü'nde, Sipahi Ocağı'nda ve Circle d'Orient'da birçok kişinin kumara kurban gittiğini söylüyordu. Bu mekânlardaki kumar, Naci Sadullah'a göre Yıldız Kumarha-

nesi'nin işleticisi Mario Serra'yı imrendirecek kadar *civcivli* hâle gelmişti.[310]

Refik Halid Karay da 1943'teki bir yazısında Yıldız Parkı'nın halka açılmasından bahsederken buranın bir *saray kulları* veya *kumarhane esirleri geçidi* olmaktan kurtulduğunu söylüyor, park hakkında *"kumarbaz güruhuna değil, hava ve ruh gıdasına muhtaç sınıflara açılması İstanbul'a bir gezinti yeri kazandırmakla kalmıyor, halkçı rejimin bir idealini de başarmış oluyor"* diye yazıyordu.[311]

Basın, Yıldız Kumarhanesi'ni 1947'de yeniden hatırladı... İstanbul'da yayınlanan dokuz gazete o sene müşterek bir karar almışlar ve at yarışlarına sayfalarında yer vermeyeceklerini duyurmuşlardı.

Cumhuriyet'in *"Hem Nalına Hem Mıhına"* köşesinde 25 Ekim 1947'de çıkan *"Kendi kendimizi tebrik"* başlıklı imzasız yazıda *"Bu kararı alkışlar ve Allah razı olsun derim. ...Çünki, müşterek bahisli at yarışları ...iyi at yetişmesine değil, sayısız kumarcı yetişmesine hizmet ediyor. Gerçi bu yüzden at yarışları rağbet görüyor ama bu vaktiyle at sırtında yetişen Türk'ün at sevgisinden ileri gelmiyor. At yarışlarına gidenlerin büyük ekseriyetine kumar heyecan ve iptilâsı ile kolayca para kazanmak ihtiras ve hülyası hâkimdir"* dendikten sonra, Mario Serra hadisesi ile Yıldız'da kumar yüzünden yaşanan aile dramları hatırlatılıyordu:

> "...Bir zamanlar Yıldız'da açılmış olan Mario Serra Kumarhanesi kapatılmış olduğu halde at yarışlarında bir talih oyunundan başka bir şey olmayan müşterek bahislere müsaade edilmesine hayret eder dururdum. Rulet masasında dönen yuvarlak ile at yarışlarındaki müşterek bahislerde bilhassa son zamanlarda dönen fırıldak arasında ne fark vardır?
>
> Avrupa'da bulunduğum zamanlar, bilhassa Paris'teki at yarışlarında müşterek bahis yüzünden tıpkı Monte Carlo Kumarhanesi'nde olduğu gibi servetini kaybedip sefil olanlar, hattâ intihar edenler bulunduğunu gazetelerde okurdum.
>
> Önceleri at neslini ıslah maksadile yapılan at yarışları sonraları bizde de müşterek bahislere kapılarını açtı ve koşu yerleri Yıldız Kumarhanesi'nden farksız bir hale geldi.
>
> At yarışlarında para kazanmak hayal ve iptilâsı öyle bir salgın halini aldı ki artık yarışlara gitmeden de oynamak yoluna girildi. Halbuki, Yıldız'da kumar oynamak için hiç olmazsa -Abdülhamid'in Şale ...Köşkü'ne kadar gitmek ve içeriye girebilmek için galiba bir de müsaade kartı almak lâzımdı. Bu kart tedariki pek güç olmamakla beraber önüne gelene verilmediğinden gene at yarışlarına girmek için kapıdan bilet almak kadar kolay değildi. Yıldız şehrin uzakça sapa bir yerinde olduğu ve oraya tren otobüs

işlemediği için de her gün gidilmiyordu. Bu sebeplerle Yıldız Kumarhanesi'nin rulet ve bakara salonları hiçbir zaman Veliefendi Çayırı'ndaki tehâcümün yüzde birini dahi görmemiştir. Yıldız'a reşit olmayanlar giremedikleri halde koşu yerlerine mektep çocukları bile dadandı.

...Koşu yapılan muhtelif şehirlerde durmadan koşan birkaç düzine at ve kısrakla at neslinin ıslah edileceğine ve çoğalacağına inananlara, kırlarımızda kaç at gördüklerini sormak gerekir".

Seneler sonra, 1950'de, bu defa bir Amerikalı grubun Beylerbeyi Sarayı'nı kumarhane haline getirmek istediği söylentileri çıktı ve hatırlara hemen yine Yıldız Kumarhanesi geldi:

"Beylerbeyi Sarayı'nı bir kumarhane haline koymak üzere bir Amerikalı şirketin müracaatta bulunduğu bildirildi. Amerikalı şirketin teklifine nazaran eğer Beylerbeyi Sarayı yalnız ecnebîlerin oyun oynayacağı bir kumarhane haline konursa burası hem şehir için büyük varidat kaynağı olacak, aynı zamanda Boğaz'ın güzellikleri yüzünden İstanbul, Monte Carlo'ya tercih edileceği için birçok turistler, bilhassa Amerikalı zenginler şehrimize gelerek sultanların sarayında oyun oynamaktan zevk duyacak...

Dünyanın her tarafında, Avrupa'da, Amerika'da, hattâ Arjantin'de, Brezilya'da, nerede bir su şehri varsa orada büyük gazinolar vardır ve bu gazinolarda kumar oynanır. Bütün dâvâ, bu gazinolarla o şehirlerde kurulmalarını sağlayan maksat, kumar oynanarak ganyot [kumar oynatanların oyundan aldıkları hisse] toplanması, bol ganyot parasıyla şehrin imâr olunmasıdır. Fakat mes'elenin bütün nâzik ve hattâ vahim tarafı bu gazinolarda kumarı kimin oynayacağı noktasında toplanmaktadır. Bu kumarhaneler yabancıların, gelip geçici seyyahların parasını almak için mi tesis edilecek, yoksa kuruldukları şehir halkını kumara alıştırarak, kumarı eroin gibi bir iptilâ haline koyarak onların iliklerini mi emecek?

İstanbul'da Beylerbeyi Sarayı'nı kumarhane haline koymak ve turist celbetmek fikri aslında yanlış değildir: Eğer bu gazinonun oyun salonlarına, meselâ İsviçre'de olduğu gibi, bazı İtalyan şehirlerinde olduğu, hatta Fransa'da, mesela Evians-les-Bains gibi gazinolarda olduğu gibi yerli halkın girmesi kat'i şekilde yasak edilir ve yerli halkın gazinonun yalnız lokanta ve eğlence yerlerine gidebilmesi temin edilirse teşebbüs İstanbul için çok faydalı olabilir. Amerikalı zenginler, Mısırlı prensler, Hintli mihraceler, Ağa Hanlar, Rita Hayworthlar, Dorothy Lamourlar, oyunda para kaybetmeye meraklı ne kadar budala seyyah varsa hepsi teşrif etsinler, sabahlara kadar oynasınlar, ceplerinde ne var ne yoksa Boğaz'ın suları kenarında oyun masasına döksünler ve gitsinler... Bize ne? Biz bundan ancak memnun olabiliriz.

Ancak, İstanbul'da bir sarayı kumarhane yapmak teşebbüsü

> yeni bir hikâye değildir. Hâfızamızda Yıldız Kumarhanesi misâli, bu gibi teşebbüsler hakkında fecî bir örnektir. Hatırlanacağı üzere Mario Serra adında bir İtalyan maceraperesti fitarihinde İstanbul'a gelerek *"Yalnız ecnebîler oyun oynayacak!"* diye belediyeyi kandırmış ve Yıldız Sarayı'nı kiralayarak orada bir kumarhane açmıştı. Kumarbaz Mario Serra, bir Mısırlı bankayı da kafese koyarak Yıldız'da yalnız ecnebîleri değil, oyun oynamak hatırından geçmeyen insanları bile kumara alıştırdı ve birçok aileler Yıldız'da mahvoldu, felâketlere uğradı. Herif bir gazinonun tiyatro, musiki, varyete gibi eğlence kısmını tamamen ihmal ederek orayı yalnız bir kumarhane haline koymuş ve bir batakhane gibi işletmeye başlamıştı.
>
> Onun için sütten ağzı yananın yoğurdu üfleyerek yemesi gibi Yıldız'da ağzımız yandığı için Beylerbeyi teşebbüsünü üfleyerek kabul etmeliyiz".[312]

Yabancı basın da Yıldız macerasını sonraki senelerde diğer memleketlerde açılacak kumarhanelerin başarısız olmaları ihtimaline örnek gösterecekti...

Meselâ, 1930'da Yunanistan'a nakit para sağlamak maksadıyla Korint bölgesindeki Lutraki şehrinde bir gazino açılacağı söylentilerinin çıkması üzerine hemen Yıldız hatırlandı...

New York Times, Korint'in Monte Carlo ile rekabet edeceği düşüncesinin yanlış olduğunu söyleyip bu alandaki en önemli başarısızlığa *büyük yaygaralarla açılan Yıldız Gazinosu*'nu örnek gösteriyor; Korint'in Boğaziçi'nde Abdülhamid'in sarayı ile aşık atmasına imkân bulunmadığını yazıyor, *"Bu işte İstanbul başarısız olmuşken Korint nasıl başarılı olabilir? ...Korint'in kumarı tarihe de terstir"* diyordu.[313] Avustralya basını da Yunanistan'daki kumarhane projesi hakkında *"Yıldız, Ortadoğu'nun Monte Carlosu gibi yüceltildi. ...Çok sayıda Türk'ün masaların üzerindeki cesedleri kapatmanın gerekçesi olarak gösterildi ama asıl gerekçenin yeterli sayıda yabancı turist gelmemesi olduğu söyleniyor"* diyecekti.[314]

Lutraki'deki gazino *"Yunan Monte Carlosu"* sloganı ile 1930'da açıldı ama gazetelerin tahminleri doğru çıktı, Monte Carlo ile hiçbir şekilde rekabet edemedi ve hâlâ faaliyette olmasına rağmen bugün de edemiyor.

Yıldız Sarayı'ndaki kumarhanenin kapatılmasından iki hafta sonra, Ankara'nın Topkapı Sarayı'nın hazinelerini Avrupa'da rehine koyma veya satma hevesine düştüğü günlerde, Paris'te bir mahkemeden Abdülhamid ile alâkalı enteresan bir karar çıktı: Sâbık hükümdarın sürgünde yaşayan çocukları, yeni çekilen ve babala-

rını konu alan *Jalma le Double* isimli filme mahkemeden tedbir koydurdular.[315]

Fransızlar'ın dış sahnelerini 1927'de İstanbul'da çektikleri sessiz filmde Beşinci Murad'ın torunu Jalma'yı Abdülhamid'in elinden kurtarmak isteyen iki Fransız'ın macerası konu ediliyordu. Abdülhamid'i asıl adı Bayazad Haygazun Bagratid olan ve Fransa'da *Hugues De Bagratide* ismini kullanan İstanbullu bir Ermeni, iki ayrı kişilik olarak gösterilen Jalma'yı Brindusa Grozavescu ile Huguette Hefti, Jalma'nın babası Beşinci Murad'ı da Türk aktör Burhaneddin (Tepsi) canlandırıyordu.

Tedbir kararı daha sonra kaldırılmış olmalı ki, Jalma le Double 1928'de vizyona girdi...

Filmde sözkonusu edilen *Jalma* aslında Beşinci Murad'ın kızı değil torunu Selma Hanımsultan idi, meşhur Fransız yazar Kenize Murad'ın annesiydi ve Kenize Murad'ın Selma Hanımsultan'ı konu alan *"De la Parte de la Princesse Morte"* isimli romanı Fransa'da seneler sonra, 1980'lerde satış rekorları kıracaktı...

10.
Abdülhamid'in toprağa gömülü hazinesinin peşinde

Vaktiyle kumarhane haline getirilen Şale Köşkü'ne uzanan otomobil yolunun bir bölümü 19 Mayıs 1929 sabahı birdenbire çöktü ve ortaya üç metre genişliğinde, 30 metre derinliğinde bir çukur çıktı.

Çukurun etrafının muntazamlığı bunun sıradan çökme değil, vaktiyle define gizlemek maksadıyla kazılıp üzeri sonradan örtülmüş bir yer olduğu kanaatini uyandırdı, Belediye hemen araştırmaya girişti ama çukurdan tahmin edilen define çıkmadı!

Yıldız'ın kaderine servet kazanma heveslilerinin mekânı haline gelmek yazılmış olmalı ki, saraya sonradan hazine avcıları akın ettiler.

Define söylentisinin kaynağı, Abdülhamid'in 1909'da tahtından indirilmesinin hemen ardından, İstanbul'da yayılan bir fısıltı idi: Abdülhamid, Yıldız Sarayı'ndaki hazinelerini güya tahtından indirilmesinden bir-iki gece önce sarayın bahçesine gömdürmüştü ve sâbık sultanın hazineleri gömüldükleri yerde hâlâ duruyorlardı!

Söylentinin gerçek olduğuna inanan define meraklıları hazineyi ortaya çıkartabilmek maksadıyla sonraki senelerde de sık sık teşebbüslerde bulundular. Meselâ, 1947 Mart'ında her ikisi de İne-

bolulu olan komisyoncu Numan Baba ile tüccar Aziz Özkan, Abdülhamid'in altınlarını bulabilmek için resmî makamlara müracaat ederek kazı izni istediler.

Numan Baba ile Aziz Özkan, Yıldız'ın bahçesinde altınların gömülü olduğunu bir müddet önce bir köyde rastladıkları Mehmed Çavuş adında ak sakallı bir pîr-i fânîden öğrenmişler; hattâ o pîr-i fânî hazinenin yerini bile söylemişti!

Anlattıklarına göre, Hareket Ordusu henüz İstanbul'a girmeden, hükümdarın yakın adamları 30 Mart gecesi padişahın güvendiği dört çavuşa padişaha yapacakları hizmeti kimseye söylemeyecekleri hakkında yemin ettirmiş, çavuşlar askerlerle beraber Abdülhamid'in emriyle Yıldız'ın bahçesine dört saat boyunca torbalar dolusu altın gömmüşlerdi ama yeminlerini tutup kimseye birşey anlatmadıkları için hazine bir türlü bulunamamıştı.

Defineyi kendilerine haber veren Mehmed Çavuş altınları gömen çavuşlardan biri idi ve seneler boyunca muhafaza ettiği sırrı zengin olmak hevesiyle o güne kadar birçok yol deneyen fakat hiçbir işte muvaffak olamayan Numan Baba ile Aziz Özkan'a söylemekte beis görmemişti!

İnebolulu iki define avcısı İstanbul'da yaşayan arkadaşları Rıfat Coşkuntür'ü de yanlarına alarak kıymeti o zamanın parası ile yüzmilyonlarca lira olan altınları bulabilmek için İstanbul Valiliği'ne müracaat edip Yıldız'da kazı izni istediler ve meselenin daha tuhaf tarafı, talep ettikleri izin birkaç gün içerisinde verildi![316]

Kazı 20 Mart 1947 sabahı Beşiktaş Kaymakamı ile Defterdarlık'tan, Saraylar İdaresi'nden ve müzelerden gelen yetkililerin huzurunda başladı... O gün Merasim Köşkü'nün önü bir buçuk metre kadar kazıldı, selâmlık kapısının altında eski bir temel çıkınca kazının sarayın temellerine zarar verebileceği endişesi başgösterdi ama kazılar sonraki günlerde de devam etti.

İstanbul'daki mülkî makamlar kazı sırasında iki telgraf aldılar:

İlk telgraf gazete haberlerine göre memleketin uzak bir köşesinden geliyor, gönderen kişi definenin yerini bildiğini söylüyor ve arayıp bulma hakkının kendisine ait olduğu gerekçesi ile devam eden aramayı protesto ediyordu.

İkinci telgrafı, İstanbul Cezaevi'ndeki bir mahkûm yollamıştı. İddiasına göre altınların gömüldüğü yeri biliyordu, kazı yanlış yerde yapılıyordu ve savcılık izin verdiği takdirde Yıldız'daki kazılara katılmak istiyordu!

Neticede hiçbirşey bulunamadı ve Nisan'ın ortalarında faaliyete son verildi. Definecilerden biri gazetecilere yanlış yeri kazdıklarını, altınları Abdülhamid'in arabaya bindiği yerde, yani tam aksi istikamette aramaları gerektiğini, yeni kazıya oradan başlayacaklarını ve yine bulamadık-

ları takdirde cezaevinden telgraf gönderen mahkûmun bahsettiği yeri kazacaklarını söyledi[317] ama tekrar kazı izni verilmedi.

1959'a gelindiğinde, yeni defineciler ortaya çıktı...

Hikmet Yorgancı, Şerafettin Hadeş ve İsmail Tezcan adındaki vatandaşlar, 3 Nisan 1959'da İstanbul Belediyesi'ne müracaat ederek Yıldız Sarayı'nın bahçesinde define arama izni istediler ve çıkartacakları hazinelerin değerinin yüzde ellisinin de kendilerine ikramiye olarak verilmesini istediler.

Belediye, talep konusunda İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nden görüş istedi; müze Yıldız bahçelerinde arkeolojik eser bulunmadığını bildirdi ama Başkanlık kazıya taraftar idi, ikramiye oranının belirlenmesi için konuyu Belediye Encümeni'ne havale etti ve Encümen 18 Mayıs 1961'deki toplantısında hazine bulunması halinde ödenecek ikramiye miktarını yüzde 25 olarak belirledi.[318]

Kazıya başlanıp başlanmadığı konusunda arşivlerde bir kayda rastlamadım.

Yıldız meselesi seneler boyunca devam ettikten sonra bir şekilde halledilmiş, hattâ iş hazine avcılığına dönmüş ve sarayın bahçesinde bile altın aranmıştı...

Bütün bunlar olup biterken Yıldız'ın yakınındaki bir başka saray, Çırağan hâlâ harabe halinde idi ve Mario Serra, İstanbul Belediyesi ile imzaladığı sözleşmede Çırağan'ı da ayağa kaldırmayı vaadettiği halde hiçbirşey yapmamıştı ve sırada Çırağan'ı bir hâle-yola koyma hayâli vardı...

11. Çırağan'ın lâneti

Eski İstanbul folklöründe *uğursuz, tekinsiz, ecinnili* yahut *lânetli* kabul edilen mekânlar vardır. Bu mekânların çoğu hakkındaki nitelemeler artık unutulmuş olsalar bile, bazıları eski İstanbullular'ın hâlâ hafızalarında durmaktadır...

Böyle mekânlardan biri, Çırağan Sarayı'dır. Mazisi tatsız hadiselerle dolu olan Çırağan'ın üzerinde, İstanbullular'a göre bir lânet mevcuttur: Altında uzanan dehlizlerdeki mezarların lâneti...

*

1871 Eylül'ünün ılık bir sabahıydı...

Kırklarındaki iri yapılı adam, şatafatlı saltanat kayığından koltuk

kapısının önündeki rıhtıma adımını attığı anda tökezledi. Hemen tutup, düşmesine mâni oldular. Sinirlenmişti, *"Bu iş hayra alâmet değil"* dedi, geldiği saltanat kayığına yeniden bindi, *"Saraya!"* buyurdu, Dolmabahçe'ye döndü...

Devrin hükümdarı Sultan Abdülâziz'in inşaatı tamamlanan Çırağan Sarayı'na bu ilk gelişinde rıhtımında tökezlemesini hayra yormayıp sarayı görmeden dönmesi üzerine seneler boyunca Çırağan'ın *uğursuzluğu* ve *lâneti* konuşulacak, üstelik burada yaşananlar söylentileri haklı çıkartır hâle gelecekti...

Sultan Abdülmecid, bugün Çırağan Sarayı'nın bulunduğu arazide mevcut eski sarayın yerine yenisini inşa ettirmek istemiş, projeyi Nikoğos Balyan'a çizdirmiş ama inşaatı başlatmaya ömrü vefa etmemişti...

Abdülmecid'in 1861'deki ölümünden sonra tahta geçen kardeşi Sultan Abdülâziz zamanında proje tekrar ele alındı, yeni hükümdar inşaatla Nikoğos'un oğulları Sarkis ve Agop Balyan'ı görevlendirdi ve Avrupa'dan borç olarak alınan paraların bir kısmı buraya harcandı. Hükümdar etrafındaki sözünü sakınmayan birkaç devlet adamının *"Yapmayın, etmeyin hünkârım. Para bekleyen bu kadar âcil iş varken, altınları saraya yatırmayın"* demelerine kulak asmayacak, *"Çoluk-çocuk sokakta mı kalalım?"* cevabını verip inşaatı devam ettirecekti...

1863'te başlayan ve beş milyon altın harcanan inşaat 1871'de tamamlandı. Çırağan'a ilk gelişinde rıhtımdan geri dönen Abdülâziz daha sonradan buraya yerleşti ama yeni sarayını fazla rutubetli buldu ve Dolmabahçe'ye dönüp orada yaşamaya devam etti.

Ama, Çırağan hiçbir padişaha yâr olmadı! Sultan Abdülâziz inşaatın tamamlanmasından beş sene sonra, 1876'da tahtından indirildi; önce Topkapı'ya, oradan da Çırağan'ın hemen ilerisindeki Feriye Sarayı'na kapatıldı ve birkaç gün sonra Feriye'de katledildi. Yerini alan Beşinci Murad da tahtta 93 gün kalabildi. *"Padişahımız efendimiz çıldırdı"* deyip onu da devirdiler, tahta Sultan Abdülhamid geçti ve ağabeyi Beşinci Murad'ı Çırağan'a kapattı. Başlarında gazeteci Ali Suavi'nin bulunduğu bir grup 1878 Mayıs'ında devrik hükümdarı yeniden tahta çıkartabilmek için Çırağan'ı bastı, baskına müdahale eden Beşiktaş Muhafızı Yedi-Sekiz Hasan Paşa elindeki sopa ile Ali Suavi'nin kafasını kırdı ve baskın son buldu.

Beşinci Murad'ın kadınları ve çocukları ile Çırağan'daki hapis hayatı 28 sene sürecek, saraydan dışarıya 1904'te ancak cenazesi çıkabilecekti....

Çırağan Sarayı, İkinci Meşrutiyet'in 1908'de ilânının ardından 32 yıllık aradan sonra yeniden açılan ve ilk toplantısını 17 Aralık 1908'de Ayasofya'da sonradan adliyeye çevrilen ve yanan eski parlamento binasında yapan ama bina artık küçük geldiği için yeni bir yer arayan Meclis-i Mebusan'a tahsis edildi.

Meclis, Çırağan'daki ilk toplantısını 14 Kasım 1909'da yaptı ama iki ay sonra, 19 Ocak 1910'da çıkan bir yangın Çırağan'ı dış beden duvarları hâricinde tamamen küle çevirdi!

Enkaz neredeyse 80 sene öylece durdu, sarayın tekrar inşa edilip eski haline gelmesi için proje üstüne proje hazırlandı, otel yahut müze olmasına uğraşıldı fakat 1990'lara gelinceye kadar bunların hiçbiri hayata geçirilemedi!

Sebep, sarayın macerasını yakından bilenlere göre bodrumdaki mezarlar idi...

Çırağan'ın inşa edileceği yerin bir bölümünde, 1622'den itibaren bir tekke vârolmuştu: Beşiktaş Mevlevîhanesi...

Üçüncü Selim 1804'te Mevlevîhane'yi yeniden inşa ettirmiş ama İkinci Mahmud 1836'da tekkenin hemen ilerisinde bulunan eski sarayı büyütürken oradaki bir mescid, bir mektep ve daha başka hayır eserleri ile beraber tekkeyi de yıktırmış ve arazilerini saraya dahil etmişti. Mevlevîhane bitişikteki Musahip Abdi Bey'in yalısına nakledilmiş, fakat şeyhlerin, ailelerinin ve dervişlerin mezarları yeni inşa edilen sarayın bahçesinde kalmıştı. İkinci Mahmud tekkeyi yıktırmış ama mezarları yerlerinde bırakmıştı ve kabirlerde her gece kandil yaktırıyordu.[319]

Mevlevîhane'nin kaderinde sanki devamlı şekilde yıktırılmak yazılıydı...

Sultan Abdülâziz'in inşa ettirdiği yeni Çırağan Sarayı yapılırken Musahip Abdi Bey'in yalısı, yani Beşiktaş Mevlevîhanesi de yıktırıldı ve tekke önce Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na, oradan da Maçka'ya taşındı. Maçka'da dört sene kalan Mevlevîhane 1874'te şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Maden Fakültesi olarak kullanılan kışlanın inşaatı başlayınca tekrar yıktırıldı, şeyh ile dervişler Eyüp tarafındaki Bahariye'de yeni inşa edilen yalıya taşındılar ve bu mekân o tarihten itibaren *Bahariye Mevlevîhanesi* olarak bilindi.

Sultan Abdülâziz Çırağan'ın inşaatını başlattığı sırada tekkenin şeyhi Hasan Nazif Dede vefat edeli bir sene olmuş, posta dokuz yaşındaki oğlu, sonraki senelerin meşhur neyzeni ve bestekârı Hüseyin Fahreddin Efendi geçmişti. Çocuk şeyh reşit olana kadar, tekkeyi nâibi idare edecekti.

Beşiktaş'taki tekkenin yıktırılmasının ardından eski şeyh Ha-

san Nazif Dede'nin kabri Maçka'ya, Maçka'daki tekkenin de ortadan kaldırılması üzerine Bahariye'ye; Hasan Nazif Dede'den önceki şeyh Mehmed Said Dede'nin kabri de sonraki senelerde yine Beşiktaş'tan Bahariye'ye nakledildi...

Ama, Beşiktaş Mevlevîhanesi'ndeki diğer bütün Mevlevî kabirleri, Çırağan Sarayı'nın altındaki dehlizlerde kalmıştı...

İnanışa göre uğursuzluk yahut lânet, mezarlara saygı gösterilmeyip üzerlerine saray inşa edilmesiyle başladı. Eskiyi bilen İstanbullular seneler boyunca *"Mezarlar aşağıda öylece dururken üzerine yapılan saray yandı; Çırağan'ı değil tamir etmek, kabirler nakledilmeden oraya çivi bile çakılamaz"* diyorlardı...

Tuhaftır, fakat dedikleri doğru çıktı!

*

Reşad Ekrem Koçu, Amiral Vasıf Bey'e dayanarak, Çırağan Sarayı'nın otel haline getirilmesi için ilk girişimi Balkan Savaşı sırasında Vulford adında bir İngiliz işadamının yaptığını yazar:

> Balkan Harbi sıralarında idi. Vulford adında büyük bir İngiliz işadamı ile tanıştım. Hem Türk dostu, hem de sanat muhibbi yaşlı bir zât idi. İstanbul'un da âşıklarındandı. Çırağan Sarayı'nı otel olarak ihya etmek istedi, mühendis göndererek sondaj yaptırdı; rıhtım sağlam, temeller sağlam, duvarlar kaymamış. Hemen teşebbüse girişmek üzere idi ki, Vulford öldü, ardından da Birinci Cihan Harbi çıktı.[320]

İnkılâplar Türkiyesi'nde saltanat devrinden intikal eden sarayların nasıl kullanılacağının derdine düşüldüğü günlerde, Çırağan Sarayı'nın geleceği de sık sık tartışıldı...

1924'te çıkartılan kararnameler ile Yıldız'ın yanısıra Çırağan ve Feriye Sarayları da şehre gelir sağlayacak turistik müesseseler kurulması için İstanbul Belediyesi'ne kiralanmış, Belediye de Yıldız'ı Mario Serra'ya kiralamıştı.

Yıldız'daki Şale Köşkü'nü kumarhane hâline getirerek 1926'nın 26 Eylül'ünde faaliyete geçiren Mario Serra, Belediye ile yaptığı sözleşmeye göre Yıldız'da kumarhanenin yanısıra turistik mekânlar kuracak, Çırağan Sarayı'nı da restore ederek turistik hâle getirecekti...

Mario Serra kumarhanenin açılışının ardından Yıldız'ın her tarafını ayağa kaldırmaya, burada dans salonları, tenis kortları, binicilik alanları ve golf klübü açmaya heveslendi ama gazinodan elde ettiği kârı daha da arttırma hevesine düşünce sözleşmenin Yıldız ve Çırağan ile alâkalı şartları yerine getirmedi ve kumarha-

nenin kapatılması üzerine de projeler hayata geçemedi.

Devlet, restorasyonuna bir türlü başlanamayan ve kaderine terkedilen harabe halindeki Çırağan'ın tamiri meselesini başrolünde Mario Serra'nın bulunduğu kumarhane macerasının nihayet bulmasından sonra yeniden ele aldı, birbiri ardınca projeler hazırlandı ama bunların tamamı kâğıt üzerinde kaldı.

Kararsızlıklar, hayaller ve netice alınamayan girişimler 1926'dan sonra 60 sene boyunca devam edecekti.

Aşağıda, Çırağan Sarayı ile ilgili girişimlerin sadece bir kısmını tarih sırasına göre veriyorum:

* *1924:* Sarayın yanmayan ve daha önce Şehzade Osman Fuad Efendi'ye tahsis edilmiş olan kısmı ile Hilâfet Mızıkası'nın bulunduğu daire 16 Şubat'ta Baytar Mektebi'ne devredildi. Mektebin kullanmadığı yerler de 3 Aralık'ta Ziraat Müzesi haline getirmesi için Yüksek Ziraat Mektebi'ne tahsis edildi.

* *1929:* Çırağan'ın restorasyonuna bir İtalyan grubu talip oldu. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, şirketin İstanbul Belediyesi'ne gönderdiği teklif mektubunu 20 Ocak 1929'da başbakanlığa iletti ama grup ile anlaşmaya varılamadı.[321]

* *1931:* Sarayın otel haline getirilmesi hayâli son bulmuş gibi idi, mekândan başka şekilde istifade imkânları tartışıldı ve hangi akla hizmet ise, Çırağan'ın *Devlet Matbaası* yapılması düşünüldü!

Cumhurbaşkanlığı, 1931'de Matbaa Müdürlüğü'nden gerekli plânların çizdirilip inşa ve tesis masrafları hakkında bir rapor hazırlamasını istedi. Devlet Matbaası Müdürü, 17 Ekim 1931'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bey'e içerisinde 465 bin 369 liraya malolacak proje ile sarayın değişik yerlerinin fotoğraflarının bulunduğu bir dosya gönderdi fakat saray matbaaya çevrilemedi.[322]

* *1932:* 1932'de, başkanlığını daha önce Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin yaveri Ekrem Rüşdü Bey'in (Akömer) yaptığı Denizcilik Cemiyeti, Çırağan'ın bir spor sarayı haline getirilmesi için girişimlere başladı. Ekrem Rüşdü Bey, Ankara'nın imar plânını hazırlayan Alman mimar ve şehir plânlamacısı Hermann Jansen'e Çırağan'ı gezdirdi, Jansen mekânı beğendi ve spor sarayı yapılması için ideal bir yer olduğunu söyledi. Sarayın alt katına 12'ye 25 metre ebâdında bir yüzme havuzu yapılacak, yukarı katlara da jimnastik, eskrim, boks, güreş, kapalı tenis salonları ve modern bir kayıkhane ile her türlü atletik sporlara uygun yerler inşa edilecekti.[323]

Bu proje de hayata geçemedi...

* *1937:* Devlet, Çırağan'ın tamiri için bir komisyon kurdu. Bayındırlık Bakanlığı'ndan mimar Faruk, Güzel Sanatlar Akademisi'nden mimar Sedat *(Prof. Sedat Hakkı Eldem)*, Müzeler Umum Müdürlüğü'nden mimar Kemal Altan ve Belediye Fen Hey'eti'nden mimar Şemseddin Beyler'den meydana gelen komisyon ilk toplantısını 10 Kasım 1937'de yaptı, aynı gün Çırağan'da incelemelerde bulundu ama bu komisyonun çalışmalarından da bir netice elde edilemedi.[324]

* *1938:* Çabalar, Çırağan Sarayı'nın otel haline getirilmesi üzerine yoğunlaştı. O sene bir gazetede çıkan *"Çırağan Sarayı modern bir otel haline getirilecek"* başlıklı haberde sadece Çırağan'ın değil, Feriye Sarayları'nın da bakımsız halleri anlatılıyor ve projelerden sözediliyordu:

> "...Uzaktan bakılınca İstanbul'un güzel bir manzara arzetmesi için her türlü yeni tesisat vücuda getirilecek ve lüzumlu görülen tadilât yapılacaktır. Bu meyanda harap ve yıkık surlar yıkılacak, Boğaziçi'nde harap bina bırakılmıyacaktır. Başvekil Celâl Bayar, Dolmabahçe ile Ortaköy arasındaki sâhaya yakından alâka göstermektedir.
>
> Ortaköy'de Feriye Sarayları tarihî birer kültür müessesesi olduğu halde maalesef bakımsızlık yüzünden harap olmaya yüztutmuştur. Bir kısmı kömür depolarının arasında kalmış, bir kısmından tütün deposu, mektep vesaire yapılmak suretiyle istifade temin edilmiştir. Maarif Vekâleti, Feriye Sarayları'nın tekrar meydana çıkarılmasını, her türlü tamiratın restore esaslarına göre yapılmasını istemişti. Bu arada harap bir halde bulunan Çırağan Sarayı'ndan ne şekilde istifade olunacağını tesbit etmek üzere bir komisyon vücuda getirilmişti. Komisyonun raporu Maarif Vekâleti tarafından tetkik edilmiş ve Çırağan Sarayı'ndan istifade olunması kararlaşmıştı. İstanbul Belediyesi ise harap sarayın yıkılmasını ileri sürmüştü.
>
> ...Başvekâlet, Çırağan Sarayı'ndan istifade olunması esasını kabul etmiş ve buranın modern bir otel binası haline sokulmasını muvafık bulmuştur.
>
> Vali ve Belediye Reisi Lûtfi Kırdar, bu hususta tedkikler yapmaktadır. Yeniden bir komisyon teşkil edilecek, harap sarayın tamiri ve modern otel binası haline ifrağ olunması için ne kadar para harcanacağı tesbit olunacaktır. Bu iş için Avrupa'daki modern otellerin projelerinden istifade olunacaktır. Ayni zamanda Feriye Sarayları da restore esaslarına göre tamir edilecek, meydana çıkarılacaktır".[325]

* *1945:* İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar, o senenin Aralık'ında Prof. Paul Bonatz ile Yüksek Mimar Sedat Hakkı

Eldem'e enkazı incelettirdi. Bonatz ve Eldem hazırladıkları raporda Çırağan'ın birinci sınıf lüks bir otel olması gerektiğini, birinci kattaki hünkâr sofasının 600 kişinin rahatça yemek yiyebileceği bir restoran haline getirilebileceğini, hol ile yemek salonunun etrafında özel yemekler için iki salon ile üç oyun salonu, iki dinlenme salonu ve iki de bar yapılabileceğini söylüyorlardı. Projeye göre yatak sayısı 160'a çıkabilir, bahçede 150 yataklı bir pavyon inşa edilebilir ve Çırağan bir köprü ile Yıldız Parkı'na bağlandığı takdirde parkta her türlü spor ve gezinti imkânı sağlanabilirdi.

Raporu yayınlayan Akşam Gazetesi, İstanbul'daki İngiliz Basın Ataşesi'nin Thomas Cook gibi uzman bir turizm şirketinin bir yetkilisinin Türkiye'ye getirilmesi gerektiğinden bahsettiğini yazıyor, sonra tavsiyelerde bulunup hükümetin Çırağan'ı Belediye'ye devretmesini, inşaatın ve binanın döşenmesinin bir defalık gümrükten muaf tutularak projeye herkesin desteğinin sağlanmasını istiyordu.[326]

Dr. Lütfi Kırdar ertesi gün Çırağan'ın otel haline getirilmesi konusunda bir açıklama yaptı ve*"Bu iş için millî bir şirketin kurulması mümkündür ve hükümete ait olan binanın Belediye'ye devredileceğini ümit ediyorum"* dedi.[327] Bu arada İstanbul Belediyesi Genel Meclisi de arazi ile binanın otel yapılması için kendilerine devredilmesi talebinde bulunmaya karar verince Lütfi Kırdar, 21 Aralık 1945'te başbakanlığa bir yazı göndererek Çırağan'ı resmen talep etti.[328]

Lütfi Kırdar'ın talebi üzerine 15 Şubat 1946'da çıkartılan 4872 sayılı kanunla, Hazine'nin mülkiyetinde olan Çırağan Sarayı 1953'e kadar otel haline getirilmesi şartıyla arsasıyla birlikte İstanbul Belediyesi'ne parasız olarak devir ve temlik edildi.[329] İnşaata bir türlü başlanamayınca, devir ve temlik müddeti 3 Mart 1954'te çıkartılan 6316 sayılı kanunla 1955 takvim yılının sonuna kadar uzatıldı.[330]

İnşaat yine mümkün olamayınca, Millet Meclisi, 1954'te çıkartılan kanunun öngördüğü sürenin sona ermesini beklemedi ve 20 Mayıs 1955'te kabul ettiği 6574 sayılı kanunla Çırağan Sarayı'nın enkazı ile arazisini Hazine'ye iade etti. Kanun, saray enkazı ile arazinin uygun bir bedelle Emekli Sandığı'na devredilebilmesi için Bakanlar Kurulu'na yetki veriyordu.[331]

Ama, bütün bu teşebbüslerin hiçbiri neticeye ulaşamadı... Çırağan ile ilgili hayallerin hakikat olabilmesi için daha çok uzun seneler geçmesi gerekecekti...

Nihayet, 1980'lere gelindi...

80'lerin başında Lübnanlı işadamı Remzi Sanbar'ın sahibi olduğu

Sanbar Development Corp. şirketi Endonezyalı ortağı ile beraber Çırağan'ı yeniden inşa ederek otel haline getirmek maksadıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurdu. Teklif kabul edildi fakat Endonezyalı ortak projeden vazgeçince, Sanbar bu defa Japon inşaat firması *Kamagai Gumi Co. Ltd.* ve başka ortaklar ile bir konsorsiyum kurdu ve Çırağan 1986'da 49 yıllığına bu konsorsiyuma kiralandı.

Enkazı ayağa kaldırma faaliyeti hemen o sene başladı ama inşaat alanında birkaç ay sonra yangın çıktı ve çalışmalar durmak zorunda kaldı! Mevlevîler yine *"Kabirler orada kaldığı müddetçe bu iş olmaz"* diyorlardı.

İstanbul'daki semazenbaşılardan Kemal Özmen, o günlerde Kültür Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne müracaat ederek Çırağan'ın altındaki dehlizlerde Mevlevîhane zamanından kalan kabirlerin nakli için izin istedi.

İznin verilmesi üzerine Kemal Özmen'in biraraya getirdiği bir grup Mevlevî işçiler ile beraber dehlizlere girdiler. Tonozlarla çevrili olan *hâmûşân,* yani Mevlevî mezarlığı kazıldı, kemikler bezden yapılmış torbalara ayrı ayrı yerleştirildi, çoğu kırılıp parçalanmış olan mermer mezar taşları da orada bırakılmadı, bir kamyona konup Galata Mevlevîhanesi'ne götürüldü, kemikler Galata'nın hâmûşanına defnedildi, taşlar da binanın duvarlarına dayandı.

Naklin tamamlandığı günün gecesi garip bir hadise yaşandı: Mezarları kazan işçilerden biri rüyasına bir çocuğun girdiğini ve *"Beni burada unuttunuz, beni de alıp götürün"* deyip mezarının yerini gösterdiğini haber verince ertesi sabah tekrar Çırağan'a gidildi, işçi rüyasında gördüğü yeri gösterdi, o yer kazılınca bir çocuk mezarı bulundu ve kim olduğu bilinmeyen çocuğun kemikleri de Galata Mevlevîhanesi'ne nakledildi.

Dehlizlerde artık hiçbir mezarın kalmadığı ve tamamının nakledildiği söylenirse de, teknik zorluklar sebebi ile iki kabrin açılamadığından ve üzerlerine basılmaması için bunların kutuyu andıran beton bir mahfaza içerisine alındığından bahsedildiğini hatırlıyorum.

Çırağan'daki inşaat, mezarların naklinden sonra tamamlandı, sarayın etrafına bir otel kompleksi ilâve edildi ve otel 1990'da, saray kısmı da 1992'de hizmete açıldı.

Şimdi yine 1920'li senelere dönelim ve Yıldız Kumarhanesi'nin 1927'de kapatılmasından sonra devletin başlattığı bir başka reddimirasın, Topkapı Sarayı'ndaki hazinelerin memlekete döviz gelmesi için Avrupa'da satışa çıkartılma macerasının ayrıntılarını görelim...

Üçüncü bölüm:

TOPKAPI'DA MÜCEVHER MEZATI

"Hilâfet ortadan kaldırıldıktan sonra, son Halife Türkiye'yi terkettikten sonra, onun bile götürmediği eşyaları biz çaldık. Ne garip değil mi?".

(Seyhan Milletvekili Sinan
Tekelioğlu'nun Meclis'te
17 Aralık 1951'deki konuşmasından)

1.
Her yeni rejimin mücevher satması âdettendir ve de şarttır!

Paris'te Rue de la Paix'de, yani Barış Sokağı'nda 3 numarada faaliyet gösteren mücevher şirketi Rozanès'in aslen İstanbul yahudisi olan sahibi Mösyö Nissim, 1927 yazında memnuniyetten ellerini oğuşturuyordu ve yerinde duramaz halde idi...

Nasıl memnun olmasın ki?

Türkiye Cumhuriyeti'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey'den (Okyar) öyle bir teklif almıştı ki, teklifte isteneni yapabildiği takdirde sadece Fransa'nın değil, dünyanın en meşhur ve en saygın mücevhercilerinden biri olacak, hattâ ilk sırayı alabilecek ve hayallere bile sığmayacak kadar çok para kazanacaktı!

Fethi Bey, Nissim Rozanès'ten büyük bir mücevher satışında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e intikal eden ve Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'nde bulunan mücevherlerin satılmasında aracılık yapmasını istemişti!

Bazıları savaş ganimeti olan, bir kısmı padişahlar tarafından bizzat satın alınan yahut başka hükümdarların hediye olarak gönderdikleri mücevherlerden ve kıymetli eşyalardan meydana gelen Osmanlı hazinesine ait muhteşem eserler ile taşların kaderinin Paris'teki bir mücevher şirketinin sahibine teslim edilmesi hem ekonomik bir ihtiyacın, hem de reddimirasın neticesi idi...

Bu mücevher macerasının acı, acı olduğu kadar da tuhaf ve komik tarafları vardı ve 1927'de satış hevesi ile başlayan bu tuhaflık tâââ 1960'ların başına kadar devam edecekti...

İktidara ihtilâlle gelenlerin devirdikleri rejimi kötüleyip kendilerine meşruiyet sağlamak maksadıyla onlardan kalan hazinelerin *halkın iliğini-kemiğini emenler tarafından milletin parası ile alınmış olduklarını* söylemelerine ve bu hazineleri *devlete maddî gelir sağlamak* gerekçesi ile satmalarına tarihin birçok döneminde rastlanır.

Satma âdetinin ilk örneklerinden biri, İngiltere'de Kral Birinci Charles'ın kafasını 1649'da balta ile kestirip rejimi cumhuriyete çeviren ama 1658'e kadar devam eden bir diktatörlük kuran Oliver

Cromwell'in yaptırdığı satıştır.

İdam edilen Kral, devrinin en seçkin kolleksiyoncularındandı ve Parlamento'nun *"Merhum Kral'ın Mallarının Satışı Kanunu"*nu çıkartmasının ardından Birinci Charles'ın topladığı iki bin kadar tablo, çizim, heykel ve halının tamamı Kral'ın hayli yüksek olan borçlarının ödenip orduya para sağlanması için satıldı. Cromwell hükümdarların hakimiyet alâmetleri olan ve *kralların tiksindirici idaresini hatırlatan* küre ile asânın kırılmasını, 11. asırdan kalma Aziz Andrew tâcının, diğer taçların ve mücevherlerin parçalanmasını da emredince kürenin, asânın ve diğer eşyaların üzerindeki mücevherler söküldü; kıymetli madenden yapılmış olan kısımları eritilip para basımında kullanıldı. Diğer kraliyet mücevherlerinin de bir kısmı imha edildi yahut satıldı.

Cromwell'in elden çıkarttığı objelerin bazılarını İspanya Kralı'nın Londra'daki büyükelçisi Alonso de Cardenas sessiz-sadasız satın alıp İspanya'ya göndermiş ve İngiliz Kraliyet Hazinesi'nden geriye cülus törenlerinde kullanılan bir sandalye, birkaç kılıç, âyinlerde içerisine kutsal sıvı konan altın bir ampulla, yani ufak bir kap ve bir de kaşık kalmıştı!

Eritilen yahut imha edilen kraliyet hâkimiyetlerinden taç, küre ve iki adet de asâ Cromwell döneminin sona erip kraliyetin 1660'da yeniden tesisi ile tahta geçen İkinci Charles tarafından yeniden imâl ettirilecek, satılan mücevherlerin arasında bulunan 104 karatlık meşhur *Stewart Safiri* de İngiltere'ye yine İkinci Charles'ın zamanında dönecek ve tekrar kraliyet hazinesine konacaktı.

Tahta geçen İngiliz kral ve kraliçelerinin, son olarak da Kraliçe Elizabeth'in 1952'de tahta çıkış merasiminde elinde tuttuğu küre ile asâ, 1660'da imâl ettirilen yeni hakimiyet alâmetleridir...

*

Benzer bir satış iki buçuk asır kadar sonra Fransa'da oldu ve Fransız tâcına ait bazı mücevherler Üçüncü Cumhuriyet döneminde, 1887'de açık arttırma ile elden çıkartıldı!

Fransa'da son cülus merasimi 1775'de 16. Louis için yapılmış ve tâca ait mücevherler o merasimden sonra bir daha kullanılmamışlardı. 1789'da patlayan ve krallığı deviren ihtilâlde birçok bina tahrip edilmiş, bazı kıymetli eşyalar ve mücevherler çalınıp satılmış, derken monarşinin tekrar geri gelmesini heveslendirme ihtimalini önlemek için tâca ait mücevherlerin derhal satılması düşünülmüş ama bu işin nasıl yapılacağına bir türlü karar verilemediği için toplu ve resmî bir satış mümkün olamamıştı.

Satış kararı ihtilâlden neredeyse bir asır sonra verildi ve mü-

cevherlerden bazıları 1886 Aralık'ında çıkan kanunun ardından 12 Mayıs 1887'de Louvre Sarayı'nda mezata kondular. Devletin sattığı mücevherlerin arasında 19 karatlık *Grand Mazarin* isimli meşhur elmas da vardı ve müzayededeki objelerin üçte ikisini Amerikan mücevher şirketi Tiffany&Co.'nun aldığı söyleniyordu...

Fransız Maliye Bakanlığı'nın gözetiminde yapılan satıştan 7 milyon 221 bin 560 frank elde edildi.

Bu meblâğ 2022 kuru üzerinden 120 milyon dolar ediyordu...

1887'deki mezata konan mücevherlerden biri, İmparator Üçüncü Napoleon'un, karısı Eugénie (1826-1920) için 1855'te Fransız mücevher imâlâtçısı François Kramer'e yaptırdığı elmas broş satışın üzerinden 121 sene geçtikten sonra 2008'te yeniden Paris'e döndü ve eski mekânına, Louvre Müzesi'ne kondu...

Broş, 1877'deki satış kataloğunun "5" numarasında yeralıyordu...

Mücevherci Emile Schlesinger broşu 1877'de 42 bin 200 franga New York'un iş dünyasının ve sosyetesinin önemli bir mensubu olan Caroline Astor için satın almış, Astor 1908'de ölünce mücevher başkalarına intikal etmiş; ilk satışından 121 sene sonra, 15 Nisan 2008'de bu defa New York'ta mezata çıkmıştı ve hâlâ 1855'te imâl edildiği zaman konduğu kutuda idi...

Christy'nin mezatı hukukî bir mesele çıktığı için mahkeme kararıyla ertelendi ama Louvre Müzesi ile Louvre'un Dostları isimli grup müzayede şirketi ve broşun sahibi ile temasa geçtiler ve mücevheri 6 milyon 720 bin euroya satın alıp Eugenie'nin Louvre'da muhafaza edilen diğer mücevherlerinin yanına koydular.

1925 ilkbaharında, Avrupa ve Amerika'da bir başka mücevher satışı haberleri işitildi. Gündemde bu defa, 1917'deki Sovyet Devrimi'nden önce Rusya'nın hâkimi olan Romanof Hanedanı'na ait mücevherlerin satışı vardı...

Sovyetler'in elinde sadece Romanoflar'a ait olanlar değil, çok daha fazla mücevher bulunuyordu. Yetkililer devrimden itibaren ve özellikle de Stalin'in 1922'de Komünist Partisi'nin Genel Sekreterliğine gelmesinin ardından aristokratların evlerindeki mücevher, altın, gümüş, porselen ve tabloları toplayıp depolara koymuşlar, İkinci Katerina'nın döneminden itibaren muhafaza edilen imparatorluk mücevherleri ile Çar'ın ailesine ve hanedanın diğer mensuplarına ait mücevherler de Kremlin'de muhafaza altına alınmıştı.

Sovyet Finans Komitesi, 1925 Mayıs'ında mücevherlerden bazı-

larının resmî şekilde satılmasına karar verdi. Satış düşüncesinin temelinde, elde edilecek gelirin Rusya'nın o günlerde berbat vaziyette olan ekonomisine katkı için kullanılması fikri vardı, hattâ İkinci Katerina'nın tâcı ile *"Orlof Elması"* diye bilinen Rusya'ya ait en önemli iki mücevherin de satılacağı söyleniyordu. Yine söylentilere göre, Sovyetler hazinenin Birleşik Amerika'da satılmasını istiyorlardı ama Fransa ile de temas edilmişti.

Romanof tâcına ait mücevherlerin 496 adet olduğu konuşuluyordu fakat bu adet de söylentiden ibaretti, gerçek sayı bilinmiyor ve etrafta mücevherlerin değeri olarak abartılı rakamlar uçuşuyordu.

Devrim sırasında bazı mücevherlerin çalındığı iddialarının yaygınlaşması üzerine Moskova'daki yabancı diplomatlar 26 Mayıs 1925'te hazinenin saklandığı Kremlin'e davet edildiler ve mücevherleri gördüler. Ama birbirini kovalayan söylentiler bu defa başka şekil aldı, 1926 Ocak'ında Birinci ve İkinci Katerina'nın, Birinci Nikola'nın ve İkinci Aleksandr'ın mezarlarının açıldığı ve çok kıymetli mücevherlerin bulunduğu iddia edildi...

Arada, Rusya'dan gizlice getirtilen bazı mücevherlerin Avrupa'da yine gizli şekilde müşteri bulduğu da oluyordu ve Londra'da, 1925'te, Rus tâcına ait bazı mücevherlerin satıldığı iddia edildi...

Satış, mücevher çalmakla suçlanan Joseph Betts'in yargılanması sırasında verdiği ifadede ortaya çıktı. Betts çalmakla suçlandığı mücevheri satın aldığını, bir pazar sabahı Aldgate semtinde Rus tâcına ait mücevherlerin satıldığını, satışın evlerde yahut kapı aralıklarında yapıldığını, alıcıların gözden geçirmeleri için taşların yer tezgâhlarında sergilendiğini ve hiç kimsenin mücevherlerin nereden geldiğini sormadığını söyledi.[332]

1926 Ocak'ında Amerikan ve İngiliz mücevherciler Moskova'ya giderek Sovyet yetkililerle satış konusunda görüşmeler yaptılar ve mücevherleri de tek tek incelediler. Kısa bir müddet sonra Amerikan, İngiliz ve Fransız mücevherciler arasında bir satın alabilme yarışı başladı, Sovyetler'i bazı mücevherleri satmaya ikna ettiler ve aldılar ama Fransızlar bu arada fiyatları gittikçe yükselttiler.

Çar İkinci Nikola ile karısı Çariçe Aleksandra'nın gözdesi ve akıl hocaları olan rahip Rasputin'i 1916'da öldüren ve ihtilâl sonrasında Paris'te sürgünde yaşayan Prens Feliks Yusupov'un Amerika'da 250 bin dolara siyah inciden bir kolye sattığının duyulmasının ardından hazinenin Amerika'ya gönderileceği söylentileri çıktı. Hattâ, Amerikalılar'ın İkinci Katerina'nın tâcı ile Birinci Paul'ün mücevherli kılıcını satın aldıkları bile iddia edildi ama sonradan iddianın asılsız olduğu anlaşıldı.

Sovyet yetkililer, 1926 sonunda Avrupa'da ciddî bir pazar araş-

tırması yaptılar. Moskova'da sadece Romanoflar'a ait mücevherlerin değil, kraliyete ve aristokrat ailelere ait diğer mücevherlerin de satışa konması tartışılıyordu.

Elden çıkarılacak mücevherler nihayet belirlendi ve Sovyetler çoğu 18. asırdan kalma 124 parça devlet mücevherini 16 Mart 1927'de Londra'nın önde gelen müzayede şirketlerinden Christie'de mezata çıkarttılar. Satılanlar arasında Çar Birinci Paul'ün kabzası baştan aşağı elmaslarla kaplı tören kılıcı ile İkinci Katerina'ya ait olduğu söylenen ve Rusya'nın son çariçesi Aleksandra'nın 1894'te son çar Nikola ile yapılan düğününde taktığı taç da vardı.

Ama, Abdülhamid'in mücevherlerinin satışından sonra yaşanan hayal kırıklığı Rus mücevherlerinin satışının ardından da yaşandı ve müzayededen beklenenin çok altında gelir elde edildi. 124 parça mücevher 80 bin 561 pounda satılmıştı, bu meblâğ o zamanın kuruna göre 400 bin, 2022'nin kuru ile de 6 milyon 720 bin dolar ediyordu!

Avusturya-Macaristan'ın, yani Habsburg İmparatorluğu'nun sürgündeki son imparatoriçesi Zita (1892-1989) da o günlerde Cenevre'de rehine konan imparatorluk tâcına ait bazı mücevherleri kurtarmaya çalışıyordu.

Mücevherlerin, Habsburglar'ın son imparatoru ve Zita'nın kocası Karl'ın 1922'de İsviçre'deki sürgün günlerinde Macar tahtına geçebilme teşebbüsüne malî kaynak temini için teşrifatçısı Baron Bruno von Steriner tarafından rehnedildikleri zannediliyordu ama rehin muamelesinin hangi memlekette yapıldığı meçhuldü: Dolandırıcılık iddiasıyla Fransa'da tutuklanıp İsviçre'ye gönderilen ama beraat eden Baron von Steiner ise mücevherler ile bir alâkası olmadığını, bunları İmparator'un Macar tahtına geçebilme mücadelesi sırasında rehine koymayıp sattığını söylüyordu.

Aynı günlerde peşine düşülen bir başka mücevher daha vardı: 137 karatlık sarı renkli Fierontin elması...

Karl, Rönesans döneminde Medici Ailesi'nde bulunan ve daha sonra Viyana'daki Hofburg Sarayı'na getirilen bu elması savaşın ardından İsviçre'ye sürgüne giderken yanına almış ama kısa bir müddet sonra elmas ve Karl'ın beraberinde götürdüğü diğer bazı mücevherler çalınmıştı. 137 karatlık elmas Güney Afrika'ya yollanmış fakat izi kaybedilmiş, söylentilere göre daha sonra Birleşik Amerika'ya gönderilmiş ve üç parçaya ayrılıp satılmıştı. İtalyan Hükümeti'nin de elmasın peşinde olmasına rağmen araştırmalar bir netice vermemişti...

Neticede, rehnedildiği söylenen imparatorluk mücevherlerinden de, Florentine Elması'ndan bir haber alınamadı!

*

Daha önce kraliyet yahut imparatorluk olan veya hâlâ aynı sistemle idare edilen fakat hükümdar değişikliği yaşanan memleketlerde hanedan mücevherleri sık sık gündeme gelmişti ve bunun bir örneği de Burma kraliyet ailesine ait meşhur zümrüttü...

Dünyanın en kıymetli zümrütlerinin çıkartıldığı Burma'nın Mogok bölgesinde bulunan 560 karatlık bir yakut iki parça olacak şekilde kesilip traşlanmış, *"Nga Mauk"* ve *"Kallahpyan"* isimleri verilen iki taş haline getirilmişti. Ördek yumurtası boyundaki Nga Mauk 98, Kallahpyan da 74 karat idi.

Nga Mauk, Burma'nın son kralı Thibaw Min'in (1859-1916) şahsî hazinesinde idi. Burma'yı Hindistan'ın bir bölgesi yapan İngilizler, kralı Thibaw Min'i 25 Kasım 1885'te ailesi ile beraber Mandalay'daki sarayından çıkartıp Hindistan'a sürgüne göndermişler, kral sürgüne giderken Nga Mauk'u da yanında götürmüş ve emniyet altında tutabilmek için Edward Sladen adında kendisine refakat eden bir İngiliz albaya emanet etmiş ama geri alamamıştı.

Burmalılar, Sladen'in yakutu İngiltere Kraliçesi Victoria'ya hediye ettiğine ve taşın daha sonra Hindistan kraliyet tâcına konduğuna inanıyorlar.

Thibaw Min'in soyundan gelen Burma kraliyet ailesinin mensupları bugün hâlâ zümrütü arıyor ve hukukî girişimlerine Londra'da devam ediyorlar...

1908'de tahtından feragat eden Fas Kralı Abdülâziz'in sürgünde bulunduğu sırada iktidara dönebilmek için gereken masrafları karşılayabilmek maksadı ile Fransa'da 250 bin dolar karşılığında rehin ettiği mücevherleri 1909 Aralık'ında Hotel Drouot'da mezata kondu. Ama, Fas'ın Abdülâziz'den sonra tahta geçen kardeşi Abdülhafız mezatın yapılacağı 6 Aralık'ta Hotel Drouot'ya borçları ve alacaklıların muhtemel zararlarını karşılamak maksadıyla 300 bin dolarlık bir çek gönderip satışı durdurdu.[333]

Abdülhafız da tahtta üç sene oturabildi ve 1912'de feragat etmek zorunda kaldı...

Mücevher satışı sırası artık Abdülhafız'da idi. 1920 Ekim'inde İspanya'da yaşadığı sırada Mercantile Bank'ın beş sene boyunca Madrid'de temsilciliğini yapan Frederick Wittram ile New York'a 183,15 karatlık bir elmas gönderdi. Sabık kral, elmasın tek parça olarak yahut traşlanıp küçük parçalara ayrılarak satılması konu-

sundaki kararı da Wittram'a bırakmıştı.[334]

Ve, bu taş da kayboldu! Elmas, Frederic Wittram'ın Aquitania transatlantiği ile New York'a ulaşmasından hemen sonra gümrük deposuna kondu ve bir daha izi bulunamadı!

*

Devrik hükümdarlara ait eşyaların bir diğer satışı 1954'te, Mısır'da yapıldı...

Mısır'ın son kralı Faruk'un, Kahire'deki Kubbe Sarayı'nda zengin bir kolleksiyonu vardı...

Faruk 23 Temmuz 1952'de askerî bir darbe ile devrildi, 26 Temmuz'da tahttan feragat etti ve sürgüne gönderildi. Kubbe Sarayı'ndaki kraliyet mücevherlerinin dışında kalan antik paralar, madalyalar, pullar, Gallé imzalı vazolar, antikalar ve tablolar askerler tarafından Sotheby'de ilki 12 Şubat 1954'te yapılan ardarda mezatlarda sattırıldı!

Mısır hükümeti, satışı Türk gazeteleri de dahil olmak üzere dünya basınına verdiği ilânlarla önceden duyurmuştu.[335]

Ama, cuntanın başında bulunan General Necip 1933'te sadece on adet basılan, piyasaya verilmeyen son derece nadir on dolarlık bir altını sattırmadı ve Mısır'daki yeni rejim ile Birleşik Amerika arasındaki ilişkileri sağlamlaştırması maksadıyla olacak, Amerika'ya gönderdi!

Sabık kral, sürgünde yaşadığı Roma'da satışın yasadışı olduğunu iddia edip alıcıları dâvâ edeceğini duyurdu ama mezat buna rağmen yapıldı ve bazı parçalar yüksek fiyatlara alıcı buldu. Meselâ pul kolleksiyonu 390 bin, elmaslı bir paskalya yumurtası 18 bin 500, enfiye kutusu 32 bin 200 dolara satıldı.

Mısır hükümeti Faruk'un kolleksiyonunun satışından 2 milyon dolar elde etmişti...

8 milyon dolar değer biçilen 56 parça mücevherin de 1954 Temmuz'unda New York'ta mezata konacağı açıklandı ama mücevherlerin arasından 1 milyon 400 bin dolar değer biçilen bazı parçalar Kahire'de çalındı ve bir sene sonra şehrin varoşlarındaki bir evde bulundular.[336]

Türkiye'nin Abdülhamid'e ait mücevherleri 1911'de Paris'te mezat ile satması, işte tarih boyunca hemen her memlekette vârolan bu geleneğin bir örneği idi ve geleneği sonraki senelerde başka memleketler de devam ettirdiler...

2.
Bu kadar çamur atmaya küfe bile kâfi gelmez!

Sultan Abdülhamid 1877 Nisan'ında Dolmabahçe'den Yıldız Sarayı'na taşınmış, Yıldız o tarihten sonra 32 sene boyunca devletin idare merkezi; Abdülhamid'in 1909'da tahttan indirilmesinden sonra da başta jurnal, mücevher ve talan tartışmalarının merkezi olmuştu.

İstanbul'da Rumî takvimle 31 Mart, Milâdî takvimle de 13 Nisan 1909'da ayaklanma başlaması üzerine Selânik'ten yola çıkan Hareket Ordusu'nun payitahta girmesinin ardından başında Şevket Turgut Paşa'nın bulunduğu birlikler 25 Nisan sabahı Yıldız Sarayı'nı teslim aldılar.

Abdülhamid'in 27 Nisan'da tahtından indirilip Selânik'e sürgüne gönderilmesinden sonra Yıldız'daki maiyeti ya tutuklandı yahut onlar da sürgüne yollandılar ve kurulan tesbit hey'etleri Mayıs başından itibaren sarayda yoğun şekilde bir evrak, para, senet ve mücevher arayışına başladı.

Devrik hükümdarın hususi odasından başlayarak sarayı elden geçiren komisyon Deutsche Bank ve Bank-ı Osmanî'de bulunan hisse senetleri ile hesapların defterlerini, 136 bin lira kıymetinde Bank-ı Osmanî senedi, 300 bin lira kadar banknot, Taşoda'daki bir sandıkta altın ve gümüş paralar, mücevherler ve üç adet de kasa buldu. Kırılarak açılan iki kasadan 90 bin liralık altın ve gümüş, gizli bir bölmede bulunan diğer iki kasadan da 584 adet mücevher, 14 murassa nişan, şehzadelerle sultanlara ait 25 parça mücevher, diğer kasalardan 24 bin lira ile yaklaşık 8 bin kuruşluk gümüş mecidiye, Selanik'e sürgün edilen Abdülhamid'e gönderilmek üzere hazırlanan iki elbise çantasından senetler, sarayın müze kısmında ortaya çıkartılan kasalardan da altı adet şimendifer ve 18 adet Esham-ı Umumiye-i Osmaniye tahvili ile dinî muhtevalı nadide yazma eserler çıktı. Bir başka yerde de gümüş üzerine pırlanta işlemeli bir taç ile aynı şekilde yapılmış bir gerdanlık bulundu ve bu iki parçaya değer biçmesi için çağırılan Kapalıçarşı esnafından Mişon Montiyan Efendi, üzerlerinde 290 karat pırlanta olan taş ile gerdanlığın 1775 lira edeceğini söyledi.[337]

O günlerde ortalığı bazı söylentiler kapladı: Yıldız'a giren askerlerin, milletvekillerinin ve araştırma hey'eti mensuplarının sarayı yağmaladıkları; Abdülhamid'in Selânik'e giderken yanında götürmek istediği mücevher dolu çantanın da devrik hükümdarın Yıldız'ı terkettiği sırada çalındığı söyleniyordu...

Bu söylentiler, özellikle de mücevher çantasının çalınması id-

diaları hükümdarı *mazlum* ve *Ulu Hakan* olarak gören çevreler tarafından bugün de arada bir hâlâ gündeme getiriliyor ve nasıl cereyan ettiği tam olarak ortaya çıkartılamayan çanta hadisesi hakkında birbirinden tamamen farklı versiyonlar ileri sürülüyor...

*

Yıldız'ın yağmalandığı söylentileri konusunda o günlerde hiçbir hukukî girişimde bulunulmadı. Hadise basının iddiaları on sene sonra, Mütareke döneminde, yani İttihad ve Terakki'nin işbaşından ayrılıp bazı liderlerinin Türkiye'yi terketmelerinin ardından ve Damad Ferid Paşa'nın sadareti sırasında *İttihadçı avı* yaşanırken tekrar gündeme getirmesi üzerine bir daha alevlendi, yağmaya katıldıkları iddia edilenler mahkemeye çıkartılıp mahkûm edildiler ise de daha sonra affedildiler!

Yıldız yağması hakkındaki ilk haberlerden biri 12 Nisan 1919'da İkdam Gazetesi'nde çıktı. Gazete, 31 Mart hadisesi sırasında İttihadçı reislerin Yıldız Sarayı'ndan kıymetli eşya, mücevherat ve nakit para almaları iddiaları hakkında tahkikata başlandığını, çok sayıda delil elde edildiğini ve bunları gaspeden kişilerin isimlerinin de belirlendiğini yazıyordu.

O günlerde Harbiye Nezareti bünyesinde ve Refik Paşa'nın başkanlığında bir*"Tedkik-i Seyyiat"* yani *"Suçları İnceleme"* Komisyonu teşkil edildi ve komisyon Hareket Ordusu'nun kumanda hey'etinde bulunan ve Yıldız ile alâkalı iddialarda isimleri geçen bazı subaylar ile bürokratlardan yazılı olarak bilgi vermelerini istedi.

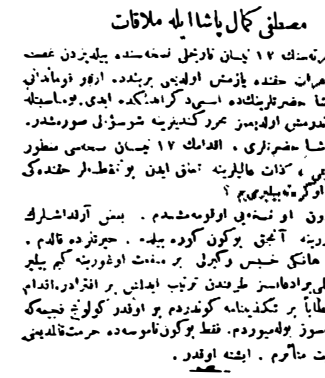
Gazeteler yine o sırada Abdülhamid'in mücevher dolu kayıp çantasını da gündeme getirdi; çantada 900 bin liralık mücevher, tahvil ve nakit para bulunduğu iddia edildi ve sonraki günlerde de Yıldız'ı yağmalamakla suçlanan askerlerle sivillerin isimlerinin yeraldığı listeler yayınlandı.[338] Listelerde isimleri geçenler haberleri tekzip ederlerken basın bu defa da Abdülhamid'in mühürleri meselesini diline doladı ve bazı kişilerin hükümdarın vefatından sonra mühürleri kullanarak kendi menfaatlerine belge imâl ettiklerini yazdı!

İkdam'da 17 Nisan 1919'da yayınlanan listede o günlerin önde gelen askerlerinden birinin de ismi geçiyordu: Mustafa Kemal Paşa'nın...

Gazete, Paşa'nın Yıldız'dan elmaslı ve incili gerdanlık aldığını ileri sürüyordu!

31 Mart isyanı sırasında yüzbaşı olan ve suçlamanın yapıldığı günlerde Şişli'deki evinde Anadolu'ya geçiş hazırlıklarını yapıp temaslarda bulunan Mustafa Kemal Paşa cevabını bir başka gazete vasıtası ile verdi. Paşa, İkdam'daki iddiayı görüp görmediğini so-

ran İleri Gazetesi'nin muhabirine *"...Namusa da hürmet kalmadığını görmekle gayet müteessir olduğunu"* söyledi ve şöyle dedi:

مصطفى كمال پاشا ايله ملاقات

اقدام جريده‌سنك ١٢ نيسان تاريخلى نسخه‌سنده يلديزدن عصمت اولونان جواهرات حقنده يازمش اولديغى برينجى اركان حربيه مصطفى كمال پاشا حضرتلرينك ده اسمى ذكر اولنمكله ايدى. بو مناسبتله مشاراليه كوندرمش اولديغمز تحرير كنديلرينه شو سؤال صورتيله مورد‌شدر.

— پاشا حضرتلرى ، اقدامك ١٢ نيسان سنه‌سى مطور عالمكز اولديغى حالده اسناد عالملرينه اتفاق ايدن بو نقطه‌لر حقنده‌كى مطالعاتكز نى اوكرنه بيليريم ؟

— دون او نسخه‌يى اوقومه‌مشدم . بعض آرقداشلرك اخبارى اوزرينه آنجق بوكون كوره بيلدم . حيرتزده قالدم . بو كيم بيلير هانكى خبيث وكيرلى بر منفعت اوغورينه كيم بيلير هانكى زوالى برادعاسز طرفندن ترتيب ايدلش بر افترادر. اقدام غرضه‌سنه خطاباً بر تكذيبنامه كوندردم بو اوقدر كولونج جيه‌جك سويله‌يه‌جك سوز بولهميوردم. فقط بوكون نامو سه‌ده حرمتقلديغى كورمكله غايت متأثرم . ايشته اوقدر .

Mustafa Kemal Paşa'nın, Yıldız Sarayı hakkında çıkartılan ve isminin de karıştırılmak istendiği asılsız iddialara cevabı (*İleri*, 19 Nisan 1919).

"Dün o nüshayı okumamıştım. Bazı arkadaşların ihbarı üzerine ancak bugün görebildim. Hayretlerde kaldım. Bu kimbilir hangi hasis ve gizli bir menfaat uğruna kimbilir hangi bir zavallı iz'ansız tarafından tertip edilmiş bir iftiradır. İkdam Gazetesi'ne hitaben bir tekzipname gönderdim. Bu o kadar gülünç bir faciadır ki, söyleyebilecek söz bulamıyorum. Fakat bugün namusa da hürmet kalmadığını görmekle gayet müteessirim. İşte o kadar".[339]

Resmen suçlanan paşalar, subaylar ve bürokratlar ile Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den ayrılan İttihadçı liderlerden bazıları daha sonra başkanlığını Nemrut Mustafa Paşa'nın yaptığı askerî mahkemede yargılanıp çeşitli cezalar aldılar. Ama, Damad Ferid Paşa'nın sadaretten ayrılıp yerine Tevfik Paşa'nın geldiği ve memlekette gerginliğin azaldığı günlerde uzun ve karmaşık bir hukukî süreç başladı ve Temyiz, mahkûm edilenlerin tamamını 6 Ocak 1921'de zamanaşımını dikkate alarak beraat ettirdi.[340]

*

Yıldız yağması, 1933'te yeniden dâvâ konusu oldu...

Osmanlı Meclisi'nde Kerbelâ milletvekili olan Nuri Bey'in evinde bir ihbar üzerine 1933 Kasım'ında mahkeme kararı ile arama yapıldı ve Yıldız Sarayı'na ait olduğu iddia edilen inci işlemeli 12 adet yatak örtüsü, perde, mineli altın leğen ile sapı yakutlu bir de ibrik bulundu.

Savcılık zamanaşımı sebebi ile ceza takibatına gerek görmedi ama eşyalara elkoyup yediemin olarak Topkapı Sarayı'na gönderdi. Nuri Bey bunun üzerine mahkemeye başvurarak iade talebinde bulundu ve elkonulan eşyaları 1923'te Amerika'dan getirttiğini iddia etti. Ama, Abdülhamid'in müzeye çağırılan musahiplerinden Nadir Ağa eşyaları tanıyıp saraya misafir gelen sultanların kullanmaları için çıkartıldığını söyleyince[341] mahkeme Nuri Bey'den bu eşyaların kendisine ait olduğunu ispat etmesi gerektiği gerekçesi ile talebi reddetti,[342] Hazine de tarihî eşyayı yanında alıkoyduğu iddiası ile Nuri Bey'in aleyhine dâvâ açtı.

İstanbul Beşinci Hukuk Mahkemesi'nde görülen dâvânın dosyası Adliye Sarayı yangınında yandığı için dâvâ baştan başladı, 20 Mayıs 1934'te şahit olarak çağırılan Nadir Ağa ile Halide isimli saraylı bir hanım örtülerin, perdelerin, leğenin ve ibriğin Abdülhamid'e ait olduğunu söyleyince[343] mahkeme 1934 Ekim'inde eşyaların Yıldız'a ait olduklarının belirlendiği gerekçesi ile hepsinin hazineye intikaline karar verdi.[344]

*

27 Nisan 1909'da tahtından indirilen Sultan Abdülhamid'in Selânik'e sürgüne gittiği sırada mücevher çantasının çalındığı iddiası hakkındaki en gerçekçi bilgiyi bizzat hükümdarın ağzından Halid Ziya Uşaklıgil yazmaktadır.

Sultan Reşad'ın başkâtipliğini yapan Halid Ziya, hükümdarın 1911'deki Rumeli seyahatinde Selânik'e de uğradıkları sırada orada Alâtini Köşkü'nde kapalı tutulan Abdülhamid'e padişahın selâmını götürmekle vazifelendirilmiş, devrik hükümdar kardeşi Sultan Reşad'a iletilmesi için çanta meselesinden bahsetmişti ve Halid Ziya Abdülhamid'in söylediklerini hatıralarında şöyle nakledecekti:

> "Biz Yıldız'dan çıkarken benimle beraber buraya gelen kadınefendinin bir çantası vardı. Bu çantanın içinde mücevherat, nukud [nakit para] ve esham [hisse senetleri] vardı. Mecmuu [tamamı] mühim bir mikdara bâliğ olan kıymetli şeyler. O gece kargaşalık içinde kadınefendi arabaya binerken kadınefendi bu çantayı orada hazır bulunan zevattan birine tevdi etmiş, hemen alınmak üzere. Fakat telâşla çanta geri alınmadan arabalar yola düzülmüş ve çanta o zâtta kalmış. Onu almış olan zât kimdi? Çanta muhteviyatı ne oldu? O zamandan bugüne kadar yapılan müracaatlardan ve teşebbüslerden bir netice alınamadı. Tahkikat daha ziyade derinleştirilirse belki bir netice hâsıl olur. Çantanın bu suretle ziyaa uğraması çok teessüfe şâyân bir hadisedir".[345]

3.
Abdülhamid'in sadece mücevherlerini değil, kedisini bile sattılar!

Sultan Abdülhamid'in Selânik'e sürgün edilmesinden sonra Yıldız Sarayı'nda yapılan teftişlerde ortaya çıkartılan mücevherler için bir komisyon kurulmuş, bulunan mücevherler listelenip def-

terlere kaydedilmişti.

Ama, tasnif sırasında birkaç şehzade ile sultandan gelen bazı talepler komisyon üyelerini hayli şaşırttı:

Bazı hanedan mensupları, aile büyüklerinin vefatlarından sonra Sultan Abdülhamid'in ölen sultanlara ve şehzadelere ait mücevherleri aldırarak Yıldız'a koyduğunu ve miras hakları olan mücevherlerin kendilerine intikal etmediğini söyleyerek bunların iadesini istediler![346] Sultan Abdülâziz'in kızlarından Emine Sultan, Abdülhamid'in Sultan Abdülâziz ile padişahın annesinin mücevherlerini alıp Abdülâziz'in vârislerine vermediğini ve bunların şeriata göre kendilerine intikalinin gerektiğini söyledi. Sultan Abdülâziz'in oğullarından Şehzade Seyfeddin Efendi ile daha başka hanedan mensupları da Abdülhamid tarafından alınmış olan aile mücevherlerinin iadesini talep ettiler.[347]

Müracaatların ardından mücevherlerin menşei hakkında geniş bir soruşturmaya girişildi. Bazı hazine görevlilerinin bilgilerine başvurulup kayıtlar incelendiğinde iddiaların doğru olduğu, hattâ Sultan Abdülhamid'in Sultan Abdülmecid'in hanımı ve Sultan Reşad'ın da annesi Servetseza Kadınefendi'nin mücevherlerini bile Yıldız'a aldırdığı ortaya çıktı. Yıldız'a götürülmüş olan başka mücevherler arasında Şehzade Mahmud Celâleddin Efendi'ye, Refia ve Fatma Sultanlar'a ait olanlar ile Hazine-i Hümayun'dan getirtilenler de vardı.

Abdülhamid'in mücevherleri ile diğer hanedan mensuplarına ait olanlar tek tek belirlenip ayrıldı[348] ve ilk fiyat takdirlerinden biri Kapalıçarşı'da kuyumcu Mişon, yine Kapalıçarşı'da kuyumcu Aşuz Ferikyan (?) ile Emniyet Sandığı muhammini Manuk Efendiler'e yaptırıldı.[349] Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa da vaziyeti 10 Ekim 1909'da hükümete bildirdi.[350]

Mücevherler listeler halinde bir deftere kaydedildikten[351] sonra Abdülhamid'in Hazine-i Hümâyûn'dan aldıkları iade edildi;[352] annesi vasıtası ile Sultan Reşad'a intikal etmesi gerekenler hükümdara verildi, Fatma ve Refia Sultanlar ile Şehzade Mahmud Celâleddin Efendi'ye ait olanlar ayrıldı,[353] sultanların mücevherleri Hazine-i Hassa'ya gönderildi,[354] her iki sultanın Emniyet Sandığı'na olan borçlarının Abdülhamid'e ait mücevherlerin satışından elde edilecek gelirden yahut hazinenin borçlar kaleminden ödenmesine karar verildi,[355] Kanunî Sultan Süleyman'a ait olan ve Abdülhamid'in Tüfekçibaşı Tahir Paşa'ya hediye ettiği kılıç da *"Paşa"* unvanı geri alınan ve artık sadece *"Efendi"* olan eski baştüfekçiden istendi.[356]

*

Şimdi yine 1909'a, Yıldız Sarayı'nda bulunan Abdülhamid'e ait

mücevherler bahsine dönelim...

Mücevherlerden devrik hükümdara ait oldukları belirlenenler Osmanlı Bankası'nın kasalarına kondu ve hemen ardından satılmaları için çalışmalar başladı![357] Hükümet, 24 Ekim 1909'da kıymetleri 2 bin franga kadar olanların Türkiye'de, daha pahalı olanlar ile değerleri belirlenemeyenlerin devlete gelir sağlamak için Avrupa'da mezata konarak satılmalarına karar verdi ve Sultan Reşad kararı tasdik etti.[358]

Ama, uygulama böyle olmadı. Meclis-i Vükelâ, yani hükümet, İçişleri Bakanlığı'nın talebi üzerine 21 Şubat 1910'da, Sultan Abdülhamid'den kalan mücevherler ile hisse senetlerinin vazifesini daha geniş imkânlar içerisinde yapabilmesi için Donanma-i Osmanî İane-i Milliye Cemiyeti'ne devrine karar verdi...[359]

Satış, Donanma Cemiyeti'ne gelir getirmek için yapılacaktı. Hükümet, bu defa 31 Mayıs 1910'da mezatın Paris'te yapılmasına, mücevherlerin demir sandıkları içerisinde gönderilmelerini kararlaştırdı ve bu iş için Paris'e kimlerin gideceğini belirledi.[360]

Satılmalarına karar verilen mücevherler, 419 adet idi...

Mücevherlerin Avrupa'da satılması için canla-başla çaba gösteren Maliye Nazrı Cavid Bey o günlerde yabancı kuruluşlarla, meselâ Orosdi-Back'ın Paris'teki merkezi ile yazışmalar yapıyordu.[361] Maliye'ye müracaat eden bazı kişiler de mücevherleri toptan satın alma teklifinde bulunmuşlar ama teklifleri reddedilmişti.[362]

Hükümet, 30 Mart 1911'de Mebusan ve Âyân Meclisleri'ne Donanma Cemiyeti'ne devredilen mücevherlerin arasında üzerlerinde kıymetli taş bulunan nişanlar ile tarihî ve millî kıymet taşıyanların dışında kalanların satılmaları kararını onayladı.[363] Karar, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa ile Maliye Nazırı Cavid Bey tarafından Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerinden ve Sultan Reşad'ın başkâtibi olan Halid Ziya Bey (Uşaklıgil) vasıtası ile[364] saraya sunuldu, lâyiha hükümdarın 2 Nisan'da imzalaması ile kanunlaştı ve mücevherlerin satışında hukukî engel kalmadı.[365]

Sonraki günlerde mücevherlerin yurt dışında satılmaları için temaslar ve hazırlıklar başladı. Hükümet, satışın Paris'te ve Fransa'nın önde gelen mücevhercilerinden Robert Linzeler tarafından yapılmasına karar verdi; Sultan Reşad da, Bakanlar Kurulu'nun hazırladığı talimatname ile satış sözleşmesini 10 Temmuz 1911'de tasdik etti.[366]

1825'ten itibaren kuyumculuk ve mücevhercilik yapan bir ailenin mensubu olan Robert Linzeler (1872-1941) mücevher alanında-

ki tecrübesi ile biliniyor, kıymetli madenlerden markasını taşıyan pahalı objeler de imâl ediyordu ve Fransa'nın en önemli mücevher uzmanlarındandı.

Linzeler, mücevherlerin Paris'te satılmaları kararının resmîyet kazanmasından önce İstanbul'a davet edildi, Abdülhamid'in Osmanlı Bankası'nın kasalarında bulunan mücevherleri önüne serildi ve her parçayı tek tek inceleyip kıymet belirledi.

Maliye Nazırı Nail Bey ile Robert Linzeler, Sultan Reşad'ın satış sözleşmesini tasdikinden bir gün sonra, 11 Temmuz 1911'de, İstanbul'daki Fransız Başkonsolosluğu'nda on maddelik bir sözleşme imzaladılar ve Başkonsolosluk sözleşmeyi tasdik etti.[367] Paris'e dönen Linzeler belgeyi 17 Temmuz'da Fransız makamlarına da onaylattı.

Sözleşmeye göre sigorta ettirilerek Osmanlı Bankası tarafından bankanın Paris şubesine gönderilecek olan mücevherler 17 Ekim 1911'den sonra George Petit Galerisi ile bedestende düzenlenecek müzayedelerde mezat komiserinin marifeti ile satılacak, müzayede öncesinde basılacak olan satış kataloğu basına dağıtılacak, bu masrafları Robert Linzeler karşılayacak ve hizmetlerinin karşılığında ikramiye olarak gayrısafi satış bedelinin yüzde üçünü alacak, meblâğın geri kalanı Osmanlı Bankası'nın Paris şubesine yatırılacaktı.

Sonraki günlerde sigorta muameleleri de tamamlandı ve mücevherler Paris'e yollandı.

*

PERLES, PIERRERIES
BIJOUX ET OBJETS D'ART PRECIEUX
ayant appartenu à
S. M. LE SULTAN ABD-UL-HAMID II
VENTE AUX ENCHERES PUBLIQUES A PARIS
1° GALERIE GEORGES PETIT, 8, rue de Sèze, les lundi 27, mardi 28 et mercredi 29 novembre, à 2 heures.
2° HOTEL DROUOT, salles 7 et 8, du lundi 4 décembre au lundi 11 décembre à deux heures.
Me F. LAIR-DUBREUIL, Commissaire-priseur, 6, rue Favart, 6.
M. ROBERT LINZELER, Expert, 9, rue d'Argenteuil.
EXPOSITIONS
PARTICULIÈRE
PUBLIQUE
GALERIE GEORGES PETIT,
le samedi 25 novembre, de 1 h. 1/2 à 5 heures.
GALERIE GEORGES PETIT, le 28 novembre.
HOTEL DROUOT, le 3 décembre.

Paris gazetelerinde, Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satış ilânı.

Mücevherler sözleşme gereği Paris'te iki ayrı parti halinde mezata çıkartılacaklardı. İlk satışın 27, 28 ve 29 Kasım 1911'de George Petit'in Seze Sokağı'nda 8 numaradaki galerisinde, ikinci partinin de 4 ile 11 Aralık arasında Paris'in önde gelen müzayede mekânlarından olan ve o tarihte 16 ayrı mezat salonunun faaliyet gösterdiği Hotel Drouot'nun 7 ve 8 numaralı salonlarında yapılması kararlaştırıldı.

Fransa'nın o dönemdeki en önemli sanat eseri tüccarlarından olan ve mesleği babasından devralan George Petit (1856-1920), aynı zamanda Fransız empresyonist resminin güçlenmesini sağlayan galericilerin de başında geliyordu. Claude Monet, Camille Pissaro, Auguste Rodin, Alfred Sisley, Auguste Renoir ve James

Abott McNeil Whistler gibi sanatçıların sergileri Petit'in galerisinde açılmış, aynı mekânda çok önemli mezatlar da yapılmıştı. George Petit'in kendisi de geniş ve önemli bir kolleksiyonun sahibi idi ve ölümünden bir sene sonra tablo, heykel ve daha başka dekoratif sanat eserlerinden meydana gelen bu kolleksiyon galerisinde düzenlenen bir müzayede ile satılacaktı.

Mezatın ilk ayağının George Petit'in galerisinde yapılmasını organize eden Robert Linzeler, mezat komiseri olarak Paris'te düzenlenen çok önemli müzayedeleri idare eden ve *"mezat komiserlerinin prensi"* diye bilinen Fernand Lair-Dubreuil (1866-1931) ile anlaştı.[368] Mezat için o zamanın baskı tekniğine göre gayet şık olan resimli bir katalog bastırılmış;[369] kataloğun önsözünü Fransız şair, romancı ve Akademi üyesi Jean Richepin (1849-1926) yazmıştı.

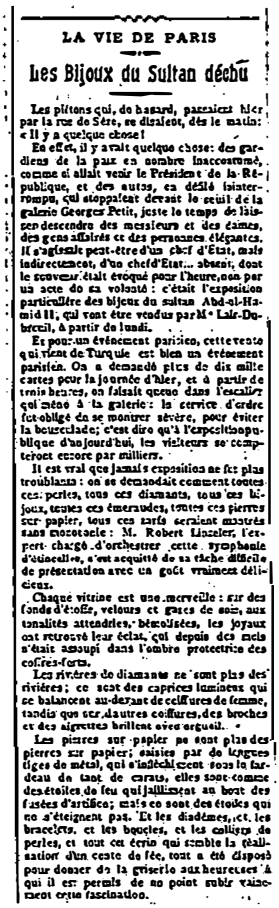
1911 sonbaharında İstanbul'u ziyaret eden Richepin'e hükümetin talimatı ile Sultan Abdülhamid'in Osmanlı Bankası'nın kasalarına nakledilen mücevherleri gösterilmiş; masaya serilen inciler, elmaslar, zümrütler, safirler, topazlar ve birbirinden kıymetli diğer taşlar şairi mestetmişti.

Richepin'e mücevherlerin gösterilmesinin sebebi, Paris'te yayınlanacak olan mezat kataloğunun önsözünü Fransa'nın meşhur şairinin yazmasının istenmesi idi[370] ve Richepin talebi kabul edip katalog için süslü ifadelerle dolu bir önsöz kaleme aldı.

*

Paris gazeteleri satışa geniş alâka gösterdiler.[371] Satıştan önce 26 Kasım 1911'de George Petit'in galerisinde; 3 Aralık'ta da Hotel Drouot'da sergilenen mücevherler hakkında gazetelerde bir hayli haber çıktıktan sonra mezatlar belirlenen günlerde, yani 4 ile 11 Aralık arasında yapıldı.[372]

Müzayededen en fazla obje alanların başında Paris'te yaşayan İstanbul doğumlu elmas tüccarı ve sanayici Atanik Eknayan (1847-1925) ile müzayedeyi düzenleyen Robert Linzeler geliyordu ve müşteriler arasında Türkiye doğumlu daha başka Erme-

LA VIE DE PARIS

Les Bijoux du Sultan déchu

Les plitons qui, de hasard, passaient hier par la rue de Sèze, se disaient, dès le matin: « Il y a quelque chose!

En effet, il y avait quelque chose: des gardiens de la paix en nombre inaccoutumé, comme si allait venir le Président de la République, et des autos, en défilé ininterrompu, qui stoppaient devant le seuil de la galerie Georges Petit, jusque le temps de laisser descendre des messieurs et des dames, des gens affairés et des personnes élégantes. Il s'agissait peut-être d'un chef d'Etat, mais indirectement, d'un chef d'Etat... absent, dont le souvenir était évoqué pour l'heure, non par un acte de sa volonté : c'était l'exposition particulière des bijoux du sultan Abd-el-Hamid II, qui vont être vendus par Me Lair-Dubreuil, à partir de lundi.

Et pour un événement parisien, cette vente qui vient de Turquie est bien un événement parisien. On a demandé plus de dix mille cartes pour la journée d'hier, et à partir de trois heures, on faisait queue dans l'escalier qui mène à la galerie : la service d'ordre fut obligé de se montrer sévère, pour éviter la bousculade; c'est dire qu'à l'exposition publique d'aujourd'hui, les visiteurs se compteront encore par milliers.

Il est vrai que jamais expositions ne fit plus troubler : on se demandait comment toutes ces perles, tous ces diamants, tous ces bijoux, toutes ces émeraudes, toutes ces pierres sur papier, tous ces tarfs seraient montrés sans encombre : M. Robert Linzeler, l'expert chargé d'orchestrer cette symphonie d'étincelles, s'est acquitté de sa tâche difficile de présentation avec un goût vraiment délicieux.

Chaque vitrine est une merveille : sur des fonds d'étoffe, velours et gazes de soie, aux tonalités attendries, bémolisées, les joyaux ont retrouvé leur éclat, qui depuis des mois n'était assoupi dans l'ombre protectrice des coffres-forts.

Les rivières de diamants ne sont plus des rivières; ce sont des caprices lumineux qui se balancent au-devant de coiffures de femme, tandis que ces autres coiffures, des broches et des aigrettes brillent avec orgueil.

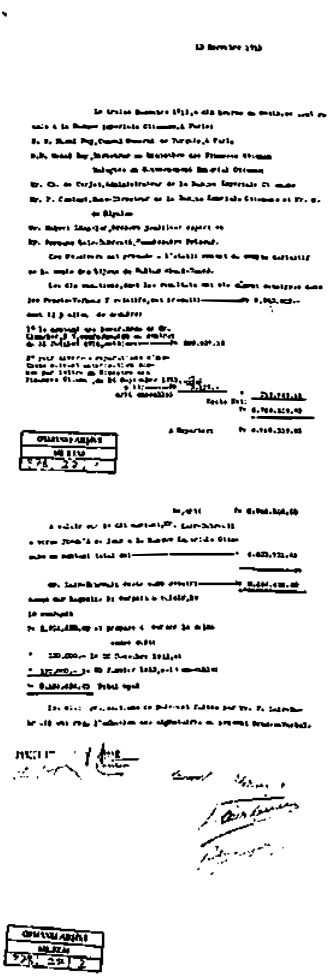
Les pierres sur papier ne sont plus des pierres sur papier; saisies par de longues tiges de métal, qui s'infléchissent sous le fardeau de tant de carats, elles sont comme des étoiles de feu qui jaillissent au bout des fusées d'artifice; mais ce sont des étoiles qui ne s'éteignent pas. Et les diadèmes, et les bracelets, et les boucles, et les colliers de perles, et tout cet écrin qui semble la réalisation d'un conte de fée, tout a été disposé pour donner de la griserie aux heureuses à qui il est permis de ne point subir vainement cette fascination.

Paris gazetelerinde, Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satış haberi.

niler ile Yahudiler de vardı.

Diğer alıcılardan bazılarının isimlerini buraya naklediyorum:

Sıvacıyan, Margosyan, Zoreyian, Georges Aron, Hertz, Roseneau, Roger Blum, Raoul Blum, Clerc, Grunberg, Janeisch, Stichkine, Fones, Bella Kohn, Bienenfeld, Rosenthal, Bassol, Lurcott, Couriel, Romeu, Gordon, Meyer, Franck, Stettiner, Boivin, Founes, Pollack, Linke, Daniel, Achille Fould, Borowski, Kellner, Paulme, Rubin, Biéville, Ben Simo, Kourkia, Spanier, Rodrigues, Bourdier...[373]

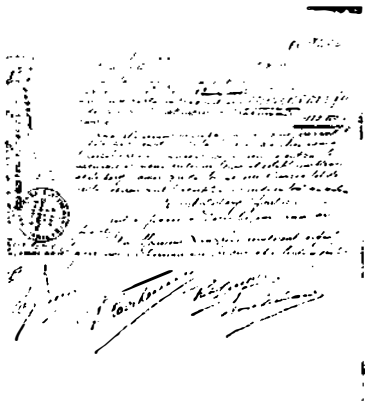
Mücevherlerin satışından sonra Türk yetkililer ile Fransız tarafının 13 Aralık 1911'de Paris'te imzaladıkları hesap mutabakatı (*BOA*, ML.EEM, 878-27/1 ve 2).

Müzayedenin ilk günü Paris'ten İstanbul'a çekilen bir telgrafta *"Mücevheratın füruhtunda yolsuzluklar görülüyor. Günahtır. Milletin hukukunu müdafaa ve himaye etmenizi hamiyetinizden bekleriz. Osmanlılar nâmına Mehmed"* deniyordu.[374]

George Petit'in galerisinde ve Hotel Drouot'da yapılan müzayedelerden 6 milyon 980 bin 902 frank elde edildi. Satış gelirinden Robert Linzeler'e sözleşme gereği verilecek yüzde 3 komisyonun karşılığı olan 209 bin 427 frank 15 santim ve Osmanlı Maliye Bakanlığı'nın izni ile yapılan bazı bakımlar için harcanan 3 bin 115 frank düşüldüğünde Türkiye'ye 6 milyon 768 bin 359 frank 85 santim kalıyordu ve bu meblâğ o günün kuru ile 295 bin 220 lira ediyordu.[375]

Satışı organize eden Robert Linzeler, mezat komiseri Fernand Lair-Dubreuil, Türkiye'nin Paris Başkonsolosu Hüsnü Bey, Türk Maliye Bakanlığı'nın direktörlerinden Sezai Bey, Osmanlı Bankası'nın idarecilerinden Cerjat (?) ile bankanın müdür yardımcıları Contant ve Sigalas, 13 Aralık 1911'de Paris'teki Osmanlı Bankası'nda biraraya geldiler ve Fransızca bir hesap özeti hazırlayıp imzaladılar.[376] Mezat komiseri

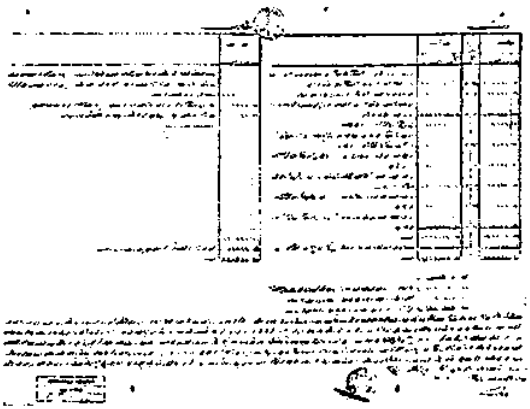
Fernand Lair-Dubreuil'ün metninde aynı meblâğların yeraldığı ve altında da aynı şekilde imzaların bulunduğu bir diğer hesap özetini 26 Aralık'ta mühürleyip tasdik etmesinden sonra, Robert Linzeler, satışlardan elde edilen ve Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'ne gidecek olan 6 milyon 768 bin 359 frank 85 santimi üç parti hâlinde Osmanlı Bankası'na yatırdı.[377]

Mezat Komiseri Fernand Lair-Dubreuil'ün Paris'te 26 Aralık 1911'de tasdik ettiği hesap mutabakatı (Fransız müzayede şirketi Ader-Tarjan-Picard'ın arşivinden).

İstanbul Hükümeti'nin yapılabilmesi için aylarca uğraştığı mücevher satışı nihayet tamamlanmıştı ama elde edilen meblâğ Amerikan basınına göre tahminlerin oldukça altında kalmıştı ve tam bir hayal kırıklığı idi! 3 ile 4 milyon dolar getireceği düşünülen mücevherlerin satış bedeli 1 milyon 398 bin dolar idi.[378]

*

Hesap mutabakatının ayrıntılı Türkçe tercümesi (*BOA*, ML.EEM, 948-15/3).

Abdülhamid'in devrilmesinden sonra sadece bir kısım eşyası ve bazı mücevherleri değil, Yıldız'da bulunan bir Ankara kedisi ile ufak boyda ve bol tüylü *loulou* denen Pomeranya cinsi iki köpeği de satıldı ve bu üç hayvanı son dönem Arap şiirinin çok önemli bir ismi; Türk asıllı olan, Mısır Hıdivleri'nin himayelerinde ömür süren, bir müddet İstanbul'da kalan ve Türkiye'deki gelişmeler hakkında da eserleri bulunan Mısırlı şair Ahmed Şevki (1868-1932) satın alarak Kahire'ye götürdü ama hayvanlar orada fazla yaşamadılar.

Ahmed Şevki'nin oğlu Hüseyin Şevki, kedi ile köpeklerin macerasını hatıralarında anlatır:

...Sultan Abdülhamid tahttan indirildiğinde Yıldız Sarayı'nın eşyaları açık arttırmayla satışa çıkarıldı. Babam, Abdülhamid'in hükümdarlığına saygısından dolayı satılan mallardan hiçbirşey almak istemiyordu. Ancak biz baskı yaparak iki Loulou köpeğini aldırdık. Köpekler sahiplerinden ayrılığa dayanamayarak yemek yemeyi bıraktılar, üzüntülerinden bir süre sonra da öldüler. Çağırdığımız baytar köpeklerin üzüntüden başka sorunlarının olmadığını söylemişti.

Yıldız'dan bir de Ankara kedisi aldık, adını *"Zenbil"* koyduk. Yani, *"Kar"*...[379] Çünki, rengi bembeyazdı. Zenbil, köpekler gibi vefâkar değildi; sahibinden ayrı düştüğüne hiç üzülmedi ama aristokrat alışkanlıkları bizi çok yordu. Nitekim sadece tavuk eti yiyor, toprak üzerinde yatmıyor, zavallı annemin odasını tercih ediyordu! Biçare annem Zenbil'i rahatsız etmemek ve ürkütmemek için saatlerce yerinden kımıldamıyordu.

Ama, bu sosyete kedisi aristokratlığının kurbanı oldu. Şöyle ki:

Birgün memleketten bir hafta için ayrılacaktık. Zenbil'i Matariye'deki evimizde bıraktık, beslemesi için de bir hizmetçi ayarladık ve hergün tavuk satın almasını tembihledik. Gel gör ki hizmetçi tavuğu kendisi yiyor, Zenbil'e de kemiklerini veriyormuş. Kedi bu durumu protesto ederek yemeyi bıraktı ve açlıktan öldü. Zavallı Zenbil! Ne kadar da güzeldi! Ondan sonra hayatımızda tüyleri onunki gibi yumuşak, civadan daha kaygan ve patileri düzgün başka bir kedi görmedik.

Babam, Türkiye'ye gitmeyi çok isterdi; çünki Türkler'i çok severdi. Kimbilir, damarında dolaşan Türk kanından dolayı olabilir mi?[380]

*

Yıldız Sarayı'ndaki mücevherlerin tamamı satılmamış, bazıları bir tarafta tutulmuştu...

Ertesi sene, bu mücevherlerin arasında bulunan ve Kapalıçarşı esnafından Mişon Montiyan Efendi'nin daha önce 1775 lira değer biçtiği taç ile gerdanlığın da sattırılması, elde edilecek gelirin vaktiyle Sultan Mahmud'un kızlarından Âdile Sultan'a ait olan ve Kandilli'de kız lisesi olarak kullanılmasına karar verilen okula verilmesi için 22 Mayıs 1912'de Sultan Reşad'ın iradesi çıktı.[381]

Mücevher tartışmaları sonraki yıllarda da devam etti. 1914'te, eski milletvekillerinden Reşid Matran'ın Paris'te Sultan Abdülhamid'e ait olduğunu iddia ettiği bazı mücevherleri rehin ettiği ve sattığı yolunda İstanbul'a gelen haber Bâbıâlî'den Dışişleri'ne ve Paris Sefareti'ne, İçişleri'nden de Harbiye Nezareti'ne kadar devleti ayağa kaldırdı.

Reşid Matran'ın mücevherleri Abdülhamid'den aldığını söylediğinin duyulması üzerine Harbiye Nazırı Enver Paşa, o sırada Beylerbeyi Sarayı'nda tutulan sabık hükümdara meseleyi sordurttu ve Abdülhamid'den böyle bir hadiseden haberi olmaması bir yana,

Reşid Matran adında bir kimseyi de tanımadığı cevabı geldi.

Bakanlıklar arasında yapılan yazışmalarda Reşid Matran'ın bu mücevherleri *aşırdığı* söyleniyordu, Fransız makamları ile de temasa geçildi ama netice alınamadı.[382]

Sultan Abdülhamid'in ismi dünya elmas piyasalarında 1933'te yeniden telâffuz edildi ve ona ait olduğu söylenen 59 karatlık *Regent* ve ondan daha ufak olan *Prenses Mathilde* ismi verilmiş iki elmas, Paris'teki bir mezatta 1 milyon 600 bin franga satıldı.

Elmasları mezata bir rehin şirketi koymuştu. Abdülhamid'in ismi verilmeyen bir yakını, hükümdarın kolleksiyonundan olduğunu söylediği taşları yirmi sene önce rehnetmiş, aldığı meblâğın faizini bir sene öncesine kadar her yıl düzenli olarak ödemiş ama son taksidi veremeyince şirket taşları müzayedeye çıkartmıştı.

Satış bedeli olan 1 milyon 600 bin frank o zamanın döviz kuruna göre 62 bin 500 dolar ediyordu ve bu meblâğın 2022'deki karşılığı 1 milyon 400 bin dolar idi...

Paris'teki mücevher satışının üzerinden 85 seneden fazla zaman geçecek ve hükümdarın mücevherlerinin 1911'de mezata konduğu Hotel Drouot'da, 3 Temmuz 1996'da, Sultan Abdülhamid ile alâkalı 47 adet obje yine müzayede ile satışa çıkartılacaktı...

Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Sultan'ın torunlarının sattıkları objelerin arasında Antranik imzalı minyatürlü madalyonlar, Fausto Zonaro'ya ait üç adet tablo, halılar ve nâdir Yıldız porselenleri ile Türk hattının önemli isimlerine ait levhalar vardı ve satıştan yaklaşık 476 bin dolar elde edildi.

Ama, asıl ses getiren satış 6 Nisan 1998'de yine Hotel Drouot'da yapıldı ve Sultan Abdülhamid ile ailesine ait mücevherli eşyalardan kitaplara, yemek takımlarından resimlere, İznik porselenlerinden elyazmalarına, halılara, seccadelere, aynalara, dişçi levazımatına ve sümene kadar 158 adet obje, mezatla satıldı!

Müzayededeki objelerin hemen tamamı Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra kızlarından bir sultan tarafından muhafaza edilmiş, hanedan 1924'te sürgüne gönderilince bu sultan Lübnan'a gitmiş, giderken herşeyi yanında götürmüş ve 1952'de Osmanoğulları'nın kadın mensuplarına memlekete giriş izni verilmesi ile İstanbul'a dönmüş ve götürdüğü herşeyi geri getirmişti.

Abdülhamid'in kızının 1957'de hayata veda etmesinden sonra eşyalar kızkardeşlerinden birinin oğluna tartışmalı bir şekilde geçmiş, hattâ cenaze evinden kamyonetle kaçırıldığı ve bir Fransız diplomatın yardımıyla Avrupa'ya götürülüp bir kasaya kondukları

konuşulmuştu...

Objeleri seneler sonra Abdülhamid'in İsviçre'de yaşayan torun çocuklarından biri Hotel Drouot'da müzayedeye çıkardı.

Paris'teki satış Türkiye'nin gündemini yoğun şekilde meşgul etti, en fazla da üç objenin, Abdülhamid'e ait üç adet şahsî mührün üzerinde duruldu ve mühürlerin Avrupalı bir kolleksiyonere gitmeyip Türkiye'ye getirilmesi gerektiği söylenip yazıldı.

O güne kadar hanedana ait objelerin satıldığı müzayedelerden hep uzak durmuş olan Türkiye, tartışmaların ardından ilk defa böyle bir mezata katıldı ve Paris Büyükelçiliği'ne arttırmaya katılma talimatı gönderildi. Fakat devletin bu işe ayırdığı para kâfi gelmedi; mühürlerden ikisini vergiler hariç 538 bin 682 franga Türk işadamı iki kardeş, diğer mühür ile öteki objeleri de mezata katılan başkaları satın aldılar ve iki mührün yeni sahipleri, bunları daha sonra Topkapı Sarayı'nda düzenlenen bir törenle saraya hediye ettiler.

Zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Topkapı Sarayı'ndaki törenden önce işadamı kardeşlere bir mesaj gönderdi. Demirel, mesajında *"Kültür varlığımızın korunması ve tarihimize sahip çıkılması yönünde bir vatandaş olarak ortaya koyduğunuz bu örnek davranışı takdirle karşılıyorum. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmada devletimizin yanısıra toplumumuzun da sorumluluk duygusu içinde hareket etmesi büyük önem arzetmektedir. Bu itibarla örnek davranışınızın tüm toplumumuz için ilham kaynağı teşkil ettiğini düşünüyorum. Sözkonusu mühürlerin kültür hazinemize kazandırılmasındaki onurlu davranışınızdan ötürü teşekkür eder, bu vesileyle sevgi ve selâmlarımı iletirim"* diyordu.

Reddimiras sanki biran için sona ermiş gibi idi... O tarihten 87 sene önce Abdülhamid'in mücevherlerini Paris'teki aynı mekânda mezata koyan ve daha sonra da Topkapı Sarayı'ndaki hazineleri satmaya teşebbüs eden devlet, artık Abdülhamid'in mühürlerinden *"kültür hazinesi"* diye bahsediyordu...

Ama, Abdülhamid ile yakın çevresindekilere ait eşyaların mezat macerası daha bitmemişti...

Hotel Drouot'daki müzayedede müşteri bulamayan objeler ile Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'a ait eşyalardan meydana gelen 137 adet yeni parti obje, yedi sene sonra, 8 Mart 2005'te yine Hotel Drouot'da mezata kondu. Bu son müzayedede satılanlar arasında Ayşe Sultan'ın *"Babam Abdülhamid"* isimli hatıralarının orijinal elyazmasının bir kısmı ile Abdülhamid'in oğullarından Şehzade Ahmed Nureddin Efendi'nin 90 sahifelik yayınlanmamış hatıraları da vardı.

Şimdi 1920'li senelere, Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin satılması teşebbüsüne dönelim...

4.
Hazinenin bitmeyen devriâlemi

Topkapı Sarayı ile İstanbul'un diğer müzelerindeki hazine eşyası Birinci ve İkinci Dünya Savaşları senelerinde muhafaza maksadıyla iki, devletin yeni başkentinde bulunmaları ve satış düşüncesi ile de yine iki defa olmak üzere toplam dört seyahat yaptı.

Hazine, Birinci Dünya Harbi sırasında Konya'ya gönderildi; savaştan sonra iki defa Ankara'ya gitti, orada kasalara kondu, satılmaları için Fransa'da girişimlerde bulunuldu ve İstanbul'da kalan eserlerden bazıları da İkinci Dünya Savaşı senelerinde muhafaza edilmeleri için Niğde'ye yollandılar.

Ama, hazinenin Ankara'da kasalardaki en kıymetli parçalarının mevcudiyeti sonradan unutulacak; mücevherler Topkapı'ya ancak 1963'te, Ankara'ya götürülmelerinin üzerinden 36 sene geçtikten sonra dönebileceklerdi...

Sarayda muhafaza edilen imparatorluk hazinesindeki mücevherler, altınlar ve kilolarca ağırlıktaki kıymetli taşlar padişahlar tarafından biraraya getirilmişler fakat padişahlardan bazıları hazinenin sonradan dolaştığı kadar dolaşmamış, o kadar uzun yol katetmemişlerdi!

Saraydaki hazineler 1911'de patlayan Trablusgarp ve 1912'de çıkan Balkan Savaşları sırasında İstanbul'un ciddî tehlike altına girmesi üzerine sandıklara yerleştirilmişlerdi ve gerektiği takdirde Anadolu'ya nakledilmek üzere bekletiliyorlardı.

Aynı endişe 1912'de çıkan Balkan Savaşı'nda da yaşandı fakat hazineler yerlerinde kaldılar ama Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında müttefik donanmalarının Çanakkale'yi bombalamaya başlamaları ve cephelerdeki vaziyetin de pek iyi gitmemesi üzerine payitahtın düşman işgaline uğraması ihtimaline karşı başta Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'ndeki kıymetli eşyalar olmak üzere İstanbul'daki farklı mekânlarda bulunan diğer kıymetli objelerin daha güvenli bir yere nakledilmelerine karar verildi.

Topkapı Sarayı'ndaki hazine ilk yolculuğunu Birinci Dünya Savaşı senelerinde yaptı ve İstanbul'da başına bir iş gelmesi ihtimaline karşı 1914 Aralık'ında bir saray muhafız birliğinin refakatinde Haydarpaşa'dan trene konarak Konya'ya gönderildi. Kısa bir müddet sonra saraydaki Mukaddes Emanetler de yine Konya'ya

yollandı ve o zamanki ismi *Hazine-i Evrak* olan Devlet Arşivi'ndeki belgelerin bazıları yine Konya'ya nakledildi. Hazine ve emanetler İplikçi Camii'nde muhafaza altına alındı,[383] arşiv de Anber Reis Camii'ne yerleştirildi.

O günlerde sadece hazinelerin değil, hükümetin, sarayın ve Sultan Reşad'ın bile İstanbul'dan Konya'ya gitmeleri gerektiği söyleniyordu...

İstanbul'a yönelik tehdidin ortadan kalkması üzerine hazine birkaç parti hâlinde geri getirildi, Medine Müdafii Fahreddin Paşa'nın 1917'de iki bin civarında askerin muhafazası altında İstanbul'a gönderdiği Medine Emanetleri de Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'ne kondu...

Hazineler İstanbul'a dönmüş ve Medine'den gönderilenler ile daha da zenginleşmişlerdi ama bu defa da İstiklâl Harbi başladı. Ankara, hazinenin ve Kutsal Emanetler'in İstanbul'u işgal altında tutan müttefiklerin, özellikle de Yunanlılar'ın eline geçmesi ihtimalinden endişe hissediyordu. Meclis Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya göre Yunanlılar'ın İstanbul'a gelmelerinin sebeplerinden biri, bu hazinelere sahip olabilmekti...

Paşa, İcra Vekilleri Hey'eti Reisi'ne, yani Başbakan Rauf Bey'e (Orbay) Büyük Taarruz'un öncesinde, 2 Ağustos 1922'de Ilgın'dan çok gizli kaydıyla bir yazı göndererek endişelerinden bahsetti ve hazineler ile Kutsal Emanetler'in Ankara'ya nakledilmeleri için İstanbul Hükümeti nezdinde teşebbüslerde bulunulmasını istedi.[384]

Hükümet, Mustafa Kemal'in endişelerini hemen ertesi günü *mahrem,* yani *gizli* bir kararname haline getirdi; İcraVekilleri Hey'eti Reisi, yani Başbakan Rauf Bey de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği cevabî telgrafta kararın Dışişleri ve Hâmid Bey vasıtası ile İstanbul'a ulaştırıldığını haber verdi.[385]

3 Ağustos 1922'de hazırlanan 1739 sayılı kararname, İstanbul Hükümeti'nin Topkapı Sarayı'ndaki Kutsal Emanetler ile kıymetli eşyaların düşmanın eline geçmemesi için Ankara'ya gönderilmesi tavsiyesinde bulunmasını öngörüyordu. Ankara'nın resmî görevi *Kızılay temsilcisi* olan İstanbul'daki mümessili Hâmid Bey vasıtası ile başlatılan teşebbüste öncelik Kutsal Emanetler'e verilecekti.[386]

Hâmid Bey konuyu Sadrazam Tevfik Paşa'ya iletti. Görüşmesi hakkında Ankara'ya 8 Ağustos 1922'de gönderdiği yazıda *"Paşa'nın talebe pek sıcak bakmadığını ama makul bulduğunu, nakil hususunda bazı zorluklardan bahsettiğini, ortada telâşı gerektirecek bir vaziyet olmadığını ve Kutsal Emanetler'in zaten sandıklarda muhafaza edildiğini söylediğini, basının konudan haberdar olmasını istemediğini"* ifade ediyor,[387] Rauf Bey de bütün bu gelişmeleri

Mustafa Kemal Paşa'ya bildiriyordu.[388]

Kutsal Emanetler ile Topkapı Sarayı'ndaki birbirinden kıymetli cevâhirin Ankara'ya veya daha başka bir güvenli bölgeye nakil mümkün olamamıştı ama sonraki günlerde büyük zaferin kazanılmış olmasına rağmen İstanbul hâlen işgal altında bulunduğu, padişah ile İstanbul Hükümeti'nin istikbali de belli olmadığı için hazinenin ciddî şekilde muhafaza altına alınması lâzımdı...

Mustafa Kemal Paşa, Doğu Trakya'yı teslim almak ve Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilciliğini yürütmek için İstanbul'a gönderilen Refet Paşa'ya (Bele) Sultan Vahideddin'in Türkiye'yi terketmesinden 12 gün önce, 5 Kasım 1922'de *makine başında açılması* kaydı ile yolladığı şifreli telgrafta askerlerin Topkapı Sarayı'ndaki hazineyi ve Kutsal Emanetler'i muhafaza altına almalarını istedi.[389] Refet Paşa bu emir üzerine hazineyi muhafaza ile görevli bölüğü saraydan çıkarttı ve onların yerine İstanbul'a kendisi ile gelen askerlerden seçtiği yirmi beş kişilik yeni bir birlik yerleştirdi. 7 Kasım'da Başkumandanlık'a *"Zâta mahsustur, gayet âcildir"* ibâresi ile gönderdiği ve Sultan Vahideddin'in vaziyetini etraflı şekilde anlattığı telgrafının girişinde *"Emânât ile hazinelerin muhafazasındaki saraya ait olan bölük iade olunmuş ve yerine karargâhımdaki muhafız bölüğünden yirmi beş kişi ikame olunmuştur"* diyordu.[390]

Sultan Vahideddin 17 Kasım 1922'de Türkiye'den ayrılıp hayatının sonuna kadar devam edecek olan sürgüne gitmeden önce Topkapı Sarayı'ndaki hazineden hiçbirşey almamıştı ama Refet Paşa'nın tedbirleri herhangi bir hazine eşyasının saraydan dışarıya çıkartılmasına zaten imkân vermiyordu!

Bütün bu tedbirler haklı olarak gayet sessizce uygulanmış ve vaziyetten Meclis bile haberdar edilmemişti. Meselâ, Konya Çelebisi ve Konya Milletvekili Abdülhalim Çelebi 14 Kasım'da Meclis'e verdiği bir soru önergesinde Hazine-i Hümayun'da bulunan Kutsal Emanetler'in, Şah İsmail'in tahtının ve bu gibi diğer kıymetli eşyanın muhafazası için Bakanlar Kurulu'nun ne gibi tedbirler aldığını öğrenmek istiyordu![391]

*

Hazinenin dünya harbinin ardından çıktığı ikinci yolculuğun hazırlıkları beş ay sonra, Sultan Vahideddin'in Türkiye'yi terketmesinin ve hilâfete Abdülmecid Efendi'nin getirilmesinin ardından, 1923'ün ilk haftalarında başladı...

İstiklâl Harbi zafer ile neticelenmiş, İzmir işgalden kurtarılmış, Ankara'daki Meclis 1 Kasım 1922'de saltanatı lâğvetmiş ama

hilâfete dokunmamış, Sultan Vahideddin 17 Kasım'da memleketi terkedince 18 Kasım'da Meclis tarafından hal' edilmiş, ertesi gün Şehzade Abdülmecid Efendi yine Meclis'in kararı ile hilâfete getirilmişti.

Ama, İstanbul'daki müttefik işgali devam ediyordu; dolayısı ile hazineler hâlâ tehlike altında idiler. Savaştan galip çıkan, işgal altındaki birçok bölgeyi kurtaran ve hemen ardından saltanatı da kaldıran Ankara'nın artık hazineler meselesini daha ciddî şekilde ele alması, 3 Ağustos 1922'de çıkarttığı kararnameyi, yani hazinelerin Anadolu'ya naklini fiiliyata geçirmesi lâzımdı...

*

İcra Vekilleri Hey'eti Reisi Rauf Bey, Ankara'nın İstanbul'daki yeni temsilcisi Dr. Adnan Bey'e (Adıvar) 4 Ocak 1923'te şifreli bir telgraf gönderdi. *"Müze ve Hazine-i Hümayun'un kıymetli eşyası ile Kutsal Emanetler'in Anadolu'ya nakli münasip görülmüştür"* diyen Rauf Bey hazırlıklara başlaması için İstanbul Kumandanı Selâhaddin Âdil Paşa'nın meseleden haberdar edildiğini söylüyor, işin gizli tutulması gerektiğini hatırlatıyor ve Adnan Bey'in hem hazine, hem de Mukaddes Emanetler konusunda Halife Abdülmecid Efendi'yi de yine gizli şekilde bilgilendirmesini istiyordu.[392]

Adnan Bey, Rauf Bey'e 6 Ocak'taki cevabî telgrafında o gün görüştüğü Halife'nin mukaddes emanetler ve hazine konusundaki tedbirleri muvafık bulduğunu bildirdi[393] ama ertesi gün gönderdiği telgrafta, Abdülmecid Efendi'nin bazı taleplerde bulunduğunu yazdı: Adnan Bey'e Enderun Hazinesi Kethüdası Refik Bey'i yollayan Halife, Kutsal Emanetler'den Hırka-i Saadet'in, Sancak-ı Şerif'in ve daha birkaç parçanın kendisinin yanında bırakılmasını ve böylelikle emniyet altında bulunacaklarını söylemişti.[394] Rauf Bey, Adnan Bey'e iki gün sonra cevap verdi: Halife'nin Hırka-i Saadet ve Sancak-ı Şerif ile ilgili arzuları uygun bulunmuştu.[395]

Asırlar boyunca Topkapı Sarayı'nın Kutsal Emanetler Dairesi'nde muhafaza edilen ve hem tarihî, hem de manevî bakımdan büyük kıymet taşıyan bu iki objenin hazinenin İstanbul'dan Ankara'ya nakli çalışmalarının başladığı 1923 Ocak'ında Topkapı'dan Halife'nin resmî ikametgâhı olan Dolmabahçe Sarayı'na götürülüp götürülmediği konusunda herhangi bir kayda rastlamadım. Üstelik 1990'ların başına kadar hayatta olan ve hilâfetin 1924 Mart'ında lâğvı üzerine sürgüne gönderilenlerin arasında bulunan hanedan mensuplarından tanıyabildiklerim ile Halife'nin çok daha yakından tanıdığım ailesi de bu konuyu hiç işitmemişlerdi. 1922 Ekim'inde Ankara'nın askerî temsilcisi olarak İstanbul'a gelen

Refet Paşa'nın beraberindeki getirdiği jandarmaların bazılarını Topkapı Sarayı'nı muhafaza ile görevlendirdiğinin zaten bilinmesinden de hareketle, Kutsal Emanetler'in bir kısmının Ankara'ya gönderilmesine kadar sarayda bulundukları yerde muhafaza edildikleri ve Halife Abdülmecid Efendi'nin isteğinin yerine getirilmediği kesin gibidir.

Sandıklara yerleştirilen hazine eşyası ve Kutsal Emanetler, Ankara'ya ayrı ayrı üç parti halinde yollandı. Medine Emanetleri'nden 113 adedi de gidenlerin arasında idi.[396]

İlk partiyi teşkil eden 103 sandık, İstanbul'dan 13-14 Ocak 1923 gecesi hazine kethüdasının, hazine başkâtibinin, üç saray memurunun ve on enderun efendisinin, Hazine Kethüdası Refik ve Hazine Başkâtibi İzzet Beyler ile hazinede görevli Rıza, Abdullah, Mehmed, Kadri, Mustafa, Ali, Hasan Remzi, Zekeriya, Muharrem, Yusuf, Hikmet ve Süleyman Beyler'in[397] ve Ferhat Bey adında binbaşının kumandasındaki askerlerin refakatinde bir gemiye yüklenerek yola çıkartıldı ve gemi 15 Ocak'ta İzmit'e vardı. İcra Vekilleri Hey'eti Rauf Bey ile Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Özalp) ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi yani Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) sandıkların yolculuğunu anbean takip ediyorlardı.[398]

İzmit'te hemen bir trene nakledilen sandıklar Ankara seyahatine Birinci Ordu Kumandanlığı'nın gönderdiği muhafızların refakatinde devam etti ve hazine İstanbul'dan ayrılmasından on gün sonra, 25 Ocak gecesi Ankara'ya ulaştı.[399]

Ortada bir başka mesele daha vardı: Hazineyi Ankara'ya getiren saray memurlarının harcırah, yatak ve yemek masraflarının nereden karşılanacağı...

Mesele 30 Ocak'ta çıkartılan bir hükümet kararnamesi ile halledildi ve harcamaların bütçenin *beklenmeyen masraflar* kaleminden yapılması kararlaştırıldı.[400]

Ama, Ankara'da, hazinenin muhafaza edilebileceği münasip bir yer bulunamadı!

Rauf Bey, sandıklar yolda oldukları sırada Ankara'da yerleştirilebilecekleri bir yer, hattâ başka bir şehir teminine çalışıyor, Başbakanlık ile Genelkurmay arasında Ankara yerine Konya'ya götürülüp Birinci Dünya Harbi senelerindeki nakil sırasında kondukları İplikçi Camii'ne yerleştirilmeleri için yazışmalar yapıyordu.[401]

Aranan yer, hazine Ankara'ya varmak üzere iken bulundu: Meclis binasının yakınındaki cephanelik!...

103 sandık Ankara'ya ulaşır ulaşmaz cephaneliğe yerleştirildi ve muhafaza için Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu'ndan iki subay ile 100 asker görevlendirildi. Ama hazine sandıkları cephaneliği tamamen doldurduğu için askerlere kalacak yer kalmadı ve iki subay ile 56 asker cephaneliğin yakınındaki iki ayrı binaya, 44 asker de kurulan çadırlara yerleştirildiler. Cephaneliğin etrafı tel örgülerle çevrildi, etrafına nöbetçi kulübeleri dikildi ve geceleri fenerlerle aydınlatıldı. Hazine Kethüdası Refik Bey ile İstanbul'dan beraberinde getirdiği hazine memurları önce Meclis'teki tabur misafirhanesinde kaldılar ama Meclis ile hazinenin bulunduğu cephanelik arasındaki mesafenin uzaklığı dikkate alınarak cephanelik civarında temin edilen evlere yerleştirildiler.[402]

Ankara sadece Topkapı'dan değil, ismi o senelerde *Müze-i Hümayun* olan İstanbul'daki Arkeoloji Müzesi'nden de bazı eserlerin gönderilmesini istediği için bu müzeden seçilen eserler de Saray'a ait eşya ile beraber Ankara'ya nakledilmişti.[403]

*

Hazinenin sevkiyatı devam etti ve 60 sandık dolusu ikinci parti eşya Ankara'ya 6 Şubat 1923'te ulaştı. Bunlar da aynı yere, yani cephaneliğe yerleştirildiler ama tamamı 193 adedi bulan sandıklar cephaneliğe sığmadı ve Hazine Kethüdası Refik Bey hükümetten o civarda bulunan boş bir hastahane binasının bu işe tahsisini talep etti[404] ve hükümet hazine için daha geniş bir mekân buldu: 16. asırda yaşamış Anadolu Beylerbeyi Cenâbî Ahmed Paşa'nın Mimar Sinan'a inşa ettirdiği camiyi...

Alelâcele yapılan bir bakımın ardından cephanelikteki bütün sandıklar askerî kamyonlarla camiye taşındı, binanın etrafında emniyet tedbirleri alındı ve cami geceleri yine güvenlik maksadıyla fenerlerle aydınlatıldı.[405]

24 Mayıs 1923'te, öğleden önce saat 11 sularında, camideki hazineyi bekleyen kıt'a ile Meclis'in muhafız taburu arasındaki irtibatı sağlayan telefon kesilince askerler, bakanlıklar ve başbakanlık arasında bir koşuşturma başladı; tamirin ardından da hemen soruşturma açıldı. Telgraf Çavuşu Ali Efendi sorguya çekildi, tellerin şiddetli rüzgâr yüzünden üç yerden kopmuş olduğu ve Ali Çavuş'un bunları toplayarak direklere astığı, telefon irtibatının bu yüzden kesildiği ama ortada bir kasıt olmadığı anlaşıldı. Yeni bir hat çekildi ve hattın çekilmesine kadar telgraf memurluğu, Dahiliye ve Nafia Vekâletleri ile İcra Vekilleri Hey'eti arasında bir hayli yazışma yapıldı.[406]

Aynı senenin Haziran'ında da Kutsal Emanetler arasında bulunan dendân-ı saadetin, yani Hazreti Muhammed'in dişinin konduğu mücevherli mahfazalardan birinin çalındığı söylentisi çıktı ve iddia İstanbul gazetelerinde de yeraldı. Başbakanlık söylenti hakkında Ankara'daki hazinenin başında bulunan Refik Bey'den bilgi istedi. Refik Bey iddianın gerçek olmadığını, tartışmanın tamir edilecek bir objede kullanılması için Yıldız'dan çıkartılan altın parçasının mücevherli mahfaza zannedilmesinden kaynaklandığını ve herhangi bir eşyanın kayıp olmadığını bildirince[407] Başbakan Rauf Orbay, 2 Temmuz 1923'te Hariciye vasıtası ile bir yalanlama neşretti.[408]

Getirilen eşya Ankara'nın gözünde kâfi değildi ve İstanbul'daki müzeler ile kütüphanelerde bulunan bütün kıymetli eşyanın gönderilmesi gerekirdi...

Geri kalan eserlerin nakil hazırlıkları yapılırken Topkapı Sarayı'nın da bağlı olduğu Arkeoloji Müzesi'nin Müdürü Halil Bey (Halil Edhem Eldem) Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki mümessili Adnan Bey'e bir yazı gönderdi ve kıymetli eşyanın tamamının istenmesinden vazgeçilmesini tavsiye etti.

Halil Edhem Bey müzelerdeki bütün eserlerin yollanmasının mümkün olamayacağını, nakil sırasında karışmaları yahut bozulmaları ihtimalinin bulunduğunu, bazı lâhidlerin yerlerinden bile kaldırılamayacaklarını, en kıymetli eserlerin de Ankara'ya zaten gönderilmiş olduğunu söyleyip bunlarla yetinilmesini ve İstanbul'daki elyazması kitapların taşınmamasını istiyordu. Adnan Bey talepten Ankara'yı 7 Şubat'ta haberdar edince[409] Başbakan Rauf Bey hemen ertesi günü Adnan Bey'e bir şifreli telgraf gönderdi ve *"Nakilleri mümkün olmayıp yerlerinden kaldırılamayan eşyaların istisna edilebileceğini"* yazdı.[410]

Hazinenin üçüncü ve son partisini 209 sandık eşya teşkil ediyordu. İstanbul'dan Maltepe vapuruna yüklenen sandıklar 27 Şubat 1923'te İzmit'e vardı, buradan trene kondu, bir subay ile on neferin korumasında Ankara'ya doğru yola çıktı.[411] Tren Ankara'ya ulaşır ulaşmaz indirilen sandıklar Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki diğer hazine eşyasının yanına yerleştirildiler.[412] Hazineyi getirenlerden Enderun Üçüncü Kâtibi Mustafa Lütfi Bey ile enderun memurları Hacı Ömer, Hasan, Hüseyin ve Mehmed Fehmi Efendiler'in de beş gün sonra İstanbul'a geri gönderilmelerine karar verildi.[413]

İcra Vekilleri Hey'eti Reisi Rauf Bey, 19 Mart 1923'te kıymetli

eşyayı Ankara'ya getiren Hazine Müdürü Refik Bey'in teftişlerde bulunmak ve bazı işleri tamamlamak için İstanbul'a gitme talebini kabul etti[414] ve Refik Bey'in dönüşüne kadar Ankara'da hazine ile Hazine Başkâtibi İzzet Bey alâkadar oldu.[415]

İzzet Bey hakkında daha önce hareketlerinin şüphe celbettiği yolunda Meclis'e bir ihbar yapılmış, Meclis Özel Kalemi de 24 Ocak 1923'te *âcil* kaydıyla yolladığı yazı ile Başbakanlık'ı ihbardan haberdar etmişti[416] ama söylenti ciddiye alınmamış olacak ki İzzet Bey vazifesine devam etti.

Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin en kıymetli parçaları başta olmak üzere İstanbul'un en önemli müzelerindeki en değerli eserlerin çoğu artık Ankara'da idi ve camideki sandıkların içerisinde açılmadan duruyorlardı!

Ankara, Topkapı Sarayı'nın idarecilerinden sonraki günlerde gelen hazinenin saraya iadesi taleplerini devamlı olarak reddedecek, hattâ Müzelerin Müdürü Halil Edhem Bey, İstanbul'a geldiğinde Topkapı'yı gezen ve o sırada İçişleri Bakanı olan sonraki senelerin başbakanı Recep Bey'e (Peker) konuyu açtığı zaman Recep Bey diğer saray eşyasını göstererek *"Bakalım onlar mı gelir; yoksa bunlar mı gider?"*[417] cevabını vermişti!

*

Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya nelerin gönderildiği ve giden hazinenin Ankara macerasının ayrıntıları sarayın o tarihte müdür muavini olan ve 1928'den itibaren 24 sene boyunca müdürlüğünü yapan Tahsin Öz'ün evrakı sayesinde öğrenilebilmektedir.[418]

Cumhuriyet'in ilânının ardından, Ankara'da bir *müze* düşüncesi ortaya çıktı. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur 9 Mart 1924'te Meclis'e bir önerge vererek Dolmabahçe Sarayı'nın Maarif Vekâleti'ne devredilmesini ve Dolmabahçe ile beraber Topkapı Sarayı'nın müze haline getirilerek halka açılmasını teklif etti. Rıza Nur, Meclis'te o gün önergesi ile ilgili olarak söz aldı, *"...Şimdiye kadar bizde bir müze vardı. Yalnız, umumi müzelerdendir. Bu müzede her eski millete ait bilhassa Bizanslılar'a ait birçok şeyler toplanmıştı. Vâkıa müzelerin bugünkü medeniyette vazifeleri, hizmetleri mühimdir. Avrupa'nın her memleketinde müzeler mevcuttur. Fakat bunlardan daha mühim olan millî müzelerdir. Maatteessüf şimdiye kadar millî olarak hiçbir müze yapılmamıştır ve pek çok Türk âsârı vardır. Biliyorsunuz ki, bunlar hep zâyi oluyor. Bundan hepimiz hergün dilhûn oluyoruz. Bunlar harâboluyor diyoruz ve dertleşiyoruz. Bunun en iyi çaresi, Türkler'in bugüne kadar medeniyette göster-*

dikleri terakkiyi bütün cihana göstermek için belli başlı her yerde olduğu gibi millî bir müze, bir Türklüğün Müzesi yapmak lâzımdır. Bunun için de Beşiktaş Sarayı'ndan daha münasip bir bina yoktur ve zannediyorum ki, bütün arkadaşlar bunu tasvip ederler. Böyle bir müze yapılmasının hükümete tebliğini rica ediyorum" dedi ve önergesi *temenni mahiyetinde* olduğu için oya konmadan Başvekâlet'e gönderildi.[419]

Bu müze düşüncesinin telâffuzundan üç ay sonra, *ya ifrat ya tefrit* âdetimizi doğrularcasına ortaya tam aksi bir fikir atıldı: Hazine eşyasının satılması ve mücevherlerden elde edilecek gelirin memleketin ihtiyaçlarına sarfedilmesi!

Ama, işitildiğinde gülüp geçileceği ve üzerinde durulmayacağı zannedilen bu düşünce Ankara'da ciddiye alındı, basında bir müddet tartışıldı, halk arasında konuşuldu, bir defasında Meclis'in gündemine de geldi, hükümet söylentileri yalanlandı ama üç sene sonra uygulamaya koydu! Satılacak hazine eşyasının değerinin belirlenmesi için Avrupa'dan uzmanlar getirildi, büyük boydaki bir zümrüdün analiz yapılarak gerçek olup olmadığının anlaşılabilmesi maksadıyla bir tarafı kırılıp parça alındı, yabancı mücevher şirketleri ile satış görüşmeleri yapıldı ama satış mümkün olamayınca imparatorluk hazinesine ait en kıymetli parçalar Ankara'da kasalara kondu, senelerce orada kaldılar ve unutuldular!

Kasalardaki hazinelerin seneler sonra farkedilmeleri Ankara'da komik bir koşuşturmaya sebep olacak ve hazine asıl yeri olan İstanbul'a gönderilmesinden tam 36 sene sonra dönebilecekti...

*

Hazinenin memleketi kalkındırmak maksadıyla satılması fikrini Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Bey[420] ortaya attı. Cumhuriyet Gazetesi'nin kurucu ortaklarından olan ve Cumhuriyet'in yayınladığı Yenigün Gazetesi'nin başyazarlığını yapan Hamdi Bey, 16 Haziran 1924'te *"400 milyon liramız muhayyel bir zevk ve şeref uğrunda milletten esirgeniyor"* başlıklı makalesinde bu kadar kıymetli hazineden *milletin refahı için* istifade edilmesi gerektiğini söylüyor, *"Bu serveti kullanmakta tereddüt etmeyelim"* diyor ve *"... Millete hakettiği refahı bir gün evvel, bir dakika, hattâ bir an evvel temin için icap ederse bunu yapmakta da tereddüt etmemelidir"* diye yazıyor, yani hazinenin satılması gerektiğini açıkça ifade ediyordu.[421]

Hamdi Bey'in hem milletvekili, hem de Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çevresinden olması, Ankara'nın hazineyi satmak istediğini düşündürdü. Yenigün'deki makale kamuoyunu mücevherlerin sa-

tışı konusuna hazırlamak, daha doğrusu *alıştırmak* maksadıyla kaleme alınmış olabilirdi...

Bu ihtimal hemen dile getirilmedi ama bunun böyle olduğu, yani Ankara'nın hazineyi elden çıkartmayı düşündüğü, hattâ düşünmekten de öte karar verdiği birkaç gün sonra anlaşılacaktı...

*

İstanbul basını hazinenin Ankara'ya götürüldüğünü bilmiyordu, nakillerden Nebizade Hamdi Bey'in bu yazısı üzerine haberdar oldu ve gazetelerde mücevherler ile diğer kıymetli eşyanın hakikaten birkaçyüz milyon lira edip etmeyeceğinin tartışması başladı.

Cumhuriyet, hemen ertesi gün Hamdi Bey'in yazısının bazı kısımlarını *"Saraylarda medfun servetimiz muhayyel zevk ve şeref uğrunda milletten esirgeniyor"* başlığı ve *"Topkapı Sarayı'nda beş yüz milyon kıymetinde mücevherat vardır. Bu serveti kullanmakta tereddüt etmeyelim"* altbaşlığı ile iktibas etti,[122] 18 Nisan'da da İstanbul'daki hazinelerin en kıymetli parçalarının Ankara'ya götürülüp bir camiye konduğunu yazdı. Gazete mücevher işini bilenlere göre hazinenin değerinin ancak 40 bin altın lira, yani o günün parası ile 350 bin liradan ibaret olduğunu ileri sürüyor, hazinedeki en kıymetli eser olarak Şah İsmail'e ait olduğu söylenen ve üzerinde zümrütlerin, yakutların, incilerin ve daha başka taşların bulunduğu tahtı gösteriyor, Kaşıkçı Elması'nın ise tarihî değere değil, sadece maddî değere sahip olduğunu iddia ediyordu.

Haberde, sonraki senelerde girişilecek olan mücevherleri satış teşebbüslerinin işareti veriliyor gibiydi: Ankara'daki hazinenin 1925'te geçici olarak yerine, yani İstanbul'a gönderilmesinden sonra değerinin belirlenmesi için çalışmalar başlayacak, kurulacak bir komisyon envanterini çıkartacaktı![123]

Cumhuriyet bir sonraki gün ağız değiştirdi, bir gün önce hazinenin kaç para ettiğini yazarken hatâ ettiklerini ve 40 milyon lira yerine 40 bin lira dediklerini söyledi. Gazete *saraylarda medfun olduğunu* söylediği hazinedeki en kıymetli eserlerin başında Şah İsmail'e ait olduğuna inanılan tahtın geldiğini tekrar ediyor, bunu Üçüncü Ahmed'in *Arefe Tahtı*'nın takip ettiğini yazıyor, daha başka mücevherli eşya ile kıymetli taşları da hatırlatıyor fakat hazine için kıymet takdirinin çok güç olduğunu anlatıyordu.[124]

Hazinenin satılması düşüncesi artık yavaş yavaş hayata geçiriliyordu: Cumhuriyet, daha sonra Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Bey'in Yenigün Gazetesi'nde hazine ile ilgili olarak ortaya attığı düşüncenin aslında yeni bir fikir olmadığını yazdı. Gazeteye göre, İkinci Meşrutiyet senelerinde İttihad ve Terakki'nin Maliye Nazırı

olan Cavid Bey'in borç görüşmeleri yaptığı bir İsviçre grubuna 25 milyon altın lira karşılığında hazineyi rehin bırakma teklifini götürdüğü iddia ediliyordu. O zamanın 25 milyon altın lirası, 1924'ün râyici ile 200 milyon liradan fazla idi ve Cumhuriyet, Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin hükümdarın tahttan indirilmesinden sonra Paris'te satışa çıkartılması sırasında bile 250 bin altın liradan daha fazla bir meblâğın telâffuz edildiğini hatırlatarak bunun *bütün bir hanedana ait mücevherlerin kıymetlerinin ne kadar fazla olacağını gösterdiğini* söylüyordu.[425]

Mücevher satışı konusunda hazinenin *hanedana ait olduğu* söylenerek ileriki senelerde hukukî problemlere sebep olabilecek bir hatâ yapılmıştı. Bu ifade üç sene sonra Fransa'da satışa resmen teşebbüs edildiğinde endişeye sebep olacak, Fransız Dışişleri Bakanlığı artık Türkiye'den çıkartılmış olan hanedan mensuplarının, özellikle de Sultan Abdülhamid'in Lozan Andlaşması'ndan sonra değişik memleketlerin sınırları içerisinde dağınık vaziyette bulunan mal varlığını geri alabilmek için hukukî mücadele veren vârislerinin hazine üzerinde hak iddia etmeleri ihtimali karşısında milletlerarası hukukçulardan hukukî mütalâa isteyecek, *"Türk Hükümeti'nin bunlar üzerinde istediği şekilde tasarruf hakkının bulunduğu"* şeklinde verilen mütalâa ile rahatlayacak ama satış yine de mümkün olmayacaktı.[426]

Cumhuriyet'te 22 Haziran'da *"Mücevherat Ankara'da. Zengin hazine ve tarihî tahtlar bir gece Ankara'ya nasıl gitmiş?"* başlığı altında bazı kısımları doğru, bazı kısımları da hayallerle süslenmiş bir haber çıktı ve okuyucular hazinenin İstanbul'dan Ankara'ya sessizce yaptığı yolculuğun ayrıntılarını bu haber vasıtasiyle öğrendiler...

Haberde hazinenin Ankara'ya üç parti halinde gitmiş olduğu söylenmeyip sadece tek bir yolculuktan bahsedilirken bir de müjde verilmekteydi: İstanbul'daki işgal tehdidi ve bütün tehlikeler artık sona erdiği için kıymetli eşyanın yerine dönmesi ve uzmanlar ile bilirkişilerden teşkil edilecek bir komisyona da derhal kıymet takdiri yaptırılması düşünülüyordu!

Birinci sayfadan verilen haberin hemen yanında Ankara'nın niyetini tam olarak gösteren ve sonraki günlerde uzun tartışmalar çıkartacak olan bir başka yazı vardı: Yunus Nadi'nin hazinenin öyle zannedildiği gibi tarihî bir kıymetinin olmadığını iddia ettiği ve dolayısı ile satılması gerektiğini söylediği *"İmparatorluk Mücevheratı"* başlıklı başmakalesi...

Nebizade Hamdi Bey'in daha önce Yenigün Gazetesi'nde çıkan ve hazine tartışmalarını başlatan yazısını destekleyen Yunus Nadi, hazine eşyasının ecdad yâdigârı ve kıymetli eski eserler olmadığını ve muhafaza edilmelerinin de lâzım gelmediğini söylüyordu! Hattâ, Fatih'in hançerindeki zümrüdün değeri bile Yunus Nadi'ye göre sadece emsâli olan zümrütler ile aynı idi ve arandığı takdirde emsalleri dünya pazarlarında bulunabilecek olan bu gibi kıymetli taşlar eski eser olamazlardı! Bu *taş ve ağaç parçalarında* milletin alnının terleri ve belki de kanları vardı, dolayısı ile hazineler hakikaten milyonlarca lira ediyorsa satılmasalar bile bir devlet bankasına sermaye yapılabilir, Ziraat Bankası bu sayede Anadolu'yu ihya edebilir, hattâ hazine tedavüle çıkarılacak olan paralarımızın teminatı bile olabilirdi![427]

Çankaya'nın, hükümetin ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sözcüsü kabul edilen Yunus Nadi'nin başmakalesi Ankara'nın düşündüğü ama telâffuz etmediği meselenin, yani Topkapı Hazineleri'nin satışı işinin gündemde olduğunu göstermişti ve gazetelerde bir tartışma başlattı.

Mücevher satışını eleştiren en sert yazı, Sultan Abdülhamid'in Yıldız'daki kâtiplerinden olan, Cumhuriyet döneminde Siirt'ten milletvekili yapılan ve Çankaya'daki sofraya da sık sık katılan İsmail Müştak'ın (Mayakon, 1882-1938) 23 Haziran'da Tanin'de çıkan *"Orman Taşlamak"* başlıklı makalesi idi...

Nebizade Hamdi ile Yunus Nadi'nin yazılarının hükümetin görüşünü aksettirdiğini söyleyen İsmail Müştak ortada tasarlanmış bir işin bulunduğunu, son adımı atmak için kamuoyunun tepkisinin anlaşılmasına çalışıldığını ve geçmişin kesin bir tasfiyeye tâbi tutulmasının hedeflendiğini söylüyordu. *"Bir milletin hatıralarını ve tarihî iftiharlarını hurda demir parçaları gibi satılığa çıkarıp nakde çevirmekte beis görmemek öyle bir vandalizmdir ki, parçalama ve ihtiras duygularının sevki ile âbideleri yıkan vandallar bunlara nisbetle daha zararsızdırlar"* diyor, sonra Sovyet İhtilâli sırasında Romanof Hanedanı'nın sarayını yağma ve Rus burjuvasini imha eden Bolşevikler'in bile Petrograd'daki tarihî definelere el sürmediklerini hatırlatıp hükümetin kamuoyunu fazla bekletmeden maddî ve manevî itibarımız için bu konuda ne düşündüğünü açıklamasını istiyordu.[428]

İsmail Müştak'ın *"Tarihî definelerine el sürmediklerini"* söyleyip örnek gösterdiği Bolşevikler, Çarlar'ın mücevherlerini o tarihten üç sene sonra Londra'da mezata çıkartacaklardı.

Bu yazıdan sonra tartışma daha da sertleşti ve Tanin ile Cumhuriyet birbirlerine girdiler!

Yunus Nadi 24 Haziran'daki *"Mert ve açık olunuz!"* başlıklı cevabî yazısında Tanin'e ve İsmail Müştak'a veryansın etti. İsmail Müştak'ın bir ara Yıldız Sarayı'nda bulunduğunu ve Abdülhamid'in kâtiplerinden olduğunu hatırlatan Yunus Nadi, Tanin'in mücevherler meselesini bir *hükümet ve parti manevrası* olarak göstermesinin ancak Yıldız'dan yetişmiş kişiler tarafından yapılabileceğini ve bunun Cumhuriyet rejimine saldırı olduğunu söylüyor, Tanin'i 31 Mart hadisesi sırasındaki meşhur Volkan Gazetesi'nin sonradan idam edilen yazarı Derviş Vahdetî ve Millî Mücadele'ye muhalif Ali Kemal'e benzetiyordu. Yunus Nadi satılması düşünüldüğü iddia edilen mücevherlerin tarihî değer taşıdıklarına inanmadıklarını, satıştan bahsetmek için de maddî kıymetlerinin belirlenmesinin şart olduğunu tekrarlıyordu.[429]

Cumhuriyet ile Tanin'in kavgası sonraki günlerde devam etti ve tartışmaya diğer gazeteler ile dergiler de karıştılar. Meselâ, o senelerin en fazla satan dergilerinden olan *Resimli Mecmua*'da yayınlanan *"Osmanlı Saltanatı ölmüştür fakat Türk Milleti bâkîdir"* başlıklı yazıda, *Türk Milleti'ne ait olan hazinenin bir ölünün terekesi olmadığı* söyleniyor ve mesele Çaldıran zaferine kadar götürülüyordu:

> "...(hazine) Türkler'in kanı bahasına veya alnının teriyle kazanılmış olduklarından milletin öz malıdır; beş bin senelik Türk tarihinin en mühim sahifelerinden birinin misal-i müşahhası olarak mahfuz bulunan bu mücevherlerin satılması, tarihimizin en kıymetli şahitlerini yoketmek demektir. Ecdâdımızın mefâhirini, muzafferiyâtını, muvaffakiyâtını muhtır olan [hatırlatan] bu kıymetdar âsâr bir taraftan millî servetimizin esaslı bir cüz'ü olduğu, diğer taraftan da Türk gençliği için dikkatle, ibretle temâşâ edilecek, nefsimize itimadı, millî gururumuzu tezyîd edecek bir âlemdir.
>
> Elyevm sağ olan, ebediyyen de sağ kalacak olan Türk Milleti'nin emvâli bir ölünün terekesi gibi nasıl satılır?
>
> ...Züğürtleşen bezirgânın eski defterleri yoklaması kabilinden ecdaddan müntakil [intikal eden] emvâli satmak, bir milletin itibar-ı millîyesini kat'iyyen yükseltemez..
>
> ...Vâkıa vaktiyle Fransızlar bir kısım mücevherat-ı millîyeyi satmışlardı. Ancak Fransız milleti gayet zengin olduğundan satılan emvâlin yüzde doksan beşi yine memleket dahilinde kaldı. Bizim ise satacağımız şeylerin yüzde doksan dokuz buçuğu yabancıların eline geçecektir.
>
> ...Çaldıran muharebe-i meşhuresinde akan Türk kanlarının

> tekâsüf etmiş [yoğunlaşmış] bir şekli demek olan taht-ı Safevî'nin bedeli ile ne gibi işler yapılabileceği de cây-i sual değil midir?"[430]

Derken, tartışmaya Osmanlı İmparatorluğu'nun son vak'anüvisi, yani resmî tarihçisi ve o günlerde İstanbul Milletvekili olan Abdurrahman Şeref Bey de iştirak etti. Cumhuriyet'e verdiği demeçte satış hakkında *"Allah göstermesin, daha o zamana gelmedik"* diyor, hazinenin satılması yerine teşhire açılması tavsiyesinde bulunuyor ve özellikle de transatlantiklerle İstanbul'a gelen turistlerin hazineyi ziyaretinden gelir elde edilebileceğini söylüyordu:

> "...Filhakika hazinenin büyük bir kıymet-i tarihiyye ve maddiyyesi vardır. Ben hatırlarım, ziyaretlerimden biri esnasında hazinede öyle büyük zümrütlere rast gelmiştim ki, dünyada cidden emsalsizdirler. Bunlar ham zümrüt halinde idiler; ham zümrüt ama her biri avuç dolusu, hattâ daha büyük, avuçladığınız zaman avucunuzdaki sıkletin [ağırlığın] elinizi aşağıya doğru çekip indirdiğini hissedersiniz.
>
> Bununla beraber, ben hazinenin satılması taraftarı değilim. Allah göstermesin, daha o zamana gelmedik. Hazine, son bir define gibi en kara günlere saklanmalıdır, bir kerre elden çıktı mı artık yerine gelemez. Maamafih, hazinenin şimdi olduğu gibi mahbus bir halde kalması da doğru değildir. Bugün hazine satılmasına ihtiyaç kalmadan bizim için bir menba-ı vâridat [gelir kaynağı] olabilir.
>
> Onu tasnif etmeli, yerli yerine güzelce yerleştirmeli. Hüsn-i muhafazasını temin edecek şerâit dâhilinde de erbâb-ı ziyarete teşhir edilmelidir. Bundan istihsal edilecek [elde edilecek] ücretin mühim bir menba-ı vâridat [gelir kaynağı] olacağından emin olabilirsiniz. Arada bir limanımızı ziyaret eden büyük transatlantiklerin şehrimize getirdiği seyyahları, bilhassa Amerikalı misafirleri düşününüz, bunların hangisi muayyen bir ücret mukabilinde Türkiye'nin tarihî hazinesini ziyaret arzu ve merakından nefsini menedebilir? Bilâkis bunların cümleten bu ziyarete şitâb edeceklerinden ve benâberîn bu suretle epeyce vâridat elde edilebileceğinden ben şüphe etmiyorum. Halbuki şimdiye kadar hazine ecnebîlere meccânen ve nadiren ziyaret ettirilmekte idi. Sonra, Topkapı'da son derece kıymetdar murakkaat vardır. Murakkaat diye, hutût-ı İslâmiye'nin [İslâmî yazıların] en nefislerini ihtiva eden levhalara derler ki, bunların da en kıymetdarları Topkapı'dadır. Bunların da ziyalarına meydan vermeyecek şerâit dahilinde teşhiri faydalı olur".[431]

Kamuoyu hazinenin Ankara'ya götürüldüğünden, hattâ satılmasının düşünüldüğünden bu tartışmalar sayesinde haberdar oldu ama Cumhuriyet ve Yenigün yazarlarının haricinde, Topkapı

Sarayı'na ait mücevherlerin pazarlanmasını destekleyen başka hiç kimse yok gibi idi!

Bu konuda açıklama yapması gereken asıl makam, yani hükümet, artık birşeyler söylemek gerektiğini nihayet farketmiş olacak ki, Maliye Bakanı Abdülhalik Bey (Renda)*"Topkapı Sarayı'ndaki kıymetli eşyanın satılması hakkında hükümetin bir kararı yoktur. Bu hususta hiçbir şeyden mâlûmatdar değilim"* dedi.[432] Konu sonraki aylarda Meclis'e de getirildi ve Rize Milletvekili Ekrem Bey (Rize), Meclis Başkanlığı'na 11 Kasım 1926'da Maliye Bakanı'nın cevaplaması talebi ile bir soru önergesi verdi. Önergede *"Topkapı'da sabık hazineden müdevver eşya ile bilâhare celp ve haczedilen eşya kıymet-i tarihiyelerine göre tasnif ve kıymetleri mütehassıslara tahmin ettirilmiş midir? Ve hakiki neticesi nedir? Tahmin ettirilmemişse Avrupa'dan bu sene zarfında mâruf mütehassıslar celbi ile kıymetlerinin tesbit ettirilmesine bir mâni var mıdır? Maliye Vekâlet-i Celilesi'nin bu suallere tahriren* [yazılı olarak] *cevap vermesini rica ederim"* deniyordu.[433] Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Renda), önergeyi 21 Kasım 1926'da *"Mülga hazineden müdevver zikıymet eşyanın kâffesi* [tamamı] *hâlen Maarif Vekâlet-i Celîlesi Müzeler Müdüriyeti'ne merbut* [bağlı] *Topkapı Müze Müdüriyeti'nin taht-ı muhafaza [muhafazası altında] ve emniyetinde olup bunların kıymetinin henüz tahmin ve tesbit edilmemiş olduğunu arzeylerim efendim"* diye cevapladı.[434]

Rize Milletvekili Ekrem Bey'in önergesi ile Maliye Bakanı Abdülhalik Bey'in bu önergeye verdiği cevabın ilginç tarafı hazinenin satışa çıkartılması teşebbüslerinden değil, sadece kıymet takdirinden bahsedilmesi idi...

Peki, hazinenin âkıbeti ne olacaktı?

İstanbul'daki müttefik işgali 6 Ekim 1923'te resmen sona ermiş, ardından Cumhuriyet ilân edilmişti, dolayısı ile hazinelerin düşmanın eline geçmesi gibi bir ihtimal artık sözkonusu değildi.

Dolayısı ile Topkapı Sarayı'ndaki ve diğer müzelerdeki eserler ne yapılacak, Ankara'daki Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde sandıklar içerisinde duran hazine hakkında Cumhuriyet idaresi ne karar alacaktı?

Arkeoloji Müzeleri'nin kurucusu Osman Hamdi Bey'in kardeşi ve aslen jeolog olan Halil Edhem Bey, o sırada İstanbul'daki müzelerin müdürü idi...

14 Ocak 1924'te Maarif Vekâleti'ne bir yazı gönderdi ve müzede-

ki sikke salonlarının ziyarete hazır hâle geldiğini söyleyerek Ankara'ya götürülen eserlerin arasında bulunan eski sikkelerle dolu üç sandığın iadesini istedi. Hazine Kethüdası Refik Bey de 5 Şubat'ta bir başka yazı ile sikkelerin iadesinin sağlanmasını ricasında bulundu[435] ve Başvekil İsmet Paşa 6 Şubat 1924'te sikkelerle dolu üç sandığın makbuz mukabilinde İstanbul'a iadesi talimatını verdi.[436]

Edhem Bey, bir sonraki girişimini yine Ankara'ya götürülmüş olan elyazması kitaplar için yaptı.

Maarif Vekili Vasıf Bey, Edhem Bey'in ısrarlı talepleri üzerine 16 Ekim 1924'te Başvekâlet'e müracaat ederek Topkapı ile bugün İslâm Eserleri Müzesi olan Evkaf Müzesi'nden getirilip camide sandıklar içerisinde bekletilen elyazması Kur'anlar'ın, nâdir elyazmalarının ve minyatürlü kitapların yerlerine iadelerine izin verilmesini istedi.[437]

Ama, Başbakanlık talebi reddetti! Maarif Vekili'ne 12 Kasım'da verilen cevapta *"sandıkların açılması şimdilik caiz olmadığı"* için teklifin kabulüne imkân bulunmadığı söyleniyordu![438]

Ankara bir ara eserlerin İstanbul'a gönderilmelerini kabul eder gibi oldu ama bu iade eşyaların eski yerlerine konmaları ile neticelenmeyecek, hazine eşyası onar sandıklık partiler halinde İstanbul'a götürülecek, burada bakımları yapılacak ve yeniden Ankara'ya nakledileceklerdi![439]

Bu düşünce neyse ki hayata geçirilmedi ve Topkapı'nın hazineleri yeniden şehirlerarası yolculuklara çıkartılıp kapı kapı dolaştırılma derdine uğramaktan kurtuldular!

O günlerde Ankara'da önemli bir değişiklik oldu: Başvekil İsmet Paşa vazifesini 22 Kasım'da Fethi Bey'e (Okyar) devretti, Maarif Vekili Vasıf Bey'in yerini de inkılâplar bahsinde daha ılımlı sayılan bir isim, Şükrü Bey (Saracoğlu) aldı.

Şükrü Bey de 8 Aralık'ta bir teşebbüste bulundu, başbakanlığa kitapların uzun zamandır kapalı sandıklarda durdukları için rutubetten zarar görüp çürüyebileceklerini yazdı ve elyazmalarının hazine eşyalarından ayrılarak ait oldukları müzelere gönderilmeleri konusunda âcil karar alınmasını istedi.[440]

Göreve o tarihten henüz iki hafta önce, 21 Kasım'da başlamış olan yeni başbakan Fethi Bey (Okyar), Maarif Vekili Şükrü Bey'in gönderdiği resmî yazının altına 13 Aralık'ta kurşun kalem ile bir kararname taslağı yazarak hükümete sundu ve taslak ertesi gün yapılan kabine toplantısında kabul edildi.

14 Aralık 1924 tarihli kararnamede Ankara'da eserlerin teşhir edileceği bir müze inşası için hemen harekete geçilmesi, inşaatın tamamlanmasına kadar *helâk olma* ihtimali bulunan kıymetli

eserlerin korunmaları maksadıyla da İstanbul'a geri gönderilmeleri kararlaştırılıyor ve bu iş için yine Topkapı Müzesi'nin Müdürü Refik Bey vazifelendiriliyordu.[441]

Kararname, Ankara'ya götürülmüş olan hazinenin tamamının değil, sadece zarar görmeleri muhtemel kitapların yerlerine iadesine izin veriyordu. Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde bulunan 372 adet sandıktan içleri kitap dolu olan 100 adedi ayrıldı ve bunların Refik Bey ile maiyetindeki Hacı Süleyman, Kadri ve Zekeriya Beyler ile bir subay ve on askerin refakatinde İstanbul'a gönderilmesi düşünüldü. Yolculuk için gerekli hazırlıklara Başvekil Fethi Bey'in 13 Ocak 1925'te Müdafaa-i Milliye, Maliye ve Nafia Vekâletleri'ne gönderdiği talimat ile başlanırken,[442] bu iş için gereken 2500 lira da 18 Ocak'ta çıkartılan kararname ile temin edildi.[443]

*

Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya gönderilip camiye yerleştirilen hazinenin başında bekleyen saray memurları iki ay sonra hayli şaşırdılar: Hükümet 11 Mart'ta 13 Ocak 1925 tarihli kararnameye ek olarak dört maddelik bir başka kararname çıkarttı ve Cenâbî Ahmed Paşa Camii'nde bulunan hazine eşyaları ile dolu 269 adet sandığın da İstanbul'a iadesi talimatını verdi. Nakil masrafları için gereken 3500 lirayı Maliye Bakanlığı temin edecekti.[444]

Hazine, kararnamenin ardından hemen İstanbul'a gönderildi. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Refik Bey, 23 Mart'ta Başvekâlet'e gönderdiği yazıda *sandıkların İstanbul'a nakilleri muamelesinin tamamlandığını* söylüyordu.[445]

Hazinesiz kalan Ankara kıymetli eşyaların ve emanetlerin hasretine dayanamadı, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ndeki sandıkların Topkapı Sarayı'na iadesinin üzerinden sadece iki ay geçtikten sonra, bu defa İstanbul'daki Askerî Müze'den objeler istedi, gönderilen 827 parça gümüşlü porselen eşya 22 Mayıs 1925'te Ankara'ya vardı ve zabıtla teslim alındı.[446]

İki sene sonra da, Topkapı Sarayı'na iade edilen eşyalar arasında bulunan, çoğu mücevher olan ve 29 adedi de Fahreddin Paşa'nın Birinci Dünya Harbi sonrasında İstanbul'a yolladığı Medine Emanetleri'nden alınan 86 adet son derece kıymetli parça, gelen talimat üzerine 28 Şubat 1927'de tekrar Ankara yolculuğuna çıktı! Yeniden yollanan hazine eşyası arasında meşhur Kaşıkçı Elması, basının sonraki senelerde *papuç boyunda* olduğunu yazacağı biri 3 kilo 277 gram, diğeri 1 kilo 320, bir başkası da 998 gram ağırlığında üç büyük zümrüt, hükümdarların üzerlerine iri taşlar işlenmiş

sorguçları, mücevherlerle süslü altın askılar; incili, zümrütlü ve pırlantalı iğneler, plâklar, broşlar, zümrütlü, yakutlu, elmaslı ve pırlantalı yüzükler, küpeler, daha ufak büyüklükte zümrütler, yakut, zümrüt ve pırlantalar ile süslü herbiri 39 okka ağırlığındaki altın şamdanlar vardı.[447]

Ankara, hazinedeki mücevherler ile Medine Emanetleri arasında bir ayırım yapmamıştı!

Hazineyi Ankara'ya taşıma işi, yine Hazine Kethüdası Refik Bey'e düştü...

Ama, Ankara'nın mücevher ve kıymetli eşya merakı bir türlü son bulmuyordu. Millî Eğitim Bakanlığı 15 Mart 1927'de Millî Saraylar Müdürlüğü'ne bir yazı gönderdi ve saraylardaki kıymetli eşyaların yollanmasını istedi! Dolmabahçe'nin *Gümüş Odası* ve *Hazine Odası* isimli salonlarından toparlanan pırlanta, inci ve kıymetli taşlarla süslü altın zarflı fincan takımları, altın yemek ve çay takımı, altın kutular, inci ve pırlantalarla işli sırmalı kahve örtüleri ile dolu beş sandık dolusu kıymetli eşya Saraylar Müdürü Sezai ve Kontrol memuru Rasim Beyler tarafından Ankara'ya taşınıp 17 Nisan 1927'de Maliye Bakanlığı'na teslim edildi.[448]

Hazinenin Ankara macerasının başlangıcında *Hazine Kethüdası* olan Refik Bey'in bu unvanı sonraki günlerde *Hazine Müdürü* yapıldı. Refik Bey bir müddet sonra Topkapı Sarayı'nın müdürlüğüne getirildi ve bütün bu hizmetlerine mukabil 6 Eylül 1928'de Bakanlar Kurulu kararı ile 500 lira ikramiye aldı.[449] Ama sağlığı bozuktu, gözleri de iyi görmüyordu, emekliliğini istedi ve Saray Müdürlüğü'ne o görevde 25 sene kalacak olan Tahsin Bey (Öz) tayin edildi.[450]

11 Mart 1925'te çıkartılan iade kararnamesinde bir tuhaflık vardı: Üçüncü madde, sanki mücevherlerin ve diğer kıymetli eşyanın tepelerinde bir Demokles'in kılıcının sallanması arzu ediliyormuş gibi yazılmıştı: Müzelere ait eşyalar gerçi yerlerine iade ediliyorlardı ama sandıklardaki mücevherler ile altın, gümüş ve murassa eşyalar üçüncü madde uyarınca ileride tekrar Ankara'ya yollanacaklardı! İstanbul'da bir komisyon bu eşyaların envanterlerini çıkartacak, Maliye Bakanlığı da Ankara'da sözkonusu eşyaların konacağı bir müze inşa ettirecek ve sergilenmeye lâyık olan eserler bu yeni müzeye nakledileceklerdi...

Ama, Ankara'ya tekrar getirilen eşyalara kararnamedeki bu hükümler uygulanamadı ve inşası düşünülen müze bir türlü yapılamadığı için mücevherler ile diğer kıymetli eşya Ankara'da kasala-

ra kondu! Üstelik devlet kasaların anahtarlarının kime, ne zaman verildiğini unuttu; anahtarları teslim alanlar da aldıklarını hatırlamadılar ve Türkiye 1951 ilkbaharında haftalarca devam eden bir *kasa, mücevher ve anahtar* komedisi yaşadı!

*

Ankara, hazinenin bir önceki seyahati sırasında gösterdiği çekingenliği artık bir tarafa bırakmıştı, bu defa kararlı idi, yani mücevherleri ne yapacağını gayet iyi biliyordu:

Topkapı Sarayı'ndaki hazine satışa çıkartılacak yahut alınacak borçlara karşılık rehin edilecekti!

Ama, herşeyden önce projenin hayata geçirilebilmesi için Avrupa'da bir *işbitiricinin* bulunması lâzımdı ve bulundu: Paris'te mücevher işi yapan Nissim Rozanès...

Sırada şimdi mücevherlerin kaç para ettiklerinin belirlenmesi, yani kıymet takdirlerinin yapılması vardı; bu vazife Rozanès tarafından Türkiye'nin pek de yabancısı olmayan bir uzmana verildi: 1911'de Sultan Abdülhamid'in mücevherlerini Paris'te mezatla satan mücevherciye, yani Robert Linzeler'e...

5.
Koskoca zümrütü sahte zannedip parçaladılar!

Yukarıda da yazdım: Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey (Okyar), Paris'te faaliyet gösteren kuyumcu Nissim Rozanès'ten asırlar boyunca Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'nde muhafaza edilen mücevherlerin satılmasında aracılık yapmasını talep etti...

Bu teşebbüs hakkında Türkiye'deki arşivlerde sadece iki belge bulabildim:

İlk belge, Topkapı Sarayı'ndaki hazineye ait zümrüt parçalarının Paris Belediyesi Laboratuvarı'nda tahlil ettirilmesinin ücreti olarak 693 lira ödenmesi için 24 Haziran 1928'de çıkartılan Bakanlar Kurulu kararı,[451] diğeri de saray mücevherleri hakkında bilgi notu olarak 1950'li senelerde hazırlandığı anlaşılan daktilo ile yazılmış tek sayfalık bir evraktır.[452]

Paris'teki laboratuvar ile alâkalı hükümet kararnamesi amatörce yapılmış ve hayli hüzünlü bir işlemin neticesidir: Daha önce Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin Paris'teki satışını yapan ve 1928'de Topkapı Sarayı'nda bulunan mücevherlerin kıymet

takdiri için Paris'ten gelen Robert Linzeler, Ankara'ya nakledilen mücevherlerin arasında bulunan 3 kilo 277 gram ağırlığındaki yekpare zümrüdün gerçek olup olmadığını anlayabilmek için taşın bir parçasını elektrikli bir âlet ile kırmış, kırılan parça analiz için Paris'teki Belediye Laboratuvarı'na gönderilmiş, gerçek olduğu anlaşılmış ve 693 lira tutan laboratuvar ücretinin ödenmesi için Bakanlar Kurulu kararı çıkartılmıştı!

Ama, Türkiye tek bir uzmanın vereceği raporu kâfi bulmamış, Hollanda ile İsviçre'den de birer uzman davet etmiş fakat uzmanların raporları birbirleri ile çelişmiş ve mücevherlere biçilen değerler arasında önemli farklar olduğu görülmüştü.[453]

Arşivlerimizde mevcut olmaları gereken bu raporlar bugün maalesef mâlûmumuz değildir; henüz bulunamamışlardır ve tasniflerin, özellikle de Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki tasnifin tamamlanıp evrakın araştırmaya açılmasının ardından ortaya çıkmaları muhtemeldir.

Mücevher satışı konusunda Türkiye'deki arşivlerde bulabildiğim diğer evrak, 1950'lerde hazırlanmış bir bilgi notudur.

Tek sayfalık bu notta Sultan Abdülhamid'e ait mücevherlerin satışından bahsedildikten sonra Şükrü Saracoğlu'nun Maliye Bakanı olduğu sırada devlete ait mücevherlerin alınacak borca karşılık rehin gösterilmesinin yahut doğrudan doğruya satılmasının arzu edildiği söyleniyor, Maliye Bakanlığı'nın Londra'daki Türkiye Büyükelçiliği vasıtası ile başında İngiltere Başbakanı Ramsay MacDonald'ın oğlunun bulunduğu şirket ile temas ettiği,[454] şirketin Türkiye'ye uzmanlarını gönderdiği ve mücevherlerin bir kısmı için 14 milyon altın sterlin değer biçildiği anlatılıyor. Yazıda şirketin rehin veya satış işlemleri için mücevherlerin Londra'da muhafazasını istemesine karşılık Türk Hükümeti'nin İstanbul'daki Osmanlı Bankası'nda tutulmalarını teklif ettiği, tarafların bu hususta anlaştıkları ama Londra'daki Türkiye Büyükelçiliği'nin hanedan mensuplarının mücevherler üzerine haciz koydurmaları ihtimalinin belirdiğini bildirmesi üzerine rehinden veya satıştan vazgeçildiği anlatılıyor.

Bilgi notunun üzerinde kime ve ne için yazıldığı hakkında herhangi bir kayıt bulunmuyor ise de, belgenin Cumhuriyet Arşivi'nde 27 Mayıs Darbesi ile devrilen hükümete ve bakanlara ait evrakın bulunduğu *"Odalardan Alınan Evrak"* fonunda yeralması bir bakan için, meselâ Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın Meclis'te 15 Haziran 1951'de yaptığı konuşmada kullanması maksadı ile yazıl-

mış olması ihtimalini hatıra getiriyor.

Mücevherleri satma teşebbüsü hakkında Türkiye'de yapılan tek resmî açıklama, Hasan Polatkan'ın Meclis'te iki ayrı soru önergesini cevaplandırdığı 15 Haziran 1951'deki bu konuşmasından ibarettir ve Polatkan, Topkapı Sarayı'ndaki mücevherler ile Dolmabahçe Sarayı'nda ve Askerî Müze'de bulunan diğer kıymetli eşya hakkında Ankara'nın 1920'lerden itibaren yaptığı bütün uygulamaları ayrıntıları ile anlatmaktadır.[455]

Hazinenin elden çıkartılması konusunda yapılan çalışmalardan ve temaslardan Türk gazetelerinin sözetmemesine rağmen Batı basını Ankara'nın niyetini yakından takip etti ve yabancı gazetelerde bu konuda sık sık haberler çıktı.

Avrupa ve Amerika gazeteleri Ankara'nın satış çabasının ardında vaziyeti hiç de parlak olmayan ülke ekonomisini kalkındırma ve bütçeye gelir kazandırma arzusunun bulunduğunu veya kurulacak yeni bir devlet bankasına sermaye sağlamak için elden çıkartılacağını söylüyor, diğer bazı gazeteler de Türk Hükümeti'nin hazineyi talep edeceği dış kredilerin karşılığında rehin göstermek niyetinde olduğunu yazıyorlardı.

6.
Topkapı hazinesinin satış evrakı Paris'te bir kasabadadır!

Osmanlı hazinesinin satışa çıkartılması ile alâkalı ve konuyu her yönü ile izah eden belgeler Paris'in dışındaki küçük bir kasabada, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın bir zamanlar kraliyet aristokrasinin avlanma bölgesi olan *La Courneuve*'deki arşivinde, *"Bijoux de la Couronne de Turquie"*, yani *"Türkiye Tâcı'nın Mücevherleri"* serisindedir.

Hazinenin satış teşebbüsü, Fransız Dışişleri Bakanlığı arşivindeki belgelere göre şöyle cereyan etmişti:

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey (Okyar), 1927 Mayıs'ının sonlarına doğru aslen İstanbul yahudisi olan ve Paris'te Faubourg St. Honoré Sokağı 56 numarada faaliyet gösteren mücevherci Nissim Rozanès'e müracaat ederek hükümetin saraylarda muhafaza edilen Osmanlı Tâcı'na ait mücevherleri Paris'te sata-

bilmesi için bilirkişi olarak kıymet takdirlerini yapmasını ve satışı düzenlemesini istedi.

Önceki senelerde İstanbul'da kuyumculuk yapan Nissim Rozanès 20. yüzyılın ilk yıllarında Paris'e yerleşmişti ve mesleğine orada devam ediyordu. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'ya sık seyahatler yapması Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatini çekmiş, polis tarafından *güvenilmez* bulunmasına rağmen Dışişleri'ndeki dostlarının desteği ile Fransa'nın himayesine mazhar olmuştu. Cömertliği ve eli açıklığı sayesinde Fransa'daki Yahudi cemaatinin önde gelen isimlerinden kabul edilmiş; *Şarklı İsrailliler Kültür Birliği*'nin Paris'te, Popincourt Sokağı'nda yaptırdığı sinagogun inşasına ve sonraki senelerde aynı yerde açılan Talmud Torah Okulu'nun kuruluşuna maddî destek vermiş, zamanla Paris'in önemli mücevhercilerinden kabul edilmişti.[456]

Rozanès böyle önemli bir bilirkişiliğin gerektireceği uzun müddet zarfında Türkiye'de kalması gerekeceğini ama işlerinin yoğunluğu sebebi ile buna imkân bulamayacağını söyleyip Fethi Bey'e 1911'de Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin Paris'te satılmasını organize edenlerden mücevher uzmanı Robert Linzeler'i tavsiye etti ve Fethi Bey, tavsiyeyi 4 Haziran'da Ankara'ya bildirdi.

Nissim Rozanès ile temas ettikten sonra bilirkişiliği kabul eden Robert Linzeler, Fransız Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Philippe Berthelot'yu 10 Haziran'da bir mektupla Türkiye'nin teklifinden haberdar etti.[457] Berthelot'ya aynı gün bir de bilgi notu gönderen Linzeler, notunda tarihî mücevherlerin satışından elde edilecek gelirin yanısıra damga resimleri, vergiler, bankalara yatırılacak meblâğ vesaire ile beraber sermaye hareketlerinin ve yabancı müşterilerin kalacakları otellere ödeyecekleri konaklama vergilerinin Fransız hazinesine önemli bir gelir sağlayacağını söylüyordu. Üzerinde durduğu bir husus daha vardı: Bu satış, kıymetli taşlar piyasasında Paris'in savaştan önce sahip olduğu fakat henüz tam olarak elde edemediği yerini tekrar kazanmasına yardımcı olabilirdi.

Linzeler, Rusya'daki komünist iktidarın 1917 devrimi ile devrilen Çar ailesine ait bazı mücevherleri 16 Mart 1927'de, yani Türkiye'nin saltanat mücevherlerini satış teşebbüsünden birkaç ay önce satışa çıkartmasını ve devreye İngiltere'nin girmesi üzerine Fransa'nın bu işte çok istemesine rağmen satışta bir varlık gösterememiş olmasını hatırlatıyordu. Osmanlı mücevherlerinin satışı ile hem para kazanılacak, hem de İngilizler karşısında daha önce uğranan mücevher yenilgisinin rövanşı alınmış olacaktı. Robert Linzeler, bu maksatla fırsatın kaçırılmamasını tavsiye ediyordu.[458]

Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand, 21 Haziran'da Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi Emile Daeschner'i gelişmelerden haberdar etti ve Linzeler'in Türkiye'ye gitmesi hâlinde Büyükelçiliğin gereken desteği vermesini istedi.[459] Sonraki günlerde temaslara Dışişleri Bakanlığı'nın Yakındoğu Dairesi de dahil oldu. Daireden 4 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı'nın özel kalemine gönderilen yazıda Robert Linzeler'in pasaportuna diplomatik vize verilmesi rica ediliyordu.[460]

Ağustos'ta Türkiye'ye gelen Robert Linzeler İstanbul'da ve Ankara'da bulunan zümrütleri bu iş için imâl edilmiş olan Volton pertavsızı ile kuvvetli elektrik cereyanı kullanarak tek tek inceledi ve kıymet takdirlerini yaptıktan sonra 21 Eylül'de memleketine döndü.

Fransız mücevher uzmanının fiyatlarını takdir ettiği mücevherler arasında Topkapı Hazinesi'nde bulunan 3 kilo 277 gram ağırlığındaki yekpare zümrüt de vardı. Linzeler zümrüdün gerçek olup olmadığını anlayabilmek maksadıyla taşın bir parçasını kırdı, parçalardan bazılarını Paris'e, Belediye Laboratuvarı'na yollayıp orada analiz ettirdi ve zümrüt gerçek çıktı! Türk parası ile 693 lira tutan dokuz bin frank laboratuvar ücreti de ertesi sene, 24 Haziran 1928'te çıkartılan bir Bakanlar Kurulu kararı ile Fransa'ya gönderildi.[461]

Maliye Bakanı Hasan Polatkan seneler sonra, mücevherler hakkında Meclis'te 15 Haziran 1951'de yaptığı konuşmada Robert Linzeler'in mücevherleri gözden geçirdikten sonra iki ayrı rapor yazdığını, 17 Ağustos 1927'deki ilk raporunda mücevherleri görünce büyük heyecan geçirdiğini, bunların kıymetleri konusunda ortalama bir fiyat tesbitinin zorluğunu, zira mücevherlerden bazılarının kalite ve önem bakımından eşinin bulunmadığını, zümrütlerin benzerlerinin dünyanın başka bir yerinde mevcut olmadığını, *"askı"* denen mücevherlerin de ihtişamlarının dışında çok ince bir sanat eseri olduklarını söylediğini ve 12 Eylül 1927'de imzaladığı zabıt ile de Topkapı Sarayı Hazinesi'ndeki büyük zümrüdün gerçek olduğunu ifade ettiğini anlattı.[462]

Satışı yakından takip eden yabancı gazetelerin haberlerinden ve o günleri yaşayanların sonradan yayınladıkları hatıralardan, mücevherlerin değerlerinin belirlenmesi konusunda Türkiye'nin bilirkişi olarak sadece Robert Linzeler'in fikrini almadığı ve Avrupa'dan başka uzmanları da davet ettiği anlaşılıyor...

1927'de Topkapı Sarayı'nın müdür muavini olan Tahsin Öz, ha-

diselerin üzerinden seneler geçtikten sonra yazdığı bir makalede Avrupa'dan başka uzmanların da geldiğini, sarraf ruhlu bazı uzmanların hoşlarına giden herhangi bir incili örtüyü, hattâ bir çini vazoyu göstererek *"Bunu da satıyor musunuz?"* diye sorduklarını anlatarak bu davranışların beş asırlık tarih ve sanat yadigârlarına karşı yapılan hakaretin son haddi olduğunu söyler:

> "...Ne yazık ki bundan sonra da müzecilik tarihimizin en elîm ve çetin bir hâdisesi ile karşılaşmış bulunuyoruz, çünki hazine eşyasının bir kısmının ve hattâ madde ve kıymet cihetinden mühimlerinin satılması mevzubahis olmuştur. Bu gaye ile Avrupa'dan çeşit çeşit eksperler celbedildiği gibi fırsat kollayan birtakım kimseler de grup mümessilleri göndermişlerdir.
>
> O tarihte İstanbul Müzeleri Müdür Muavini sıfatiyle bu kimselerle temas mecburiyetinde kalıyordum. Geçen elîm günlerin azabını hâlâ hissetmekteyim. Bu sarraf ruhlu eksperlerin hoşlarına giden herhangi bir incili örtüyü, hattâ bir çini vazoyu göstererek *"Bunu da satıyor musunuz?"* diye sorması, beş asırlık tarih ve sanat yadigârlarına karşı yapılan hakaretin son haddi olduğuna şüphe edilemez. Mamafih bu eksperlerden bir zat, bu gibi tarih ve sanat eserlerine hakikî bir kıymet konulamayacağını, herhangi bir kıymetin de bunun tam bir ifadesi olamayacağını, bu ecdad yadigârları yerlerinin sarayın bu köşeleri olabileceğini izah etmişti ki, bunu seneler geçtikten sonra hazineyi ziyaretleri sırasında Atatürk'e aynen nakletmiş ve *"Çok doğru"* cevabını almıştım.
>
> Hazine eşyasının satılması mevzuunda da Müzeler Müdürü Halil Edhem şiddetli bir müdafaaya geçmiş ve hattâ bir yazısında *"Müzeler eşyasının satılması benim için mânevî bir ölümdür"* sözlerine tekaüdlüğünü istemekle nihayet vermişti..."[463]

Tahsin Öz, gelen yabancı uzmanlardan hatıralarında da bahsederken bazı devlet adamlarının satış ile yakından alâkadar olduklarını anlatır:

> ...İşte bu sırada Hazine eşyasının satılma meselesi canlandı. Çünki hem ezici bir harpten çıkmış olan memleketin malî müzayakasını izale etmek, hem de kalkınma hamlelerini yapmak gayesi vardı. O vaktin Maliye Nazırı Abdülhalik Renda, Fransa'dan Linzeler isminde bir Fransız'ı eksper olarak celbetti. Başta Şah İsmail tahtı olmak üzere Sultan Ahmed tahtının zümrütlü askısı, murassa hançerler, murassa nişanlar, vazolar ve kezâlik büyük zümrüt taşlar birer birer müdür Refik Bey'in odasına getirilerek kıymet konuyordu.
>
> Arkasından, Oppenheim isminde bir Hollandalı eksper geldi. Bu zât ile teması ben temin ediyordum.
>
> Bir gün dedi ki: *"Tahsin Bey, ben Şah İsmail tahtına nasıl kıy-*

met koyarım? Altın, zümrüt, inci ve yakutlarını kırat ve dirhem hesabıyla kıymetlendiriyordum. Halbuki 16. asra ait bu tek eserin bir de san'at kıymeti var ki, bunu ne bilirim, ne de kıymet koyma imkânı vardır. Her ne hal ise, bilfarz bu eseri bir deli Amerikalı şahıs veya şirket alsa orada birşey değildir, ancak bunun yeri burasıdır".

...İşin tadı tamamen kaçmıştı. Çin porselenlerini de satmak mevzubahis olmaya başladı. Nihayet, İsveç'ten bir eksper daha geldi. Bunun koyduğu kıymetlerle bilhassa Fransız'ın koyduğu kıymetler arasında büyük farklar belirdi. Bir de, büyük zümrüdün hakiki olmadığı iddiası ortaya atıldı.

Ne hazindir ki, hatırımda kaldığına göre Gümüşhane Mebusu Ali Bey [Fethi Okyar] de bu satışa iştirak etmek üzere yabancılarla temasa girmişti...[464]

Yabancı basın da hükümetin daveti üzerine Türkiye'ye giden Avrupalı uzmanlardan bahsetmekte, meselâ bu uzmanlardan biri olan İsviçreli mücevherci Gahnsson'un hazinenin ihtişamı hakkında anlattıklarına yer vermektedir.[465] Avrupa ve Amerikan gazeteleri sonraki günlerde Türkiye'nin hazineyi bütçesini dengeye getirmek maksadıyla elden çıkartacağını, mücevherlerin rehine konulmalarının da sözkonusu olduğunu ama Mustafa Kemal'in rehin konusunda endişe duyduğunu, zira dünya üzerinde bu kadar kıymetli mücevherlerin rehin edilebileceği bir müessesenin bulunmadığını ve dolayısı ile satışın kesin gibi göründüğünü yazıp mezatının büyük ihtimalle Paris'te yapılacağını söylüyorlardı.

Şimdi, yine Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgelere dönelim...

Fransa'nın Türkiye'deki maslahatgüzarı Raymond Brugére, Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a 21 Eylül 1927'de gönderdiği gizli yazıda elçiliğin Robert Linzeler'e her türlü desteği verdiğini ve Linzeler'in görevini tamamladığını bildirip mücevherlerin piyasa değerinin 500 milyon frank civarında olduğunu söyledi. Maslahatgüzar, Linzeler'in Türk Maliye Bakanı'na hazinenin müzayede ile elden çıkartılması yerine satışı bir şirkete devretmenin Türkiye'nin yararına bulunduğunu telkin ettiğini söylüyor ve böyle şirketin teşkili işini Fransa'nın halledebileceğini yazıyordu.[466]

Kıymet takdirleri, temaslar ve karşılıklı yazışmalar devam ederken, ortaya satışın hayata geçmesini tehlikeye düşürebilecek bir tehdit çıktı: Abdülhamid'in vârisleri...

Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924'te hilâfeti lâğvedip Os-

manlı Hanedanı'nın bütün mensuplarını Türkiye sınırları dışına çıkartması üzerine padişahların çocukları ile torunları dünyanın dört bir yanına dağılmış ve hanedan mensupları, başta Sultan Abdülhamid'in çocukları olmak üzere, vaktiyle Osmanlı toprağı olan memleketlerde padişahların üzerine kayıtlı gayrımenkullere vâris sıfatıyla sahip olabilmek için yoğun bir hukukî mücadeleye girişmişlerdi ve birbiri ardına dâvâ açıyorlardı.[467]

Fransa, sürgündeki hanedan mensuplarından talepte bulunanlara oturma izni ve vatansız pasaportu vererek şehzadelerle sultanları hukukî himaye altına almıştı. Ama, Fransa'nın koruması altında siyasî mülteci statüsünde olan Son Osmanlılar'ın saray hazinesinin satışa çıkartılması hâlinde bunların babalarına ve büyükbabalarına ait olduğunu iddia ederek hukukî pürüz çıkartmaları ihtimali mevcuttu.

Bu ihtimali Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey'in satış konusunda temas ettiği ilk kişi olan ve hazine ile ilgili bütün çalışmaları başlatan Nissim Rozanès farketti ve Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a 26 Mayıs 1928'de bir mektup gönderdi.

Rozanès, Abdülhamid vârislerinin Paris'te yapılması muhtemel olan mücevher satışını engelleme konusunda önemli bir Fransız politikacıdan tavsiye aldıklarını söyleyip vârislerin bu çabalarından Fransız Hükümeti'ni haberdar ediyordu.[468]

Uyarıyı dikkate alan Fransız Dışişleri Bakanlığı, vârislerin mücevherler üzerinde haklarının bulunup bulunmadığı konusunda devrin önde gelen milletlerarası hukuk uzmanlarından birinden, Henri Fromageot'dan mütalâa istedi. Fromageot'yu sonraki senelerde çeşitli memleketlerde büyükelçilik yapacak olan dışişleri memurlarından Jean Payart ziyaret etti ve Rozanès'in endişelerinden bahsetti; Payart'ın ardından da bakanlığın önemli isimlerinden biri, 1923'te İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliği'nin sekreterliğini yapan Roger Maugras da 22 Haziran 1928'de o sırada İsviçre'de Leman Gölü sahillerinde bulunan Fromageot'ya bir mektup göndererek Rozanès'e verilecek cevap konusunda fikrini sordu.[469]

Fromageot'ya göre Abdülhamid'in vârislerinin mücevherler üzerinde hiçbir hakları yoktu. Zira mücevherler Abdülhamid'e miras kalmamış, sâbık hükümdar bunlara tahta çıkması sayesinde sahip olmuştu; dolayısı ile vârisleri de hak sahibi değildi. Mücevherler daha önce Osmanlı Hükümeti'nin, sonradan da Türk Hükümeti'nin temsil ettikleri devlete aitti ve Türk Hükümeti bunlara istediği şekilde tasarruf edebilirdi.

Dışişleri Bakanlığı, Fromageot'nun bu mütalâasını bakanlığın

görüşü olarak Rozanès'e iletti.[470]

Fransa'daki belgeler burada son buluyor, mücevher satışı konusunda Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki dosya Henri Fromagèot'nun verdiği hukukî mütalâa üzerine bakanlığın Nissim Rozanès'e gönderdiği yukarıda bahsettiğim yazı ile nihayete eriyor ve satışın niçin yapılamadığı konusunda herhangi bir kayda rastlanmıyor...

Türkiye satıştan vaz mı geçti, Fransa vârislerin satışı engellemeleri ihtimalini göze mi alamadı yoksa satışa başka bir sebep mi engel oldu, bilmiyoruz... Ama meselenin önemli olan tarafı hazinelerin satılamaması ve ait oldukları yerde, yani bizde kalmış olmalarıdır.

Satış girişiminin ayrıntıları ancak Türk Dışişleri Bakanlığı'ndaki arşivde tasnifin tamamlanıp araştırmaya açıldığı zaman ortaya çıkabilecektir.

*

Fransa ile satış konusundaki temaslar devam ettiği sırada, Ankara 24 Ekim 1928'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan saraylarda muhafaza edilen hazineler ile ilgili en radikal kararını verdi ve bazı mücevherlerin altın para karşılığında satılabilmesi için Maarif Vekâleti'ni yetkilendirdi!

Kararnamede mevcut mücevherlerin satışı maksadıyla çeşitli gruplardan temsilcilerin müracaat etmekte oldukları söyleniyor ve satış şartları dört madde halinde belirleniyordu:

> 1. Tarihî kıymeti olmayan mücevherler satılabilecekti.
> 2. Satış, madenî altın karşılığında olacaktı.
> 3. Eserlerin tarihî kıymetini Maarif Vekâleti belirleyecek ve hükümet tasdik edecekti.
> 4. Maarif Vekâleti, bu esaslar çerçevesinde gereken herşeyi yapmaya yetkili idi. Kıymet takdirinin neticeleri ile her satışın kesinlik kazanmasından önce, hükümet bilgilendirilecekti.[471]

Bu kararname ile satışın önü hukukî bakımdan açılmış oluyordu...

Ankara'nın Topkapı'daki hazineleri satma teşebbüsü, o sırada Güney Fransa'nın Nice şehrinde sürgünde yaşayan Halife Abdülmecid Efendi'yi fena hiddetlendirdi...

Sabık Halife 26 Ağustos 1928'de Birleşik Amerika'nın Philadelphia şehrinde yayınlanan *Public Ledger* Gazetesi'ne bir demeç verdi; Mustafa Kemal'e etmediği hakareti bırakmadıktan sonra

hazinelerin devlete değil, hanedana ait olduğunu iddia edip satışı engellemek için her türlü hukukî girişimde bulunacağını söyledi:

Costly HAREM JEWELS at Stake

Halife Abdülmecid Efendi'nin Ankara'nın mücevher satışı projesi hakkında bir Philadelphia gazetesine verdiği ve oldukça ağır ifadelerle dolu demeç (*Public Ledger*, 26 Ağustos 1928).

"Askerî bir diktatörlükten ibaret olan sözde Türkiye Cumhuriyeti'nin bu büyük hazine üzerindeki hakkı, ayda yaşayan bir adamın hakkından fazla değildir! Bu mücevherler on üçüncü asırdan beri Türkiye üzerinde kesintisiz şekilde hükmeden Osmanlı padişahları tarafından biriktirildi. Bunlar hükümete değil, bu aileye aittir. Ekseriyeti sultanlara taraftarları ve yabancı hükümetlerin idarecileri tarafından hediye edilmiş; diğerleri, meselâ büyük Acem taht-ı tâvusu gibi parçalar da bizzat padişahlar tarafından İran'da ele geçirilmiştir.

Maalesef hazineleri talep etmemize vakit kalmadan, Altıncı Sultan Mehmed ile ben bu diktatör tarafından memleketten harice sürülüp çıkarıldık ve Türkiye Hükümeti şimdi bunların üzerinde küstahça sahiplik iddiasında bulunuyor.

Osmanlı Hanedanı'nın reisi sıfatiyle elimde bulunan bütün vasıtalarla bu mücevherlerin Paris'te, Londra'da veyahut New York'ta satılmalarına itiraz etmeye karar verdim. Fransa'nın önde gelen avukatlarından bazıları ile istişarelerde bulundum. Mücevherler Türkiye'den dışarıya gönderildikleri anda el konulmaları için mahkemelere müracaat edeceğim ve muhtemel alıcılara da hazinenin çalıntı olduğunu, herhangi birşey satın almaları halinde hukukî girişimde bulunacağımı duyuracağım. Avukatlar, senelerce devam edecek dâvâlar ile karşılaşmaktan çekinileceği için bu şartlar altında az kişiden fiyat teklifi geleceğini söylediler. Dolayısı ile satış ister İstanbul'da, ister dışarıda yapılsın, bana ait olanlara eninde sonunda sahip olacağımı düşünüyorum. Ayrıca, Osmanlı Hanedanı'nın diğer mensuplarının da benimle mutabakat içerisinde bulunduklarını ve dâvânın hem kendi adıma, hem de onların adına açılacağını söylemem gerekiyor".[472]

7.
Saray eşyasının satışı da serbestti, imhası da!

Mücevherlerin satışına izin veren 24 Ekim 1928'deki Bakanlar Kurulu kararı hazinenin üç anahtarlı bir kasaya konmasını, anahtarların birinin Maliye Bakanı'nda, diğer ikisinin de Danıştay ve Sayıştay Başkanları'nda bulunmasını öngörüyordu.

O günlerin Ankara'sında böyle bir hazinenin konabileceği kasalar sadece Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği'nin, yani Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın bodrumunda idi. Saraylardan getirilen eşyanın bir kısmı bu kasalara konmuş, bazıları da Maliye Bakanlığı'ndaki kasalarda muhafaza edilmişti.

Tekel Bakanlığı 1934 Kasım'ında Maliye'ye bir yazı gönderdi, bakanlık binasında bulunan ama Maliye'nin kullandığı kasaların boşaltılmasını istedi, Maliye talebi 25 Kasım'da Bakanlar Kurulu'na iletti ve hemen ertesi günü kasalar hakkında bir kararname çıkartıldı. 26 Kasım 1934 tarihli bu kararnameye göre Tekel Bakanlığı ile Hazine'deki Maliye'ye ait kasaların boşaltılması ve içerisindekilerin Merkez Bankası'nın altın ve kâğıt para sakladığı kasalara nakledilmesi emredildi. Yeni kasaların da üç anahtarı olacak ama o zamana kadar Sayıştay Başkanı'nın muhafaza ettiği üçüncü anahtar Başkan'dan alınıp Başbakanlık Müsteşarı'na verilecekti.[473]

Ankara'daki hazine eşyası arasında sadece Topkapı'dan değil, Dolmabahçe Sarayı'ndan da getirilen objeler vardı. 24 Ekim 1928'deki satış kararnamesine göre bu eşya arasında *tarihî kıymeti olmayanları* satılabiliyor ve satış öncesinde hangi eserin tarihî olup hangisinin olmadığını belirleyen bir envanter çıkartılması gerekiyordu ama bu iş yapılmamıştı. Envanter ancak altı sene sonra, 1934 Kasım'ında çıkartıldı;[474] Müzeler Genel Müdürü Aziz Ogan'ın başkanlığındaki beş kişilik bir hey'et 14 Kasım'da Dolmabahçe'den gelen hazineyi *saklanmasında gerek olmayıp gümüşleri alınarak porselenleri imha edilebilecekler; tarihî kıymeti olup Merkez Bankası'ndaki kasalara nakledilmeleri gerekenler* ve *Millî Saraylar'a iade edilebilecek ama kullanışa uygun görülmedikleri takdirde satılabilecek olanlar* şeklinde üçe ayırdı.

"Kalacaklar-satılacaklar" şeklindeki tasnif iki gün sonra, 16 Kasım 1934'te Gümrük ve Tekel Binası'nın altındaki kasalarda muhafaza edilen Topkapı Sarayı'na ait mücevherat için de yapıldı. Tarihî kıymet taşıyıp müzede kalması gerekenler ile sadece maddî değeri bulunanlar, yani satılabilecek olanlar belirlendiler; sonra

hepsi yeniden kasalara yerleştirildi ve bir zabıt tutuldu.[475]

Maliye Bakanlığı, 24 Mart 1935'te başbakanlığa Dolmabahçe ile ilgili raporun hazırlandığını gizli bir yazı ile bildirdi, ne yapılması gerektiği konusunda talimat istedi[476] ve bir hafta sonra, 31 Mart 1935'te Bakanlar Kurulu'ndan tuhaf bir karar daha çıktı: Bilirkişi raporuna göre tarihî oldukları belirlenen eşyalar Topkapı Sarayı'na ait mücevherler ile beraber Maliye Bakanlığı'ndaki kasalarda muhafaza edilecek, diğerleri saraylara geri gönderilecek ama kullanışa uygun olmayanları hazinenin istifadesi için münasip bir zamanda sattırılacaktı![477]

Garabet, bazı saray eşyasının geleceği hakkında verilen kararda idi: Üzerlerinde marka bulunan gümüş ve porselen tabak ile benzerleri kullanılamayacak olmaları ve saklanmalarında da gerek bulunmaması sebebi ile gümüşlerinden yeni çıkartılacak paralarda istifade maksadı ile Darphane'ye gönderilecek, porselenleri kırdırılacak ve gümüşleri de eritilecekti!

Kararname tatbik edildi, Dolmabahçe Sarayı'na ait hazine eşyasının Millî Saraylar'da kullanılabilecek olanları ile *işe yaramayanları* 19 Haziran 1935'te İstanbul'a, Darphane'ye gönderildi; tarihî değere sahip ve yine Dolmabahçe'ye ait olan 127 parça eşya da 26 Temmuz 1935'te Merkez Bankası'ndaki kasaya kondu.

Askerî Müze'den gönderilen gümüşler ile porselenlerin kaderinde de eritilmek ve kırılmak vardı! 827 kalem eşyanın 109 adedi 31 Mart 1935'te çıkartılan *satış ve imha* kararnamesine tâbi tutulup satışa çıkartıldı, sadece iki adet tepsi Merkez Bankası'nın kasasına kondu, 355 adet porselen Ankara'da dört kişilik bir ekibe her nedense imha ettirildi, 411 adet gümüşlü porselen de yine İstanbul'a ama Darphane'ye yollandı, porselenleri kırdırıldı, 28 Ocak 1939'da gümüşleri eritildi ve elde edilen 196 kilo gümüş, madenî para basımında kullanıldı![478]

Fakat, Darphane insaflı çıktı! Dolmabahçe'den gelen gümüşlü porselen takımını eritmeye kıyamayıp Millî Saraylar'a iade etti, Millî Saraylar Müdürlüğü ise yollananları *ihtiyaca ve kullanıma uygun olmadığı* gerekçesi ile almadı ve tekrar Darphane'ye gönderdi. Darphane bunun üzerine İstanbul ile Ankara arasında gidip gelmekten bitkin düşen ve hiçbir makamın kabul etmediği iki sandık dolusu saray eşyasını 1 Temmuz 1940'da Ankara'ya, Merkez Bankası'na yolladı ve sandıklar bakanlığın kasa dairesine yerleştirildi.[479]

Gümüşlü porselen takımların mevcudiyeti, 5 Mayıs 1951'de Maliye Bakanlığı'nın mahzenlerindeki kasalar açıldığında farkedilecekti![480]

*

Ama, imhalar da kurallara uygun yapılmamıştı! Meclis He-

saplarını İnceleme Komisyonu'nun Büyük Millet Meclisi'ne bağlı saraylarda, kasırlarda ve köşklerde seneler sonra, 1951'de yaptığı araştırmada saray eşyalarının imhaları, satışa çıkartılmaları ve devletin başka kurumlarına gönderilmeleri ile ilgili evrakta önemli eksikler olduğu, demirbaş defterlerine gerekli kayıtların düşülmediği, teslim makbuzlarının bulunmadığı, üstelik daha başka usulsüzlüklerin de yapıldığı ortaya çıkacak ve durum hazırlanan raporda ayrıntıları ile yeralacaktı.[481]

*

İstanbul'dan Ankara'ya gönderilen gümüşlere ve porselenlere karşı bu kadar şiddet gösterilmesinin sebebini tahmin etmek hayli zordur!

O dönemdeki Bakanlar Kurulu toplantılarında görüşme zaptı tutulmadığı için imha kararının ardındaki düşünceyi öğrenebilmenin ve para basımı için gereken gümüşü normal fiyatla piyasadan almak varken saraylardan getirtilen yüzlerce antika porselen yemek takımını gümüş aksamı için parça parça ettirmeyi tercihe yönelik hiddetin ardında hangi düşüncelerin mevcut olduğunu bilebilmek de artık imkânsız gibidir.

Kırma, parçalama ve eritme kadar şiddet dolu olmasa bile, benzer bir hadise Ankara'da 1925'te de yaşanmış ve Dolmabahçe Sarayı'ndan Çankaya Köşkü'ne nakledilen bir yemek takımının üzerindeki tuğralar ile armalar Ermeni bir ustaya kazıttırılmıştı.

Yeni kurulan devletin merkezi olan Ankara'da Dışişleri Bakanlığı, Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı gibi yabancı devlet temsilcilerinin sık sık gidip geldikleri yerlerde genç Cumhuriyet'in ciddiyetini gösterecek kaliteli eşyaya ve sofra takımlarına ihtiyaç vardı.

İmparatorluk zamanında da resmî davetlerde kullanılmak üzere bir saraydan başka bir saraya yemek takımı götürüldüğü olurdu. Meselâ 1917'de, Birinci Dünya Harbi sırasında İstanbul'a gelen Alman İmparatoru Wilhelm'in şerefine Yıldız Sarayı'nda verilen ziyafet için Topkapı Sarayı'ndan Yıldız'a 561 parça Sevr imâlâtı yemek takımı getirilmiş ve takım Topkapı'ya ancak Cumhuriyet'ten sonra, 20 Temmuz 1924'te, Mustafa Kemal tarafından imzalanan kararname ile dönebilmişti.[482]

Cumhuriyet döneminde öncelik, Çankaya Köşkü'ne verildi ve 12 Ağustos 1925'te Dolmabahçe Sarayı'ndan bir sofra takımı, 5 Eylül 1925'te de yine Dolmabahçe'den üzerlerinde tuğra ile hanedan armalarının yeraldığı *"Aziziye"* denen kırk kişilik bir baş-

ka sofra takımı 13 sandık içerisinde Cumhurbaşkanlığı'na nakledildi.[483]

Ama, *Aziziye*'nin üzerine tuğra ile Osmanlı arması işlenmişti ve kazınmaları gerekiyordu! Maliye Vekili Hasan Hüsnü Bey (Saka), 29 Eylül 1925'te o sırada Bursa'da olan Reisicumhur Gazi Paşa'ya bunların silinmesi için bir usta bulduklarını yazdı.[484]

Bulunan usta Mıgırdıç Hancıyan adında Ermeni bir gümüşçü idi. Mıgırdıç'a 40 lira yol masrafı verildi, günde yedi lira yevmiye karşılığında Ankara'ya gönderildi,[485] 14 Ekim ile 11 Kasım arasında çalıştı ve tuğraları silmesinin karşılığı olarak 345 lira alıp[486] İstanbul'a döndü, Mustafa Kemal Paşa da işin tamamlanmasının ardından Maliye Vekâleti'ne bir teşekkür mektubu gönderdi.[487]

Daha önce Sultan Abdülhamid'in mücevherlerini Paris'te mezata koyan ve birkaç sene sonra da imparatorluk hazinesinin bir bölümünü satışa çıkartmak için girişimlerde bulunan Türkiye'nin mücevher satışı konusunda artık adı çıkmıştı ve Avrupa'nın önde gelen mücevhercilerinden bazıları seneler sonra da hâlâ beklenti içerisinde idiler.

Bir mücevher şirketi, alanında Fransa'nın en meşhurlarından olan Van Cleef&Arpels, 1 Nisan 1937'de Ankara'ya, Başvekil İsmet Paşa ile Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a birer mektup gönderdi. Şirket mücevherlere talip olduğunu yazıyor, *"Bunları sattığınız takdirde hazineniz çok para kazanır"* diyor ve fiyatta anlaşmaya varıldığı takdirde mücevherleri bulundukları yerden kendilerinin alıp ödemeyi de hemen yapacaklarını yazıyordu.[488]

Bu mektuba cevap verilip verilmediği konusunda Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bir belge bulunmuyor...

Satış yapılamamış ve bu işin olması için canla-başla çalışanlar hayal kırıklığına uğramışlardı...

Bu durumda mücevherlerin âkıbeti ne olacak; İstanbul'a geri mi gönderilecek, yoksa Ankara'da mı muhafaza edileceklerdi?

Ankara, hazineyi İstanbul'a iade etmek yerine elinin altında bulundurmayı tercih etti. Sadece Topkapı'dan getirilenler değil, Dolmabahçe Sarayı'ndan nakledilen mücevherli eşyalar da yeni payitahtta, yani Ankara'da kalacak: kasalara konacaklar ama kondukları kasalarda unutulacaklardı!

8.
Hazine, yine yollara düşüyor...

Alman birlikleri 1 Eylül 1939'da Polonya'ya girdiler, İngiltere ile Fransa iki gün sonra Almanya'ya savaş ilân edince İkinci Dünya Savaşı patladı, akabinde de hazine dördüncü ve son yolculuğuna çıktı.

Dört sene devam eden ilk dünya savaşının ardından 1918'de imzalanan mütarekeler ile gelen barış ancak 21 sene devam edebilmiş ve önce Avrupa, sonra da dünya yeniden kan, ateş ve acı içerisine girmişti...

Türkiye daha önce savaşın yaklaşıp Avrupa'nın birbirine gireceğinin belli olması üzerine İstanbul müzelerindeki eserlerin Anadolu'ya nakli için hazırlıklara başlamıştı ve savaşın patlamasından dört gün sonra, 5 Eylül 1939'da İstanbul'daki bütün müzeler ziyaretçilere kapatıldı. Bakanlar Kurulu o gün müzelerindeki kıymetli eserlerin İç Anadolu'ya naklini kararlaştırdı ve 27 Haziran 1940'ta çıkartılan bir başka kararname ile de nakil için on bin liralık ek tahsisat çıkartıldı.[489]

Kararnameler uyarınca Topkapı Sarayı ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nden 486, Arkeoloji Müzeleri'nden 55 ve kütüphanelerden de 278 sandık dolusu eser Niğde'ye gönderilip Sarıhan ve Akmedrese'ye kondu. İkinci derece olduklarına karar verilen ve İstanbul'da kalan eserler müzelerin mahzenlerine yerleştirildi, Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan başta lâhitler olmak üzere ağırlıkları sebebi ile nakillerinde büyük zorluk görülen eserlerin etraflarına da kum torbaları yerleştirildi.[490]

İstanbul'dan gönderilen eserleri Ankara'dan, Etnografya ve Arkeoloji Müzeleri'nden yollanan diğer eserler takip etti, eserlerin muhafazası için Niğde'deki eski bir kilise tamirata alındı ve önündeki bazı binalar istimlâk edildi.[491] Millî Saraylar'daki kıymetli eşyanın bir kısmı da 57 sandık içerisinde Sivas'ın Divriği ilçesine gönderildi ve buradaki Ulu Cami'ye kondu. Ama camiin kubbesi akıyordu, bazı bölümleri hasarlı vaziyette idi. Cami, İstanbul'dan gönderilen sandıkların yerleştirilmesinin ve uzun yazışmaların ardından Vakıflar'a tamir ettirildi.[492]

Ankara'daki hazine ise, savaş senelerinde de bulunduğu yerlerde, yani kasalarda bırakıldı. Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları'ndan götürülen hazine eşyasının da Niğde'ye yahut Divrik'e nakli hatırlara gelmedi, zira aradan geçen seneler boyunca zaten unutulmuş gibi idiler...

En kıymetli eserleri Anadolu'da bulunan Topkapı Sarayı ile Arkeoloji Müzeleri savaş yıllarında uzun bir restorasyondan geçirildiler, Niğde'deki eşyalar savaşın ardından İstanbul'a getirildi ve Topkapı Sarayı 23 Nisan 1948'de yeniden ziyarete açıldı.

Çin ve Japon porselenlerinin, Avrupa porselen ve kristallerinin, gümüş ve tombak eserlerin, bakır takımlarının, İstanbul cam ve porselenlerinin, silâhların, Kubbealtı çinilerinin, kitâbelerin ve eğerler ile saltanat arabalarının bulunduğu seksiyonlar restore edilip ziyarete açılmışlardı ama Hazine Dairesi hâlâ kapalı idi...

Hazine Dairesi uzun bir restorasyonun ardından, 27 Aralık 1951'de açılabildi ama ziyaretçiler hâlâ Ankara'da tutulan en kıymetli eserleri, meselâ Kaşıkçı Elması'nı, devâsâ zümrütleri, askıları ve daha birçok mücevheri ancak 1963'ten itibaren, saraya iade edilmelerinden sonra görebileceklerdi.

*

Bütün bu safahatın ardından mücevherlerin satışı mümkün olamadı ama başlarına başka bir iş geldi, Ankara'da kasalara kapatılıp orada unutuldular; mevcudiyetleri seneler sonra, 1951'de farkedildi ve yerlerine ancak 1963'te dönebildiler...

9.
Nerede bu anahtarlar?

1951 ilkbaharında, Türkiye'nin gündemini üç konu teşkil ediyordu: Kore Savaşı, Meclis'e sunulan Atatürk'ü Koruma Kanunu tasarısı üzerindeki tartışmalar ve Finlandiya'da yapılan, sporcularımızın altı adet altın madalya kazandıkları dünya güreş şampiyonası...

Kore'deki çarpışmalar bütün şiddeti ile devam ediyor, gazetelerin manşetlerinde savaş ve savaşa katılan birliğimiz hakkındaki haberler, Helsinki'den gelen müjdeler ve iktidardaki Demokrat Parti'nin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın talimatı ile hazırlayıp Meclis'e sunduğu Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun üzerinde yapılan tartışmalar yeralıyordu.

1952 Nisan'ının son haftasından itibaren gündem bir anda değişti: Ankara'da, Maliye Bakanlığı ile Merkez Bankası'nın mahzenlerinde içlerinde nelerin olduğu bilinmeyen kilitli kasalar ile yine

bakanlığın mahzenindeki *chambre fort*'ta yani yüksek güvenlikli çelik odada mühürlü iki adet tahta sandık bulundu. Kasalar bir ihbar neticesinde farkedilmişlerdi ama anahtarları olmadığı için bir türlü açılamıyorlardı; haftalarca devam eden anahtar koşuşturmasının ardından nihayet açılabildiler, ardından sandıklar da açıldı ve içlerinden emsalsiz mücevherler çıktı!

Bunlar, 1925 ile 1927 arasında Askerî Müze ile Dolmabahçe ve Topkapı Sarayları'ndan Ankara'ya gönderilen ve kasalara konan hazinelerdi... Topkapı'ya ait olan mücevherlerin Fransa'da satılmasına çalışılmış ama satış olmayınca kilit altında kalmışlar fakat unutulmuşlardı!

Kasaların bulunması ile açılışları arasındaki günlerde Ankara'da haftalarca büyük bir şaşkınlık, hattâ komik hadiseler yaşandı ve bu tuhaflıklar açılıştan sonra da devam etti...

Kamuoyu ve basın kasalar konusuna öyle bir merak ile sarılmıştı ki, Millî Savunma Bakanı Hulûsi Köymen'in 6 Nisan 1951'de Meclis'te verdiği çok önemli bir bilgi kimsenin dikkatini çekmedi...

Hulûsi Köymen, CHP'den Kars Milletvekili Hüsameddin Tugaç'ın soru önergesini cevaplarken, 1 Eylül 1939 ile 7 Mayıs 1945 arasında, yani İkinci Dünya Savaşı'nın başlayıp sona erdiği 5 yıl 9 ay 7 gün zarfında Türk Silâhlı Kuvvetleri'nden 22 bin 663 subay, gedikli, er ve öğrencinin hayatını kaybettiğini, bu sayının sadece hastahanelerde muhtelif hastalıklardan ölenleri gösterdiğini, izinli olarak memleketlerine ve evlerine gidip orada ölen asker vatandaşların sayıya dahil olmadığını söyledi.[493]

Türkiye girmediği bir savaşta bu kadar şehit vermişti ama Hulûsi Köymen'in açıklaması, kasalar meselesinde yaşanan toz-duman arasında pek kimsenin gözüne ilişmemişti ve hâlâ da ilişmiyor...

*

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hesapları Tedkik Komisyonu, 1950 Eylül'ünde Meclis'e bağlı olan İstanbul'daki Millî Saraylar'da 1948'e ait kayıtları kontrol ettiği sırada, bir ihbar mektubu aldı.

Mektupta, *saray eşyalarından bazılarının 1920'li senelerde Ankara'ya gönderilmiş olduğu* söyleniyordu.

Meclis Başkanı Refik Koraltan, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile temas etti ama Polatkan konudan haberdar olmadığını, incelenmesi için talimat vereceğini söyledi.

Maliye'deki araştırma sürerken, Dolmabahçe Sarayı'nda denetimlerine devam eden Meclis idare âmirleri dosyalar arasında bir liste buldular. Listede, Fuat Ağralı'nın Maliye Vekili olduğu 1927'de Millî Saraylar'dan Ankara'ya gönderilen 59 parça altın, gümüş ve

daha başka kıymetli eşyanın dökümü vardı.

Aynı günlerde, Meclis'e de bir haber gitti: 1920'lerde sadece Dolmabahçe'den değil, Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'nden de bazı çok kıymetli mücevherler Ankara'ya yollanmıştı!

Refik Koraltan başta olmak üzere Meclis ve Maliye Bakanlığı bu nakillerin niçin yapıldığını, Ankara'ya nelerin götürüldüğünü ve hazinenin âkıbetini ortaya çıkartmaya çalışırlarken Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara muhabiri Mekki Said Esen meseleyi işitti ve 30 Nisan günü gazetesinde *"Cumhuriyet Maliyesi üç anahtar arıyor. Saltanatın ilgası sırasında Ankara'ya nakledilen kasalar bulundu fakat anahtarları bir türlü ele geçirilemiyor"* başlıklı bir haber yazdı.

Mekki Said'in 29 Nisan'da Ankara'dan İstanbul'a telefonla yazdırdığı haber şöyle idi:

> "Ankara, bugün son derece heyecanlı safhalar gösteren bir araştırmaya dair türlü türlü ve birbirinden meraklı rivayetlerle çalkanıyor: Kısacası, Cumhuriyet maliyesi, kaybolan üç anahtarı aramaktadır!
>
> Bu anahtar taharrisi dahi kazanılmış bir merhale sayılabilir. Zira, birkaç gün önce kasaların nerede bulunduğu mesele olmuştu. Bu kasalarda milyonlar değerinde zümrüt, elmas ve pırlanta gibi mücevheratın, altından bir çok eşyanın saklı bulunduğu söyleniyor. Bunlar Cumhuriyet'in ilânı ve saltanatın ilgası sırasında İstanbul'dan getirtilip Maliye Vekâleti'nde kasalara konulmuştu. Son defa yapılan bir incelemede kasalar bulunamayınca, genç bakan Hasan Polatkan'ı herhalde bir telâş almış, nihayet bunların yıllarca evvel Cumhuriyet Merkez Bankası'na taşındığı anlaşılmıştır. Fakat, işin bilinmeyen tarafı, yalnız anahtarlarının kimlerde olduğu değil, içlerinde neler bulunduğudur. Şimdiye kadar yapılan sıkı aramalarda ne bir zapta, ne bir envantere tesadüf edilmiştir. Halbuki içinde som altınlar, sürahiler, leğen ibrikler, büyük parça zümrütler bulunduğundan ısrarla bahsedenler vardır. Maliye Bakanlığı'nın ve diğer bazı alâkalı dairelerin bütün kasaları, gözleri, çekmeceleri ve dosyalarının birer birer gözden geçirileceği anlaşılıyor.
>
> Anahtarlara gelince, bunlardan birinin Büyük Millet Meclisi Başkanı'nda, birinin Maliye Bakanı'nda, birinin de Sayıştay Başkanı'nda bulunması gerektiği söylentiler arasındadır. Demokrat Parti, iç ve dış mesuliyetleri, borçları, gelirleri menkul ve gayrimenkul servetleri ve hazinesi ile iktidarın bütün yükünü omuzlarına almışsa da, henüz bu üç anahtarı ele geçirememiştir.
>
> Bugün olmazsa yarın bu anahtarlar meydana çıksa bile, kasadan nelerin çıkacağı şimdiden bilinemiyor. İçindekilere dair bütün bilgiler, şimdiki halde rivayetlerden ibarettir ki, bir çoğu

binbirgece masallarını gölgede bırakır.

Sayın Hasan Polatkan'a sorduğumuz zaman ise, bizim verdiğimiz heyecanı kendisinde sezmedik. Sadece "Böyle bir mevzu ile hâlen meşgul olduğunu" belirtti. Fakat intibaım şu oldu ki, bu derece göz kamaştırıcı bir serveti saklayan muhteşem kasaların Ankara'yı saran çeşitli söylentilere karşı uzun müddet dilsiz bırakılmasına bir Maliye Bakanı tahammül edemez. Anahtarlar bulunsa da, hep beraber meraktan kurtulsak".

Maliye Bakanlığı vargücüyle hazinenin âkıbetini ortaya çıkartmaya çalışıyordu ve uzun araştırmalardan sonra, 30 Nisan 1951'de saraylara ait eşyaların iki ayrı yerde bulunduğunu farkettiler: Bakanlığın mahzenindeki *chambre fort*'ta mühürlü olarak duran iki tahta sandıkta, Merkez Bankası'nın kasa dairesindeki büyük boyda *Ostertag* ve *Milner's* marka iki kasada idiler ama ya anahtarlar?

Meclis ve Maliye anahtarları ararken Mekki Said ilk yazısının ertesi günü, yani 1 Mayıs'ta çıkan haberinde ortaya önemli bir iddia atıyor ve kasaların 14 sene önce açılmış olduğuna dair bazı söylentilerden bahsediyor ama bu konudaki zaptın elde olmadığını söylüyordu. Anahtarlarla ilgili olarak Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın Sayıştay'ın henüz emekli olan eski başkanı Seyfi Oran ile görüştüğünü de bildiren Mekki Said, daha önce devletin üst düzeyinde görev almış olan kişilerle de temas edildiğini yazıyordu:

"Cumhuriyet'in ilânı sırasında İstanbul'dan saraylardan getirilen kıymetli taşları, mücevheratı ve altından eşyayı saklayan kasaların anahtarları meselesi meraklı bir safhaya girmiştir.

Bu anahtarlar 17 sene önce bir kere daha aranmış ise de bulunup bulunmadığı henüz meçhuldür. Sadece o sıralarda kasaların açıldığı söyleniyor. Fakat bu açışa dair herhangi bir zabıt ile içindekileri gösteren listeler ortada yoktur.

Anahtarların Meclis Başkanı, Maliye Bakanı ve Sayıştay Başkanı'nda olması gerektiği kaydediliyor. Ne Meclis Başkanı Refik Koraltan'a, ne de Maliye Bakanı'na bu anahtarlar devredilmiş değildir. Bir-iki gün önce emekliye ayrılmış olan Sayıştay Başkanı Seyfi Oran, kendisinde de anahtar olmadığını beyan etti.

Seyfi Oran kısaca dedi ki: *"Takriben 17 yıl önce Divan-ı Muhasebat Reisi olarak vazifeye başladığım zaman benden bu anahtar istendi. Böyle bir anahtarı devralmadığımı söyledim. Daha önce bu vazifeye vekâlet etmiş arkadaşa da sordum, haberi yoktu".*

Seyfi Oran'dan önce Divan-ı Muhasebat [Sayıştay] Reisliğini sonradan Maliye Bakanı olan Fuad Ağralı ifa etmekte idi. Anahtarların ilk aranışı bu zamana tesadüf etmekte ve kasaların açılışı o sırada bulunduğuna delil sayılmaktadır. Bu anahtarlar hakkında bilgisi olabileceği umulanlara birer birer başvurulduğu anlaşılıyor. Bu arada, uzun müddet Meclis Başkanlığı'nı ifa etmiş

olan eski Maliye bakanlarından Abdülhalik Renda ile görüşüldüğü sanılmaktadır.

Sayıştay Başkanı Seyfi Oran'dan da bu mevzuda mâlûmat istenmiştir. Bu akşam Büyük Millet Meclisi'ne gelen Seyfi Oran, Meclis Başkanı Refik Koraltan tarafından kabul edilmiş, bu görüşmelerde idareci üyelerden İhsan Şerif Özgen de hazır bulunmuştur".

Haberin sonunda, Mekki Said'in gece yine telefonla bildirdiği bir son dakika gelişmesi vardı: Ankara'da anahtarlardan ikisi ve kasaların içerisindekiler ile alâkalı bazı evrak bulunmuştu:

"Bu gece geç vakit öğrendiğime göre, anahtarlardan ikisi bulunmuştur. Üzerindeki markalardan bu kasalara ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kasaların açılması için üçüncü anahtarın da bulunması lâzım gelmektedir. Zira kasalardan biri üç anahtarlı, ikincisi tek anahtarlıdır; ikinci kasa anahtarının üçüncü kasanın içinde bulunacağı umuluyor. Bu gece geç vakte kadar süren araştırmalar sonunda kasaların muhteviyatına delâlet edecek bazı evrakın ele geçtiği de haber alınmıştır".

Kasaların içerisinde nelerin bulunduğu, Topkapı Sarayı'nın müdürü Tahsin Öz'ün bir açıklaması ile öğrenildi. Sarayın 1928 ile 1952 arasında müdürlüğünü yapan ve kasalar konusu gündeme geldiği sırada hâlen sarayın müdürü olan Tahsin Öz, gazetelerde yayınlanan açıklamasında *"80 parçadan ibaret olan bu eşya, 1927 senesinde Ankara'ya, Maliye Bakanlığı kasalarında korunmak üzere gönderilmiştir. Gönderildiği zaman da bir zabıt tutulmuş ve bu eşyanın muhteviyatını gösteren zaptın bir sureti de Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır"* dedi. Tahsin Öz anahtarlar hakkında da mâlûmat verdi ve 1927'de bir anahtarın Maliye Bakanı'na, ikincisinin Sayıştay Başkanı'na, üçüncüsünün de Topkapı Sarayı Müdürü'ne, yani kendisine teslim edildiğini; bir müddet sonra bu anahtarın alınarak Danıştay Reisi'ne verildiğini söyledi.[494]

Konu ile iki gün boyunca alâkadar olmayan gazeteler, 3 Mayıs'tan itibaren kasalar meselesini birinci sayfalarından vermeye başladılar. Mücevherler meselesi günler geçtikçe hem bir polisiye hikâyesine, hem de aranan anahtarların bir türlü bulunamaması üzerine komediyi andırır bir hâle büründü.

2 Mayıs, anahtar arayıcıları için şanslı bir gün oldu ve Maliye Bakanlığı ile Danıştay Başkanı'nda birer anahtar bulundu!

Maliye'deki anahtar bir kasanın içerisinden çıktı, diğer anahtarı ise Danıştay Başkanı Selâhaddin Odabaşıoğlu verdi. Odabaşıoğlu

anahtarı selefi İsmail Hakkı Göreli'den aldığını ama neye ait olduğunu bilmediğini söyledi.

Bulunan bu iki anahtar ile hemen Merkez Bankası'na gidildi, bunların üç kilitli kasaya ait olduğu anlaşıldı ama üçüncü anahtar ile diğer kasanın anahtarları henüz ortada yoktu.

Aynı gün, Ankara'da kasaların muhteviyatını gösteren bazı evrak ile bir Fransız mücevher uzmanının raporu da ortaya çıktı ve rapor tercüme edildi. Uzman, 3 kilo 277 gram ağırlığındaki bir zümrüdün hakiki olup olmadığının anlaşılması için Türkiye'ye davet edilmiş ve diğer bazı kıymetli eşyanın değer takdirini yapması da istenmişti.

Meclis Başkanı Refik Koraltan yine o gün kasaları görmek için Merkez Bankası'na gitti. Kayıp üçüncü anahtarın Sayıştay'da veya Meclis Başkanlığı'nda bulunabileceğinin söylenmesi üzerine aramalara Koraltan da bizzat katıldı!

Kasalarda bulundukları anlaşılan mücevherler hakkındaki ilk etraflı bilgi, aynı gün, mücevherlerin Ankara'ya gönderildiği 1920'li senelerde Topkapı Sarayı'nda vazifeli olan ve kasalar hadisesinin ortaya çıktığı sırada İzmir'de yaşayan bir zâttan alındı. İsminin yazılmasını istemeyen bu zât, Türk Haberler Ajansı'na yaptığı açıklamada *Kaşıkçı Elması* ve *Kevkeb-i Dürrî* gibi meşhur mücevherlerin de kasalarda olduğunu söyledi ve herkesi şaşırtan bir mâlûmat verdi:

> "...Osmanlı İmparatorluğu zamanında birçok kıymetli eserleri ihtiva etmesi sebebiyle bir müze halinde bulunan Topkapı Sarayı'nın, cumhuriyetin ilânını müteakip ilmî esaslara göre tanzim ve tevsiki düşünülmüş ve müze bu bakımdan ele alınmıştı. Bu maksatla yapılan tâdat esnasında birtakım büyük ve kıymetli taşlar nazar-ı dikkati çekmiş, bunların değerleri üzerinde durulunca maddî kıymetlerinin tarihî kıymetlerinden çok üstün olduğu görülmüştür. Bu mülâhaza ile bu kıymetli eşyanın müzede bırakılmayarak Ankara'da muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştı.
>
> Böylece, Topkapı Müzesi'nden alınan mücevherlerin cins ve vasıfları bir zabıtla tevsik edilmiş ve bugün dedikodusu yapılan kasalarla 1927 senesinde Ankara'ya gönderilmişti. Bu kıymetli mücevherler içinde bir tanesi son devrin Osmanlı padişahlarından hükümdarlık alâmeti olarak parmaklarına taktıkları dünyanın en tanınmış elmasları meyanında yeralan *'Kaşıkçı Elması'* olarak adlandırılan yüzüktür.
>
> Bu arada büyük bir kıymet taşıyan *'Kevkeb-i Dürrî'*, inci tesbih de yeralmaktadır. Kasalar üç ayrı anahtarla açılabilir. Kasalar Ankara'ya gönderildiği zaman anahtarlardan biri Topkapı Sarayı Müdürlüğü'nde bırakılmış, diğer ikisi de o devrin Büyük

> Millet Meclisi Başkanı'na ve Maliye Bakanı'na tevdi olunmuştu. Bilâhare Topkapı Müdürlüğü'ndeki anahtar alınmış ve Divan-ı Muhasebat Müdürlüğü'ne teslim edilmişti.
>
> Hatırımda kaldığına göre, bu kasalardaki mücevherat ve sarayda kalan diğer kıymetli eşya üzerindeki taşların hakikî mahiyet ve değerini tesbit için hükümet Avrupa'dan üç mütehassıs davet etmiş ve bu hareket o zamanlarda, yani, 1926-1927 senelerinde Müzeler Umum Müdürü olan merhum Halil, kendisine fikir danışılmamış olmasından dolayı istifasına sebep olmuştu. Mütehassısların verdikleri raporlar kendileriyle eski iktidar hükümeti arasında bir sır olarak kalmış ve müze müdürlüğüne en ufak bir bilgi verilmemiştir.
>
> ...Bugün, Topkapı Arşivi'nde mahfuz tutulmakta olan defterlerdeki kayıtlarda bu üç kasa içindeki mücevherlerin de yeralması gerekir. 1927 senesinin kayıtlarına bakılacak ve o zamanın B. M. M. Başkanı ile Maliye Bakanı'na ve Divan-ı Muhasebat Reisliği'ne sorulacak olursa, içinde milyonlar saklayan bu kasalara ait anahtarları bulmak kabil olacaktır".[495]

Açıklamada bazı hatâlar vardı: Ankara'ya satılmaları maksadıyla gönderildikleri kısa bir müddet sonra ortaya çıkacak olan mücevherlerin *muhafaza* için yollandıkları söyleniyor, Kaşıkçı Elması'nın padişahların parmaklarına taktıkları büyük bir yüzük olduğu iddia ediliyor, üzerlerinde büyük boy elmaslar olan ve dört parçadan meydana gelen *Kevkeb-i Dürrî*'den de *inci tesbih* şeklinde bahsediliyordu.

Açıklamada böyle hatâlar vardı ama kasaların içerisinde bulunan mücevherlerden bazılarının neler oldukları ve hazineye kıymet takdiri için Avrupa'dan uzman getirildiği,[496] bu eski saray memurunun sayesinde öğrenildi.

Gazeteler günlerce kasalardan bahsederken, o senelerin en etkili yazarlarından olan Ref'i Cevad Ulunay da üç anahtar meselesini esprili şekilde ele alıyor ve *"Bunun üzerine ne meraklı polis romanı yazılır. Adı bile üstünde, Üç Silâhşörler gibi Üç Anahtarın Esrarı"* diyordu.[497]

3 Mayıs'ta sandıklar ile kasaların iki gün sonra Meclis Reisi Refik Koraltan'ın başkanlığındaki bir hey'et tarafından açılmasına karar verildi...

Önce Maliye'nin *chambre fort*'undaki sandıklar, ardından da Maliye Bakanlığı'ndaki kasalar açılacak ve açılışta Meclis, Danıştay ve Sayıştay Başkanları ile Maliye Bakanı, milletvekilleri, üst düzeydeki bazı bürokratlar ile gazeteciler hazır bulunacaklardı.

Üçüncü anahtar gerçi henüz ortada yoktu ve anahtarın açılış

gününe kadar bulunamaması halinde çilingir çağırılması, yani içerisinde Topkapı Sarayı'ndan getirilmiş hazinelerin bulunduğu düşünülen kasanın çilingire açtırılması kararlaştırılmıştı!

4 Mayıs'ta bazı bürokratlar ile devlet adamlarından anahtarlar hakkında yeni açıklamalar geldi ve günlerdir tartışılan mücevherler konusu *Binbirgece Masalları*'na benzetildi!

Maliye ile Merkez Bankası'nın önde gelenleri ve bu makamlarda daha önce bulunan bürokratlar anahtarların kaybolmalarının imkânsızlığını anlatıp bunların Maliye Bakanlığı'nda olduğunu iddia ettiler. Maliye'nin Müsteşar Muavini ile Hazine Genel Müdürü de anahtar kaybolsa bile kasaların açılmasının *on dakikalık bir iş* olduğunu söyleyip *"Maliye'nin kasalarında gizli kalmış defineden bahsetmek, Binbirgece Masalları'na özenmektir"* dediler.

Bir açıklama da tek parti iktidarının son Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'dan geldi ve Aksal *"Kendi zamanında kaydı açılmamış kasaya dair hiçbir meselenin bahis konusu olmadığını ve böyle efsanevî bir hikâyenin doğruluğuna da ihtimal vermediğini"* söyledi.[498]

Bazı maliyecilerin ve eski bir Maliye Bakanı'nın kasalarda hazine olmadığı şeklindeki açıklamaları, ertesi gün açılacak olan kasalardan nelerin çıkacağı konusundaki merakı daha da arttırdı...

Hazinenin Ankara'ya nakli sırasında Saray'da görevli olduğu için kasalar meselesinin geçmişini ayrıntıları ile bilen Topkapı Sarayı'nın Müdürü Tahsin Öz ise Vatan Gazetesi'ne yaptığı açıklamada mücevherlerin Ankara'ya götürülüşü hakkında yeni bilgiler verdi. Tahsin Öz hazineye ait eserlerin satılmasının düşünüldüğünden sözetmedi ve *"Bahis mevzuu olan mücevherler, 927'de o gün için Topkapı Müzesi'nde teşhirleri imkânı olmadığından, Bakanlar Kurulu'nun kararı gereğince, korunmak gayesiyle Maliye Bakanlığı kasalarına konmuştu. Eşyanın müfredatını hâvi bir zabıt varakasını da o zamanki Maliye Vekili Abdülhalik Renda imza etmiştir. Kasaların üç anahtarından biri Maliye Bakanı'nda, biri Sayıştay Başkanı'nda ve üçüncüsü de Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü'nde kalmıştır. Bir müddet sonra bu üçüncü anahtar Bakanlar Kurulu kararıyle Danıştay Başkanı'na verilmiştir. Şu suretle, üç anahtarın yeri mâlûmdur"* dedi. Sonra, Topkapı Sarayı'ndan götürülüp kasalara konan eşyanın 82 parça olduğunu, bunların üç gruba ayrıldığını, ilk grubu zümrüt ve yakut gibi çıplak ve kıymetli taşların; ikinci grubu yüzük, küpe ve iğne cinsinden mücevheratın, son grubu da pırlantalı şamdanların, zümrütlü ve elmaslı askıların teşkil ettiğini anlattı.[499]

Topkapı Sarayı'nın kayıp hazineleri ve Ankara'daki kasalar ko-

nusunun üzerinde en fazla duran gazete, aynı zamanda iktidardaki Demokrat Parti'den Bursa milletvekili olan Selim Ragıp Emeç'in *Son Posta*'sı idi.

Son Posta, kasaların açılmasından bir gün önce, 4 Mayıs 1951'de vahim bir iddiada bulundu: Vaktiyle para basımında kullanılmak üzere Darphane'ye 196 kilo gümüş gönderilmiş, bunların bir kısmı eritilip para haline getirilmiş ve bir kısmı eritilmemişti ama yollanan bu gümüşler Rus çarlarının padişahlara hediye ettikleri som gümüş kapkaçaktı! Gazete bu âyardaki gümüş eşyanın kıymetinin piyasadan bulunabilecek âdî gümüşün on beş-yirmi katı olduğunu yazıyor, piyasadan ucuz gümüş tedarik etmek yerine tarihin eritilmesine izin verilmesinin hayret uyandırdığını ve bu hareketin sebebinin araştırılması gerektiğini söylüyordu.

İddianın doğru olduğu, sonraki günlerde ortaya çıkacaktı...

*

Beklenen gün nihayet geldi ve açılışta hazır bulunacak olan zevât 5 Mayıs 1951 Cumartesi sabahı saat dokuzda Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın makamında toplandılar...

Hey'et, hayli kalabalıktı: Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Danıştay Başkanı Salâhaddin Odabaşıoğlu, Sayıştay Başkanvekili Faik Eke, uzman olarak Meclis'in Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Salih Fuad Keçeci, Kayseri Milletvekilleri İbrahim Kirazoğlu ile Fikri Apaydın, Manisa Milletvekili Muzaffer Kurbanoğlu, İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, Erzurum Milletvekili Mustafa Zeren, İstanbul Milletvekilleri Fuad Hulusi Demirelli, Nazlı Tlabar, Füruzan Tekil, Çorum Milletvekili Sedat Baran, Ankara Milletvekili Mümtaz Faik Fenik, Meclis Genel Sekreteri Refet Sezen, Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, Hürriyet'ten Nizam Payzın ve Sabahaddin Sönmez, Cumhuriyet'ten Mekki Said Esen ile Cemal Işıksel, Zafer'den Gürbüz Tüfekçi, Erdoğan Ertuğ, Adviye Fenik, Mehmet Sürenkök ve Nurettin Başaran, Yeni Sabah'tan Hüseyin Ezer ile Niyazi Kutay, Ulus'tan Cüneyt Arcayürek, Çetin Altan ve Adnan (?), Yeni Asır'dan Elvan Çeliker, Türk Haberler Ajansı muhabirleri Hakkı Sayın ile Süreyya Oral, Maliye Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Halit Ünal, Hazine Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Hayati Kumbutoğlu, Hazine Veznedarı Kemal Karaalioğlu ve Meclis'ten görevli olarak idareci üye Kütahya Milletvekili İhsan Şerif Özgen, Kayseri Milletvekili K. Gündeş, Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürü

Nail Gidel, Maliye Bakanlığı'nın kasa uzmanı Dursun Atakan, Maliye Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı, Maliye Teftiş Kurulu Başkanı, Maliye Bakanlığı Başhukuk Müşaviri ve Muhakemat Genel Müdürü ile Maliye Bakanlığı Hazine Saymanlık Müdürü...

Meclis Başkanı Koraltan, Maliye Bakanı'nın odasından CHP Grup Başkan Vekilleri Faik Ahmed Barutçu ile Avni Doğan'ı telefonla arayarak açılışa davet etti ise de Barutçu ile Doğan *kendilerine geç haber verildiğini* ve *yetişemeyeceklerini* söyleyip gelmediler...

Hep beraber mahzene inilip *chambre fort*'taki sandıklar keserlerle ve çekiçlerle açıldı.

Ankara'ya nakledilen hazine meselesini gündeme getiren Mekki Said Esen, Cumhuriyet'te ertesi gün yayınlanan haberinde sandıkların nasıl açıldığını ayrıntıları ile yazıyordu:

> "...Bu oda en alttaki koridorun nihayetine doğru sağ tarafa açılan dar bir geçidin nihayetindedir. Demir parmaklıklı kapı açıldıktan sonra muazzam bir kasa kapısı ile karşılaşıldı. Bunun anahtarı başveznedardadır. Kapı ağır ağır aralandı. Arkasındaki demir parmaklıklı üçüncü kapı da açıldıktan sonra içeri girildi. Zemin fayansla döşenmişti. Üst kısmını çevreliyen balkona zarif bir merdivenle çıkılıyordu. Hususî surette yaptırılarak yanyana sıralanmış üstü kepenkli gömme çelik dolaplar, balkonun duvar kısımlarını kaplamaktadır. Balkon üzeri altın yaldızlı bileziklerle süslenmiş beyaz sütunlara istinad ediyordu [dayanıyordu]. Zeminin sağ ve sol tarafında üstü kepenkli kilitli bankolar vardı ki, üzerinde teraziler görülüyordu. Büyük tahta ambalajlar içindeki eşya, merdivenin yan tarafında idi.
>
> Çelik kasnaklarla sarılmış tahta sandıkların tellerini düğümleyen mühürler tedkik edildi. Koraltan bir aralık *'Bu acayip bir mühürdür. Çözülürse tekrar yerine konabilir'* dedi. Başveznedar, bunun kurşun damga olduğunu söyledi. Salih Fuad Keçeci, sandığın dibindeki balmumu mührü pertavsızla [büyüteçle] tedkik ederek yazılarının vâzıh olduğunu söyledi. Maliye Bakanı Polatkan, bu gibi mühürlerin muayene tarzını anlattı. Başveznedar dikkat edilecek cihetin sandığı saran tellerde herhangi bir düğümün bulunmaması olduğunu ifade etti, *'Bütün teller yekpâredir. Düğüm görülürse sakattır'* dedi. Salih Keçeci, mühür basıldıktan sonra tazyikle telin sıkışması gerekirken, görünüşe göre telin boşta olduğunu belirtti. Bu görüşmelerden sonra 4 ve 5 numaralı sandıkların açılmasına karar verildi.
>
> Hazır bulunanlardan bir kısmı açış ameliyesini balkondan takib ettiler. Ustalar keser ve çekiçlerle ambalâjları söktüler, içindekilerin örselenmemesi için yerleştirilmiş kâğıt kırpıntıları, saman ve pamuk elyaf itina ile çıkarıldı. Üstü çiçek dal ve yaprak şekilleri ile işlenmiş tahtadan büyük bir çekmece görüldü, açıldı.

> Dört köşe işlenmiş altın bir kahve tepsisi, gene altından tabaklar ile birlikte iki fincan, bir sütlük, şekerlik, şeker maşası ve gene altından kaşıklar çıktı. Birbirleri ile temasta zedelenmemesi için kat kat döşenmiş olan bu takımın arasına al atlastan yastıklar konmuştu. Salih Keçeci, bunun İstanbul mamulâtından olduğunu söyledi. Orta boyda, bir valiz büyüklüğündeki mahfazanın içinde Fransız işi zarflı kahve fincanları vardı.
>
> Fincanlardan bazıları kırıktı. Gene tabakları altından aynı şekilde ikinci bir takım da tedkik edildi. Başka bir sandıkta murassa bir altın ibrik, altın sütlük ve kapağı ile birlikte altın tatlılık bulunuyordu. Kenarı mineli altın yaldızlı büyük bir gümüş tepsi de vardı, ikinci sandığın tahta ambalajları da sökülerek içindekiler birer birer çıkarıldı. Üzeri kırmızı taşla işlenmiş kuş resimleri bulunan gümüş tuzluk, biberlik ve hardallık ile altından bir hardal kaşığı, vişne çürüğü kadife bir mahfazada idi. Altın kaşığın sapı yakut ve elmasla süslü idi. Bir torbanın içinde üç parça altın su kupası ile tabakları saklı idi. Altın kupaların kapakları cidden sanat eseriydi. Elmas ve yeşil mine yapraklarla süslenmişti. Kapaksız âdî bir kutuda 14 altın kafesli fincan zarfı çıktı. Minesinde Felemenk taşları ile süslü birer dal bulunan gümüş bardak kapakları da muhtelif torbalardaydı.
>
> Altın üzerine elvan mineli inci ile süslenmiş İstanbul işi zarflar son derece güzeldi. Fransız işi sürahiler ile fincan ve kapaklarının dipleri ve boğazları altın kafeslerle örülmüştü. Taçlı kahve fincanları, zarflı minelerinde altın üzerine elmaslarla işlenmiş dallar görünen Mecid veya Aziz devrine aid kupa kapakları, müdevver kadifeden mahfaza içinde göz kamaştırıcı bir ihtişamda bir altın tepsi ile buna benzer diğer eşya da bir sandıktan çıkarıldı ve kırıklarına kadar ele geçen kayıtlarına uygun olduğu tesbit edildi".[500]

İstanbul Milletvekili ve Meclis'in Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı Salih Fuad Keçeci, sandıkların açılışı sırasında *"Bunlar sarayın on beşinci, yirminci derecedeki mücevherleridir"* dedi ve asıl kıymetli eşyanın Merkez Bankası'nda üç gün sonra açılacak olan kasalarda bulunduğunu söyledi:

> "1927'de Topkapı Sarayı'ndan gelen üç kilo yedi yüz küsur gram ağırlığındaki dünyada emsali olmıyan meşhur bir zümrüt var. Bundan başka bir buçuk kilo ağırlığında ikinci bir zümrüt, 500 gram ağırlığında üçüncü bir zümrüt de salı günü Merkez Bankaları'ndaki kasalarda görülecektir. Fransa'dan gelen beynelmilel mücevherat eksperi olan Robert Lanzer'in o tarihte tanzim ettiği raporda yazıldığı veçhile elektrik cereyanı ile yapılan teknik muayenede bunların hakiki zümrüt oldukları ve dünya yüzünde emsali olmadığı anlaşılmıştır. Bu mütehassıs, bu muayenede büyük bir heyecan duyduğunu da ilâve etmiştir. Bundan başka, vaktiyle Topkapı Hazine-i Hümayunu'nda bulunan

ve Meşrutiyet'i müteakip Topkapı Sarayı'nda tabaklar içersinde dökme suretile teşhir edilen mücevherat da vardır".[501]

Sandıklardan çıkan eşyalarla bu eşyaların 1920'li senelerde İstanbul'dan Ankara'ya yollanmaları sırasında hazırlanan listeler arasında yapılan mukayesede herhangi noksanın bulunmadığının belirlenmesinden sonra birbirinden kıymetli eşyalar tekrar aynı sandıklara yerleştirildi. Meclis'ten bir polis müfrezesi ile bir de kamyon istendi, yeniden mühürlenen sandıklar gelen kamyona kondu; önde kamyon, arkasında da polisler ile milletvekilleri Meclis'e gittiler, sığınağa inildi ve sandıklar Meclis Başkanı'nın sığınaktaki odasına kondu.[502]

Odanın anahtarı Meclis Başkanı Refik Koraltan'a teslim edildikten sonra bir de zabıt tutuldu; zaptı Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başkanvekili Fikri Apaydın, idareci üyeler Kâmil Gündeş ile İhsan Şerif Özgen, divan üyeleri Dr. Sedat Baran ile İbrahim Kirazoğlu ve Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı Salih Fuad Keçeci imzaladılar.

Dolmabahçe Sarayı'ndan alınan kıymetli eşyaların Maliye Bakanlığı'nın bodrumunda senelerdir devam eden bekleyişleri sona ermişti; şimdi kaderlerinin ne olacağına, yani ne yapılacaklarına yahut nereye gönderileceklerine karar verilene kadar Meclis'in bodrumundaki sığınakta kalacaklardı...

Ama, hiçbir gazeteci daha bir gün önce *"Kasalarda gizli kalmış defineden bahsetmenin Birbir Gece Masalları'na özenmek"* olduğunu söyleyen Maliye'nin Müsteşar Muavini ile Hazine Genel Müdürü'ne masalın gerçek çıkması karşısında ne düşündüklerini her nedense sormadı!

Saray eşyasının Maliye Bakanlığı'nın mahzeninde ortaya çıkmasının hemen ardından, gazeteler porselen sofra takımlarının gümüşlerin eritildiği iddiasını tekrar ettiler...

1927'de Dolmabahçe Sarayı'ndan Ankara'ya sandıklar içerisinde gönderilen saray eşyasının, 1935'te Fuat Ağralı'nın Maliye Bakanı olduğu sırada gümüşlerinin eritilip para basımında kullanılması için yeniden İstanbul'a, Damga Matbaası'na, yani Darphane'ye yollandığı, tarihî eşyanın bir kısmının parçalanarak gümüşlerinin alındığı ve 1940'da yeniden Ankara'ya, Maliye Bakanlığı'na yollandığı söyleniyordu.

Son Posta, söylentiyi sandıkların açılışının hemen ertesi günü yeniden yazdı ve Fuat Ağralı'nın Maliye Bakanlığı döneminde 411 parçalık bir sofra takımındaki gümüşlerin eritildiğini tekrarladı ama iki gün önce 196 kilo olduğunu söylediği gümüşlerin bu defa 161 kilo olduğunu söylüyordu.[503] Cumhuriyet ise eritilen gümüşlerin 169 kilo olduğunu, darphanenin *bir ihtimal kıyamadığı için* diğer saray eşyasına dokunmadığını ve bir müddet sonra yeniden Ankara'ya gönderdiğini yazıyordu.[504]

Ve, söylentilerin doğru olduğu on gün sonra ortaya çıktı. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Meclis'e konu hakkında verilen soru önergelerini cevaplandırırken Ankara'ya nakledilen saray eşyasından bir kısmının 19 Haziran 1935'te İstanbul'daki Darphane'ye yollandığını, Darphane'nin bunları daha sonra saraylara vermek istediğini ama sarayların *"Bunlardan bizde de var; daha önce zaten kullanıma ve ihtiyacımıza uygun olmadıkları için ayırıp Ankara'ya göndermiştik"* diyerek almadığını, Darphane'nin bunun üzerine 1 Temmuz 1940'ta yeniden Ankara'ya gönderdiği sandıkların Maliye Bakanlığı'nın *chambre fort*'una yerleştirildiğini söyleyecekti![505]

*

Sandıklar dolusu saray eşyasının Maliye Bakanlığı'nın mahzeninde bulunması ile kayıp hazine muamması kısmen halledilmiş, hattâ bir zafer kazanılmıştı!

Zaferi taçlandırmak için şimdi muammanın geri alan kısmının halli, yani Merkez Bankası'ndaki kasaların açılması vardı ve eldeki kasa anahtarlarının 8 Mayıs sabahı denenmesine karar verildi...

Meclis Başkanı Refik Koraltan, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Danıştay ve Sayıştay Başkanları, bazı milletvekilleri, Meclis'in idareci üyelerinden İhsan Şerif Özgen, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Merkez Bankası Genel Müdürü, Hazine Genel Müdürü, diğer bir grup bürokrat ile aralarında Paris'te yayınlanan *France-Soir* ve *Elle* dergilerinin muhabiri Gugo'nun da bulunduğu dokuz gazeteci o sabah saat dokuz buçukta Merkez Bankası'nda biraraya gelip zeminin üç kat aşağısındaki kasa dairesine indiler. Muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi bu defa bir mensubunun orada bulunmasını istemiş ve açılışa partiyi temsilen Mardin Milletvekili Kâmil Boran'ı göndermişti.

Kasalar konusunun devletin hafızasından tamamen silinmiş olması yüzünden, Merkez Bankası'nın bodrumunda o gün birbirinden tuhaf ve gülünç hadiseler yaşandı...

O güne kadar bulunabilen anahtarların tamamı, kasa dairesi-

ne inilmeden önce devlet erkânının önüne kondu, benzerlikleri ve üzerlerindeki numaralar kontrol edildi, derken Maliye Bakanlığı'nda ve Merkez Bankası'nda günlerdir devam eden aramalarda bulunan ama nereye ait oldukları bilinmeyen yüz kadar anahtar ile bir de çilingir getirildi, gazetecilere kasa dairesinde fotoğraf çekmenin yasak olduğu söylendi ve nihayet hep beraber zeminin üç kat aşağısına inildi...

Ama kasalara ait olduğu söylenen anahtarlar ile deste deste diğer anahtarlar kilitlere uymadı, Başbakanlık Müsteşarı'nın bulduğunu söyleyip getirdiği üçüncü anahtar da bir işe yaramadı ve kasaların açılması mümkün olmadı! Çilingirden medet umuldu fakat çilingir de birşey yapamadı; çare olarak kilitlerin oksijen lâmbası ile kesilmesi fikri ortaya atıldı ise de yüksek hararetin kasaların içerisindekilere zarar verebileceği endişesi ile bundan da vazgeçildi, bir zabıt tutuldu, devlet büyükleri *"Anahtarların 1933'ten itibaren görevde bulunmuş olan bütün Maliye Bakanları ile Danıştay ve Sayıştay Başkanları'na sorulup aramaya devam edilmesine"* karar verdiler ve kalabalık hey'et bakanlık binasından ayrıldı.

Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Danıştay Başkanı Selâhaddin Odabaşıoğlu, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Maliye Müsteşar Yardımcısı Sait Ergin, Maliye Başhukuk Müşaviri ve Muhakemat Genel Müdürü Ekrem Şahenk, Maliye Teftiş Kurulu Başkanı Namık Kemal Savun, Hazine Genel Müdürü Nail Gidel, Hazine Saymanlık Müdürü Sabit Arıca ile Hazine Başveznedarı Tevfik Oktay tarafından imzalanan 8 Mayıs 1951 tarihli zabıt şöyle idi:

> "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kasa dairesinde bulunan "Ostertag" ve "Milner's" markalı iki kasanın açılması için 8 Mayıs 1951 tarihine tesadüf eden salı günü öğleden evvel biz aşağıda imzaları bulunan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Danıştay Başkanı Selâhaddin Odabaşıoğlu, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Maliye Müsteşar Yardımcısı Sait Ergin, Baş Hukuk Müşaviri ve Muhakemat Genel Müdürü Ekrem Şahenk, Teftiş Kurulu Başkanı Namık Kemal Savun, Hazine Genel Müdürü Nail Gidel, Hazine Saymanlık Müdürü Sabit Arıca ve Hazine Başveznedarı Tevfik Oktay'dan mürekkep hey'etimiz Merkez Bankası'nda toplandık. İlişik listede adları yazılı zevat ile birlikte kasa dairesine inildi. "Ostertag" markalı kasa üzerindeki Maliye Vekâleti Nakit İşleri Müdürlüğü'ne ait mührün tam olduğu görüldü ve mühür kaldırıldı. Kasanın, Başbakanlık ile Maliye Bakanlığı'nda mevcut iki Ostertag anahtarla açılmasına teşebbüs edilmiş ise de açılamamıştır. Memhur [mühürlü] olmayan "Milner's" markalı kasanın da Maliye Bakanlığı'nda, Başbakan-

lık Müsteşarı'nda ve Danıştay Başkanı'nda bulunan ve mezkûr markayı taşıyan üç anahtarın tatbikiyle açılmasına teşebbüs edilmişse de bu kasanın da açılması imkânı hasıl olmamıştır.

Bu sebeple her iki kasa yeniden Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü mührü ile mühürlenmiştir.

Vaziyeti tesbit eden işbu zabıt altı nüsha olarak tanzim ve imza olunmuştur".[506]

Merkez Bankası'nın bodrumunda o sabah yaşananlar, Vakit Gazetesi'nin ertesi günkü nüshasında eğlenceli bir üslûpla nakledilecekti:

"Meşhur kasa hikâyesinin en neş'eli sahnesi bu sabah saat 9.30'da Merkez Bankası'nın bodrumlarında çelik kapıların ve demir parmaklıkların arasında geçmiştir.

Saraylara ait eşyanın Büyük Millet Meclisi'ne Cumhuriyet'in ilânıyla beraber devredilmesinden sonra, bir kısım mücevheratın Maliye ve Merkez Bankası'ndaki kasalara konulduğu Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu'nun son yaptığı incelemelerden sonra anlaşılmış bulunmaktadır.

Maliyedeki kasa açılıp altın eşya eldeki listelerle karşılaştırıldıktan sonra Merkez Bankası'ndaki kasaların da açılarak buradaki mücevherlerin gözden geçirilmesine karar verilmişti. Son olarak Maliye Bakanı üç anahtardan ikisinin elde edildiğini bildirmişti.

Bu sabah Meclis Başkanı, Maliye Bakanı, Millî Eğitim Bakanı ve Merkez Bankası ileri gelenleri basın mümessilleriyle birlikte bankanın kasa dairesine inildi.

Açılacak mühürlü kasalardan bir tanesi kasadan daha ziyade demir bir dolaba benziyordu. Evvelâ mühür bozuldu ve Maliye Bakanı ciddiyetle eğilerek anahtarı şöyle bir uzattı fakat anahtar girmedi. Öteki anahtarları da denedi, fakat onlar da girmediler. Bundan sonra sırasıyle başbakanlık müsteşarı, müdürler ve nihayet ihtiyaten getirilmiş olan çilingir şanslarını denediler ama hiçbiri muvaffak olamadı. Bu sırada Koraltan ortaya ferahlatıcı bir fikir attı: *"Bu anahtarlar belki de öteki kasanındır. Öteki kasayı açarsak, içinden bu kasanın anahtarı çıkabilir"* dedi.

Hemen, Maliye Bakanı kasa dairesinin daha kuytu yerine konulmuş olan öteki kasanın yanına gitti. Bu kasa birincisinden daha inatçı bir görünüşe sahipti ve tek anahtarla değil, üç ayrı anahtarla açılıyordu. Yarım saat kadar uğraşıldı. Buraya da eldeki anahtarlar pek uymadı. Sadece başbakanlık müsteşarı kendi soktuğu anahtarın uyduğunu iddia ettiyse de bunun doğruluğunu anlamak mümkün olamadı. Nihayet çilingir boş yere uğraşıldığını, çünki kasanın Müller, anahtarların ise Fisher marka olduklarına ancak şimdi dikkat etmeyi hatırladığını söyledi.

Kasa dairesine sun'î hava verildiği halde teneffüs gittikçe zor-

laşıyordu. Koraltan hemen orada bir fikir konsültasyonu yapmağı uygun gördü, *"Merak edilecek bir şey yok. Kasalar emniyette. Şimdiye kadar bunları açmak kimsenin aklına gelmemiş. Çilingir oksijen lâmbası ile açalım diyor ama belki içerideki zümrütler bundan müteessir olur. Böyle işlerin mütehassısı olmadığım için mesuliyeti üstüme alamam. Anahtarları bulmaya çalışırız"* dedi.

Buna nazaran, Polatkan'ın, kasaların anahtarlarından bir tanesinin Büyük Millet Meclisi Başkanı'nda, diğerlerinin de Maliye Bakanı ile Danıştay Başkanı'nda bulunması icabettiğine dair ortaya attığı tez pek tutmamıştı. Üstelik şimdi de ortaya yeni bir vaziyet çıkmış oluyordu, çünki elde edilen bu anahtarlar kasalara uymadığına göre bu anahtarların kasaları neredeydi?

Bunun üzerine Koraltan gelmiş geçmiş bütün maliye bakanlarına müracaat etmeyi teklif etti, Polatkan da bunu kabul etti. Hazine Genel Müdürü ise bu kasaları kat'iyyen bilmiyordu fakat o da *"Başka çare yok"* dedi.

Böylece kafile Merkez Bankası'nı terkederken Meclis Başkanı Koraltan *"Kasalar emniyette ya, zarar yok. İçindekilere gelince, onlar da az çok mâlûm. İnşallah bu hükümet, bunları da bir gün açmaya muvaffak olacaktır"* diyordu".[507]

*

Kasalar konusu artık Meclis'in gündemine de gelmişti. Demokrat Parti'den Diyarbakır Milletvekili Nâzım Önen, gazetelerde çıkan haberlere dayanarak 7 Mayıs'ta bir soru önergesi verdi:

"Yeni Sabah Gazetesi'nin 3 Mayıs 1951 tarih ve 5305 numaralı nüshasında okuduğum iki yazının örneğini ilişikçe sunuyor, bu sözlü soru önergeme de mesnet yapıyorum.

Sözü geçen gazeteyle efkâra intikal ettirilmiş olan hâdise vâki ve doğru ise:

1. Bu mücevherat, altın ve kıymetli eşyalar hangi tarihlerde, ne gibi bir kanun, nizam ve talimat veya karara istinaden Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya nakledilmiştir?

2. Nakil sırasında bahsi geçen mücevherat, altın ve zîkıymet eşyaların evsaf ve ecnas itibariyle nelerden ve kaç parçadan ibaret olduğu her birinin ayrı ayrı kıymetleriyle birlikte tesbit edilmiş midir, edilmiş ise bu vesikalar nerededir ve resmî mahiyetleri nedir?

3. Bu emanetler arasında gazetedeki yazılarda bildirilen Kevkeb-i Dürrî, Sultan Abdülmecid'e ait Kaşıkçı tâbir edilen kıymetli elmas yüzük, Yavuz Sultan Selim'in kendi mührü ile mühürlenmiş ceylân derisi bir torba içindeki altın sikkeler, Şah İsmail'in altın tahtının üstündeki zümrütler dahil midir, değil midir? Dahil değilse, bu emanetler şimdi nerede saklı bulunuyor?

4. Ankara'ya getirilen emanetler kimlerin yediemanet ve muhafazasına tevdi olunmuştur? Hâlen tamamen mevcut

> mudur, değil midir? Şayet zayi olanlar varsa hangileridir? Münferit ve mecmû kıymetleri nedir? Kimler tarafından ne suretle zayi edilmiş veya ziyaa uğratılmasına sebebiyet verilmiştir? Mes'ulleri ve fâilleri haklarında kanunî yollara başvurulmuşsa ne gibi neticeler elde edilmiştir? Başvurulmamış ise buna ne gibi mücbir, kanunî sebepler mâni olmuştur?
>
> 5. Gazetelerde ileri sürülen üç anahtar meselesi, birinin kaybolmak hâdisesi doğru ise kaybolan anahtar bulunup kasalar açılmış mıdır?
>
> Yukarıdaki beş sorunun zatıâlileri veya vekillerinizden biri veyahut Yüksek Başbakanlık Divanı'nın üyelerinden tensib buyuracağınız zât ile Sayın Maliye Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını üstün saygılarımla rica ederim".[508]

Bu önergeyi yine Demokrat Parti'den Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun aynı konudaki önergesi takip etti.

Ref'i Cevad Ulunay o günlerde ismini vermediği bir kişinin anlattıklarına dayanarak hazinenin satış teşebbüsü sırasında davet edilen Hollandalı bir uzmanın zümrütlerden bazılarını Hollanda'ya götürdüğünü, daha sonra bunların *Seylân zümrüdü* cinsinden kıymetsiz taşlar olduğu yolunda rapor gönderdiğini yazmış ve kasaları açmaya artık lüzol olmadığını, zira kasalardaki mücevherlerin aslında *çakıl taşları* olduğunu iddia etmişti.[509]

Sinan Tekelioğlu önergesinde Nâzım Önen'in sorduklarına ilâve olarak Ulunay'ın sözünü ettiği Hollandalı uzmanın raporu ile alâkalı bilgi istiyor ve açılamayan kasaların muhteviyatı hakkında açıklama yapılmasını talep ediyordu:

> "1. Bu kasalarda mevcut olan mücevherat İstanbul'dan buraya ne zaman ve ne için ve kimin emriyle getirtilmiştir?
>
> 2. Bu kasalar burada açılmış, kıymetleri, çeşitleri, miktarları tesbit edilmiş ve bir zabıt varakasiyle tesbit edilmiş midir? Bir zabıt varakası tanzim edilmiş midir?
>
> 3. Mücevheratı tedkik etmek üzere gelen mütehassısların raporları mevcut mudur?
>
> 4. Bu mücevheratın bir kısmının Hollandalı bir mütehassısa verilerek Hollanda'ya gönderilmiş ve bir müddet sonra bunların kıymetsiz taşlardan ibaret olduğunu nâtık bir raporla iade edildiği söyleniyor. Bu doğru mudur?
>
> Bilhassa açılamayan ve anahtarları kaybolduğu söylenen kasalar içindekilerin kâmilen değiştirilmiş olduğu söylenmektedir. Bunları Hollanda'ya gönderen kim, mütehassıs kim, verdiği rapor nerede ve bunlar kimin huzurunda açılmış, zabıt tutulmuş mu? Tutulmuşsa nerede, tutulmamışsa neden?"[510]

Maliye Bakanı Hasan Polatkan önergeleri kasaların açılıp me-

selenin halledilmesinden sonra, 15 Haziran'da cevaplayacak ve devletin Topkapı Sarayı'nın hazineleri ile Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan tarihî eşyalar konusunda 1927'de verdiği kararları ve girişilen uygulamaları ayrıntıları ile anlatacaktı.[511]

*

8 Mayıs'taki boş yere uğraşmanın hemen ardından, Maliye Bakanlığı 1927'den itibaren bakanlık yapmış olan bütün siyasetçilere mektup göndererek anahtarlar hakkında bilgilerinin olup olmadığını sordu. Eski bakanlardan bazıları mektuba cevaben böyle bir anahtardan haberdar olmadıklarını ve haleflerine de anahtar devretmediklerini bildirdiler ama Şükrü Saracoğlu, Nurullah Esat Sümer ve Halil Ayan'dan hiçbir cevap gelmedi. Danıştay Başkanı Selâhaddin Odabaşıoğlu da kendisine anahtar verilmediğini söylüyordu.

Mücevher macerasının ilk aşaması 2 Haziran 1951'de sona erdi, kasalardan bazıları o gün açılabildi ve Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin 24 sene boyunca Ankara'da duran ama devletin bile hafızasından silinmiş olan en kıymetli parçaları ortaya çıktı.

Kasaların açılması kayıp üçüncü anahtarın ortaya çıkması ile mümkün olmuştu ve Ankara'da haftalardır devam eden komediler zincirinin son halkasını da anahtarın bulunuş hikâyesi teşkil ediyordu:

Danıştay Genel Sekreterliği'nden emekli yaşlı bir zat, gazetelerde kasalar hakkında günler boyunca yayınlanan haberleri okuyup anahtarların bir türlü bulunamadığını öğrenince 2 Haziran 1951 sabahı eski işyerine, yani Danıştay'a gitti, Başkan Selâhaddin Odabaşıoğlu'na küçük bir kasayı gösterdi ve *"Anahtar bunun içindeki kilitli gözde"* dedi.

Ama bu küçük kasanın anahtarı da kayıptı ve Selâhaddin Odabaşıoğlu çareyi çarşıdan bir çilingir getirtmekte buldu! Gelen çilingir kasayı açamayınca kırdı, sadece kasa değil içerisindeki kilitli göz de kırıldı ve kırılan gözden üzerinde *"Riyaset Divanı'na ait evraktır"* yazılı bir de zarf çıktı.

Zarf hemen teşkil edilen bir kurulun huzurunda açıldı, içinde bir anahtar ile diğer kasalardaki mücevherlerin listesinin yazılı olduğu bir evrakın bulunduğu görüldü.

Devlet uzun müddettir aradığı kayıp anahtarı emekli bir memuru sayesinde ve o memurun hatırlattığı bir başka kasayı da getirtilen çilingire kırdırmak suretiyle bulmuştu![512]

Danıştay Başkanı Salâhattin Odabaşıoğlu Ankara'daki söylentilere göre haberi önce Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a verdi, Po-

latkan ve Odabaşıoğlu önce Merkez Bankası'na gittiler, bulunan anahtarın üç kilitli kasaya uyduğu anlaşılınca Salâhattin Odabaşıoğlu müjdeyi telefonla Meclis Başkanı Refik Koraltan'a iletti ve devleti haftalardır uğraştıran kasaların hiç vakit geçirmeden, hemen o gün açılması kararlaştırıldı.

*

Meclis Başkanı Refik Koraltan, Meclis'in idare âmirleri, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı İstanbul Milletvekili Salih Fuad Keçeci, Başbakanlık Müsteşarı Ahmed Salih Korur, Danıştay ve Sayıştay Başkanları ile bürokratlar ve gazeteciler 2 Haziran 1951 günü saat 17'de Merkez Bankası'nın zeminin üç kat altındaki kasa dairesinde ve üç anahtarlı kasanın önünde idiler...

Her üç anahtar da kilitlere sokuldu ama kasa senelerdir kapalı durduğu için bir türlü dönmek bilmediler, Merkez Bankası'nın kasa uzmanı Dursun Atakan anahtarları kilitlerin içerisinde çevirebilmek için hayli ter döktü ve ağır çelik kapıyı aralamaya nihayet muvaffak oldu.

Üç kilitli kasadan önce bir anahtar ile yine mücevherlerin listesinin yazılı olduğu evrak çıktı ve bunu asırlar boyunca Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen hazinenin bazısı mahfazalara konmuş, bazısı da bezlere sarılmış kıymetli parçaları takip etti.

Önce, sargılardan biri çözüldü ve Sultan Abdülmecid'e ait her tarafı mücevherli, ortasında dikdörtgen şeklinde büyük bir pırlantanın yeraldığı sargıç ortaya çıktı. İkinci olarak açılan bir kutuda Sultan Abdülâziz'in vefatına kadar parmağında taşıdığı söylenen ve vefatından sonra cariyelerinden biri tarafından çalındığı anlaşılıp sonradan bulunan gayet iri yakut taşlı yüzük vardı.

Osmanlı hazinesinin en kıymetli parçaları artık ardarda ortaya çıkıyordu: Küçük torbalar içerisine konmuş ve üzerlerindeki etikette gökyakutlar ile diğer kıymetli taşların isimlerinin yazılı olduğu çıkınlar bulundu ama torbalar yerin müsait olmamasından dolayı açılamadı ve bir başka gün açılmalarına karar verildi.

Ve nihayet, meşhur Kaşıkçı Elması da göründü! Sonra, etraftan yükselen hayret nidâları arasında bu defa bir kutu kapağının tepesi olduğu anlaşılan beyzî şekilde kesilmiş küçük bir zümrüt, ikinci kasadan da üzerinde Sultan Abdülhamid'in taçlı inisiyallerinin bulunduğu som altın ile yeşimden yapılmış bir mücevher kutusu ve yine üzerleri mücevherlerle işlenmiş başka kutular bulundu.

Ama haftalardır çıkması beklenen *"Şebçerağ"* isimli zümrüt askı henüz yoktu...

Torbalardaki kıymetli taşların daha geniş bir mekâna götürülerek tek tek sayılmaları ve bu işin bir mücevher uzmanına yaptırılması gerektiği için torbalar açılmadı. Mücevherler eldeki listeler ile karşılaştırılırdı, herşey yeniden kasalara kondu, kasalar mühürlendi, zabıtlar tutuldu ve bir üst katta bulunan diğer kasa ile beraber birkaç gün sonra tekrar açılmalarına karar verildi.[513]

Açılışta hazır bulunanlar Merkez Bankası'ndan ayrıldıkları sırada Meclis'in Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Salih Fuad Keçeci, kasadan çıkan yeşim ve altından yapılmış çekmece hakkında Vatan Gazetesi'nin muhabirine enteresan bir bilgi verdi: Keçeci, çekmecenin daha önce Sultan Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki hususi müzesinde bulunduğunu söyledi ve *"Bu çekmece, son padişah Vahideddin'in firarından evvel Hazine Kâhyası Refik Bey marifetiyle Hazine-i Hümayun'a iade edilen çekmecedir"* dedi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir ailesine mensup olan, İkinci Mahmud devrinin meşhur şairi Keçecizade İzzet Molla ile oğlu Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa'nın soyundan gelen Salih Fuad Keçeci'nin bu ayrıntıyı bilmesinin sebebi, Sultan Vahideddin'in hususî doktoru Reşad Paşa'nın damadı olması idi. Vahideddin'in sürgün kafilesinde bulunan Reşad Paşa 1922 Mayıs'ında padişahla beraber İstanbul'dan ayrılmış, yine onunla beraber İtalya'nın San Remo kasabasına gitmiş ve 15 Mart 1924'te San Remo'daki Villa Nobel'de tabanca ile intihar etmişti.

İntiharın ardından başlayan soruşturmanın en dikkat çeken ismi Salih Fuad Bey olmuştu. Reşad Paşa'nın ölüm haberinin gelmesinin ardından İstanbul'dan hemen San Remo'ya gitmiş, Vahideddin ile görüşmüş, sabık hükümdardan cenazenin nakli için 12 bin liret almış, kayınpederinin naaşını İstanbul'a getirmiş ve daha sonra Reşad Paşa'nın intihar etmediğini, Sultan Vahideddin'in emri ile öldürüldüğünü ileri sürmüştü.

Salih Fuad Keçeci, Vahideddin'in eski kayınbiraderi Zeki Bey aleyhine *Reşad Paşa'yı öldürdüğü* iddiası ile Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde açılan mahkemeye de gidecek, 4 Haziran 1925'te verdiği ifadede Paşa'nın Sultan Vahideddin'in emri ile öldürüldüğünü, bunu San Remo'da bulunduğu sırada İtalyan savcıya da söylediğini ama suçlamasının dikkate alınmadığını anlatacak ve Reşad Paşa hadisesi ile *Tarikat-ı Salâhiye* isimli gizli bir teşkilât arasında bağlantı kuran mahkeme 11 kişinin idamına karar verecekti![514]

*

Kasalar meselesi 12 Haziran 1951'de noktalandı. 2 Haziran'da

açılan ve içerisinden çıkan mücevherlerin tekrar yerlerine konarak kilitlendiği Merkez Bankası'nın üçüncü bodrumundaki iki kasa ile ikinci bodrumunda bulunan ve açılmayan diğer kasa da o gün açıldı. On gün önce olduğu gibi Meclis Başkanı, idareci milletvekilleri, bazı bakanlar, üst düzey bürokratlar ve gazeteciler ile mücevher uzmanları bu açılışta da hazır bulundular.

Çıkan hazineler gözleri kamaştırdı ve yine komik anlar yaşandı...

Kasaların raflarındaki kutular ile içleri mücevher dolu şişkin torbaları Başbakanlık Müsteşarı Ahmed Salih Korur açtı, çıkan mücevherleri tek tek Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a verdi.

Maliye Bakanı her bir mücevheri gözden geçirip muayene ettikten sonra elde bulunan listelere uyup uymadıklarını kontrol için orada getirilen uzmanlara uzatıyordu...

Ardarda çıkan pırlantalı, elmaslı, yakutlu ve zümrütlü yüzükler, küpeler ve gerdanlıklar gözleri kamaştırıyor; Başbakanlık Müsteşarı ile Maliye Bakanı yüzüklerden bazılarını parmaklarına takarak birkaç saniye seyre dalıyorlardı! Mücevherlerin en gösterişlilerini de Meclis Başkanı Refik Koraltan inceden inceye muayene etmekle ve elindeki mücevherlerle hatıra fotoğrafı çektirmekle meşguldü.

Koraltan, Birinci Ahmed'in vaktiyle Kâbe'ye hediye olarak gönderdiği yumruk büyüklüğünde ve hokka şeklindeki som altından zincirlere takılı zümrüt askıya ve sandıktan askının ardından çıkan Birinci Abdülhamid zamanında Kâbe'ye yollanmış pırlantalarla ve zümrütlerle bezeli bir başka askıya hayran kaldı ve bunlarla da bol bol fotoğraf çektirdi.

Kutular ve torbalar açılırken, kasa dairesi bir mücevher mahşerine dönmüştü. Parça pırlantalar, inci işlemeler, zümrütler, zebercetler resmigeçit halindeydi. Derken kasadan *Kevkeb-i Dürrî* ile *Şebçerağ* isimli meşhur mücevherler de çıktı, Kaşıkçı Elması da yine devlet büyüklerinin arasında elden ele dolaştı! Meclis Başkanı, üzerinde pırlantalarla *Lâ ilâhe illâllah* yazılmış bir çerçeveyi eline almış, *"İbnissuud'un,* -yani o dönemdeki Suudi Arabistan Kralı'nın- *bu çerçeveye sahip olabilmek için bütün petrollerini feda edeceğini"* kahkahalarla ilân ediyordu.

Yer seviyesinin 18 metre altında olan kasa dairesine gerçi hava pompalanıyordu ama zaman geçtikçe kalabalık yüzünden hava artık zor teneffüs edilir oldu, çehreler kızarmaya başlayınca da ikinci bir pompa getirildi ve içeriye daha fazla hava basılmasına çalışıldı.

Derken, yeşil bir kutudan dünyanın 3 kilo 277 gram ağırlığındaki en büyük zümrüdü çıktı. Gazetecilere göre *papuç büyüklüğündeki* zümrüdün hakiki olup olmadığını anlayabilmek için 1927'de

bir parçası kopartılmıştı ve kopartılan bu parça bile ciddî bir servete bedeldi!

3 kilo 277 gramlık zümrüdü 1 kilo 320 gram ve yarım kilo ağırlığında iki ayrı zümrüt, bunları da zümrüt kırıntıları takip etti; kırıntılar Merkez Bankası'nın hassas terazisi ile tartıldılar ve 180 gram geldikleri görüldü!

Diğer kasada Sultan Abdülmecid'in yaptırdığı bir buçuk metre boyunda ve 55 santim çapında, som altından ve üzerinde Kur'an'ın 6 bin 666 âyetini temsil eden 6 bin 666 adet elmasın işlenmiş olduğu şamdanlar bulundu. Şamdanları som altından başka eşyalar ile elmaslarla işlenmiş tatlı ve kahve takımları takip etti ve işte tam bu sırada hiç beklenmedik bir hâdise oldu: Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın yakından incelediği fincanlarından biri Bakan'ın elinden kaydı ve yere düşüp parça parça oluverdi!

Açılışta genç bir maliye memuru olarak hazır bulunan sonraki senelerin politikacısı ve yazarı rahmetli Cahit Kayra, bir sohbetimizde fincanı Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın değil, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un kırdığını söylemişti. Yine merhum Cahit Bey'den dinlediğime göre Ankara'da Düyun-ı Umumiye'den kalan kasalar da o günlerde açılmış, içlerinden çok sayıda antika ile eski saatler çıkmış ve Hasan Polatkan saatleri makam odasına getirtmişti ama senelerdir kullanılmayan saatlerin herbiri başka zamanı gösteriyordu!

Hazine mücadelesi o gün tam dört saat sürdü. Kasalardan çıkanlar eski senelerde nakil sırasında tutulan zabıtlarla tek tek karşılaştırıldı, bir noksanın bulunmadığı görüldü, yeniden zabıtlar tutuldu, mücevherler ve diğer objeler ne yapılacaklarına karar verilmesine kadar tekrar çıkartıldıkları kasalara kondu, kasalar yeniden mühürlendi ve açılışa gelenler öğlen saatlerinde kasa dairesinden ayrıldılar.

Aynı gün Merkez Bankası'nın bir başka ziyaretçisi vardı: Cumhurbaşkanı Celâl Bayar... Öğleden sonra 15 sularında bankaya gelen Bayar, Genel Müdür Osman Nuri Göver'den bankanın vaziyeti ve kasalardan çıkan hazine hakkında bilgi aldı.[515]

O günlerde, mahzenlerdeki kasalardan çıkan hazinelerin filme alınmalarının ve bu filmin Türkiye'nin tanıtımında kullanılmasının üzerinde durulduğu konuşuluyor; gazeteler Basın-Yayın Umum Müdürlüğü'nün kasaların açılışını filme kaydedeceğini, millî servet olan hazinelerin bu filmle dünyaya tanıtılacağını yazıyorlardı.[516]

Kasaların açılmasından sonra konu tekrar gündeme geldi ve çekilecek filmin Amerika'ya gönderilmesi üzerinde duruldu.[517]

Kasaların açılışının filme alınıp alınmadığı hakkında bir kayda rastlayamadım. Maliye Bakanlığı ile Merkez Bankası'nın kasa dairelerinde 1951'in 5 Mayıs'ında, 8 Mayıs'ında ve 12 Haziran'ında şayet çekim yapıldı ise, bu filmde yeralmaları muhtemel olan anahtar koşuşturması ile hazinenin elden ele dolaşma sahneleri siyasî tarihimizin eşine-emsâline rastlanması zor olan eğlendirici bir kaydını teşkil edecektir.

Meselenin asıl traji-komik tarafı hazinenin satılması teşebbüsünün ve üstüne üstlük seneler sonra hem hazinenin, hem de anahtarların mevcudiyetinin tamamen unutulmuş olması idi...

Devlet, Cumhuriyet'in ilk senelerinde gelir elde etmek maksadıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan hazinenin bir kısmını satma girişimlerinde bulunmuş, saraylardaki kıymetli eşyaların bazıları Avrupa'dan gelecek uzmanların kıymet takdiri yapmaları için Ankara'ya götürülmüş, satış mümkün olmayınca da Ankara'da üç anahtarla açılan kasalara konmuş ve anahtarlar üst düzeydeki üç görevliye teslim edilmişti.

Anahtarları ellerinde bulunduran yetkililer görevlerinden ayrılırlarken bunları yerlerine gelenlere devretmeleri gerektiği halde devretmemişler ve Ankara'da bu yüzden günlerce devam eden bir anahtar koşuşturması yaşanmıştı. Üstelik mesele sadece anahtarların devredilmemesinden kaynaklanmıyordu, devlet başta Topkapı Sarayı'nın hazineleri olmak üzere son derece kıymetli diğer eşyanın da Maliye Bakanlığı'ndaki kasalara konmuş olduğunu unutmuştu!

Devletin hafızasındaki silinen hadiseler, İzmir'de yaşayan ve hazinenin nakli sırasında Topkapı Sarayı'nda önemli bir görevde bulunan ama isminin öğrenilmesini arzu etmeyen yaşlı bir zâtın 2 Mayıs 1951'deki açıklaması, ardından da yine nakil sırasında Saray'ın müdürü olan Tahsin Öz'ün 3 Mayıs 1951'de gazetelere verdiği bilgi sayesinde ortaya çıkacaktı!

*

Bir buçuk ay boyunca devam eden mücevher, kapalı kasa ve anahtar koşuşturması ile ilgili bütün bilinmezler Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın Meclis'te 15 Haziran 1951'de yaptığı konuşma ile aydınlandı...[518]

Polatkan, Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekili Nâzım Önen ile yine Demokrat Parti'den Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğ-

lu'nun Meclis Başkanlığı'na bu konularda verdikleri soru önergelerini o gün cevaplandırırken hazinenin 1920'li senelerde Ankara'ya nakli ile 1951'de yaşanan kasalar muammasını aydınlığa kavuşturdu ve memlekette haftalar boyunca devam eden merak dolu şaşkınlığı da giderdi. Saray hazinelerinin 1920'li senelerde satışa çıkartılmış olduğu da ilk defa o gün Maliye Bakanı tarafından telâffuz edildi.

Hasan Polatkan, mücevherler, satış ve kasalar meselesinin safahatını şöyle anlattı:

Genç Cumhuriyet, İstanbul saraylarındaki mücevherat ile kıymetli eşyanın bir kısmını satmak ve elde edilecek geliri memleketin kalkınmasında harcamak maksadıyla 1925'ten itibaren İstanbul'dan Ankara'ya üç parti halinde hazine eşyası getirtmiş, nakiller üç ayrı yerden, Topkapı Sarayı'ndan, başta Dolmabahçe olmak üzere Millî Saraylar'dan ve Askerî Müze'den yapılmıştı.

İlk parti eşya olarak 1925'te Millî Emlâk Müdürlüğü ile Askerî Müze'den 827 parça gümüş ile kıymetli züccaciye Ankara'ya gönderilmiş, bunların 109 adedinin satılması kararlaştırılmış, bu arada 355 parça kıymetli porselen her nedense dört kişilik bir hey'et tarafından imha edilmiş, 411 adet tarihî gümüş eşya da 1935'te yeni çıkartılacak paralarda kullanılmak üzere eritilmeleri için Darphane'ye gönderilmişti.

İkinci parti kıymetli eşya, Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi'nden toparlanmış ve Ankara'ya 28 Şubat 1927'de gönderilmişti. 86 kalemden ibaret idi, içerisinde zümrütlerle süslü altın askılar; inci, zümrüt ve pırlantalarla süslü iğneler, plâklar, broşlar, zümrütlü, yakutlu, elmaslı ve pırlantalı yüzükler, küpeler, muhtelif büyüklükte zümrütler, yakutlar, zümrüt tesbih üzerine pırlantalarla süslü altın şamdanlar ile ilki 3 kilo 277 gram, ikincisi 1 kilo 320 gram, üçüncüsü de 998 gram ağırlığındaki üç büyük zümrüt de bulunuyordu.[519]

Maliye Bakanlığı'nın arşivinde, Topkapı'dan çıkartılan hazinenin Ankara'ya götürülüş sebebini gösteren bir belge bulunamamıştı ama mesele Topkapı Sarayı'nın eski müdürü Tahsin Öz'ün 12 Haziran 1951'de Meclis Başkanı'na verdiği bilgi ile aydınlanmış ve Ankara'ya gönderiliş sebebinin hazinenin Avrupa'da satılması projesi olduğu anlaşılmıştı.

Hükümet zümrütlerin hakiki olup olmadıklarının anlaşılması ve kıymet takdiri yapılması için Fransız mücevher uzmanı Robert Linzeler'i Türkiye'ye davet etmiş, Linzeler zümrütlerin hakiki oldukları şeklinde bir rapor vermiş ama satılması düşünülen mücevheratın herbiri çok ince sanat eseri olduğu için kıymet takdiri yapamamıştı.

Ankara bu objelerle de yetinmemiş, aynı sene, yani 1927'de bu defa Dolmabahçe Sarayı'ndaki kıymetli eşyalardan bazılarını da satmaya karar vermiş; pırlanta ve inci gibi kıymetli taşlarla süslü altın zarflı fincan takımları, altın yemek ve çay takımı, altın çekmece, kutu, pırlantalarla işlemeli ve sırmalı kahve puşideleri gibi iki sandık dolusu eşya Ankara'ya götürülmüştü.

Bütün bu kıymetli eşya Ankara'da *satılacaklar* ve *satılmayacaklar* şeklinde tasnif edilmiş ama satış mümkün olmayınca Maliye Bakanlığı'nın üç anahtarla açılan kasalarına konmuş, Maliye Bakanı ile Danıştay ve Sayıştay Başkanları'na birer anahtar verilmiş, kasalar 1934'te Merkez Bankası'na nakledilmiş, Sayıştay Başkanı'ndaki anahtar da bir kararname ile Başbakanlık Müsteşarı'na teslim edilmiş ama devlet hangi anahtarın kime ne zaman verildiğini, anahtarları teslim alanlar da kasaların mevcudiyetini tamamen unutmuşlardı.

Ankara'da günlerce süren anahtar arayışlarının sebebi, işte bu unutkanlıktı ve kasalar anahtarlarının uzun koşuşturmaların neticesinde bulunması ile açılmış, içlerindeki kıymetli eşya tek tek sayılmış ve İstanbul'dan nakledildikleri sırada tutulan zabıtlardaki adetler ile aynı oldukları, yani bir noksanın bulunmadığı görülmüştü.

Topkapı Sarayı'nın uzun seneler müdürlüğünü yapmış olan Tahsin Öz, hayatının 1962'ye kadar olan kısmını notlar halinde kaleme aldığı ve vefatından 18 sene sonra, 1991'de yayınlanabilen hatıralarında başlangıcından itibaren içerisinde bulunduğu hadiseleri, yani hazinenin Ankara'ya naklini ayrıntıları ile anlatacak ve yazdıkları Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın Meclis'teki konuşması ile aynen örtüşecekti.[520]

Hasan Polatkan'ın Meclis'teki konuşmasının ardından soru önergelerinden birinin sahibi Sinan Tekelioğlu söz alıp başka iddialarla ve suçlamalarla dolu bir konuşma yaptı. Kasalardaki mücevherlerden bazılarının çalınmış, bazılarının da sahteleri ile değiştirilmiş olabileceğini söyledi, evinden 40 bin liralık mücevher çalınan Kılıç Ali'nin nasıl birdenbire zengin oluverdiğini sordu, Atatürk'ün kullandığı saraya ait bazı eşyaların da çalındığını hatırlattı ve nihayet vaktiyle sarayda bulunan bir halıyı Mustafa Kemal'in uzun seneler yaverliğini yapan ve 1941'de milletvekili iken vefat eden Salih Bozok'un evinde gördüğünü söyledi.

Açılamayan kasalar meselesi, Sinan Tekelioğlu'nun bu konuşmasının ardından şahsîleşti. Salih Bozok'un 21 Haziran 1951'de

Cumhuriyet Gazetesi'nde Tekelioğlu'na hitaben bir açık mektup yayınlatan ailesi *"Bütün hayatı boyunca mert ve namuslu olarak yaşamış ve öylece dünyadan göçmüş olan merhumun senelerce sonra arkasından yaptığınız bu iddia bir iftiradan başka bir şey değildir. ...Halı hikâyesi doğru idi ise bunu senelerce evvel babamız merhumun sağlığında kendisiyle erkekçe hesaplaşmanız icab ederdi. Mert ve hakikatperest insanlar böyle yaparlar"* diyerek Sinan Tekelioğlu'nu ispata davet ettiler.

*

Kasaların açılmasından bir-iki gün sonra, bulunan hazinelerin ne yapılacakları konusunda Ankara'da tartışmalar başladı....

Meclis Başkanlığı mücevherlerin Meclis'in mahzeninde muhafazasını isterken Maliye Bakanlığı ait oldukları yere, yani İstanbul'daki saraylara iade edilip halka ve turistlere teşhir edilerek gelir temini düşüncesinde idi. Ama 1920'lerin zihniyetine sahip bazı milletvekillerinin değerinin 400 milyon lira civarında olduğu tahmin edilen mücevherlerin satılmasını; Hindli, Mısırlı ve Pakistanlı zenginler ile Avrupa'daki büyük müzelerin bunları satın alabileceklerini düşündükleri, satıştan elde edilecek gelirin de hazineye gelir kaydedilmesini istedikleri söyleniyordu.[521]

Hazinelerin Ankara'daki mahzen çilesi henüz dolmamıştı...

Mücevherler ile diğer kıymetli eşya Ankara'daki kasalara Bakanlar Kurulu kararı ile konmuş oldukları için asıl yerlerine, yani İstanbul'daki müzelere bir başka Bakanlar Kurulu kararı ile dönebilirlerdi...

Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın, Başbakan Adnan Menderes'in ve hükümet üyelerinin imzalarını taşıyan bu iş için gerekli kararname kasaların açılmasından ancak bir sene sonra, 2 Temmuz 1952'de çıkartılabildi. Kararname, Topkapı Sarayı'nın yanısıra Millî Saraylar'dan, yani Dolmabahçe'den ve Askerî Müze'den getirilmiş olan mücevherat ile kıymetli eşyanın da yerlerine dönmesini öngörüyordu.[522]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olan Millî Saraylar, hazinelerini geri alabilmek için elini çabuk tuttu. Meclis Başkanlık Divanı 14 Kasım 1952'de Dolmabahçe Sarayı'na ait objelerin İstanbul'a sevki talimatını verdi ama karar ancak dokuz ay sonra uygulanabildi. İstanbul'dan giden dokuz kişilik bir hey'et 11 Ağustos 1953'te Meclis sığınağındaki sandıkları teslim aldı, sandıklar yeniden mühürlendiler, aynı gün Hüseyin Açın adındaki bir üsteğmen ile polis memurları Hüseyin Gürkan ile İpşir Oktay'a teslim

edilip 13.35'te hareket eden tren ile İstanbul'a gönderildiler.

Dolmabahçe'den Ankara'ya götürülmüş olan eşyalar, yerlerine 26 sene sonra dönmüşlerdi ama Topkapı'nın hazineleri yerlerine seneler sonra, 1963 Ağustos'unda, yani Ankara'ya götürülmelerinin üzerinden 36 sene geçtikten sonra dönebilecekti...

10.
Sadece hazine değil, sakalışerif bile gitti!

Dolmabahçe Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen eşyanın iadesinden önce de Millî Saraylar'a bağlı mekânlarda, en başta da Dolmabahçe Sarayı'nda senelerdir devam eden bir eşya talanının yaşandığı konusunda yoğun dedikodular vardı...

Millî Saraylar'ın vaziyeti ve buralarda muhafaza edilen eşyalar ile ilgili ilk ciddî araştırmayı Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinden hemen sonra teşkil edilen *"Büyük Millet Meclisi ve Bağlanıkları ile Millî Saraylar, Kasırlar ve Köşklerdeki Eşya Hakkında Meclis İnceleme Komisyonu"* yaptı. Maliye ile Millî Emlâk'in üst düzeydeki müfettişlerine hazırlatılan ve dokuz ay süren bir çalışmanın neticesinde yazılan *"Büyük Millet Meclisi ve Bağlanıkları ile Millî Saraylar, Kasırlar ve Köşklerdeki Eşya Hakkındaki Rapor"* başlıklı bu gayet ayrıntılı çalışma Hesapları İnceleme Komisyonu Sözcüsü ve Çorum Milletvekili Hasan Ali Vural tarafından 17 Aralık 1951'de Meclis'in Genel Kurul'unda okundu[523] ve sonraki günlerde de tartışıldı.

Rapor, Millî Saraylar'ın içerisinde bulunduğu vaziyetin hiç de parlak olmadığını gösteriyordu...

Millî Saraylar'da, özellikle de Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan eşyaların Cumhuriyet dönemindeki macerasını rapora ve Meclis'teki tartışmalara dayanarak özetliyorum:

3 Mart 1924'te hilâfetin lâğvedilip Halife Abdülmecid Efendi ile ailesinin sürgüne gönderilmesinin ardından, Maliye Bakanlığı'nın talimatı ile İstanbul'daki saraylar için üç ayrı sayım komisyonu teşkil edildi: Anadolu Ciheti Saray ve Kasırları Tahrir Komisyonu, Rumeli Ciheti Saray ve Kasırları Tahrir Komisyonu ile Dolmabahçe Sarayı Tahrir Komisyonu. Sayımların tamamlanmasından sonra bu komisyonların başkanları görevli oldukları yerlerin Muhafaza Müdürü yapıldılar ve müdürlükler İstanbul Valiliği'ne bağlandı.

Bu üç komisyonun yaptığı sayımlar neticesinde hazırlanan listeler bazı noksanlarına rağmen 1950'lere kadar bu konuda tek kaynak olarak kaldılar. 1933, 1941 ve 1948'deki sayımlar ise bu defterlerin tekrarından ibaret oldu ama kayıtlar ciddî şekilde nakledilmedi, eşyaların özelliklerini anlatan ifadeler kısaltıldı ve yeni defterler hazırlanırken eşyalar kayıtlar ile karşılaştırılmadı.

Müştemilâtları dahil 37 binadan meydana gelen sarayların bağlı olduğu Muhafaza Müdürlükleri 8 Ocak 1925'te Maarif Vekâleti'nin bünyesinde *"Millî Saraylar Müdürlüğü"* haline getirildi. Bu müdürlük 1933 senesi Bütçe Kanunu ile o senenin 1 Haziran'ından itibaren Meclis'in bünyesine alındı, sarayların idaresi o tarihten itibaren Meclis'e geçti, Millî Saraylar'a ait bina sayısı da zamanla arttı ve 1924'te 36 iken 1955'te 57'ye yükseldi.

Bu mekânlarda 240 kalemde toplam 280 bin civarında eşya olduğu tahmin ediliyordu ama tam bir demirbaş kaydı çıkartılmadığı için gerçek miktar bir türlü öğrenilemedi...

Böyle bir belirsizliğe sahne olan İstanbul saraylarından, Cumhuriyet'in ilk günlerinden itibaren eşya nakilleri yapıldı. Topkapı Sarayı'ndaki hazineye ait mücevherler ile beraber Ankara'ya gönderilip kasalara konan ve İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasının hemen ardından Anadolu'ya nakledilen diğer kıymetli objenin dışında Cumhurbaşkanlığı'nın, Başbakanlık'ın, Meclis'in, bu makamlara ait değişik binaların, bakanlıkların ve hattâ okulların bile ihtiyaç duydukları eşyalar Millî Saraylar'dan temin edildi.

Bu mekânlardan Millet Meclisi, Meclis Başkanlığı ikametgâhı, Vakıflar, İstanbul Müftülüğü, Güzel Sanatlar Akademisi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara Halkevi, Millî Resim ve Heykel Galerisi, Vakıflar, Müftülük ve daha başka kuruluşlara seneler boyunca sandıklar dolusu eşya ve tablo sevki yapılmıştı ama bu eşyaların giriş ve çıkış kayıtları yoktu. Gönderilen yerlerde durup durmadıkları kontrol edilmemiş, saraylara iade edildikleri söylenenlerin de kayıtları tutulmamıştı. Üstelik sadece saraylarda değil, eşyaların gönderildikleri yerlerdeki, meselâ Meclis'teki kayıtlar da düzgün değildi, 1920 ile 1924 arasındaki nakillerin belgeleri yoktu! 1927'de Dolmabahçe Sarayı'ndan Ankara'ya Mustafa Kemal için bir karyola gönderilmiş, karyola daha sonra saraya iade edilmişti ama sadece kayıtlar değil, karyola da ortada değildi ve bu şekilde çok sayıda eşyanın izine rastlanamamıştı.

Kayıpların arasında bir adet de sakalışerif vardı!

Eşyaların listelendiği defterler Ayniyat Talimatnamesi'ne uygun tutulmamışlar ve yetkili makamlar tarafından tasdik edilmemişlerdi. Kayıtlar ya noksandı, veya yanlış işlenmişlerdi yahut

sıra numaraları düzgün değildi, değiştirilmişlerdi! Bazı kayıtların altında sadece odacıların imzası bulunuyordu, eşyalardan bazıları da sonradan satın alınan yenileri ile değiştirilmişti ama değiştirme gerekçeleri yazılı değildi. Saray eşyasının özellikleri, kıymetleri, ne şekilde intikal ettikleri de kaydedilmemişti ve listelerden bazıları kurşun kalemle yazılmışlardı. Üstelik, Millî Saraylar İdaresi'nde bu işleri takip ile görevli kontrol memurluğu ile ayniyat muhasebesi 20 Haziran 1940'ta lâğvedilmişti! Komisyon, kayıtların değiştirilmiş olması yüzünden Millî Saraylar'da mevcut olduğu tahmin edilen 280 bin eşyanın ancak yüzde yetmişini kayıtlar ile karşılaştırma imkânını bulabilmişti ve Millî Saraylar'dan 14 sene içerisinde kullanılmaz hâle gelen yahut kaybolan eşyanın adedinin iyimser bir bakışla 6136 olduğu düşünülüyordu!

Nakiller sırasında bir hayli eşya da ya kaybolmuş yahut kullanılmaz hâle gelmiş ama kayıplar hakkında ciddî araştırma yapılmamıştı. Meselâ, Yalova'daki Parkotel Köşkü'ne 1930'dan bazı saray eşyası gönderilmiş ama bunların bir kısmı köşkte 29 Nisan 1937 akşamı çıkan yangında ziyaa uğramıştı ve kurtarılan eşya hakkında kayıt tutulmadığı için bazılarının nereye gittiği belli değildi! 1942 yazında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Florya'da kaldığı sırada gönderilen eşyalardan da 374'ü kayıptı; bu kayıpların 181'i madenî eşya, 122'si ziyafet, 11'i de yatak takımı idi ve ancak 79 adedi tazmin ettirilmişti. Atatürk zamanında verilen bir ziyafet için dışarıdan getirilen garsonlar da gümüş çatalları çalmışlar ama yakalanmışlardı.

Türkiye'ye gelen çok üst düzeydeki yabancı devlet adamlarından bazıları 1960'a kadar saraylarda yahut kasırlarda ağırlanırlar, kullanmaları için gereken eşya sarayların mühürlü odalarından çıkartılır ve ziyaretten sonra alındıkları yere iade edilirlerdi.

Ama, bu eşyalardan bazılarının zamanla tahrip olup kullanılmaz hâle gelmeleri mukadderdi...

Bir örnek: Maliye Bakanı Abdülhalik Bey (Renda), 7 Şubat 1933'te başbakanlığa gönderdiği yazıda 1927'den itibaren bazı yaz ve kış aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda kalan Cumhurbaşkanı ile yine Dolmabahçe'de ağırlanan Irak ve Afgan Kralları'nın kullandıkları bazı eşyaların kırıldıklarını yahut eskidiklerini söylüyor ve terkin edilmeleri, yani damirbaş kayıtlarının silinmesi için izin istiyordu.[524]

Cumhurbaşkanlarının, yabancı misafirleri sarayların dışındaki bir mekânda ağırladıkları da olurdu; meselâ 1950'de henüz pren-

ses olan ve İngiltere tahtına bir buçuk sene sonra çıkan Elizabeth'in kocası Prens Philip o senenin 14 Eylül'ünde resmî bir ziyaret için İstanbul'a geldiğinde Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından Yalova'daki köşkte Atatürk'ün kullandığı odada misafir edilmişti. Ama hem odanın, hem de kabul salonunun eşyaları aşırı yıpranmış vaziyette, ziyafet takımları da eksik olduğu için Dolmabahçe'den Yalova'ya 916 parça eşya ile yemek takımları taşınmış fakat Prens'in ziyaretinin ardından bunların 43'ü kırılmış yahut kaybolmuş ve Dolmabahçe'ye sağlam kalanlar iade edilmişlerdi.[525]

Saraylardan eşya nakli senelerce ve tek partiden çok partili sisteme geçişten sonra da aynı şekilde devam etti, devlet kaliteli eşyaya ihtiyaç duyduğu anda önce Millî Saraylar'ı hatırladı ve gereken resmî yazıların alelâlece hazırlanmasının ardından istenen eşyalar saraylardan çıkartılıp talep eden makama gönderildi!

*

Meclis'e 17 Aralık 1951'de sunulan rapora göre asıl dert zaten *terkin muameleleri,* yani kayıt silme işlemleri idi...

Yıprandığı, kırıldığı yahut çeşitli sebeplerle kullanılmaz hâle geldiği gerekçesi ile haklarında imha ve terkin kararı verilen eşyanın o andaki hakiki vaziyeti bilinmiyordu, bu vaziyeti gösterecek herhangi bir kayıt ve belge yoktu, kıymetli saray eşyası alelâde eşya gibi gösterilmişti ve hakikaten hasarlı olan eşyalar ile beraber sağlam olanların da imha raporu verilerek kaybolmaları ihtimali yüksekti. Bir defasında sadece iki memurun imzası ile 63 kalemde 3483 adet, bir başka defa da 2228 adet eşya hiçbir kayıt tutulmadan imha edilmişti. 1933 ile 1949 arasında 9134 adet eşya satın alınmış ve aynı dönemde 5961 eşyanın kaydı silinmişti. 1948'de 163 kalemden 3 bin 483 eşyanın terkini yapılmıştı. Demirbaş defterine göre 6 bin 258 eşya daha imha edilmiş, 2 bin 229 adet eşyanın da demirbaş defterine yazılmadan imhaları yapılmıştı ve imha edilen eşyaların adedi 12 bini buluyordu! Kırılan yahut hasar gören eşya hakkında sorumlulardan hesap sorulmamış, tazmin yoluna da gidilmemişti; üstelik takım halindeki eşya arasında sağlam olanlarının kanuna ve yönetmeliklere göre satılmaları gerektiği halde satış muameleleri yapılmamıştı ve bu eşyalar kayıptı.

Bazı imhalar 31 Mart 1935'te olduğu gibi Hükümet'in,[526] bazıları Büyük Millet Meclisi İdareci Üyeler Kurulu'nun kararı ile yapılmışlardı ama bir kısmı da Millî Saraylar idarecileri ile memurların gerekçe göstermeden ve Meclis'e de tasdik ettirmeden kendi aralarında aldıkları kararlarla ve usulsüz olarak yapılmıştı.

Dolayısı ile, başta Dolmabahçe olmak üzere İstanbul'daki sa-

raylar 1924'ten itibaren perişan hale gelmişti ve hangi saray eşyasının nereye gittiği belli değildi! Raporda *"Saray kayıtlarında ehemmiyetle bulunması lâzımgelen samimiyet tamamen ortadan kalkmıştır"* deniyordu.

19 Aralık'taki görüşmede ortaya bazı tuhaf ve akıl dışı iddialar atıldı...

Demokrat Parti'nin Kastamonu Milletvekili Ziya Termen'in *"Topkapı'da Şah İsmail'in tahtı konusunda, tahtın taşlarının çoğunun yanlış ve sahte olduğu iddia edilebilir. ...İmparatorluktan bize müdevver* [devreden] *eşya sadece ve sadece Topkapı'da gördüğümüz birkaç şeydir. Bu birkaç şeyin de çoğu çuha ile, boya ile, alçı ile süslenmiştir"* deyip çalınan taşlar yerine Beyoğlu'ndaki kuyumculardan alınan âdî taşların konmuş olabileceğini söylemesi[527] önce partili arkadaşlarının tepkisi ile karşılandı. Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri de Termen'den iddiasını belgelendirecek kıl kadar ipucu vermesini istedi ve mânâlı tepki ertesi gün, Topkapı Sarayı'nın Müdürü Tahsin Öz'den geldi. Öz, iddia sahibi milletvekilinin tahtı görmediğini, müzeden bir şey sormadığını ve mücevherlerin yerine sahtelerinin takılmasının imkânsız olduğunu söyledi ve *"Müzelerimizdeki fasılasız 45 senelik mesâimin mükâfatı hiçbir esasa dayanmayan böyle bir iftira mı olacaktı?"* dedi.[528]

Meclis'e 17 Aralık 1951'de sunulan *"Büyük Millet Meclisi ve Bağlanıkları ile Millî Saraylar, Kasırlar ve Köşklerdeki Eşya Hakkındaki Rapor"*un üzerinde üç gün boyunca ateşli tartışmalar yaşandı ve 21 Aralık'ta, Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu'nun bu konuda soruşturma yapmasına karar verildi. Ama bu kararın ardından soruşturmanın içtüzüğün hangi maddesine göre yapılacağı konusunda anlaşmazlık çıktı, mesele Anayasa Komisyonu'na havale edildi, uzun müddet beklenen kararın gelmesinin ardından Hesapları İnceleme Komisyonu çalışmalarına başladı, üç seneden fazla çalıştı ve raporunu 17 Şubat 1955'te Meclis Başkanlığı'na sundu.[529]

Rapor ile ilgili konuşmayı 21 Mart 1955'te Başkanlık Divanı adına Reis Vekili ve Samsun Milletvekili Tevfik İleri yaptı, rapordan bahsederken Kars Milletvekili Ali Yeniaras'ın aynı konudaki sözlü soru önergesini de cevapladı.

İleri'nin sunduğu yeni raporda da, 1951'deki raporda yazılanlar kadar çarpıcı bilgiler vardı: Hilâfet'in kaldırılmasından önceki senelere ait demirbaş defterleri ortadan kaldırılmışlardı. 1924'te yapılan sayım o dönemdeki İstanbul Valisi'nin şahsî takdirine ter-

kedilmiş, Maliye Bakanlığı ile Bakanlar Kurulu bu konuda kayıtsız kalmış ve gereken ilgiyi göstermemişlerdi. Dolmabahçe Sarayı Müdürlüğü'nün teklifi ve İstanbul Valisi'nin de onayı ile özel eşya olduğu iddia edilen çok sayıda eşyanın *madelet* ve *nasafet*, yani *insaf* ve *doğruluk* gerekçeleri ile saraydan çıkartılmasına izin verilmişti.

Eşyalara 1924'teki sayım sırasında takılan numaralı etiketler zamanla düşmüştü, herşey birbirine girmişti ve arananlar güçlükle bulunabiliyordu. Saraylar üstelik 1950'ye kadar bakımsız ve pis vaziyette kalmışlardı ve sadece Dolmabahçe'nin bazı bölümlerinin kalorifer tesisatının bile Ankara'ya götürüldüğü belirlenmiş ve sarayın bodrumundan sekiz kamyon dolusu çöp çıkartılmıştı!

Daha başka örneklerin de verildiği raporda önemli bilgilerin yanısıra tek parti döneminde Millî Saraylar ile ciddî şekilde alâkadar olunmadığı, harap hâle gelmelerine göz yumulduğu, buralardan birçok vesileler ile eşya alındığı, hattâ eşyaların *seyyar hâle getirildikleri*, bazı kıymetli eşyanın Ankara'ya götürüldüğü ama alınanların âkıbetinin takip edilmediği iddiaları da yeralıyordu.

Demokrat Parti'nin 14 Temmuz 1950'de çıkarttığı af kanununun soruşturmaya imkân vermemesi dolayısı ile sarayların bu vaziyete gelmelerine sebep olanlar hakkında cezaî takibat yapılamamış, dolayısı ile hesap sorulamamıştı!

*

Millî Saraylar konusunda Demokrat Parti döneminde hazırlanan raporlarda saltanat zamanından intikal eden binaların vaziyeti hakkındaki bilgilerin yanısıra tek parti döneminde, yani CHP iktidarında saraylar ile hiçbir şekilde alâkadar olunmadığı da sık sık vurgulanıyor ve Millî Saraylar'ın üzerinde Demokrat Parti döneminde durulmaya başlandığı söyleniyordu. Hattâ, konu arada bir CHP-DP tartışması halini bile aldı ve Demokrat milletvekilleri Halk Partisi iktidarı sırasında bazı eşyaların değiştirildiğini de iddia ettiler.

Meselâ, Bursa Milletvekili Âgâh Erozan, Meclis'in Millî Saraylar konusunu tartıştığı 21 Mart 1955'teki oturumunda Demokrat Parti dönemi ile CHP devri arasında saray eşyasının muhafazası konusunda büyük farklar olduğunu söylüyordu:

> *"Muhterem arkadaşlar, biz Demokrat Partili olarak iktidara geldiğimiz gün, milletin büyük itimadiyle ve omuzları üzerinde buraya geldik. Bu sebeple devrimizde hiçbir suistimalin, ihmalin dahi gizli kalmasına imkân yoktur. Herşeyi açıkça konuşmak, Demokrat Partinin şerefidir" dedikten sonra konuyu Millî Saraylar'a*

getiriyor ve "Halk Partisi devrinde, zamanımızda yapılan tahkikat ve tedkikata göre, saraydan birçok eşyaların alındığı, kayıp olduğu, hattâ kayıtlarına bile tesadüf edilemediği vâkidir. Ama biz suistimali değil, ihmali ve lâubaliliği suç telâkki ederek konuşan insanlarız. ...Tahmin ediyorum ki, bizim devrimizle Halk Partisi devri arasında saray eşyasının muhafazasında muazzam farklar vardır. Onlarda hiçbir şey yok. Ama bizde ...diğer eşyanın, halı, tablo, vesaire üzerindeki kayıtların daha iyi olduğunu söylemek de hakikatin ifadesi olur".

Demokrat Parti, Ankara'da bazı kasaların tesadüfen ortaya çıkması üzerine gündeme gelen Millî Saraylar meselesini bazen bir *devr-i sâbık* yaratma vasıtası olarak kullanıyordu. Konu bazan tek parti döneminden, yani CHP'den hesap sorma hâlini alıyor; derken şahsîleştirilip İsmet Paşa'ya ve Paşa'nın büyük oğlu Ömer İnönü'nün bir ara Dolmabahçe Sarayı'nda kaldığı yolundaki söylentilere, hattâ Çankaya Köşkü'ndeki bazı eşyaların İnönü ailesine ait Pembe Köşk'üne götürüldüğü yolundaki dedikodulara kadar getiriliyordu.

Ama, Demokratlar bir hususu hiçbir şekilde telâffuz etmemeye özen gösteriyor, saray eşyalarının Ankara'ya İnönü değil, Atatürk zamanında götürülmeye başladığını söylemiyorlardı.

*

Cumhurbaşkanlığı başta olmak üzere bazı devlet kurumlarının saraylardan çok sayıda eşya çıkartmalarının ardında belki de *"Devletin yeni sahiplerinin padişahlara ait eşyayı kullanmaya ve bu eşyalar üzerinde her türlü tasarruf hakları vardır"* düşüncesi mevcuttu; hattâ Bakanlar Kurulu'ndan bazen eşyaların imhası ve gümüşlerinin eritilmesi gibi tuhaf kararlar çıkmasının sebebi de eski rejime duyulan nefretin yanısıra yine bir ihtimal bu düşünce idi. Gerçi toplu halde ve resmî bir yağma yaşanmamış ama saray idarecilerinin keyfî kararlarının ve şahsî talanların neticesinde özellikle Dolmabahçe'de büyük kayıplar meydana gelmiş, binlerce saray eşyası yokolmuştu.

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'na Meclis kürsüsünde 17 Aralık 1951'de *"Hilâfet ortadan kaldırıldıktan sonra, son Halife Türkiye'yi terkettikten sonra, onun bile götürmediği eşyaları biz çaldık, ne garip değil mi?"* sözlerini saraylardaki işte bu talan iddiaları söyletiyordu.

Bakanlar Kurulu'nun saraylara ait mücevherlerin ve kıymetli eşyaların yerlerine iadesi için 2 Temmuz 1952'de çıkarttığı karar-

namenin ardından, Dolmabahçe Sarayı'na ait olan kıymetli eşya 1953 Ağustos'unda Dolmabahçe'ye iade edilmiş ve ertesi gün İstanbul'a varmalarının ardından sarayda bir odaya yerleştirilmişlerdi...

Ama, getirilen eşyanın beş gün sonra yapılan sayımı yeni bir tartışmaya sebep oldu: Altın olarak kaydedilmiş bir çay takımının bazı parçalarının kaplama; iki adet fincan zarfının üzerindeki zümrüt, yakut ve pırlantaların da âdî taşlar olduğu iddia edildi. Meselenin gazetelere de düşmesi üzerine Meclis Komisyonu'nun üyeleri ile Millî Saraylar'ın idarecileri iddiaların doğru olup olmadığını anlayabilmek için Beyoğlu'nda dükkânı bulunan bazı önemli kuyumcuları Dolmabahçe'ye davet edip tartışmalı objeleri onlara gösterdiler ama kuyumcular *"Bunların hepsi kaplama"* deyince ortalık daha da karıştı! Bir sonraki kontrolde ise bu defa bazılarının altın ama bazılarının kaplama olduğunun söylenmesi üzerine Darphane'den uzmanlar çağırıldı, bu uzmanlar da *"Tamamı altındır"* dediler ve Meclis'te 21 Mart 1955'te yapılan görüşmelerde çıkan tartışmalara zaman zaman Başbakan Adnan Menderes de müdahale etti ve işin aslı tam olarak anlaşılamadı!

*

Ankara'da saraylardan getirilmiş mücevher ve kıymetli eşya ile dolu kasaların ortaya çıkartılıp Millî Saraylar ile ilgili iddiaların gündeme gelmesi üzerine, *Osmanlı Müellifleri* isimli çok önemli kaynak kitabın yazarı Bursalı Mehmed Tahir Bey'in torunu ve iktidardaki Demokrat Parti'nin Bursa Milletvekili olan, daha sonra Devlet ve Çalışma Bakanlıklarına getirilen Haluk Şaman, 1952 bütçesinin görüşülmesi sırasında haklı bir temennide bulundu: Millî Saraylar'ın yasama kuruluşu olan Meclis'in bünyesinde bulunmalarında *sakatlık* vardı, bu uygulamanın düzeltilmesi ve sarayların bir icra makamına bağlanması gerekiyordu.

Şaman'ın temennisi üzerine, Maliye Bakanlığı tarafından Millî Saraylar'ın Meclis'ten alınması için bir kanun tasarısı hazırlandı. Tasarının kanunlaşması halinde saraylar Maliye Bakanlığı'na devredilecekti ama araya başka işler girdi ve tasarı kadük oldu. O arada Meclis Başkanlık Divanı da sarayların kendilerinde kalması yolunda bir karar aldı, yani *"Saraylarımı vermiyorum!"* dedi, kararı 26 Ocak 1953'te Başkanlık'a resmî bir yazı ile bildirdi ve devir meselesi bir daha gündeme gelmedi.

*

Saray eşyasının eksilmesi ile ilgili bütün bu raporlara, tartışmalara ve ardından çıkan söylentilere bakınca elinizde olmadan tuhaf

bir düşünceye kapılabilir ve Türkiye'de 1980'lerden sonra moda hâlini alan antika müzayedelerindeki eski objelerden bazılarının kaynağını merak edebilirsiniz...

İstanbullular'ın ve bilhassa eski ailelerin evlerinde gerçi eskiden beri her çeşit antika mevcuttur, saraylardan evlenerek ayrılmış olan hanımlara da çeyiz olarak kıymetli eşyalar verilmiştir ama bu ailelerin ellerinde artık nerede ise her ay yapılan müzayedeleri dolduracak kadar bol ve yine mezatlara çıkanlar kadar temiz ve sağlam antikanın bulunması biraz zor gibidir.

Dolayısı ile mezatlara çıkartılan bu objelerden bazılarının hasarlı oldukları için kullanılmalarına imkân bulunmadığı iddiası ile *terkin* edilen, yani kayıttan düşülen ve sonraki senelerde elden ele dolaşan saray eşyasından olmaları ihtimalinin gözönünde tutulması gerekir.

11.
Koskoca hazinenin muhafız ordusu: Bir polis, bir çavuş ve altı er!

Şimdi, Millî Saraylar'a bağlı diğer saltanat mekânlarında yokoldukları söylenen binlerce eser konusunu bir tarafa bırakıp yine Topkapı'nın hazineleri bahsine dönelim...

Topkapı Sarayı'nın idarecileri ve başta sarayın çeyrek asır boyunca müdürlüğünü yapan Tahsin Öz, Ankara'da yeraltındaki kasalarda tutulan saray hazinesine ait mücevherleri İstanbul'a getirtip yerlerine koyabilmek için hiç durmadan teşebbüslerde bulundular ama Ankara hazineyi iadeye her nedense bir türlü yanaşmadı.

Hazine ait olduğu yere, yani Topkapı Sarayı'na, Ankara'ya götürülmesinden 39, Tahsin Öz'ün emekli olmasından da 25 sene sonra, ancak 1963 Ağustos'unda dönebildi...

Sarayın müdür muavini ile bir ayniyat memuru, Merkez Bankası'nın kasalarında bulunan hazineyi teslim almak üzere 19 Ağustos 1963'te Ankara'ya gittiler,[530] gerekli muameleler yapıldı ve hazine o ayın sonunda İstanbul'a iade edildi.

Saray hazinesinin İstanbul'a dönüş macerasının ayrıntılarını o senelerin Hazine Genel Müdür Yardımcılığı makamında bulunan genç maliyecisi ve 1974'teki Sadi Irmak Hükümeti'nin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Erhan Işıl'ın (1927-2015) sayesinde öğrenebildim...

Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları'ndan Ankara'ya gönderilen hazine hakkında Hürriyet'te 2 Haziran 1996'da yazdığım *"Merkez Bankası'ndaki Mücevherler Ne Oldu?"* başlıklı yazımın yayınlanmasından birkaç gün sonra, Erhan Işıl bana bir mektup göndermişti.

Işıl, mektubunda Ankara'daki mücevherlerin seneler sonra İstanbul'a, ait oldukları yere gönderilmelerinin ayrıntılarını anlatıyor; hazineyi Merkez Bankası'ndaki kasalardan İstanbul'a naklet-mek ile görevli kişiye teslim eden hey'ette kendisinin de bulunduğunu söylüyor, sarayın en kıymetli mücevherlerinin askerlerden temin edilen tenteli bir pikaba yüklendiğini, İstanbul'a üç taşıttan meydana gelen bir konvoyla ve ciddî emniyet tedbiri alınmadan yollandığını yazıyordu.

Rahmetli Erhan Işıl'ın mektubundan konuyla alâkalı bahsi aynen naklediyorum:

> *"...İkinci Dünya Savaşı'nın en alevli yıllarında -ki bunlar 1941-1942 yıllarıdır- Topkapı Sarayı başta olmak üzere çeşitli müzeler ve kurumlardaki bazı tarihi eserlerin Anadolu illerine taşındığını basından öğrenmiştik. O yıllarda Anadolu'ya geçmek isteyen aileler de hükümetçe teşvik edilirlerdi.*
>
> *Ay ve günü hatırlayamıyorum. Rahmetli İnönü hükümeti zamanında Topkapı Sarayı'ndan gelen ve T.C. Merkez Bankası'nda muhafaza edilen tarihi eserlerin bu müzeye gönderilmesi için bir karar alınmış ve Maliye Bakanlığı Müsteşarı Sayın Ziya Kayla, Müsteşar Yardımcısı Sayın Mehmet Akmansu başkanlığında bir kurul oluşturulmuştu (Sayın Akmansu, bağımsızlık savaşımızın ünlü tümen komutanlarından merhum Dadaylı Halid Bey'in oğludur. Babamla arkadaş oldukları için, önce Halid Bey'i, sonra meslekdaş olarak Sayın Akmansu'yu tanıdım). Maliye Bakanı'nca bana verilen gizli emirde Hazine Genel Müdür Yardımcısı olarak bu kurulun üyeliği ile görevlendirildiğim yazılı idi. Kurulun diğer üyeleri, Merkez Bankası'nın üst rütbeli yöneticileri idiler.*
>
> *Ne var ki, hiçbirimiz mücevherlerden anlamayız. Bu konuda tarih bilgisi olan ve güvenilir kişileri gizlice arayıp bulmak bizi epeyce uğraştırdı.*
>
> *Sonunda, bir gece vakti eserlerin sayım ve kontrol işinin yapılıp müzenin yetkili kıldığı kişiye teslimini planladık. Belirlenen gün Hazine Genel Müdürlüğü'ndeki anahtarları aldım ve kilitli birkaç kapıdan geçerek T.C. Merkez Bankası'nın bu eşya için tahsis ettiği "güçlü odası" önünde toplandık. Hazinenin ve bankanın anahtarlarını birlikte kullanarak güçlü odayı açtık. Eşya, birçok sandık içinde idi. Mühürlerine dokunulmadığını saptadıktan sonra sayım ve kontrole başladık. Her bir kalem yirmi yıl önceki tutanakla karşılaştırılıp bilirkişilerce incelendikten sonra de-*

vir tutanağımıza yazıldı. Topkapı Müzesi'nin yöneticileri pek de önemli olmayan bir kişiyi tesellüm işlemi ile görevlendirmişti. Çaresiz, kabul ettik. Tutanak kurulca ve bilirkişilerce imzalandıktan ve sonra tarihî eserler çıktıkları sandıklara yerleştirildikten sonra bankanın bir taşıtına yüklendi.

O zamanlar zırhlı araçlar yoktu, zira gerek görülmüyordu. Emniyet Genel Müdürlüğü koruma görevlileri ve taşıt gönderecekti. Gele gele bir sivil polis çıktı geldi. Bunu beklemiyordum fakat ek koruma olarak daha önce Türk Silâhlı Kuvvetleri'nden asker istemiştim. Onlar da bir üstü tenteli pikap içinde altı er ve bir çavuş yollamışlardı.

Sabahın saat ikisi olmuştu. Pek işe yaramayacağını bildiğim halde yanımdaki iki maliye memurunu bakanlıktan güç belâ bulduğum bir arabaya bindirip konvoyu izlemekle görevlendirdim. Böylece bizim iki taşıttan oluşan görkemli konvoyumuzun taşıt sayısı üçe yükseldi. Tarihî hazinelerimizi bu konvoyla Istanbul ilimize yolcu ettik.

Gönderdiğimiz eşya arasında yeralan bir kalem, dünyaca ünlü Kaşıkçı Elması idi. Aklımda kaldığına göre, kaz yumurtası biçiminde ve büyüklüğünde bir mücevherdi.

Bizim görevimiz Ankara'da teslim ile sona ermişti fakat ertesi gün Istanbul'dan teslim-tesellüm haberi gelinceye kadar kimde huzur olabilirdi ki?..".

Erhan Işıl'ın anlattıkları, Ankara'nın getirttiği hazine ile ne yapılacağına bir türlü karar verememesi, mücevherlerin kasalara konup sonra da unutulmaları ve kasaların açılışı sürecinde yaşananlar gibi tuhaflıkların mücevherlerin ait oldukları yere, yani İstanbul'a iadeleri sırasında da aynen devam ettiğini gösteriyordu!

*

İstanbul'a iade edilen hazine hemen teşhire konmadı; zira Topkapı Sarayı'nın bitmek bilmeyen restorasyonlarından biri, Hazine Dairesi'nin, Arzhane'nin ve Destmal Odası'nın onarımı hâlâ tamamlanamamıştı!

Ankara'da senelerce kasalarda kalan hazine eşyasının seneler sonra asıl yerine dönmesinden sonra nasıl muhafaza edildiğini o günlerde sarayda bulunan bir dostumun anlattıklarına dayanarak naklediyorum ama iznini almadığım için dostumun ismini vermiyorum:

"...Hazine Dairesi restorasyonda olduğu için Ankara'dan getirilen hazine eşyasının buraya konmasına imkân yoktu, restorasyon tamamlanana kadar başka bir yerde durmaları gerekiyordu ve Kutsal Emanetler Dairesi'nin yakınında eski asırlarda bir çeşit kasa gibi kullanılan, üzerleri ağır taş kapaklarla örtülü mahzenlere yerleştirildiler.

Bu iş için sarayın avlusuna vinç ve ceraskal getirildi, kapaklar kaldırıldı, Ankara'dan getirilen hazineler aşağıya indirildi, kapaklar yerine kondu ve yapılan herşey fotoğraflandı.

Mücevherler ile diğer kıymetli eşya bir sene boyunca mahzende kaldılar. Hazine Dairesi'ndeki tamirat ancak ertesi sene tamamlanabildi ve hazine konmuş olduğu yerden çıkartılıp asıl yerine, yani Hazine Dairesi'ne nakledildi..."

Topkapı Sarayı'nın restorasyonu biten üç dairesi, Hırka-ı Saadet, Padişah Elbiseleri ve Hazine seksiyonları 25 Temmuz 1964'te Millî Eğitim Bakanı İlhami Öktem tarafından açıldı ve senelerce Ankara'daki kasalarda kapalı tutulan hazinelerin teşhirine o gün başlandı.[531]

Ve, tarihin garip bir cilvesi: Topkapı Sarayı'nın hazineleri kasalara konup unutulmaları ile neticelenen 1927'deki son Ankara'ya seyahatlerini İsmet Paşa'nın başbakanlığı zamanında yapmışlardı; İstanbul'a 36 sene sonra, 1963'te yine İsmet Paşa'nın başbakan olduğu sırada döndüler!

*

Mücevherler Topkapı Sarayı'nda bir mahzende Hazine Dairesi'ndeki restorasyonun tamamlanmasını bekledikleri sırada, sarayda başrollerini Melina Mercouri, Maximillian Schell ve Peter Ustinov'un oynadıkları *"Topkapı"* isimli meşhur film çekildi...

1964 yapımı filmin konusunu, zümrütlerle süslü meşhur Topkapı Hançeri'nin bir çete tarafından çalınma girişimi teşkil ediyordu. İç çekimlerin Hazine Dairesi'nde yapılmasına imkân olmadığı için başka bir yerde mekâna çok benzeyen bir stüdyo kuruldu, çekimler burada yapıldı. Sarayın damlarında çekilmesi gereken sahneler için de Hazine'nin değil, Kutsal Emanetler Dairesi'nin arka tarafındaki çatılar kullanıldı.

Dünya, sarayın hazinelerini *Topkapı* filmi sayesinde tanıdı... Sarayın o zamanki idarecileri bu filmden bahsederlerken *"Türkiye ne kadar servet harcarsa harcasın, Topkapı'nın sağladığı tanıtımı yapamazdı"* derler.

Topkapı Sarayı 1924'te müze haline getirilmişti ama aradan geçen bir asra yakın müddet boyunca seksiyonlarının tamamı hiçbir zaman aynı anda ziyarete açık olamadı.

Yüzlerce senelik binalar devamlı olarak bakıma ve restorasyona ihtiyaç duyduğu için seksiyonlar sık sık ziyarete kapatılmış, başlayan tamirler bütçenin yetmemesi sebebi ile uzadıkça uzamış, bir taraf yapılmışken diğer tarafın elden geçirilmesi gerekmiş ve sa-

rayın tamamının ziyareti bu yüzden mümkün olamamıştı. Gazete kolleksiyonlarında bu yüzden sık sık *"Topkapı Sarayı'nın açıldığı"* yahut *"filânca pavyonun artık ziyaret edilebileceği"* şeklinde haberlere rastlanır...

Seneler boyu devam eden bu açılışlardan bazılarını yazıyorum:

* *23 Ocak 1927:* Topkapı Sarayı'nın Hazine Dairesi ilk defa halkın ziyaretine açıldı. Haberi veren gazeteler *"Ceviz büyüklüğünde elmaslar, tuğlar, zümrütler, elmas işlemeli tahtlar... Herkes ziyaret edebilir"* diye yazıyorlardı.[532] Ama, Hazine Dairesi'nin en kıymetli parçaları bir ay sonra, 28 Şubat 1927'de Ankara'ya gönderilecek ve 196....'e kadar orada kalacaklardı.

* *9 Ağustos 1928:* Mücevherlerin Ankara'ya gönderilmesi üzerine boşalan Hazine Dairesi'nde yerli cam vazolar, çeşmibülbüller ve billûrlar teşhire kondu.[533]

* *5 Eylül 1939:* Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine İstanbul'daki müzeler ziyaretçilere kapatıldı, eserlerin bir kısmı muhafaza edilmek üzere Anadolu'ya gönderildi, gönderilmeyenlerden bazıları mahzenlere yerleştirildi ve Topkapı Sarayı restorasyona alındı. Restorasyona 1 milyon 400 bin lira sarfedilecekti.

* *18 Temmuz 1940:* Savaş sebebi ile kapalı tutulan sarayın Enderun'daki dört koğuşu ile Hazine Koğuşu, Resim ve Türk Elişleri Dairesi hâline getirildi. Eski kumaşlar, halılar, seccadeler, elbiseler, portreler ve Sinan Bey'e, Haydar'a, Osman'a ve Levnî'ye ait minyatürlerden bazıları sonradan burada sergilendiler.[534]

* *23 Nisan 1948:* Sarayın restore edilen bazı bölümleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İstanbul Vali Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar tarafından ziyarete açıldı. Bu bölümler Çin ve Japon Porselenleri Dairesi, Avrupa Porselen ve Krisalleri Dairesi, Bakır Takımları Dairesi, Gümüş ve Tombak Eserleri Dairesi, İstanbul Cam ve Porselenleri Dairesi, Silâh Dairesi, Kubbealtı Taş Çinileri Dairesi, Eğerler ve Saltanat Arabaları Dairesi ile taş kitabeler ve taş mimarî parçalarının bulunduğu mekânlar idi ama Hazine Dairesi kapalı idi. Aynı gün, Arkeoloji Müzesi'nin lâhitler kısmı da ziyarete açıldı.[535]

* *27 Aralık 1951:* İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine birçok müze ve sarayın diğer seksiyonları ile beraber kapatılan Hazine Dairesi, savaşın sona ermesinden altı sene sonra yeniden açıldı[536] fakat Topkapı'nın en önemli mücevherleri Ankara'daki kasalarda oldukları için sadece tahtların ve daha düşük seviyede önem taşıyan eserlerin teşhiri ile yetinildi.

* *Ocak 1957:* Asırlar boyu Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen Kutsal Emanetler'in İslâm âleminden turist celbedebilecekleri dü-

şüncesi ile saraydan çıkartılıp Eyüp'teki Zal Mahmud Camii'nde teşhirleri kararlaştırıldı ama karar uygulanmadı.[537]

* *25 Temmuz 1964:* Ankara'da kasalarda tutulan mücevherlerin Topkapı'ya iade edilmesinin ardından Hazine, Hırka-i Saadet, ve padişah elbiseleri bölümleri Millî Eğitim Bakanı İlhami Öktem ile Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş'ün katıldıkları bir törenin ardından halkın ziyaretine açıldı.[538] Saraydaki hazineler, böylelikle 1927'den sonra ilk defa günışığına çıkmış oluyordu.

Topkapı Sarayı'ndaki binalar eski olmaları ve devamlı şekilde bakıma ihtiyaç göstermeleri sebebi ile hâlen sık sık restorasyona alınıyorlar ve sarayın aynı anda tamamının açık olmasına bugün de imkân bulunmuyor.

*

Bugün, Topkapı Sarayı'ndaki hazineleri ziyaret edenler mazinin büyük imparatorluğunun hatırasını aksettiren mücevherlerin şaşaasına hayran kalıyorlar ama hazinenin maalesef çok az bir kısmı teşhir edilebiliyor. 1999 depreminde deniz tarafı hasar gören ve sonraki senelerde zemin problemleri ile karşılaşan sarayın muhtemel İstanbul depreminde başına bir iş gelmesi ihtimaline karşı hazinenin büyük kısmı artık depreme dayanıklı mekânlarda saklanıyor fakat Hazine Dairesi yine restorasyonda ve hazineye ait az sayıda eser farklı seksiyonlarda teşhirde bulunuyor.

Aslında buna da şükretmemiz gerekir, zira 1920'li senelerde yaşanan mücevher macerası şayet o maceraya atılanların arzu ettikleri gibi neticelense, yani Topkapı Sarayı'ndaki hazineler satılmış olsa idiler bugün sarayın Hazine Dairesi nasıl bomboş olacak ve mücevherlerin âkıbeti hakkındaki sorular karşısında başımızı nasıl utançla yere eğecektik, kimbilir...

BELGELER

Belgelerin fihristi

Saltanatın kaldırılmasından ve Cumhuriyet'in ilânından sonra çıkartılan saraylar ile ilgili kararnameler ve diğer belgeler

1. Çırağan Sarayı'nın bir bölümünün Baytar Mektebi yapılması hakkında kararname 249
2. Kütüphanelerdeki elyazması eserlerin gerektiğinde satışı için kıymet takdirlerinin yapılması hakkında kararname 250
3. Millet Meclisi için gereken eşyanın Dolmabahçe, Yıldız ve Beylerbeyi Sarayları ile Küçüksu Kasrı'ndan temini hakkında kararname 252
4. Çırağan Sarayı'nın daha önce Baytar Mektebi'ne verilen bölümünün Ziraat Müzesi yapılması hakkında kararname..... 253
5. İstanbul'daki Sadaret Konağı ile Millî Saraylar'dan Dışişleri Bakanlığı'na eşya satılması hakkında kararname 254
6. Dolmabahçe Sarayı'na ait olan ve Mösyö Kohen'e kiralanan bazı binaların kira süresinin uzatılması hakkında kararname. 256
7. Meclis Reisi Kâzım Paşa'nın Ihlamur Kasrı'nın eşyalarını ikâmetgâh olarak kullandığı Fındıklı'daki Âyân Dairesi'ne götürebilmesi hakkında kararname..... 257
8. Dolmabahçe Sarayı'ndaki altın yaldızlı yemek takımının Ankara'ya gönderilip gönderilmemesi konusunda bir yazışma ..258
9. Saraylardan Ankara'ya götürülen gümüş sofra takımlarındaki tuğra ve armaları silmesi için kuyumcu Mıgırdıç Hancıyan'a yapılan ödeme 259
10. Ankara'da kurulan Diplomatlar Klübü için saraylardan eşya getirtilmesi hakkında kararname 260
11. Dolmabahçe'de, Yıldız'da ve diğer saraylarda bulunan yemek sobalarının müzayede ile satışı hakkında kararname.....261
12. Yıldız Sarayı'ndaki bazı eşyaların Ankara'daki Yabancı Misafirler Konağı'na satışı hakkında kararname..... 262
13. Topkapı Sarayı'nın karakolu olarak kullanılan Kırmızı Köşk'ün pazarlıkla kiraya verilmesi hakkında kararname..... 263
14. Yıldız Sarayı'nın müştemilâtından olan bazı binaların pazarlıkla kiraya verilmeleri hakkında kararname 264
15. Dolmabahçe Sarayı'ndaki bazı kitapların ve eşyanın Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na götürülmesi hakkında kararname 265
16. Camilerden ve mescitlerden toplanan kıymetli eşyanın müzelere konması veya satılmaları için komisyon kurulması hakkında kararname. 266
17. Dolmabahçe Camii ile saray kayıklıanesinin müze

hâline getirilmesi hakkındaki kararname 267
18. Yıldız Sarayı'nın bahçelerinin Belediye'ye kiralanması hakkında kararname 268
19. Yıldız, Çırağan ve Feriye Sarayları'nın dans salonu ve gazino hâline getirilmeleri için Belediye tarafından başkalarına kiralanmasına izin veren kararname ile kiralama şartnamesi 270
20. Belediye'nin Yıldız, Çırağan ve Feriye Sarayları'nı dans salonu ve gazino olarak kiralamasına izin veren kararnameye yapılan ilâve ile şartnamedeki değişiklikler 273
21. Yıldız Sarayı'ndaki bazı eşyaların Mario Serra'ya kiralanması için çıkartılan kararname 275
22. Mario Serra'nın Yıldız Sarayı'na ait bazı eşyaları kiralamayıp satın alması için çıkartılan kararname 276
23. Başvekil İsmet Paşa'nın Hıdiv Bankası Müdürü'ne kumarhanenin kapatılacağını haber vermesi ve haberinin yerine ulaştırıldığını bildiren telgraf 277
24. Mario Serra'nın Mustafa Kemal Paşa'ya mektubu 279
25. Yıldız Sarayı'nın on sene müddetle Belediye'ye kiralanması hakkında kararname 281
26. Yıldız Sarayı'nı kiralayan İstanbul Belediyesi ile Hazine arasındaki anlaşmazlığın son bulması için çıkartılan kararname 282

Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satışı ile ilgili belgeler

27. Abdülhamid'in mücevherlerinden bazılarının Avrupa'da satılması konusundaki hükümet kararı ve Sultan Reşad'ın kararı tasdiki 283
28. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra mücevherlerinin satılmak üzere Donanma Cemiyeti'ne devri hakkında çıkartılan kanun 284
29. Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satışı için Âyân Meclisi'nden çıkan karar 285
30. Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin Paris'e gönderilerek Mösyö Linzeler vasıtasıyla ve müzayede ile satılması hakkında çıkartılan kararname 286
31. Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satış şekli konusundaki talimatname 287
32. Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satışı için Osmanlı Maliye Nazırı Nail Bey ile Fransız kuyumcu Robert Linzeler arasında imzalanan mukavele 289

Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin Ankara'ya götürülmesi ve satışına teşebbüs edilmesi ile ilgili belgeler

33. Mustafa Kemal Paşa'nın, Kutsal Emânetler ile hazinelerin Ankara'ya nakli konusunda Büyük Taarruz öncesinde Başvekil Rauf Bey'e gönderdiği yazı 291
34. Ankara Hükümeti'nin, Kutsal Emânetler ile hazinelerin Ankara'ya gönderilmesi için İstanbul Hükümeti'ne yapacağı teklif konusunda çıkarttığı gizli kararname 292
35. Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara Hükümeti'ni temsilen İstanbul'a gönderilen Refet Paşa'ya Kutsal Emânetler'in ve hazinenin daha sıkı muhafazaya alınması talimatı 293
36. Ankara'da cephaneliğe yerleştirilen hazinelerin korunması için alınan tedbirler hakkında kumandanlıktan Başbakanlık'a gönderilen yazı 294
37. Ankara'daki hazinenin İstanbul'a iadesi ve Ankara'da müze inşası konusunda kararname 295
38 Ankara'ya götürülen hazinenin bir kısmının İstanbul'a geçici olarak iadesi hakkında kararname ve kararnamenin İsmet Paşa tarafından hazırlanıp imzalanmış müsveddesi 297
39. Topkapı Sarayı'ndaki zümrütlerin gerçek olup olmadıklarının anlaşılması için Paris'te yaptırılan tahlilin ücretinin ödenmesi hakkındaki kararname 298
40. Hazinedeki mücevherlerin satış şartları hakkında kararname. 299
41. Cami ve mescitlerden toplanan kıymetli eşyadan geri gönderilecek, müzelere verilecek veya satılacak olanları belirleyecek bir komisyon kurulması konusunda kararname.... 301
42. Gümrük Bakanlığı'ndaki kasalarda duran hazinenin Merkez Bankası'na nakli konusundaki kararname 302
43 Saraylardan Ankara'ya götürülen bazı porselen takımların imhası, gümüşlerinin Darphane'ye gönderilmesi ve kullanılmayacak olanlarının da satılması hakkında Maliye Bakanı'nın Başbakanlık'a gönderdiği gizli yazı..... 303
44. Saraylardan Ankara'ya götürülen bazı porselen takımların imhası, gümüşlerinin Darphane'ye gönderilmesi ve kullanılmayacak olanlarının da satılması hakkında kararname 305
45 Fransız mücevher firması Van Cleef & Arpels'in hazinedeki mücevherleri satın almak için Atatürk'ün Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a gönderdiği mektup 306
46 Merkez Bankası'ndaki mücevher kasaları açılamadığında tutulan zabıt 308
47 Merkez Bankası'ndaki mücevher kasalarının açılma zaptı 310
48. Topkapı Sarayı'ndan ve diğer saraylar ile müzelerden Ankara'ya götürülen hazinelerin yerlerine iadesi konusundaki kararname 312

49. Hazinenin satış girişimleri konusunda bir bakanlık için hazırlanan bilgi notu 313

Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen Kutsal Emânetler ile mücevherlerin listeleri

50. 23 Şubat 1927'de Ankara'ya götürülen hazine eşyaları ile Medine Emânetleri'nin listeleri ve mücevherler için yapılan "satılacaklar-satılmayacaklar" tasnifi 314

Topkapı Sarayı'ndaki mücevherlerin satışı konusunda Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgeler

51. Robert Linzeler'in Fransız Dışişleri Bakanlığı'na Türk mücevherlerinin satışı konusunu sunuş yazısı 342
52. Robert Linzeler'in Fransız Dışişleri Bakanlığı'na Türk mücevherlerinin satışı konusunda gönderdiği bilgi notu 344
53. Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın, Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi Emile Daeschner'i mücevher satışından haberdar eden yazısı 346
54. Fransız Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu Dairesi'nin Türk mücevherlerinin satışı hakkında bakanın özel kalemine gönderdiği bilgi notu 348
55. Fransa'nın Türkiye'deki maslahatgüzarı Raymond Brugere'in, mücevher satışı konusunda Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a gizli raporu 349
56. Kuyumcu Rozanes'in, Fransız Dışişleri Bakanı'na Abdülhamid vârislerinin satışı engelleme girişimleri hakkındaki endişeleri konusundaki mektubu 351
57. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın, Abdülhamid vârislerinin mücevherler üzerinde hak sahibi olup olmadıkları konusunda Fransız hukukçu Henri Fromageot'dan görüş istemesi 353
58. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın, kuyumcu Rozanes'e Abdülhamid vârislerinin mücevherler üzerinde hak sahibi olmadıklarını bildiren mektubu 355

Yıldız Kumarhanesi ile mücevher satışı projesi konusunda bazı gazete ve dergi yazıları, hatıralar ve açıklamalar

1. Yıldız Kumarhanesi'nin tanıtım broşürü 359
2. İstanbul Belediye Başkanı iken Yıldız Kumarhanesi'nin sözleşmesini imzalayan ve daha sonra kumarhanenin yönetim kurulu başkanı olan Emin Erkul'un hatıralarından bir bölüm 365
3. Kılıç Ali'nin hatıralarında Yıldız Kumarhanesi bahsi 367

4. Yıldız Gazinosu'nun işleyişini anlatan bir dergi yazısı..... 370
5. Yıldız Gazinosu'nun kapatıldığı gece kumar oynarken yakalanıp mahkemeye sevkedilen Dr. Hüseyin Suat Yalçın'ın hicvi..... 375
6. Nebizade Hamdi Bey'in Yenigün Gazetesi'nde çıkan ve hazinenin satışı tartışmalarını başlatan makalesi 378
7. Yunus Nadi'nin hazine eşyasının satılması gerektiği hakkındaki başyazısı.....381
8. İsmail Müştak Mayokan'ın hazine eşyasının satışına karşı çıktığı makalesi..... 384
9. Yunus Nadi'nin İsmail Müştak'a cevabı 386
10. Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın, hazinelerin Ankara'ya nakli ve satış teşebbüsü hakkında Meclis'te yaptığı açıklama... 388
11. Topkapı Sarayı'nın müdürü Tahsin Öz'ün hatıralarından hazinenin Ankara'ya götürülüş öyküsü 394
12. Topkapı Sarayı'nın müdürü Tahsin Öz'ün, Ankara'daki hazine kasalarının tartışıldığı günlerde yazdığı bir makale..... 398

Saltanatın kaldırılmasından ve
Cumhuriyet'in ilânından sonra
sarayların kullanımı ile ilgili
kararnameler ve belgeler

1

ÇIRAĞAN SARAYI'NIN BİR BÖLÜMÜNÜN BAYTAR MEKTEBİ YAPILMASI HAKKINDA KARARNAME

(16 Nisan 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
468

(BCA. 30-18-1-1/9-23-4)

Kararname

Sultan Ahmed'deki Baytar Mektebi'nin muhterik olmasına mebni âhiren İstanbul'da tahliye olunan Çırağan Sarayı'nın muhterik olmayan müştemilâtından Osman Fuad Efendi'nin mukaddema işgal etmiş olduğu bina ile sâbık Hilâfet Mızıkası Dairesi'nin Baytar Mekteb-i Âlîsi ittihaz edilmek üzere Ziraat Vekâleti'ne devri, vekâlet-i müşarünileyhânın teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 16. 4. 340 tarihli içtimaında takarrur etmiştir. 16. 4. 340

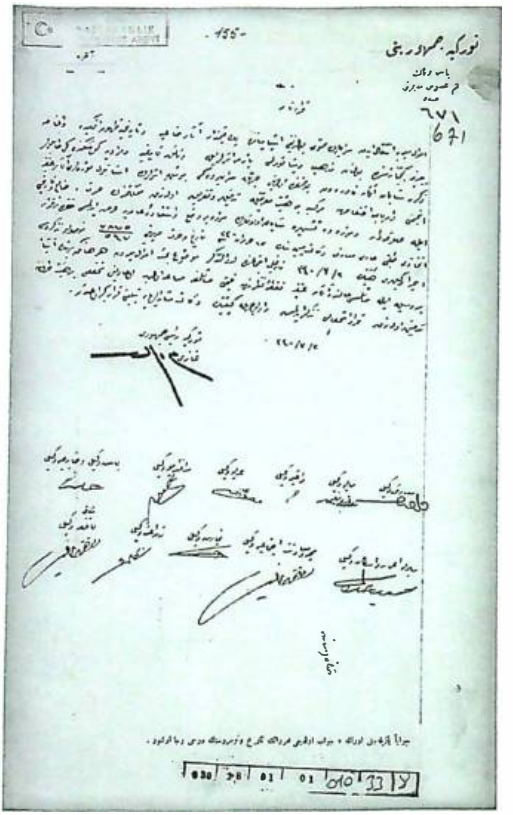
Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

2

KÜTÜPHANELERDEKİ ELYAZMASI ESERLERİN GEREKTİĞİNDE SATIŞI İÇİN KIYMET TAKDİRLERİNİN YAPILMASI HAKKINDA KARARNAME

(2 Temmuz 1924)

(BCA, 30-18-1-1/10-33-8)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus
Müdüriyeti
Adet: 671

Kararname

Emvâl-i Millîye'ye intikal eden sarayların muhtevî bulunduğu eşya miyânında pek kıymetdâr âsâr-ı sanaiye ve tarihiye zuhur etmekte ve bilhassa Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan müzehhep ve minyatürlü yazma eserler ile vesaik-i tarihiye ve Muradiye Köşkü'ndeki tablolar zikre şâyân âsâr-ı nâdireden bulunmakta olduğu cihetle saraylardaki bu misillû eserlerin İstanbul Müzeleri Âsâr-ı Atîka Encümeni ve erbâb-ı ihtisastan mürekkep bir hey'et marifetiyle tedkik ve tefrîk olunarak memleketimizin hars, sanayî ve tarih ile alâkadar ve müzede teşhire şâyân olanların müzeye vaz' ve istifade-i ammeye arzedilmesi hakkında bir karar ittihazı talebini hâvî Maarif Vekâlet-i Celîlesi'nin 15

Haziran sene 340 tarih ve Hars Müdüriyeti 7875/547 numaralı tezkeresi İcra Vekilleri Hey'eti'nin 2. 7. 340 tarihli içtimaında ledettezekkür mevzubahis emvâl-i millîyeden herhangilerinin âtiyen bir vesile ile satılması halinde âsâr-ı atîka nokta-i nazarından kıymeti satılmaya müsait olup olmadığı mütehassıs bir hey'et tarafından tedkik olunarak karar istihsali tezekkür edilmiş ve olveçhile keyfiyetin vekâlet-i müşârünileyhâya tebliği karargîr olmuştur. 2. 7. 340.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

3

MİLLET MECLİSİ İÇİN GEREKEN EŞYANIN DOLMABAHÇE, YILDIZ VE BEYLERBEYİ SARAYLARI İLE KÜÇÜKSU KASRI'NDAN TEMİNİ HAKKINDA KARARNAME

(3 Ağustos 1924)

(BCA, 30-18-1-1/10-37-7)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
750

Kararname

Yeni Meclis-i Millî binasının tefrîşâtı için Dolmabahçe, Yıldız, Beylerbeyi Saraylarıyla Küçüksu Kasrı'ndan tefrîk olunan merbut defterde muharrer altmış kalem eşyanın Meclis-i Âlî'nin tefrîşine memur Dolmabahçe Sarayı Müdür Muavini Cemil ve Fındıklı'da sâbık Meclis-i Umumî eşya ve vesaikini muhafazaya memur Nuri Beyler'e teslimi ve işbu defter haricinde Meclis'e ait olmak üzere lüzum görecekleri eşyanın tefrîk ve ahzı için de âzâdan Rasim, Asaf, Ali Riza Beyler'e salâhiyet itâsı Hey'et-i İdare Riyaseti'nden talep edilmekte olduğundan bu bâbda bir karar ittihazı talebini hâvî Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nin 31 Temmuz 340 tarih ve 7286 numaralı tezkeresiyle merbut defter İcra Vekilleri Hey'eti'nin 3. 8. 340 tarihli içtimaında ledettedkik Riyaset-i Müşarünileyhâ'nın talebi kabul edilmiştir. 3. 8. 340.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

4

ÇIRAĞAN SARAYI'NIN DAHA ÖNCE BAYTAR MEKTEBİ'NE VERİLEN BÖLÜMÜNÜN ZİRAAT MÜZESİ YAPILMASI HAKKINDA KARARNAME

(2 Aralık 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
1192

(BCA, 30-18-1-1/12-55-2)

Kararname

Ziraat Müzeleri'nin menâfi ve fevâid-i azîme tevlid edeceğinden bahisle mevcut Ziraat Müzesi'nin hâl-i mükemmeliyete ircâını temin etmek ve hârice karşı mevcudiyet-i zirâiyemizi izhar ve ispat edebilmek için Ziraat Müzesi'nin hâlen işgal ettiği harap ve muhtac-ı tamir binadan bir duvarla tefrîk edilen ve mukaddema Hey'et-i Vekîle kararı ile Baytar Mekteb-i Âlîsi'ne tahsis kılınıp mezkûr mektep tarafından işgalinden sarf-ı nazar olunan Çırağan Sarayı Harem Dairesi'nin altı kısımdan ibaret olan iki dairesinde şerâit-i lâzimeyi hâiz esaslı ve müstakar bir müze vücûda getirilmek üzere mezkûr dairelerin Ziraat Müzesi'ne tahsisi Ziraat Vekâlet-i Celîlesi'nin 23/24 Teşrinsâni 340 tarih ve 12723/50/21097 numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 2. 12. 340 tarihli içtimaında takarrur etmiştir. 2. 12. 340.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil Fethi Bey ile
hükümet üyelerinin imzaları)

5

İSTANBUL'DAKİ SADARET KONAĞI İLE MİLLÎ SARAYLAR'DAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NA EŞYA SATILMASI HAKKINDA KARARNAME

(10 Haziran 1925)

(BCA, 30-18-1-1/14-39-1)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
2109

Kararname

İstanbul'da mülga Sadaret Konağı ile Millî Saraylar vesaireden müntakil eşyadan Hazinece füruhtu mukarrer gümüş sofra takımları, vazo, tablo vesaire gibi kabil-i nakil olanlarının Hariciye bütçesine mevzû' tahsisattan mahsubu icra olunmak üzere takdir edilecek kıymetleri mukabilinde yeniden teşkil edilmiş ve edilecek olan ve mefruşata ihtiyacı bulunan elçilik ve maslahatgüzarlıklar nâmına Hariciye Vekâlet-i Celîlesi'ne devir ve füruhtu Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nin 18 Mayıs 341 tarih ve Emlâk-i Millîye Müdüriyeti 5422 numaralı tezkeresi ile vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 10 Haziran 341 tarihli içtimaında tasvip ve kabul edilmiştir. 10 Haziran 341.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

6

DOLMABAHÇE SARAYI'NA AİT OLAN VE MÖSYÖ KOHEN'E KİRALANAN BAZI BİNALARIN KİRA SÜRESİNİN UZATILMASI HAKKINDA KARARNAME

(13 Eylül 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 2476

Kararname

(BCA, 30-18-1-1/15-57-12)

Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nden mevrûd 9 Eylül 341 tarih ve 8521 numaralı tezkerede, Emlâk-i Millîye'den ve saraylar müştemilâtından olan ve 340 senesinde üç sene müddetle ve senevî bin iki yüz lira îcârla Galata'da Bağdat Hanı'nda mukim Herman Sirer ve Şürekâsı müdür ve vekil-i umumîsi Mösyö Kohen'e îcâr olunan ve harap ve muhtac-ı tamir bir halde bulunan Beşiktaş'ta Dolmabahçe Sarayı karşısındaki mefruşat deposu, itfaiye kalemi ile yoklama dairesinin ve mülga veliahd matbahı ile ahır, odalar ve matbah kısımlarının altı bin küsur lira sarfedilerek tamir ettirildiği ve müstecir-i mümâileyhin tekrar vuku bulan müracaatı üzerine tanzîm ettirilen keşifnamede mevzubahis emlâk için on iki bin sekiz yüz on sekiz lira altmış altı kuruş daha sarfetmek suretiyle tamiren tadilât icra ve keşfinden noksan sarfolunduğu tahakkuk ettiği takdirde farkını nakden ve def'aten tediye etmeye ve hazineden birgünâ mutalebatta bulunmamaya ve âzamî bir sene

zarfında tamiratın ikmaline ve hitâm-ı müddet-i îcârda me'curu mâmur olarak hükümete terk ve teslim eylemeye muvafakat ettiği bildirilmiş ve bu gibi saraylar müştemilâtının füruhtundan ziyade îcâra verilmesi hazinece de muvafık görüldüğünden üç seneye ilâve olunarak beş sene müddet için şerâit-i mesrûde dairesinde ve senevî îcârın iki bin lira üzerinden sekiz seneye iblâğiyle Müzayede-i Münâkasa ve İhâlât Kanunu'nun on sekizinci maddesi ahkâmına tevfikan muamele ifası için karar ittihazı teklif edilmiştir.

Keyfiyet, İcra Vekilleri Hey'eti'nin 13 Eylül 341 tarihli içtimaında ledettezekkür vekâlet-i müşarünileyhânın teklif ve işârı mucibince muamele ifası tasvip ve kabul olunmuştur. 13 Eylül 341.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

7

MECLİS REİSİ KÂZIM PAŞA'NIN IHLAMUR KASRI'NIN EŞYALARINI İKAMETGÂH OLARAK KULLANDIĞI FINDIKLI'DAKİ ÂYÂN DAİRESİ'NE GÖTÜREBİLMESİ HAKKINDA KARARNAME

(16 Eylül 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
2525

(BCA, 30-18-1-1/15-60-1)

Kararname

10 Haziran 341 tarih ve 2147 numaralı kararnameye zeyldir:

Fındıklı'daki mülga Âyân Dairesi'nin etıbba tarafından gösterilen lüzum üzerine Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretleri'nin ikametlerine ve Ihlamur Kasrı kemâfissâbık emirleri altında bulunmak ve Fındıklı'da ikametleri müddetince istimal ve bilâhare iade edilmek üzere kasr-ı mezkûrdaki eşyadan lüzum görüleceklerin mülga Âyân Dairesi'ne nakli, Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nin 16/19 Temmuz 341 tarih ve Emlâk-i Millîye 6928 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 16 Eylül 341 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 16 Eylül 341.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

8

DOLMABAHÇE SARAYI'NDAKİ ALTIN YALDIZLI YEMEK TAKIMININ ANKARA'YA GÖNDERİLİP GÖNDERİLMEMESİ KONUSUNDA BİR YAZIŞMA

(29 Eylül 1925)

(CBA, 01015795-85)

Türkiye Cumhuriyeti
Maliye Vekâleti
Millî Saraylar Müdüriyeti
Adet: 225

Bursa'da Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri'nin huzurlarına

Dolmabahçe'deki büyük sofra takımının altın olmayıp gümüş üzerine altın yaldızlı olduğunu ve bunların üzerinde de tuğra ve armalar bulunduğunu anladım. Başka altın sofra takımı da yoktur. Şu takdirde mezkûr sofra takımının gönderilip gönderilmemesinin emir buyurulmasını istirham ve evvelce gönderilen takımlardaki tuğraları silmek üzere bir sanatkârın derdest-i i'zâm bulunduğunu tâzimât-ı mahsûsama terdîfen arzeylerim efendim hazretleri. 29 Eylül 341.

Maliye Vekili
Hasan Hüsnü

9

SARAYLARDAN ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN GÜMÜŞ SOFRA TAKIMLARINDAKİ TUĞRA VE ARMALARI SİLMESİ İÇİN KUYUMCU MIGIRDIÇ HANCIYAN'A YAPILAN ÖDEME

(10 Kasım 1925)

10. 11. 1341 (1925)

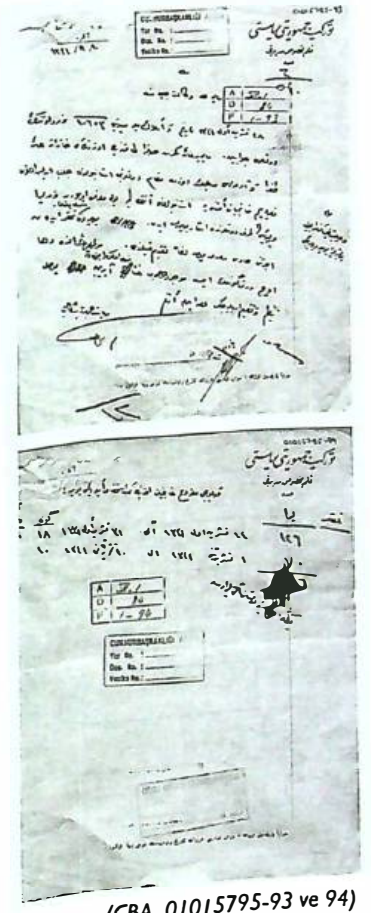
Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 6/540

Maliye Vekâlet-i Celîlesi'ne

28 Teşrinevvel 1341 tarih ve Emlâk-i Millîye Müdüriyeti 10653 numaralı tezkere-i devletleri cevabıdır:

Maliye'ye ait gümüş sofra takımlarının üzerindeki hanedana ait tuğra ve armaları silmek üzere makam-ı devletlerince İstanbul'dan celbedilmiş olan Mıgırdıç Hancıyan Efendi'ye İstanbul'dan Ankara'ya yol masrafı olarak kırk lira verildiği ve çalıştığı günler için yedişer lira yevmiye verileceği taraf-ı devletlerinden iş'ar buyurulmuş idi. Yevmiyeden şimdiye kadar tahakkuk eden ücretini hâvî masraf pusulası leffen takdîm kılındı. Mümâileyhin elinde daha üç-dört günlük iş mevcut olup hitâmında o günler için ayrıca pusula tanzîm ve takdîm edileceğini arzeylerim efendim.

Riyaseticumhur
Başkâtibi
Tevfik

(CBA, 01015795-93 ve 94)

Kuyumcu Mıgırdıç Hancıyan Efendi'nin kesb-i istihkak eylediği yevmiye:

Kuruş	Gün	Lira			
700	18	14 Teşrinevvel 1341	ilâ	31 Teşrinevvel 1341	126
700	10	1 Teşrinsani 1341	ilâ	10 Teşrinsani 1341	70
					296

Yalnız iki yüz doksan altı liradır.*

10

ANKARA'DA KURULAN DİPLOMATLAR KLÜBÜ İÇİN SARAYLARDAN EŞYA GETİRTİLMESİ HAKKINDA KARARNAME

(9 Mayıs 1926)

(BCA, 30-18-1-1/19-30-16)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 3557

Kararname

Ankara'da tesis edilecek olan "Diplomatlar Klübü"nün tefrîşi için saraylarda mevcut eşyadan elverişli olanların tefrîki ile Ankara'ya nakli, Hariciye Vekâleti'nin 7 Nisan 926 tarih ve Teşrifat Müdüriyet-i Umumiyesi 205/58537 numaralı tezkeresi ile vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 9 Mayıs 926 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 9 Mayıs 1926.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

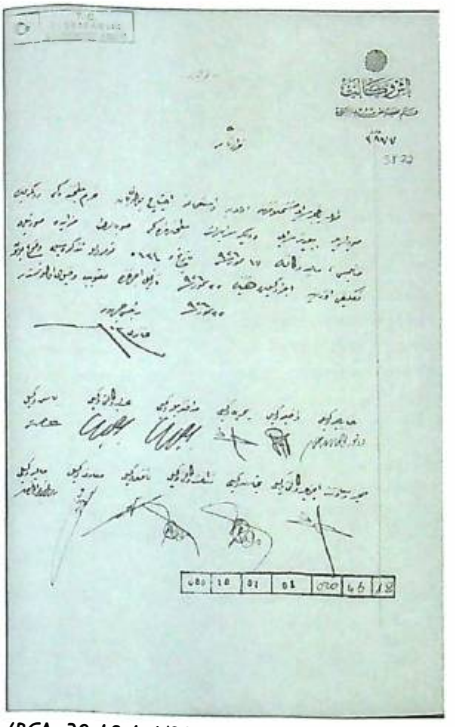
---

* Toplamda hatâ var, 196 olması gerekirken 296 yazılmış. Buraya kaydedilmiş başka bir ödeme daha olabilir.

11

DOLMABAHÇE'DE, YILDIZ'DA VE DİĞER SARAYLARDA BULUNAN YEMEK SOBALARININ MÜZAYEDE İLE SATIŞI HAKKINDA KARARNAME

(25 Temmuz 1926)

(BCA, 30-18-1-1/20-46-18)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
3877

Dolmabahçe Sarayı müştemilâtından olan ve istimâline ihtiyaç bulunmayan harem matbahındaki dökme yemek sobalarıyla Yıldız Sarayı ve diğer sarayların matbahlarındaki sobaların müzayede suretiyle satılması Maliye Vekâleti'nin 17 Temmuz 1926 tarih ve 5634 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 25 Temmuz 1926 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 25 Temmuz 1926.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

12

YILDIZ SARAYI'NDAKİ BAZI EŞYALARIN ANKARA'DAKİ YABANCI MİSAFİRLER KONAĞI'NA SATIŞI HAKKINDA KARARNAME

(19 Eylül 1926)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
4129

Kararname

Yıldız Sarayı ihtiyacından hariç kalan ve Millî Saraylar deposunda bulunan merbut cedvelde müfredatı muharrer eşyanın takdir olunacak bedeli mukabilinde Ecnebî Misafirleri Konağı'nın tefrîşi için Hariciye Vekâleti emrine itâsı Maliye Vekâleti'nin 12/15 Eylül 926 tarih ve 4535 Emlâk-ı Millîye numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 19 Eylül sene 926 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 19 Eylül 926.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile hükümet üyelerinin imzaları)

(BCA, 30-18-1-1/20-59-11)

13

TOPKAPI SARAYI'NIN KARAKOLU OLARAK KULLANILAN KIRMIZI KÖŞK'ÜN PAZARLIKLA KİRAYA VERİLMESİ HAKKINDA KARARNAME

(25 Kasım 1930)

T.C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MUDURLUGU
Sayı: 10169

KARARNAME

Topkapı sarayının muhafazası için karakolhane olarak yapılmış olan ve halen Topkapı sarayı memurlarından biri tarafından kiralanmakta bulunan kırmızı köşk namiyle maruf binanın müzayede ile icarı mahzurlu görüldüğünden 1 inci teşrinisanide imzalanmış olan icar mukavelenamesinin 18 inci maddesi delâletiyle ihalât kanununun 38 inci maddesinin "g" fıkrasına tevfikan emsali asarı atika müzeleri müdürlüğünce hüviyeti mütebere tanınan kimseye pazarlıkla icarı Maliye Vekâletinin 13/10/930 tarih ve 4429 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi Umumiye İcra Vekilleri Heyetinin 23/11/930 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

23/11/930

REİSİCUMHUR

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mü. V.

Na. V.

İk. V.

S. E. M. V.

15 77 13

(BCA, 30-18-1-2/15-77-13)

14

YILDIZ SARAYI'NIN MÜŞTEMİLÂTINDAN OLAN BAZI BİNALARIN PAZARLIKLA KİRAYA VERİLMELERİ HAKKINDA KARARNAME

(23 Şubat 1930)

T. C.
BAŞVEKÂLET
Umumî Kâtiplik Müdürlüğü
Şube:
Sayı: 10278

KARARNAME

İstanbulda Millî emlâkten ve Yıldız sarayı ve Polis mektebi müştemilâtından olup zabitan ve Polis mektebi Heyeti talimiyesi x tarafından fuzulen işgal ve intifa edilmekte bulunan binaların x mülkiyetiye varid ve icabı halinde eşhası ecnebiye icara mahzurlu x görüldüğünden mülkiyete ve ihalâtı kanuniyenin 18 inci maddesinin "Z" fıkrasına tevfikan pazarlıkla icar edilmesi, Maliye Vekâletinin x 2/10/930 tarih ve 4615 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 23/II/930 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

23/II/930

REİSİCUMHUR

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. V.

Da. V. İçtimada bulunmadı — Ha. V. İçtimada bulunmadı — Ma. V.

Mf. V. — Ra. V. — İk. V. — S. İ. M. V.

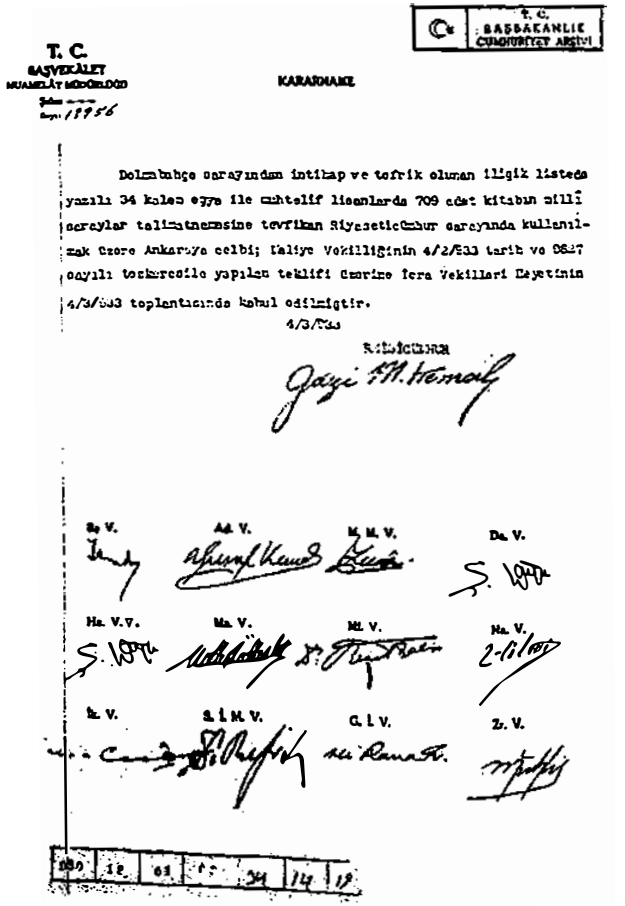
030 18 01 02 15 78 2

(BCA, 30-18-1-2/15-78-2)

15

DOLMABAHÇE SARAYI'NDAKİ BAZI KİTAPLARIN VE EŞYANIN CUMHURBAŞKANLIĞI SARAYI'NA GÖTÜRÜLMESİ HAKKINDA KARARNAME

(4 Mart 1933)

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Dolmabahçe sarayından intihap ve tefrik olunan ilişik listede yazılı 34 kalem eşya ile muhtelif lisanlarda 709 adet kitabın millî saraylar talimatnamesine tevfikan Riyaseticumhur sarayında kullanılmak üzere Ankara'ya celbi; Maliye Vekilliğinin 4/2/933 tarih ve 0827 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 4/3/933 toplantısında kabul edilmiştir.

4/3/933

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

Ba. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.

Ha. V.V. Ma. V. Mü. V. Na. V.

İk. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Z. V.

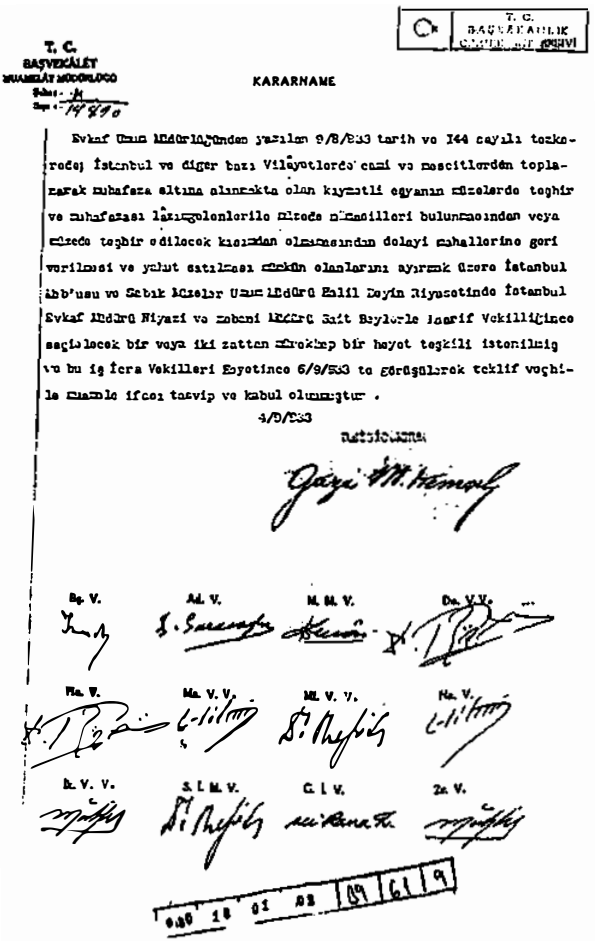
1930 18 03 [illegible] 34 14 19

(BCA, 30-18-1-2/34-14-19)

16

CAMİLERDEN VE MESCİTLERDEN TOPLANAN KIYMETLİ EŞYANIN MÜZELERE KONMASI VEYA SATILMALARI İÇİN KOMİSYON KURULMASI HAKKINDA KARARNAME

(4 Eylül 1933)

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

T. C.
BAŞVEKÂLET

KARARNAME

Evkaf Umum Müdürlüğünden yazılan 9/8/933 tarih ve 144 sayılı tezkerede; İstanbul ve diğer bazı Vilâyetlerde camî ve mescitlerden toplanarak muhafaza altına alınmakta olan kıymetli eşyanın müzelerde teşhir ve muhafazası lâzımgelenlerile müzede mümâsilleri bulunmasından veya müzede teşhir edilecek kıymetten olmamasından dolayı mahallerine geri verilmesi ve yahut satılması mümkün olanlarını ayırmak üzere İstanbul Âbidâtı ve Sabık Müzeler Umum Müdürü Halil Edhem Beyin riyasetinde İstanbul Evkaf Müdürü Niyazi ve mahalli Müfettiş Sait Beylerle Maarif Vekilliğince seçilecek bir veya iki zattan mürekkep bir heyet teşkili istenilmiş ve bu iş İcra Vekilleri Heyetince 6/9/933 te görüşülerek teklif veçhile icabı tensip ve kabul olunmuştur.

4/9/933

Reisicumhur

Gazi M. Kemal

Ba. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V. V. ...

Ma. V. — Ma. V. V. — Mü. V. V. — Ne. V.

İk. V. V. — S. İ. M. V. — G. İ. V. — Za. V.

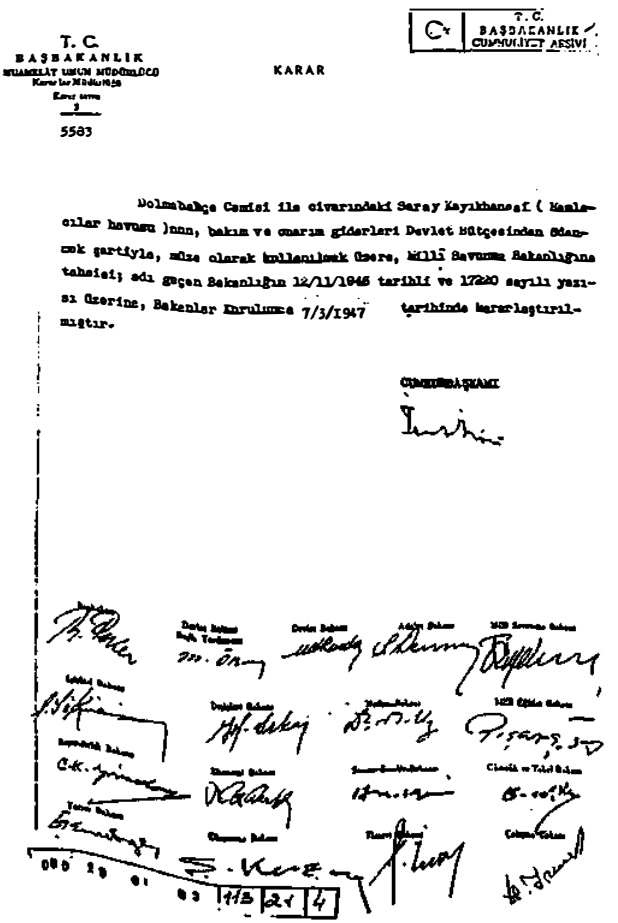
030 18 01 03 09 61 9

(BCA, 30-18-1-2/39-61-9)

17

DOLMABAHÇE CAMİİ İLE SARAY KAYIKHANESİNİN MÜZE HÂLİNE GETİRİLMESİ HAKKINDAKİ KARARNAME

(7 Mart 1947)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Karar no
5583

KARAR

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Dolmabahçe Camisi ile civarındaki Saray Kayıkhanesi (Hamalcılar havuzu)nın, bakım ve onarım giderleri Devlet Bütçesinden ödanmak şartiyle, müze olarak kullanılmak üzere, Millî Savunma Bakanlığına tahsisi; adı geçen Bakanlığın 12/11/1946 tarihli ve 17220 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 7/3/1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Dahiliye Bakanı Hilmi Uran
Devlet Bakanı Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı
Maliye Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Ticaret Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı

(BCA, 30-18-1-2/113-21-4)

18

YILDIZ SARAYI'NIN BAHÇELERİNİN BELEDİYE'YE KİRALANMASI HAKKINDA KARARNAME

(27 Temmuz 1924)

(BCA, 30-18-1-1/10-36-10)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 733

Kararname

İstanbul'daki saraylardan mukaddema Darüleytam'a tahsis edilmiş olanlardan gayrı kıymet-i tarihiyeleri itibariyle müze ittihaz edileceklerle hâliyle muhafaza olunacakların devâir ve müessesat-ı devletten lüzumuna göre herhangi birisine tahsis kılınacakların hükümetçe tefrîk ve tayini tabii olmakla beraber bu bâbda İstanbul halkının ve bâhusus kadın ve çocukların her zaman temiz havaya olan ihtiyac-ı hakikîleri nazar-ı dikkate alınarak evvelce bu ihtiyacın kısmen temini maksadıyla Şehremâneti'ne terk ve tahsis edilen Gülhane Parkı'na kıyasen aynı şerâiti hâiz Yıldız Saray Bahçeleri'nin inşasında ihtiyar olunan yüzbinlerce lira masrafın İstanbul Belediye bütçesinden tesviye olunduğu emânet kuyudatıyla müsbet bulunduğundan bahisle şehre taallûk ve münasebeti bu derece aşikâr olan ve esasen etrafındaki bir kısım arazinin bin üç yüz üç senesinden beri Emânet'e metruk bulunması hasebiyle sâlifüzzikr Yıldız Sarayı Bahçesiyle buna mümasil diğer bahçelerin bazı tesisat-ı medeniye vücuda getirilerek halkın istifadesine tahsis edilmek üzere Emânet'e

tefvîzine müsaade olunması İstanbul Şehremâneti'nden talep edilmekte olduğu ve asrî cumhuriyetlerin hemen kâffesinde eski payitahtların ziynetini teşkil eden bu kabil metruk saraylar ile bahçelerin sahib-i asılları olan halka tahsis edilegeldiği meşhut ve malûm bulunmasından Yıldız Sarayı hakkındaki suret-i iş'ara nazaran Emânet'in bu bâbdaki mütalâası muhik ve musib görüldüğü cihetle keyfiyetin bir karara rabtı talebini hâvî Dahiliye Vekâlet-i Celîlesi'nin 5 Temmuz 340 tarih ve Umur-ı Mahalliye-i Vilâyat Müdüriyeti 22651/422 numaralı tezkeresi İcra Vekilleri Hey'eti'nin 27. 7. 340 tarihli içtimaında ledelmütalâa mevzubahis bahçenin uzun müddetle Şehremâneti'ne îcâr edilmesi esası kabul edilmiş ve mukavelenamesinin ihzarıyla Hey'et-i Vekîle'ye teklifi zımnında keyfiyetin Maliye Vekâlet-i Celîlesi'ne tebliği karargîr olmuştur. 27. 7. 340.

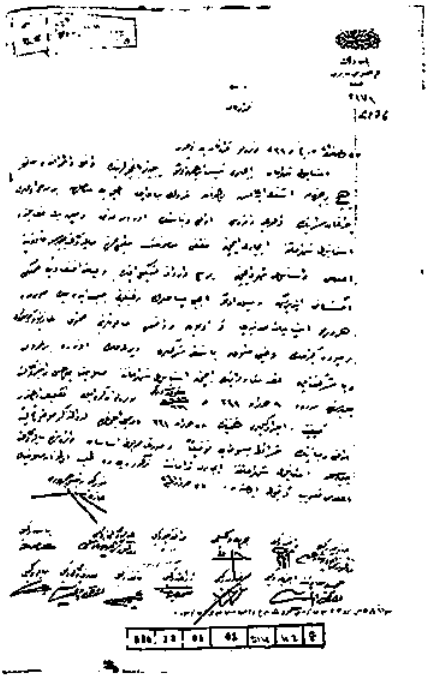
Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil vekili Kâzım Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

19

YILDIZ, ÇIRAĞAN VE FERİYE SARAYLARI'NIN DANS SALONU VE GAZİNO HÂLİNE GETİRİLMELERİ İÇİN BELEDİYE TARAFINDAN BAŞKALARINA KİRALANMASINA İZİN VEREN KARARNAME

(28 Haziran 1925)

(BCA, 30-18-1-1/14-42-8)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
2176

Kararname

27 Temmuz† 340 tarih ve 733 numaralı kararnameye zeyldir:

İstanbul Şehremâneti'ne îcârı tensip edilmiş olan Yıldız Bahçeleri'nin dahil ve etrafında hâlen hiçbir cihetten işgal edilmemiş bulunan metruk mebânî ile Bahçe'ye sahilden bir medhal olarak Çırağan Sarayı'nın ve Feriye Dairesi arazi ve binasının uzun müddetle ve muayyen bedel mukabilinde İstanbul Şehremâneti'ne îcârı için muktezî muamelenin tanzîmi zımnında Maliye Vekâlet-i Celîlesi'ne mezuniyet itâsı ve İstanbul şehri için bir menba-ı varidat teşkil etmek ve hayat-ı iktisadiye-i memleketi inkişâf ettirmeye vesîle olan ecnebî seyyahların rağbetlerini celbedecek surette her türlü ihtiyacât-ı medeniyeyi ve oyun ve dans salonlarını muhtevî gazino ve müesseseleri vücuda getirmek ve

† Kararnamede sehven *Ağustos* yazılmış.

aynı hukuk başka şirketlere verilmemek üzere bir grup veya şirket ile akd-i mukavele etmek için İstanbul Şehremâneti'ne salâhiyet verilmesi Dahiliye Vekâlet-i Celîlesi'nden mevrûd 9 Haziran 341 ve Hukuk Müşavirliği 6674/676 numaralı tezkere ile teklif edilmiştir.

Keyfiyet, İcra Vekilleri Hey'eti'nin 28 Haziran 341 tarihli içtimaında ledettezekkür mevzubahis arazi ve mebânînin şerâit-i mebsûteye tevfikan ve sureti merbut esasât dairesinde Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nce İstanbul Şehremâneti'ne îcarı ve Emânet-i mezkûreye de talep olunan salâhiyetin itâsı tasvip ve kabul edilmiştir. 28 Haziran 341.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

Belediye'nin Yıldız, Çırağan ve Feriye Sarayları'nı kiralama şartnamesi

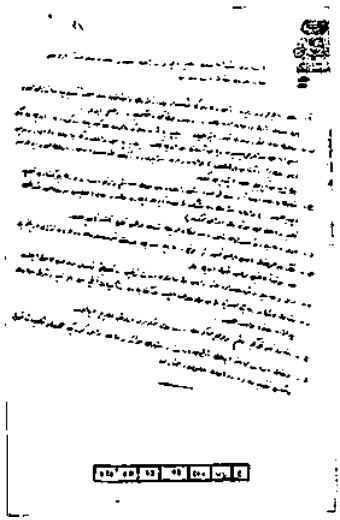
(28 Haziran 1925)

Bu şartname, 28 Haziran 1925 tarihli kararnamenin ekidir.

Türkiye Cumhuriyeti
Dahiliye Vekâleti
Hukuk Müşavirliği

İstanbul Şehremâneti'nin Yıldız Bahçe ve Sarayları hakkında akde salâhiyettar olacağı mukavelenamenin nikat-ı esasiyesi

A- Yıldız bahçelerinde oyun, dans ve gazino gibi müesseseler vücûda getirmek ve işletmek hakkı münhasıran kendilerine ait olmak üzere en müsait şart dermiyân eden

(BCA, 30-18-1-1/14-42-8)

tâlip, tâbiyet farkı gözetilmeksizin tercih edilir.

B- Mukavele müddeti otuz seneyi tecâvüz etmemelidir. Yıldız Parkı derunundaki binalardan hangilerinin şirkete îcâr edilebileceği Şehremâneti ile Saraylar Komisyonu Riyaseti arasında halledilecektir. Yıldız Parkı ile dahilindeki mebânînin bedel-i îcâr-ı senevîsi otuz bin liradan aşağı olmayacak ve Çırağan ve Feriye Sarayları da şirket tarafından isticâr edilmek arzu edilirse bedel-i îcârı ayrıca takarrur ettirilecektir.

C- Mukavele tarihinden itibaren bir sene zarfında şehir dâhilinde en son sistem bir otel inşası ve gazino küşâdı taahhüt ettirilmelidir (Çırağan Sarayı'nın da Şirket tarafından ayrıca îcârı halinde hâl-i aslîsi bozulmamak şartiyle tamir ve ıslahı ile otel hâline ifrağı mümkündür).

D- Otel ve gazino ve müesseselerin memur ve hizmetkârlarının Türk olması taahhüt altına aldırılmalıdır.

h- Yalnız müdür-i umumînin ecnebî olması tecvîz ve otel, gazino müdürü ile sanat mütehassıslarının da erbabı tedârik edilinceye kadar muvakkaten ecnebî olması kabul edilebilir.

V- Otel ve gazino ve müesseselere ait dâhilî nizamnameleri Emânet tedkik ve tâdilen tasdik salâhiyetini muhafaza etmelidir.

Z- Mukavele ahkâmına riayet mecburiyeti müemmen bulundurulmak için hadd-i kifayede bir teminât akçesi bilâkaydüşart Emânet'in yed-i idaresinde bulundurulmalıdır.

H- Mukavelename Türkçe tanzîm ve merci-i muhakemenin İstanbul Mahkemeleri olduğu tasrih edilmelidir.

T- Bu nikat-ı esâsiye muhafaza edilmek şartiyle Emânet, şehrin fevâid ve menâfiine muvafık gördüğü her türlü teklifâtı kabul ve aksi takdirde de reddetmek hususunda muhtardır.

20

BELEDİYE'NİN YILDIZ, ÇIRAĞAN VE FERİYE SARAYLARI'NI DANS SALONU VE GAZİNO OLARAK KİRALAMASINA İZİN VEREN KARARNAMEYE YAPILAN İLÂVE

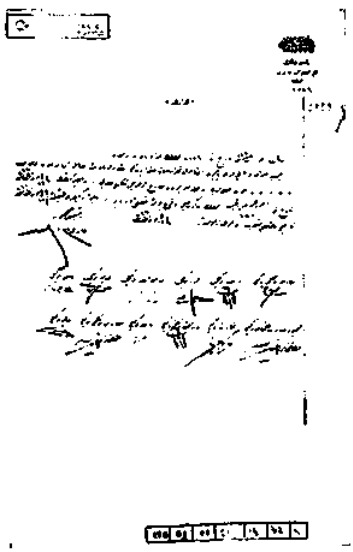
(13 Aralık 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
2889

Kararname

28 Haziran sene 341 tarih ve 2176 numaralı kararnameye zeyldir:

Yıldız Saray ve bahçeleri için İstanbul Şehremâneti'nin aktedeceği mukavelenamenin nikat-ı esasiyesinden olan 'b' ve 'h' fıkraları merbut lâyihada münderiç olduğu şekilde tâdili, Dahiliye Vekâleti'nin 12 Kânunevvel 341 tarih ve Umur-ı Mahalliye Müdüriyeti 485 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 13 Kânunevvel 341 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 13 Kânunevvel 341.

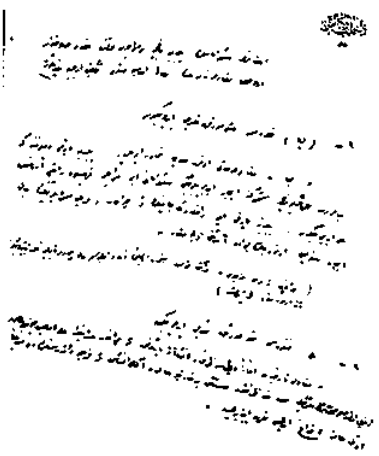
(BCA. 30-18-1-1/16-78-4)

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

Belediye'nin Yıldız, Çırağan ve Feriye Sarayları'nı kiralama şartnamesinde yapılan değişiklikler

(13 Aralık 1925)

(BCA, 30-18-1-1/16-78-4)

İstanbul Şehremâneti'nin Yıldız bahçe ve sarayları hakkında salâhiyettar olacağı mukavelenamenin nukat-ı esasiyesine teklif edilen tadilât

1. "B" fikrası şu suretle tâdil edilecektir:

"B. Mukavele müddeti otuz seneyi tecavüz etmeyecektir. Yıldız Parkı ve derunundaki binalardan hangilerinin şirkete îcâr edilebileceği Şehremâneti ile Saraylar Komisyonu arasında halledilecektir. Yıldız Parkı ile dahilindeki mebânînin ve Çırağan ve Feriye Sarayları'nın bedeli-i îcâr[ı] senevî otuz bin liradan aşağı olmayacaktır.

(Çırağan ve Feriye Sarayları da şirket tarafından istîcâr edilmek arzu edilirse bedel-i îcârı ayrıca takdir ettirileceğine dair olan fıkra tayyedilmiştir).

2. C fikrası şu suretle tâdil edilecektir:

"Mukavele tarihinden itibaren ilk sene zarfında inşaata başlanmak ve Çırağan Sarayı'nın hâl-i aslîsi bozulmamak ve müzeyyen oda ve salonları hâvî olmak şartıyla beş sene zarfında müstakil bir gazino hâlinde ikmal-i inşâsı ve Feriye Dairesi'nin de tâdilen otel hâline ifrağ edilmesi taahhüt ettirilmelidir".

21

YILDIZ SARAYI'NDAKİ BAZI EŞYALARIN MARİO SERRA'YA KİRALANMASI İÇİN ÇIKARTILAN KARARNAME

(8 Ağustos 1926)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
3965

(BCA, 30-18-1-1/20-51-6)

Kararname

13 Kânunevvel 341 tarih ve 2889 numaralı kararnameye zeyldir:

Maliye Vekâleti'nden yazılan 5 Ağustos 926 tarih ve 5946 numaralı tezkerede İstanbul Defterdarlığı ile Şehremâneti arasında mün'akit mukavelename mucibince Şehremâneti'ne îcâr ve Emânet tarafından da Mösyö Maryo Serra'ya devredilmiş olan Yıldız Sarayı Parkı ile müştemilâtında mevcut ve sureti merbut defterde müfredatı muharrer eşyanın başka mahalle nakli mümkün olamamasına ve harcıâlem olmadığından dolayı müzayede suretiyle de satılamayacağı anlaşılmasına mebni, bedeli mukassatan ve nakden istifa edilmek ve kavî teminata raptolunmak şartiyle Müzayede Münakasa ve İhalât Kanunu'nun on sekizinci maddesinin "z" fıkrasına tevfikan müsteciri Mösyö Maryo Sera'ya pazarlık suretiyle satılması teklif olunmuş ve keyfiyet İcra Vekilleri Hey'eti'nin 8 Ağustos 926 tarihli içtimaında tedkik ve tezekkür edilerek mevzubahis eşyanın îcâr edilmesi muvafık görülmüştür.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

22

MARİO SERRA'NIN YILDIZ SARAYI'NA AİT BAZI EŞYALARI KİRALAMAYIP SATIN ALMASI İÇİN ÇIKARTILAN KARARNAME

(17 Kasım 1926)

(BCA, 30-18-1-1/21-75-15)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
4372

Kararname

8 Ağustos 926 tarih ve 3965 numaralı kararnameye zeyldir:

İstanbul Defterdarlığı ile Şehremâneti arasında mün'akit mukavelename mucibince Şehramâneti'ne îcâr ve Emânet tarafından da Mösyö Maryo Serra'ya devredilmiş olan Yıldız Sarayı Parkı ile müştemilâtında mevcut eşyanın satılmayarak müstecire îcâr edilmesi tensip edilmiş ise de, mevzubahis park ve müştemilâtına ait îcâr mukavelenamesi mucibince me'curda yapılacak tadilât ve ilâvelerin müddet-i îcârın hitamında bilâbedel mucire ait olacağına mütedâir maddesi ahkâmına tevfikan müstecirin mübâyaa edeceği eşyayı terkeyleyeceği cihetle mezkûr eşyanın îcârından bedeli mukassatan istifa edilmek şartıyla satılması daha muvafık olacağı anlaşılmasına mebni, teklif veçhile füruhtu Maliye Vekâleti'nin 15 Teşrinsani 926 tarih ve 7420 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 17 Teşrinsani 926 tarihli içtiamında tasvip ve kabul olunmuştur. 17 Teşrinsani 926.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

23

BAŞVEKİL İSMET PAŞA'NIN HIDİV BANKASI MÜDÜRÜ'NE KUMARHANENİN KAPATILACAĞINI HABER VERMESİ

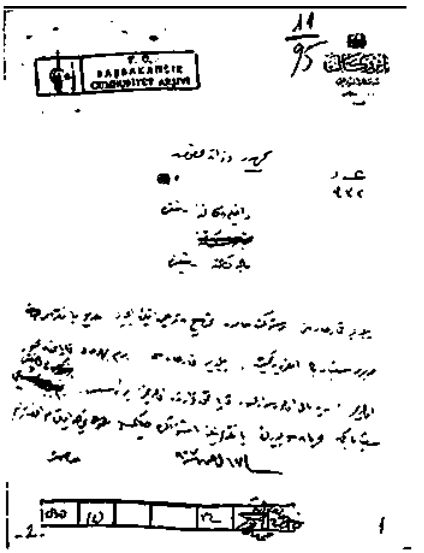
(17 Ağustos 1927)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Muamelât Müdüriyeti
Adet:
332

Mahremdir ve zâta mahsustur

Dahiliye Vekâleti'ne şifre

Maliye Vekâleti'ne şifre

(BCA, 30-10/12-72-27, 1 numaralı sayfa)

Yıldız Kumarhanesi'ni bir şirket halinde tevsî ve tarsin etmek için Hıdiv Bankası Müdürü Şaban Bey Ankara'ya gitmiş. Yıldız Kumarhanesi bizim behemehal kapatmaya mecbur olduğumuz, neye mâlolursa olsun kapatmak kararında olduğumuz bir müessesedir. Bu vaziyeti Şaban Bey'e mahremane söyleyerek bankalarının iştirakten çekilmesini tavsiye etmek muvafiktır. 17 Ağustos 927.

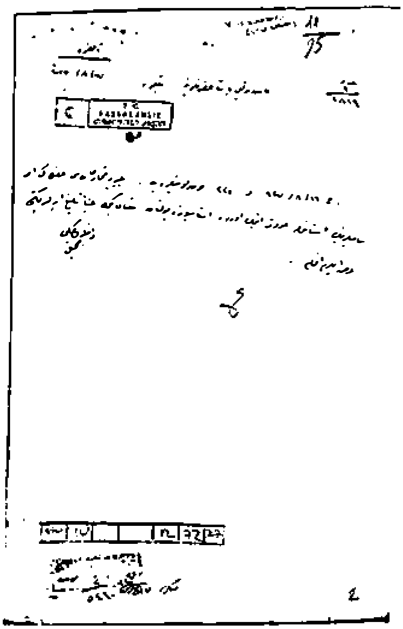
İsmet

*

İsmet Paşa'nın gönderdiği haberin yerine ulaştırıldığını bildiren telgraf

(17 Ağustos 1927)

Adet: 1/1814

(BCA, 30-18/12-72-27, 2 numaralı sayfa)

Ankara

17. 8. 927

Başvekil Paşa Hazretleri'ne

şifre

C. 16/8/927 ve 332 numaralı şifreye:

Yıldız Kumarhanesi hakkındaki emr-i sâmîlerinin İstanbul'a avdet etmek üzere istasyonda bulunan Şaban Bey'e aynen tebliğ edildiğini arzeylerim efendim.

Dahiliye Vekili
Cemil

24

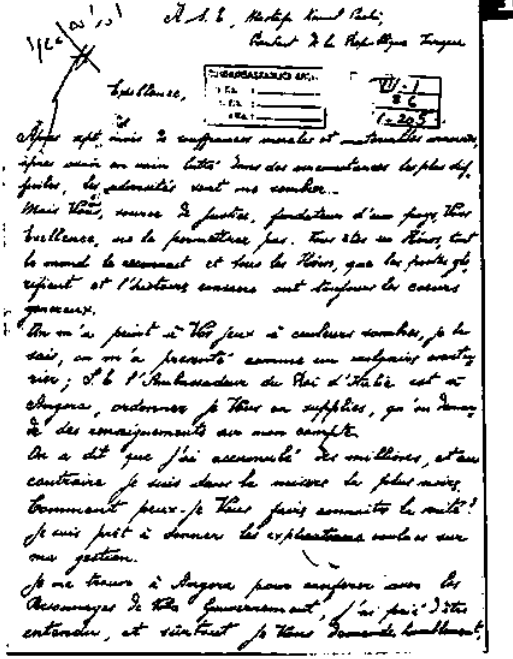
MARİO SERRA'NIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA MEKTUBU

(19 Nisan 1928)

Türkiye Cumhuriyeti Reisicumhuru
Ekselânsları Mustafa Kemal Paşa'ya

Ekselânsları,

1

(CBA, 01016458-205)

Yedi ay boyunca devam eden tarifsiz maddî ve manevî ıztırabın ve en zor şartlar içerisindeki mücadelenin ardından, rakiplerim beni batırmak üzereler.

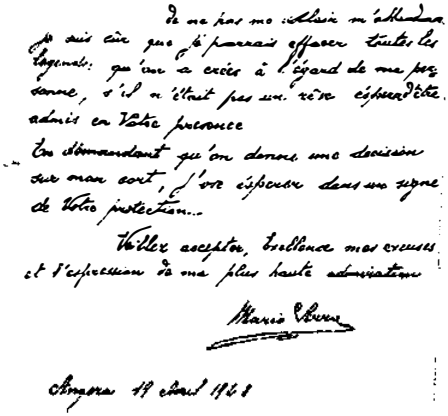
Fakat adaletin kaynağı, bir ülkenin kurucusu olan siz Ekselânsları buna izin vermezsiniz. Siz bir kahramansınız, bütün dünya bunu biliyor. Sairlerin yüceliklerini medhedip tarihin kutsadığı bütün kahramanlar daima âlîcenap olurlar.

Biliyorum, beni sizin gözünüzde karanlık renklerle tasvir ettiler, size bayağı bir maceraperest olarak tanıttılar. Size yalvarıyorum, İtalya Kralı'nın Ankara'daki büyükelçisi ekselânslarına hakkımda malûmat vermesi için emir buyurunuz.

Söylenenlere göre milyonlar toplamışım ama bilâkis kapkara bir sefalet içerisindeyim. Size hakikati nasıl gösterebilirim? Arzu edildiği takdirde durumum hakkında izahat vermeye hazırım.

Hükümetinizin mensupları ile görüşmek maksadıyla Ankara'dayım, sözlerime kulak verilmesi için yakarıyor ve özellikle de sizden benden yüz çevirmemenizi naçizane rica ediyorum. Huzurunuza çıkma hayalim kabul edildiği takdirde hakkında ortaya atılan bütün söylentileri

2

silebileceğime eminim.

Bahtım hakkında bir karar vermeniz istirhamıyla, himayenizin bir işaretini umut etmeye cüret ediyorum.

Ekselânsları, özürlerimi ve size olan yüksek hayranlığımı lütfen kabul ediniz.

Mario Serra

Ankara, 19 Nisan 1928

(CBA, 01016458-205)

25

YILDIZ SARAYI'NIN ON SENE MÜDDETLE BELEDİYE'YE KİRALANMASI HAKKINDA KARARNAME

(21 Haziran 1930)

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube:
Kayıt: 9624

KARARNAME

Maliye Vekâletinden yazılan 4/6/930 tarih ve 95 numaralı tezkerede; Her türlü medeni ihtiyaçları havi oyun dana mahalleri ve gazino gibi müessesseler vücuda getirmek ve ahar bir gurup veya şirkete devretmek üzere otuz sene müddet ve otuz bin lira senevi bedelle Şehremanetine icar ve emaneten de M.Mariyo Serraya devredilmiş olan Yıldız sarayı ile müştemilâtının Müddeiumumilikçe geçen sene kapatılması üzerine ikinci müstecirî tarafından ikame olunan dava emaneten 31,500 lira verilmek suretile sulhen intaç ve mukavelenin feshedildiğinden bahisle borçlar kanunumun 250 inci maddesi mucibince hazinece icar bedeli arzulunmak suretile mukavelenin feshi emaneten talep edildiği bildirilmiş, ve gerçi ikinci müstecirin kusuna mugayir filin Müddeiumumilikçe takip ve mecburun kapatılması hazinenin birinci müstecirden alacağını istifa etmemesi için bir sebep teşkil etmezsede bu zarar bir mahkeme kararından mütebaki olması hasebile mukavelenin tamamen tatbiki adalete uygun görülmiyerek itilâf edilmesi düşünülmüş ve emanetçe yapılan temas neticesinde kapatılan tarihe kadar olan icar bedeli hazineye verilmek ve Çırağan sarayı dahil olmamak üzere mukavelede muharrer olan Yıldız sarayı ile müştemilâtı umuma açılmak ve mevcut binalarla duvarlar tamir ve tersim ettirilerek iyi halde bulundurulmak ve bahçelerin intizam ve muhafazası temin ve mevcut binalar dört bin liraya sigorta ettirilerek ayrıca itilâfnamenin tesisinden itibaren senede iki bin lira icar bedeli verilmek şartlarile ve on sene müddetle icarı tensip edildiği cihetle bu hususta bir karar ittihazı teklif olunmuştur .

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 21/6/930 tarihli içtimaında görüşülerek teklif veçhile icarı tasvip ve kabul olunmuştur .

21/6/930

REİSİCUMHUR

Bş.V. Ad.V. M.M.V.. Da.V. Ha.V.

Ma.V. Mf.V. Ns.V. İk.V. S.İ.M.V.

050 10 01 02 12 45 11

(BCA, 30-18-1-2/12-45-11)

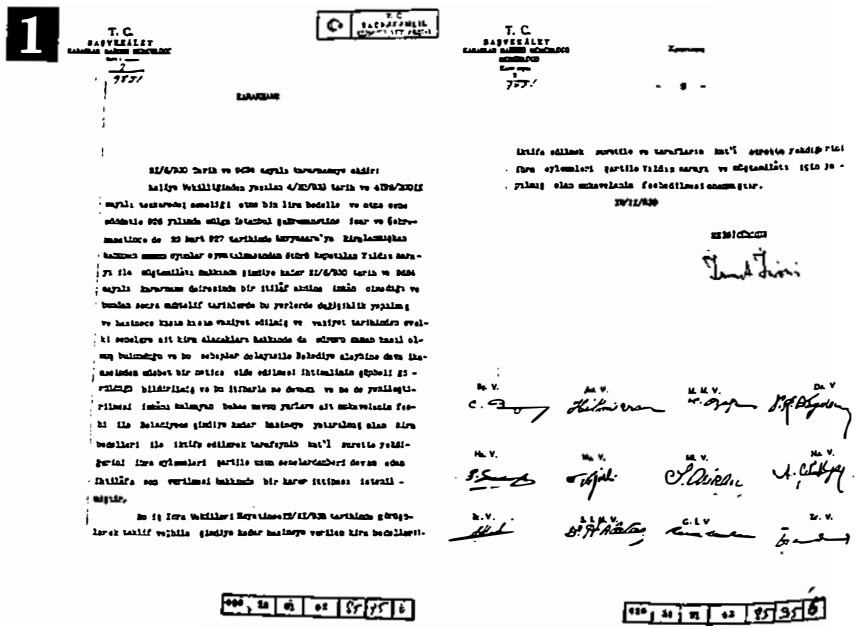
26

YILDIZ SARAYI'NI KİRALAYAN İSTANBUL BELEDİYESİ İLE HAZİNE ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIĞIN SON BULMASI İÇİN ÇIKARTILAN KARARNAME

(12 Kasım 1938)

Bu belge, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından iki gün sonra imzaladığı ilk kararnamelerdendir.

1

T. C.
BAŞVEKALET

T. C.
BAŞVEKALET

(BCA, 30-18-1-2/85-95-6)

Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin
satışı ile ilgili belgeler

27

ABDÜLHAMİD'İN MÜCEVHERLERİNDEN BAZILARININ AVRUPA'DA SATILMASI KONUSUNDAKİ HÜKÜMET KARARI VE SULTAN REŞAD'IN KARARI TASDİKİ

(24 Ekim 1909)

Bâb-ı Âlî
Meclis-i
Mahsus
1825

(BOA, İ.DUİT. 2/8, 10 numaralı belge)

Mehmed Reşad

Hakan-ı sâbıka müteallik olup Hazine-i Celîle'ye devredilen malûmü'l-mikdar mücevheratın ne suretle sattırılması lâzım geleceği Maliye Nazırı Bey tarafından ifade olunmakla keyfiyet miyâne-i âcizânemizde ledielmüzakere, zikrolunan mücevherattan bahâsı iki bin franga kadar olanlarının burada bilmüzayede sattırılması ve bahâsı daha ziyade bulunan mücevherâtın bedel-i lâyıkı bulunur ise burada ve şayet bulunmaz ise Avrupa'nın münasip mahallerine gönderilerek orada kezâlik bilmüzayede füruht olunması muvafık-ı maslahat göründüğünden ona göre ifâ-yı muktezâsının Maliye Nezareti'ne tebliği tensip kılınmış olmakla katibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyülemr efendimizindir.

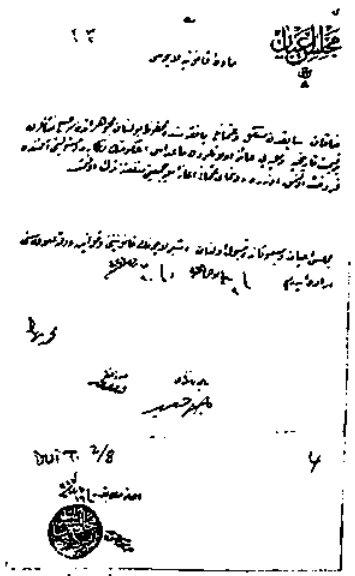
9 Şevval 327-11 Teşrinevvel 325.

(Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

28

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİNDEN SONRA MÜCEVHERLERİNİN SATILMAK ÜZERE DONANMA CEMİYETİ'NE DEVRİ HAKKINDA ÇIKARTILAN KANUN

(2 Nisan 1911)

(BOA, İ.DUİT. 2/8, 4 numaralı belge)

Meclis-i Âyân Riyaseti
Adet:

Madde-i Kanuniye Lâyihası

Hakan-ı sâbıktan müntakil ve Osmanlı Bankası'nda mahfuz bulunan mücevherattan murassa nişanlarla bir kıymet-i tarihiye ve millîyeyi hâiz olanlardan maadası hükümetin nezaret ve mes'uliyeti altında füruht olunmak üzere Donanma-yı Osmanî İâne-i Millîye Cemiyeti menfaatine terkolunmuştur.

Meclis-i Âyân ve Mebûsan'da kabul olunan işbu lâyihanın kanuniyetini ve kavânîn-i devlete ilâvesini irade ederim.

2 Rebiülâhır 1329 - 20 Mart 1327.

Mehmed Reşad

Sadrazam *İbrahim Hakkı*

Maliye Nazırı *Cavid*

29

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN MÜCEVHERLERİNİN SATIŞI İÇİN ÂYÂN MECLİSİ'NDEN ÇIKAN KARAR

(31 Mart 1911)

(BOA, İ.DUİT. 2/8. 5 numaralı belge)

Meclis-i Mebûsan
Aded: 60

Kararname

Hakan-ı sâbıktan müntakil ve Osmanlı Bankası'nda mahfuz mücevherattan murassâ nişanlarla kıymet-i tarihiye ve millîyeyi hâiz olanlardan maadasının Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti menfaatine terki hususunda hükümetçe tanzîm ve Meclis-i Mebûsanca tâdilen kabul olunup meclis-i mezkûr riyasetinin 5 Mart 327 tarih ve seksen iki numaralı tezkeresiyle irsâl olunan madde-i kanuniye lâyihası evvelemirde Meclis-i Âyân Muvazene-i Maliye Encümeni'nde ve bâdehu mezkûr encümenin mazbatasıyla birlikte hey'et-i umumîye-i âyânda kıraat ve müzakere edilerek sâlifülbeyân madde-i kanuniye lâyihasının Meclis-i Mebûsan'da kabul olunduğu veçhiyle kabul ve tasdiki ekseriyetle kararlaştırılmıştır.

Kanun-ı Esâsî'nin otuzuncu maddesi mucibince zât-ı sadr-ı âzamî ile daire-i âidesi nazırı taraflarından imza olundukta ve taraf-ı hazret-i padişâhîden dahi bil-imza tasdik buyurulduktan sonra imza-yı hazret-i padişâhî ile diğer imzaları hâvî olarak Cerîde-i Resmiye'de bil-ilân mevki-i tatbike vaz' olunmak üzere lâyiha-i mezkûre kuvve-i icraiyeye tevdi kılınır.

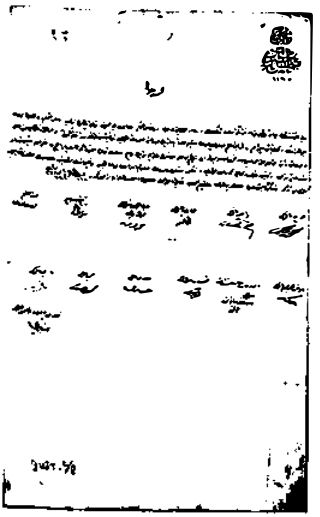
30 Rebiülevvel 329-17 Mart 327.

Meclis-i Âyân Reisi
Said
(ve iki kâtibin imzaları)

30

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN MÜCEVHERLERİNİN PARİS'E GÖNDERİLEREK MÖSYÖ LİNZELER VASITASIYLA VE MÜZAYEDE İLE SATILMASI HAKKINDA ÇIKARTILAN KARARNAME

(10 Temmuz 1911)

(BOA, İ.DUİT. 2/8, 11 numaralı belge)

Bâb-ı Âlî
Meclis-i
Mahsus
1165

Mehmed Reşad

Maliye Nezareti'nin miyâne-i bendegânemizde kıraat olunan tezkeresinde dermiyân olunduğu veçhiyle Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti'ne terkedilmiş olup Bank-ı Osmanî'de mahfuz bulunan mücevheratın değer fiyatla bey'i için tarîk-i eslem bunların Paris'e nakliyle alenen bilmüzayede füruhtu sureti olduğu tedkikat-ı vâkıadan anlaşılmış ve mücevheratın Paris'e suret-i nakil ve füruhtuna dair Fransız cevahircilerinden muhammin Mösyö Linzeler ile tanzîm olunan mukavelename ile müzayede ve bey' muamelâtının suret-i sâlimede cereyanı için kaleme alınan talimatname münderecatı muvafık ve temin-i maksada kâfi görülmüş olduğundan mezkûr mukavelenamenin mümâileyh ile imza ve teatisi ve talimatın tatbiki hususunun nezaret-i müşarünileyhaya havalesi tezekkür ve tezkere-i mebhûsü'n-anhâ melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmakla katibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i menlehülemr efendimizindir.

13 Recep 329-27 Haziran 327.

(Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

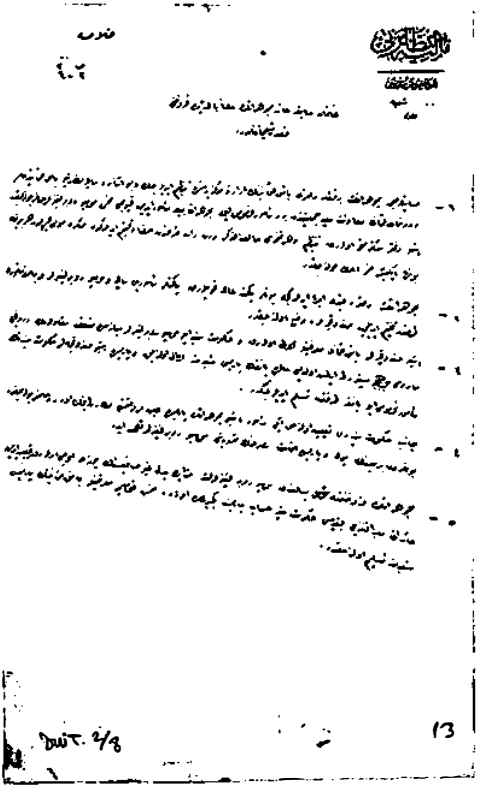
31

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN MÜCEVHERLERİNİN SATIŞ ŞEKLİ KONUSUNDAKİ TALİMATNAME

(10 Temmuz 1911)‡

Hakan-ı sâbıka ait mücevheratın alenen bilmüzayede füruhtu hakkında talimatname:

1. Satılacak mücevheratın bir kıt'a defteri Bank-ı Osmanî'nin idare-i merkeziyesinde tanzîm edilecek ve bu esnada Maliye Nezareti ile Bank-ı Osmanî ve Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîyye Cemiyeti'nden birer memur-ı mahsus ile mücevherat bey'a memur edilen kuyumcu muhammin Mösyö Rober Linzler hazır bulunacaktır. İşbu defter sekiz nüsha olarak tanzîm ve her nüshası sâlifüzzikr dört zât tarafından imza ve tahtîm edildikten sonra mümâileyhîmden herbirine bundan ikişer nüsha itâ olunacaktır.

(BOA, İ.DUİT. 2/8, 13 numaralı belge)

2. Mücevheratın deftere kaydı icra edildikçe bunlar paket haline konularak paketler memurin-i maliye ve Mösyö Robert

‡ Üzerinde tarih bulunmayan talimatname bir önceki kararnamenin ekidir ve kararname ile beraber yazılmıştır.

Linzler ve banka memuru tarafından tahtîm edilip sandıkçalara vazolunacaktır.

3. İşbu sandıkçalar Bank-ı Osmanî marifetiyle mühürlü olarak ve hükümet-i seniyye ile Mösyö Rober Linzler miyânında mün'akit mukavelenin dördüncü maddesi mucibince sigorta edilmiş olduğu halde bankanın Paris Şubesi'ne irsal olunacak ve Paris'te işbu sandıkçalar hükümet-i seniyyenin memur-ı mahsûsu ile banka tarafından tesellüm edilecektir.

4. Cânib-i hükümet-i seniyyeden tayin olunacak iki memur işbu mücevheratın Paris'te hîn-i füruhtunda nezaret etmek üzere hazır bulunacaktır. Bunlardan birisinin yol ve Paris'te ikamet masrafının tesviyesini Mösyö Rober Linzler taahhüt eder.

5. Mücevheratın füruhtundan mütehâssıl mebâliğden Mösyö Rober Linzler'in müzayede bedel-i gayrısafîsinden yüzde üçü olarak tayin edilen aidatı bâdettenzîl bakıyyesi hükümet-i seniyye hesâb-ı cârîsine geçirilmek üzere muhammin komiser marifetiyle Bank-ı Osmanî'nin Paris Şubesi'ne teslim olunacaktır.

32

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN MÜCEVHERLERİNİN SATIŞI İÇİN OSMANLI MALİYE NAZIRI NAİL BEY İLE FRANSIZ KUYUMCU ROBERT LİNZELER ARASINDA İMZALANAN MUKAVELE

(11 Temmuz 1911)

(Fransız müzayede şirketi Ader-Tarjan-Picard'ın Paris'teki arşivinden. İmzasız nüshası: BOA, İ.DUİT 2/8'de 13-14 numaralı sayfalarda)

Hükümet-i Osmaniye nâm ve hesabına hareket eden Maliye Nazırı Nail Beyefendi Hazretleri ile Paris'te Argenson Sokak'ta mukim cevahirci ve muhammin Robert Linzeler miyânesinde bervechiâtî akd-i mukavele edilmiştir:

Hakan-ı sâbıka âit olup 30 Mart 328 tarihli kanun mucibince Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti'ne terkedilen ve sür'at-i mümkine ile füruhtu matlûp bulunmuş olan mücevheratın mümâileyh Mösyö Rober Linzeler tarafından tedkik ve muayenesinden sonra itâ kılınan raporun mütalâası üzerine Paris'te alenen bilmüzayede füruhtunun enfâ' olacağı hükümet-i seniyyece takdir edildiğinden, işbu raporun muhtevî olduğu mukarrerâtın kabulü ile mücevherat-ı mezkûrenin Mösyö Linzeler ile bilmüzakere kararlaştırılan mevadd ve şerâit-i âtiyye dairesinde füruhtu mümâileyhe havale olunmuş ve Mösyö Linzeler dahi şerâit-i mezkûreye riayet şartiyle bunu kabul eylemiştir.

1. Füruht muamelesi 17 Teşrinsâni 1911 tarihinden itibaren müzayede-i aleniyye tarîki ile ve Fransa kavânîni ahkâmınca memur-ı resmî olan muhammin komiser marifetiyle ve muhammin tayin edilen Mösyö Robert Linzler'in muaveneti ile Paris'te icra kılınacaktır.

2. Satış muamelesi işbu itilâfname ahkâmının suret-i icrasına nezaretle mükellef olarak hükümet-i seniyyece tayin olunan bir murahhasın kontrolü altında cereyan edecektir.

3. Mücevherat mahtûm mahfazalar derununda olarak Bank-ı Osmanî marifeti ile ve kemâl-i itina ile Paris Şubesi'ne isâl olunacaktır.

4. İşbu mücevherat gerek esnâ-yı nakilde ve gerek satılıncaya kadar Paris'te zıya', sirkat, tenzîl-i kıymeti mucip olacak tesirat, harik, asıllarının yerine sahte taşlar vaz'ı tarîkiyle çalınmak gibi her türlü mehâlike karşı sigorta edilecektir.

5. Mücevherat-ı mezkûrenin füruhtunu temin için bunlara dair birçok kataloglar tertip olunarak müteaddit nüshaları bu satışla alâkadar olması muhtemel bulunan bilâda sevkolunacağı gibi mücevherat-ı mezkûrenin kıymet ve mahiyet-i fevkalâdeleri nazar-ı itibare alınarak bu misillû satışlarda mûtad olduğu üzere cerâid ve resâilde neşriyat-ı lâzımede bulunulacaktır. İlânâtın hangi risale ve ceridelerle neşrinden fayda husûle geleceğini bittahmin bunların intihabı Mösyö Linzeler'e aittir.

6. Her mücevher ile birlikte menşe şehadetnamesi vazifesini görecek bir ufak etiketi bulunacak ve bu şehadetnameye mücevherin katalog numarası ile muhammin komiserin ve hükümet-i seniyye murahhasının imzalarını hâvî bir varaka merbut bulunacaktır. Bu varaka mücevheri alacak kimseye tevdi olunacaktır.

7. Füruht muamelesi satılacak mücevheratın nev'ine göre kısmen "George Petit" galerisinde ve kısmen Salle de Vente denilen bedestende icra olunacaktır. Bu mahallerin tayini münhasıran muhammin komiser ile muhammine aittir.

8. Muhammin komiserin aidatı, nakliye ve sigorta ücreti, teşhir masrafı, îcâr ve salon tanzîmi, katalog ve ilân ve muhafaza ücreti gibi bilcümle masârif-i bey'iyyenin hükümet-i seniyyeden hiçbir şey talep etmeksizin ifasını Mösyö Linzeler taahhüt eder.

9. Hükümet-i seniyyece de hidemât ve mezâhim-i masrufesine mukabil Mösyö Linzeler'e muhammin komiser tarafından musaddak resmî füruht mazbatasında muharrer olan bedel-i müzayedeye göre mücevherat-ı mezkûre hâsılat-ı gayrısafiyesinden yüzde üçü ikramiye olarak itâ olunacaktır.

10. Bedel-i bey' anifüzzikr maddede münderiç aidatın resmen mes'ul olan muhammin komiser marifetiyle tenzîlinden sonra Bank-ı Osmanî'nin Paris Şubesi'ne teslim olunacaktır.

Constantinople, 11 Juillet (Temmuz) 1911

Mustafa Nail *Robert Linzeler*

Topkapı Sarayı'ndaki hazinenin
Ankara'ya götürülmesi ve satışına
teşebbüs edilmesi ile ilgili belgeler

33

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN, KUTSAL EMÂNETLER İLE HAZİNELERİN ANKARA'YA NAKLİ KONUSUNDA BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE BAŞVEKİL RAUF BEY'E GÖNDERDİĞİ YAZI

(2 Ağustos 1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:

Ilgın, 2. 8. 1338

İcra Vekilleri Hey'eti Reisi
Rauf Beyefendi'ye

Şifre

(CBA, 01000845-3)

İstanbul'daki Emânât-ı Mukaddese'nin ve Topkapı'da büyük müzede ve Evkaf Müzesi'nde mevcut zîkıymet bilumum âsâr ve eşyanın her türlü ihtimale karşı salimen Anadolu'ya nakledilmesi lüzumunun İstanbul Hükümeti'ne tebliği muvafık olur. Yunanlılar'ı İstanbul'a sâik esbaptan biri de bu gibi kıymetdâr hazâine malik olmaktır. İstanbul Hükümeti'ne bu hususatın izahıyla mezkûr hazâinin Yunan eline geçmesine sebebiyet verirse maddî-manevî pek ağır mesuliyet altında kalacağının ilâvesi lazımdır.

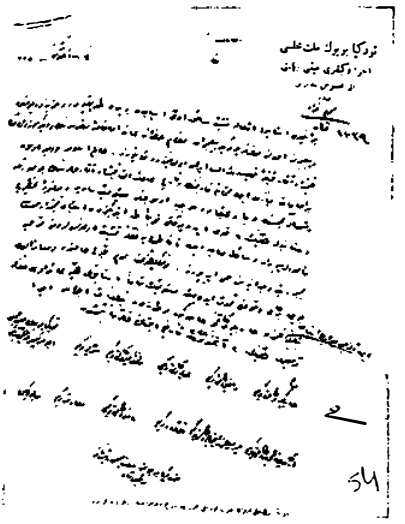
Başkumandan
Mustafa Kemal

34

ANKARA HÜKÜMETİ'NİN, KUTSAL EMÂNETLER İLE HAZİNELERİN ANKARA'YA GÖNDERİLMESİ İÇİN İSTANBUL HÜKÜMETİ'NE YAPACAĞI TEKLİF KONUSUNDA ÇIKARTTIĞI GİZLİ KARARNAME

(2 Ağustos 1922)

Ankara Hükümeti'nin İstanbul ile ilişkilerinin bozulmaya başlamasının hemen arefesinde çıkartılan kararnamede İstanbul Hükümeti'nden *İstanbul Hey'eti* diye bahsedilmektedir.

(BCA, 30-18-1-1/13-13-20'de 52 numaralı belge)

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcra Vekilleri Hey'eti Riyaseti
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 1739

Mahrem karar

Ankara, 2 Ağustos 338

Yunanîler'i İstanbul'u işgale teşebbüse sâik olan esbaptan biri de, Topkapı'da ve Hazine'de bulunan ve Peygamber Efendimiz Hazretleri ile diğer peygamberân-ı izâm hazerâtına ait emânât-ı mukaddesenin ve diğer müzelerdeki kıymetli âsâr-ı atîka-i nefîsenin elde edilmesi olduğunu düşünüyoruz.

Âlem-i İslâm'a vedia olan bu emânât-ı mübareke ile Osmanlı Tarihi'nin ve tarih-i âlemin en kıymetdâr âsâr-ı mühimmesinin bu suretle düşman eline geçmesinin dünya ve ukbâda mucip olacağı mes'uliyet-i maddîyye ve manevîyye-i azîmeyi İstanbul Hey'eti'nin de kabul edemeyeceğini kaviyyen zannettiğimizden, eşya-yı kıymetdârın memurları ile beraber vesait-i münasip ile Anadolu'ya nakline teşebbüs

olunması lüzumunu tavsiye-i mecburiyet ve vicdaniyesini hissediyoruz. Bu teklifimizin adem-i kabulü hâlinde ve maazallah böyle bir hal vukuunda tahaddüs edecek mes'uliyetin tamamen İstanbul Hey'eti'ne ait olacağının tebliği ile alınacak cevabın iş'ârı zımnında Hariciye Vekâleti'nce Hamid Bey'e bu tarzda tebligat icrası İcra Vekilleri Hey'eti'nin 2 Ağustos 338 tarihli içtimaında takarrur etmiştir.

(Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri
Hey'eti Reisi ile ikinci reisin ve diğer vekillerin imzaları)

35

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN, ANKARA HÜKÜMETİ'Nİ TEMSİLEN İSTANBUL'A GÖNDERİLEN REFET PAŞA'YA KUTSAL EMÂNETLERİN VE HAZİNENİN DAHA SIKI MUHAFAZAYA ALINMASI TALİMATI

(5 Kasım 1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcra Vekilleri Hey'eti Riyaseti
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:

(CBA, 01013065)

Şifre / Makine başında

Refet Paşa Hazretleri'ne

Hazine-i Hümâyun'da bulunan zîkıymet eşya ile emânât-ı mübârekenin her vakitten ziyade taht-ı muhafazaya alınması lâzım olduğundan icap ederse emin bir zâbit kumandasında bir müfreze-i askeriye ile suret-i mahsûsada muhafaza ettirilmesini muvafık görmekteyim. 5. 11. 338.

Başkumandan
Mustafa Kemal

36

ANKARA'DA CEPHANELİĞE YERLEŞTİRİLEN HAZİNELERİN KORUNMASI İÇİN ALINAN TEDBİRLER HAKKINDA KUMANDANLIKTAN BAŞBAKANLIK'A GÖNDERİLEN YAZI

(31 Ocak 1923)

(BCA, 30-18-1-1/26-63-15, 113. sayfadaki belge)

Ankara
Kumandanlığı Erkân-ı
Harbiyesi
Adet: 182/420

Ankara, 31. 1. 39

Mahrem ve
zâta mahsustur

Hey'et-i Vekîle Riyaset-i
Celîlesi'ne

1. Müdafaa-i Millîye Vekâleti'nden mevrûd emirde Hazine Kethüdası Refik Bey ile 3 memur ve 10 Enderun efendisi vedâatinde İstanbul'dan gelmiş zîkıymet eşyanın emr ü şekl-i muhafazasının zât-ı devletleri tarafından deruhte buyurulacağı bildirilmekte ve bu maksatla muhafız olarak daimî bir müfrezenin emr-i devletlerine verilmesi emrolunmaktadır.

2. Mezkûr eşyanın temin-i hüsn-i muhafazası için kumandanlığımızca Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu'ndan 2 zâbit ve 100 nefer tahsis edilmiş fakat Millet Meclisi civarında bu efrâdın kâmilen iskânına kâfi mahal bulunmadığından bizzarure Millet Meclisi kıt'a-i muntazırası olan 35 neferle ayrıca cephaneliğin yakınında bulunan binaya 21 nefer ve küçük zâbit yerleştirilmiş, mütebaki 44 neferin de çadırlarda ikamet ettirilmesine teşebbüs ettirilmiştir. 2 zâbit ve 100 neferden mürekkep bulunacak olan mezkûr müfrezenin emr-i devletlerine verilmesi ve bu husus için zât-ı devletlerinden emir telâkki

olunması, tabur-ı mezkûr kumandanlığına yazılmıştır.

3. Bu eşyanın daimî bir surette başında bulunması icap eden Hazine Kethüdası Refik Bey ile memur ve Enderun efendileri yer bulunamadığından zâbitan misafirhanesinde iskân edilmektedirler. Bu kadar uzak bir mahalden bu memurların vazifelerine mukayyet bulunacaklarını imkânsız görüyorum. Bunlar için de Büyük Millet Meclisi civarındaki binalardan bir-iki oda tahsisi veyahut o civarda çadırlarda ikamet ettirilmesi manzur-ı rey-i devletleridir.

4. Cephaneliğin etrafındaki dört nöbetçi için kulübe ve tel örgüsü ile geceleri tâlik olunmak üzere fenerlerin ikmâline çalışılmakta olduğunu arzederim efendim.

Ankara Kumandanı
Kaymakam
.....§

37

ANKARA'DAKİ HAZİNENİN İSTANBUL'A İADESİ VE ANKARA'DA MÜZE İNŞASI KONUSUNDA KARARNAME

(14 Aralık 1924)

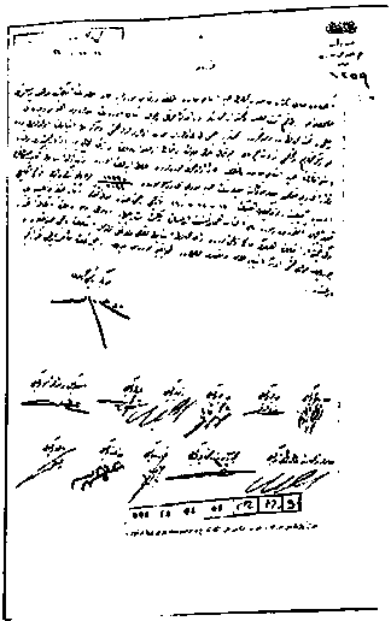
Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
1259

Kararname

Ankara, 14. 12. 340

Ankara'da Cenâbî Ahmet Paşa Camii'nde mahfuz Hazine eşyası miyânında Topkapı ve Evkaf Müzeleri'ne ait bazı pek eski yazma, müzehhep ve minyatürlü mushaflar ile brtakım kütüb-i

§ İmzayı okuyamadım.

(BCA, 30-18-1-1/12-62-9)

nefîse ve kıymetdâr kumaşlar ve daha buna mümasil birçok eşya-yı nâdirenin senelerden beri havasız ve kapalı bir halde taht-ı muhafazada bulunduklarından kıymetlerine halel târi olarak harap olmaları kuvvetle muhtemel ve bu girah-bahâ eşyanın oldukları yerde çürümeye mahkûm bırakılması servet-i millîye namına gayrıkabil-i telâfi büyük bir ziyâ olmakla eslâfın tedâriki muhal birer yadigâr-ı kıymetdârı bulunan işbu âsârın hazine eşyası miyânından bittefrîk ait oldukları müzelerde hıfzedilmek üzere biran evvel İstanbul'a gönderilmesi hakkında bir karar ittihâzını mutazammın Maarif Vekâlet-i Celîlesi'nin Hazine Müdüriyeti ifadesiyle mevrûd 14995/1344 numaralı tezkereleri ile vâki teklifi üzerine keyfiyet İcra Vekilleri Hey'eti'nin 14. 12. 340 tarihli içtimaında ledettezekkür âsâr-ı atîka ve nefîseyi teşhir için Ankara'da bir müze binası inşasına hemen teşebbüs edilmesinin vekâlet-i müşârün-ileyhâya iblağı ve müzenin ikmâline kadar bu gibi kıymetdâr eşyanın helâkine mâni olmak üzere berây-ı muhafaza İstanbul'a nakli ve bu naklolunacak eşyanın ancak sandıklarda çürüyüp bozulması muhtemel olan eşyaya hasrı ve nakilleri hususuna da Topkapı Müzesi Müdürü Refik Bey'in memur edilmesi karargîr olmuştur.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil Fethi Bey ile
hükümet üyelerinin imzaları)

38

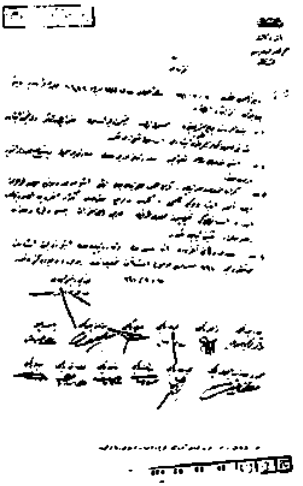
ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN HAZİNENİN BİR KISMININ İSTANBUL'A GEÇİCİ OLARAK İADESİ HAKKINDA KARARNAME

(11 Mart 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Aded:

Kararname

İcra Vekilleri Hey'eti'nin 11. 3. 341 tarihli içtimaında 18. 1. 341 tarih ve 1413 numaralı kararnameye zeylen bervechiâtî karar ittihaz edilmiştir.

(BCA, 30-18-1-1/13-13-20)

1. Cenabî Ahmet Paşa Cami-i Şerîfi'nde mahfuz olup bir kısmı evvelce İstanbul'a nakledilmiş olan zîkıymet eşyadan mütebaki kalan iki yüz altmış dokuz sandık dahi İstanbul'a nakledilecektir.

2. İşbu sandıkların derhal nakli için Maliye Vekâleti bütçesinin masârıf-ı gayrımelhuz tertibinden üç bin beş yüz lira tesviye olunacaktır.

3. Gerek şimdiye kadar nakledilen, gerek henüz nakledilecek olan işbu sandıklar derununda mevcut mücevherat ile altın eşya ve bu gibi altın, gümüş ve murassa masnuât tekrar Ankara'ya iade edilmek üzere İstanbul'daki komisyon-ı mahsûs tarafından tefrîk ve alelmüfredat cinsi ve nev'i ve miktarı bir defter hâlinde tesbit edilecektir.

4. Maarif Vekâleti, Ankara'da âsâr-ı nefîsenin ve iade edilecek işbu zîkıymet eşyanın muhafazası için 341 senesinde mevzû inşaat tahsisatından bir müze vücuda getirecektir.

11. 3. 341.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

39

TOPKAPI SARAYI'NDAKİ ZÜMRÜTLERİN GERÇEK OLUP OLMADIKLARININ ANLAŞILMASI İÇİN PARİS'TE YAPTIRILAN TAHLİLİN ÜCRETİNİN ÖDENMESİ HAKKINDAKİ KARARNAME

(24 Haziran 1928)

(BCA. 30-18-1-1/29-40-11)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet:
6796

Kararname

Mülga Topkapı Sarayı'ndan Hazine'ye intikal edip birer parçası Paris Belediye Dairesi Laboratuvarınca tahlil ettirilen zümrütlerin tahlil ücreti için talep olunan dokuz bin frankın mukabili olup altı yüz doksan üç Türk Lirası'nın bütçede tertib-i mahsûsu bulunmadığı cihetle Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun elli dokuzuncu maddesi mucibince masarıf-ı gayrımelhuza tertibinden tesviyesi, Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nin 21 Haziran 928 tarih ve 601 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'eti'nin 24 Haziran 1928 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

24 Haziran 928

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile
hükümet üyelerinin imzaları)

40

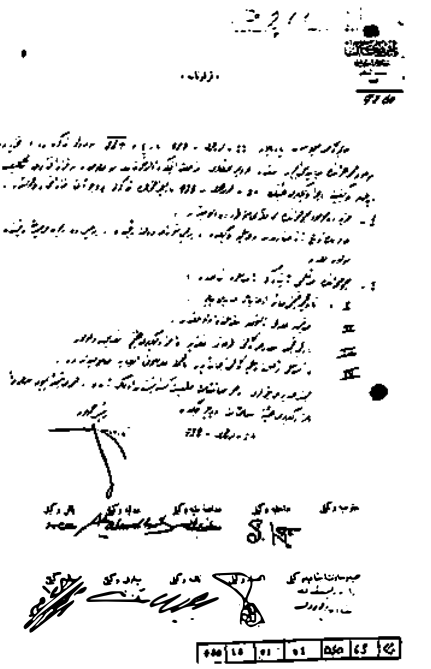
HAZİNEDEKİ MÜCEVHERLERİN SATIŞ ŞARTLARI HAKKINDA KARARNAME

(24 Ekim 1928)

Başvekâlet
Muamelât Müdüriyeti
Şube:
Adet:
7260

Kararname

Maliye Vekâlet-i Celîlesi'nden yazılan 22 Teşrinevvel 928 tarih ve 334 numaralı tezkerede, hazinede mevcut mücevheratın mübayaası için müteaddit gruplar mümessilleri müracaat etmekte olduklarından bu hususta bir karar ittihazı teklif edilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Hey'eti'nin 24 Teşrinevvel 928 tarihli içtimaında tezekkürle bervechiâtî karar ittihaz olunmuştur.

(BCA, 30-18-1-1/30-63-14)

1. Hazinede mevcut mücevheratın muhafazası şu tarzda olacaktır:

Kasanın üç anahtarından biri Maliye Vekili'nde, birisi Şûrâ-yı Devlet Reisi'nde, birisi de Divan-ı Muhasebat Reisi'nde bulunacaktır.

2. Mücevheratın satılması âtîdeki esaslara tâbidir:

I. Tarihî kıymeti hâiz olmayanlar satılabilir.

II. Satış madenî altın mukabilinde olacaktır.

III. Tarihî kıymet Maarif Vekâleti tarafından takdir ve İcra Vekilleri Hey'eti'nce tasdik olunur.

IV. Bu esaslar dahilinde Maliye Vekâleti icap eden bilcümle muamelâtı ifâya salâhiyettardır.

Kıymet takdiri neticeleri ve her satışın kat'iyet kesbetmesinden evvelki anda her satış için münferiden İcra Vekilleri Hey'eti'ne malûmat verilecektir.

24 Teşrinevvel 928.

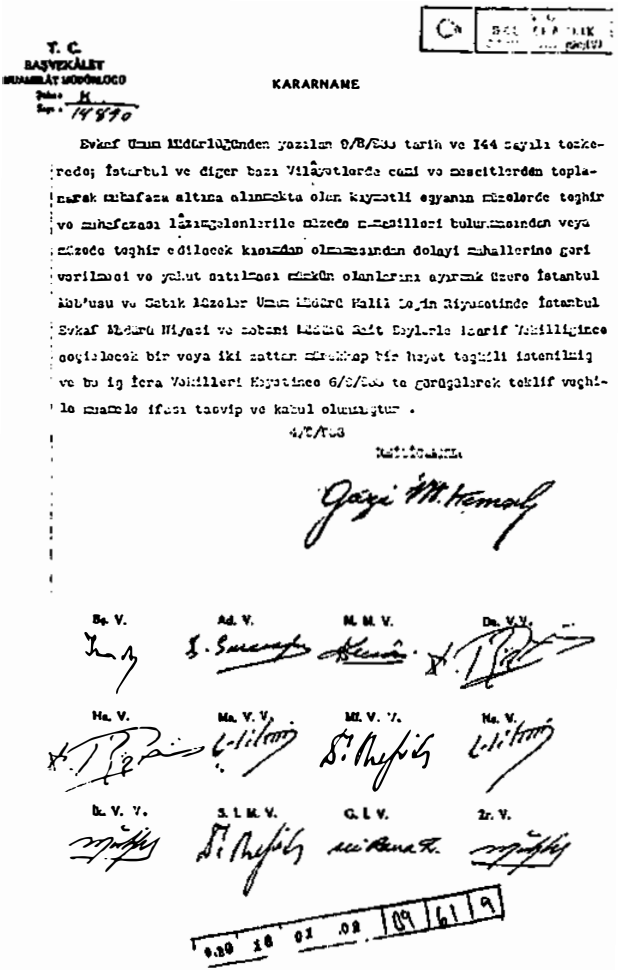
Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

(Başvekil İsmet Paşa ile hükümet üyelerinin imzaları)

41

CAMİ VE MESCİTLERDEN TOPLANAN KIYMETLİ EŞYADAN GERİ GÖNDERİLECEK, MÜZELERE VERİLECEK VEYA SATILACAK OLANLARI BELİRLEYECEK BİR KOMİSYON KURULMASI KONUSUNDA KARARNAME

(4 Eylül 1933)

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : 14890

KARARNAME

Evkaf Umum Müdürlüğünden yazılan 9/8/933 tarih ve 144 sayılı tezkerede; İstanbul ve diğer bazı Vilâyetlerde cami ve mescitlerden toplanarak muhafaza altına alınmakta olan kıymetli eşyanın müzelerde teşhir ve muhafazası lâzımgelenlerile müzede mütehassısları bulunmasından veya müzede teşhir edilecek kısımdan olmamasından dolayı muhallerine geri verilmesi ve yahut satılması mümkün olanlarını ayırmak üzere İstanbul Müb'usu ve Sabık Müzeler Umum Müdürü Halil Edhem Beyefendinin Riyasetinde İstanbul Evkaf Müdürü Hüyazi ve Sabık Müdür Sait Beylerle beraber Vekilliğimizce seçilecek bir veya iki zattan mürekkep bir heyet teşkili istenilmiş ve bu iş için Vekilleri Heyetince 6/9/933 te görüşülerek teklif veçhile muamele ifası tensip ve kabul olunmuştur .

4/9/933

Reisicümhur

Gazi M. Kemal

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. V.

Ha. V. Ma. V. V. Mf. V. V. Na. V.

İk. V. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Zr. V.

0.30 18 01 02 09 61 9

(BCA, 30-18-1-2/49-80-10)

42

GÜMRÜK BAKANLIĞI'NDAKİ KASALARDA DURAN HAZİNENİN MERKEZ BANKASI'NA NAKLİ KONUSUNDAKİ KARARNAME

(26 Kasım 1934)

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET

KARARNAME

2
1617 Maliye Vekilliğinden yazılan 25/II/934 tarih ve 2120 sayılı tezkerede; 24/IO/928 tarih ve 7260 sayılı kararnameye mucibince açıklanmakta olan mücevher kasalarının Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği binasının altındaki Hazineye ait eski kasalar dairesinde bulunduğu ve bu yerin Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğince boşaltılmaca istenildiğinden bunların başka yere kaldırılması gerekli olduğu bildirilmiş ve Cumhuriyet Merkez Bankasının altın ve kâğıt para saklamak için yaptırdığı kasa dairelerinin bunları korumağa karar en güvençli yer olduğu görüldüğünden hem bu kasaların hem de Hazinede bulunan öteki kıymetli eşyanın Cümhuriyet Merkez Bankasına taşınması ve ancak 25/6/934 tarih ve 2514 sayılı kanunun 84 üncü maddesi Divanı Muhasebat Reis ve azalarile mürekkiplerinin sunsan vazife kabul etmelerine yol vermediğinden yukarıda yazılı kararnameye göre Divanı Muhasebat Heisinde bulunması gerekan anahtarın Cümhuriyet Merkez Bankası Umum Müdürüne verilmesi işlerinin bir karara bağlanması istenilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 26/II/934 te görüşülerek istek veçhile mücevherat saklanan kasalarla Hazinedeki kıymetli eşyanın Cümhuriyet Merkez Bankası kasalarına tuşınması ve 7260 sayılı kararnameye göre Divanı Muhasebat Heisinde bulunması gerekan anahtarın Başvekâlet Müsteşarına verilmesi tasvip ve kabul olunmuştur.

26/II/934

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş.V. Ad.V. M.M.V. Da.V.

Ma.V.V. Ma.V. Hr.V. Ne.V.

İk.V. S.İ.Ü.V. G.İ.V. Ze.V.

4339 13 01 01 41 80 10

(BCA, 30-18-1-2/49-80-10)

43

SARAYLARDAN ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN BAZI PORSELEN TAKIMLARIN İMHASI, GÜMÜŞLERİNİN DARPHANE'YE GÖNDERİLMESİ VE KULLANILMAYACAK OLANLARININ DA SATILMASI HAKKINDA MALİYE BAKANI'NIN BAŞBAKANLIK'A GÖNDERDİĞİ GİZLİ YAZI

(25 Mart 1935)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
-CUMHURİYET ARŞİVİ-
37

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Nakil İşleri Müdürlüğü
No.
U.
R.
494

Ankara:24/3/1935

MAHREMDİR

1

Baş Vekâlet Yüksek Makamına.

76

Öz:
Hazinede mevcut kıymetli eşya hakkında:

X Kalmış.
31-3-35

26/Teşrinisani/934 tarih ve 2/1613 numaralı kararname mucibince Cümhuriyet merkez Bankasında muhafaza edilmekte olan mücevheratdan başka hazine veznesinde mevcut ve mahfuz bulunan akçalı ile gümüş ve porselen tabak ve emsali;

İstanbuldan celbedilen müzeler umum müdürü Aziz ile Encümen azasından Eftalettinin huzurile tetkik edilmiştir.

Bunlardan:

I - Numaralı cetvelde alelmüfredat gösterilen gümüş ve porselen tabak ve emsalinin markalı bulunmaları itibarile hiç bir -- suretle istimâli caiz olamadığı gibi bunların bazinece saklanmasında da bir faide memûl olmadığından gümüş akçalarının yeni çıkarılmakta olan gümüş paraların basılmasında istimâl edilmek üzere darphaneye gönderilmesi ve porselen akçalarının da imha edilmesi,

2 - Numaralı cetvelde müfredatı arz edilen ve tarihi kıymeti haiz oldukları hey'etçe işaret edilmiş olanların Cümhuriyet merkez Bankasında tahtı muhafazaya alınmış olan emsali mücevherat meyanına vaz ve nakl ve muhafaza edilmesi.

Bunlardan başka :

3 - Numaralı cetvelde gösterilen ve yalnız maddî kıymetleri haiz olanların Millî saraylarda isticali mümkün ve münasip bulunanların saraylara teslimi ve bu suretle kullanılışa uygun olmayıp ancak maddî kıymetlerinden hazinece istifade mümkün bulunan-

./.

2

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Nakit İşleri Müdürlüğü
No.
U.
H.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

./.

larının sattırılması ve bu satışın bir hey'et marifetile münasip -- bir zamanda yaptırılması,

Hususlarının tasvibi devletleri buyurulduğu takdirde Vekiller hey'etince karar altına aldırılmasına müsaade buyurulması arz olunur.

MALİYE VEKİLİ

O.İ.

İcra. V. H. ne
25. 3. 935

BAŞVEKÂLET
25-3-935 1244 2

44

SARAYLARDAN ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN BAZI PORSELEN TAKIMLARIN İMHASI, GÜMÜŞLERİNİN DARPHANE'YE GÖNDERİLMESİ VE KULLANILMAYACAK OLANLARININ DA SATILMASI HAKKINDA KARARNAME

(31 Mart 1935)

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube:
Sayı: 2
2250

KARARNAME

26/II/934 tarih ve 2/I6I3 sayılı kararnameye ekdir.

Cümhuriyet Merkez Bankasında saklanmakda bulunan mücevherlerden başka Hazine Veznesinde mevcut ve saklı eşyadan ilişik I numaralı cetvelde yazılı gümüş ve porselen tabak ve emsalinin markalı bulunmaları itibariyle hiç bir suretle kullanılamayacakları gibi bunların saklanmasında da bir fayde olmadığından gümüş aksamın yeni çıkarılacakda olan gümüş paraların basılmasında kullanılmak üzere Darphaneye gönderilmesi ve porselen aksamının yok edilmesi, 2 numaralı cetvelde gösterilen ve tarihî kıymeti haiz oldukları işaret edilmiş olanların Cümhuriyet Merkez Bankasındaki emsali mücevherat yanına konularak saklanması ve 3 numaralı cetvelde gösterilen ve yalnız maddî kıymeti haiz olanlardan Millî saraylarda kullanılması mümkin bulunanların Saraylara teslimi ve bu suretle kullanmağa uygun olmayıb Hazinece maddî kıymetlerinden istifade edilebileceklerin de bir heyet marifetiyle ve münasib bir zamanda sattırılması Maliye Vekilliğinin 24/3/936 tarih ve I/-474 sayılı teskeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 3I/3/935 toplantısında onanmışdır.

3I/3/935

REISICÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Dn. V.

Hv. V. — Ma. V. — Mz. V. — Ha. V.

S. V. — S. İ. M. V. — G. İ. V. — Zr. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 57 | 23 | 6

(BCA, 30-18-1-2/53-23-6)

45

FRANSIZ MÜCEVHER FİRMASI VAN CLEEF & ARPELS'İN HAZİNEDEKİ MÜCEVHERLERİ SATIN ALMAK İÇİN ATATÜRK'ÜN GENEL SEKRETERİ HASAN RIZA SOYAK'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP

(1 Nisan 1937)

1

0121968-777-

HORS CONCOURS
EXPOSITION FRANÇAISE
NEW YORK 1924

GRAND PRIX
EXPOSITION INTERNATLE
DES ARTS DÉCORATIFS
PARIS 1925

GRAND PRIX
EXPOSITION COLONIALE
PARIS 1931

GRAND PRIX
EXPOSITION INTERNATLE
BRUXELLES 1935

Téléph. OPÉRA 16-47
OPÉRA 44-92
OPÉRA 67-59
OPÉRA 73-01

VAN CLEEF & ARPELS
JOAILLIERS
22, PLACE VENDÔME
PARIS

Adr. Télégr.
VANARPELS-PARIS

A
D
F A-737

Paris, le 1er. Avril 1937.

Monsieur le Secrétaire Général,

Il y a plusieurs années déjà, le Gouvernement de la République Turque avait l'intention de vendre les bijoux du Trésor.

A cet effet, plusieurs bijoutiers sont allés à Ankara, pour estimer ces bijoux.

Je m'excuse de la liberté que je prends de venir vous demander si votre Gouvernement est toujours dans les mêmes dispositions. Il est évident qu'une telle vente rapporterait un montre considérables de millions au Trésor National.

Ne sachant pas exactement à qui m'adresser, je m'étais permis d'envoyer, le 22 courant, une lettre à ce sujet, à S.E. Ismet Pacha, Premier Ministre du Gouvernement de la République Turque.

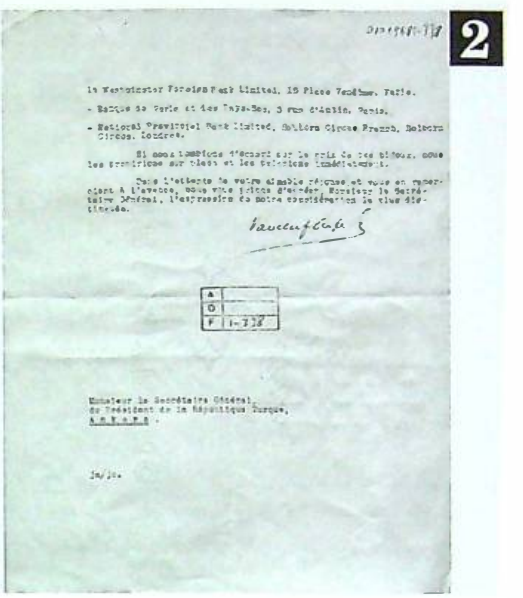
Nous pouvons vous dire, à titre de références, que notre maison est une des premières du monde et une des plus connues.

Nous avons des succursales à Monte-Carlo, Cannes, Deauville, le Touquet, nous avons une maison à Londres et une Agence à New-York.

Si vous le désirez, vous pouvez vous assurer de notre pouvoir d'achat en vous adressant à :

MONTE CARLO · CANNES
DEAUVILLE LE TOUQUET

Paris, 1 Nisan 1937

Bay Genel Sekreter,

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bundan birkaç sene önce, hazine mücevherlerini satmak istemişti.

Bu maksatla birçok kuyumcu bu mücevherlerin fiyat takdirlerini yapmak için Ankara'ya gittiler.

Hükümetinizin hâlâ aynı düşüncede olup olmadığını sorduğum için özür dilerim. Böyle bir satışın Millî Hazine'ye hatırı sayılır milyonlar kazandıracağı açıktır.

Tam olarak kiminle temasa geçmem gerektiğini bilemediğim için, ayın 22'sinde bu konu hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Ekselânsları İsmet Paşa'ya bir mektup gönderme cür'etini gösterdim.

Size referans olarak, müessesemizin dünyada ilk sırada ve en tanınmışlardan olduğunu söyleyebiliriz.

Monte-Carlo'da, Cannes'da, Deauville'de ve Le Touquet'de şubelerimiz; Londra'da bir müessesemiz, New York'ta da bir ajansımız var.

Arzu ettiğiniz takdirde, aşağıdaki yerlerle temas ederek satın alma gücümüzden emin olabilirsiniz: *(CBA, 01019685-337 ve 338)*

- Westminster Foreign Bank Limited, Vendome Meydanı no: 18, Paris,
- Bank de Paris et des Pays-Bas, Antin Sokağı 3, Paris,
- National Provincial Bank Limited, Holborn Meydanı Şubesi, Holborn Meydanı, Londra.

Mücevherlerin fiyatında anlaşma sağlayabildiğimiz takdirde bulundukları yerden alır ve ödemeyi derhal yaparız.

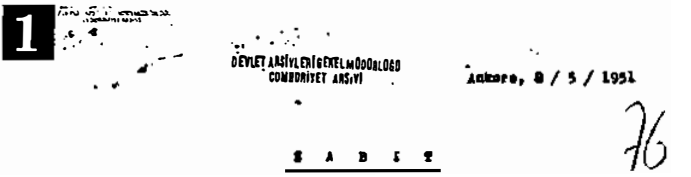
Nazik cevabınızı bekliyor ve peşinen teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bay Genel Sekreter, lütfen en yüksek saygılarımızı ifade etmemizi kabul ediniz.

Van Cleef Arpels

46

MERKEZ BANKASI'NDAKİ MÜCEVHER KASALARI AÇILAMADIĞI GÜN TUTULAN ZABIT

(8 Mayıs 1951)

1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara, 8 / 5 / 1951

76

Z A B I T

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kasa dairesinde bulunan "Ostertag" ve "Milano" markalı iki kasanın açılması için 8 Mayıs 1951 tarihine tesadüf eden salı günü öğleden evvel bir araya gelmeleri bulunan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Danıştay Başkanı Celâlettin Odabaşıoğlu, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Maliye Müsteşar Yardımcısı Sait Ergin, Baş Hukuk Müşaviri ve Muhakemât Genel Müdürü Ekrem Şahenk, Teftiş Kurulu Başkanı Kemal Kemal Soyup, Hazine Genel Müdürü Emil Gidel, Hazine Saymanlık Müdürü Sebit Arıca ve Hazine Başveznedarı Tevfik Oktay'den müteşekkil Heyetimiz Merkez Bankasında toplandık. İlişik listede adları yeşilî sevat ile birlikte kasa dairesine inildi. "Ostertag" markalı kasa üzerindeki Maliye Vekâleti Hakiki İşleri Müdürlüğü'nce ait mührün tam olduğu görüldü ve mühür kaldırıldı. Kasanın, Başbakanlık ile Maliye Bakanlığında mevcut iki Ostertag anahtarla açılmasına teşebbüs edilmiş ise de açılamamıştır. Mahsur olayısa "Milano" markalı kasanın da Maliye Bakanlığında, Başbakanlık Müsteşarlığında ve Danıştay Başkanında bulunan ve aynı markayı taşıyan üç anahtarın tatbikile açılmasına teşebbüs edilmişse de bu kasanın da açılması imkânı hasıl olamamıştır.

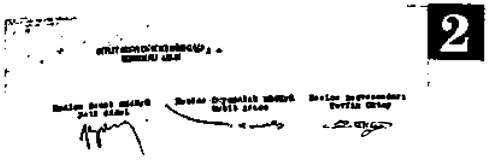
Bu sebeple her iki kasa yeniden Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü mührüyle mühürlenmiştir.

Vaziyeti tesbit eden işbu zabıt altı nüsha olarak tanzim ve imza olunmuştur.

MALİYE BAKANI Hasan Polatkan	DANIŞTAY BAŞKANI Celâlettin Odabaşıoğlu	BAŞBAKANLIK MÜSTEŞARI Ahmet Salih Korur
Maliye Müsteşar Yardımcısı Sait Ergin	Baş Hukuk Müşaviri ve Muhakemât Genel Müdürü Ekrem Şahenk	Teftiş Kurulu Başkanı Kemal Kemal Soyup

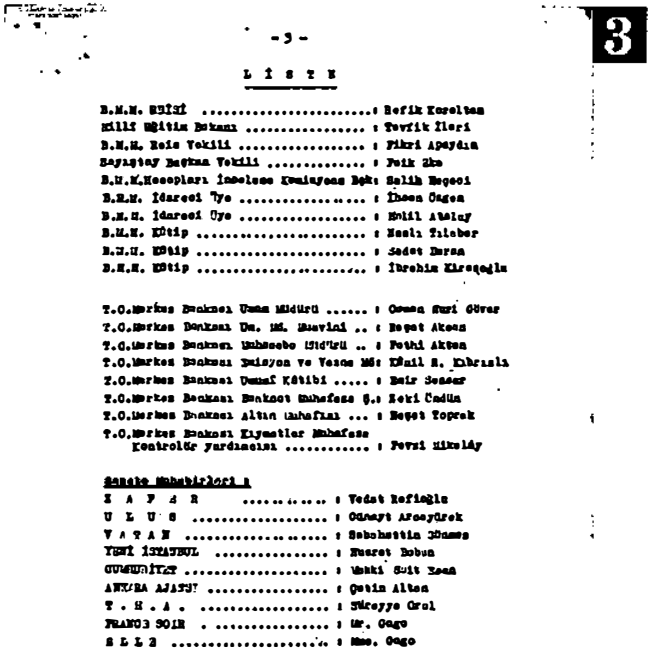
Devamı var ../..

(BCA, 30-18-1-2/129-56-18'de 5 numaralı sayfa)

2

(BCA, 30-18-1-2/129-56-18'de 6 numaralı sayfa)

3

- 9 -

L İ S T E

B.M.M. Reisi	Refik Koraltan
Milli Eğitim Bakanı	Tevfik İleri
B.M.M. Reis Vekili	Fikri Apaydın
Sayıştay Başkan Vekili	Faik Ilıa
B.M.M.Hesapları İnceleme Komisyonu Bşk:	Salih Hoşcoi
B.M.M. İdareci Üye	İhsan Özgen
B.M.M. İdareci Üye	Halil Atalay
B.M.M. Kâtip	Nazlı Tilaber
B.M.M. Kâtip	Sadet Barsa
B.M.M. Kâtip	İbrahim Kireçoğlu
T.C.Merkez Bankası Yazma Müdürü	Osman Nuri Güver
T.C.Merkez Bankası Um. Md. Muavini	Reşat Akcan
T.C.Merkez Bankası Muhasebe Müdürü	Fethi Aktan
T.C.Merkez Bankası Emisyon ve Vezne Md:	Kâmil S. Kibrıslı
T.C.Merkez Bankası Umumi Kâtibi	Nuri Sezgör
T.C.Merkez Bankası Bankacılık Müfettişi	Neri Cadlı
T.C.Merkez Bankası Altın Muhafızı	Reşat Toprak
T.C.Merkez Bankası Kıymetler Muhafaza Kontrolör yardımcısı	Fevzi Nikolây

Sansür Muhabirleri :

H A B E R	Vedat Nefioğlu
U L U S	Cümeyt Arcayürek
V A T A N	Sabahattin Zümre
YENİ İSTANBUL	Nusret Kobon
CUMHURİYET	Ahmet Emin Yalman
ANKARA AJANSI	Çetin Altan
T . H . A .	Süreyya Örel
FRANCE SOIR	Mr. Ongo
E L L E	Mme. Ongo

-i-i-i-i-i-i-i-i-i-

(BCA, 30-18-1-2/129-56-18'de 7 numaralı sayfa)

47

MERKEZ BANKASI'NDAKİ MÜCEVHER KASALARININ AÇILMA ZAPTI

(2 Haziran 1951)

1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Aşağıda imzaları bulunan bizler 2 Haziran 1951 Cumartesi günü saat 16 da Cumhuriyet Merkez Bankasına gidererek merbut listede isimleri yazılı sevkle birlikte kasa dairesine (Şambrförd) indik. Evvelâ Danıştay Başkanlığına mevdu olup bu defa Danıştay Başkanlığınca getirilen üçüncü anahtarla,anahtarları temsen olan "Milner'a" markalı kasaya ve sonra da "Cetertaş" markalı kasaya ait olup bu kasanın içinde mevcut eden anahtarla da "Cetertaş" markalı kasaya açtık, fakat vaktin geç olması Celâyirlilo teşhot ve tesbit işinin başka bir güne bırakılması uygun görüldüğünden, "Cetertaş" markalı kasanın anahtarını tekrar "Milner'a" markalı kasaya koymak suretile her iki kasaya olduğu gibi kapatıp Hazine Genel Müdürlüğü mührile mühürleyerek üç anahtardan her birini sahiplerine (Maliye Bakanına, Danıştay Başkanına, Başbakanlık Müsteşarına) tevdi ettik.

Keyfiyeti tesbit maksadile işbu zabıt 6 nüsha olarak tanzim kılındı. 2/6/1951

Maliye Bakanı — Danıştay Başkanı — Başbakanlık Müşaviri

Maliye Müsteşar Muavini — Maliye Teftiş Kurulu Başkanı — Dış Ticaret Müsteşarlığı Muhakemat Müdürü

Hazine Genel Müdürü — Hazine Saymanlık Müdürü — Hazine Başvekâlet Müşaviri

(BCA, 30-1/88-550-8-2 ve 3)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2

S.B.	Refik Koraltan	: T.B.M.M. Başkanı
"	Fikri Apaydın	: " İkinci Başkanı
"	Mustafa Zeren	: " Başkan Vekili
"	Bilmettin Nasuhioğlu	: Adliye Bakanı
"	Hasan Polatkan	: Maliye Bakanı
"	Selâhaddin Odabaşıoğlu	: Danıştay Başkanı
"	Faik Öze	: Sayıştay Başkan Vekili
"	Salih Keçeci	: T.B.M.M. Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı İstanbul Milletvekili
"	Kâmil Gündeş	: T.B.M.M. İdaresi Üyesi Kayseri Milletvekili
"	Halil Atalay	: T.B.M.M. İdareci Üyesi Antalya Milletvekili
"	Ahmet Salih Korur	: Başbakanlık Müsteşarı
"	Sait Naci Ergin	: Maliye Bakanlığı Müsteşar Muavini
"	Namık Kemal Savun	: Maliye Bakanlığı Teftiş Heyeti Reisi
"	Ekrem Şahenk	: Maliye Bakanlığı Başhukuk Müşaviri
"	Münir Kostar	: Hazine Umum Müdür Muavini

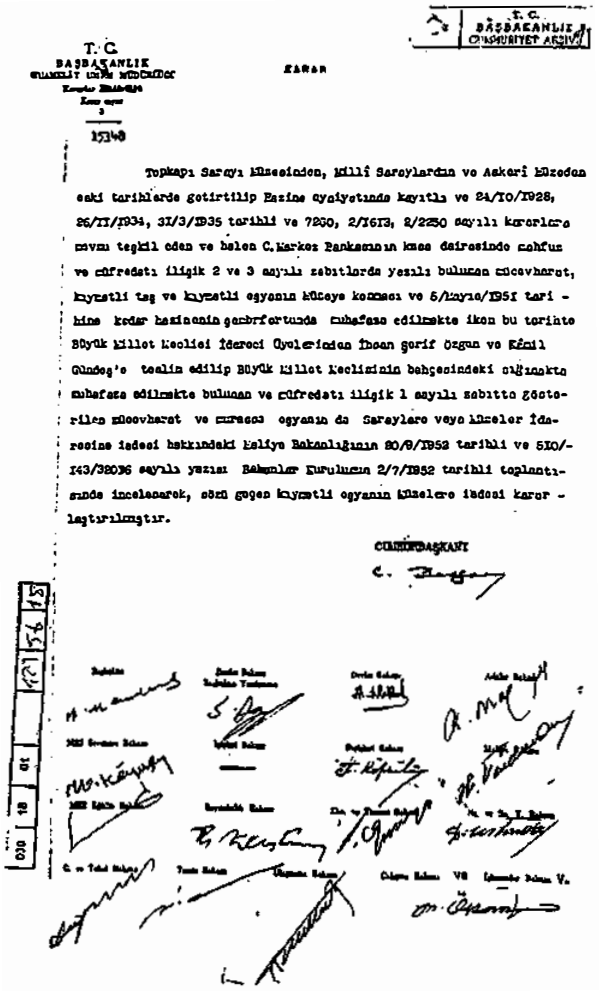
030 01 88 550 8

3

48

TOPKAPI SARAYI'NDAN VE DİĞER SARAYLAR İLE MÜZELERDEN ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN HAZİNELERİN YERLERİNE İADESİ KONUSUNDAKİ KARARNAME

(2 Temmuz 1952)

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
BAŞBAKANLIK

KARAR

15348

Topkapı Sarayı Müzesinden, Millî Saraylardan ve Askerî Müzeden eski tarihlerde getirtilip Hazine oyuiyetinde kayıtlı ve 24/IO/1928, 26/II/1934, 31/3/1935 tarihli ve 7230, 2/1613, 2/2250 sayılı kararlarla mevcut teşkil eden ve halen C.Merkez Bankasının kasa dairesinde mahfuz ve cüzdanı ilişik 2 ve 3 sayılı zabıtlarda yazılı bulunan mücevherat, kıymetli taş ve kıymetli eşyanın müzeye konması ve 6/Kasım/1951 tarihine kadar hazinenin gayrifertunda muhafaza edilmekte iken bu tarihte Büyük Millet Meclisi İdare Heyeti Üyelerinden İhsan Şerif Özgün ve Fikri Gündeş'e tesalim edilip Büyük Millet Meclisinin bahçesindeki oğlunakta muhafaza edilmekte bulunan ve cüzdanı ilişik 1 sayılı zabıtta gösterilen mücevherat ve murassa eşyanın da Saraylara veya müzeler İdaresine iadesi hakkındaki Maliye Bakanlığının 20/8/1952 tarihli ve 5IO/-143/38096 sayılı yazısı Bakanlar Kurulunun 2/7/1952 tarihli toplantısında incelenerek, sözü geçen kıymetli eşyanın müzelere iadesi kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

(BCA, 3*-18-1-2/129-56-18)

49

HAZİNENİN SATIŞ GİRİŞİMLERİ KONUSUNDA BİR BAKANLIK İÇİN HAZIRLANAN BİLGİ NOTU

(1950'lerin başı)

DEVLET ARŞİVLERİ [illegible]

Rapor

Birinci umumî harbten sonra Enver Paşa ve arkadaşları Avrupa'ya Kaçtıktan sonra O vakit ki Hükümetçe bunlar hakkında takibat yaptırılmak maksadile Kürt Mustafa paşanın riyaseti altında bir yıldırım Divanıharbi teşkil edildi.

Bu divanıharpte Yıldız yaşmacıları namile bir dava açılarak Yıldızdan alınan eşya ve mücevherlerin Abdülhamid'in şahsına ait olup vereseye vereseye intikal ettiğine dair bir karar alındı.

Yıldız'dan çıkan Saksalar,Kıymetli eşya ve yine Sultan Hamid'in şahsına ait kıymetli kütüphane nin hepsi Topkapu sarayına tevdi edilmiştir.

Abdülhamid varisleri O zamanki avukatları vasıtasile İstanbul Birinci Hukuk mahkemesine müracaat ederek merbut listedeki mücevheratın kendilerine ait olduğunu beyan ve isbat ettiklerinden Davayı kazanmışlardır.

VE yine İstanbul'da Kredi Lione bankasında bulunan Sultan Hamid'in kendisine ait 40.000 altın lirada Maliye nazırı Nail bey tarafından zorla alınarak maliye hazinesine nakledilmiş ise de yine veresenin avukatları marifetile maliye aleyhine açtıkları dâva üzerine Mahkemece maliye mahkûm edilmiştir.

Yukarda zikredilen Divanıharbın kararları Harbiye nezaretine devredilmiş olup bu nezaretin evrakı meyanındadır.

İstikraz meselesine gelince:

Sarıçoğlu Şükrü beyin maliye vekilliği zamanında Hükümetin elinde bulunan hanedana ait mücevheratın bir kısmını satmak ve yahut terhin ederek ihtiyaçları karşılamak gayesile 6 - 10 Milyon İngiliz lirası arasında bir istikraz veya satiş yapmak istenildi.

Malfuf mektup fotoğraflarının tetkikinden anlaşıldığına göre Maliye Vekâleti Londra Türk Sefareti vasitasiyle o zaman Londrada bulunan İngiliz Baş Vekili Mac Donald'ın oğlunun riyasetindeki şirketle muhabere edilmiş ve anlaşma iyice ilerlemiş hatta şirket tarafından gönderilen ekseperler Türkiyeye gelerek mezkûr mücevheratın bir kısmı için 14 milyon altın Sterlin kıymet koymuşlardır.Şu kadar ki şirket bu mücevheratınLondra'ya Göndörilerek satış ve istikraz karşılığı olarak orada depo edilmesini istemiş,Hükümetin teklifi üzerine İstanbul'da Osmanlı Bankasında depo edilmesini mutabakat hasıl olmuş ise de bu arada Londradaki Türk Sefaretinden verilen bir haberde hanedanın bu mücevherat üzerine haciz vaz etmesi ihtimali belirdiğinden bu işten vaz geçilmiştir.

Ekli bulunan mektup fotoğraflarındaki izahat üzerine bu işe ait Maliye Vekâletindeki dosyalar kolaylıkle bulunacaktır.Bu dosyalar bulunınca da hakikat meydana çıkar.

010 49

-1-

(BCA, 10-9/459-1329-1)

Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen kutsal emânetler ile mücevherlerin listeleri

Aşağıda yeralan üç adet liste, Topkapı Sarayı'ndaki hazinelerin bir kısmının ve bugün Kutsal Emânetler Dairesi'nde muhafaza edilen Medine Emâneti'nden 29 adedinin Ankara'ya nakli sırasında sarayda müdür muavini olan ve 1928'den itibaren 24 sene boyunca sarayın müdürlüğünü yapan Tahsin Öz'ün evrakı arasındadır.[¶]

İlk iki listedeki Medine Emânetleri'ni siyah karakterle gösterdim.

50

23 ŞUBAT 1927'DE ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN HAZİNE EŞYALARI İLE MEDİNE EMÂNETLERİ

Fî 23 Şubat sene 1927 tarihinde Ankara'ya sevkolunan eşyanın defteridir.

Adet	Cins-i eşya ve evsafı
1	Yakut taneleri. 205 dirhem.
1	Zümrüt ve yakut taneleri. 10,5 dirhem.
14	Müstatîlüşşekl büyücek kıt'alarda 6 dirhem sikletinde gök yakut.
1	Zümrüt tesbih taneleri. 76 dirhem.
1	0,03 x 0,02 eb'adında derunu çukurca bir adet zümrüt. 1,5 dirhem.
1	0,05 kutrunda derunu oyuk bir adet zümrüt. 3,5

¶ Ankara'ya gönderilen 29 adet Medine Emâneti'nin listelendiği Topkapı Sarayı'ndaki 4 numaralı defterin dökümü için: Abdülmecid Şentürk, "*Medine'nin Son Emanetleri. Fahrettin Paşa'nın Yağmadan Kurtardığı Teberrükât Eşyası. Kutsal Emanetler ve Fahreddin Paşa Kitabı*", İstanbul Topkapı Sarayı'nı Sevenler Derneği (yayını), tarihsiz, (2019 olabilir), sah: 269-70.

dirhem.

1 0,03 x 0,03.5 eb'adında derunu çukurca beyzîşşekl zümrüt. 5 dirhem.

1 0,04 x 0,03 eb'adında derunu oyuk zümrüt. 4 dirhem.

1 0,03.5 kutrunda müseddesüşşekl zümrüt. 3 dirhem.

1 0,03.5 x 0,02.5 eb'adında derunu oyuk zümrüt. 3 dirhem.

(İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki Tahsin Öz evrakı arasında, Bel. Mtf. 46529).

1 0,02.5 kutrunda altın çenberli traşlı yakut. 1,5 dirhem.

1 Muhtelif kıt'alarda zümrüt taneleri. 24,5 dirhem.

1 0,02 santimetre zıl'larında müsellesüşşekl yekpâre ve elmas taşlı ve üzeri sagîr elmaslarla müzeyyen altın halkalı elmas yüzük. 2 dirhem.

1 0,13.5 x 0,12.5 eb'adında beyzîşşekl ve muhaddeb açık renk yekpâre bir adet yakut. 6 dirhem.

1 0,07 kutrunda ve tarafeyni biraz basıkça portakal şeklinde yekpâre kebîr zümrüt. 113 dirhem.

1 Kaidesinin tûlü 0,09 arzı 0,04 ve tahtı keza 0,04 ve her iki başı basıkça dört veçheli ve eşkal-i gayrımuntazamada yekpâre kebîr zümrüt. 189 dirhem.

1 0,20 x 0,11 eb'adında 0,04 tahtında yekpâre kebîr zümrüt. 22,25 dirhem.

1 0,07 tûlünde armudîşşekl altın yatak ve çenberli, çenber üzeri büyücek kıt'ada iki sıra pırlanta taşlarla müzeyyen ortası 0,04.5 tûlünde yine armudîşşekl yekpâre kebîr tek elmas taşlı ve murassa ve kıymettar broş. 22 dirhem.

1	0,04 tûlünde ortası delikli ustüvânîşşekl zümrüt. 14 dirhem.
1	0,06 x 0,13.5 eb'adında beyzîşşekl delikliksiz yekpâre zümrüt. 15 dirhem.
1	Kutr-ı tûlânisi 0,14 beyzîşşekl delikli zümrüt. 15 dirhem.
1	0,02.5 tûlünde üstüvânevîşşekl ortası delikli zümrüt. 12 dirhem.
1	0,04 x 0,2.5 eb'adında basıkça kebîr kıt'ada açık renk yakut. 12,5 dirhem.
1	Kutr-ı âzamîsi 0,05.5 beyzîşşekl yekpâre ve deliksiz zümrüt. 22 dirhem.
1	0,4.5 tûlünde armudîşşekl ortası delikli zümrüt. 12 dirhem.
1	0,04.5 x 0,03.5 eb'adında ortası delikli beyzîşşekl zümrüt. 15 dirhem.
1	0,03 tûlünde ortası delikli beyzîşşekl zümrüt. 12 dirhem.
1	0,04 terbî'inde deliksiz zümrüt. 9,5 dirhem.
1	0,03 kutrunda beyzîşşekl deliksiz zümrüt. 5 dirhem.
1	0,04 tûlünde 0,02.5 kutrunda üstüvânevîşşekl ortası delik iğneli ve dip tarafı ufak kıt'a yakutla müzeyyen yekpâre iğneli zümrüt. 15,5 dirhem.
1 çift	0,04 tûlünde armudîşşekl ortasından delikli üst kısmında altın mine üzerinde vasat kıt'ada murabbaüşşekl tek elmaslı ve altın halkalı zümrüt küpe. 18,5 her ikisi.
1 çift	0,04 tûlünde ortalarından delikli ve armudîşşekl ve yukarı taraflarında altın yuva içinde tek elmas taşlı ve altın halkalı zümrüt küpe. 17,5 dirhem her ikisi.
1	0,03 tûlünde ve armudîşşekl ortası delikli zümrüt. 8,5 dirhem.
1	0,02 kutrunda ve biraz basıkça müdevver delikli zümrüt. 4,5 dirhem.
1 çift	Yedişer zümrüt habbeli ortalarında vasat kıt'ada birer adet elmasla tarafeyni ufak kıt'alarda elmas taşlarla müzeyyen altın halkalı murassa' küpe. 12 dirhem her ikisi.
1 çift	0,02 tûllerinde armudîşşekl ve üst kısımları altın üzerine vasat kıt'ada üçer adet pırlanta taşlarla

müzeyyen altın çengelli zümrüt küpe. 4,5 dirhem her ikisi.

1 çift 0,02 tûlünde armudîşşekl altın çenberli zümrüt küpe. 3 dirhem her ikisi.

1 Zümrüt kemer tokası. Atîk numarası 374.

1 çift 0,01.5 x 0,01 eb'adında altın halkalı ve üst kısmı birer adet ufak elmas taşlı zümrüt küpe. 2 dirhem her ikisi.

1 0,02 tûlünde tek zümrüt taşlı ve taş bâlâsı gül şekilli muhtelif roze elmasla müzeyyen ve murassa bir adet küpe. 3 dirhem.

1 çift Altın halkalı ufak çilek şeklinde zümrüt küpe. 2 dirhem her ikisi.

1 çift 0,01.5 tûllerinde armudîşşekl delikli halkasız zümrüt küpe. 2,5 dirhem her ikisi.

1 0,02.5 x 0,01.5 eb'adında armudîşşekl ortası delikli zümrüt. 2,5 dirhem.

1 0,03 x 0,02 eb'adında yekpâre ve deliksiz gök yakut. Traşlıdır. 4 dirhem.

1 0,01.5 terbî'inde altın halkalı tek taşlı lacivert renkli elmas yüzük. 2.5 dirhem.

1 Altın üzerine mine işlemeli halka ve mahfazalı ve 0,2.5 kutrunda bir adet kebîr taşlı Felemenk elmaslı yüzük. 9 dirhem.

1 0,04 x 0,02 eb'adında tepesi altın halkalı bir adet kebîrce yakut habbe. 15 dirhem hey'et-i umumiyesi.

1 Üzeri bir sıra pırlantalarla müzeyyen altın halka ve çerçeveli büyücek kıt'a külah şekilli bir adet yakut yüzük. 3 dirhem.

1 0,02 kutrunda altın halkalı tek taşlı bir adet lâl yüzük. 3 dirhem.

1 Altın halka ve yuvalı büyücek kıt'a ve külah şeklinde bir adet gök yakut yüzük. 3 dirhem.

1 0,02.5 kutrunda altın halkalı tek taşlı kebîr kıt'a bir adet yakut yüzük. 7 dirhem.

1 İkisi büyücek olmak üzere sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen müşebbek altın halka ve yuvalı 0,02 kutrunda beyzîşşekl yakut nev'inden topaz tabir olunan murassa yüzük. 2 dirhem.

1 0,01.5 x 0,02 eb'adında altın halkalı lacivert tek taşlı elmas yüzük. 2 dirhem.

1	0,02 x 0,01.5 eb'adında altın halkalı tek taşlı lâl yüzük. 4 dirhem.
1 çift	0,02.5 tûllerinde arkaları altın üzerine siyah mineli yataklar derununda ve halka ortalarında birer adet vasat kıt'ada yakut taşlı ve altın çiçekli kebîr elmas küpe. 11 dirhem.
1	Altın çerçeveli ve halkalı 0,02 kutrunda beyzîşşekl yekpâre yakut taşlı yüzük (Sultan Aziz'in hîn-i vefâtında parmağından alınmıştır).
1	Baş tarafı 0,03 kutrunda pırlanta elmaslarla müzeyyen şuâ şekilli ve şuâ ortası 0,02.5 x 0,02 eb'adında yekpâre tek pırlanta taşlı ve altın armalı ve hümâyunlu murassa sorguç (Sultan Mecid'indir). 56 dirhem.
1	**0,16 tûlünde ve 0,07 kutrunda müseddesüşşekl üzeri elmaslarla ziynetli altın çenber ve rabtiyeli ve üst kısmı muhtelif kıt'a elmaslarla müzeyyen altın kubbeli ve ortası yakutlarla müzeyyen sürgülü, altın zincirli ve alt kısım tepeliği serâpâ elmaslarla müzeyyen müşebbek nakışlı ve 0,22 tûllerinde otuz sekiz dizi tartı inci püsküllü kebîr kıt'a zümrütlü murassa askı. Hey'et-i umumiyesi 388 dirhemdir. (Siyah meşin kaplı bir mahfaza derunundadır).**
1	**0,07 x 0,06 eb'adında müşebbek altın üzerine sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen bir adet murassa Abdülâziz tuğrası (müstatîlüşşekl kırmızı kâğıt kaplı mahfazadadır).**
1	0,32 tûlünde ve 0,07 arzında ortası kabartma nakışlı biri müstakil ve ikisi bâdemî şekilde vasat kıt'a üç zümrütlü ve tarafeyni biri 0,045 irtifâında ve 0,05 kutrunda ve diğeri 0,05 irtifâında ve 0,035 kutrunda üstüvânevîşşekl iki adet kebîr zümrütlü ortası 0,50 ve tarafeyni 0,25 tûllerinde.
3	**Örme kalın ve yuvarlak altın zincirli nâlin şeklinde altından mâmul kebîr zümrütlü askı. 538 dirhemdir (kırmızı meşin kaplı müstatîlüşşekl bir mahfaza derunundadır).**
1	**Hey'et-i umumiyesi 0,55 tûlünde baş tarafı 0,04 tûlünde armudîşşekl yekpâre zümrütlü ve alt tarafı 0,08 x 0,09 eb'adında altından**

mâmul çanta şeklinde tarafeyni Hamid-i evvel nâmıyla kabartma ebyât muharrer ve her tarafı dâiren mâdâr vasat kıt'a elmaslarla dal ve yapraklı ve alt köşeleri 0,02 tûllerinde armudîşşekl yekpâre iki adet inci habbeli ve alt tarafına muallâk ve merbût 0,06 kutrunda ve 0,02 tahtında müseddesüşşekl altın çenberli yekpâre zümrütlü ve tarafeyni aynı şekil ve cesâmette dört adet inci habbeli ve alt tarafı 0,03 kutrunda beyzîşşeklde ve üzeri elmaslarla müzeyyen altın tepelikli 0,04 kutrunda beyzîşşekl yekpâre zümrütlü ve bunun altında zümrüte merbut etrâf ve kenarı roze elmaslarla ziynetli altın tepelikle muallâk biri büyücek ve diğerleri aynı şekil ve cesâmette sekiz adet inci habbeli ve mezkûr tepeliğe bir zincirle merbut üzeri müşebbek nakışlı ve serâpâ Felemenk elmaslarla tezyînli Kadirî tâcı şeklinde tepelikli ve 0,25 tûllerinde 17 dizi ufak tartı inci ile kezâ uçları fındık cesâmetinde üçü zümrüt, üçü de zümrüt taklidi cam habbeli ve 45 adedi ufak fındık şekil ve cesâmetlerinde ve araları ikişer incili altı dizi inci püsküllü ve yaldızlı gümüş zincirli murassa askı. Hey'et-i umumiyesi 330 dirhemdir. (Kırmızı meşin kaplı bir mahfaza derunundadır).

1 **0,14 kutrunda ve deve kuşu yumurtası şeklinde üzeri sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen üç adet Mahmud-ı sânî tuğrasını hâvî, lacivert mine işleme armudî paftalı ve diğer tarafları leylâkî renk mine üzerine serâpâ muhtelif kıt'a elmaslarla dal çiçek nakışlı ve başları elmaslarla müzeyyen büyücek güllü ve etrafları fiyonk kordonlu ve üst kısmı ufak armut şeklinde müşebbek nakışlı ve aynı vasıfta elmaslarla ziynetli ve 0,40 tûllerinde üç adet altın zincirli ve üçü çiçekli ve alt tarafı 0,22 tûlünde kırk beş dizi tartı inci püsküllü murassa askı. Hey'et-i umumiyesi 274 dirhem. (Siyah meşin kaplı bir mahfaza derunundadır).**

1 0,08 irtifâında ve 0,05 kutrunda müseddesüşşekl ve tepesi müşebbek nakışlı kubbe şeklinde ve üzeri altın yuvalar derununda elmas ve yakutlarla ziynetli ve kubbe tepesi büyücek kıt'a müseddesüşşekl tıraşlı ve yekpâre Flemenk taşlı ve üç adet altın zincirli ve köşeleri iki sıra elmaslı ve altı adet orta kıt'ada inci ayaklı ve alt taraf ortası müdevver altın pafta ve çengelli ve pafta üzeri *"Sultan Ahmed Han" ve "1025"* tarihi mahkûk zümrüt askı. Hey'et-i umumiyesi 101 dirhemdir. (Siyah meşin kaplı müstatîlüşşekl bir mahfaza derunundadır).

1 0,19 tûlünde ve 0,17 arzında armudîşşekl altın levha üzerine beheri 1,55 kutrlarında ve 0,02 tahtlarında müseddes şekilli ve müşebbek altın nakışlı yuvalar derununda biri düz, ikisi muhaddeb üç adet yekpâre büyük zümrütlü ve etrâfı serâpâ büyücek kıt'a roze elmaslarla ziynetli ve alt kısmı üzeri umûmen elmaslarla müzeyyen yuvarlak altın düğme başlıklı 0,20 tûlünde kırk sekiz dizi tartı inci püsküllü murassa askı. Hey'et-i umumiyesi 354 dirhemdir. (Siyah meşin kaplı murabbaüşşekl bir mahfaza derunundadır).

1 0,33 x 0,07 eb'adında gümüşten mâmul ve camlı bir mahfazaya mevzû' sarı sırma şerit üzerine altın yuvalar derununda sagîr pırlantalarla Kelime-i tevhîd muharrer ve tarafeyni murassa kurdela nakışlı ve birer adet murassa gül şekilli ve altın zincirli murassa levha. Hey'et-i umumiyesi 206 dirhemdir (müstatîlüşşekl bir mahfaza derunundadır).

1 Hücre-i mu'attara-i risâlet-penâhîde ve muvâcehe-i celîlede harîm-i şerîfe muttasıl Kevkeb-i Dürrî denmekle maruf kebîr dört kıt'a elmaslı paftalardan birincisi: 0,07 x 0,08 eb'adında üst tarafı *"Şefaat yâ Resulallah Şefaat. Sultan Ahmed bin Mehmed Han"* yazılı ve mihraplı altın levha

vasatında kabartma altın yuva derununa mevzû 0,04 x 0,035 eb'adında murabbaüşşekl Kevkeb-i Dürrî nâmıyla mevsum yekpâre elmaslı taşlar. Pafta hey'et-i umumiyesi 101 dirhemdir (0,36 x 0,31 eb'adında siyah meşin kaplı bir mahfaza derunundadır).

1 İkincisi: 0,17 kutrunda dâire şekilli üst tarafı *"Destûr yâ Resulallah ve şefâ'ât-i uzmâ senden yâ Resulallah"*, alt tarafı *"Sultan Ahmed Han ibni Mehmed Han, 1022"* tarihi muharrer bir adet müdevver altın levha vasatında ve 0,07 kutrunda ve etrâfı serâpâ vasat kıt'a elmaslarla müzeyyen kubbe şeklinde ve kubbe tepesi 0,03 x 0,035 eb'adında yekpâre elmaslı Şebçerağ. Zahrında Ahmed-i evvel hattıyla *"Şefaat Ya Resulallah, Ahmed kulun"* yazılıdır. Hey'et-i umumiyesi 520 dirhemdir.

1 Üçüncüsü: 0,14 kutrunda madalyon şeklinde yaldızlı gümüş bir levhaya merbut mine işleme ve müşebbek nakışlı bir levha üzerinde ortası 0,03 x 0,025 eb'adında bâdemîşekl tıraşlı yekpâre elmaslı ve elmas etrafı ufak nohud cesâmetinde on dört adet yakutlu ve yakutlar etrafı aynı cesamette on dört adet elmas taşlı ve dış tarafı dâiren mâdâr ufak fındık cesâmetlerinde on iki adet elmasla ziynetli ve elmas araları ufak kıt'alarda dokuz adet elmas taşlı ve bâlâsı muhtelif kıt'alarda dokuz adet elmasla müzeyyen pafta. Hey'et-i umumiyesi 120 dirhem.

1 Dördüncüsü: 0,13 x 0,11 eb'adında gümüş çenber ve yuvalı somaki taş üzerine merbût 0,09 kutrunda üzeri *"Evda'tü fî hâza'l-makami'ş-şerîf ...ilââhir"* yazılı ve 1036 tarihi muharrer altın levhanın kısm-ı fevkanisinde müstakilüşşekl yuva dahilinde etrafı on dört adet yakutla çevrili 0,02 x 0,15 eb'adında yekpâre elmaslı pafta. Hey'et-i umumiyesi 200 dirhemdir.

1 Üst kısmı 0,46 tûlünde olup alt kısmı 0,14 ve

üst tarafı 0,20 arzında ve büyücek yaprak şeklinde altından mâmul ve üzeri biri 0,05 diğeri 0,04 ve üçü de 0,03 kutrlarında armudî, beyzî ve dairevî şekillerde beş adet büyük kıt'a lâl Bedahşan taşlarıyla 0,02 tûllerinde muhtelif şekillerde altı adet zümrütlü ve üst kısım taşlar arası iki adet pırlantalı ve alt kısmı tek firuze ve zebercedli ve her tarafı muhtelif kıt'alarda serâpâ yakutlarla ziynetli ve alt tarafı dokuz adet zümrütlü ve kenarları 0,02 tûllerinde ve armudî şekillerde ikisi zümrüt ve on ikisi lâl Bedahşan habbeli ve alt kısmı 0,31 tûlünde baş tarafı yedi adet roze elmasla 0,02 kutrunda müdevver yekpâre ve tıraşlı bir adet zümrüt rabtiyeli kuyruk tarafı ise gümüş üzerine serâpâ vasat kıt'a yakutlarla müzeyyen ve ortası bir sıra zümrüt bilezikli ve aşağısı büyücek kıt'a zebercedlerle serâpâ ziynetli ve araları da ufak firuzelerle tezyînâtlı ve üzerleri zebercedlerle müzeyyen dokuz adet gümüş saçaklı ve gümüş zincirli murassa askı. Hey'et-i umumiyesi 1100 dirhemdir. Kuyruk tepesinden üç yakutlu bir pafta noksandır (kırmızı meşin kaplı bir mahfaza derunundadır).

2 Ortaları bir adet ufak elmasla müzeyyen ve etrafı sagîr kıt'a elmaslarla ziynetli yıldızlar şekillerinde murassa göğsü iğnesi. Her üçü bir dirhemdir.

1 0,05 kutrunda üzeri serâpâ sagîr kıt'a elmaslarla mestur ve müzeyyen yekdiğeri üzerine mülâhık çift yıldızlı murassa iğne. 7 dirhemdir.

1 0,08 tûlünde ve 0,06 arzında çiçekler üzeriyle araları on dört adet pırlantalı ve yapraklar üzeri serâpâ sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen ve aynı vasıfda üç salkımlı bir adet murassa dal. 15 dirhemdir.

1 0,018 tûlünde ve 0,12 arzında ortası 0,04 kutrunda altın üzerine kırmızı mine işleme

ve üzeri *"İsm-i Celâl ve İsm-i Nebî, Ali, Fatıma, Dahîlek yâ Resulallah"* yazılı beyzî paftalı ve üst tarafı nohud cesâmetinde beş adet incili ve bâlâsı 0,02 murabba'ında yekpâre zümrütlü ve etrafı müstatîlüşşekl dördü küçük ve diğerleri vasat kıt'alarda on bir adet zümrütle müzeyyen 0,015 kutrunda bir adet elmaslı ve alt tarafı 0,05 tûlünde armudüşşekl bir adet kebîr inci salkımlı ve her tarafı sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen dal ve yapraklı murassa askı. 49 dirhemdir, sagîr taşlı ufak bir salkım noksandır.

1 0,12 tûlünde ve 0,03 arzında gümüş üzerine serâpâ pırlantalarla müzeyyen ve mastur ve ortası kabartma çiçekli murassa dal. 25 dirhemdir. Yedi adet sagîr taş noksandır.

1 0,06 tûlünde altın üzerine ortası menekşe şeklinde etrafı yapraklı ve çift salkımlı, üzerleri serâpâ roze elmaslarla müzeyyen murassa iğne. 6 dirhemdir.

1 0,12 tûlünde ve 0,05 arzında altın üzerine ortası 0,014 kutrunda bir adet zümrütlü ve etrafı elmaslarla mestur ve müzeyyen kabartma yapraklı murassa broş. 25 dirhemdir.

1 0,16 tûlünde ve 0,05 arzında gümüş üzerine serâpâ muhtelif kıt'a elmaslarla müzeyyen dokuz dallı ve alt tarafı büyücek kıt'a elmaslarla ay ve fiyonk resimleri çelenk şeklinde murassa dal. 34 dirhemdir.

1 0,125 tûlünde altın üzerine ikisi büyükçe ve diğerleri ufak noktalarda üzerleri serâpâ elmaslarla mestur ve müzeyyen murassa dal. 32 dirhemdir. Ufak taşlardan dört tane noksandır.

1 0,05 kutrunda müdevverüşşekl müşebbek nakışlı ve etrafı çizgi savatlı ve sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen altı adet yapraklı ve ortası yedi adet pırlanta ile müzeyyen ve araları sagîr elmaslarla gül şeklinde altından mâmul murassa kemer kaşı. 6 dirhemdir.

1 0,01 kutrunda beyzî şekilde tek elmas taşlı

altın yüzük. 1 dirhem.

1 **0,02 kutrunda ortası tek ve büyücek pırlanta taşlı ve etrafı ufak kıt'a dokuz adet pırlantalı ve tarafeyni iki adet sagîr yakutlu gül şekilli ve gümüş halkalı murassa yüzük. 3 dirhem.**

2 **Beheri 1,50 irtifâlarında ve kaidesi 0,55 kutrunda müdevver tablalı ve tablaların üst kenarları yedişer adet pırlanta güllerle çevrili bir tablaya merbut kabartma yapraklı mukavvî ve toparlak şekilli üçer ayaklı ve toparlaklar tarafeyni pırlantalı güllerle ziynetli ve ayaklar üzere sıravârî elmaslarla müzeyyen ve çevrili ve ayaklar ortası uzun boğazlı sürahi şeklinde geçen sütunlu ve sütun tarafeyni biri kabartma Abdülmecid, diğer ebyatla 1273 tarihi muharrer ve etrafı dal ve çiçek şekillerinde pırlantalarla çerçeveli ikişer paftalı ve yukarısı pırlantalarla müzeyyen burma bilezikli ve sütun başlığı 0,28 kutrlarında kabartma yapraklı ve üzeri dâiren mâdâr pırlantalarla ziynetli ve elmaslarla bilezikli ve yuvarlaklar üzeri pırlantalarla müzeyyen ortaları gül ve etrafları yapraklı altışar adet murassa gül paftalı ve yuvalar ağızlıkları kabartma yapraklı ve 0,40 kutrlarında birer adet ihtiyat olmak üzere ikişer adet ağızlık tablalı ve birer musluklu beheri yedişer parçadan ibaret ve herbirerleri 6280 adet muhtelif kıt'alarda pırlanta elmaslarla müzeyyen ve umumen altından mâmul iki adet murassa mihrab şamdanı. Birinden iki diğerinden üç taş noksandır.**

48022 numaralı şamdanın hey'et-i mecmuası otuz yedi kıyye altmış beş dirhemdir.

48023 " " " " "

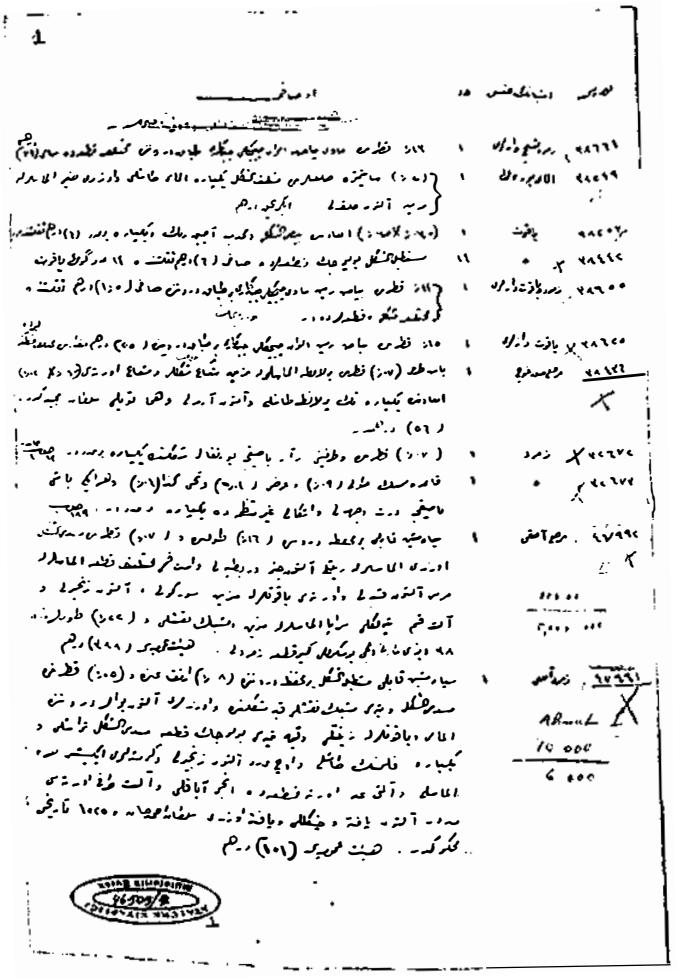
Yalnız seksen altı kalemdir.

Üç adet ıhlamur sandık.

1 sandık pamuk sarfedilmiştir.

HAZİNENİN 1927'DE ANKARA'YA NAKLİNDEN SONRA ÇIKARTILAN LİSTE

(28 Şubat 1927)

(İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki Tahsin Öz evrakı arasında, Bel. Mtf. 46505).

Medine Emânetleri bu listede de siyalı dizilmiştir.

Adet		Evsafı
1	Zümrüt tesbih	0,13 kutrunda mavi beyaz elvan çiçekli taneleri çinkârî tabak derununda muhtelif kıt'ada sâfî 76 dirhem.
1	Elmas yüzük	0,02 santimetre zıl'larında müsellesüşşekl yekpâre elmas taşlı ve üzeri sagîr elmaslarla müzeyyen altın halkalı iki buçuk dirhem.
1	Yakut	0,03.5 x 0,02.5 eb'adında beyzîşşekl ve muhaddep, açık renk ve yekpâre bir adet. 6 dirhem sıkletindedir.
14	Yakut	Müstatîlüşşekl büyücek kıt'alarda sâfî 6 dirhem sıkletinde 14 adet gök yakut.
1	Zümrüt ve	0,14 kutrunda beyaz zemin mavi çiçekli çinkârî bir tabak derununda sâfî 1,05 yakut taneleri dirhem sıkletinde muhtelif şekil ve kıt'alardadır. Tartılmamıştır.
1	Yakut taneleri	0,15 kutrunda beyaz zemin elvan çiçekli çinkârî bir tabak derununda 205 dirhem miktarında muhtelif kıt'alarda.
1	Murassa	Baş tarafı 0,07 kutrunda pırlanta elmaslarla müzeyyen şuâ şekiller ve şuâ ortası sorguç 0,02.5 x 0,02 eb'adında yekpâre tek pırlanta taşlı ve altın armalı ve hüma tüylü. Sultan Mecid'indir, 56 dirhemdir.
1	Zümrüt	0,7 kutrunda ve tarafeyni biraz basıkça portakal şeklinde yekpâre bir adettir. 1,13 dirhem. Camdır (?).
1	Zümrüt	Kaidesinin tûlü 0,09 ve arzı 0,04 ve tahtı kezâ 0,04 ve her iki başı basıkça dört veçheli ve eşkâl-i gayrımuntazamada. Yekpâre bir adettir. 189 dirhem.
1	**Murassa askı**	**Siyah meşin kaplı bir mahfaza derununda 0,16 tûlünde ve 0,07 kutrunda müseddesüşşekl üzeri elmaslarla ziynetli altın çenber ve**

		raptiyeli ve üst kısmı muhtelif kıt'a elmaslarla müzeyyen altın kubbeli ve ortası yakutlarla müzeyyen sürgülü, altın zincirli ve alt kısım tepelikli serâpâ elmaslarla müzeyyen ve müşebbek nakışlı ve 0,22 tûllerinde 38 dizi tartı inci püsküllü kebîr kıt'a zümrütlü. Hey'et-i umumîyesi 388 dirhem.
1	**Zümrüt askı**	**Siyah meşin kaplı müstatîlüşşekl bir mahfaza derununda 0,08 irtifâında ve 0,05 kutrunda müseddesüşşekl ve tepesi müşebbek nakışlı kubbe şeklinde ve üzerleri altın yuvalar derununda elmas ve yakutlarla ziynetli ve kubbe tepesi bölücek(?) kıt'a müseddesüşşekl tıraşlı ve yekpâre Felemenk taşlı ve üç adet altın zincirli ve köşeleri ikişer sıra elmaslı ve altı adet orta kıt'ada inci ayaklı ve alt tarafı ortası müdevver altın pafta ve çengelli ve pafta üzeri *"Sultan Ahmed Han"* ve "1025" tarihi mahkûktur. Hey'et-i umumîyesi 101 dirhem.**
1	**Kebîr**	**Kırmızı meşin kaplı müstatîlüşşekl bir mahfaza derununda 0,32 tûlünde zümrütlü askı ve 0,07 arzında ve ortası kabartma nakışlı biri müstatîl ve ikisi bademî şekilde vasat kıt'a üç zümrütlü ve tarafeyni biri 0,04 irtifâında ve 0,05 kutrunda ve diğeri 0,05 irtifâında ve 0,03 kutrunda üstüvânevîşşekl iki adet kebîr zümrütlü ortası 0,50 ve tarafeyni 0,25 tûllerinde üç adet örme kalın ve yuvarlak altın zincirli nâlin şeklinde altından mâmul. Bir adet, 538 dirhem.**
1	**Murassa levha**	**Müstatîlüşşekl bir mahfaza derununda 0,33 x 0,07 eb'adında**

		gümüşten mâmul ve camları, diğer bir mahfazaya mevzû sarı sırma şerit üzerine altın yuvalar derununda sagîr pırlantalarla Kelime-i tevhîd muharrer ve tarafeyni murassa kurdela nakışlı ve birer adet murassa gül şekilli ve altın zincirli. Bir adet. Hey'et-i umumîye 206 dirhem.
1	Abdülâziz	Müstatîlüşşekl kırmızı kâğıt kaplı bir mahfaza derununda 0,07 x 0,06 tuğrası eb'adında müşebbek altın üzerine sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen. Bir adet.
1	Murassa askı	Siyah meşin kaplı murabbâüşşekl bir mahfaza derununda 0,19 tûlünde ve 0,02 sihanlarında müseddes şekilli ve müşebbek altın nakışlı yuvalar derununda biri düz ikisi muhaddeb üç adet yekpâre büyük zümrütlü ve etrafı serâpâ büyücek kıt'a roze elmaslarıyla ziynetli ve alt kısmı üzeri umumen elmaslarla müzeyyen yuvarlak altın düğme başlıklı 0,20 tûlünde 48 dizi tartı inci püsküllü. Bir adet. Hey'et-i umumiyesi 354 dirhemdir.
1	Pafta	0,36 x 0,31 eb'adında siyah meşin kaplı bir mahfaza derununda hücre-i mu'attara-i risalet-penâhide ve muvâcehe-i celîlede harîm-i şerîfe muttasıl Kevkeb-i Dürrî denmekle maruf kebîr dört kıt'a elmaslı paftalardan birincisi 0,07 x 0,08 eb'adında üst tarafı *"Şefaat yâ Resulallah Şefaat. Sultan Ahmed bin Mehmed Han"* yazılı ve mihraplı altın levha, vasatında kabartma altın yuva derununa mevzû 0,04 x 0,35 eb'adında urabbâüşşekl Kevkeb-i Dürrî namıyla mevsum yekpâre elmas taşlıdır. Hey'et-i umumîyesi

		101 dirhemdir.
1	**Pafta**	**Üçüncüsü: 0,14 kutrunda madalyon şeklinde yaldızlı gümüş bir levhaya merbut mine işleme ve müşebbek nakışlı bir levha üzerinde ortası 0,03 x 0,25 eb'adında bademî şekil tıraşlı yekpâre elmaslar ve elmas etrafı ufak nohut cesametinde 14 adet yakutlar ve yakutlar etrafı aynı cesamette 14 adet elmas taşlar ve dış tarafı dâiren mâdâr ufak fındık cesâmetlerinde 12 adet elmasla ziynetli ve elmas araları ufak kıt'alarda 9 adet elmas taşlı ve bâlâsı muhtelif kıt'alarda 9 adet elmasla müzeyyen pafta. Hey'et-i umumîyesi 120 dirhem.**
1	**Pafta**	**Dördüncüsü: 0,13 x 0,11 eb'adında gümüş çenber ve yuvalı somaki taş üzerine merbut 0,09 kutrunda üzeri *"Evda'tü fî hâza'l-makami'ş-şerîf ...ilââhir"* yazılı ve 1036 tarihi muharrer altın levhanın kısm-ı fevkanisinde müstatîlüşşekl yuva dahilinde etrafı 14 adet yakutla çevrili 0,02 x 0,15 eb'adında yekpâre elmaslı. Hey'et-i umumîyesi 200 dirhem.****
1	**Şebçerağ**	**İkincisi: 0,17 kutrunda daire şeklinde üst tarafı *"Destûr yâ Resulallah ve şefaati uzmâ senden yâ Resulallah"* alt tarafı *"Sultan Ahmed Han ibni Mehmed Han 1022"* tarihi muharrer bir adet müdevver altın levha vasatında ve 0,07 kutrunda ve etrafı serâpâ vasat kıt'a elmaslarla müzeyyen kubbe şeklinde ve kubbe tepesi 0,03 x 0,30 eb'adında yekpâre elmaslı Şebçerağ.**

** Bazı mücevherler hakkında sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle bazısı eski ve bazısı yeni harflerle eski sahiplerinin isimleri yazılmış. Burada *Silâhdar Mustafa Paşa* yazıyor.

		Zahrında Ahmed-i evvel hattıyla *"Şefaat yâ Resulallah. Ahmed kulun"* yazılıdır. Hey'et-i umumîyesi 520 dirhemdir.
1	**Murassa askı**	**Aynı vasıfta bir mahfaza derununda 0,14 kutrunda ve Devekuşu yumurtası şeklinde üzeri sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen üç adet Mahmud-ı sânî tuğrasını hâvî, lâcivert mine işlemeli armudî paftalı ve diğer tarafları leylakî renk mine üzerine serâpâ muhtelif kıt'a elmaslarla dal ve çiçek nakışlı ve başları elmaslarla müzeyyen büyücek güllü ve etrafı elmaslarla fiyonk kordonlu ve üst kısmı ufak armut şeklinde müşebbek nakışlı ve aynı vasıfta elmaslarla ziynetli 0,40 tûllerinde üç adet altın zincirli ve üçü çiçekli ve alt tarafı 0,22 tûlünde 45 dizi tarafı inci püsküllü. Hey'et-i umumîyesi 274 dirhemdir.††**
1	**Murassa askı**	**Kırmızı meşin kaplı müstatîlüşşekl bir mahfaza derununda üst kısmı 0,46 tûlünde olup alt kısmı 0,14 ve üst tarafı 0,20 arzında ve büyücek yaprak şeklinde altından mâmul ve üzeri biri 0,05, diğeri 0,04 ve üçü de 0,03 kurtunda armudî, beyaz ve dairevî şekillerde beş adet büyük kıt'a lâl Bedahşan taşlarıyla 0,02> tûllerinde muhtelif şekillerde altı adet zümrütlü ve üst kısım taşlar arası iki adet pırlantalı ve alt kısmın firuze ve zebercedli ve her tarafı muhtelif kıt'alarda serâpâ yakutlarla ziynetli ve alt tarafı dokuz adet zümrütlü ve kenarları 0,02 tûllerinde**

†† Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Mahmud II* yazılmış.

ve armudî şekillerde ikisi zümrüt ve on ikisi lâl Bedahşan habbeli ve alt kısmı 0,31 tûlünde baş tarafı yedi adet roze elmasla 0,02 kutrunda müdevver yekpâre ve tıraşlı ve bir adet zümrüt rabıtalı kuyruk tarafı ise gümüş üzerine serâpâ vasat kıt'a yakutlarla müzeyyen ve ortası bir sıra zümrüt bilezikli ve aşağısı büyücek kıt'a zebercedlerle serâpâ ziynetli ve araları da ufak firuzelerle tezyinatlı ve üzerleri zebercedlerle müzeyyen dokuz adet gümüş saçaklı ve gümüş zincirlidir. Hey'et-i umumîyesi 1100 dirhemdir. Kuyruk tepesinden üç yakutlu bir pafta noksandır.

1 Murassa askı Kırmızı meşin kaplı bir mahfaza derununda hey'et-i umumîyesi 0,55 tûlünde ve baş tarafı 0,04 tûlünde armudîşşekl yekpâre zümrütlü ve alt tarafı 0,08 x 0,09 eb'adında altından mâmul çanta şeklinde tarafeyni Hamid-i evvel nâmıyla kabartma ebyat muharrer ve her tarafı dâiren mâdâr vasat kıt'a elmaslarla dal ve yapraklı ve alt köşeleri 0,02 tûllerinde armudîşşekl yekpâre iki adet inci habbeli ve alt tarafına mu'lâk ve merbut 0,06 kutrunda ve 0,02 tahtında altın çenberli, yekpâre zümrütlü ve tarafeyni aynı şekil ve cesamette dört adet incir habbeli ve alt tarafı 0,03 kutrunda beyzîşşeklde ve üzeri elmaslarla müzeyyen altın tepelikli 0,04 kutrunda beyzîşşekl yekpâre zümrütlü ve bunun altında zümrüde merbut etrafı ve kenarı roze elmaslarla ziynetli altın tepeliğe mu'lâk biri büyücek ve diğeri aynı şekil ve cesamette sekiz adet inci

		habbeli ve mezkûr tepeliğe bir zincir ile merbut üzeri müşebbek nakışlı ve serâpâ Felemenk elmaslarl ziynetli Kadirî tâcı şeklinde tepelikli ve 1,25 tûllerinde 17 dizi ufak tartı inci ile kezâ uçları fındık cesâmetinde üçü zümrüt, üçü de zümrüt taklidi cam habbeli ve 45 adet ufak fındık şekil ve cesametlerinde ve araları ikişer incili altı dizi inci püsküllü ve yaldızlı gümüş zincirlidir. Hey'et-i umumîyesi 330 dirhem.‡‡
1	Yakut	0,04 x 0,13.5 eb'adında yassıca kebîr kıt'ada açık renk. Bir adettir. 12,5 dirhem.
1	Zümrüt	0,04.5 tûlünde armudîşşekl ortası delikli. 12 dirhem sıkletindedir.
1	Zümrüt	0,03 kutrunda beyzîşşekl bir adet deliksizdir. 5 dirhem.
1	Zümrüt	0,04 terbî'inde bir adet deliksizdir. 9,5 dirhem.
1	Zümrüt	0,06 x 0,035 eb'adında beyzîşşekl deliksiz yekpâre bir adettir. 15 dirhem. Camdır. (?)
1	Zümrüt	Kutr-ı tûlânisi 0,04 beyzîşşekl delikli bir adettir. 15 dirhem.
1	Zümrüt	0,04 tûlünde ortası delikli üstüvânevi bir adettir. 14 dirhem.
1	Zümrüt	0,03 tûlünde ortası delikli beyzîşşekl bir adettir. 12 dirhem.
1	Zümrüt	0,2.5 tûlünde üstüvânevîşşekl ortası delikli bir adettir. 12 dirhem.
1	Zümrüt	0,4.5 x 0,03.5 eb'adında ortası delikli beyzîşşekl bir adettir. 15 dirhem.
1	Zümrüt	Kutr-ı âzamîsi 0,05.5 beyzîşşekl yekpâre ve deliksiz bir adettir. 22 dirhem.

‡‡ Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Hamid I* yazılmış.

1	İğneli zümrüt	0,04 tûlünde ve 0,02.5 kutrunda üstüvânevîşekl ortası delik ve iğneli ve dip tarafı ufak kıt'a yakut taşlarla müzeyyen yekpâre bir adettir. 15,5 dirhem.
1	Yakut taşlı yüzük	Altın çerçeveli ve halkalı 0,02 kutrunda beyzîşşekl yekpâre yakut taşlıdır. Sultan Aziz'in hîn-i vefatında parmağından alınmıştır.
1 çift	Zümrüt küpe	Altın halkalı ufak çelik (?) şeklinde bir çifttir. 2 dirhem her ikisi.
1 çift	Zümrüt küpe	0,04 tûllerinde armudîşşekl ortasından delikli üst kısmında altın mine üzerinde vasat kıt'ada murabbâüşşekl bir adet tek elmas taşlı ve altın halkalı, bir çifttir. 18,5 dirhem.
1 çift	Zümrüt küpe	0,01.5 tûllerinde armudîşşekl delikli ve halkasız bir çifttir. 2,5 dirhem her ikisi.
1	Murassa yüzük	İkisi büyücek olmak üzere sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen, müşebbek altın halka ve yuvalı 0,02 kutrunda beyzîşşekl yakut nev'inden topaz tabir olunan bir adet. İki dirhemdir.
1 çift	Zümrüt küpe	0,02 tûllerinde armudîşşekl ve üst kısımları altın üzerine vasat kıt'ada üçer adet pırlanta elmas taşlarla müzeyyen altın çengelli bir çifttir. Her ikisi 4,5 dirhemdir.
1	Felemenk	Altın üzerine mine işlemeli halka ve mahfazalı iki buçuk kutrunda bir adet kebîr elmaslı yüzük taşlı. Bir adettir. 9 dirhem.
1 çift	Zümrüt küpe	0,04 tûllerinde ortalarından delikli ve armudîşşekl ve yukarı taraflarında altın yuva içerisinde birer adet tek elmas taşlı ve altın halkalı bir çifttir. 17,5 dirhem.
1	Murassa küpe	0,02 tûlünde tek zümrüt taşlı ve taş bâlâsı gül şekilli muhtelif kıt'a roze elmaslarla müzeyyen ve murassa. Bir adettir. 3 dirhemdir.

1	Lâl yüzük	0,02 x 0,01.5 eb'adında altın halkalı tek taşlıdır. 4 dirhem.
1	Yakut yüzük	0,02.5 kutrunda altın halkalı tek taşlı kebîr kıt'ada. Bir adettir. 7 dirhem.
1	Lâl yüzük	0,02 kutrunda altın halkalı tek taşlı lâcivert renkli. Bir adettir. 3 dirhem.
1	Gök yakut yüzük	Altın halkalı ve yuvalı ve büyücek kıt'a ve külâh şeklinde. Bir adettir. 3 dirhem.
1	Yakut habbe	0,04 x 0,02 eb'adında tepesi altın halkalı bir adet kebîrcedir. Hey'et-i umumîyesi 15 dirhem.
1	Yakut yüzük	Üzeri bir sıra pırlantalarla müzeyyen altın halka ve çerçeveli büyücek kıt'a külâh şekilli. Bir adettir. 3 dirhem.
1	**Murassa broş**	**0,012 tûlünde ve 0,05 arzında altın üzerine ortası 0,14 kutrunda bir adet zümrütlü ve etrafı elmaslarla mestur ve müzeyyen kabartma yapraklı. Bir adet, 25 dirhem.**
1	**Murassa yüzük**	**0,05 kutrunda ortası tek ve büyücek pırlanta taşlı ve etrafı ufak kıt'a dokuz adet pırlantalı ve tarafeyni iki adet sagîr yakutlu, gül şekilli ve gümüş halkalı murassa yüzük. 3 dirhem.**
1	**Altın yüzük**	**0,01 kutrunda beyzîşşeklde tek elmas taşlı. Bir adet, 1 dirhem.**
1	**Murassa iğne**	**0,06 tûlünde altın üzerine ortası menekşe şeklinde etrafı yapraklı ve çift salkımlı, üzerleri> serâpâ roze elmaslarla müzeyyen. Bir adet, 6 dirhem.[§§]**
1	**Murassa dal**	**0,125 tûlünde altın üzerine ikisi büyücek ve diğerleri ufak kıt'alarda üzerleri serâpâ elmaslarla mestur ve müzeyyen. Bir adet, 32 dirhem. Ufak**

§§ Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Murad Mirza* yazılmış.

		taşlardan 4 tane noksandır.¶¶
1	**Çelenk**	**0,16 tûlünde ve 0,05 arzında gümüş üzerine serâpâ muhtelif kıt'a şeklinde elmaslarla müzeyyen dokuz dallı ve alt tarafı büyücek kıt'a elmaslarla ay murassa dal ve fiyonk resimli bir adet. 34 dirhem.*****
1	**Murassa dal**	**0,08 tûlünde ve 0,06 arzında çiçekler üzeriyle araları 14 adet pırlantalı ve yapraklar üzeri serâpâ sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen ve aynı vasıfta üç salkımlı. Bir adet, 15 dirhem.**†††
1	**Murassa göğüs**	**Üzerleri birer adet ufak elmasla müzeyyen ve etrafı sagîr kıt'a elmaslarla iğnesi tezyinli yıldız şekillerinde 1dirhem.**
1	**"**	**" " "**
1	**"**	**" " "**
1	**Murassa dal**	**0,12 tûlünde ve 0,7 arzında gümüş üzerine serâpâ pırlantalarla müzeyyen ve mestur ve ortası kabartma çiçeklidir. Bir adet, 25 dirhem.**
1	**Murassa askı**	**0,18 tûlünde ve 0,12 arzında ortası 0,04 kutrunda altın üzerine kırmızı mine işleme ve üzeri *"İsm-i Celâl ve İsm-i Nebî, Ali, Fatıma. Dahîlek yâ Resulallah"* yazılı beyaz paftalı ve üst tarafı nohud cesâmetinde beş adet incili ve bâlâsı 0,02 murabbâ'ında yekpâre zümrütlü ve etrafı müstatîlüşşekl dördü küçük, diğerleri vasat kıt'alarda 10'ar adet zümrütle müzeyyen ve 0,15 kutrunda bir adet**

¶¶ Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Hoşyar Kadın* yazılmış.

*** Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Nevres H[anım]* yazılmış.

††† Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve yeni harflerle *Zîba H[anım]* yazılmış.

		elmaslı ve alt tarafı 0,05 tûlünde armudîşşekl bir adet kebîr inci salkımlı ve her tarafı sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen dal ve yapraklıdır. Bir adet, 49 dirhem. Sagîr taşlı ufak bir salkım noksandır.‡‡‡
1	**Murassa**	**0,05 kutrunda müdevverüşşekl müşebbek kemer tokası nakışlı ve etrafı çizgi savatlı ve sagîr kıt'a elmaslarla müzeyyen altı adet yapraklı ve ortası yedi adet pırlanta ile müzeyyen ve araları sagîr elmaslarla gül şeklinde altından mâmul. Bir adet, 6 dirhem.**
1	**Murassa iğne**	**0,05 kutrunda üzeri serâpâ sagîr kıt'a elmaslarla mestur ve müzeyyen yekdiğerleri üzerine mülâsık çift yıldızlıdır. Bir adet, 7 dirhem.§§§**
1	**Murassa**	**Beheri 1,50 irtifâlarında ve kaidesi 0,55 mihrap kutrunda müdevver tablalı ve tablaların şamdanı üst kenarları yedişer adet pırlanta güllerle çevrili ve tablaya merbut kabartma yapraklı mukavves ve toparlak şekilli üç ayaklı ve toparlaklar tarafeyni pırlantalı güllerle ziynetli ve ayaklar üzeri sıra vârî elmaslarla müzeyyen ve çevrili ve ayaklar ortası uzun boğazlı sürahi şeklinde geçme sütunlu ve sütun tarafeyni bir kabartma Abdülmecid, diğeri ebyâtla 1273 tarihi muharrer ve etrafı dal ve çiçek şekillerinde pırlantalarla çerçeveli ikişer paftalı ve yukarısı pırlantalarla müzeyyen burma bilezikli ve sütun başlığı 0,28 kutrlarında kabartma**

‡‡‡ Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve eski harflerle *Âdile [Sultan]* yazılmış.

§§§ Sahifenin sağ tarafına sonradan kurşun kalemle ve eski harflerle *Fatma [Sultan]* yazılmış.

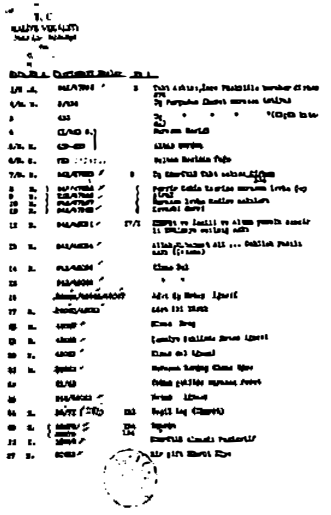
		yapraklı ve üzeri dâiren mâdâr pırlantalarla ziynetli ve elmaslarla bilezikli ve yuvarlaklar üzeri pırlantalarla müzeyyen ortaları gül ve etrafları yapraklı altışar adet murassa gül paftalı ve yuvalar ağırlıkları kabartma yapraklı 1,400 kutrlarında birer adeti ihtiyat olmak üzere ikişer adet ağızlık tablalı ve birer mumluklu beheri yedişer parçadan ibaret ve her birerleri 6280 adet muhtelif kıt'alarda pırlanta elmaslarla müzeyyen ve umumen altından mâmul iki adet murassa mihrap şamdanı. Birinde iki diğerinde üç taş noksandır. 48022 numaralı şamdanın hey'et-i umumîyesi: 37 kıyye 65 dirhem.
1	**Murassa mihrap şamdanı**	" " " "

Etiketsiz bir miktar gök zümrüt numarasız olarak zuhur etmiştir.

28. 2. 1927 tarihli ve Maliye Vekili Mustafa Abdülhâlik, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Mehmed Refik, Vezne-i Umumî Müdürü imzalarıyla.

TOPKAPI SARAYI'NDAN ANKARA'YA GÖTÜRÜLEN MÜCEVHERLER İÇİN YAPILAN "SATILACAKLAR-SATILMAYACAKLAR" TASNİFİ

(15 Kasım 1934)

(İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki Tahsin Öz evrakı arasında, Bel. Mtf. 46508).

Saraylardaki eşyaların satış şartları hakkında Bakanlar Kurulu'nun 24 Ekim 1928'de çıkarttığı kararnameye göre bu eşya arasında tarihî kıymeti olmayanlar satılabilecekti ve satış öncesinde hangi eserin tarihî olup hangisinin olmadığını belirleyen bir envanter çıkartılması gerekiyordu ama bu iş hemen yapılamadı.

Envanter ancak altı sene sonra, 1934 Kasım'ında çıkartıldı; Müzeler Genel Müdürü Aziz Ogan'ın başkanlığındaki beş kişilik bir hey'et 14 Kasım'da Dolmabahçe'den Ankara'ya götürülen hazineyi *saklanmasında gerek olmayıp gümüşleri alınıp porselenleri imha edilebilecekler, tarihî kıymeti olup Merkez Bankası'ndaki kasalara nakledilmeleri gerekenler* ve *Millî Saraylar'a iade edilebilecek ama kullanışa uygun görülmedikleri takdirde satılabilecek olanlar* şeklinde üçe ayırdı.

"Kalacaklar-satılacaklar" şeklindeki tasnif ertesi gün, 15 Kasım 1934'te Gümrük ve Tekel Binası'nın altındaki kasalarda muhafaza edilen Topkapı Sarayı'na ait mücevherat için de yapıldı. Maliye Bakanı Fuat Ağralı, bir bakanlık yetkilisi, Danıştay Başkanı Reşat Mimaroğlu ve İstanbul'dan Ankara'ya giden müzeciler, o sırada Gümrük ve Tekel Bakanlığı binasının bodrumundaki Maliye kasalarında tutulan hazine eşyasını çıkartarak tek tek tesbitini yaptılar, müzede kalması gerekenler ile sadece maddî değer taşıyanları ayırdılar ve mücevherler yeniden kasalara yerleştirildikten sonra bir zabıt hazırlandı.

Aşağıdaki listede bazı sıra numaralarından sonra yazılı olan *M* harfi o eşyanın müzelik olduğunu, harf bulunmayanlar da maddî kıymeti olan ama tarihî değer taşımayan objeleri göstermektedir.

Kasalar 17 sene sonra, 15 Mart 1951'de yeniden açıldığı zaman ya-

pılan sayımda, 1934'te hazırlanmış olan bu listeden istifade edildi. Tespitten sonra Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Danıştay Başkanı Selâhattin Odabaşıoğlu 1934 tarihli zaptın altına *"Bu eşyanın tarihî kıymeti hakkında bizim bir fikrimiz yoktur. Biz sadece açılışta hazır bulunduk ve herşey yine kilitlendi"* meâlinde bir not düşüp imzaladılar.

Aşağıda, 1934'teki sayımdan sonra çıkartılan liste ile tutulan zabıt ve zaptın altına 1951'de yazılan açıklama yeralmaktadır.

1.	M.M.	Taht askısı, ince püskülüyle beraber, dirhem 274.
2.	M.M.	Üç parçadan ibaret murassa imtiyaz.
3.		Üç parçadan ibaret murassa (küçük kıt'ada).
4.		Murassa Mecîdî.
5.	M.M.	Altın kordon.
6.	M.M.	Sultan Mecid'in tuğu.
7.	M.	Üç zümrütlü taht askısı, dirhem 354.
8-9.	M.	Porfir zemin üzerine murassa levha (Şebçerağ).
10.	M.	Murassa levha Medine askıları.
11.	M.	Kevkeb-i dürrî.
12.	M.	Zümrüt ve incili ve altın panolu zincirli Medine'ye asılmış askı.
13.	M.	Allah, Muhammed, Ali... Dahilek yazılı askı (çelenk).
14.	M.	Elmas dal.
15.		Elmas dal.
16.		Adet üç hotoz iğnesi.
17.	M.	Adet iki yüzük.
18.	M.	Elmas broş.
19.	M.	Şemsiye şeklinde hotoz iğnesi.
20.	M.	Elmas dal iğnesi.
21.	M.	Murassa sorguç elmas iğne.
22.		Tohum şeklinde murassa rozet.
23.		Hotoz iğnesi.
24.	M.	Yeşil taş (zümrüt).
25.	M.	Zümrüt.
26.	M.	Zümrüt. Zümrütlü elmaslı pantantif.
27.	M.	Bir çift zümrüt küpe.
28.	M.	Bir çift Necef küpe.
29.	M.	Halkalı taştan askı.
30.	M.	Müsellesî elmas yüzük.
31.	M.	Bir çift armudî zümrüt küpe.
32.	M.	Zümrüt tut küpe bir çift.

33.		Zümrüt yelpaze küpe bir çift.
34.		Armudî zümrüt küpe altı (bir çift).
35.		Armudî zümrüt delikli taş (küpe taşı).
36.		Armudî zümrüt taş (tek).
37.		Fasatalı yuvarlak zümrüt taş.
38.	M.	Bir çift zümrüt küpe.
39.		Bir beyaz penbe taş.
40.		Bir yakut ve altı zümrüt taş.
41.		Altın çerçeve içinde zümrüt taş (madalyon).
42.	M.	Bir çift armudî zümrüt küpe.
43.	M.	Elmaslı tuğra iğne (Abdülâziz).
44.		İçi boş harap bir mahfaza.
45.	M.	Altı köşe mineli ve altın çerçeveli zincirli askı.
46.	M.	Lâilâheillâllah yazılı murassa çerçeve (zincirli).
47.	M.	Altın üzerine mineli beş zümrütlü üç zincirli.
48.	M.	Zümrütlü zincirli elmaslı altın çerçeve içinde askı. Püsküllü incilidir.
49.	M.	Sultan Aziz'in yakut yüzüğü.
50.	M.	Kaşıkçı elması.
51.	M.	Altın üzerine muhtelif taşlı askı.
52.	M.	Gök yakut yüzük.
53.	M.	Gök yakut taş.
54.	M.	Sarı yakuttan yüzük.
55.		Kırmızı yakuttan altın tüzük.
56.		Gök yakuttan altın yüzük.
57.		Penbe elmas altın yüzük.
58.	M.	Mineli montör üzerine elmas yüzük.
59.	M.	Elmas kakmalı halka üzerine penbe yakut.
60.	M.	Yeşil mineli altın yüzük penbe yakut.
61.		Altın yüzük duman renginde taş.
62.		İstanbul Defterdarlığı etiketli bir kutu içinde iki tane yontulmuş pırlanta taş.
63.		Gayri muntazam şekilde kancalı zümrüt.
64.		Yassı armut şeklinde zümrüt.
65.		Yassı zümrüt.
66.		Üstüvânî şekilde zümrüt.
67.		Üstüvânî şekilde zümrüt.
68.		Üstüvânî şekilde zümrüt.
69.		Yassı zümrüt.
70.		Yassı zümrüt.
71.		Yassı zümrüt.
72.		Penbemtrak renkte murabba taş.

73.	M.	Beyzî zümrüt.
74.	M.	Yetmiş dört parçadan mürekkep zümrüt tesbih.
75.		Beyzi büyük kıt'ada zümrüt.
76.		Zümrüt küpe altı (tek).
77.		14 parçadan mürekkep gök yakut.
78.		Hurda zümrüt parçaları.
79.		Etiket üzerinde gök yakut yazılı ise de içinde kırmızı yakut parçaları vardır.
80.		Zümrüt parçaları.
81.		Etiket üzerinde yakut yazılı ise de içinde zümrüt ve saire taşlar da mevcuttur. 74 ilâ 81 numaraya kadar olanlar ir çıkın içindedir.
82-83.	M.	İki sandık içerisinde murassa iki şamdan.

Ankara, 16 Şubat 1934

Hazinede mevcut eşyadan tarihî kıymeti hâiz olanları tetkik ve tefrîki maksadiyle bugün (15 Şubat 1934) saat 10,5'da Şurâ-yı Devlet Reisi Beyefendi hazır olduğu halde Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti binasının altındaki eski Maliye kasa dairesinde mevcut cinsi muhtelif kıymette eşyayı hâvî iki kasa huzurumuzda açılarak içerisinde bulunan kıymetli eşya birer birer tedkik edilerek yukarıda gösterildiği veçhile tesbit edilmiştir.

Bunlardan tarihî kıymeti hâiz olup müzeye ayrılması lâzımgelenlerin bulundukları mahfazalara (müzeye) kelimesini taşıyan kâğıtlar vaz'edilmiş ve yukarıya çıkarılan numaraları hizalarına da (M.) işareti konmuştur. Diğerleri cins ve evsafına göre maddî kıymeti hâiz olup tarihî ve sınaî bir kıymet taşımamaktadır.

İşbu zabıt varakası dört nüsha olarak tanzîm edilmiştir.

Müzeler Dairesi Arkeoloğu — *İstanbul Müzeleri Encümen âzâsından* — *İstanbul Müzeler Umum Müdürü*

Ş. D. Reisi

Maliye V. — *Muamelât-ı Nakdiye Müdürü*

İsimleri yazılı mütehassıs zevat tarafından müzelik olarak ayrılan eşyanın tarihî kıymeti hakkında bizim bir fikrimiz yoktur. Vazifemiz kasaları[n] açılma ve bakılmasında hazır bulunmak ve eşyayı yine muhafaza için kilitlemekten ibarettir.

Maliye Vekili — *Şurâ-yı Devlet Reisi*

15 Mayıs 1951

Topkapı Sarayı'ndaki mücevherlerin satışı konusunda Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgeler

51

ROBERT LİNZELER'İN FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NA TÜRK MÜCEVHERLERİNİN SATIŞI KONUSUNU SUNUŞ YAZISI

(10 Haziran 1927)

168

Robert Linzeler
Expert.

56, rue du Faubourg St. Honoré,

Paris, le 10 Juin 1927.

Monsieur Philippe BERTHELOT
Secrétaire Général
du Ministère des Affaires Etrangères
Quai d'Orsay. PARIS

Monsieur l'Ambassadeur,

J'ai l'honneur de vous envoyer ci-inclus la note que vous avez bien voulu me demander concernant l'affaire des bijoux de la Couronne de Turquie.

Je vous suis très reconnaissant de l'accueil que vous avez bien voulu me faire et je vous prie d'agréer, Monsieur l'Ambassadeur, l'expression de mes sentiments respectueux.

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 168)

Robert Linzeler
Uzman

56, Rue du Faubourg St. Honoré

Paris, 10 Haziran 1927

Bay Philippe Berthelot
Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri
Qui d'Orsay,
PARIS

Sayın Büyükelçi,

Türk Tâcı'nın mücevherleri konusunda benden istediğiniz yazıyı göndermekten şeref duyuyorum.

Beni kabul etme arzunuzdan dolayı müteşekkirim ve en derin hürmetlerimi arzederim Bay Büyükelçi.

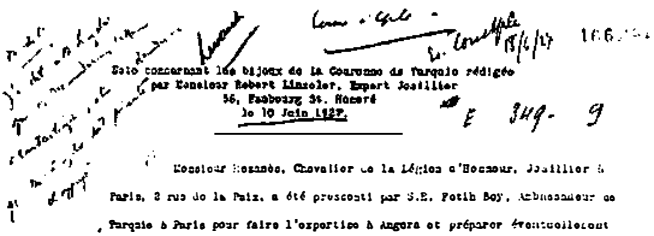
Robert Linzeler

52

ROBERT LİNZELER'İN FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NA TÜRK MÜCEVHERLERİNİN SATIŞI KONUSUNDA GÖNDERDİĞİ BİLGİ NOTU

(10 Haziran 1927)

Belgenin sol üst köşesinde elyazısı ile ve sadece *"Bay Linzeler'ye İstanbul'a gidileceğini (?) ve destek olunacağını (?) söyledim"* ibarelerini okuyabildiğim altı satır vardır.

Note concernant les bijoux de la Couronne de Turquie rédigée par Monsieur Robert Linzeler, Expert Joaillier 56, Faubourg St. Honoré le 10 Juin 1927.

E 349- 9

Monsieur Rozanès, Chevalier de la Légion d'Honneur, Joaillier à Paris, 8 rue de la Paix, a été prescrit par S.E. Fotih Bey, Ambassadeur de Turquie à Paris pour faire l'expertise à Angora et préparer éventuellement à Paris la vente des bijoux provenant de la Couronne Turque.

Monsieur Rozanès qui dirige outre sa Maison rue de la Paix, une Succursale à Paris, une à Madrid et une à St. Sébastien se rend en Turquie pour le séjour d'assez longue durée qu'exige une expertise de cette importance. Il a proposé à l'agrément de l'Ambassadeur de Turquie le choix comme suppléant, sous sa responsabilité, de Monsieur Robert Linzeler, expert joaillier, qui avait été chargé par le Gouvernement turc de la vente des bijoux du Sultan Abd-ul-Hamid en 1911.

Ce choix a été accepté par S.E. Fotih Bey, qui a écrit le Samedi, 4 Juin à son Gouvernement pour lui indiquer dans quelles conditions Monsieur Linzeler accepterait de partir pour Angora et de participer comme expert dans cette affaire.

D'après ce que pense Monsieur Rozanès, il s'agirait d'une vente dont le montant pourrait être supérieur et de beaucoup à celui de la vente des bijoux particuliers du Sultan Abd-al-Hamid.

Une vente de bijoux historiques de cette importance présente pour la France un double avantage.

1° - Elle fait rentrer dans les caisses du Trésor une somme considérable par suite des droits de vente, de timbre, d'impôts sur les dépôts en banque

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 166/167)

Türk Tâcı'nın mücevherleri konusunda Faubourg St. Honoré Sokağı 56 numarada bulunan uzman kuyumcu Bay Robert Linzeler tarafından 10 Haziran 1927'de hazırlanan bilgi notu

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey, Türk Tâcı'na ait mücevherler için Ankara'da bilirkişilik yapması ve varacağı neticeye göre bunların Paris'te satılması için hazırlıklara başlaması konusunda Paris'te Rue de la Paix'de kuyumcu ve Legion d'Honneur sahibi Şövalye Bay Rozanès'e müracaat etmiştir.

Rue de la Paix'deki mağazasının haricinde biri Paris'te, biri Madrid'de ve biri de Saint Sébastien'da bulunan şubeleri ile meşgul olan Bay Rozanès'in böyle önemli bir bilirkişiliğin gerektirdiği uzun müddet boyunca Türkiye'de kalması mümkün değildir. Bu sebeple, Türkiye Büyükelçisi'ne kendisi yerine, sorumluluğu da üstlenerek, 1911'de Türk Hükümeti tarafından Sultan Abdülhamid'in mücevherlerini satmakla görevlendirilmiş olan Bay Robert Linzeler'yi tavsiye etmiştir.

Bu teklif Ekselânsları Fethi Bey tarafından kabul edilmiş ve Bay Linzeler'nin Ankara'ya gidip bilirkişilik yapma şartlarını 4 Haziran Cumartesi günü hükümetine yazmıştır.

Bay Rozanès'e göre, burada Abdülhamid'in şahsî mücevherlerinin satışına kıyasla çok daha yüksek bir tutar sözkonusudur.

Böyle tarihî mücevherlerin satışı, Fransa'ya iki bakımdan fayda sağlayacaktır:

1. Satıştan elde edilecek gelirin, damga resimlerinin, bankalara yatırılacak meblâğın vergilerinin vesairenin yanısıra sermaye hareketleri ve yabancı müşterilerin kalacakları otellere ödeyecekleri konaklama vergileri de Hazine'ye önemli bir meblâğ getirecektir.

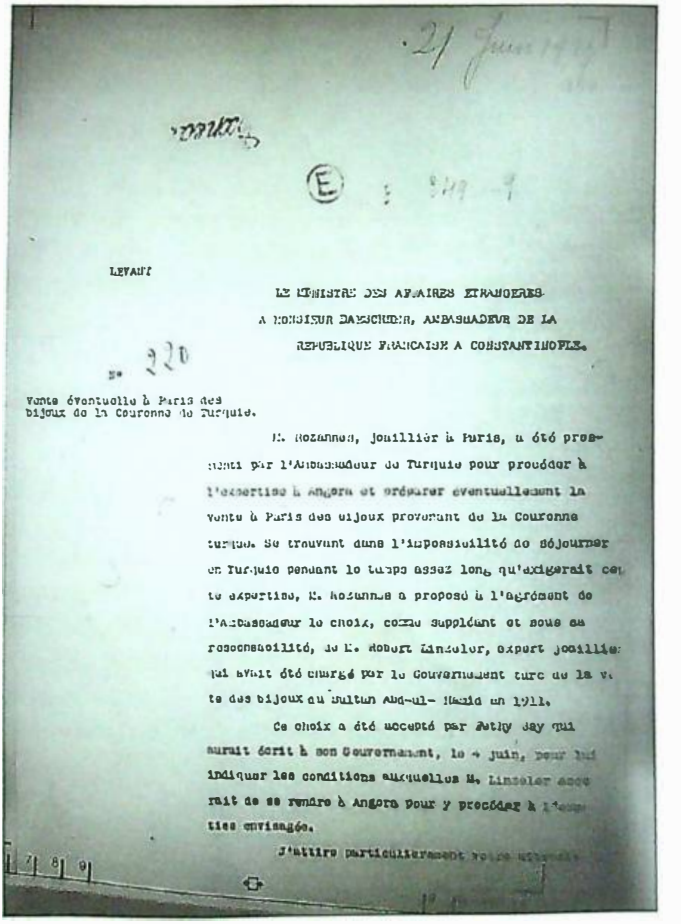
2. Paris'in kıymetli taşlar piyasasının savaştan önce sahip olduğu ve henüz tam olarak elde edemediği yerini tekrar kazanmasına yardım edecektir.

Dolayısıyla bu satışın Paris'te yapılmasını sağlamak, Rusya Tâcı'na ait bazı mücevherlerin kısa bir müddet önce Londra'da müzayede ile satılması gibisinden hadiselerden sakınmak konusunda da ziyadesiyle ilgi çekici olacaktır.

53

FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANI ARISTIDE BRIAND'IN, FRANSA'NIN TÜRKİYE BÜYÜKELÇİSİ EMİLE DAESCHNER'İ MÜCEVHER SATIŞINDAN HABERDAR EDEN YAZISI

(21 Haziran 1927)

LEVANT

LE MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES
A MONSIEUR DAESCHNER, AMBASSADEUR DE LA
REPUBLIQUE FRANCAISE A CONSTANTINOPLE.

N° 220

Vente éventuelle à Paris des
bijoux de la Couronne de Turquie.

M. Rozannes, joaillier à Paris, a été présenté par l'Ambassadeur de Turquie pour procéder à l'expertise à Angora et ordonner éventuellement la vente à Paris des bijoux provenant de la Couronne turque. Se trouvant dans l'impossibilité de séjourner en Turquie pendant le temps assez long qu'exigerait cette expertise, M. Rozannes a proposé à l'agrément de l'Ambassadeur le choix, comme supplément et sous sa responsabilité, de M. Robert Linsolar, expert joaillier qui avait été chargé par le Gouvernement turc de la vente des bijoux du Sultan Abd-ul- Hamid en 1911.

Ce choix a été accepté par Fethy Bey qui aurait écrit à son Gouvernement, le 4 juin, pour lui indiquer les conditions auxquelles M. Linsolar accepterait de se rendre à Angora pour y procéder à l'expertise envisagée.

J'attire particulièrement votre attention

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 169/170)

[169]

21 Haziran 1927

Yakındoğu

Dışişleri Bakanı'ndan Fransa Cumhuriyeti'nin
İstanbul'daki Büyükelçisi Bay Daeschner'ye

No: 220
Türk Tâcı'na ait mücevherlerin
Paris'teki muhtemel satışı

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi, Türk Tâcı'na ait mücevherler için Ankara'da bilirkişilik yapması ve varacağı neticeye göre bunların Paris'te satılması için hazırlıklara başlaması konusunda Paris'te Rue de la Paix'de kuyumcu ve Legion d'Honneur sahibi Şövalye Bay Rozanès'e müracaat etmiştir. Bay Rozanes, bu bilirkişiliğin gerektirdiği uzun müddet boyunca Türkiye'de kalması mümkün olmadığı için Türkiye Büyükelçisi'ne kendisi yerine, sorumluluğu da üstlenerek, 1911'de Türk Hükümeti tarafından Sultan Abdülhamid'in mücevherlerini satmakla görevlendirilmiş olan Bay Robert Linzeler'yi tavsiye etmiştir.

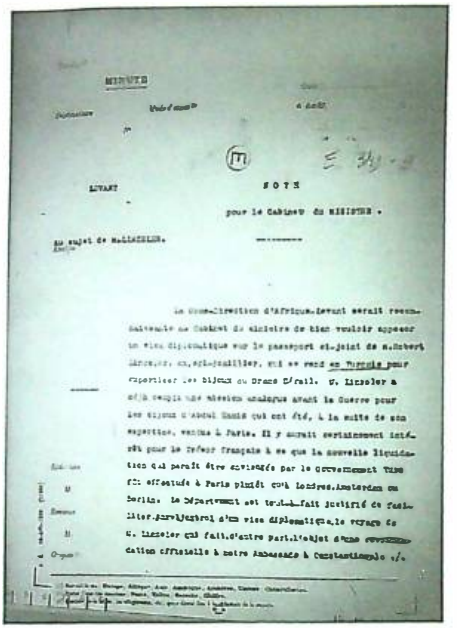
Bu teklif Fethi Bey tarafından kabul edilmiş ve Bay Linzeler'nin Ankara'ya gidip bilirkişilik yapma şartlarını 4 Haziran'da hükümetine yazmıştır.

Ben özellikle, bu tarihî kolleksiyonun satışının Paris'te yapılmasının sağlayacağı faydalara dikkatinizi çekmek istiyorum. Bay Linzeler'nin Türkiye'ye gitmesi hâlinde, oradaki görevinde başarılı olması için destek sağlamanızdan da ayrıca müteşekkir olacağım.

54

FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI YAKINDOĞU DAİRESİ'NİN TÜRK MÜCEVHERLERİNİN SATIŞI HAKKINDA BAKANIN ÖZEL KALEMİNE GÖNDERDİĞİ BİLGİ NOTU

(4 Ağustos 1927)

NOTE

LEVANT

pour le Cabinet du MINISTRE.

au sujet de M. LINZELER.

(Centre des Archives diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 170)

Yakındoğu

Bakanın Özel Kalemine
bilgi notu

Bay Linzeler hakkında
4 Ağustos 1927

Afrika-Yakındoğu Bürosu Müdür Yardımcılığı, Büyük Saray'ın mücevherleri hakkında bilirkişilik yapmak üzere Türkiye'ye seyahat edecek olan uzman kuyumcu Bay Robert Linzeler'nin ekteki pasaportuna diplomatik vize verilmesinden Bakan'ın özel kalemine müteşekkir olacaktır.

Bay Linzeler, savaştan önce Abdülhamid'in mücevherleri konusunda bilirkişilik yaptıktan sonra, bunların Paris'te satılmaları hususunda da benzer vazifeyi yerine getirmişti. Türk Hükümeti'nin bu yeni satışının Londra, Amsterdam, yahut Berlin yerine Paris'te yapılması muhakkak ki Fransız Hazinesi'nin menfaatinedir. İstanbul'daki Büyükelçiliğimizin de resmen tavsiye ettiği Bay Linzeler'nin seyahatini kolaylaştırmak maksadıyla diplomatik vize verilmesi, büromuzun kanaatine göre de tam mânâsiyle uygun olacaktır.

55

FRANSA'NIN TÜRKİYE'DEKİ MASLAHATGÜZARI RAYMOND BRUGERE'İN, MÜCEVHER SATIŞI KONUSUNDA DIŞİŞLERİ BAKANI ARISTIDE BRIAND'A GİZLİ RAPORU

(21 Eylül 1927)

Fransa Büyükelçiliği
İstanbul
Siyasî ve Ticarî İşler Bölümü
Yakındoğu
No: 386

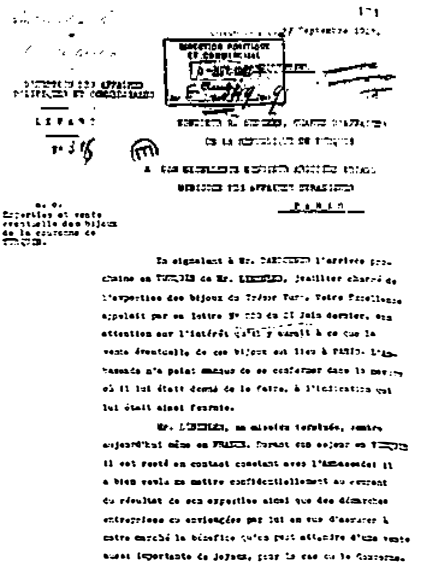
İstanbul,
21 Eylül 1927

Gizli

Türkiye'deki Maslahatgüzar
Bay R. Brugere'den
Dışişleri Bakanı Bay Aristide
Briand'a

PARİS

Konu: Türkiye Tâcı'na ait mücevherler hakkında bilirkişilik ve muhtemel satış.

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 171/172)

Geçtiğimiz 21 Haziran tarihli ve 220 numaralı mektubunuzda, Türk Hazinesi'nin mücevherleri konusunda bilirkişilikle görevlendirilen Bay Linzeler'nin yapacağı ziyaretten Bay Daeschner'yi haberdar ederek mücevherlerin Paris'te satılmalarının sağlayacağı faydalara işaret etmiştiniz. Verilen talimatlar doğrultusunda, büyükelçilik istenen tedbirleri tam olarak almıştır.

Görevini tamamlayan Bay Linzeler, bugün Fransa'ya dönmektedir; Türkiye'de bulunduğu sırada, Elçilik ile sürekli irtibat hâlinde kalmıştır. Bilirkişiliğinin neticesini ve Türk Hükümeti'nin ciddî mânâsiyle satış işlemlerine başlamaya karar vermesi hâlinde böyle büyük bir mücevher satışından bizim piyasamızın fayda görmesini sağlamak amacıyla hâlihazırda ortaya koyulan ve konulacak gayretleri özel olarak bana bildirmiştir.

Mücevherlerin piyasa değeri takriben beş yüz milyon frank olacaktır. Bu meblâğa eşsiz parlaklıkta ve muazzam ebatta üç zümrüt (içlerinden biri takriben üç kilo ağırlığındadır) de dahildir, sadece kendi başlarına üç yüz milyon frank ederler ve bu da vatandaşlarımızın tâbiri ile hakikî bir zümrüt "madeni" teşkil etmektedir.

Bay Linzeler, mes'eleyi yakından bizzat takip eden Türk Maliye Bakanı ile yaptığı çok sayıdaki görüşmelerde, her zaman şansa dayalı olan müzayedelerle yapılacak keskin¶¶¶ satışlar yerine böyle kıymetli taşların satışını bir şirkete**** vermenin Türk Hükümeti'nin yararına olacağını söylemiştir. Önemli mâlî kuruluşların desteği sağlanmadan teşkili zor olan bu şirket, kendisine emanet edilecek mücevherlerin değerleri oranında ve Türk Hükümeti'ni memnun edecek bir avansı âcil bir operasyon ile verebilir. Elbette, bu muhtemel mâlî desteğin Fransa'dan temininin tercihi de tavsiye edilmiştir.

Bay Linzeler buradan can kulağı ile dinlendiği, böyle bir kurumun oluşturulması hususunda ciddî bir Fransız grubun ilgisini çekebildiği takdirde arzu edilen hedefe ulaşmak adına çok şansları olacağı ve bilâhare Türk Hükümeti'ne de kazançlı bir iş yaptırılmış olunacağı izlenimiyle ayrılacaktır. Paris'e dönüşünde yapmayı düşündüğü girişimler bu çerçevede desteklenmeyi ve cesaretlendirilmeyi hakediyorlar; çünki bazı bilgilere göre öngörülen satış, hâlen muallâk durumdaki müstakbel Türkiye Devlet Bankası'nın oluşturulması projesine bağlı bulunuyor olabilir.

R. Brugère

¶¶¶ Metinde *vente brutale* diye geçiyor.

**** Metinde *société fermiere* türü bir şirket tavsiye ediliyor.

56

KUYUMCU ROZANES'İN, FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANI'NA ABDÜLHAMİD VARİSLERİNİN SATIŞI ENGELLEME GİRİŞİMLERİ HAKKINDAKİ ENDİŞELERİ KONUSUNDAKİ MEKTUBU

(26 Mayıs 1928)

Rozanès
Kuyumcu
İspanya Sarayı'nın tedarikçisi
Madrid
St. Sébastien
Dinard

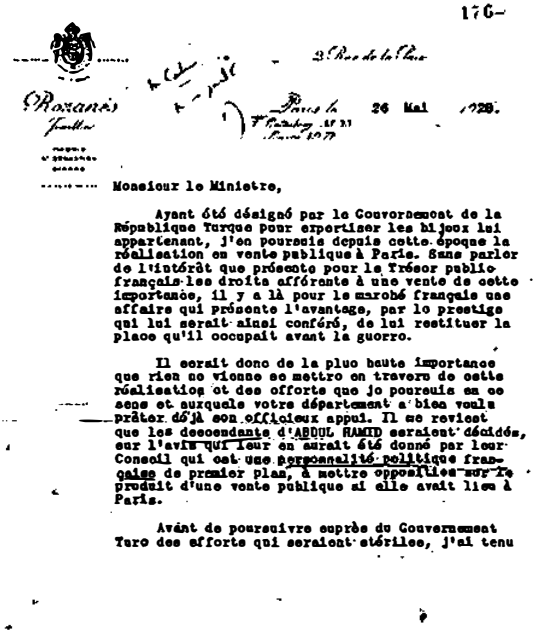
2, Rue de la Paix
Telefon: Gutenberg 38-33
Louvre 49-77

Paris,
26 Mayıs 1928

Bay Bakan,

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından mücevherlerinin bilirkişiliği için görevlendirildiğimden buyana Paris'te bir müzayede düzenlemek için girişimlerde bulunmaktayım. Böyle önemli bir satış Fransız Devlet Hazinesi'ne menfaat sağlamasının yanısıra, Fransız piyasasının savaştan önce sahip olduğu itibarını yeniden kazanmasında da faydalı olacaktır.

Dolayısı ile, bu işin

176-

Rozanès
Joaillier

2 Rue de la Paix

Paris le 26 Mai 1928.

Monsieur le Ministre,

Ayant été désigné par le Gouvernement de la République Turque pour expertiser les bijoux lui appartenant, j'en poursuis depuis cette époque la réalisation en vente publique à Paris. Sans parler de l'intérêt que présente pour le Trésor public français les droits afférents à une vente de cette importance, il y a là pour le marché français une affaire qui présente l'avantage, par le prestige qui lui serait ainsi conféré, de lui restituer la place qu'il occupait avant la guerre.

Il serait donc de la plus haute importance que rien ne vienne se mettre en travers de cette réalisation et des efforts que je poursuis en ce sens et auxquels votre département a bien voulu prêter déjà son officieux appui. Il se revèle que les descendants d'ABDUL HAMID seraient décidés, sur l'avis qui leur en aurait été donné par leur Conseil qui est une personnalité politique française de premier plan, à mettre opposition sur le produit d'une vente publique si elle avait lieu à Paris.

Avant de poursuivre auprès du Gouvernement Turc des efforts qui seraient stériles, j'ai tenu

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 176/177)

yapılmasının aleyhinde ortaya çıkabilecek herhangi bir teşebbüse engel olunması ve Bakanlığınızın da gayrıresmî desteğini verdiği bu konuda sarfettiğim çabalar yüksek önem taşımaktadır. Bana öyle geliyor ki, Abdülhamid'in vârisleri, önemli bir Fransız siyasî şahsiyetinden aldıkları tavsiye üzerine Paris'te yapılacak olan satışa karşı çıkmaya kararlıdırlar.

Türk Hükümeti ile verimsiz çabalara girişmeden önce sizi haberdar etmek ve size bu temelsiz aleyhtarlığın Fransız piyasasını böyle önemli bir işin haricinde tutmak için yapılan bir hamle olup olmadığını ve bütün bu teşebbüslerin Türk Hükümeti nezdinde kötülenerek bozulmasının mı amaçlandığını sormak istiyorum.

Sayın Bakan, en derin hürmetlerimi sunarım.

Rozanès

Ekselânsları, Dışişleri Bakanı'na
Paris

57

FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN, ABDÜLHAMİD VÂRİSLERİNİN MÜCEVHERLER ÜZERİNDE HAK SAHİBİ OLUP OLMADIKLARI KONUSUNDA FRANSIZ HUKUKÇU HENRI FROMAGEOT'DAN GÖRÜŞ İSTEMESİ

(22 Haziran 1928)

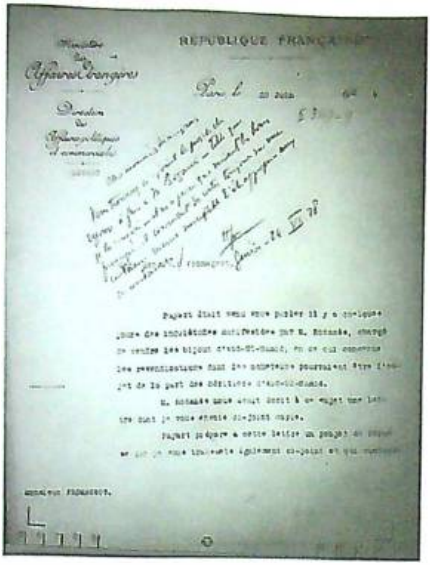
Fransız hukukçu ve diplomat Henri Fromageot (1864-1949) döneminin önde gelen milletlerarası hukuk uzmanlarındandı, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda görevde bulunmuş ve uzun seneler Uluslararası Adalet Divanı'nda hâkimlik yapmıştı. Fromageot'dan hukukî mütalâa isteyen Roger Maugras (1881-1963) da Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın önemli isimlerindendi ve 1923'te İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliği'nin sekreterliğini yapmıştı.

Maugras'nın mektubunun üzerinde Fromageot'nun Cenevre'den 24 Haziran 1928'de yazdığı "Aziz Bay Maugras" hitabıyla başlayan elyazısı ile bir notu vardır ve Fromageot notunda okuyabildiğim kadarı ile mücevherci Rozanes'e verilebilecek cevabı ilişik olarak gönderdiğini söylemektedir.††††

Bu yazılı cevabı, yani hukukî mütalaâyı Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulamadım. Ancak, Dışişleri'nden Rozanes'e birkaç gün sonra gönderilen ama arşivdeki nüshasının üzerinde tarih bulunmayan cevabî mektupta yeralan *"Abdülhamid'in vârislerinin mücevherler üzerinde şahsî olarak hiçbir haklarının bulunmadığı, mücevherlerin Türk Devleti'ne ait olduğu ve Türk Hükümeti'nin bunlar üzerinde istediği şekilde tasarruf hakkının bulunduğu"* şeklindeki hukukî görüş, Fromageot'nun mütalâası olmalıdır.

---

†††† Mektup, bu bölümde bir sonraki 58 numaralı belgedir. Aynı mektubun müsveddesi de Fransız Dışişleri Arşivi'ndedir *(Serie E, Levant, Turquie 349-9)*.

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 179/180)

Fransa Cumhuriyeti
Dışişleri Bakanlığı
Siyasî ve Ticarî İşler
Müdürlüğü
Yakındoğu

Paris, 22 Haziran 1928

Azîz Bay Fromageot,

Payart birkaç gün önce size gelmiş ve Abdülhamid'in mücevherlerinin satışıyla görevli olan Bay Rozanès'in, Abdülhamid'in vârislerinin hak iddiaları üzerine müşterilerden çıkabilecek endişelerinden bahsetmişti.

Bay Rozanès, bize bu konuda kopyesini size ilişikte yolladığım mektubu gönderdi.

Payart, bu mektuba kanaatleri doğrultusunda çeşitli şıkları ihtiva eden bir cevap müsveddesi hazırlıyor ve bunu da aynı şekilde size leffen gönderiyorum.

Yükümlülüğümüzü en düzgün şekilde ifade edecek formülü söyler veya Bay Rozanes'e gönderilecek olan mektup taslağında arzu ettiğiniz değişiklikleri yapar mısınız?

Sizi, Leman sahillerinde bile bu şekilde rahatsız ettiğim için özür diliyor ve bu vesile ile en kalbî hürmetlerimi takdîm ediyorum Bay Fromageot.

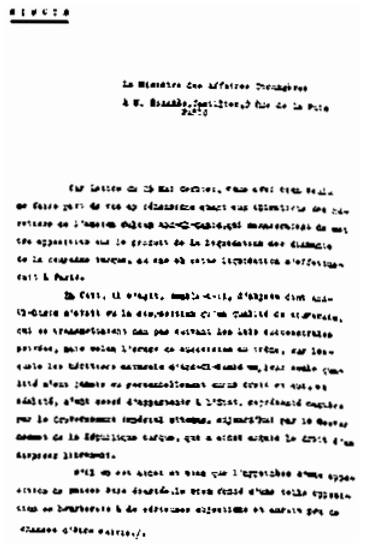
Roger Maugras

58

FRANSIZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN, KUYUMCU ROZANES'E ABDÜLHAMİD VÂRİSLERİNİN MÜCEVHERLER ÜZERİNDE HAK SAHİBİ OLMADIKLARINI BİLDİREN MEKTUBU

(Mayıs 1928)

Dışişleri Bakanlığı'ndan
Kuyumcu Bay Rozanès'e,
2, Rue de la Paix
PARIS

(Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 181)

26 Mayıs tarihli mektubunuzla, sâbık sultan Abdülhamid'in vârislerinin Türk Tâcı'na ait elmasların satışının Paris'te yapılması hâlinde bu satışa engel olma niyetleri hakkındaki endişelerinizi bana bildirmiştiniz.

Mevzubahis mücevherler, aslında Abdülhamid'in eline özel veraset kanunları vasıtasıyla değil, tahta çıkması ile geçmiştir ve hükümdar olduğu sırada tasarrufunda bulunan objelerdir. Bu durumda Abdülhamid'in vârisleri bunlar üzerinde şahsî olarak hiçbir hakka sahip değildirler ve gerçekte de kısa bir müddet öncesine kadar Osmanlı İmparatorluk Hükümeti'nin, bugün de Türk Hükümeti'nin temsil ettikleri devlete aittirler ve dolayısıyla Türk Hükümeti bunları istediği şekilde tasarruf etme hakkına sahiptir.

Bu durum muhalefet varsayımını tamamen ortadan kaldırmasa dahi, böyle bir muhalefet temelde ciddî itirazlarla karşılaşacak ve desteklenme ihtimali de zayıf olacaktır.

YILDIZ KUMARHANESİ İLE MÜCEVHER SATIŞI PROJESİNDEN BAHSEDEN BAZI GAZETE VE DERGİ YAZILARI, HATIRALAR VE AÇIKLAMALAR

1

YILDIZ KUMARHANESİ'NİN TANITIM BROŞÜRÜ

(1926)

Aşağıda, Yıldız Gazinosu'nun tanıtımı için yayınlanan broşürün‡‡‡‡ tam metni yeralmaktadır ve metinde Sultan Abdülhamid ile Vahideddin hakkında ağır ifadeler kullanılmaktadır. Fransızca *ve* Almanca olarak da yayınlanan bu broşür Servet-i Fünun dergisinde *"Yakında Açılacak Olan Yıldız İstanbul Belediye Gazinosu ve Yıldız Hatıraları"* başlığı ile aynen yeralmıştır.§§§§

Yıldız
İstanbul Belediye Gazinosu

İfade

Yıldız Bahçeleri'ni Çırağan'a rapteden heybetli köprünün altından geçen otomobiller, eski padişahlığın çılgınlıklarını halka göstermemek üzere caddenin iki tarafına çekilen yüksek, yeknesak ve hazin duvarlar arasından yürür, sonra Ortaköy'e inen tramvay yolunu bırakır ve birtakım ahır daireleri ve karakol binaları arasından sıyrılır ve nihayet Yıldız Parkı'nın esrarengiz büyük medhali önünde bulunur.

Evet, bu medhal ile duvarlarının arkası Türkiye'nin en esrarengiz yuvası idi!

Orası iki bin cariye ve odalık, dokuz yüz aşçı, beş yüz uşak ve bir o kadar memur ve hafiyenin arı kovanı gibi uğuldadığı, işlediği ve zevk ve istihlâk âleti olduğu yer idi! Bu hayat, Yıldız Parkı'nda tamam 33 sene kesilmeden devam etmiş idi ve bunların başında Abdülhamid-i Sânî yaşamış idi; zaten Sultan Hamid

---

‡‡‡‡ *"Yıldız İstanbul Belediye Gazinosu. Yıldız Sarayı ile Parkının Tarihçesi. Yeni Gazino Müessesesi"*, İstanbul, Ahmed İhsan Matbaası, 1926. Broşürün Fransızcası: *"Casino Municipal de Yildiz-Tchiragan Constantinople. Historique du Palais & du Parc de Yildiz. Installation du Casino"*, Almancası: *"Jildis. Türkische Aktiengesellschaft für Fremdenverkehr, Konstantinopel. De Geschichte des Palastes und des Parks von Jildis"*.

§§§§ *Servet-i Fünun*, no: 98-1571, 23 Eylül 1926.

deyince Yıldız Sarayı hafiyeleriyle cariyeleri beraber akla gelir.

İşte, şimdiki asrî Yıldız Parkı'na giden zâirler [ziyaretçiler], 1908 senesine kadar devam eden bu akıllara hayret verici ve başdöndürücü hakiki binbir gece masalının cereyan ettirdiği yerlere girerler. Parkın şimdiki zâirleri dediğimiz kapıdan girince tahattur etmelidirler ki senede bir, iki ve bazen üç defa bu kapı açılır idi. O açılmadan iç caddenin her köşesinde hafiyeler, mühendisler, memurlar arar tarar ve belki ağaçların adedi kadar casuslar etrafa yayılır idi. Ve nihayet Abdülhamid bin helecan ile arabasını kullanarak, mabeyincileri ile dalkavuklarının arasında dışarı çıkardı. O gün bütün cadde Dolmabahçe Sarayı'na kadar halkın mürûruna men olunur, tramvaylar işlemez, binlerce asker sabahtan akşama kadar yağmur veya güneş altında ıslanır, yahut yanar idi...

On metre irtifâında ve iki sıralı duvarla muhatt olan bu azîm ve muhteşem parkın içerisi dünyada emsâli bulunmaz bir mesiredir, rûhfezâ bir ormandır. Tabiat oraya her türlü letâfeti mebzûlen vermiştir; Marmara ve Boğaziçi tarafına nâzır tepeler insanı gaşyeder. Sonra, buna Sultan Abdülhamid'in yaptırdığı sun'î şelâleler, lâtif havuzlar, birbirinden başka tarzda inşa edilmiş ufak köşkler, çok cesîm limonluk ve nebatat bahçeleri ile hayvanat-ı vahşiyeye mahsus pavyonlar ilâve olunmuştur. Yıldız Parkı birkaç sath-ı mâilden teşekkül eden bir koru olduğu cihetle içinde gezdikçe her an başka tablolar karşısında kalırsınız; eğer Türkiye'nin sultanlar tarihine ve hele "Kızıl Sultan" ismi verilen Abdülhamid'in 33 sene süren saltanatının teferruatına vâkıf iseniz tabiatın bu güzelliğini seyrederken sinema şeridi gibi gözünüzün önünden geçen 1878-1908 şark-ı karîb vekayiini takip edersiniz.

Parkın yılankavî yokuşlu yolu sizi biraz daha sonra ufak bir düzlüğe çıkarır; orada Sultan Hamid'in çok sevdiği Çadır Köşkü'nü solda bırakırsınız; Kızkulesi'nden itibaren Adalar'a kadar bütün İstanbul cihâtını seyrederek sağ tarafı takip eden otomobil, zâirleri bir başka tarih sahifesinin karşısına çıkarır. Burası şimdi Yıldız'ın oyun ve eğlence Gazinosu olan Merasim Köşkü'dür. Merasim Köşkü vüs'ati, cesîm salonları, dahilindeki fevkalâde tezyinatı ile Avrupa'nın en mükemmel gazinolarını yani Monte Carlo ve Nice'i gölgede bırakacak derecede muhteşemdir. Türkiye'nin sâbık sultanının tekmil sefahat ve ziynet hırsı burada görülür. Sultan Hamid burasını Almanya İmparatoru İkinci Wilhelm'i kabul için tevsîan yaptırtmış ve son derece tezyîn ettirmiş idi. Kayzer Wilhelm bütün maiyet ve debdebesi

ile İstanbul'a iki defa gelmiş idi. Birisi 1890'da, diğeri 1905'tedir; Abdülhamid'e sâbık imparatorun ilk vürudu haberi gelince Merasim Köşkü'ne binlerce amele ve mütehassısı üşüştürdü; oraya etek dolusu para döktü; çünki Merasim Köşkü'nün Wilhelm ile zevcesi Augusta'yı mebhût bırakmasını istedi. İstanbul'da başka saraylar çok idi, fakat Abdülhamid Yıldız'dan dışarı çıkmaz ve korkar idi; onun için misafirini diğer saraylardan birine göndermek istemedi. Kendi ikametgâhı olan Yıldız Parkı içinde Merasim Köşkü'nü tevsîan yaptırdı.

İşte bugün belki Avrupa'nın en mükemmel ve muhteşem eğlence müessesesi olan Yıldız Belediye Gazinosu bir garp hükümdarının İstanbul'u ziyareti ve onu kabul eden şark padişahının korkaklığı yüzünden meydana gelmiştir.

İstanbul Şehremâneti Yıldız Belediye Gazinosu'nu meydana getirmeye karar vermekle iki büyük vazife görmüştür. Birisi bu tarihî ikametgâhı harabîden ve metrukiyetten kurtarıp içindeki mobilyasını olduğu gibi muhafaza ettirmek çaresini temindir. İkincisi, İstanbul'a seyyah ve zâir celbeyleyecek istirahat ve zevk vasıtalarının ihzârıdır. İşte bu maksatla Şehremâneti, Ankara Dahiliye Vekâleti'nin müsaadesini ve sarayın kendisine devrini temin etti ve ondan sonra Yıldız'ı asrî bir surette işletecek ihtisas ve sermaye ashâbı arasında müsabaka açtı. Bu müsabakaya Fransızlar, Almanlar vesair milletlerle beraber İtalyanlar da iştirak etti. Ve en müsait şartları İtalyan grubu temin eylediği için Yıldız Parkı'nı işletmek imtiyazı bu İtalyan grubuna verildi.

İmtiyazı alan grup derhal faaliyete geçti. Yıldız'da tamirat ile tezyinat başladı. O Yıldız Sarayı ki son yarım asırlık Türkiye tarihine şahit olmuştur! Vâkıa İkinci Abdülhamid tarafından tevsî ve tecdîd edilen bu sarayda Abdülhamid 1878 Türkiye-Rus Muharebesi'ni bizzat idare ederek muharebeyi kaybetmiş, ilk Meclis-i Mebûsan'ı kapattırmış idi; o Yıldız Sarayı'nda casus şebekeleri açarak milletin münevverlerini her an takip etmiş idi; Yıldız Sarayı'na zeyl olup bilâhare yanan ve şimdi dünyanın en büyük ve en mükemmel bir gazinosu haline kalbedilecek olan meşhur Çırağan Sarayı'na kardeşini 31 sene kapayan Abdülhamid korku sevkiyle kendisini de Yıldız Kasrı'na kapamış idi. Her işi orada görür idi. Cuma günleri icrası mûtad selâmlık resmini uzak camilerde yapmamak için Yıldız'ın cenup kapısı önüne bir cami yaptırmış idi; her cuma, yüz metrelik mesafeyi binlerce bendegân, hafiye ve askerler arasında yapar; karşı taraftaki daireye ve onun terasasına dolan ecnebî devletler sefirlerini ve seyyahları selâmlar ve kâh kabul eder idi. Cuma

selâmlığı mes'elesi şimdi tarihe karışmış pek meraklı bir merasim olduğu için İstanbul'a gelen ecnebîler mutlaka bu merasimi ve kendisini dünyada Allah gölgesi ilân eden Abdülhamid'i görmek isterlerdi. Tarihin garip cilvesidir ki Abdülhamid bütün resmî ve hususî hayatını kapadığı Yıldız Sarayı'na dünyanın her türlü vesâitini ve rahatını cem' eylediği, burada nefsini suikastten vikaye ile en derin tedbirleri ittihaz eylediği halde bir cuma selâmlığında suikaste uğramaktan kurtulamamıştı. Tam camiin karşısında pekçokları ile beraber duran bir arabanın arabacı sandığı altına yerleştirilen bir makineli bomba padişah camiden çıkarken patlamış, olduğu yerde derin bir hendek açmış, birçok askerleri havaya uçurmuş ve pek çok masumları helâk etmiş, fakat Abdülhamid'e zarar vermemiş idi. Camiin kapısından çıkarken mûtad haricinde birkaç dakika bendegânından birisi ile konuşan padişah, bu tevakkufla bombadan kurtuldu, fakat milletin 1908 intibâhında ve 1909 irticâında kendini kurtaramadı. Korktuğu hal'e uğradı ve korkudan gitmediği saraylardan Beylerbeyi Sarayı'nda mahbus kaldı vefat eyledi.

Abdülhamid'in istibdat ve korku hayatı 1909 senesine kadar sürmüştü; Türk münevverleri zorla Abdülhamid'e Yıldız Sarayı'ndan Kanun-ı Esâsî'yi ilân ettirdi. Sonra onu yine zorla halk arasına çıkardılar; ve nihayet 1909'da hal' edip yerine kardeşini geçirdiler ve o zaman Yıldız Sarayı büyük bir tasfiyeye uğradı. Temizlendi; müstefreşeler, halayıklar, aşçılar, ağalar, haremağaları hep sokağa çıkarıldı ve Yıldız'ın içinde dokuz yüz aşçı çalışan mutfaklar söndü. Teceddüd eden ve Avrupa medeniyeti ile beraber yürüyen Türkiye o israf ocağı ve istihlâk menbaı sultanlar ocaklarına mukabil şehre gelecek seyyah ve zâirleri memnun edecek asrî otel mutfakları kurmak üzere Belediye Gazinosu'nu açtırdı.

Yıldız Sarayı, Umumî Muharebe'den sonra Türkiye Padişahlık Tarihi'nin son sahifelerine ve düşman tarafını iltizam eden son padişah Vahideddin yani Mehmed-i Sâdis'in [Altıncı Mehmed'in] desiselerine sahne oldu ve nihayet Türk Milleti'nin istiklâl zaferiyle Vahideddin de buradan Avrupa'ya kaçtı, orada karanlık hayatına hitam verdi.

Yıldız Sarayı'nı mükemmel ve asrî bir gazino hâline ifrağ etmek ve işletmek vazifesini deruhte eden İtalyan grubu bir Türk Anonim Şirketi teşkil eyledi. Şirketin başında bulunan ecnebî mütehassıslar ve Türk zimamdarları gazinoyu Avrupa'nın en mükemmel müesseseleri gibi ve belki daha ziyade istirahat ve eğlence ve konfor ile teçhiz eylediler. Meselâ dans salonu en

son derece tezyinata mâliktir. Kapıları kâmilen şarkkârî sedef kakma ve işlemelidir. Bu kapıların ve dolapların her birisi birer bedîa-i san'attır; bu eserler sonradan yapılmış değildir; Abdülhamid'in ustaları tarafından Endülüs tarz-ı mimarîsinde meydana getirilen bu salon şimdi, müzeyyenâtıyla dansa tahsis edilmiştir. Sonra mütalâa salonu, istirahat salonu, bar, Monte Carlo ile Nice'i biraraya getiren yani rulet, trente ve quarante oyunlarıyla¶¶¶¶ bakara masalarını ihtiva eden müteaddit oyun salonları, yemek salonları ve müteaddit banyolu yatak odaları ve sonra mükellef koridorlar, merdivenler, avlular ve nihayet idareye mahsus bürolar ve odalar şimdiki müzeyyen Merasim Köşkü'nü, yani Yeni Yıldız Belediye Gazinosu'nu teşkil ediyor ki kâffesi zümürrüdîn [zümrüt renginde] bir çerçeve içindedir, ağaçların arasına gömülmüştür. Heybetli ağaçlardan meydana gelmiş park üzerinden Boğaz'ın mavi suları taraf taraf görülür. Bunların hepsi şark manzarası ve tarz-i mimarîlerini Şark'ın padişahlarına mahsus ziynetleri içinde olarak Garp'ın en mükemmel konforunu, eğlencelerini ve hayatını yaşatıyor. Bahseylediğimiz konfor ve eğlence hayatı aynı zamanda Türkiye'ye seyyah celbi san'atını inkişâf ettireceği için memlekette pek mühim bir iktisat âmili olacaktır. Vaktiyle burası sultanların haremleriyle, haremağalarıyla, akağalarıyla remil atarak en mühim siyasî mes'elelerin halline, istibdadkârâne hayatın en zalimlerini tesise, ağzından çıkan bir irade ile başlar kestirmeye, malları müsadere ettirmeye, hükümet rüknlerini sürdürmeye sahne olurken şimdi Avrupa'nın ve Amerika'nın münevver seyyahlarını toplayacak, Türkiye'yi Garp'a tanıtacak, Yıldız'ın Boğaziçi'ne nâzır tepelerine taze ve parlak can verecektir. Vâkıa Abdülhamid buraya birisi Suriyeli, diğeri Afganlı iki hâtif [gaipten haber veren] derviş yerleştirmişti. Onların park içinde tekkesi ve dergâhı var idi. Onlara sormadan siyasî mes'eleleri halletmezdi. Sonra padişahın bir de kuzgunî renkte bir kızlarağası var idi ki o da mühim müsteşarı idi. Bütün cihan fen ve medeniyet ile terakkîde iken o muğlâk mes'eleleri gaipten haber veren dervişlere, Afrika'dan gelen haremağasına sorar idi ve onun için "dinamo"yu dinamit sanıp memlekete elektrik sokmamış, telefonu asla kabul etmemiş ve hele otomobili kat'iyyen Türkiye'ye girdirmemiş idi!

Yıldız Parkı'na taze ve asrî bir hayat vermek hususunda

¶¶¶¶ *Otuz ve Kırk* mânâsına gelen, *Rouge et Noir* yani *Kırmızı ve Beyaz* da denen *Trente et Quarante*, 17. asırda Fransa'da ortaya çıkan, daha sonra diğer memleketlere de yayılan, Monte Carlo'da hâlâ rağbette olan ama Türkiye'de az bilinen bir kart oyunudur.

evvelemirde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne teşekkür lâzımdır. Memlekete en ciddî mânâsiyle teceddüd getiren hükümet, iktisadî menbâların inkişâfını emel edindiği için mevkî ve letafet itibariyle dünyada biricik olan İstanbul'a zâir celbi hususunu nazar-ı dikkate almıştır. Garp'tan İstanbul'a zâir celp ve onları burada ikamete teşvik etmek ancak, o seyyahların alıştıkları medenî ve konfor vesâitini ihzar etmekle olur. Asrî tesisatın fıkdânı ve hattâ asrî bir otelin bile mevcut olmaması yüzünden şimdiye kadar gelen zâirlerin yüzde doksan beşi geldikleri vapurda yirmi dört veya kırk sekiz saat ikametle iktifa ederler, yalnız şehrin tarihî mahallerini arabalarla gezerler ve çıkıp giderler idi. Şimdi mes'ele kâmilen değişmiştir. İstanbul'a gelen seyyahlar meselâ Almanya ve Fransa'nın ımadensuyu müesseselerinde yahut İsviçre'nin rûhfezâ dağlarında buldukları istirahat esbâbını Yıldız Parkı'nda ve inşa ve ikmâli yakın olan Çırağan Kasrı Oteli'nde bulacaklardır. Sonra parkın gazinosunda Monte Carlo'da, Nice'de yahut Vichy veya Aix-le-Bains'de, hattâ deniz plâjlarındaki eğlenceleri kâmilen bulacaklar ve bittabîi ikametlerini temdîde heveskâr olacaklardır. Şu halde İstanbul'a ziyade zâir celbiyle memlekete iktisadî menfaatler teminini düşünmüş olduğu için Türkiye Hükümeti'nden sonra İstanbul Şehremâneti'ne ve Yıldız Gazinoları projesini canlı ve fiilî bir şekle sevke muvaffak olan zevâta teşekkür icap eder. Sonra, üçüncü olarak Yıldız Parkı imtiyazını alıp işletmesini deruhte eden İtalyan grubu müessislerini memnuniyetle yâdedeceğiz.

Artık garplı seyyahlar tereddüt etmesinler. Yeni Türkiye'de, Şark'ın i'cazkâr mavi seması altında, İstanbul'un ruhunu okşayan Boğaziçi manzaraları karşısında en mükemmel gazino, fevkalâde lâtif park ve ona müteferrî bütün medenî ve asrî istirahat ve eğlence tertibatı mevcuttur. Onlar eski sultan haremlerinin yaşadığı sarayın içinde, Piyer Lotiler'in fevkalâdeliğini terennüm eylediği şark mucizelerini ve dünyada emsâli bulunmayan Boğaziçi ve Marmara'nın güneş gurublarını seyrederek alıştıkları hayata devam eyleyebileceklerdir.

(Yıldız İstanbul Belediye Gazinosu. Yıldız Sarayı ile Parkının Tarihçesi. Yeni Gazino Müessesesi", İstanbul, Ahmed İhsan Matbaası, 1926)

2

İSTANBUL BELEDİYE BAŞKANI İKEN YILDIZ KUMARHANESİ'NİN SÖZLEŞMESİNİ İMZALAYAN VE DAHA SONRA KUMARHANENİN YÖNETİM KURULU BAŞKANI OLAN EMİN ERKUL'UN HATIRALARINDAN

(9-13 Mayıs 1955)

...Nihayet beni çekiştirecek yeni bir fırsat da zuhur etti. Bu da, Yıldız Sarayı'nda açılan oyun salonu işi idi. Bu işin idaresi ve kontrat akdi salâhiyeti hükümetçe bana havale edilmişti. Talipler arasında başlıca üç grup vardı. Üçüncü grupta Mario Serra isminde bir İtalyan bulunuyordu. İlk iki grup Belediye'ye daha az menfaat gösterdikleri için reddedilerek iş Mario Serra'ya ihale edildi. Artık ben de çok oluyordum! Hakkımdaki dedikodular, entrikalar ve şikâyetler çoğalmış ve yavaş yavaş bardak taşacak hâle yaklaşmıştı.

...İstifa etmemin üzerinden bir iki ay kadar geçmişti ki, Mario Serra, Yıldız Gazinosu'nu merasim-i mahsûsa ile açtı. Açılış töreninden sonra Mario yanıma gelerek İdare Hey'eti Reisliği'ni kabul etmemi teklif etti. Ben ise kendisi ile mukaveleyi imza etmiş olmaklığım itibariyle hükümetin müsaadesini almadan kabul edemeyeceğimi söyledim. Diğer taraftan keyfiyetten Dahiliye Vekili Cemil Bey'i haberdar ederek Gazi Hazretleri'ne ve Başvekil'e sormasını rica ettim. Müşarünileyhten almış olduğum yazılı cevapta, idare reisliğini kabulde bir mahzur görmediğini ve Adana'da bulunmakta olan Gazi Hazretleri'nin avdetlerinde arzedip neticeyi yazacağını bildirdi. O aralık ben de Ankara'ya uğramıştım. İsmet İnönü'yü ziyaret ederek müsaade edip etmeyeceklerini sordum. *"Bir mahzur görmüyorum"* buyurdular. Bunun üzerine ben de yedi yüz elli lira ücretle gazino kapanıncaya kadar bu işte kaldım.

Fakat muarızlarım bunu bir hücum ve iftira vesilesi yaptılar ve bu benim ganyottan hisse almakta olduğumu ortalığa yaydılar. Hattâ, Fırka Grup Reisi olan Ali Çetinkaya Bey bir gün Belediye Zat İşleri Müdürü Samih Bey'e *"Yahu, seninki Yıldız'da ganyot alıyormuş!"* şeklinde bir söz söylemiş; o da bana nakletti. Derhal

Cemil Bey'den gelen tezkerenin fotografisini, Başvekil Paşa'dan bizzat müsaade almış olduğuma dair bir mektupla birlikte kendisine gönderdim ve ganyot mes'elesinin yalan değil yanlış olduğunu izah ettim ve ilâveten gazinonun teşekkül edecek olan işletme şirketi kurulduktan sonra yeniden seçilecek idare hey'eti âzâsına ganyottan yüzde altısının tahsis edileceği gazino nizamnamesinde musarrah bulunduğunu, fakat benim sıfatım muvakkat idare reisliğinden ibaret olduğundan maktuan ayda yedi yüz elli lira almakta olduğumu bildirdim ve tashih-i fikir etmesi ricasında bulundum. Ancak, muarızlarım arasında Küçük Klüp ile ortak olanlar da bulunduğundan, Yıldız Gazinosu ise kazançlarına sekte verdiğinden dolayı paçaları sıvayıp Gazi Paşa'yı bîzar ettiler. Neticede, çirkin bir taktik ile gazinoyu kapattılar.

Yıldız Gazinosu açık bulunduğu müddetçe her gece dört, beş yüz otomobil gazinoya çıkıp inerdi. Yalnız bu hareketten hem şöförler kazanıyor, hem de benzin sarfiyatı dolayısiyle rüsumundan gerek hükümet, gerek belediye mühim bir varidat temin ediyordu; aynı zamanda belediye gayrisafi hasılattan yüzde on beşini alıyordu. Gazinoda komiserlik vazifesi ile tavzif edilmiş olan eski şehreminlerinden merhum Mehmet Ali Bey'in kontrolü altında yapılan tetkikata göre gazinoya gelip gidenlerin ekserisi ecnebî idi.

(Vakit Gazetesi, 9 ve 13 Mayıs 1955)

3

KILIÇ ALİ'NİN HATIRALARINDA YILDIZ KUMARHANESİ BAHSİ

(5 Ocak 1952)

...İsmet Paşa çok vesveseli, çok evhamlı olduğu için en yakın arkadaşının herhangi samimî bir tenkidinden veya lâkırdısından, her şeyden önce, derhal hatırına bir *"komplo"*, bir *"ıskat"* ihtimali gelirdi. Kendisiyle münasebetimizde bizim de başımıza birkaç defa böyle haller gelmiş ve bizi de böyle bir zan altında bulundurmaktan çekinmemişti. Şimdi tamamen marazî mahiyet gösteren bu vâhimenin bir-iki acayip misalini vereyim!

İkinci İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyette bulunduğu günlerin birinde Sinop Mebusu Recep Zühtü Bey İstanbul'da mezun bulunurken Yıldız Kumarhanesi'nin sebebiyet verdiği facialara dair öteden beriden bazı şikâyetler işitir. Ankara'ya avdet ederken de trende görüştüğü bazı kimseler, tâcirler, yine Yıldız Kumarhanesi hakkında şikâyetlerde bulunurlar, intiharlardan bahsederler, bu batakhanenin memleket için âdeta bir fecaat ocağı hâline geldiğini ve kumarhane ile bazı nüfuzlu kimselerin alâkadar olduklarını, onun için bu facialara göz yumulduğunu söylerler.

Recep Zühtü Bey bu dert yanmaları ve şikâyetleri İstanbul'da da işitmiş olduğu için müteessir olur ve Ankara'ya çıkar çıkmaz doğru Meclis'e giderek Dahiliye Vekili'nden bu iş hakkında malûmat almak üzere bir sual takrîri verir. Böyle bir takrîrin fırkadan geçirilmeden, kimseye sorulmadan Meclis'e verilmesi o tarihlerde hiç âdet olmadığı için, İsmet Paşa'yı bilhassa sinirlendirir. O esnada arkadaşım Afyon Mebusu Ali Bey fırka grubunun hey'eti idare reisi, ben de âzasından bulunuyordum.

Recep Zühtü'nün bir takrîr verdiğini, takrîrin verilmesinden ancak üç gün sonra haber almıştık. Kendisini arattık, takrîr hakkında malûmat almak üzere mahkemeye gelmesini rica ettik. Geldi ve bize de mes'eleyi gayet samimî şekilde izah etti. Takrîrinin sebeplerini anlatırken tesadüfen o gün Ankara'ya gelen Şark İstiklâl Mahkemesi Reisi Ali Saip Bey de bizi ziyarete gelmiş, konuşmalarda hazır bulunuyordu. Recep Zühtü Bey'e bu takrîrden dolayı İsmet Paşa'nın sinirli bir halde olduğunu ve o gün öğleden sonra fırka grubu hey'et-i idaresinde Dahiliye Vekili

Cemil ve İstanbul Belediye Reisi Muhiddin Beyler'in de iştiraki ile bu takrîr üzerinde görüşmeler olacağını, hattâ kendisinin de davet edileceğini söyleyerek, arkadaşımız olduğu için vaziyeti soğukkanlılıkla anlatmasını ve idare etmesini tavsiye ettik.

Öğleden sonra Fırka İdare Hey'eti toplandı, Recep Zühtü Bey de geldi. Takrîrini, maksadını izah etti. Dahiliye Vekili Cemil Bey'den ve Muhiddin Bey'den bazı sualler soruldu. Neticede İsmet Paşa verilen cevaplardan mutmain olmuş göründü.

Netiede Recep Zühtü Bey'in takrîrini geri alınması istendi ise de Recep Zühtüi yine samimi olarak:

- "Ben şimdi takrîri geri alırsam beni durup dururken kahraman yaparsınız. Takrîrini geri aldırdılar dedirtirsiniz, onun için Cemil Bey burada söylediklerini kalksın, Meclis'te çıkıp kürsüde tekrar etsin, mes'ele hallolur biter!" dedi.

Aynı günün akşamı, gece yarısı telefon çaldı. Gazi beni Hariciye Köşkü'ne çağırttı. Orada, Tevfik Rüştü Bey'in evinde bir yemekte bulunuyorlardı. İsmet Paşa ile vekillerden ve arkadaşlardan ekserisi de orada idi. Gittim. Gazi beni görünce aldı, yanda bir odaya götürdü. Bir kanapeye oturduk. Bana:

- "Bugün ne yaptınız, ne oldu?" diye sordu.

Recep Zühtü Bey'in takrîr mes'elesini tamamen unutmuş olduğum için, ben mahkeme hakkında birşey öğrenmek veya sormak istiyor zannıyla mahkemeye ait maruzatta bulunmaya başlarken;

- "Hayır canım, onları sormuyorum. Recep Zühtü, Ali Bey ve sen, hep beraber ne görüştünüz ve ne karar verdiniz?" dedi.

Derhal aklım başıma geldi, işin içinde bir münafıklık, bir ihbar olduğunu ve hattâ muhbirin de bizzat İsmet Paşa Hazretleri olduğunu derhal tahmin ettim. Kumarhane mes'elesini ve Recep Zühtü Bey ile görüştüklerimizi olduğu gibi anlattım. Sözlerimi dikkatle dinleyen Gazi'nin izahatımdan memnun olduklarını görüyordum. Maruzatım biter bitmez:

- "Sen burada kal, şimdi geliyorum" diyerek odadan çıktı, bir dakika sonra yanına İsmet Paşa'yı almış olduğu halde tekrar odaya girdi ve İsmet Paşa'ya hitaben:

- "Müsterih ol, mes'ele kat'iyyen düşündüğün gibi değil. Ben izahat aldım, arzu edersen Kılınç sana da anlatsın, bu arkadaşlardan emin ol!" dedi.

İsmet Paşa yarı memnun bir halde;

- "Hâcet yok Paşam, ben de müsterih oldum. Zaten aksini de düşünmüyordum" dedi.

Meğer benden evvel, Gazi Fırka İdare Hey'eti içtimaından

sonra Recep Zühtü Bey'i de çağırtmış ve ondan da izahat almış. Sonradan haber aldık ki, Ali Saip bizim yanımızdan çıkar çıkmaz koşa koşa İsmet Paşa'ya gitmiş, orada:

- "Şimdi İstiklâl Mahkemesi'nde idim. Ali Bey, Kılınç Ali, Recep Zühtü, hükümeti devirmek için tedbir aldılar. Recep Zühtü Bey'in takrîri üzerine ona nasıl hareket etmesi lâzım geleceğine dair talimat veriyorlardı!" demiş.

İsmet Paşa da yememiş, içmemiş, idare hey'etindeki samimi müzakereyi de hiç kaale almamış ve doğru Gazi'ye koşarak Ali Saib'in naklettiklerini Gazi'ye yetiştirmişti.

Tesadüf, bu ya, Gazi ile İstanbul'da bulunduğumuz sıralarda da aynı kumarhane ile alâkalı görünen bir hâdise daha olmuştu:

Dolmabahçe Sarayı'nda, bir gün akşama doğru idi. Beni, Gazi çağırttı:

- "Şimdi, Galatasaray civarında polis ile bir çete arasında müsademe oluyormuş. Derhal git. Bu müsademenin mahiyeti nedir? Vaziyeti gör, izahat al, bana malûmat getir" dedi.

Gazi benden evvel Recep Zühtü Bey'i vak'a mahalline göndermiş. Ben de derhal koştum.

Filvaki, zabıtanın Altunyan çetesi diye isimlendirdiği birkaç Ermeni ile polis arasında müsademe olmuş. Yaralanan olduğu gibi, bir zavallı komiser de müsademede düşmüş, yerde yatıyordu.

Yaptığım tahkikattan anlaşılıyordu ki, vak'a baştan başa mürettep idi. Alâkadarlar, çetenin Yıldız Kumarhanesi'ni basmak üzere olduğunu ileri sürdüklerine göre, bizde o zaman hâsıl olan kanaat, bu vak'anın kumarhanenin pisliklerini örtmek için bilhassa hazırlanmış ve tertip edilmiş olduğu merkezinde idi. Bu kanaatimi geldim, Gazi'ye söyledim. Benden önce gelen Recep Zühtü de aynı kanaate varmış, o da vak'ayı aynı tarzda anlatmıştı.

Gazi bu işe ehemmiyet verdi. Fena halde sinirlendi. Müsebbiplerinin ve işin içyüzünün bir an evvel meydana çıkarılması için İsmet Paşa'yı sıkıştırdı. O günlerde Gazi, Afyon Mebusu Ali Bey'i Dahiliye Vekili yapmaya karar vermişti ve bu tayin gün mes'elesi idi. Fakat, İsmet Paşa vak'anın mürettep olduğunun tarafımızdan ileri sürülmesi üzerine bunun Dahiliye Vekili'ni, onun arkasından da kendisini düşürmek için yapılmış bir plân olduğu vâhimesine kapılarak ne yapıp yapıp Ali Bey'in Dahiliye Vekâleti'ne getirilmesine mâni oldu.

(Milliyet Gazetesi'nde 1952'de yayınlanan tefrika, 3 Ocak'ta çıkan 82. yazı.)

4

YILDIZ GAZİNOSU'NUN İŞLEYİŞİNİ ANLATAN BİR DERGİ YAZISI

(Ocak 1927)

Yıldız Gazinosu'nda Nasıl Kumar Oynanır?
Rulet ve Bakara Masalarının Manzarası

"Masa etrafında toplanmış olanlar bu talihli oyuncuya gıptalı nazarlarla bakıyorlardı. Halbuki zavallı adam şimdiye kadar Yıldız'da on bin liradan fazla para kaybetmişti, birçok halıları da istikraz ettiği para mukabilinde merhun bulunuyormuş...".

Yıldız Gazinosu günün mes'elesi hâlini aldı. Yevmî gazetelerin neşriyatı, Büyük Millet Meclisi'ne verilen sual takrîri, gazinoda mahv ü hebâ edilen servetler hakkında deverân eden rivayetler herkesin nazar-ı dikkatini buraya celbetti. Gazinonun küşadından beri epeyce zaman geçtiği halde fırsat bulup da Yıldız'a gitmeye muvaffak olamamıştım. Geçen Cuma, bir arkadaşımın daveti beklediğim vesileyi ihzar etti. Akşam beşe doğru Beyoğlu'ndan bir otomobile bindik, Ayaspaşa, Dolmabahçe tarîki ile Yıldız'ın yolunu tuttuk.

Otomobilimiz Çırağan Sarayı'nın karşısındaki kapıdan Yıldız Parkı'na girdiği zaman kendimi hafif bir heyecana kapılmaktan men edemedim. Bir zamanlar Abdülhamid'in dolaştığı bu yerlerde kimbilir ne gibi acıklı hatıralar vardı? Bunları düşünürken otomobil muntazam bir yoldan yokuşu çıkmış, eski Merasim Dairesi'nin önüne gelmişti. Boz rengi formalar giymiş, aynı renkte kasketli iki haremağası hemen koşarak otomobilin kapısını açtılar. Birkaç basamaklık geniş bir mermer merdivenden birinci kata çıktık. Başka bir haremağası döner kapıyı çevirdi, içeriye girdik.

Bir zamanlar içinde Almanya İmparatoru'nun, Sırp, Bulgar Kralları'nın ikamet ettikleri Merasim Dairesi pek muhteşem bir binadır. Daha kapıdan içeriye ayak atar atmaz bu ihtişam göze çarpıyor. Karşımıza tesadüf eden geniş mermer merdivene, tavanda ve duvarlardaki ince nakışlara bakarken gözüme iki levha ilişti. Sağ taraftaki levha palto ve şapkaların bırakılacağı mahal, sol taraftaki de hususî klübe âzâ kaydına mahsus odayı, yani oyun salonuna girmek için bilet alınacak yeri gösteriyordu.

İptidâ palto ve şapkalarımızı bıraktıktan sonra oyun salonunu görmek için üçer lira verdik, bir ay müddetle hususî klübe âzâ kaydedildik, ikinci kata çıktık.

Merasim Dairesi'nin ikinci katı iki kısma tefrîk edilmiştir. Merdivenden çıkınca sağ taraf lokanta ve dans, sol taraf da [oyun] salonlarını ihtiva etmektedir.

İptida dans salonuna gittik, uzun bir masaya oturduk. Tahminimizin hilâfına olarak salon boş denilebilecek kadar tenha idi. Ortada ancak iki çift dans ediyordu. Halbuki burada cidden mükemmel bir cazband vardı. Dans iptilâsının büyük bir şiddetle hüküm sürdüğü bir sırada gösterilen rağbetsizlik hayretimizi mucip oldu. Bir müddet bekledik, başka kimse gelmedi. Tenhalık herkese bir hüzün vermiş gibi idi. Kalktık, oyun salonuna geçtik

Oyun
salonunda

Salondan içeriye ayak atar atmaz sıcak bir hava ile karşılaştık. Burası ne kadar kalabalıktı... Masaların etrafında oturmuş, ayakta, lâakal dört-beş yüz kişi vardı. Bir taraftan da kadın-erkek mütemadiyen halk içeriye giriyordu. Etrafa göz gezdirince birçok dans heveskârının rulet masaları başında oyunla meşgul olduklarını gördüm. O zaman dans salonundaki tenhalığın sebebini anladım: Buraya dans etmek niyeti ile gelenler bile danstan daha şiddetli ve daha ziyade cezbedici bir iptilâ olan oyunun tesirine kapılıyorlar ve rulet masasının başından ayrılmıyorlardı.

Oyun salonunda üç rulet ve beş bakara masası vardı. Biz girdiğimiz zaman henüz bakaraya başlanmamıştı. Maamafih bakara masaları üzerine konulan işaretlerden evvelce de yer tutmaya müsaraat ettikleri anlaşılıyordu. Oyunculardan kimi bir anahtar, kimi ismi yazılı bir kâğıt, bir kısmı bir fiş, bir kısmı da aşağıda vestiyerden aldıkları numaraları intihap ettikleri yerlere bırakmışlardı.

"Şöyle bir talihimizi
tecrübe edelim!"

Rulet masalarından birine yaklaştık. Masanın etrafında oturmuş ve ayakta lâakal seksen, yüz kişi vardı. Bunların ekseriyetini kadınlar teşkil ediyordu. Herkes, asgarisi yarım lira olmak üzere ortaya para çıkarıyordu. Fakat rulet fırıldağının dönüşünde bu paralar rüzgâr sağanağına kapılmış kâğıt parçaları sür'atiyle gazinonun kasasına düşüyordu. "Yarım lira... Ehemmiyetsiz bir para, şöyle bir talihimizi tecrübe

edelim" diyerek masanın başına geçenler bir türlü ayrılamıyor, beşer, onar, yirmibeşer liralık kâğıtlar mütemadiyen fişe tahvil ediliyordu.

Etraftaki mükâlemelere kulak verdim. Herkes kayıptan bahsediyordu. Genç bir hanım refikine:

- Şimdiye kadar 45 lira verdim. Yalnız bir defa transversalde beş lira kazandım. Bugün hiç şansım yok... Diyordu.

Arkadaşı sordu:

- Dün ne yaptın?

- Dün şansım fena değildi. İki lira zararla kurtuldum!...

Biraz ileride genç bir Musevî kadını, kendisini dansa davet eden bir erkeğe:

- Zararımı çıkarmadıkça dans edemem... Diyordu.

- Zararınız çok mu?

- 28 lira!

- Bir parça fasıla verseniz belki şans değişir.

- Hayır, hayır. Hep benim koyduğum numaraların civarına isabet ediyor. Elbette bir defa da benim numaraya çıkacaktır. Şimdilik buradan ayrılamam.

Bu red cevabı, oyunla alâkası olmadığı anlaşılan erkeğin canını sıkmıştı. Hem bir nükte sarfetmek, hem de kadına bir ders vermek için dedi ki:

- Madam, kazanmak için size bir tavsiyede bulunayım mı?

Kaybettiği 28 liranın tesiri ile çehresi kızarmış, alnında hafif ter damlaları birikmiş olan kadın merakla sordu:

- Hay hay...

- Hiç oyun oynamayın, muhakkak kârlı çıkarsınız.

Şimdiye kadar birçok 28 liralar kaybettiği anlaşılan kadın bu cevap üzerine kızdı, "Böyle mânâsız şeyler söylemek için mi beni oyundan alıkoydun?" demek ister gibi münfail bir tavırla arkasını döndü, yine oyuna daldı.

Bakara
masasında

Bu sırada bakara masalarından birinde hazırlık başladı. Krupiye kâğıtları karıştırırken masanın para tebdil eden şanjörü bağırıyordu:

- *La partie du chemin de fer commence, les places marqué s'il vous plaît* (Bakara partisi başlıyor, yer tutmuş olanlar yerlerini işgal etsinler).

Rulet masalarında oturanlardan, ayakta duranlardan bir kısmı bakara masasına teveccüh ettiler. Herkes yerleştikten sonra

oyun başladı. Birinci numarada oturan yirmi lira çıktı, fakat iki el yaptıktan sonra düştü. İkinci numarada oturan üç ele kadar çıkabildi, dördüncüde düştü. Oyun büyük bir hararetle devam ediyor, fişler, elli, yüz liralık kâğıtlar bir elden diğer ele geçiyordu. Fakat her geçişte gazinonun kasasına sekiz-on lira düşüyordu.

Bu aralık bir parça geride, boş bir masanın önünde iki hanım arasında şâyân-ı dikkat bir mükâleme cereyan ediyordu. Belli etmeden kulak misafiri oldum. Hanımlardan daha genci yaşlısına soruyordu:

- Hanımefendi, bu akşam oynamıyor musunuz?

- Oynadım kızım. Fakat hiç şansım yok. Yarımşar lira derken tamam altmış beş lira vermişim. Bereket bey bakarada seksen lira kadar kazandı, benim ruletteki zararımı çıkardı... Vallahi şu Yıldız'ın açılması bizim için felâket oldu. Artık yemek falan düşünemiyoruz. O işler hizmetçilerin eline kaldı. Her gün saat dört oldu mu Madam "***" ile bir otomobile atlayıp buraya geliyoruz. Beş buçukta bey de geliyor. Yemeğe bazen eve gidiyoruz, bazen burada yeyip geceyarısı avdet ediyoruz. Siz ne iyi, oynamıyorsunuz.

- Vallahi hanımefendi, bizim semtimiz uzak... Bir kere yakamızı oyuna kaptırırsak geceleri otellerde kalmak lâzım gelecek. Bunun için haftada bir gün geliyor, biraz oyun salonunda dolaştıktan, biraz da dans ettikten sonra yedi buçuk vapuruyla köye avdet ediyoruz... Demin dans salonu pek tenha idi. Acaba yeni gelenler var mı? Bir defa gidip görelim mi?

- Hay hay.

Bir elde
1500 lira, fakat...

İki hanım kalktılar, ben de tekrar oyunu seyretmeye başladım. Bu sırada el bir numaraya gelmişti. Burada ecnebî teb'asından bir halı tâciri oturuyordu. Yirmi liradan oyuna başladı. Bazı el sekiz, dokuz açarak, bazen karşısındakini bir sayı farkla geçerek mütemadiyen kazanıyordu. Birkaç dakika sonra önünde dört-beş yüz lira para birikti. Oyuncunun artık eli başkasına terkederek paraları önüne çekeceğini tahmin ediyordum. Halbuki o, sağ eli ile havada daireler resmederek oyuna devam ediyordu. Nihayet onbirinci elde düştü. Maamafih yine bin beş yüz liradan fazla kazanmıştı. Masanın etrafında toplanmış olanlar bu talihli oyuncuya gıptalı nazarlarla bakıyorlardı. Halbuki sonradan öğrendiğime göre, bu zavallı adam şimdiye kadar Yıldız'da on bin liradan fazla para kaybetmişti. Birçok halıları, istikraz ettiği para

mukabilinde merhun bulunuyormuş.

Adamcağız eli ile havada daireler resmederken:

- Kaybettiklerimizi kurtarabilmek için daha ne kadar kazanmak lâzım. Demek istiyormuş.

Bu sırada beş dakika evvel dans salonuna gitmiş olan hanımlar avdet ettiler. Etrafın el'an tenha olduğu anlaşılıyordu. Yaşlıca hanımı kocasına yaklaştı. Erkeğin bomboş olduğunu görünce:

- A, bey, deminki fişler ne oldu?... diye sordu.

Bey, mütevekkil bir tavırla cevap verdi:

- Ne olacak, eridi...

İstikraz çarelerini arayanlar

Saate baktım, artık avdet zamanı yaklaşmıştı. Oyun salonundan çıkarken köşede mâruf iki Ermeni tâciri arasındaki bir mükâleme kulağıma çalındı. Bunlardan "***" Efendi ötekine soruyordu:

-Bugün 1250 lira ile gelmiş isem hepsi bitti. Sende fazla para var mı?

- Benim üstümde de 500 lira vardı, hepsini verdim. İstersen, Mario Serra'dan ödünç alalım.

Mükâlemenin alt tarafını işitemedim. Koridoru geçerek merdivenleri indim. Vestiyerden palto ve şapkamı aldıktan sonra dışarı çıkınca Merasim Dairesi önünde yüzlerce hususî ve kiralık otomobillerin sıralanmış olduğunu gördüm. Bunlarla gelenlerin kısm-ı âzâmı kazanmak hırsı ile bu seyahati ihtiyar etmişlerdi. Halbuki bir-iki saatlik müşahede böyle bir düşüncenin ne kadar boş olduğunu, burada dönüp dolaşan yaranın nihayet kâmilen gazinonun kasasına düşmeye mahkûm bulunduğunu pek güzel ispat etmişti. O zaman rulet masası önündeki Yahudi gencinin sözünü hatırladım:

- Kazanmak isterseniz hiç oyun oynamayın, muhakkak kârlı çıkarsınız.

Gencin bu sözü karşısındaki madam tarafından istihfafla telâkki edilmesine rağmen ne kadar doğru idi.

(Aylık Mecmua, No: 10, Ocak 1927)

5

YILDIZ GAZİNOSU'NUN KAPATILDIĞI GECE KUMAR OYNARKEN YAKALANIP MAHKEMEYE SEVKEDİLEN DR. HÜSEYİN SUAT YALÇIN'IN HİCVİ

(1927)

Yıldız Gazinosu'nun kapatılması sırasında oyun salonunda olan ve kumar oynadıkları gerekçesi ile mahkemeye sevkedilenlerin arasında bulunan Hüseyin Suat Yalçın, sorgusunda gazinonun resmen açılmış olduğunu, hattâ kurdelesini de İçişleri Bakanı Cemil Bey'in kestiğini hatırlatarak ortada bir suç olmadığını söylemişti. Hüseyin Suat Bey mahkeme devam ederken dâvâ hakkında İstanbul Savcısı'na ithafen yazdığı *Açık Tazarrûname* isimli hicvi 30 Eylül 1927'de Cumhuriyet Gazetesi'ndeki *"Gâve diyor ki"* köşesinde yayınlamış ve sonraki günlerde beraat etmişti.

Dr. Hüseyin Suat Yalçın'ın hanımı Efzayiş Suat, kocasının 1942'de vefatının ardından yayınladığı *"Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri"* isimli kitapta Hüseyin Suat'ın kumara müptelâ olduğunu ama bu iptilâsına rağmen *"Kumardır cihanda en büyük illet, / Tutulma arkadaş, aman dikkat et, / Öyle bir mikroptur bu yezid âfet, / Ölümden beterdir onun pençesi"* gibisinden tavsiye şeklinde şiirler yazdığını söyler (Efzayiş Suat, *"Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri"*, İstanbul 1943, sah: 52-53). Eşinin kumar merakını *"Evet, yeşil çuhalı masa onu mıknatıs gibi cezbeder; iskambil kâğıtları, o yürek kızları, o maça beyleriyle parmaklarını derhal harekete getirir, gözlerine cilâ verir. Bütün zekâsı, o kâğıdın nisâbında kitabında toplanır; şiiri, nüktesi onun karşısında alevlenir fakat bu böyle olmakla beraber, kumar, onun indinde alelâde bir hırs, bir para tamâı, kerîh bir kazanç yolu değildir. Kumar, onun için kelimelerle tarif edilemiyecek bir heyecan, insanı uzun uzun düşündüren, niçini çünkisi olmayan bir felsefedir. Evet, bir talih, daha doğrusu bir tesadüf felsefesi"* diye anlatan Efzayiş Suat'ın kitabında daha önce Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmış olan *Açık Tazarrûname*'nin tam metni de vardır (sah: 55-56).

Açık Tazarrûname

İstanbul Vilâyeti Muhterem
Müddeiumumîsi Beyefendiye

Beyefendi beni sevkeylediniz mahkemeye
Gitti, Yıldız'da kumar oynadı, eğlendi diye

A velinimetim, insan denilen mahlûkat
Hiç kumarsız mı durur, kevn ü mekânda heyhat

Bakınız borsaya, hattâ kocaman bankalara
Soyar insanları vallahi gelirlerse dara

Bir kumarhanedir âlem ki bilen oynamayı
Kazanır kuvvet-i bâzû ile milyonla sayı

Ne kadar men' edici madde-i kanun varsa
O kadar ehli bulur ehline bol bol para

Bu girizgâh ile şimdi gelelim başbaşa biz
Dökeyim derdimi ben, siz de biraz dinleyiniz

Kimsenin yokken evet lû'b-ı ruletten haberi
Bize kim açtı bu Yıldız denilen süslü yeri?

Bizi resmen o kumarhaneye celbeylediler
Korku var mıydı? Hayır; gizli, yasak mı? Ne gezer

Kapısında kocaman bir yazı, altında polis
Herkese şekl-i bülendiyle dururdu munis.

Taşıdık her gece bol bol kazanılmış parayı
Boyladık bazı dahî Kayseri'yi, Ankara'yı

Kimimiz hane-i iflâsa çekildi kimimiz
İhtizâr üzre olan hasta-i hicran gibiyiz

Tastamam bir sene îman ile gittik geldik
Hepimiz olduk o meydân-ı şikâra keklik

Bir fırıldaktı dönen ortada fıldır fıldır

Buna şeytan bile bir gün dolaşırken kapılır

Yine biz bir gece artık ne yalan söyleyeyim
Çünki siz hâmî-i kanun, biz ise bir mücrim

Oynuyorken, bize bir başka oyun oynadınız
Toplayıp cümlemizi, evli, bekâr, dul ya da kız

Sultanahmet'te ceza mahkemesinden içeri
Tıktınız, var mı beyim madde-i kanunda yeri

Bir yerin bekçisi kanun iken, ey mir-i güher
Bir vatandaşı vatandaş nasıl iğfal eyler?

Geçelim bunları, kanun gözetir hakkımızı
Belki yârâna verir doğru sözüm gizli sızı

Hükmedin her neye ister iseniz, lakin âh
Kaldı bir haylice fiş köhne cebimde, bu günah

Siz ki bir hâmî-i kanun, ben ise bir mücrim
Gözetin hakkımı lâkin a mürüvvetli beyim

Üç yüz on bir lira var fiş olarak bende bugün
Bakarım Yıldız'a Taksim tepesinden küskün

Kim bilir kaç kişinin fişleri var koynunda
Cümleten yandık, evet, biz bu kumar oyununda

Alınız fişleri lütfen veriniz parasını
Ebediyyen gömelim biz bu gönül yarasını

Ne kadar sürç-i lisan ettim ise affediniz
Bizi mahkûm edemez âdil olan mahkememiz.

(Efzayiş Suat, "Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri", İstanbul 1943, sah: 55-56)

6

NEBİZADE HAMDİ BEY'İN YENİGÜN GAZETESİ'NDE ÇIKAN VE HAZİNENİN SATIŞI TARTIŞMALARINI BAŞLATAN MAKALESİ

(16 Haziran 1924)

400 milyon liramız muhayyel bir zevk ve şeref uğrunda milletten esirgeniyor

Hayalden değil hakikatten bahsediyoruz. 400 milyon liralık hazır bir servet sahibiyiz, fakat bu serveti milletin rehası, halâsı, refahı için sarfetmek cesaretini gösteremiyoruz. Hiç şüphe etmiyoruz ki, içimizden birçokları bu servetin bir habbesine dokunmayı hatıra getirmeyi bile bir hıyanet addederler.

Beş-on ay evvel biz de bu zümreden idik. Fakat şimdi bu serveti millet için sarfetmek fikrinin ilk evvel bizden çıkmamış olduğuna teessüf ediyor, bu fikri ilk defa serdeden muhterem zâta derin bir gıpta hissi ile bakıyoruz:

Yedi-sekiz ay oldu. Mecliste üç-beş arkadaş arasında harap yurtlarımızın sür'atle imarı, bütün memleketin biran evvel iktisaden i'lâsı çareleri hakkında konuşuluyor, mes'ele nihayet para, parasızlık noktasında düğümlenip kalıyor, hepimiz ahlanıp vahlanarak gözlerimizi meçhul noktalara atfediyor ve hazîn bir sükûta dalıyorduk. Pek azîz ve muhteren bir arkadaş "Para var, hem de külliyetli! Dört yüz, beş yüz milyon lira kadar tutar. Fakat kullanmalı. Paranın yerini şimdi göstereceğim. Bunu milletin derin yarasını tedaviye sarfedebilir misiniz?" dedi. Hepimiz lâtife ettiğine zâhip olduk. Bizi sözünün ciddiyetine inandırdı; hep birden "Hazır para olur da bu dar zamanda memleketi kurtarmak için sarfından çekinilir mi? Tabiî, hemen sarfına başlarız" dedik.

- Topkapı hazinesindeki mücevheratın ve yalnız maddî bir kıymeti hâiz diğer bazı eşyanın bugün bu millete temin ettiği bir fayda var mıdır? Bunların yarın temin edeceği fayda nedir? Millet göğsündeki yara ile inleyecek, iktisadî halâsını temin için dünyanın binbir müşkülü ile inleye inleye pençeleşecek, hazinedeki dört-beş yüz milyon liralık servet de üç-beş ecnebînin ziyaretine intizâren oldukları yerde bekleyip duracak! Bu revâ mıdır; satalım ve...

Ben böyle bir teklifî müdafaa için söylenen bu kadar sözü bu noktaya kadar dinlemeye nasıl sabrettiğime mütehayyir, isyankâr bir vaziyetle ve hattâ biraz da hiddetle:

- Yok, rica ederim, beyhude söylemeyin, bu olamaz, tarihimizi yırtmaya mı davet ediyorsunuz? dedim ve yerimden kalkıp yürüdüm gittim. Ben oradan rûhen incinmiş, muazzep olmuş bir halde ayrılırken diğer bir arkadaşın teklife itirazen:

- Birader, bunlar vatan mefhûmuna dahil şeyler, nasıl dokunulur, satılmaları nasıl hatıra gelebilir?... diye söylendiğini işittim. Ben de kendi kendime söylenmeye devam ettim, söylendikçe ilk anda hapsettğim azap ve ıztırap artıyordu. Düşünüyor, muhakeme ediyorum zannıyla hep teklifin şiddetle aleyhinde karar kılıyordum. Fakat gün geçtikçe, memleketin mâlî ve iktisadî vaziyetle, mâlî ve iktisadî darlığın davet edebileceği tehlikeleri, harabelerinde barınmaya çalışan kardeşlerin maddî vasıtalarımıza nazaran senelerce devamı zarurî olan iniltilerle hazineye el vurmaktan tevellüt edebilecek zararları karşılaştırdıkça, ilk günlerdeki kararlarımın hissi bir ihtilâl mahsulü olduğuna kanî oldum ve hakiki bir düşüncenin, muhakemenin bahsi, arkadaşımın ilk anda beni isyan ettiren teklifini kabule sevkettiğini gördüm. Şüphe yok ki tarihin bir kıymeti vardır, şüphesiz ki hissin, hissiyatın millî hayatta da bir mevkii bulunur. Fakat tarih olsun, hissiyat olsun millet için, memleket için hiç olmazsa bilvasıta bir fayda temin etmiyorsa ona yine bir kıymet atfetmekte, bir mevki vermekte ısrar etmenin bir mânâsı olur mu? Topkapı hazinesinde falan hükümdarın tâcının, falan şahın tahtının bulunması gururu okşayabilir. Her ihtiyacımız m.... (?) olsa, milletin dişiyle tırnağıyla uğraşmak, didişmek suretiyle temin ettiği siyasî istiklâl, iktisadî istiklâl kat'î olarak tahkim edilmiş, Türk Milleti muazzam cidâliyle hakettiği refaha ermiş bulunsaydı Türkiye halkından yüzde beş veya onunun Topkapı Sarayı'nda igtinâm edilmiş zümrütlü, elmaslı taç ve tahtlar bulunduğunu düşünerek bir gurur hissetmek suretiyle zevkyâb olmaları imkânının selbolunmaması düşünülebilirdi.

Fakat insaf ile düşünülsün, manevî zevkleri düşünecek vaziyette miyiz? Tarihin kıymeti millete istikbal için bir fayda temin etmesinde değil midir? Zaruret içinde azamet hulyalarına kapılmanın mânâsı var mıdır? Türk Milleti'nin şerefi dört duvar arasında kapatılmış beş-on taş parçasıyla ölçülebilir mi? Ahfâda şerefli yadigâr bırakmakta bir fayda varsa, Cumhuriyet Türkiyesi gelecek nesiller için bunu fazlasıyla temin etmiştir. İşte size yokluk içinde yaratılmış bir istiklâl cihadı destanı ki, her satırı

en şerefli tarihlerin bin sahifesine birden muadil! Evlâtlarımız, torunlarımız millî cidâlin tarihini okurken emin olabiliriz ki Topkapı'da müzeyyen, muhteşem bir taç, bir taht saklı olduğunu düşünmekle, hatırlamakla hissedecekleri gururun milyon kere fevkinde ve pek haklı bir fahr duyacaklar ve bunda kendileri için bitmez tükenmez bir kuvvet ve kudret menbaı bulacaklardır. Buna rağmen Topkapı'nın mücevherlerini satmakla bir tarihin yıkılacağı mı iddia olunacak? Bu millete hakettiği refahı bir gün evvel, bir dakika, hattâ biran evvel temin için icap ederse bunu yapmakta da tereddüt etmemelidir. Yıkılacak olan tarihin mahiyeti de düşünmeye değer... Sultanların keyif ve hevesleri için Türk'ün aksâ-yı şarktan aksâ-yı garba kadar diyar diyar dolaştırarak, süründürerek kana boğduklarının hikâyesi hatırı için yüzmilyonlarca liralık serveti hapsetmek revâ değildir. Beş yüz, dört yüz, hattâ üç yüz milyon lira bu milletin yüzünü bir günde güldürebilir. Serveti kullanmakta tereddüt etmeyelim! Teklifin birçoklarımızda, bidâyeten bizim üzerimizde yaptığı tesiri husûle getireceğine hiç şüphemiz yoktur. Muhterem karîlerimizi düşünmeye davet ediyoruz. Düşünsünler ve hükmetsinler: Hazinemizde hemen kabil-i istifade üç-beş yüz milyon liralık bir servetin mahpus olduğunu arasıra hatırlamak zevki Türkiye'nin, Türk Milleti'nin saadeti ve refahı gayesinden daha mı mukaddestir?...

(Yenigün, 16 Haziran 1924)

7

YUNUS NADİ'NİN HAZİNE EŞYASININ SATILMASI GEREKTİĞİ HAKKINDAKİ BAŞYAZISI

(22 Haziran 1924)

İmparatorluk Mücevheratı

Kâh Şark'a gitmiş birkaç taht getirmiş, kâh Garp'a dönmüş beş-on pırlanta aparmışız. Şark'tan ve Garp'tan alıp getirdiğimiz şeylerden elimizde bakiye kalabilen beş-on mücevherle bir-iki tâc ve tahttan ve bunların miyânında işte şu İstanbul'dan ibarettir.

...Son günlerde Nebizade Hamdi Bey'in Yenigün'de neşrettiği bir makale ile ileri sürdüğü masum bir fikrin, hiç veya pek münasebeti olmadığı halde yukarki esaslı mülâhaza ile karıştırılarak yanlış muhakemat ve tahkimata meydan vermiş olduğunu hayretle gördük. Nebizade Hamdi Bey *"Hazine-i Hümayun"* denilen dairedeki zîkıymet bazı eşyanın, ezcümle mücevheratın ne diye muhafaza edilip tutulduğunu cây-i sual bularak bunların milletin inkişâf ve terakkîsine hasr ve sarfı pek muvafık olacağını beyan etmiş idi. İşte, arkadaşımızın bir sürü itirazât ile karşılanan fikri budur. Serdolunan itirazlar arasında nazar-ı dikkate alınacakları yok değildir. Fakat bir tanesi vardır ki, biz onu kabul etmiyoruz: O da, mevzubahis eşyanın ecdad yâdigârı kıymetdâr âsâr-ı atîka olmaları ve bundan dolayı muhafaza edilmeleri lâzım geldiği yolundaki iddiadır.

Fatih'in belindeki hançerin kabzasındaki zümrüt parçasının hangi atîk kıymeti hâiz olacağını biz bilmiyoruz. Onun kıymeti, her zaman o kadar parçalık bir zümrüt kıymetinden ibarettir. *Kaşıkçı Taşı* denilen kıymetdâr taşın fazla para etmesi, temizliğinden ve cesametinden dolayıdır. Aransa, dünya pazarlarında bunlardan pek âlâları bulunabilir. Emsâli mevcut olan alelâde taşları âsâr-ı atîkadan addetmeye isabet olmasa gerektir. Olsa olsa, bunların toplu surette muhafazaları bize bazı devirleri ve bazı eşhâsı hatırlatır, o kadar. Bu hatıralara mücevher muhtıralarla merbutiyet hissinde hiçbir mânâ bulamadığımızı ise itiraf etmek lâzımdır.

Nebizade Hamdi Bey'in fikri yürür veya yürümez, orasını

bilmiyoruz. Hattâ mevzubahis eşyanın kıymetleri etrafındaki tahminlerin ne kadar doğru olduğunu bile bilmiyoruz. Lâkin bu eşyanın kıymetleri bazıları tarafından ileri sürülen mübalâğalı rakamları tutmaz. O zaman bu eşyayı satmanın zahmete değmeyeceğine bile hükmedilir, geçilir. Fakat denildiği gibi bu taş ve ağaç parçaları kırk-elli milyon lirayı geçen bir bedel tutacaksa, onu nakde tahvil ile tıpkı Hamdi Bey'in dediği gibi milletin refah ve saadetine hâdim kılmak neden caiz ve hattâ lâzım olmasın? Biz taşlara ve ağaçlara bekçilik edeceğimize onlar bizim refah ve saadetimizin nigehbânı olsalar daha iyi değil mi? Unutmamalıdır ki, o taş ve ağaç parçalarında bu milletin alnının terleri ve belki damarlarının kanları vardır.

"Onlar senin-benim değil, milletindir" diyorlar. Bu iddianın yerden göğe kadar haklı olduğunu teslim ederiz. Zaten, işte Hamdi Bey de onu söylüyor. *"Milletin malını millete iade edelim"* diyor.

Yine diyorlar ki bunlar bir zamanın milletinin malı olamaz, bunlar tarihî milletin malıdır, yani onlarda müstakbel nesillerin de hakkı vardır. Biz bu iddiaya dahi, fakat ona daha maddî bir mânâ vererek iştirak ediyoruz. Diyoruz ki, geçen nesillerdeki Türk köylülerinin canları ve kanları bahâsına elde edilmiş olan bu taş ve ağaç parçaları, uğurlarında feda olunan can ve kanları şimdiki ve gelecek nesillere iade etmeye mecbur tutulsun. Hayır, onlar bugün satılarak yarın kendilerinden eser kalmayacak veçhile yokolup gitmesinler. Bilâkis, onların hâsılından millete maddî ve devamlı menfaatler çıkarılsın. Bu mütalâa o taş ve ağaç parçalarının başka şekillerde idamesi demektir.

İtirazlar içinde bir tek canlı nokta buluyoruz ki, o da şudur: Bu eşya satılır ve parası çarçur olup gidebilir diyorlar. Hakikaten bu pek vârit bir iddiadır ve eğer bu eşya satılarak hâsılı çarçur olacaksa, onların muhafazasını biz de kat'iyetle tercih ve şiddetle müdafaa ederiz. Çünki onlar hakikaten milletin malı, asırlarca biriktirdiği bir ihtiyatıdır. Üç-beş gün içinde bunların yok olacağına varsın kendileri mahfuz olmakta devam etsin, elbette bu daha iyidir.

Fakat kendimize acaba bu kadar mı emniyet ve itimadımız yoktur? Bu eşyanın bedelleri öyle denildiği gibi birçok onlarca milyon lira tutacaksa onu bir devlet bankasına esas ittihaz edemez miyiz? Onunla daimî bir iş olarak Anadolu'yu ihya edecek veçhile Ziraat Bankası'nı takviye edemez miyiz? Hattâ, bu ahcâr ve eşcârı hiç satmaksızın mütedavil veya tedavüle çıkarılacak paramıza teminat esası ittihaz edemez miyiz? Ve bunları böyle

yaparsak hiç fena bir iş mi yapmış oluruz?

Görülüyor ki Nebizade Hamdi Bey'in fikri ceffelkalem reddolunup geçiliverecek fikirlerden değildir. Fakat bu bahiste münakaşayı ileri götürmek için evvelâ birşeyin sabit olması lâzımdır ki, o da bu ahcâr ve eşcârın hakikaten zan ve hikâye olunduğu gibi fazla para tutmasıdır. Eğer orası hayal ise, zaten mes'elenin konuşulmaya değeri kalmaz. Eğer o zan ve hikâyede bir hakikat varsa, o zaman mes'elenin lehine, aleyhine birkaç fıçı mürekkeplik mübâhaseye cevaz olur ve bu takdirde biz kuvvetle tahmin ederiz ki, dâvâyı Nebizade kazanır.

(Cumhuriyet, 22 Haziran 1924)

8

İSMAİL MÜŞTAK MAYOKAN'IN HAZİNE EŞYASININ SATIŞINA KARŞI ÇIKTIĞI MAKALESİ

(23 Haziran 1924)

Orman Taşlamak

Geçen hafta bir Ankara gazetesi, Hazine-i Hümayun denilen dairedeki zîkıymet eşyanın satılığa çıkarılmasını tavsiye yollu bir makale neşretmişti. Makale sahibi bu eşyanın ne diye muhafaza edilmekte olduğunu bir türlü anlamamış, bunların yüzmilyonlarca lira kıymetinde olduklarını duymuş, hemen satarak milletin terakkî ve inkişâfı yolunda sarfetmemizi tavsiye ediyordu. Bu tavsiye İstanbul matbuatında derhal bir münakaşa kapısı açtı. İki-üç günden beri bu münakaşa hâdd [keskin] bir şekil almıştır.

Münakaşaya sebep olan makale başka bir zamanda, başka sütunlarda ve başka imza ile intişar edeydi, belki bu kadar dedikoduyu mucip olmazdı. Ancak o gazetenin hükümet mahâfili ile yakından alâkadar olması ve imza sahibinin hükümet fırkası mebuslarından bulunması zihinlerde az-çok bir ukde uyandırdı. İstanbul gazeteleri bu ukdenin düğümlediği muammayı halle uğraşırken dün ilhamlarını doğrudan doğruya hükümetten alan diğer bir gazete, yine o derece salâhiyettar bir imza ile aynı mes'ele hakkında tasvipkârâne bir müdafaaname yazdı. Türkçe'de *orman taşlamak* diye bir tâbir vardır. Sonu nereye varacağı bilinmeyen bir işe başlamadan evvel ibtidâî bazı tedâbîr-i ihtiyatiyye ittihaz edenlere *orman taşlıyor* derler. İşte biz de o makaleyi ve dün İstanbul'da intişar eden müdafaanameyi orman taşlama nev'inden bir teşebbüs addedebiliriz. Hattâ gerek o makalede, gerek dünkü müdafaanamede çoşan edâ-yı tehekküme [alaya] bakarak ortada tasarlanmış bir şey olduğuna, son adımı atmak için efkâr-ı umumiyenin bu bâbdaki nokta-i nazarı anlaşılmak istenildiğine, burası anlaşıldıktan sonra aza-çoğa bakılmayarak mazi ile kat'î bir tasfiye yapmak fikri ergeç galebe çalacağına hükmedilebilir.

Âh ne olurdu, dünyada şu mantık denilen şeyin gücü bitseydi de, en meşru hudutlarında uğradığı tecavüzlere arasıra elinin tersiyle bir tokat indirebilseydi!

Bir milletin hatırat ve mefâhir-i tarihiyyesini hurda demir parçaları gibi satılığa çıkarıp nakde tahvil etmekte beis görmemek vandalizmin o nev'indendir ki, sevk-i iftiras [parçalama] ve ihtiras ile âbideleri

yıkan vandallar bunlara nisbetle elbette daha ehvendirler. Çünki bu yıkıcılar hiç olmazsa vahşet ve cehaletin rüzgârları önüne düşmüş şuursuz, iradesiz mahlûklardır; binaenaleyh esbâb-ı muhaffefelerini de birlikte getiriyorlar demektir. Halbuki hatırat ve âbidât-ı tarihiyyeyi bir bezirgân zihniyetiyle ölçüp biçerek nakde tahvil etmeyi tavsiye edenlerin mazereti yoktur, maziden kalma *"taş ve ağaç parçalarının"* yanıbaşındaki vaziyetimizi adî bir bekçiliğe benzetmek, bazı devirleri ve bazı eşhâsı hatırlatan bu yadigârlara merbutiyet hissinde hiçbir mânâ bulamamak, nihayet tarihe hırdavatçı gözüyle bakarak "Bunlar senin-benim değildir, milletindir, o halde milletin malını millete verelim" demek, vandalizm mesleğinde yeni fakat çok korkunç bir hatve sayılabilir. Medenî ve fâzıl bir Cumhuriyet bu türlü hatvelere müsamahakâr olmamalıdır.

Romanoflar'ın sarayını yağma ve bütün Rus burjuvasini imha eden Bolşevikler bile Petrograd'daki tarihî definelere el sürmediler. Mazisinin mefâhir-i hâtırâtını satılığa çıkarmış bir millete henüz tarihte tesadüf etmedik. Milletin inkişâf ve terakkîsini temin için kendi sa'y ve kudretimize, kendi menâbî-i zekâ ve istitâatımıza istinad etmek lâzım gelirken ecdadımızın mirasını rehine koymak veya satılığa çıkarmak suretiyle hovardalığa kalkışmayı bu asır içinde dinleyecek mütemeddin [medenî] bir kulak tasavvur edilemez.

Hele mes'eleyi geçmiş saltanat devirleriyle, yahut bazı sultanların şahıslarıyla alâkadar göstermeye çalışmak çok acemice, çok kaba bir mugallâtadır. Hakikatte o hatıralar Türk Milleti'nin asîl ve civanmerd kanıyla hallettiği vukuatın remizleridir [olayların sembolleridir]. Bunları manevî çerçevelerinden koparark işporta içinde alım-satım piyasasına çıkarmakla biz ancak mazimize hakaret etmiş oluruz. Mazi, hele o mazide gelip geçmiş ecdadımız bu hakarete hiç lâyık değillerdir. Biz bunu yaparsak âtînin ihmal ve istihfafına şimdiden nâmertliğimizi koymuş oluruz.

Hülâsâ, ortadaki neşriyat ister orman taşlama nev'inden olsun, ister alelâde bir fikir münakaşasından doğmuş bulunsun, muhit-i millîde nâhoş temevvücler [dalgalanmalar], derin teessürler uyandırabilir. Binaenaleyh, hükümete bir vazife terettüp ediyor: O da bu mes'ele hakkındaki nokta-i nazarını bildirmektir. Resmî mahâfilde bu işin nasıl telâkki olunduğunu öğrenmek isteriz. Ümid ederiz ki, hükümet efkâr-ı umumiyeyi uzun müddet intizarda bırakmaz. Bunu maddî ve manevî itibarımız nâmına pek lüzumlu addediyoruz.

(Tanin, 23 Haziran 1924)

9

YUNUS NADİ'NİN İSMAİL MÜŞTAK'A CEVABI

(24 Haziran 1924)

Mert ve açık olunuz!

...Bu garip zihniyetin tezâhürüne de dünkü Tanin'de İsmail Müştak Bey'in yazdığı bir makalede şahit olduk. Bütün cidâl senelerinde ve hâlâ Ankara'da intişar eden Yenigün'de Nebizade Hamdi Bey *Hazine-i Hümayun* denilen dairedeki kıymetdâr eşcâr ve ahcârın yüzlerce milyon lira tutabileceği esasına istinad ederek eğer öyle ise bu servetin milletin inkişâf ve terakkîsine sarfedilmesi muvafık olacağını yazmış. Bu bir fikirdir ki, lehine aleyhine söz söylenebilir. Nitekim matbuatımızda da öyle oldu, lehine aleyhine söyleyenler görüldü. Bu miyânda Cumhuriyet de kendi fikrini yazarak mücevherat kabilinden olan şeylerin tarihî bir kıymeti olamayacağını beyan etti ve ancak bu eşyanın satılıp satılmaması mevzubahis olabilmek için evvelemirde onların hakikaten Nebizade Hamdi Bey'in dediği kadar bir kıymeti hâiz olduğunun sübutu icap ettiğini söyledi.

...Hükümetten bu mes'elede güya hesap ve izahat isteyen efkâr-ı umumiyeye bu makale ile yutturulmak istenen hezeyan şudur ki, hükümet *Hazine-i Hümayun* denilen nesneyi bir kolayına getirip elçabukluğu ile satmak istiyormuş. Türk Cumhuriyeti Hükümeti'ne bu isnâdı yapabilmek için, insanın hakikaten Yıldız Sarayı'ndan yetişmesi lâzımdır demekte muztar kalıyoruz.

...Cumhuriyet hükümeti fazilet üzerine müesses olduğu halde bu hükümetin herhangi bir İsmail Müştak Bey tarafından efkâr-ı umumiyeye âdetâ bir hırsız çetesi halinde arzedilmesi, memleketimizde hürriyetin Derviş Vahdetî, Ali Kemal zamanlarında olduğu gibi bu devirde dahi suistimaline hazır ve müheyyâ adamlar bulunduğunu ispattan gayrı birşeye yaramaz. Acaba vaktiyle Derviş Vahdetî ile Ali Kemal'den şikâyet eden bu Tanin mi idi? Ne gariptir ki şimdi kendisi onların yoluna ve derekesine sürüklenip gidiyor da farkında olmuyor...

...Yenigün ile Cumhuriyet'in hükümet ile mahâfili ile derece-i münasebetlerine gelince, bu noktada dahi söyleyecek bir-iki sözümüz vardır. Evvelâ Yenigün ile Cumhuriyet hükümet

mahâfili ile temasta bulunsa, bunun ne gibi bir cinayet teşkil edeceğini anlamayanlardanız. Evet, Yenigün ile Cumhuriyet'in sahibi olan zât, yani bu satırları yazan adam, büyük bir haz ve iftihar ile ilân eder ki, kendisi Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa'nın çok takdirkâr ve çok hürmetkâr bir cidal arkadaşıdır. Bunun ne kudsî bir şey olduğunu anlayabilmek için Anadolu'nun yalçın kayalarında en ümidsiz dakikaları en büyük zevk ve şataretlerle geçirebilmek lâzımdır. Eğer bunu bir değil bin İsmail Müştak anlayamazlarsa, kendilerinin yerden göğe kadar haklı olacaklarını teslim ederiz.

...İsmail Müştak Bey Yıldız Sarayı'nda Abdülhamid'in kâtibi bulunduğu bir sırada, ben Yunus Nadi o Abdülhamid'i sernigûn edebilmek [başaşağı çevirebilmek] teşebbüs ve gayretinin neticesi olarak zindanlarda ve kalelerde idim. Ve hak ile fazilet ve hakikatin müdafaası nâm ve hesabına hâlâ bu yaşımda bin kale ve zindanı yüz bin Yıldız Sarayı'na tercih eder bir adamım.

Hükümet gazetesi?... Amma tuhaf şey ha!... Efkâr-ı umumiye nezdindeki bu yalancı jurnalin İsmail Müştak'a ve Tanin'ne ne kazandıracağını bilmiyorum. Kime karşı ve neye karşı olursa olsun daima efkâr-ı ahrârânesini muhafaza ile mecbûl [yaratılmış] olan benim bildiğim bir tek hükümet gazetesi vardı ki, o da yalnız Tanin'in kendisinden ibaret idi. Öyle ki, zavallı gazete zamanında âdetâ fikirden tecerrüt etmiş [soyunmuş] bir kadid haline gelmişti. Bütün hayatım şahit olduğu üzere ben fikrinde tecerrüt edebilir bir adam değilim ki, hattâ en zevkli meşgalem olan gazetecilikte iskelet rolü oynayabileyim.

Hayır, İsmail Müştak Bey, bizler Yıldız kategorisinin kabil değil anlayamayacakları mahlûkatız. Saray eşyası nâmına beyhude telâş buyurmayın, eğer onlar satılacaksa satış kararını yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi verebilir ve o karar vereceği zaman da fikr-i âlîlerini sormayı hattâ hatırına dahi getirmez. Çünki kendisinin millet ortasındaki mevkii bir zaman sizin de intisabı ile iftihar buyurduğunuzu ikide bir ihsastan hâlî kalmadığınız Yıldız Sarayları'ndan hesap ve kitaba sığamayacak kadar yüksektir.

(Cumhuriyet, 24 Haziran 1924)

10

MALİYE BAKANI HASAN POLATKAN'IN, HAZİNELERİN ANKARA'YA NAKLİ VE SATIŞ TEŞEBBÜSÜ HAKKINDA MECLİS'TE YAPTIĞI AÇIKLAMA

(15 Haziran 1951)

Ankara'da kasaların kayıp anahtarlarını bulma koşuşturması devam ederken, her ikisi de Demokrat Partili olan Diyarbakır Milletvekili Nazım Önen ile Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, Maliye ve Millî Eğitim Bakanları tarafından cevaplandırılması talebiyle Meclis'e iki ayrı soru önergesi verdiler.

Önergelerde hazinenin Ankara'ya neye dayanılarak nakledildiği, gönderilenler arasında kayıpların mevcut olup olmadığı ve kıymet takdiri için Hollanda'ya mücevher yollandığı iddialarının doğruluğu sorulup eşyaların âkıbeti hakkında bilgi isteniyordu.

Polatkan, soru önergelerini kasaların tamamının açılmasının ardından, Meclis'in 15 Haziran 1951'deki oturumunda cevapladı...

Nazım Önen'in önergesi Meclis gündemine ardarda iki defa alındığı halde önerge sahibi Genel Kurul'da bulunmadığı için gerçi düşmüştü, Polatkan'ın sadece Tekelioğlu'nun sorularını cevaplaması kâfi idi ama her iki önergedeki sorulara da cevap verdi.

Polatkan'ın anlattıkları senelerce devam eden mücevher macerasının bilinmezlerini ortaya çıkartan mükemmel bir belgedir.

...Muhterem arkadaşlarım; Diyarbakır Milletvekili Sayın Nâzım Önen ile Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu arkadaşlarımızın Topkapı Müzesi'yle Millî Saraylar'dan Ankara'ya nakledilen ve Hazine ile Merkez Bankası'nın kasa dairelerinde mahfuz bulunan mücevherat ve kıymetli eşyaya ait sözlü soruları ayni mevzua taallûk etmekte olduğu için her iki soruyu birden cevaplamak üzere zikri geçen mücevherat ve kıymetli eşyaların hangi tarihte ve ne maksat ile Ankara'ya naklolunduklarını, bunların muhafazası ve diğer hususat hakkında ittihaz olunan karar ve alınan tedbirleri safha safha

arzediyorum.

Bir kısmı Maliye Bakanlığı'nın şambrfortunda, bir kısmı da Merkez Bankası'nın kasa dairesinde bulunmuş olan bu kıymetli taşlarla eşyaları alınıp getirildikleri yerler itibariyle üç kısma ayırmak lâzım gelecektir:

1. Topkapı Sarayı Müzesi'nden getirilen eşya.
2. Millî Saraylar'dan getirilen eşya.
3. Millî Emlâk Müdürlüğü'nün 22 Mart 1341 tarihli müzekkeresi ile vezne-i umumiyece teslim alınan eşya.

1. Topkapı Sarayı Müzesi'nden getirilen eşya.

Birinci grupu teşkil eden eşya, 28 Şubat 1927 tarihinde Topkapı Müzesi Müdürü merhum Refik Bey'in muhafazası altında Ankara'ya getirilmiş bulunmaktadır. 86 kalem olan bu eşya hazine ayniyat hesaplarında 309 sıra numarasında kayıtlıdır.

Bu eşya arasında zümrütlerle süslü altın askılar inci, zümrüt ve pırlantalarla süslü iğneler, plâklar, broşlar, zümrütlü, yakutlu, elmaslı ve pırlantalı yüzükler, küpeler, muhtelif büyüklükte zümrütler, yakutlar, zümrüt tesbih üzerine pırlantalarla süslü ve zabıtta beherinin 39 okka ağırlığında olduğu yazılı olan altın şamdanlar bulunmaktadır. Yine zabıtlara göre birincisi 3 kilo 277 gram, ikincisi 1 kilo 320, üçüncüsü 998 gram ağırlığında bulunan üç büyük zümrüt de bu mücevherat ve eşyalar arasındadır.

Bu çok kıymetli eşyanın Topkapı Sarayı Müzesi'nden Ankara'ya alınıp getiriliş sebebi hakkında Maliye Bakanlığı'ndaki dosyalarda bir yazıya tesadüf olunmamıştır. Bu eşyanın zahiren, iyi bir şekilde muhafaza altına alınmak maksadiyle Ankara'ya getirildiği söylenmekte ise de Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Sayın Tahsin Öz'ün 12. 6. 1951 günü Merkez Bankası'nda, Meclis Başkanı Sayın Refik Koraltan, Meclis İkinci Başkanı Mustafa Zeren, Millî Eğitim Bakanı ve kasaları tâdat edecek olan hey'etin diğer üyeleri huzurunda vâki ifadesine göre satılmak üzere getirilmiştir.

Bilâhare 24. 10. 1928 tarih ve 7260 sayılı kararname ile bu eşyadan tarihî kıymeti hâiz olanlarının satışından vazgeçilmiş, tarihî kıymeti olmayanların satışına karar verilmiştir.

Bu eşyanın satışının düşünüldüğü bir sırada ağırlıklarını yukarda bildirdiğimiz zümrütlerin hakiki zümrüt olmadığı iddialarının ortaya sürülmesi üzerine hükümet gerek bu zümrütlerin evsafı ve kıymetini, gerekse İstanbul'da ve Ankara'da bulunan diğer eşyanın kıymetlerini takdir ve tahmin ettirmek üzere Fransa'dan mücevherat eksperi Robert Linzeler'i Türkiye'ye

davet etmiştir.

M. Robert Linzeler, bir hey'et huzurunda bu işler için imâl olunan Volton pertavsızı ve kuvvetli elektrik cereyanı ile yapmış olduğu muayeneler neticesinde her üç zümrüdün münakaşasız olarak hakiki zümrüt olduğunu bildirmiş ve keyfiyet 12 Eylül 1927 tarihli zabıt varakasında tesbit olunmuştur.

Mücevherat eksperi M. Robert Linzeler, 17 Ağustos 1927 tarihli birinci raporunda, diğer kıymetli eşyalar için hükümetin bu ekspertizi yaptırmaktaki maksadını bilmediğini, mücevheratın kıymetlerini takdirde vasatî bir fiyat tesbitinde büyük müşkilât bulunduğunu, bunların arasındaki bazı mücevheratın kalite ve ehemmiyet bakımından hiçbir yerde bir eşinin bulunmadığını, kendisine gösterilen zümrütlerin dünyanın başka bir yerinde mevcut olmadığını, *"askı"* tâbir edilen mücevherlerin ihtişamından başka ayrıca çok ince bir sanat eseri olduklarını, bu çok güzel mücevheratı görünce büyük bir heyecan geçirdiğini ifade etmiş bulunmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınıp getirilen bu eşyalarla kıymetli eşyaların bidayette iki kasa içerisine yerleştirilip bu kasaların Maliye Bakanlığı'nın zemin katında bir odaya konulduğu anlaşılmaktadır. Bilâhare 24. 10. 1928 tarih ve 7260 sayılı kararname ile Maliye Bakanlığı'nda mevcut mücevheratın müşterek muhafaza altına alınacağı, mücevheratın bulunduğu üç anahtarlı kasanın anahtarlarından birisinin Maliye Vekâleti'nde, ikincisinin Devlet Şûrası Reisi'nde, üçüncüsünün de Divan-ı Muhasebat Reisi'nde bulunacağı karar altına alınmıştır.

Daha sonra 26. 11. 1934 tarih ve 2/1613 sayılı kararname ile mücevheratı ihtiva eden kasalar Merkez Bankası kasa dairesine naklolunmuş, Divan-ı Muhasebat Reisi'nde bulunan anahtarın da Başbakanlık Müsteşarı'na tevdi edilmesi bu kararnamede zikredilmiştir.

Bu suretle kasa anahtarlarının Maliye Vekili'nde, Devlet Şûrası Reisi'nde ve Başbakanlık Müsteşarı'nda bulunması icabetmekte idi.

Millî Saraylar'da bulunan eşyaların Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu tarafından sayımı ve tesbiti hâdisesi münasebetiyle Maliye Bakanlığı mevzu ile alâkalanmış, 24. 10. 1928 tarih ve 7260 sayılı kararname gereğince Maliye Bakanı'nda bulunması lâzımgelen kasa anahtarının Bakanlık vazifesini devraldığım zaman bana intikal etmemiş olması gözönüne alınarak bu ve diğer iki anahtarın araştırılmasına geçilmiş ise de Devlet Şûrası Başkanı'na ve Başbakanlık Müsteşarı'na

selefleri tarafından bu şekilde anahtarlar devredilmemiş olduğu anlaşılmıştır.

1927 yılından itibaren Maliye Bakanlığı'nda vazife görerek ayrılmış olan bütün eski bakanlara birer mektup yazılmak suretiyle anahtarlar hakkında malûmat istenilmiş ise de Sayın Şükrü Saracoğlu, Nurullah Esat Sümer ve Halil Ayan'dan cevap alınamamış, diğer eski bakanlardan da bu şekilde bir anahtar teslim almadıkları ve haleflerine de bu şekilde anahtar teslim etmedikleri öğrenilmiştir.

Bunun üzerine Başbakanlık'ta, Maliye Bakanlığı'nda ve Devlet Şûrası'nda mevcut bütün eski anahtarlar toplanmak suretiyle Merkez Bankası'nda bulunan kasaların markalarını taşıyan anahtarlarla bu kasaların açılması tecrübe edilmiştir. Başbakanlık Müsteşarı'ndaki anahtarlarla Maliye Bakanı'ndaki anahtarlardan aynı markayı taşıyan ikisi kasaya uymuşsa da, Devlet Şûrası'ndan getirilen anahtar uymadığı için kasanın açılması mümkün olamamıştır. Bilâhare Danıştay'dan emekli olan bir zâtın vermiş olduğu malûmat üzerine Danıştay Başkanlığı kasanın asıl anahtarını bulabilmiş, bu suretle kasaların açılması mümkün olmuştur.

12 Haziran 1951 tarihinde hey'et huzurunda yapılan sayım sonunda Topkapı Sarayı Müzesi'nden getirilen eşyanın getirilen tarihte tanzîm olunan zabıttaki sayısına uygun olarak zuhur ettiği görülmüş ve keyfiyet bir zabıtla tesbit olunmuştur.

İkinci grubu teşkil eden eşyalara gelince:

Dolmabahçe Sarayı'ndan getirilen bu eşyalar, Maliye Vekâleti'nin saraylarda mevcut altın ve murassa eşya ve evânînin bakanlık binasında tedarik edilen müşterek anahtarlı kasalarda muhafazası takarrur etmiş olduğundan bahsile Millî Saraylar Müdürlüğü'ne yazdığı 15 Mart 1927 tarih ve 1281 sayılı yazısı üzerine Dolmabahçe Sarayı'nın gümüş ve Hazine Odaları denilen odalarından alınıp getirilmiştir. 28 Mart 1927 tarihli zabıtta alelmüfredat gösterildiği üzere pırlanta, inci ve kıymetli taşlarla süslü altın zarflı fincan takımları, altın yemek takımı, altın çay takımı, altın çekmece kutu, inci ve pırlantalarla işlemeli ve sırmalı kahve puşideleri gibi kıymetli ve nadide olan bu eşyalar beş sandık içine konarak***** Saraylar Müdürü Sezai ve kontrol

---

***** Polatkan'ın sözünü ettiği beş adet sandıktaki tarihî eşyanın bir kısmı daha sonra kasalara nakledilmiş, gümüş eşyalardan bazıları imha edilmiş yahut Darphane'ye gönderilerek eritilmişlerdi. Sandıkların adedi bu yüzden ikiye inmişti ve 1951 ilkbaharında açılmasına çalışılan sandıklar bunlardı.

memuru Rasim tarafından Ankara'ya getirilmiş ve Ankara'da bir hey'et tarafından 17 Nisan 1927 tarihinde tesbit zaptı ile karşılaştırılarak Maliye Vekâleti Vezne-i Umumiyesi'nce tesellüm olunmuş ve 510 numaralı ayniyata kaydedilmiştir.

Topkapı Müzesi'nden getirilen eşya gibi hakikatte satılmak için Ankara'ya getirilen bu eşya, 24. 10. 1928 tarih ve 7260 sayılı kararname hükmünce 14. 11. 1934 tarihinde, arasında Müzeler Umum Müdürü Bay Aziz Ogan'la encümen âzasından Efdaleddin'in de bulunduğu beş kişilik bir hey'et marifetiyle birer birer tedkik edilerek tarihî kıymetleri itibariyle müzeye ayrılması lâzım gelenler, satılması veya Millî Saraylar'a iadesi lâzım gelenler olmak üzere bir tefrîke tâbi tutulmuş ve takriben dört ay sonra da Maliye Bakanlığı'nın Başbakanlığa yazdığı 24. 3. 1935 tarih ve 19474 sayılı yazı üzerine Bakanlar Kurulunca ittihaz olunan 2/2250 sayı ve 31. 3. 1935 tarihli kararname ile zikredilen hey'etçe tarihî kıymeti hâiz oldukları işaret edilmiş bulunanların Merkez Bankası'nda muhafaza altına alınmış olan emsali mücevherat miyânına konularak muhafaza edilmesi, diğerlerinin de Millî Saraylar'da kullanılması mümkün olanların Millî Saraylar'a teslimi ve bu saraylarda kullanılması mümkün olmayanların sattırılması karar altına alınmıştır.

İşte, tarihî kıymeti hâiz oldukları işaret edilen 18 kalemde 127 parça eşya 26. 7. 1935 tarihinde, evvelce Cumhuriyet Merkez Bankası'na nakledilen mücevherat arasında muhafaza olunmak üzere Banka'nın şambrfortunda bulunan kasaya konmuş diğerleri de saraylarda kullanılması mümkün olanların saraylara iadesi ve saraylarda kullanılması uygun olmayanların da sattırılması maksadiyle Bakanlıkça 1/1001 sayılı ve 19. 6. 1935 tarihli yazı Darphane'ye gönderilmiştir. Darphane bu eşyayı saraylara iade etmek istemişse de Saraylar Müdürlüğü mezkûr kıymetli eşyanın saraylarda mevcut olup bugünkü ihtiyaca ve tarz-ı istimale uygun düşmeyen eşya arasından tefrîk olunduğundan bahsile almamıştır.

Bilâhare bakanlığın şifahi emirleri üzerine Darphane Müdürlüğü bu eşyayı 1. 7. 1940 tarihinde, 51.4 sayılı yazı ile 4 ve 5 numaralı sandıklar içerisinde Ankara'ya yollamış, bu suretle mütemadiyen gidip gelen bu eşyalar sandıklar içinde bakanlık kasa dairesine konmak suretiyle muhafaza altına alınmıştır.

Bu eşyaların saraylara iade olunmak üzere tesbiti münasebetiyle bu defa hey'et huzurunda yapılan sayımında eşyaların zabıtnamelerde gösterilen miktarlara uygun olarak zuhur ettiği görülmüştür.

Bu grup eşyadan tarihî kıymeti hâiz olup Cumhuriyet Merkez Bankası'ndaki kasada muhafaza altına alınmış olan 18 kalemde 127 parça eşya da 12. VI. 1951 tarihinde hey'et huzurunda yapılan tâdat ve tesbitte eski zabıttaki müfredatına uygun olarak zuhur etmiştir. Yukarıda işaret etmiş olduğum pırlanta, inci ve firuze taşlarla süslü zarflardan bir kısmı murassa ve mineli altın çekmece, sırma ve inci işlemeli saçaklı taşlarla süslü kahve puşideleri bu eşya miyânındadır.

Üçüncü kısımda izah edeceğimiz hadise :

Millî Emlâk Müdürlüğü'nce vezne-i umumiye, yani Hazine Veznesi'ne teslim edilen eşya hazine ayniyatında 295 sırada muhtelif cins gümüş tabak, sahan ve kıymetli tabak vesaire olarak mukayyet olup 1341 senesinde bakanlık tarafından memur gönderilmek suretiyle Askerî Müze'den getirilen ve evsafı 22 Mayıs 1341 tarihli zabıtta belirtilen 827 parça gümüş ve züccacî evâniye ait bulunmaktadır.

Satılmak için getirtilen bu eşyadan 109 parçası 15. 3. 1929 tarihinde satılmak üzere Satış Memuru Rasim tarafından teslim alınmış ve bakiyesi 2/2250 sayılı ve 31. 3. 1935 tarihli kararname hükümlerine göre muameleye tâbi tutularak iki tepsi hıfzedilmek üzere Merkez Bankası'ndaki kasaya, 26. 7. 1935 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'ndan gelen eşya ile birlikte konmuş, 355 parça kıymetli porselen eşya dört kişiden mürekkep bir hey'et marifetiyle 30. 7. 1935 tarihinde Ankara'da imha edilmiş ve 411 kalem gümüş eşya 1/1001 sayılı ve 19. 6. 1935 tarihli yazı ile yeni çıkarılmakta olan gümüş paraların darbında kullanılmak üzere Darphane'ye gönderilmiş ve Darphanece de gümüşleri çıkarılmak, porselenleri kırılmak suretiyle imha olunmuş, çıkarılan gümüşler de 28. 1. 1939 yılında eritilerek para darbiyatında kullanılmıştır. Bu gümüş ve gümüşlü eşyaların hakiki imha sebepleri bilinememektedir.

Üç grupta toplayarak izah ettiğimiz mücevherat ve kıymetli eşyalar hâdisesi bundan ibarettir. Soru sahibi arkadaşımız bu eşyaların müfredatlı listesini görmeyi arzu buyurdukları takdirde listeyi bakanlıkta kendilerine ayrıca takdîm edebiliriz.

(TBMM Tutanak Dergisi, 90. Birleşim, 15 Haziran 1951, sah: 232-235)

11

TOPKAPI SARAYI'NIN MÜDÜRÜ TAHSİN ÖZ'ÜN HATIRALARINDAN HAZİNENİN ANKARA'YA GÖTÜRÜLÜŞ ÖYKÜSÜ

(1962)

Topkapı Sarayı'nın 1928 ile 1952 arasında 24 sene boyunca müdürlüğünü yapan Tahsin Öz (1887-1973), hatıralarını *"Hayatım"* başlığı altında 1962'de kaleme almış ve Topkapı Sarayı Müdürlüğü bu hatıraları 1991'de az sayıda bastırmıştı.

Hatıraların daktilo edilmiş orijinal nüshası Tahsin Öz'ün diğer evrakı ile beraber şimdi İstanbul Büyükşehir Beleiyesi Atatürk Kitaplığı'nda Mtf.46589'dadır. Hazine'nin Ankara'ya gönderilişinden bahseden aşağıdaki metni, orijinal metnin 10 ile 13. sayfaları arasından naklediyorum.

Hazine eşyası tekrar Ankara'ya gidiyor

Birinci Dünya Harbi dolayısıyla Konya'ya giden Hazine eşyası İstanbul'a gelmişti. Fakat Sultan Vahdettin'in firarından sonra durum yine karıştığından bunların bu defa Ankara'ya gönderilmesi emrolunmuştu. İleride belki tekrar temas edeceğim veçhile Arkeoloji Müzesi'nden birtakım eserler de ilâve olunarak birinci parti Ferhat Bey isminde bir binbaşının nezareti altında ve Saray memurlarının refakati ile bir ufak vapura konularak İzmit'e götürüldü. Bu cidden tehlikeli bir ameliyyât idi. Çünki İtilâf Devletleri bunu müsadere edebilirdi. Giden eserler miktarı kâfi görülmediğinden ikinci bir parti daha gönderildi. Geyve'de müşkülata uğradı. Nihayet bu eserler Büyük Millet Meclisi arkasında bir yere kondu. Başlarında Hazine kâhyası Refik Bey memurları ile beraber bulunuyordu. Nihayet durum düzeldi. Fakat, hazine eşyasının gönderilmesi uygun görülmüyordu. Çünki iki fikir vardı. Bir kısmını belki Ankara'da teşhir etmek, bir kısmını da satmak. Bu iki şık da birbirinden beter ve yersizdi. Satmak mevzuuna tekrar avdet edeceğim.

Hazine eşyasının iadesi mes'elesi

Elhasıl bu eşyanın gelmesi hakkındaki muhabere uzadıkça uzuyordu. Nihayet Halil Bey ortaya bir söz attı. Senelerden beri bu eserler sandıklarda olduğundan rutubetten, havasızlıktan bozulup mahvolabilir temizlenmesi ve bakımı lâzımdır.

Buna mukabil onar sandıklık partiler halinde gönderilmesi, bunların bakımı yapılarak iadesinden sonra on sandık daha gönderilmesi yolunda bir karar çıktı. Tabii bu durum, maksadı tatmin etmiyordu. Bu sayede Hazine eşyası geldi.

Hazine dairesinde ilk tanzîmler

Hazine binası da Sultan Reşad zamanında tamir ettirilmiş olduğundan ancak eski dolaplardan istifade edilerek Hazine birinci salonu saltanat devri esaslarına göre yine eski haliyle, yani ne devir aranılarak, ne de eşya ve eserlerin hangi hükümdara ait olduğu düşünülmeyerek, Halil Edhem Bey'in nezaretinde saray memurları tarafından teşhire açıldı.

İkinci salon da ufak tadillerle tanzîm edildi. Bunda ne ilmî bir esas ve hatta ne de bir zevk vardı. Herhangi bir hükümdarın mankene iç elbiseleri konuyor, üstüne kaftanı geçirilerek hepsi örtülüyordu. Fakat bazen alttakiler, bazen üsttekiler o hükümdara ait değildi. Sorguçlar, hançerler de öyleydi. Yine yer ve dolaplar müsait olmadığından elmaslı bir beşik, bir dolabın alt gözüne konmuştu. Emsalsiz incili, zümrütlü bir taht örtüsü de bir dolabın arkasına fon olarak kullanılmış, önüne san'at değeri ve kıymeti pek az olan gümüş vazolar dizilmişti.

Hazine eşyasının satılması mes'elesi

İşte bu sırada Hazine eşyasının satılması me'elesi canlandı. Çünki hem ezici bir harpten çıkmış olan memleketin mâlî müzayakasını izale etmek, hem de kalkınma hamlelerini yapmak gayesi vardı. O vaktin Maliye Nazırı Abdülhalik Renda, Fransa'dan Lenzler isminde bir Fransız'ı eksper olarak celbetti. Başta Şah İsmail tahtı olmak üzere Sultan Ahmed tahtının zümrüdlü askısı, murassa hançerler, murassa nişanlar, vazolar ve büyük zümrüt taşlar birer birer müdür Refik Bey'in odasına getirilerek kıymet konuyordu. Arkasından Oppenheim isminde bir Hollandalı eksper geldi. Bu zât ile teması ben temin ediyordum.

Bir gün dedi ki, "Tahsin Bey, ben Şah İsmail tahtına nasıl kıymet koyarım? Altın, zümrüt, inci ve yakutlarını kırat ve dirhem hesabiyle kıymetlendiriyordum. Halbuki XVI. asra ait bu tek eserin bir de san'at kıymeti var ki bunu ne bilirim, ne de kıymet koyma imkânı vardır. Her ne hal ise, bilfarz bu eseri bir deli Amerikalı şahıs veya şirket alsa orada birşey değildir. Ancak bunun yeri burasıdır". Bu hazin hadiseyi Halil Bey'e anlattım.

Seneler geçtikten sonra Atatürk'e de arzetmiştim. Fakat işin tadı tamamen kaçmıştı. Çin porselenlerini de satmak mevzuubahis olmaya başladı. Nihayet İsveç'ten bir eksper daha geldi. Bunun koyduğu kıymetlerle bilhassa Fransız'ın koyduğu kıymetler arasında büyük farklar belirdi. Bir de büyük zümrütün hakiki zümrüt olmadığı iddiaları ortaya atıldı.

Ne hazindir ki, hatırımda kaldığına göre Gümüşhane mebusu Ali Bey de bu satışa iştirak etmek üzere yabancılarla temasa girmişti. Halil Bey ile Ankara arasında çetin bir muhabere başladı. Fakat Ankara ısrar etti. Bilhassa bir kısım mücevheratın gönderilmesini tebliğ etti ki, bunlar ayrılarak Refik Bey'in vediatı ile gönderildi.

Ankara'ya gönderilen murassa eşya ve kıymetli taşlar

Bu mevzua ait yazışmalar ve gönderilen mücevheratın numaralarını ihtiva etmekte olan makbuz elimdedir. Bu kıymetli taşların konduğu kasanın üç anahtarı olup biri Maliye Vekili'nde, diğeri Divan-ı Muhasebat Reisi'nde ve üçüncüsü de Refik Bey'de idi.

Hazine eşyasının satışı mevzuuna karşı cevaplar ve muhabere

Bu mevzua ait Halil Bey'in yazılarına karşı Maarif Vekâleti'nin maksadı satmak olmayıp, kıymet koydurmaktan ibaret olduğu yolunda cevaplar vardır. Halbuki 24.10.1928 günlü Hey'et-i Vekîle kararı tarihî kıymetleri olmayanların satılmaları ve satışın külçe altın mukabilinde yapılması yolundadır. Bu esnada Refik Bey Ankara'ya sık sık davet edildiğinden Halil Bey büsbütün sinirlendi ve anahtarı geri vermesini teklif etti ki, ben buna muarız idim. Çünki, tamamen alâka kesilmiş oluyordu. Refik Bey'in iadeye mecbur olduğu anahtar Şurayı Devlet Reisi'ne verildi. Hey'et-i Vekîle kararında da belirtildiği veçhile müteaddit gruplar teşekkül etmişti.

Büyük zümrütün hakiki olup olmadığı hakkında Fransız mütehassıs Ankara'ya tekrar davet edildi. Refik Bey'in

huzurunda ufak bir parça kırılarak analiz için Fransa'ya gönderildi. Bizim o vakit öğrendiğimize göre hakiki zümrüt olduğu tebeyyün etmişti. Halbuki son senelerde Maliye Vekâleti ile bir temasta bu hususdan haberdar olmadıklarını öğrendim.

Konan
kıymetler

Müzeler İdaresi'ne rapor verilmiyordu. Halil Bey'de bazı notlar vardı. Gelen eksperler Maliye Nezareti'ne vermişlerdi. Kıymetleri düşürmek için türlü entrikalar cereyan ettiğini öğreniyorduk. Nitekim, Sultan Abdülhamid'in hal'inden sonra Yıldız Sarayı'ndan alınan ve Paris'te satılan murassa eşya hakkında da aynı entrika cereyan etmişti. Velhasıl bu acı ve hazin dâvâ kendi kendine kapandı. Nitekim Atatürk, yanında o vakit İktisat Vekili olan Celal Bayar ile Topkapı Sarayı'na geldiği bir sırada Hazine'de bulunan zümrütlü hançerlerden birini sormuştu. Ben de eksper Oppenheim'in sözlerini, geçen hadiseleri kısaca anlattım "Bakınız Celal Bey! Ne kadar doğru söylüyor" buyurmuşlardı.

Kıymetli taşlar ve murassâ eşya Ankara'da kaldı

Maamafih Ankara'ya giden bu murassa eserler hâlâ gelmemiştir.†††††

(Tahsin Öz'ün hatıralarının orijinalinden, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Mtf.46589, sah: 10-13)

---

††††† Tahsin Öz'ün *"murassa eserler hâlâ gelmemiştir"* demesinin sebebi, hatıralarını hazinenin saraya 1963'te iadesinden önce yazmasıdır.

12

TOPKAPI SARAYI'NIN MÜDÜRÜ TAHSİN ÖZ'ÜN, ANKARA'DAKİ HAZİNE KASALARININ TARTIŞILDIĞI GÜNLERDE YAZDIĞI BİR MAKALE

(Ağustos 1951)

Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken

...Türlü istihale geçiren hazinenin, yeni tahta çıkan her hükümdar tarafından mûtad merasimle ziyaret edilmesi sarayın iç kanunları iktizasındandı. Nitekim, İkinci Mahmud'un 1816'da hazineyi ziyaretini İlyas Efendi Tarihi genişçe anlatmaktadır.

Bu tarihlerde hazine eşyası, sandıklarda ve ambarlarda bulunmakta olduğundan, ziyaret esnasında bunlar birer birer açılarak gösterilirdi. Nihayet Abdülmecid, Kırım seferi esnasında ziyaretleri kolaylaştırmak gayesiyle bir kısmını teşhir ettirmiş ve bundan sonra Abdülâziz ve İkinci Abdülhamid zamanlarında da bir kısım daha eşya ilâvesiyle hazine iki hane [salon] hâlini almıştır. Zamanımıza intikal eden bazı maddelerle elimizde bulunan fotoğrafiler, bu teşhirin kronolojik ve ilmî olmak şöyle dursun, bir zevk mahsulü olmaktan bile uzak bulunduğunu göstermektedir. Fatih'ten itibaren yapılan hükümdar kıyafetlerinin ekserisindeki elbiseler o hükümdara aid olmadığı gibi sorguçlar da gelişigüzel takılmıştır. Eşya bir esasa müstenid olmayarak, meselâ kocaman Avrupa saatlerinin arasına her cins kılıç ve silâhlar asılarak ve üzerlerine Çin ve Japon vazoları dizilerek konmuş, daha üstlerine de hükümdar resimleri asılıvermiştir. Bir dolapta altın beşik ve üzerindeki rafta da necef, akik eşya sıralanmıştır.

Kayıtlarına gelince, bu da başka bir âlemdir. Bu eşyanın aidiyet ve devirlerine ait kayıtların daima rivayete bağlı bir şekilde olduğu anlaşılmış, nitekim saltanat devrinde *"Üçüncü Ahmet tahtı"* diye mâruf tahtın Birinci Ahmed'in olduğu, müessese müze haline geldikten sonra tespit edilmiştir. Dördüncü Murad'a ait abanoz üzerine fildişi kakmalı sanatkârane taht Enderun mektebinin bodrumunda bulunmuş ve bunun üzeri lâke süslemeli zemin tahtası da ancak birkaç sene sonra mutfaklarda enkaz arasında tesadüfen ele geçmiştir.

Elhâsıl, o zaman garip bir halita halinde bulunan hazine eşyası; Birinci Dünya Harbi'nde, Boğaz'ın zorlandığı sırada kıymetli-kıymetsiz her ne varsa ambalaj edilerek Konya'ya gönderilmiştir. Hattâ durumun daha fenalaşması üzerine Emânât-ı Mukaddese'nin de Sultan Reşad ile beraber Konya'ya geçirilmesi mevzubahis olmuş ve hazırlıkları da yapılmıştır.

İstiklâl Harbi, Türk milletini emniyet ve istiklâline ulaştırınca hazine eşyası Konya'dan gelmiş ve fakat 1339 [1923] senesi Ocak ayında alınan bir kararla Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Hey'eti hazine ile bazı müze eşyasının Ankara'ya gönderilmesini lüzumlu görmüş ve zaten sandıklar içinde bulunan bu eserlerin ilk partisi Meclis yanındaki cephaneliğe konmuş, bakiyesi de gelince Cenabî Ahmed Paşa Camii'ine yerleştirilmiş ve muhafazası da Hazine Kâhyası'nın unvânı *"Hazine Müdürlüğü"*ne tahvil edilerek kendisine tevdi edilmiştir.

Nihayet cumhuriyet ilâniyle halifeliğin lağvı üzerine Topkapı Sarayı'nın müze haline ifrağına Vekiller Hey'eti karar verince, bu tarihî sarayın bazı daireleri ile Çin porselenleri ziyarete açılmıştır. O tarihte İstanbul Müzeleri Müdürü olan merhum Halil Edhem Bey, hazine eşyasının da yerine iadesini istemişse de, pek tabiî olan bu talep hoş görülmemiş ve hattâ hazinenin Ankara'da teşhiri sözü bile yapılmıştır. Hakikaten o sıralarda İstanbul'a gelen Recep Peker'e, müze müdürü hazine eşyasının gönderilmediğinden şikâyet ettiği zaman, Recep Peker'in Topkapı Sarayı'ndaki diğer eşyayı göstererek *"Bakalım onlar mı gelir, yoksa bunlar mı gider?"* yolunda verdiği sert cevabı pek iyi hatırlamaktayım.

Maamafih müze müdürünün musirrane ve haklı teşebbüsleri, akrabasından olan Fethi Okyar'ın da desteklemesi üzerine içinde birçok yazma kitaplar da bulunan bu sandıkların 1341 [1925] senesinde kısım kısım gönderilmesi tekarrür etmiştir. Ancak bozulması muhtemel eşyanın temizlenmesi ve tekrar iadesi gibi bir kayıt da bulunmasına rağmen bu eşya geldikçe derhal teşhire konmaya başlanılmış ve bir müddet sonra da hazinenin birinci ve ikinci salonları, fakat hemen gene eski esaslara göre sıralanarak halka açılmıştır.

Ne yazık ki bundan sonra da müzecilik tarihimizin en elîm ve çetin bir hâdisesi ile karşılaşmış bulunuyoruz, çünki hazine eşyasının bir kısmının ve hattâ madde ve kıymet cihetinden mühimlerinin satılması mevzubahis olmuştur. Bu gaye ile Avrupa'dan çeşit çeşit eksperler celbedildiği gibi fırsat kollayan birtakım kimseler de grup mümessilleri göndermişlerdir.

O tarihte İstanbul Müzeleri Müdür Muavini sıfatiyle bu kimselerle temas mecburiyetinde kalıyordum. Geçen elîm günlerin azabını hâlâ hissetmekteyim. Bu sarraf ruhlu eksperlerin hoşlarına giden herhangi bir incili örtüyü, hattâ bir çini vazoyu göstererek *"Bunu da satıyor musunuz?"* diye sorması, beş asırlık tarih ve sanat yadigârlarına karşı yapılan hakaretin son haddi olduğuna şüphe edilemez. Maamafih bu eksperlerden bir zât, bu gibi tarih ve sanat eserlerine hakikî bir kıymet konulamayacağını, herhangi bir kıymetin de bunun tam bir ifadesi olamayacağını, bu ecdad yadigârları yerlerinin sarayın bu köşeleri olabileceğini izah etmişti ki, bunu seneler geçtikten sonra hazineyi ziyaretleri sırasında Atatürk'e aynen nakletmiş ve *"Çok doğru"* cevabını almıştım.

Hazine eşyasının satılması mevzuunda da Müzeler Müdürü Halil Edhem şiddetli bir müdafaaya geçmiş ve hattâ bir yazısında *"Müzeler eşyasının satılması benim için mânevî bir ölümdür"* sözlerine tekaütlüğünü istemekle nihayet vermişti.

Maamafih bu satış arzusu hayli sürdü, konulan kıymetler için ve hattâ bazı zümrütlerin hakiki olup olmadığı hakkında eksperler arasında ihtilâflar belirdi.

Nihayet 23 Ekim 1924 tarihinde *"tarihî kıymeti olmayanlar satılabilir"* yolunda Vekiller Hey'eti'nden bir karar çıktı. İşte bu muhaberat sırasında hazine eşyasından teşhirde olmayan parçaların, daha doğrusu evvelce kıymet konmuş olanlardan bir kısmının Maliye'ye gönderilmesinde ısrar edilmiş, 86 kalem eşya 28 Şubat 1927 tarihli bir zabıt mukabilinde Maliye Bakanlığı'na teslim edilmiş ve bugünün mevzuu olan kasalara girmiştir.

Bunları burada saymaya lüzum görmemekle beraber zaten imkân da yok. Çünki mecmuamızı dolduracak kadar büyük bir defteri vardır. Maamafih bazı makamlardaki değişiklikler yüzünden ele geçirilemeyen kasa anahtarları nihayet bulunmuş ve kontrol de başlamıştır. Belki bu yazının intişarından evvel bu eşyanın mahiyeti de anlaşılacak ve hattâ şimdiye kadar bazı gazetelerde çıkan yazılarda hayli yanlışlık ve zühuller olduğu da belirecektir. Çünki bugün hazine camekânlarında teşhirde bulunan bazı eserleri kasalarda gösterenler bile mevcuttur. Bizce ehemmiyeti hâiz olan cihet, aradan seneler geçtikten sonra Demokrat Hükümet'in kanaati ve vereceği karardır. Bakalım netice nasıl tecelli edecek?

(Resimli Tarih Mecmuası, no: 20, Ağustos 1951)

NOTLAR

1 Sâfi, *"Türk'ün Yeni Âmentüsü"*, Ağustos 1928, Ankara, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, sah: 2.
2 Georges Duby, *"Atlas Historique Duby"*, Larousse, 2007, sah. 287'deki *"L'Europe des Dictatures (1920-1939)"* başlıklı harita.
3 *CBA,* 01016349-117 ve 118.
4 Emil Ludwig'in Mustafa Kemal hakkında 9 ve 11 Mart 1930'da *Vosshiche Zeitung* Gazetesi'nde yayınladığı iki makalesinin Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılmış tercümesinden: *CBA,* 01012508-42 ile 54 arası.
5 *CBA,* 01008357.
6 *Hâkimiyet-i Milliye,* 20 Haziran 1924, sah: 1, *"İstanbul Matbuatı ve Memleket"* başlıklı yazı.
7 *Hakimiyet-i Milliye,* 21 Mart 1923.
8 İhtilâl Fransası'nda dine karşı başlatılan mücadele ve Jean-Baptiste Gobel için: Will ve Ariel Durant, *"The Story of Civilization, XI. The Age of Napoleon"*, Simon and Schuster, New York 1975, sah: 71-74.
9 Douglas Smith, *"Former People"*, Picador, 2013. İşgallerden ve tahriplerden kitabın birçok yerinde bahsedilir.
10 MHP Ankara Milletvekili Prof. Dr. Özcan Yeniçeri, sözkonusu kanunun yürürlükten kaldırılması için 31 Ekim 2013'te Meclis Başkanlığı'na bir kanun teklifi verdi ama teklif kadük oldu.
11 Ziya Payzın, *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Saraylarımızın Temel Sorunları"*, Millet Meclisi Basımevi, 1 Haziran 1977. Kitabı yazan Yüksek Mimar Mühendis Ziya Payzın (1918-2015), TBMM binasının mimarlarındandı.
12 *CBA,* 01000845-3.
13 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 54 numaralı belge.
14 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 132 numaralı belge.
15 *BCA,* 30-18-1-1/25-52-20'de 126, 127 ve 128 numaralı belgeler.
16 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 21 ve 108 numaralı belgeler.
17 *BCA,* 30-18-1-1/15-57-12.
18 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 2 ve 3 numaralı belgeler.
19 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 47 numaralı belge.
20 BCA, 30-18-1-1/9-20-17.
21 BCA, 30-18-1-1/9-23-4.
22 BCA, 30-18-1-1/10-28-2.
23 BCA, 30-18-1-1/11-43-3.
24 BCA, 30-18-1-1/10-33-8.
25 BCA, 30-18-1-1/11-43-3.
26 BCA, 30-18-1-1/10-33-8'de 134 numaralı belge.
27 BCA, 30-18-1-1/1-35-7.
28 BCA, 30-18-1-1/10-36-10.
29 BCA, 30-18-1-1/10-37-7.
30 BCA, 30-18-1-1/10-42-4.
31 BCA, 30-18-1-1/11-43-8.
32 BOA, HR.İM. 123-91/3.
33 BCA, 30-18-1-1/12-59-2.
34 BCA, 30-18-1-1/12-62-9.
35 BCA, 30-10-0-0/7-39-29.
36 BCA, 30-18-1-1/12-68-1. Talimatname ve kadrolar, kararname ile beraber aynı dosyadadır.
37 BCA, 30-18-1-1/10-33-8'de 38. sıradaki belge.
38 BCA, 30-18-1-1/13-13-20.
39 Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın 15 Haziran 1951'de soru önergelerine Meclis'te verdiği cevaptan: *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 235. Polatkan'ın konuşması, bu kitabın ileriki bölümlerinde ayrıntılı şekilde yeralacak olan Topkapı Sarayı'ndaki mücevherlerin satış teşebbüsü hakkında bir devlet yetkilisi tarafından yapılan tek açıklamadır ve tam metni de bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 10 numaradadır.

40 BCA, 30-18-1-1/15-60-1'de 6. sıradaki belge.
41 BCA, 30-18-1-1/14-39-1.
42 *BCA*, 30-18-1-1/14-42-8.
43 *BCA*, 30-10-0-0/16-91-8.
44 *BCA*, 51-0-0-0/13-114-59.
45 *BCA*, 30-18-1-1/15-51-2.
46 *CBA*, 01015927-8, 01015927-6 ve 01016113.
47 *CBA*, 01015795-94 ve 96.
48 *BCA*, 30-18-1-1/15-57-12.
49 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 82. sıradaki belge.
50 *BCA*, 30-18-1-1/15-59-5.
51 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 149. sıradaki belge.
52 *BCA*, 30-18-1-1/15-60-1.
53 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 80. sıradaki belge.
54 *BCA*, 30-18-1-1/16-66-7.
55 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 97. sıradaki belge.
56 *BCA*, 30-18-1-1/16-77-11.
57 *BCA*, 30-18-1-1/16-78-4.
58 *BCA*, 30-18-1-1/17-85-9.
59 *BCA*, 30-18-1-1/18-16-1 ve *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 67. sıradaki belge.
60 *BCA*, 30-18-1-1/18-24-5.
61 *BCA*, 30-18-1-1/19-30-16.
62 *BCA*, 30-18-1-1/19-33-8.
63 *BCA*, 30-18-1-1/19-36-17.
64 *BCA*, 30-18-1-1/20-59-1.
65 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 63. sıradaki belge.
66 *BCA*, 30-18-1-1/18-28-6.
67 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 11. ve 13. sıradaki belgeler.
68 *BCA*, 80-18-1-1/20-46-18 ve *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 9. sıradaki belge.
69 *BCA*, 30-18-1-1/20-46-19.
70 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 72. sıradaki belge.
71 *BCA*, 30-18-1-1/20-51-6.
72 *BCA*, 30-18-1-1/20-55-6.
73 *BCA*, 30-18-1-1/20-58-19.
74 *BCA*, 30-18-1-1/20-59-11.
75 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 55. sıradaki belge.
76 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 64. sıradaki belge.
77 *BCA*, 30-18-1-1/20-59-10.
78 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 85., 86., 87. ve 88. sıradaki belgeler.
79 *BCA*, 30-18-1-1/21-71-15.
80 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 22. sıradaki belge.
81 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 29. sıradaki belge.
82 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 5. sıradaki belge.
83 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 58. sıradaki belge.
84 *BCA*, 30-18-1-1/23-7-17.
85 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 233.
86 *BCA*, 30-18-1-1/23-12-15.
87 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 234.
88 *BCA*, 30-18-1-1/23-21-5.
89 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 234.
90 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 233.
91 *BCA*, 30-18-1-1/25-52-20.
92 *BCA*, 30-18-1-1/26-57-14.
93 *BCA*, 30-18-1-1/26-63-11.
94 *BCA*, 30-18-1-1/26-63-15.
95 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 19. sıradaki belge.
96 *BCA*, 30-18-1-1/28-26-10.

97 *BCA*, 30-18-1-1/29-40-11.
98 *BCA*, 30-18-1/30-63-14.
99 *BCA*, 30-18-1-1/30-63-20.
100 *BCA*, 30-10-1-2/6-55-7.
101 *BCA*, 30-18-1-1/10-33-8'de 34. sıradaki belge.
102 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 235.
103 *BCA*, 30-18-2-2/4-39-1.
104 *Milliyet*, 24 Aralık 1929.
105 *CBA*, 01019040-1.
106 *BCA*, 30-18-1-2/12-45-11.
107 *BCA*, 30-18-1-2/12-50-6.
108 *BCA*, 30-18-1-2/15-78-2.
109 *BCA*, 30-18-1-2/15-77-13.
110 *BCA*, 30-18-1-2/23-67-10.
111 *BCA*, 30-18-1-2/28-37-16. *Cumhuriyet Sarayı* sözü ile kastedilen yerin neresi olduğunu bilmiyorum.
112 *BCA*, 30-18-1-2/39-61-9.
113 *BCA*, 30-18-1-2/34-14-19.
114 *BCA*, 30-18-1-2/34-14-4.
115 BCA, 30-18-1-2/39-61-9.
116 *BCA*, 30-18-1-2/49-80-10.
117 *BCA*, 30-18-1-2/53-23-6.
118 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 234.
119 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 234.
120 *BCA*, 30-18-1-2/62-15-1.
121 *"Büyük Millet Meclisi ve Bağlanıkları ile Millî Saraylar, Kasırlar ve Köşklerdeki Eşya Hakkında Meclis Hesaplarını İnceleme Raporu"*, *TBMM Tutanak Dergisi*, 17 Aralık 1951, sah: 9 ve 98.
122 *BCA*, 30-18-1-2/85-95-6.
123 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 235.
124 *BCA*, 30-18-1-2/91-61-7.
125 *BCA*, 30-10/139-993-7.
126 Meclis Hesaplarını İnceleme Raporu'ndan, sah: 81.
127 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 235.
128 *BCA*, 30-18-1-2/95-57-5.
129 *BCA*, 30-10/17-96-15.
130 *BCA*, 30-12-1-1/97-101-13.
131 Meclis Hesaplarını İnceleme Raporu'ndan, sah: 8 ve 85.
132 *BCA*, 30-18-1-2/113-21-4.
133 *BCA*, 30-18-1-2/129-56-18.
134 İsim, *el-Ceyb* diye de okunabilir.
135 *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1926.
136 *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1926.
137 *New York Times*, 16 Aralık 1926.
138 *New York Times*, 12 Ocak 1927.
139 Cemal Reşid Rey, *"Atatürk ve Müzik"*, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1963.
140 *New York Times*, 18 Ekim 1929.
141 *New York Times*, 22 Aralık 1929.
142 *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1934.
143 Fahrettin Altay'ın daktilo ile yazdığı ve altında elyazısı ile notunun bulunduğu belge, Necdet Işli'dedir.
144 Semih Eryıldız, *"Avrasya Megapolii İstanbul"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993. Kitaptan gazetedeki bir yazımda da sözetmiştim: *"Saraylar için şok öneriler..."*, *Hürriyet*, 26 Kasım 1995.
145 BCA, 30-18-1-1/10-28-2.
146 Cemil Uybadın (1883-1957).
147 Muhiddin Üstündağ (1883-1954).

148 Yıldız Kumarhanesi'nin açılış gecesinde ilk oyunu İçişleri Bakanı Cemil Bey'in rulette oynattığını açılış davetine katılan Hüseyin Suat'ın yazdıklarından naklettim (*Akşam*, 23 Mart 1942).
149 *The Scotsman* (Edinburgh), 23 Ağustos 1926.
150 *Yeni Ses*, 28 Eylül 1926.
151 *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1926.
152 *Akşam*, 28 Eylül 1926.
153 *Akbaba*, 30 Eylül 1926.
154 *New York Times*, 11 Ekim 1925.
155 *The Telegraph* (Brisbane), 2 Ocak 1938.
156 *BOA*, HR.TO.541-72.
157 *"İstanbul'a Seyyah Celbi"*, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Ağustos 1926, sayı: 24.
158 *"Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi"*, Altıncı Cild, Altıncı Devre-i İntihabiye, İstanbul, Şehremaneti Matbaası 1927, sah: 137-138. Operatör Cemil Bey'in kullandığı bazı kelimeleri ve ifadeleri günümüzün diline naklettim.
159 Broşürün tamamının orijinal metni, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 1 numaradadır.
160 Yıldız yağması iddiaları bahsi için bu kitabın 154 ile 158. sahifeleri arasına bakınız.
161 Millî Saraylar İdaresi Müdürü Sezai Bey'in demecinden: *Son Saat*, 29 Eylül 1926.
162 Sezai Bey'in demecinden: *Son Saat*, 29 Eylül 1926.
163 *BCA*, 30-18-1-1/10-36-10.
164 *BCA*, 30-18-1-1/14-42-8'den bugünün Türkçesi'ne naklettim. Kararnamenin orijinal metni, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 19 numaradadır.
165 *"Sedad Eldem, 50 Yıllık Meslek Jübilesi"*, Mimar Sinan Üniversitesi 100. Yıldönümü Armağanı, MSÜ Yayını, no: 1, İstanbul 1983, sah: 66.
166 İstanbul Mebusu ve Taksim Âbide Komisyonu Reisi Dr. Hakkı Şinasi Paşa'nın (İsmail Hakkı Erel, 1871-1941) İstanbul'un eski Belediye Reisi ve sonradan Yıldız Belediye (Gazinosu) Komiseri olan Mehmed Ali Beyefendi'ye Mario Serra'nın bağış senedi hakkında 28 Temmuz 1927'de yazdığı mektup (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel. Mtf. 70834).
167 İtalya'daki kumarhanelerin ayrıntılı macerasını Riccardo Mandelli yayınladı: *"Al Casinò con Mussolini. Gioco d'Azzardo, Massoneria ed Esoterismi Interno all'Ombra di Matteotti"*, Lindau, Torino 2012. Kitapta, Mario Serra'dan da geniş şekilde bahsedilmektedir.
168 Türk-İtalyan ilişkilerinin Cumhuriyet'in ilk senelerindeki vaziyetini ele alan bir araştırma: Dilek Barlas, *"Friends or Foes?"*, International Journal of Middle East Studies, 36, (2004), sah: 231-252.
169 *Cumhuriyet*, 17 Mart 1926.
170 *BCA*, 30-18-1-1/8-42-20.
171 Mario Serra'nın maceralarından bahseden bazı İtalyan gazeteleri: *La Stampa della Sera*, 2 Kasım 1931. *La Stampa*, 11 Mayıs 1931; 20 Mayıs 1931 ve 11 Mart 1932. Gazeteleri teminimi sağlayan dostum Riccardo Mandelli'ye teşekkür borçluyum.
172 Batıkların çıkartılması konusunu etraflıca ele alan bir akademik çalışma: Mithat Atabay, *"Çanakkale'de Batan Gemilerin Enkazının Çıkarılması ve Satılması"*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt: 32, no: 54, 2013.
173 *CBA*, 01016484-327.
174 Emin Erkul Seyitoğlu, *"Millî Mücadele ve Cumhuriyet Devrine Ait Hatıralar"*, Vakit Gazetesi'nde yayınlanan hatıraların 9 Mayıs 1955'te çıkan bölümü.
175 *BCA*, 30-10/7-43-38.
176 *BCA*, 30-18-1-2/85-95-6.
177 İtalya merkezli kumarhane zincirinin ardında İtalyan mafyası ile Mussolini'nin ve yakın çevresinin bulunduğu hakkında Riccardo Mandelli'nin kitabının *(Al Casinò con Mussolini. Gioco d'Azzardo, Massoneria ed Esoterismi Interno all'Ombra di Matteotti)* çeşitli yerlerinde ayrıntılı bilgi vardır.
178 Rakım Ziyaoğlu, *"İstanbul Kadıları-Şehreminleri-Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi"*, Hak Kitabevi, İstanbul 1971. Ziyaoğlu, *"...müessese devam etmiş olsaydı hiç*

şüphe yok ki Monte Carlo kadar rağbet görmesi ve şehre turist akını sağlaması pek mümkündü. Nitekim böyle olabileceği günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Fakat ne yazık ki kişisel düşünceler, kıskançlıklar, turizm alanındaki bilgisizlik, taassup ve tecrübesizlikler yararlanmaya imkân bırakmamış ve turizmin köprübaşısı daha kurulurken yıkılmıştır" demektedir (sah: 319-320).

179 Yabancı basında Yıldız Kumarhanesi hakkında çok sayıda haber çıkmıştır. Aşağıda, sözkonusu haberlerin yeraldığı gazete ve dergilerin bazılarını, haberlerin yayın tarihleri ile beraber veriyorum:
İngiltere, İskoçya ve İrlanda basınında:
The Evening Telegraph: 12 Eylül 1924, 15 Ekim 1926. *The Illustrated London News:* 30 Ekim 1926. *Belfast Newsletter:* 22 ve 28 Temmuz 1926, 28 Eylül 1926. *Northern Daily Mail:* 22 Temmuz 1925, 15 Nisan 1926, 6 ve 13 Eylül 1926, 29 Eylül 1926 ve 13 Eylül 1927. *Sheffield Daily Telegraph:* 15 Ocak 1926. *The Lancashire Daily Post:* 27 Eylül 1926. *The Nottingham Evening Post:* 23 Kasım 1926, 2 Aralık 1930 ve 9 Mayıs 1931. *The Scotsman:* 22 Temmuz 1925, 23 Ağustos ve 23 Kasım 1926. *The Yorkshire Post:* 23 Temmuz 1925. *Western Daily Press* (Bristol): 28 Eylül 1926. *The Sphere:* 6 Kasım 1926.
ABD basınında:
Time: 3 Ağustos 1925. *New York Times:* 23 Temmuz 1925, 11 Ekim 1925, 30 Temmuz 1926, 28 Eylül 1926, 29 Ekim 1926, 14 ve 17 Eylül 1927, 2 Kasım 1930. *Fairplay Flume* (Colorado-ABD): 30 Temmuz 1926.
Avustralya basınında:
The Telegraph (Brisbane): 27 Mayıs 1926, 29 Eylül 1926. *The Brisbane Courier* (Brisbane): 9 Ocak 1926, 15 Eylül 1927. *Townswille Daily Bulletin* (Queensland): 18 Ocak 1926. *The Kadina and Wallaroo Times* (Avustralya): 2 Haziran 1926). *Geraldton Guardian* (Avustralya): 28 Ekim 1926. *The Telegraph* (Brisbane): 14 Eylül 1927. *Examiner* (Launceston): 15 Eylül 1927. *Queensland Times* (Ipswich): 15 Eylül 1927. *The Mercury* (Hobart): 15 Eylül 1927. *The Advertiser* (Adelaide): 15 Eylül 1927. *The West Australian* (Perth): 21 Eylül 1927. *News* (Adelaide): 19 Ekim 1927. *Le Courrier Australien* (Sydney Avustralya): 13 Ocak 1928. *Chronicle* (Adelaide): 2 Ekim 1926, 7 Ağustos 1930. *The Mail* (Adelaide): 14 Ocak 1928. *The Telegraph* (Brisbane): 2 Ocak 1935. *The Argus* (Melbourne): 2 Şubat 1935. *The Kalgoorlie Miner* (Avustralya): 14 Şubat 1935. *The Register* (Adelaide): 29 Eylül 1926. *Tweed Daily* (Murwillumbah): 5 Haziran 1926.

180 *New York Times,* 23 Temmuz 1925.
181 *New York Times,* 11 Ekim 1925.
182 *New York Times,* 28 Eylül 1926.
183 *Tweed Daily -Murwillumbah-,* 5 Haziran 1926.
184 *The Register -Adelaide-,* 29 Eylül 1926.
185 *Chronicle -Adelaide-,* 2 Ekim 1926.
186 *Sunday Times -Perth-,* 25 Aralık 1927.
187 *Kalgoorlie Miner,* 14 Şubat 1935.
188 *Son Saat,* 25 Kasım 1925.
189 *Hakimiyet-i Milliye,* 13 Kasım 1925.
190 *Son Saat,* 27 Kasım 1925.
191 *BCA,* 30-18-1-1/16-78-4.
192 İstanbul Belediyesi'nin ve Encümen'in 1930 öncesi arşivi henüz tasnif edilip açılmadığı için bu talimatı da gazete haberinden naklettim: *Cumhuriyet,* 23 Mart 1926.
193 Bu metni de gazete haberinden naklediyorum: *Cumhuriyet,* 25 Mart 1926.
194 Umut Dere, *"Operatör Emin (Erkul) Bey'in Hayatı, Mebusluğu ve Şehreminliği"* (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2018, sah: 180-184.
195 *BCA,* 30-11-1/21-3-18.
196 Mehmed Ali Bey (1870-1932) için: Rakım Ziyaoğlu, *"Istanbul Kadıları..."*, sah: 268-273.
197 Emin Bey, Yönetim Kurulu Başkanlığı ve ganyot meselesini hatıralarında anlatır

ve kendini müdafaa eder: Emin Erkul Seyitoğlu, *"Millî Mücadele ve Cumhuriyet Devrine Ait Hatıralar"*, Vakit Gazetesi'nde yayınlanan hatıraların 9 ve 13 Mayıs 1955'te çıkan bölümleri.

198 *Son Saat*, 16 Ekim 1926.
199 Meselâ, *Vakit* ve *Milliyet*, 26 Ekim 1926.
200 Bu yayınlardan biri, *Aylık Mecmua*'da 10 Ocak 1927'de çıkan yazı, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 4 numaradadır.
201 *Son Saat*, 13 Ekim 1926.
202 *Son Saat*, 13 Ekim 1926.
203 *Son Saat*, 16 Ekim 1926.
204 *Milliyet*, 26 Ekim 1926.
205 *Son Saat*, 4 Kasım 1926.
206 *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1926.
207 *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1926.
208 *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1926.
209 *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1927.
210 *Cumhuriyet*, 1 Mart 1927.
211 İsim, eski harfli Türkçe gazetelerde farklı şekillerde yazılmış, hattâ *New York Times*'taki tek bir haberde bile *"Rapasi"*, *"Repasi"* ve *"Rapasie"* diye üç farklı şekilde geçmiştir (*New York Times*, 29 Ekim 1926). İmlâ birliği olması için kitapta *Rapasi* diye yazdım.
212 Bu isim de eski harfli gazetelerde *"Bostel"*, *"Horen Boştel"* yahut *"Horen Borştel"* gibi farklı şekillerde yazılmış. İmlâ birliği maksadıyla *Porştel* şeklinde yazdım.
213 Bu isim de aynı şekilde yanlış olabilir, eski harfli gazetelerden okunabildiği şekli ile verdim.
214 *Keti* de eski harfli gazetelerde değişik şekillerde yazılmış. Meselâ, *Hakimiyet-i Milliye*'de (16 Ekim 1926) *Katti* diye geçiyor.
215 *Milliyet*, 14 Ekim 1926.
216 *Milliyet*, 14 Ekim 1926.
217 Beyoğlu Belediye Başkanlığı Yazışleri Müdürlüğü Arşivi'ndeki *"Şehremaneti Sıhhiye Müdürlüğü Vefayat Kaydına Mahsus Defter"*den.
218 *Milliyet*, 15 Ekim 1926.
219 *Yeni Ses*, 15 Ekim 1926.
220 *Akbaba*, no: 405, 21 Ekim 1926.
221 Feridun Kandemir, *"Yıldız Kumarhanesi'nde İntihar Edenler"*, *Renk*, 26 Temmuz 1958.
222 *Resimli Perşembe*, No: 4, 24 Mart 1927.
223 *BCA*, 30-18-0-8/46-16-2 ve *TBMM Zabıt Ceridesi*, 6 Kânunevvel 1926, sah: 24-25.
224 Kılıç Ali'nin hatıralarından, *Milliyet*, 5 Ocak 1952.
225 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 6 Kânunevvel 1926, sah: 24-25.
226 Mütekaidîn-i Bahriye'den Mustafa: *"Dans Dersleri"*, İkbal Kütüphanesi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926.
227 *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1926.
228 *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1926.
229 *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1926.
230 *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1926.
231 *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1926.
232 *"Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebânî-i Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun"*, *Düstur*, tertip: 3, cild: 8, sah: 664.
233 BCA, 30-18-1-1/15-59-12.
234 *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, No: 26, Ekim 1926, sah: 1.
235 *Milliyet*, 29 Eylül 1926.
236 Meselâ *Milliyet*, 29 Eylül 1926.
237 *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, No: 25, Eylül 1926'da. Bu yayında, yeni nikâh belgelerinin görüntüleri yeralmaktadır.
238 *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1926.

239 *Milliyet, Son Saat* ve *Cumhuriyet,* 22 Ağustos 1927.
240 *Cumhuriyet,* 23 Ağustos 1927.
241 *"Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Tedkik-i Hesap Encümenince Tanzim Edilen Şehremanetinin 1926 Sene-i Maliyesiyle 1926 Senesi Üç Aylık Munzam Bütçeye Taallûk Eden Onbeş Aylık Devre-i Hesabiyeye Mütedâir Hesab-ı Kat'i Raporu. 1: Vâridat"*, İstanbul, Şehremaneti Matbaası 1928, sah: 13.
242 *BCA,* 30-18-0-0/12-72-27. Yazışmaların metinleri bu kitabın *Belgeler* bölümünde 23 numaradadır.
243 *"Kılıç Ali'nin Hatıraları", Milliyet,* 28 Ocak 1952.
244 Kumarhanenin kapatılması konusundaki mâlûmatı o günlerde yayınlanan gazetelerden derledim ve gazetelerin künyelerinin tamamını burada ayrı ayrı vermeye lüzum görmedim.
245 *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1927.
246 *Son Saat,* 14 Eylül 1927.
247 *Hâkimiyet-i Milliye,* 14 Eylül 1927.
248 *"Bulletin Periodique de la Presse Turquie du 21 Septembre au 31 Octobre 1927",* Mercredi 14-Jeudi 15, Decembre 1927, no: 55, sah: 6.
249 *Akbaba,* 15 Eylül 1927.
250 *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1927.
251 Gazetelerde hadise hakkında çıkan ilk haberlerden biri için: *Milliyet,* 15 Eylül 1927.
252 *BOA,* DH.MB.HPS. 159/14.
253 Hacı Sami ve Orta Asya'daki faaliyetleri hakkında teferruatlı bilgi için benim *Enver*'e bakınız: sah: 283-285.
254 *"Kılıç Ali'nin Hatıraları", Milliyet,* 5 Ocak 1952.
255 *BOA,* HR.İM. 257-94.
256 Altunyan çetesi ile Moskova arasında mevcut bağlantı iddiaları için: *"Correspondance d'Orient. Politique, Economique et Finance",* no: 360, Decembre 1927, sah: 267.
257 *"Correspondance d'Orient. Politique, Economique et Financière",* 19.e Année, No: 360, Decembre 1927, sah: 267.
258 Mercan Altunyan Çetesi hakkında o zamanın gazetelerinde çıkan haberlere dayanılarak yapılan bir yayın: Murat Çulcu, *"Yıldız Kumarhanesi ve Mercan Altunyan Çetesi",* E Yayınları, İstanbul 2018.
259 *Akşam,* 28 Eylül 1933.
260 *Son Saat,* 18 Eylül 1927.
261 İlk celsenin ayrıntıları hakkında ertesi günkü gazetelerde ayrıntılı haberler vardır. Meselâ, *Cumhuriyet,* 28 Eylül 1927.
262 Gayrımüslimlerin ve yabancıların isimlerinde hatâ olabilir, isimleri eski harfli gazetelerden okunabildikleri kadarıyla naklettim.
263 Şiirin tamamı bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 5 numaradadır.
264 *Akşam,* 23 Mart 1942.
265 *Son Posta, Milliyet* ve *Cumhuriyet,* 13 Ekim 1927.
266 *Cumhuriyet,* 14 Ekim 1927.
267 *Son Saat* ve *Milliyet,* 18 Ekim 1927.
268 *Cumhuriyet,* 18 Ekim 1927.
269 *Cumhuriyet,* 14 Mart 1928.
270 *CBA,* 01016458-205. Mektubun tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 24 numaradadır.
271 CBA, 01016736-164.
272 Protestonun metni: *Son Saat,* 15 Eylül 1927 ve *Cumhuriyet,* 16 Eylül 1927.
273 *Milliyet,* 18 Ekim 1927.
274 *Cumhuriyet,* 18 ve 20 Eylül 1927.
275 *Cumhuriyet,* 22 Kasım 1927.
276 *Cumhuriyet,* 29 Mayıs 1930.
277 *Cumhuriyet,* 7 Şubat 1929.
278 *Yarın,* 6 Aralık 1929.
279 *Cumhuriyet,* 31 Aralık 1929.

280 *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1930.
281 *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1929; *Vakit*, 8 Ocak 1930.
282 *Cumhuriyet*, 25 ve 26 Aralık 1929.
283 *Cumhuriyet*, 10 Mart 1930.
284 *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1930.
285 *Milliyet*, 28 Nisan 1930.
286 *Vakit*, 19 Mayıs 1930.
287 *Akşam*, 10 Kasım 1929.
288 *Cumhuriyet*, 30 Mart 1930.
289 Mithat Atabay, *"Çanakkale'de Batan Gemilerin..."*, sah: 7.
290 Mithat Atabay, *"Çanakkale'de Batan Gemilerin..."*, sah: 7.
291 *Milliyet ve Cumhuriyet*, 18 Nisan 1930.
292 *Milliyet*, 29 Aralık 1929.
293 *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1930 ve 23 Haziran 1930.
294 *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1930.
295 *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1930.
296 *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1932.
297 *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1933.
298 *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1934.
299 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi İstanbul Umumî Meclisi Daimî Encümeni Kararları, cild: 5, Karar no: 111. Daimî Encümen'in Mario Serra ile Belediye arasındaki zarar-ziyan dâvâsında çalışan ve mesai saatleri haricinde 68 celse akteden belediye memurları ile avukatlara beher celse için 14 lira 75 kuruş ödenmesi hakkındaki kararı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi, İstanbul Umumî Meclisi Daimî Encümeni Kararları, cild: 70, Karar no: 2916.
300 *BCA*, 30-18-1-2/60-91-12.
301 Künyelerini 171 numaralı dipnotta verdiğim İtalyan gazetelerine bakınız.
302 *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1931.
303 *BCA*, 30-18-1-2/12-45-11.
304 *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1930.
305 *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1930.
306 *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1931.
307 *BCA*, 30-18-1-2/85-95-6. Kararnamenin tam metni bu kitabın *Belgeler* bölümünde 26 numaradadır.
308 *Kurun*, 16 Eylül 1938.
309 *Vakit*, 10 Şubat 1944.
310 *Tan*, 23 Ağustos 1940.
311 *Tan*, 31 Mayıs 1943.
312 *Milliyet*, 11 Haziran 1950.
313 *New York Times*, 2 Kasım 1930.
314 *Chronicle* (Adelaide), 7 Ağustos 1930.
315 *Son Saat*, 27 Kasım 1927.
316 *Cumhuriyet*, 12, 14, 18 ve 21 Mart 1947.
317 *Cumhuriyet*, 12, 14, 21 Mart ve 7 ile 18 Nisan 1947.
318 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi'nden: İBB Meclis Kararları, cild: 72, karar: 230.
319 Baha Tanman, *"Beşiktaş Mevlevîhanesi"*, TDV İslam Ansiklopedisi, cild: 5, İstanbul 1992, sah: 553-554, İstanbul 1992.
320 Reşad Ekrem Koçu, *"İstanbul Ansiklopedisi"*, cild: 7, sah: 2935.
321 *BCA*, 30-10/213-445-10.
322 *CBA*, 01005479, 01005479-1 ve 2.
323 *Vakit*, 3 Nisan 1932.
324 *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1937.
325 *Son Posta*, 21 Aralık 1938.
326 *Akşam*, 15 Aralık 1945.
327 *Ulus*, 17 Aralık 1945.
328 *BCA*, 30-10/213-448-21.

329 *Resmî Gazete,* 21 Şubat 1946 ve *Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi,* Yer no: 2/4-12, Fihrist no: 2172.
330 *Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi,* Yer no: 3/5-22, Fihrist no: 2568-3.
331 *Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi,* Yer no: 3/6-32, Fihrist no: 3374-3.
332 *New York Times,* 19 Şubat 1925.
333 *New York Times,* 6 ve 7 Aralık 1909.
334 *New York Times,* 12 Ekim 1920.
335 Meselâ *Cumhuriyet,* 28 Ocak 1954.
336 *New York Times;* 8 Şubat, 13 Şubat, 14 Şubat, 18 Şubat, 19 Şubat, 11 Mart, 14 Mart, 21 Mart, 17 Temmuz 1954 ve 7 Mayıs 1955.
337 Listeyi, Osmanlı Arşivi ile Genelkurmay Arşivi'nde bu konuda mevcut olan çok sayıda belgeyi inceleyen Zekeriya Türkmen'in yayınından naklettim: *"31 Mart Olayından Sonra Yıldız Evrakı Tedkik Komisyonu'nun Kuruluşu, Faaliyetleri ve Yıldız Sarayı'nın Araştırılması", 13. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, 4-8 Ekim 1999;* 3. Cild 1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, sah: 559-577.
338 Listelerden bazıları için: *İkdam,* 16 ve 17 Nisan 1919.
339 *İleri,* 19 Nisan 1919.
340 Muhakemelerin ayrıntıları için: Dr. Hasan Ali Polat ve Prof. Dr. Osman Akandere, *"Yıldız Sarayı'nın Yağmalandığı İddiası, Mütareke Dönemindeki Yağma Dâvâsı ve Neticesi", Vakanüvis,* Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 5, No: 1, Bahar 2020.
341 *Cumhuriyet,* 8 Kasım 1933.
342 *Akşam* ve *Cumhuriyet,* 7 Kasım ve *Milliyet,* 9 Kasım 1933.
343 *Vakit,* 21 Mayıs 1944.
344 *Akşam,* 11 Ekim ve *Vakit,* 12 Ekim 1934.
345 Halid Ziya Uşaklıgil, *"Saray ve Ötesi",* Hilmi Kitabevi, cild: 2, İstanbul 1941, sah: 176-177.
346 *BOA,* BEO. 3676-275637/1.
347 *BOA,* BEO. 3676-275637 ile BEO. 3731-279808 ve BEO. 368-275026'daki evrak.
348 Refia ve Fatma Sultanlar ile Hazine-i Hümâyûn'a ait olan mücevherlerin listesi: *BOA,* BEO. 3676-275637/5, 6 ve 7.
349 Fiyat tahminlerinin kaydedildiği defter ve bu konudaki bazı yazışmalar: *BOA,* ML.EEM. 1126-12.
350 *BOA,* İ.DUİT. 2/8'de 12 numaralı belge.
351 *BOA,* İ.DUİT. 2/8'de 7 numaralı belge. Defter, *BOA,* İ.DUİT. 2/8'de 8 numaradadır.
352 *BOA,* BEO. 3574-268007.
353 *BOA,* BEO. 3655-274065.
354 *BOA,* BEO. 3633-272439. Mücevherlerin dağıtım listesinin yeraldığı defterler ve yazışmalar: *BOA,* ML.EEM. 918-24.
355 *BOA,* BEO. 3982-298580.
356 *BOA,* BEO. 3907-292967.
357 Satış hazırlıkları, mücevherlerin kıymet takdirleri ve Avrupa'da yapılan temaslar hakkında Osmanlı Arşivi'nde kitap teşkil edecek kadar çok sayıda evrak vardır. Bu bölümdeki dipnotlarda sözünü ettiğim evrak haricindeki diğer belgelerden bazılarının referanslarını veriyorum: *"Paris'te II. Abdülhamid'den intikal eden mücevherlerin satışına aracılık edecek olan Mösyö Linzeler ile yapılan yazışmalar"* (ML.EEM. 882-27), *"Müzayede için Paris'e gönderilen II. Abdülhamid'e ait mücevherleri büyük alıcılara gösterme ve teşhirden sorumlu komisyonun mazbatası"* (ML.EEM. 876-5), *"Paris'te II. Abdülhamid'den intikal eden mücevherlerin satışına aracılık edecek olan komisyon üyeleri ile yapılan yazışmalar"* (ML.EEM. 877-25), *"II. Abdülhamid'den intikal eden mücevherlerin satışını gerçekleştiren Mösyö Nezler ve Komiser Pirizor'un hesab-ı kati tutanağı"* (ML.EEM. 878-27), *"Abdülhamid'in mücevherleri"* (HR.SFR4. 922-53), *"Donanma Cemiyeti adına Paris'te satılan mücevherlerin esmanı ile Hazine'nin cemiyete taahhüt ettiği kefaletin kaldırılması"* (ML.EEM. 948-15), *"II. Abdülhamid'den intikal eden mücevherlerden Hazine alacaklarının ayrılmasından sonra geri kalanın satışı için piyasanın araştırılacağı"* (ML.EEM. 1126-12), *"Sultan Abdülhamid'e ait mücevherlerden Müze-i Hümayun'a*

terkedilen ve Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti yararına, İstanbul ve Paris'te satışa sunulan mücevheratın listesi" (ML.EEM. 918-24), *"II. Abdülhamid'den intikal eden mücevherlerin satışını gerçekleştiren İrfan ve Sezai Beylerin tatbik mühürleri"* (ML.EEM. 878-29).

Tasnif yapılırken bazı dosya isimleri ile içlerindeki evrak arasında farklar olduğu, yani dosyaların isimlerinin yazılmasında hatâ yapıldığı için izaha değil, evraka itibar edilmesi gerekmektedir.

358 *BOA*, İ.DUİT. 2/8'de 10 numaralı belge.

359 Meclis-i Vükelâ Müzakerâtına Dair Zabıt Varakası, *BOA*, MV. 149-27/1.

360 *BOA*, MV. 138/44.

361 *BOA*, ML.EEM. 882-27/4-1, 5-1, 8-1, 10-1, 11-1, 12-1, 13-1, 14-1, 15-1, 16-1 ve 17-1.

362 *BOA*, ML.EEM. 882-27/3-1.

363 *BOA*, İ.DUİT. 2/8'de 5 ve 6 numaralı belgeler.

364 *BOA*, İ.DUİT. 2/8'de 3 numaralı belge.

365 *BOA*, İ.DUİT. 2/8'de 4 numaralı belge. Kanunun Düstur'da yayınlanan metni için: Tertib-i sânî, cild: 3, sah: 259. Satış konusunda daha önce yapılan bazı yazışmalar: *BOA*, İ.DUİT. 2-8/9.

366 Hükümetin kararı *BOA*, İ.DUİT. 2/8'de 11, talimatname 13, satış sözleşmesinin taraflarca imzalanmamış nüshası da 14 numaradadır.

367 Sözleşmenin şimdi Paris'te bir başka mezat komiserliğinin arşivinde bulunan imzalı nüshasının tercümesi, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 32 numaradadır.
Paris'te muhafaza edilen sözleşmeyi mezatın komiserliğini yapan Fernand Lair-Dubreuil'ün bürosunu devralan ve Osmanlı sanatı ile ilgili müzayedeler de düzenleyen mezat komiserleri Ader-Tarjan-Picard'ın arşivinde 1990'larda gazeteci Vivet Kanetti buldu. Kanetti'nin sözleşmeye ulaşmasının hikâyesini Mete Akyol bir yazısında nakletti ama arşivde bulunan ve satıştan elde edilen meblâğın Osmanlı Bankası vasıtası ile Türkiye'ye gönderilmesi ile ilgili belgeleri görmediği için *paranın Türkiye'ye yollanmadığını, Robert Linzeler'de kaldığını, İttihad ve Terakki Hükümeti'nin de hakkı olan paranın hesabını soramadığını* iddia etti (*"Yedi Milyon Frank Ne Oldu?"*, *"Star"*, 16 Ocak 1994).
Vivet Kanetti, satıştan ve mezattan mücevher alan bazı kişilerin isimlerinden 2014'te yayınladığı romanında bahsetti (*"Huysuz Büyüyor... bari"*, Everest Yayınları, İstanbul 2014, sah: 233-238).

Sözleşmenin imzalı nüshasının kopyesini bana yayınlamam için veren Vivet Kanetti'ye tekrar teşekkür ediyorum.

368 Fernand Lair-Dubreuil için: Alain Quemin, *"Fernand Lair-Dubreuil, Ténor du Premier Tiers du Xxe Siécle"*. *La Gazette Drouot*, 13 Ocak 2017.

369 *"Catalogue de Perles, Pierreries, Bijoux et Objets d'Art Précieux. Le Tout Ayant Appartenu a S.M. le Sultan Abd-ul-Hamid II"*. Artık son derece nâdir olan bu katalog, bugün Avrupa'da yapılan ephemera mezatlarında binlerce euroya müşteri bulmaktadır.

370 *New York Times*, 19 Kasım 1911.

371 Satış ile ilgili haberlerin çıktığı gazetelerden bazıları: *Le Figaro* 20, 25, 26, 27, 28, 29 ve 30 Kasım ile 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12 Aralık 1911. *Le Temps* 25, 27, 28, 29 ve 30 Kasım 1911; 1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14 ve 15 Aralık 1911. *Le Journal* 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13 Aralık 1911.

372 Mezat kataloğundan.

373 Satış fiyatlarını ve müşterilerin isimlerini Hotel Drouot'nun haftada üç gün yayınladığı gazetenin *(La Gazette de l'Hotel Drouot. Journal Special des Ventes Publiques)* müzayededen hemen sonra çıkan nüshasından aldım fakat gazetenin bendeki fotokopisinde tarih kısmı çekilmediği için yayın gününü veremiyorum. *Le Figaro* da alıcılardan bazılarının isimlerini vermiştir (meselâ, 8 Aralık 1911 tarihli nüsha).

374 *BOA*, ML.EEM. 882-27/6-1. Osmanlı Devleti ile Batı arasındaki telgraf muhaveresinin ve Hariciye'nin haberleşme dilinin o dönemde Fransızca olmasının aksine bu telgraf Türkçe ama bozuk bir imlâ ile yazılmıştır ve hangi makama gönderildiği anlaşılamamaktadır. Sondaki *"Osmanlılar"* kelimesinin ardından gelen

"...nâmına Mehmed" ibâresini doğru okuyabildiğimden de emin değilim.

375 *BOA,* ML.EEM. 878-27/1 ve 2.

376 *BOA,* ML.EEM. 877-125/1 ve 2. Hesabın Türkçe ayrıntılı dökümü *BOA,* ML.EEM. 948-15/3'tedir.

377 *BOA,* ML.EEM. 948-15/1.

378 *New York Times,* 12 Aralık 1911.

379 Bir çeşit sepet olan *zenbil* kelimesinin *kar* yahut *beyaz* anlamına da geldiği hakkında sözlüklerde bir kayıt bulamadım.

380 Hüseyin Şevki, *"Ebi Şevki"*, Dâruşşuruk, Kahire 2010, sah: 24-25. Hatıraların mevcudiyetinden beni haberdar eden ve Abdülhamid'in satılan kedisi ile köpeklerinden bahseden kısmı tercüme ederek gönderen arkadaşım Sefer Turan'a teşekkür borçluyum. Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Sultan (Osmanoğlu), hatıralarından bu kediden bahsetmez ama babasının *"Ağa Efendi"* adında iri bir tekir kedisi olduğunu yazar (*"Babam Sultan Abdülhamid-Hatıralarım"*, İkinci baskı, Selçuk Yayınları, İstanbul 1984, sah: 121).

381 *BOA,* İ.MMS. 151-19.

382 *BOA,* HR.SYS. 1857-2'deki *"Hakan-ı sâbıka ait Reşid Matran nezdindeki mücevherat"* dosyası ve *BOA,* HR.SFR.4. 922-53 numaralı dosyadaki diğer yazışmalar.

383 Hazinenin ve arşivin Konya'ya götürülmesi konusunda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan belgelerden bazıları: *BOA,* TS.MA.e 1064/71, DH.ŞFR 454/45, DH.ŞFR 51/5, DH.EUM.5Şb 13/14, DH.ŞFR 53/41, DH.ŞFR 472/25, BEO 4353/326408, BEO 4339/329169, BEO 4406/330387, MV 197/107, DH.EUM.KLU 9/18.

384 Mustafa Kemal Paşa'nın elyazısı ile olan talimat: *CBA,* 01000845-3'te, belgenin metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 33 numaradadır.

385 *CBA,* 01000845-2.

386 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 54 numaralı belge. Kararnamenin tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 34 numaradadır.

387 *CBA,* 01000845-1.

388 *CBA,* 01000845.

389 *CBA,* 01013065. Talimatın tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 35 numaradadır.

390 *CBA,* 01013067.

391 *BCA,* 30-10/5-29-7.

392 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 17 numaralı belge.

393 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 18 numaralı belge.

394 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 19 numaralı belge.

395 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 20 numaralı belge.

396 Ankara'ya gönderilen Medine Emanetleri'nin listesi için Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu'nun defterlerinden nakleden: Abdülmecid Şentürk, *"Medine'nin Son Emanetleri. Fahreddin Paşa'nın Yağmadan Kurtardığı Teberrükât Eşyası"*, İstanbul Topkapı Sarayı'nı Sevenler Derneği, tarihsiz (2019 olabilir), sah: 333-335.

397 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 108, 109 ve 111 numaralı belgelerdeki harcırah listelerinden.

398 Birkaç örnek: *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 21, 22 ve 28 numaralı belgeler.

399 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 21 ve 108 numaralı belgeler.

400 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 110 numaralı belge. Mücevherlerin nakli, dünyanın dört bir tarafında çıkan gazetelere de haber oldu. Meselâ *Newcastle Morning Herald* (İngiltere) ve *Kalgarlie Miner* (Avustralya), 17 Şubat 1923.

401 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 22, 23 ve 29 numaralı belgeler.

402 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 113, 114, 115 ve 116 numaralı belgeler.

403 Tahsin Öz, *"Hayatım"*, Topkapı Sarayı Müzesi yayını, İstanbul 1991, sah: 13. Metnin orijinali, Tahsin Öz'ün İstanbul'da Atatürk Kitaplığı'ndaki evrakı arasındadır (Mtf. 46589).

Hatıraların hazinenin gidişi ile ilgili kısmı bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 11 numaradadır.

404 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 8 ve 9 numaralı belgeler.
405 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 7 numaralı belge.
406 *BCA*, 30-10-0-0/159-115-14'teki beş adet belge.
407 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 16 numaralı belge.
408 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 15 numaralı belge.
409 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 30 numaralı belge.
410 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 31 numaralı belge.
411 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 5 numaralı belge.
412 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 6 numaralı belge.
413 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 10 numaralı belge.
414 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 13 numaralı belge.
415 *BCA*, 30-18-1-1/13-13-20'de 14 numaralı belge.
416 *BCA*, 30-10-0-0/202-379-34.
417 Tahsin Öz, *"Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken", Resimli Tarih Mecmuası, No: 20,* Ağustos 1951.
418 Tahsin Öz'ün İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde, tamamı Bel. Mtf. *(müteferrik)* fonunda bulunan evrakı arasında Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya gönderilen mücevherlerin listelerinin yeraldığı dosyalar: 23 Şubat 1927 tarihinde Ankara'ya sevkolunan eşyanın defteri (Bel. Mtf. 46529; bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 50-1 numaralı belge), Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik ve Vezne Umum Müdürlüğü'nün isteği üzerine Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan muhtelif asar-ı atîkanın numara, cins ve evsafını gösterir cedvel (Bel. Mtf. 46505; bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 50-2 numaralı belge), 15 Kasım 1934'te Şura-yı Devlet Reisi huzurunda tesbiti yapılan, eski Maliye kasa dairesinde mevcut cinsi muhtelif kıymetli eşyanın tesbit tutanağı (Bel. Mtf. 46503 ve 46508; bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 50-3 numaralı belge), daktilo ile yazılmış tarihsiz takı listeleri (Bel. Mtf. 46502 ve 46512), Topkapı Sarayı'ndaki muhtelif mücevherlerin cedveli (Bel. Mtf. 46501), Topkapı Sarayı'nın salon ve depolarındaki bazı mücevherleri gösteren 13 Ocak 1929 tarihli liste (Bel. Mtf. 46504) ve salon ile depolardaki bazı eserlerin bulunduğu tarihsiz liste (Bel. Mtf. 46527).
419 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 9 Mart 1924, sah: 231.
420 *Nebizade Hamdi Bey* diye bilinen Ahmed Hamdi Ülkümen (1888-1969), Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk okudu; Meclis'in 1920'de açılışından 1942'ye kadar milletvekilliği yaptı. *Yenigün* ile *Anadolu'da Yenigün* gazetelerinde yazarı ve Cumhuriyet Gazetesi'nin kurucu ortaklarından olan Hamdi Bey bir ara İstiklâl Mahkemesi üyeliğinde de bulundu.
421 Nebizade Hamdi Bey'in başmakalesinin tamamı, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 6 numaradadır.
422 *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1924.
423 *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1924.
424 *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1924.
425 *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1924.
426 Hukukî mütalâa ile ilgili evrak, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 57 ve 58 numaradadır.
427 *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1924. Yunus Nadi'nin makalesinin önemli kısımları, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 7 numaradadır.
428 *Tanin*, 23 Haziran 1924. İsmail Müştak'ın yazısı, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 8 numaradadır.
429 *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1924. Yunus Nadi'nin yazısının bazı bölümleri, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 9 numaradadır.
430 *Resimli Gazete*, 28 Haziran 1924, sah: 4.
431 *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1924.
432 *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1924.
433 *BCA*, 30-18-1-1/25-52-20'de 141 numaralı belge. Ekrem Bey daha sonra *"Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebani-i Resmîye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması Kanunu"*nu hazırlayacak ve kanun Meclis'te 28 Mayıs 1927'de kabul edilecekti.

434 *TBMM Zabıt Ceridesi,* 25 Kasım 1926, sah: 118.
435 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 1 numaralı belge.
436 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 2 ve 3 numaralı belgeler.
437 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 48 numaralı belge.
438 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 47 numaralı belge.
439 Tahsin Öz'ün hatıralarından, sah: 13.
440 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 46 numaralı belge.
441 *BCA,* 30-18-1-1/12-62-9. Kararnamenin metni bu kitabın *Belgeler* bölümünde 37 numaradadır.
442 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 38 ve 39 numaralı belgeler.
443 *BCA,* 30-18-1-1/12-70-3.
444 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20.
445 *BCA,* 30-18-1-1/13-13-20'de 4 numaralı belge.
446 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 235.
447 *"23 Şubat 1927 Tarihinde Ankara'ya Sevkolunan Eşyanın Defteridir"*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Mtf. 46529 (Tahsin Öz'ün hazırladığı liste); Şentürk, sah: 269-274 ve *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 233-234.
448 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 234-235.
449 *BCA,* 30-18-1-1/30-55-2.
450 Âsâr-ı Atîka Müzeleri Müdürü Halil Edhem Bey'in 12 Kasım 1928'de Maarif Nezareti'ne gönderdiği ve Refik Bey'in emekliliğinin ardından Tahsin Bey'in tayininin gecikmesi üzerine sarayın idaresinde çıkabilecek meselelerden dolayı mesuliyet kabul etmeyeceğini söylediği yazı: *BCA,* 180-09/31-168-5.
451 *BCA,* 30-18-1-01/29-40-11. Kararın tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 39 numaradadır.
452 *BCA,* 10-9/459-1329-1. Belgenin tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 49 numaradadır.
453 Tahsin Öz'ün hatıralarından, sah: 14-15.
454 Ramsay MacDonald'ın belgede ismi verilmeyen oğlu 28 yaşında milletvekili seçilen, sonraki senelerde bakanlık, sömürgelerde valilik ve genel valilik yapan ve zengin bir Çin porselenleri kolleksiyonunun sahibi olan Malcolm MacDonald (1901-1981) olmalı.
455 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 232-235. Konuşmanın tam metni bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 10 numaradadır.
456 Sarah Abrevaya Stein, *"Extraterritorial Dreams"*, University of Chicago Press, 2016, sah: 170 ve Corry Guttstadt, *"Turkey, the Jews and the Holocaust"*, Cambridge University Press, 2013, sah: 181.
457 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant,Turquie 349-9: 168. Mektubun tercümesi bu kitabın *Belgeler* bölümünde 51 numaradadır.
458 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 166/167. Bilgi notunun tercümesi bu kitabın *Belgeler* bölümünde 52 numaradadır.
459 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 169/170. Briand'ın yazısı bu kitabın *Belgeler* bölümünde 53 numaradadır.
460 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 170. Yakındoğu Dairesi'nin yazısı bu kitabın *Belgeler* bölümünde 54 numaradadır.
461 *BCA,* 30-18-1-1/29-40-11. Kararnamenin metni, bu kitabın *Belgeler* bölümünde 39 numaradadır.
462 Hasan Polatkan'ın konuşmasının tam metni bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 10 numaradadır.
463 Tahsin Öz, *"Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken"*, *Resimli Tarih Mecmuası,* no: 20, Ağustos 1951. Makalenin önemli kısımları, bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 12 numaradadır.
464 Tahsin Öz'ün hatıralarından, sah: 14-15.

465 *New York Times*, 14 Aralık 1927 ve *Daily Chronicle*'da da çıkan aynı yazının tercümesi: *CBA*, 01011602-56. Davet edilen Avrupalı uzmanların mücevherleri altı hafta boyunca inceledikleri hakkında yine *New York Times*, 4 Şubat 1928.
466 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 171/172. Brugére'nin yazısı bu kitabın *Belgeler* bölümünde 55 numaradadır.
467 Dâvâların ayrıntıları için benim *Son Osmanlılar*'ın *"Efsanevî Miras"* başlıklı 4. bölümüne bakınız: Turkuvaz Kitap, İstanbul 2021, salı: 217-253.
468 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 176/177. Rozanés'in mektubu bu kitabın *Belgeler* bölümünde 56 numaradadır.
469 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 179/180. Maugras'ın mektubu bu kitabın *Belgeler* bölümünde 57 numaradadır.
470 Centre des Archives Diplomatiques de La Courneuve [Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi-La Courneuve] Serie E, Levant, Turquie 349-9: 181. Bakanlığın yazısı bu kitabın *Belgeler* bölümünde 58 numaradadır.
471 *BCA*, 30-18-1/30-63-14. Kararnamenin tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 40 numaradadır.
472 Yazının tercümesi *CBA*, 01014854 ile 01014854-5 arasındadır; gazetenin orijinali de aynı dosyadadır ama tercümede hatalar vardır.
473 *BCA*, 30-18-1-2/49-80-10. Kararname, bu kitabın *Belgeler* bölümünde 42 numaradadır.
474 Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın Başvekâlet'e gönderdiği mahrem yazıdan: *BCA*, 30-18-1/129-56-18 numaralı evrak ile başlayan dosyadaki 43 numaralı belge. Fuat Ağralı'nın yazısı, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 43 numaradadır.
475 Hazırlanan liste ve tutulan zabıt Tahsin Öz'ün İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki evrakı arasında (Bel. Mtf. 46508), tam metni de bu kitabın *"Gazete ve dergi yazıları"* bölümünde 50-3 numaradadır.
476 *BCA*, 30-18-1/129-56-18 numaralı evrak ile başlayan dosyadaki 76 numaralı belge.
477 *BCA*, 30-18-1-2/53-23-6. Kararnamenin metni bu kitabın *Belgeler* bölümünde 44 numaradadır.
478 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 235.
479 *TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Haziran 1951, sah: 232-235.
480 *Son Posta*, 4 ve 6 Mayıs 1951.
481 *TBMM Tutanak Dergisi*, 17 Aralık 1951. Eksikler ve hatâlar 108 sahifelik raporun birçok yerinde vurgulanmaktadır.
482 *BCA*, 30-18-1-1/10-35-7.
483 *CBA*, 01015927-8, 01015927-6 ve 01016113.
484 *CBA*, 01015795-85.
485 *CBA*, 01015795-93.
486 *CBA*, 01015795-94 ve 96.
487 *CBA*, 01015795-84.
488 *CBA*, 01219685-337 ve 338. Mektubun tam metni bu kitabın *Belgeler* bölümünde 45 numaradadır.
489 *BCA*, 30-18-1-2/91-61-7.
490 Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in Başvekâlet'e yazısından: *BCA*, 30-10/213-448-7.
491 *BCA*, 30-18-1-2/95-45-3.
492 *BCA*, 30-10/213-448-18.
493 *TBMM Tutanak Dergisi*, 6 Nisan 1951, sah: 149.
494 *Son Telgraf*, 1 Mayıs 1951 ve *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1951.
495 *Vatan*, 3 Mayıs 1951.
496 *Son Posta*, 3 Mayıs 1951.
497 *Yeni Sabah*, 3 Mayıs 1951.
498 *Vakit*, 4 Mayıs 1951.
499 *Vatan*, 4 Mayıs 1951.
500 *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1951.

501 *Vatan,* 6 Mayıs 1951.
502 *TBMM Zabıt Ceridesi,* 21 Mart 1955, sah: 16.
503 *Son Posta,* 6 Mayıs 1951.
504 *Cumhuriyet,* 6 Mayıs 1951.
505 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 234.
506 *BCA,* 30-18-1-2/129-56-18'de, 5, 6 ve 7 sayfa numaralı belgeler.
507 *Vakit,* 9 Mayıs 1951.
508 *TBMM Tutanak Dergisi,* 14 Mayıs 1951, sah: 229.
509 Ulunay, *"Anahtarsız Kasadaki Zümrütler", Yeni Sabah,* 5 Mayıs 1951
510 *TBMM Tutanak Dergisi,* 14 Mayıs 1951, sah: 229.
511 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 232-235.
512 *Cumhuriyet, Vatan* ve *Son Saat,* 3 Haziran 1951.
513 *Vatan, Vakit, Son Posta, Son Saat, Cumhuriyet* ve *Akşam,* 3 Haziran 1951.
514 Salih Fuad Keçeci'nin San Remo ile Ankara'daki temasları için benim *"Şahbaba"*da *"Hilâfetçi Rumi'un idamı"* başlıklı bölüme bakınız (sah. 345-365).
515 *Son Posta, Vakit* ve *Cumhuriyet;* 13 Haziran 1951.
516 *Son Posta,* 7 Mayıs 1951.
517 *Vakit,* 13 Haziran 1951.
518 *TBMM Tutanak Dergisi,* 15 Haziran 1951, sah: 232-235.
519 Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen mücevherlerin Tahsin Öz tarafından yapılmış listesi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel.Mtf. 46529 ve ayrıntılı liste: 46505.
520 Tahsin Öz, sah: 13-16. Hatıralar yazıldığı sırada mücevherler Topkapı Sarayı'na henüz iade edilmemişti.
521 *Son Saat,* 15 Haziran 1951.
522 *BCA,* 30-18-1-2/129-56-18.
523 *TBMM Tutanak Dergisi,* 17 Aralık 1951, 222. sahifeden sonra yeralan 108 sahifelik tam metin. Rapor üzerine yapılan görüşmeler için yine 17, 19 ve 21 Aralık 1951 tarihli zabıtlara bakınız.
524 *BCA,* 30-18-1-2/24-14-4'te, 2. sayfadaki belge.
525 *TBMM Tutanak Dergisi,* 19 Aralık 1951, sah: 253-254.
526 *BCA,* 30-18-1-2/34-14-4.
527 *TBMM Tutanak Dergisi,* 19 Aralık 1951, sah: 246.
528 *Cumhuriyet,* 21 Aralık 1951.
529 *TBMM Zabıt Ceridesi,* 21 Mart 1955. Buradan itibaren anlattığım hadiseleri bu zabıttan naklettim.
530 *Cumhuriyet,* 20 Ağustos 1963.
531 Hazine Dairesi'nin açılış haberi: *Cumhuriyet,* 26 Temmuz 1964.
532 *Cumhuriyet,* 24 Ocak 1927.
533 *Milliyet,* 10 Ağustos 1928.
534 *Vakit,* 19 Temmuz 1940.
535 *Yeni Sabah, Cumhuriyet* ve *Akşam,* 24 Nisan 1948.
536 *Cumhuriyet,* 28 Aralık 1951.
537 *Cumhuriyet,* 26 Ocak 1957.
538 *Cumhuriyet,* 26 Temmuz 1964.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv belgelerinden, gazetelerden, dergilerden ve Meclis'in zabıt ceridelerinden yapılan alıntıların künyeleri dipnotlarda gösterilmiş, bibliyografyaya alınmamıştır.

ALEXANDROV, Vladimir: *"The Black Russian"*, Grove Press, New York 2013.

ATABAY, Midhat: *"Çanakkale'de Batan Gemilerin Enkazının Çıkarılması ve Satılması"*, Ankara Üniversitesi DTCF Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, cild: 32, Sayı: 54, 2013.

BARLAS, Dilek: *"Friends or Foes? Diplomatic Relations Between Italy and Turkey, 1923-36"*, Int. J. Middle East Studies, 36, 2004.

BELL, David A.: *"The Cult of the Nation in France. Inventing Nationalism. 1680-1800"*, Harvard University Press, 2001.

Catalogue de Perles, Pierreries, Bijoux et Objets d'Art Précieux. Le Tout Ayant Appartenu a S.M. le Sultan Abd-ul-Hamid II, Paris, 1911.

Cemiyet-i Umumîye-i Belediye Tedhîk-i Hesap Encümenince Tanzim Edilen Şehremanetinin 1926 Sene-i Maliyesiyle 1926 Senesi Üç Aylık Munzam Bütçeye Taallûk Eden Onbeş Aylık Devre-i Hesabiyeye Mütedâir Hesab-ı Kat'î Raporu. 1: Vâridat, İstanbul, Şehremaneti Matbaası 1928.

DUBY, Georges: *"Atlas Historique Duby"*, Larousse, 2007.

DUNN, Justin: *"Secularization the Sacred: The Effort to Dechristianize France During the French Revolution"*, Primary Source: The Indiana University Undergraduate Journal of History, Vol. 4, Issue 2, Spring 2014.

DURANT Will ve Ariel: *"The Story of Civilization, XI. The Age of Napoleon"*, Simon and Schuster, New York 1975.

ERYILDIZ, Semih: *"Avrasya Megapolü İstanbul"*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

GUTTSADT, Corry: *"Turkey, the Jews and the Holocaust"*, Cambridge University Press, 2013.

HÜSEYİN ŞEVKİ: *"Ebi Şevki"*, Dâruşşuruk, Kahire 2010.

İSTANBUL ASARI ATİKA MÜZELERİ: *"Topkapı Sarayı Müzesi"*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

KANETTİ, Vivet: *"Huysuz Büyüyor...bari"*, Everest Yayınları, İstanbul 2014

KING, Charles: *"Midnight at the Pera Palace. The Birth of Modern Istanbul"*, W. W. Norton, New York 2014.

KOÇU, Reşad Ekrem: *"İstanbul Ansiklopedisi"*, İstanbul, 1958-1973.

MANDELLI, Riccardo: *"Al Casinò con Mussolini. Gioco d'azzardo, massoneria ed esoterismi interno all'ombra di Matteotti"*, Lindau, Torino 2012.

MANDELLI, Riccardo: *"l'Ultimo Sultano. Come l'Impero ottomno morì a Sanremo"*, Lindau, Torino 2011.

Mütekaidîn-i Bahriye'den Mustafa: *"Dans Dersleri"*, İkbal Kütüphanesi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926.

MEHMED MURAD: *"Yıldız Saray-ı Hümayunu ve Bâb-ı Âlî, Yahut Şark'ın Derd-i Aslîsi"*, Kahire, 1313.

OSMANOĞLU, Ayşe: *"Babam Sultan Abdülhamid-Hatıralarım"*, Selçuk Yayınları, İstan-

bul 1984.
ÖZ, Tahsin: *"Hayatım"*, Topkapı Saray Müzesi (Yayını), İstanbul 1991.
ÖZ, Tahsin:*"Hazine-i Hümayun Kasaları Açılırken"*, Resimli Tarih Mecmuası, no: 20, Ağustos 1951.
PAYZIN, Ziya: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Saraylarımızın Temel Sorunları"*, Millet Meclisi Basımevi, 1 Haziran 1977.
PIEDRA, Alberto: *"The Dechristianization of France During the French Revolution"*, The Institute of Word Politics, 12 Ocak 2018.
POLAT, Dr. Hasan Ali Polat ve AKANDERE, Prof. Dr. Osman: *"Yıldız Sarayı'nın Yağmalandığı İddiası, Mütareke Dönemindeki Yağma Davası ve Neticesi"*, *Vakanüvis*, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 5, No: 1, Bahar 2020.
SÂFÎ: *"Türk'ün Yeni Âmentüsü"*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, Ağustos 1928.
SARAL, Emre ve MALKOÇ, Eminalp: *"Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938)"*, 18. Türk Tarih Kongresi'nde (1-5 Ekim 2018) verilen tebliğ.
"Sedad Eldem, 50 Yıllık Meslek Jübilesi", Mimar Sinan Üniversitesi 100. Yıldönümü Armağanı, MSÜ Yayını, no: 1, İstanbul 1983.
SHOR, Russel: *"A History of European Royal Jewel Sales, Including Sotheby's 2018 Auction of Marie Antoinette's Jewels"*, Gems & Gemology, Gemological Instute of America, Vol: 56, No: 3, 2020.
SMITH, Douglas: *"Former People"*, Picador, 2013.
STEIN, Sarah Abrevaya: *"Extraterritorial Dreams"*, University of Chicago Press, 2016.
SUAT, Efzayiş (yazan ve toplayan): *"Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri"*, İstanbul, 1943.
ŞENTÜRK, Abdülmecid:*"Medine'nin Son Emanetleri. Fahreddin Paşa'nın Yağmadan Kurtardığı Teberrükât Eşyası"*, İstanbul Topkapı Sarayı'nı Sevenler Derneği, tarihsiz (2019 olabilir).
TANMAN, Baha: *"Beşiktaş Mevlevîhanesi"*, TDV İslam Ansiklopedisi, cild: 5, İstanbul 1992.
TBMM MİLLİ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI: *"Yıldız Sarayı. Şale Kasr-ı Hümâyunu"*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1993.
TÜRKMEN, Zekeriya: *"31 Mart Olayı'ndan Sonra Yıldız Evrakı Tedkik Komisyonu'nun Kuruluşu, Faaliyetleri ve Yıldız Sarayı'nın Araştırılması"*, 13. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara 4-8 Ekim 1999.
UŞAKLIGİL, Halid Ziya: *"Saray ve Ötesi"*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1941.
ZİYAOĞLU, Rakım: *"İstanbul Kaduları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi. 1453-1971"*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1971.

İstanbul Belediyesi'nin Yıldız Gazinosu için yayınladığı tanıtım broşürleri:

CELB-İ SEYYAHİN TÜRK ANONİM ŞİRKETİ: *"Yıldız. İstanbul Belediye Gazinosu. Yıldız Sarayı ile Parkının Tarihçesi. Yeni Gazino Müessesesi"*, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926.
"Jildis. Türkische Aktiengessellscalift für Fremdenverkehr, Konstantinopel. Die Geschichte des Palastes und des Parks c-von Jildis. Das Kasino der Stadr Konstantinopel", Konstantinopel, Druckherei von Ahchmed Ichsan, 1926.
SOCIETE ANONYME TURQUE DE TOURISME: *"Casino Municipal de Yıldız-Tchiragan Constantinople. Historique du Palais & du Parc de Yildiz. Installation du Casino"*, Constantinople, Imprimerie Ahmed Ihsan, 1926.

İNDEKS

A

Abaza Hakkı 109, 122
Abbas Hilmi Paşa 67, 77, 100, 127
Abdullah Bey (Hazine görevlisi) 171
Abdurrahman Paşa Korusu ve Köşkü 27
Abdurrahman Şeref 180
Abdülâziz (Fas Kralı) 152
Abdülâziz (Sultan) 63, 138, 139, 158, 218, 318, 328, 340, 398
Abdülhafiz (Fas Kralı) 152
Abdülhalik Renda 181, 190, 204, 207, 228, 395
Abdülhalim Çelebi 169
Abdülhamid (Sultan Birinci) 220
Abdülhamid (Sultan, İkinci) 8, 9, 10, 13, 45, 46, 47, 49, 52, 62, 63, 64, 72, 73, 88, 99, 106, 132, 134, 135, 136, 138, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 177, 178, 179, 185, 186, 188, 191, 192, 198, 218, 219, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 351, 353, 355
Abdülkadir Bey (Ankara Valisi) 93
Abdülmecid (Sultan) 63, 138, 158, 215, 218, 221, 398
Abdülmecid (Halife) 30, 93, 141, 169, 170, 171, 193, 194, 226
Abdülmecid Şentürk 314, 415
Acem Köşkü 63
Achille Fould 162
Achilleion Sarayı 58
Ada Yat Kulübü 80
Adana 15, 22, 68, 365
Ader-Tarjan-Picard 13, 163, 289, 413
Âdile Sultan 164
Âdile Sultan Sarayı 27
Adnan Adıvar 170, 173
Adnan Menderes 12, 225, 233
Adviye Fenik 208
Afganistan 34
Afrika 62, 131, 348, 363
Afyon 91, 110, 367, 369
Âgâh Erozan 231
Agop Balyan 138
Ağa Han 133
Ağalar Dairesi 63
Ahlâk Zabıtası 95
Ahmed (Sultan, Birinci) 63, 220, 398
Ahmed (Sultan, Üçüncü) 190, 249, 320, 321, 327, 328, 329, 395
Ahmed Faik 115
Ahmed Hamdi Aksekili 97
Ahmed Nureddin Efendi (Şehzade) 166
Ahmed Salih Korur 218, 220
Ahmed Şevki (Mısırlı şair) 163
Ahmet Emin Yalman 208
Ahmet Fehmi Ongül (Evrak Müdürü) 39
Ahmet Muhtar Bey (Cilli) 30
Alâeddin Keykubat 44
Alâeddin Onuk 39
Alain Quemin 413
Alâtini Köşkü 157
Alay Köşkü 26
Albert Dimitri 115
Aldgate 150
Aleksanderson (İsveçli) 114
Aleksandr (Rus Çarı, İkinci) 150
Aleksandr Akodimi 114
Aleksandra (Çariçe) 151
Alfred 115
Alfred Sisley 160
Ali Cenani 53
Ali Çavuş 172
Ali Çetinkaya 77, 365
Ali Efendi (Telgraf Çavuşu) 172
Ali Hikmet Bey (İstanbul Defterdarı) 76
Ali İhsan Göğüş 239
Ali Kemal 179, 386
Ali Rıza Bey 252
Ali Saib Bey (Şark İstiklâl Mahkemesi Reisi) 92, 369
Ali Suavi 138
Ali Yeniaras 230
Alman Büyükelçiliği 34
Almanya 20, 58, 62, 67, 130, 188, 199, 364
Alonso de Cardenas 148
Alyon Sokağı 84, 88
Amele Teâli Cemiyeti 94
Amerika, ABD, Birleşik Amerika 10, 20, 41, 51, 58, 72, 85, 86, 108, 112, 131, 133, 149, 150, 151, 153, 156, 163, 180, 187, 191, 193, 222
Amerikan Caz Grupları Birliği 41
Anadolu Beylerbeyi 172
Anadolu Ciheti Saray ve Kasırları Tahrir Komisyonu 64, 226
Anadolu Hisarı 45
Anber Reis Camii 168
Ankara Halkevi 227
Ankara İstiklâl Mahkemesi 219
Ankara Sulh Mahkemesi 122
Antalya 68, 125
Antonini (İtalyan avukat) 79
Antonio Serra 68, 69, 83, 84, 126
Antuan Rodiş (Çekoslavak tüccar) 85
Arda Doma 13

Ariel Durant 403
Aristide Briand 189, 191, 192, 246, 349
Arjantin 133
Arnavutluk 20
Artiniyadis Efendi 114, 115
Artun 114
Artur 115
Arzhane 236
Asaf Bey 252
Askerî Müze 9, 10, 31, 37, 38, 39, 40, 69, 183, 187, 196, 201, 223, 225, 393
Aşuz Ferikyan 158
Atatürk, Mustafa Kemal Paşa, Gazi, 7, 8, 12, 15, 19, 20, 22, 28, 35, 47, 70, 71, 77, 90, 91, 92, 93, 97, 100, 107, 108, 109, 110, 123, 155, 156, 168, 169, 175, 190, 191, 193, 197, 198, 200, 224, 227, 228, 229, 232, 244, 245, 249, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 269, 271, 273, 275, 276, 279, 291, 293, 296, 297, 298, 300, 315, 325, 338, 365, 366, 368, 369, 387, 394, 396, 397, 400, 403, 406, 408, 414, 415, 416, 418, 419
Atina 35, 72
Auguste Renoir 160
Auguste Rodin 160
Avni Doğan 209
Avram Efendi (Asker) 98
Avram Yusufyan Efendi 114, 115, 123
Avusturya 20, 58, 86
Avusturya Elçiliği 84, 85
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 68, 151
Ayasofya Camii 38, 40, 41, 42, 43, 60, 110, 139
Ayaspaşa 95, 370
Ayazağa Kasrı 27
Aynalıkavak Kasrı 45
Ayşe Sultan (Osmanoğlu) 165, 166, 414
Aziz Andrew 148
Aziz Ogan 195, 338, 392
Aziz Özkan 136

B

B. Ş. Hanımefendi 57
Babayan Efendi 125, 127
Bâbıâlî 32, 164
Bağdat 9, 46
Bağdat Hanı 28, 255
Baha Tanman 411
Bahaeddin Bey (Savcı muavini) 84, 100, 101, 102
Bahariye 139
Bahariye Mevlevîhanesi 26, 139, 140
Bahçeli Kıraathane 101
Bahçıvanbaşı Köşkü 63
Balkan Konferansı 37, 130
Balkan Savaşı 140, 167
Balkanlar 23, 67, 68, 131
Balmumcu Kasrı 27
Baltalimanı Kasrı 27, 30
Barbaros Zırhlısı 69
Baron Bruno von Steriner 151
Bassol 162
Bayezid (Sultan, İkinci) 9, 25, 46
Baytar Mektebi 29, 30, 31, 141, 243, 249, 253
Bazil 114, 115
Bedesten 60
Bedros 114
Behzat Bilgin 208
Belgrad Büyükelçiliği 33
Bella Kohn 162
Bellini 25
Ben Simo 162
Benito Mussolini 12, 67, 68, 72, 406, 407
Beraet Sezai 55
Berlin 58, 348
Besim Ziya 89
Beşiktaş Mevlevîhanesi 139, 140
Beşiktaş Polis Merkezi 101
Beşiktaş Sarayı 175
Beyazıt 27
Beykoz 27
Beykoz Kasrı 26
Beylerbeyi Sarayı 12, 26, 30, 37, 45, 64, 133, 134, 164, 243, 252, 362
Beyoğlu Postahanesi 79
Bezmiâlem Valide Sultan 63
Bienenfeld 162
Biéville 162
Birinci Dünya Savaşı (Birinci Cihan Harbi, Birinci Dünya Harbi) 33, 57, 67, 69, 167, 171, 183, 188, 197, 394, 399
Birinci Nikola (Rus Çarı) 150, 151
Birinci Ordu Kumandanlığı 171
Biya 114
Boğazlar Komisyonu 70
Boivin 162
Borowski 162
Bostancılar Dairesi 39
Bourdier 162
Bouvet (Fransız zırhlısı) 69
Brezilya 133
Brindizi 72
Brindusa Grozavescu 135
Bulgaristan 20, 85
Burdur 43
Burhaneddin Tepsi 135
Bursa 30, 44, 70, 108, 198, 208, 231, 233, 258
Bülend Bey 115
Bülent Osman 13
Büyük Mabeyin 63
Büyük Mecid Bey 109, 122
Büyük Taarruz 43, 168, 245

C

Cahit Kayra 221
Camille Pissaro 160
Caravinio (Prens) 68
Caroline Astor 149
Cavid Bey (Maliye Nazırı) 159, 177
Celâl Bayar 12, 142, 200, 221, 225, 229
Celâl Şevki 114
Cemal Işıksel 208
Cemal Reşid Rey 42, 406
Cemaleddin Fazıl (Avukat) 127

Cemil Uybadın (İçişleri Bakanı) 51, 53, 54, 56, 73, 91, 92, 100, 101, 116, 120, 278, 365, 366, 368, 375, 406
Cenâbî Ahmed Paşa Camii 28, 30, 31, 172, 173, 181, 183
Cenevre 151, 353
Cercle d'Orient 80
Cerjat (Osmanlı Bankası idarecisi) 162
Cevad Paşa Kütüphanesi 32
Cezayir 60
Charles (İngiltere Kralı, Birinci) 147, 148
Charles (İngiltere Kralı, İkinci) 148
Chinon 25
CHP (CHF) 43, 77, 178, 201, 209, 212, 231, 232
Christie 151
Cihannüma Köşkü 35
Circle d'Orient 131
Claude Monet 160
Clerc 162
Cluny Müzesi 24
Columbia Şirketi 98
Constantinople 73, 290
Contant (Osmanlı Bankası Müdür Yardımcısı) 162
Corry Guttstadt 417
Couriel 162
Cumhurbaşkanlığı Köşkü 40
Cumhuriyet Sarayı 37, 405
Cüneyt Arcayürek 208

Ç

Çadır Köşkü 107, 360
Çağlayan Kasrı 27
Çaldıran 179
Çanakkale 69, 83, 84, 107, 126, 167
Çankaya 20, 32, 113, 123, 178, 197, 232
Çekoslovakya 20, 85
Çetin Altan 208
Çırağan Sarayı 26, 29, 30, 31, 32, 33, 55, 60, 61, 62, 65, 66, 71, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 125, 129, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 243, 244, 249, 253, 270, 271, 272, 273, 274, 359, 361, 364, 370
Çin 7, 23, 25, 57, 191, 200, 238, 396, 398, 399, 417
Çin ve Japon Porselenleri Dairesi 238
Çit Kasrı 63
Çocuk Esirgeme Kurumu 227
Çorum 208, 226
Çukur Daire 35

D

Dadaylı Halid Bey 235
Dahiliye Vekâleti 33, 110, 271, 273, 277, 361, 369
Damad Ferid Paşa 30, 155, 156
Damga Matbaası 211
Danıştay 43, 113, 195, 217, 391
Daniel 162
Danimarka 20
Darphane 9, 10, 38, 39, 196, 208, 211, 212, 223, 233, 245, 303, 305, 391, 392, 393
Darülâceze 54, 56, 82
Darülaceze Balosu 83
Dârülfünûn 29
Datça 67
Davud Efendi 115
Davutpaşa Kasrı 26
Demokrat Parti 12, 22, 200, 202, 208, 215, 216, 222, 226, 230, 231, 232, 233, 388
Denizcilik Cemiyeti 141
Denizyolları 37
Derviş Vahdeti 179, 386
Destmal Odası 236
Deutsche Bank 154
Dış Bahçe 63
Dış Mabeyn 34
Dilek Barlas 406
Dimitri Boci 114
Diplomatlar Klübü 33, 35, 243, 260
Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) 34, 35, 195, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 212, 213, 218, 224, 299, 390, 396
Divanyolu 101
Divriği 199
Divrik 199
Diyarbakır 215, 222, 388
Doğu Trakya 169
Dolmabahçe Sarayı: 4, 9, 10, 12, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 63, 64, 108, 109, 110, 138, 142, 154, 170, 174, 184, 187, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 211, 217, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 235, 243, 252, 255, 258, 261, 265, 267, 360, 369, 370, 388, 391, 393
Donanma Cemiyeti, Donanma-i Osmanî Muavenet-i (Iane-i) Milliye Cemiyeti 159, 163, 244, 284, 413
Dorothy Lamour 133
Douglas Smith 403
Dursun Atakan (Kasa uzmanı) 209, 218
Düyun-ı Umumiye 221

E

Ebubekir Al 13
Edirne 26
Edirne Sarayları 26
Edirnekapı Mezarlığı 110
Edvard Peli 114
Edward Sladen 152
Efsayiş Suat 375, 377
Ege Denizi 67
Ekrem Rize 26, 181
Ekrem Rüşdü Akömer 141
Ekrem Şahenk 213
Eliza 89, 98
Elizabeth (Kraliçe) 58, 148, 229
Elle (Dergi) 212
Elvan Çeliker 208
Elxleben 62
Emil Ludwig 20, 403
Emile Daeschner 189, 246, 346
Emile Schelisnger 149

Emin Bey (Mehmed Emin Erkul Soyitoğlu, operatör, İstanbul Belediye Başkanı) 53, 54, 55, 57, 60, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 79, 84, 89, 107, 122, 128, 158, 208, 246, 365, 407, 408
Emin Efendi (Hademe) 79
Emine Sultan (Sultan Abdülâziz'in kızı) 158
Eminönü Meydanı 122
Emlâk Bankası 61
Enderun 4, 170, 173, 238, 294, 295, 398
Endonezya 144
Enver Paşa 108, 126, 164
Enver Ziya Karal 39
Erdoğan Ertuğ 208
Erhan Afyoncu 13
Erhan Işıl 235
Erkânıharbiye Mektebi 35
Erzurum 208
Esat Bey127
Esham-ı Umumiye-i Osmaniye 154
Eski Eserler Genel Müdürlüğü 69
Eski Saray 26, 27, 138, 139, 206
Estonya 208
Ettore Serra 68
Evkaf Müzesi 9, 28, 182, 291, 295
Eyuvan Keregay 85

F

Fahreddin Paşa (Medine Müdafii) 9, 168, 183, 314, 415
Fahrettin Altay 43, 44, 406
Fahriye Edip Hanım 114
Faik Ahmed Barutçu 209
Faik Eke 208
Faruk (Mısır Kralı) 153
Faruk (Mimar) 142
Fas 152
Fatih Külliyesi 27
Fatih Sultan Mehmed 7, 9, 25, 26, 178, 381, 398
Fatma Hanım 114
Fatma Sultan 158, 412
Fausto Zonaro 165
Fehime Sultan 27
Fehime Sultan Yalısı 27
Feliks Yusupov 150
Ferhat Bey (Binbaşı) 191, 394
Ferid Paşazade Bedii 114
Feridun Kandemir 409
Feriköy 88
Feriye, Feriye Sarayı, Feriye Dairesi 27, 32, 61, 65, 66, 74, 138, 140, 142, 244, 270, 271, 272, 273, 274
Fernand Lair-Dubreuil 161, 162, 163, 413
Fethi Okyar 35, 147, 182, 183, 185, 187, 188, 191, 192, 253, 296, 345, 347, 399
Fevzi Çakmak 171
Fındıklı 33, 139, 243, 252, 257
Fındıklı Sarayı 33
Fırka İdare Hey'eti 91, 92, 368
Fıstıklı Köşkü 27
Fierontin Elması 151
Fikri Apaydın 208, 211
Finlandiya 20, 200
Florentine Elması 152
Florya 40, 228
Fones 162
Fontevraud Manastırı 25
Founes 162
Franck 162
François Kramer 119
Fransa 7, 8, 10, 12, 19, 24, 25, 47, 62, 67, 68, 70, 93, 133, 135, 147, 148, 150, 151, 152, 159, 160, 161, 167, 177, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 199, 201, 210, 246, 289, 345, 346, 347, 349, 350, 354, 363, 364, 389, 395, 397, 403
Fransız İhtilâli (Fransız Devrimi) 7, 8, 19, 23
Fransız Maliye Bakanlığı 149
Fransız Rivierası 73
Fransız Yüksek Komiserliği 192, 353
Fratelli Serra (Fratelli Kardeşler Şirketi) 69, 126
Frederick Wittram 152, 153
Fuad Hulusi Demirelli 208
Fuat Ağralı 201, 203, 211, 212, 338, 418
Furavun Saduk 114
Füruzan Tekil 208

G

Gahnsson (İsviçreli mücevherci) 191
Galata 41, 73, 144, 255
Galata Köprüsü 78
Galata Mevlevîhanesi 144
Galatasaray 84, 94, 109, 369
Galatasaray Lisesi 27
Gallé 153
Gardenbar 89
Garp Cephesi 28
Gazi Osman Paşa Okulu 35
Gemilî 125
General Necip 153
George Petit 160, 161, 162, 290
Georges Aron 162
Georges Duby 403
Giacomo Matteotti 12, 67
Giresun 71
Gordon 162
Göksu 45
Grunberg 162
Grunwald 58, 59
Gugo (Muhabir) 212
Guiseppe Ungaretti 68
Gümüş Odası 84
Gümüşhane 191, 396
Gümüşsuyu 111
Güney Afrika 151
Günseli Hanım 83
Gürbüz Tüfekçi 208
Güzel Sanatlar Akademisi 27, 142, 227

H

Habibullah Han (Afgan Emîri) 34
Habsburglar, Habsburg Hanedanı 58, 151
Hacı Ömer (Enderun memuru) 173

Hacı Sami 108, 109, 110, 112, 122, 410
Hacı Süleyman 183
Hakkı Sayın 208
Hakkı Şinasi Paşa 406
Hakkı Tarık Us 71
Haliç Konferansı 30
Halid Ziya Uşaklıgil 157, 159, 412
Halide 157
Halil Ayan 217, 391
Halil Edhem Eldem 173, 174, 181, 182, 190, 395, 396, 397, 399, 400, 416
Halit Ünal 208
Haluk Şaman 233
Hamdi Şamilof 94
Hâmid Bey 168
Hamid Nâzım Bey (Avukat) 128
Hamidiye Camii 63
Hamit Bey (İstanbul Belediye Reis Muavini) 128
Hâmit Şevket İnce 127
Hareket Ordusu 63, 64, 131, 136, 154, 155, 158
Hariciye Köşkü 368
Hariciye Vekâleti 31, 33, 34, 91, 173, 254, 260, 262, 293
Hasan (Enderun memuru) 173
Hasan Ali Polat 412
Hasan Ali Vural 226
Hasan Âli Yücel 418
Hasan Nazif Dede 139, 140
Hasan Polatkan 186, 187, 189, 201, 202, 203, 208, 212, 213, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 247, 339, 388, 403, 417
Hasan Remzi (Hazinede görevli) 171
Hasan Rıza Soyak 198, 245, 306
Hasan Saka 198, 258
Hasene Hanım (Enver Paşa'nın kızkardeşi) 126
Hatice Sultan Yalısı 27
Hayati Kumbutoğlu 208
Haydar 238
Haydar Güven 39
Haydarpaşa Garı 74, 167
Hazine-i Hassa Müdüriyeti 29, 45, 158
Hazine-i Hümâyûn 158, 412
Hazreti Muhammed 173
Heinrich Krippel 97
Helsinki 200
Henri Fromagèot 192, 193
Henri Garifton Çinek 114
Henri Letellier 70
Henri Mayo 115
Hermann Jansen 141
Hıdiv Bankası 99, 100, 244, 277
Hırka-i Saadet 170, 239
Hırvatistan 68
Hikmet Bey (Hazinede görevli) 171
Hikmet Kıvılcımlı 94
Hikmet Said 114
Hikmet Yorgancı 137
Hilâfet Mızıkası Dairesi 29, 141, 249
Hilmi Bey 93
Hindistan 152
Hofburg 12, 58
Hofburg Sarayı 151
Hohenzollern Hanedanı 47
Hollanda 20, 186, 190, 216, 388, 395
Horen Porştel (Avusturya Sefareti'nin müsteşarı) 84, 85, 409
Hotel Drouot 152, 160, 161, 162, 165, 166, 414
Hotel Matignon 12
Hugues De Bagratide 135
Huguette Hefti 135
Hulûsi Bey (Subay) 89
Hulûsi Köymen 201
Human Sipror 28
Hüsameddin Tugaç 201
Hüseyin Açın (Üsteğmen) 225
Hüseyin Cahid Yalçın 116
Hüseyin Efendi
Hüseyin Efendi (Enderun memuru) 173
Hüseyin Ezer 208
Hüseyin Fahreddin Efendi 139
Hüseyin Gürkan (Polis memuru) 225
Hüseyin Hilmi Paşa 283
Hüseyin Sadettin Arel 127
Hüseyin Suat Yalçın 114, 116, 119, 246, 375, 377, 406
Hüseyin Şevki 163, 414
Hüsnü (Balıkçı) 126
Hüsnü Bey (Komiser) 110, 112
Hüsnü Bey (Paris Başkonsolosu) 162
Ihlamur Kasrı, Ihlamur Köşkü 4, 27, 31, 33, 37, 45, 243, 257

I

Ilgın 168, 291
Irak 67, 228
Irresistable (İngiliz zırhlısı) 69

İ

İbrahim (Elektrikçi) 94
İbrahim (Tesviyeci) 94
İbrahim Çallı 42
İbrahim Hakkı Paşa 159, 284, 286
İbrahim Kirazoğlu 208, 211
İffet Hanım 78, 79
İhsan Şerif Özgen 204, 208, 211, 212
İhsan Ziya Bey (Hâkim) 114, 115, 116, 120, 121
İhsaniye Mahallesi 125
İkinci Dünya Savaşı 25, 39, 167, 199, 201, 227, 235, 238
İkinci İstiklâl Mahkemesi 90, 367
İkinci Meşrutiyet 29, 32, 45, 139, 176, 211
İkinci Ticaret Mahkemesi 125, 126, 127
İlhami Öktem 237, 239
İna (İtalyan avukat Antonini'nin kızı) 79
İncil 24, 83
İnebolu 136
İngiliz Kraliyet Hazinesi 148
İngiliz Kraliyet Sarayı 74
İngiltere 7, 19, 147, 148, 152, 186, 188, 199, 229, 407, 415
İplikçi Camii 168, 171
İpşir Oktay (Polis memuru) 225
İran 22, 108, 115, 194

İran Şahı 34
İrlanda 19, 407
İskoçya 407
İslâm Eserleri Müzesi 182, 199
İsmail Canbulat Bey 93
İsmail Hakkı Göreli 205
İsmail Müştak Mayakon 177, 178, 247, 384, 386, 387, 416
İsmail Rüştü Aksal 207
İsmail Tezcan 137
İsmet İnönü 39, 40, 76, 90, 91, 92, 99, 100, 110, 130, 182, 198, 228, 232, 237, 244, 245, 249, 251, 252, 254, 256, 257, 260, 261, 262, 271, 273, 275, 276, 277, 278, 282, 297, 298, 300, 307, 365, 367, 368, 369, 387
İspanya 148, 152, 351
İstanbul Cam ve Porselenleri Dairesi 238
İstanbul Cezaevi 136
İstanbul Darülfünûnu 29, 46
İstanbul Defterdarlığı 74, 75, 76, 275, 276, 340
İstanbul Hükümeti 28, 163, 168, 169, 245, 291, 292
İstanbul İkinci İcra Memurluğu 130
İstanbul Kız Lisesi 34
İstanbul Müddeiumumîsi 104
İstanbul Müftülüğü 227
İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi 122
İstanbul Teknik Üniversitesi 95, 139
İstanbul Üniversitesi 8, 27, 29, 46
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 45
İstavriç 114
İstiklâl Harbi, İstiklâl Savaşı 43, 67, 70, 168, 169, 399
İstiklâl Mahkemesi 70, 90, 91, 92, 93, 94, 219, 367, 369, 416
İsveç 20, 114, 191, 396
İsviçre 18, 19, 60, 62, 133, 151, 166, 177, 186, 191, 192, 364
İsviçre Medenî Kanunu 197
İş Bankası 69
İtalya 12, 20, 66, 67, 68, 72, 83, 85, 93, 128, 219, 279, 406, 407
İtalyan Büyükelçiliği 68
İtalyan Ceza Kanunu 18
İttihad ve Terakki 17, 93, 108, 155, 176, 413
İzmir 40, 41, 43, 68, 93, 169, 205, 208, 222
İzmit Av Köşkü 27
İznik 165
İzzet Bey (Hazine Başkâtibi) 171, 174
İzzet Melih Bey 55

J

Jacques-René Hébert 24
Jalma le Double 135
James Abott McNeil Whistler 161
Jan Hamboviç 114
Janeisch 162
Jean Payart 192
Jean Richepin 161
Jean-Baptiste Gobel (Paris Piskoposu) 24, 403
Jon Deering 20
Josef Solokof 114, 123
Joseph Betts 150
Jozef 114

K

Kâbe 220
Kadılar Medresesi 46
Kadri Bey (Belediye murakıbı) 101
Kadri Bey (Hazinede görevli) 171
Kahire 153, 163, 414
Kalender Köşkü 27
Kamagai Gumi Co. Ltd. 144
Kâmil Boran (Mardin Milletvekili) 212
Kâmil Gündeş (Kayseri Milletvekili) 211
Kançlaski (Tefeci) 102
Kandilli 164
Kandilli Kız Lisesi 27
Kanuni Sultan Süleyman 7, 43, 44
Kapalıçarşı (Büyük Çarşı) 60, 154, 158, 164
Kara Kemal Bey 93
Karabet (Balıkçı) 126
Karacehennem İbrahim Paşa Konağı 139
Kariye Camii 60
Karl (Avusturya-Macaristan İmparatoru) 151
Karlo Zozioğlu 115
Kars 201, 230
Kasr-ı Dilküşâ 63
Kastamonu 230
Kaşıkçı Elması 10, 40, 176, 183, 200, 205, 206, 218, 220, 236
Kaya Sultan 63
Kayseri 208, 376
Kâzım Özalp 4, 31, 32, 36, 94, 96, 171, 243, 257, 269
Keçecizade Fuad Paşa 219
Keçecizade İzzet Molla 219
Kellner 162
Kemal Altan (Mimar) 142
Kemal Karaalioğlu (Hazine Veznedarı) 208
Kemal Özmen 144
Kenan Bey (İstanbul Savcısı) 122
Kenize Murad 135
Keti Vivanova 85, 86
Kevkeb-i Dürrî 205, 206, 215, 220, 320, 321, 328
Kıbrıslı Yalısı 44, 45
Kılıç Ali 90, 109, 224, 409, 410
Kırmızı Köşk 37
Kızıl Muhafizlar 25
Kiler-i Hümâyûn 63
Konvansiyon 24
Konya 43, 44, 97, 167, 168, 169, 171, 414
Kore Savaşı 200
Korfu 58
Korint 134
Kourkia 162
Köln 58
Kremlin 12, 25, 149, 150
Kubbe Sarayı 153
Kubbealtı Taş Çinileri Dairesi 238
Kubbelaltı 200

Kuşadası 109
Kuşçubaşı Eşref Bey 108
Kutsal Emanetler Dairesi 10, 170, 236, 237
Kutsal Salı 83
Küçük Hakkı 94
Küçük Mabeyin 63
Küçük Mecid Bey 109, 122
Küçük Zâbit Mektebi 75
Küçüksu Kasrı 27, 30, 45, 243, 252
Kültür İhtilâli 23
Kütahya 208

L

La Conciergerie 24
La Courneuve 187, 342, 344, 346, 348, 349, 351, 354, 355, 417
La Spezia 68, 69, 128
Lamboviç 114
Leman Gölü 192
Lenin 111
Leon 114
Leon Fresko 114
Letonya 20
Levnî 238
Libya 67, 125
Liguria 68
Lindau 406
Linke 162
Litvanya 20
Londra 68, 148, 150, 151, 152, 178, 186, 194
Londra Sefareti 30
Loniç (Piyanist) 79
Louvre Müzesi 149
Louvre Sarayı 149, 351
Lozan Andlaşması 67, 70, 108, 177
Luiz Konstantin 115
Lurcott 162
Lutraki 134
Lübnan 143, 165
Lütfi Kırdar 142, 143, 238

M

Maadin Bankası 77
Mabeyn Dairesi 33
Macar Büyükelçiliği 84, 92
Macaristan 20, 85
Madam Akonito 114
Madam Alazi Aslan 114
Madam Ayaz 114
Madam Eleni (Elena) Roza 114, 115
Madam Eleni Fraler 114
Madam Eleni Küremif 123
Madam Eliza Arslan 114
Madam Filidmasa 114
Madam İyaz 114
Madam Jozefin (Aslan) Arslan 114
Madam Katerina Helye 114
Madam Kramer 114
Madam Ledro 84
Madam Margarit
Madam Mari de Sef 114, 115
Madam Saduk 114
Madam Sirazzi 114
Madam Şolam 114
Madam Toba Fildman 114, 115
Madam Yusuf Franko Paşa 114
Madmazel Danon 114
Madmazel Eleni Fraler 114
Madran Yaylası 109
Madrid 152
Mahmud (Sultan, İkinci) 17, 63 139, 164, 219, 330, 398
Mahmud Celâleddin Efendi (Şehzade) 158
Mahmud Edip 114
Mahmud Soydan 104
Mahmud Şevket Paşa 158
Majestic (İngiliz zırhlısı) 69
Makao 57
Maksim 53, 88
Malcolm MacDonald 417
Malta Köşkü 75
Mandalay 152
Mangalcıyan Efendi (Kuyumcu) 79
Manisa 208
Manuk Efendi (Emniyet Sandığı muhammini) 158
Mardin 212
Margaret Young 51
Margosyan 162
Mari Vera Gazorosyan 115
Marie Antoinette 24
Marina di Pisa 68
Mario Serra: 9, 13, 34, 35, 37, 52, 54, 55, 56, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 113, 114, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 137, 140, 141, 244, 275, 276, 279, 280, 365, 374, 406, 407, 411
Maslak Kasrı 27
Matariye 164
Mathilde (Prenses) 165
Mavi Gece 83
Mavyan 114
Maximillian Schell 237
Mecidiye Camii 101
Mecidiye Kapısı 55, 117
Meclis-i Vükelâ 159, 413
Medici Ailesi 151
Medine 168
Medine Emanetleri 168, 171, 183, 184, 246, 314, 326, 415
Medresetü'l-Kudât 46
Mefruşat Deposu 33, 34
Mehmed Ali Bey (Yıldız Belediye Gazinosu Komiseri) 77, 406, 408
Mehmed Bülend 114
Mehmed Çavuş 136
Mehmed Fehmi Efendi 173
Mehmed Halid Bey 114, 115
Mehmed Nuri 115
Mehmed Said Dede 140
Mehmed Tahir Bey 233
Mehmed Tayfun (Şefik Hüsnü) 94
Mehmet Akmansu 235

Mehmet Sürenkök 208
Mekki Said Esen 202, 203, 204, 208, 209
Melina Mercouri 237
Merasim Dairesi 30, 33, 35, 74, 131, 370, 371, 374
Merasim Köşkü, Merasim Kasrı 30, 33, 35, 52, 54, 55, 56, 64, 74, 75, 116, 130, 131, 136, 360, 361, 363, 370, 371, 374
Mercan Altunyan ve çetesi 108, 110, 111, 112, 113, 410
Mercantile Bank 152
Merkez Bankası (Cumhuriyet Merkez Bankası) 12, 38, 39, 40, 195, 196, 200, 202, 203, 205, 207, 210, 212, 213, 214, 215, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 235, 245, 338, 388, 389, 390, 391, 392, 393
Mersin 125
Mesudiye Zırhlısı 69
Mete Akyol 413
Meyer 162
Meyzi Baran 13
Mıgırdıç Hancıyan 32, 198, 243, 259, 260
Mısır 22, 60, 78, 79, 100, 133, 134, 153
Mısır Hıdivi 67
Midhat Bey 120
Mihailof 115
Mihrimah Valide Sultan 63
Mikloş de Rapasi, Miklon 86, 87, 89
Milletler Cemiyeti 67
Millî Emlâk Müdürlüğü 30, 223, 389, 393
Millî Resim ve Heykel Galerisi 227
Millî Saraylar İdaresi 27, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 65, 74, 96, 184, 195, 196, 199, 201, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 243, 254, 258, 262, 338, 388, 389, 390, 391, 392, 403, 405, 406
Mimar Kemaleddin Bey 42, 46
Mimar Sinan 172
Mişel 114
Mişon Montiyan Efendi 154, 164
Mithat Atabay 407, 411
Moda Klübü 131
Mogok 152
Monte Carlo 57, 58, 59, 62, 72, 81, 82, 99, 105, 131, 132, 133, 134, 307, 360, 363, 364, 407
Montreaux Andlaşması 70
Moskova 25, 94, 112, 150, 151, 410
Moskova Büyükelçiliği 34
Moskoviç (Moskovit-klüp) 85, 86
Mösyö Beya 114
Mösyö Harun 114
Mösyö Kohen 243, 255
Mösyö Leyboviç 114, 115
Muammer Cavid Bey (Başkomiser) 110, 112, 113
Muhammed el-Cîb (Ömer Fevzi) 40, 41
Muhammet Safi 14
Muharrem 171
Muhiddin Bahâ Pars 70, 71
Muhiddin Bey (Muhiddin Üstündağ, İstanbul Belediye Reisi) 51, 53, 76, 84, 91, 99, 105, 120, 368, 406
Muhsin Rıfat 96
Muhtar Bedii Bey (Boksör) 114, 115, 123
Mukaddes Emanetler 167, 170
Murad (Sultan, Beşinci) 135, 138
Murad (Sultan, Dördüncü) 63, 398
Murad (Sultan, İkinci) 26
Muradiye Köşkü 4, 29, 250
Murat Çulcu 410
Musahip Abdi Bey 139
Musahipler ve Bekçiler Dairesi 34
Mustafa Bey 171
Mustafa Hikmet 114
Mustafa Lütfi Bey (Enderun Üçüncü Kâtibi) 173
Mustafa Zeren 208, 389
Musul 67
Muzaffer Kurbanoğlu 208
Mümtaz (Doktor mülazım) 94
Mümtaz Faik Fenik 208
Münir Bey (Gişe memuru) 79

N

Naci Sadullah 131
Nadir Ağa 156, 157
Nadir Eserler Kütüphanesi 8, 45, 46
Nail Bey (Maliye Nazırı) 13, 160, 244, 289
Nail Gidel 209, 213
Namık İsmail 42, 96
Namık Kemal Savun 213
Napoleon (Üçüncü) 149
Napoleon Bonapart 24
Napoli Körfezi 68
Nara Burnu 126
Nâzım Bey (Doktor Nâzım) 93
Nâzım Bey (Savcı Yardımcısı) 110
Nâzım Önen 215, 216, 222, 388
Nazif Bey (İstanbul Savcısı) 36, 100, 101, 103, 122
Nazire İsmail 55
Nazlı Tlabar 208
Nebizade Hamdi Bey (Ahmed Hamdi Ülkümen) 175, 176, 178, 247, 378, 381, 382, 383, 386, 415, 416
Necati Bey (Maarif Vekili) 42
Necdet İşli 44, 406
Nemrut Mustafa Paşa 156
New York 149, 152, 153, 194, 307, 403
New York Times 41, 42, 72, 134, 405, 406, 407, 408, 411, 412, 413, 414, 417
Nice 62, 72, 193, 360, 363, 364
Nicolas de Rapasi 84, 85, 86, 87, 92
Niğde 167, 199, 200
Nikoğos Balyan 138
Nikola (Çar, Birinci) 150, 151
Nil Nehri 60
Nisim Rozanès 36
Nişantaşı 79
Niyazi Kutay 208
Nizam Payzın 208
Nodiçyan 114
Norveç 20
Notre-Dame Katedrali 24
Numan Baba 136

Nurettin Başaran 208
Nuri (Elektrikçi) 94
Nuri Bey (Kerbelâ milletvekili) 156, 252
Nurullah Esat Sümer 217, 391

O

Oliver Cromwell 147
Oniki Adalar 67, 68
Onnik Potosyan 114
Orhan Nuri 432
Orosdi-Back 159
Ortaköy 27, 63, 75, 111, 142, 359
Osman (Sultan) 44
Osman Akandere 412
Osman Fuad Efendi 29, 141, 241
Osman Hamdi Bey 181
Osman Nuri Göver 221
Osman Ratib 98
Osmanbey 81
Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanî 154, 159, 160, 161, 162, 163, 186, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 413
Ovarbalin 115

Ö

Ömer Faruk Efendi 141
Ömer İnönü 232
Ömer Lütfi Bey (Hâkim) 122
Özcan Yeniçeri 403

P

Pamir Dağları 108
Paris 8, 10, 12, 13, 24, 35, 36, 60, 70, 132, 134, 147, 149, 150, 153, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 177, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 194, 198, 212, 244, 245, 286, 288, 289, 290, 298, 307, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 397, 412, 419
Paris Belediyesi Laboratuvarı 185, 186, 189
Paris Büyükelçiliği 16, 166
Paris Komünü 7
Park Oteli 432
Parkotel Köşkü 39, 228
Paul (Rus Çarı Birinci) 150, 151
Paul Bolo 67
Paul Bonatz 142
Paulme 162
Pavri Mayo 123
Pedro 114
Peleng-i Derya 69
Pembe Köşk 232
Pera Palas 80
Pertev Paşa 53
Peşte 51, 85, 86
Peter Ustinov 237
Petit-Augustins Kilisesi 25
Petrograd 178, 185
Peya 114
Philadelphia 193, 194
Philip (Prens) 229
Philippe Berthelot 188, 344
Pietro Canonica (Heykeltraş) 66, 97
Piyade Küçük Zabit Mektebi 75
Piyer Loti 62, 364
Piyer Vovitof (General) 85
Polis Mektebi 37
Pollack 162
Polonya 20, 199
Popincourt Sokağı 188
Portekiz 57
Potsdam 58
Poyrazköy 126
Prag 31
Pula 68

Q

Quai d'Orsay 13
Quirinale Sarayı 12

R

Rafael Morya 114
Rakım Ziyaoğlu 407, 408
Ramazan Minder 47
Ramsay MacDonald 186, 417
Raoul Blum 162
Rasafet Apartmanı 108
Rasim Bey (Kontrol memuru) 184
Rasim Bey 94
Rasim Efendi 254
Rasputin 150
Ratib Paşa 78, 79
Rauf Orbay 28, 168, 170, 171, 173, 245, 291
Raymond Brugére 131, 246, 349
Rebiî 114
Recep Peker 174, 399
Recep Zühdü Soyak 90, 91, 92, 93, 109, 120, 367, 368, 369
Ref'i Cevad Ulunay 206, 216
Refet Bele 169, 171, 245, 293
Refet Sezen 208
Refia Sultan
Refik Bey (Enderun Hazinesi Kethüdası) 4, 170, 171, 172, 173, 174, 182, 183, 184, 190, 219, 294, 295, 296, 337, 389, 394, 395, 396, 416
Refik Halid Karay 132
Refik Koraltan 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 211, 212, 218, 220, 389,
Refik Paşa 155
Remzi Sanbar 143
Rena İpsilanti 115
Reşad (Sultan) 64, 157, 159, 160, 164, 168, 244, 283, 284, 286, 395, 399
Reşad Ekrem Koçu 140, 411
Reşad Paşa (Doktor) 219
Reşid Matran 164, 165
Rıfat Coşkuntür 136
Rıza (Hazinede görevli) 171
Rıza Nur 174
Rıza Paşazade Celâl Bey 89
Riccardo Mandelli 12, 13, 406, 407
Rita Hayworth 133

Rize 26, 181
Robert Linzeler 13, 36, 159, 160, 161, 162, 163, 185, 186, 188, 189, 191, 210, 223, 244, 246, 287, 289, 290, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 389, 390, 413
Robespierre 24
Rodos 72
Rodrigues 162
Roger Blum 162
Roger Maugras 192, 353, 354
Rom Landau 20
Roma 60, 68, 153
Romanof Hanedanı, Romanoflar 149, 150, 151, 178, 185
Romanya 20
Romeu 162
Rona Senaliti 114
Roseneau 162
Rosenthal 162
Rubin 162
Rumeli 64, 131, 157, 226
Rusya 7, 12, 25, 85, 94, 149, 150, 151, 188, 345
Rükneddin Nasuhioğlu 208, 218

S

Sabahaddin Sönmez 208
Sabit Arıca 213
Sabri Efendi 94
Sadeddin Kaynak 98
Sadi Irmak Hükümeti 234
Sadi Rıza Dağ 119, 120, 127
Saint Denis Bazilikası 25
Sainte-Chapelle 25
Sait Ergin 213
Salâhaddin Odabaşıoğlu 204, 208, 213, 217
Salih Bozok 224
Salih Fuad Keçeci 208, 209, 211, 218, 219
Saltanat Arabaları Dairesi 238
Samet Ağaoğlu 208
Samuel Saduk 114
San Georgino 68
San Remo 93, 219, 419
Sanayî-i Nefise Encümeni 41, 42
Sanbar Development Corp. 144
Sancak-ı Şerif 170
Sarah Abrevaya Stein 417
Sarayburnu 97
Saraylar Komisyonu Riyaseti 62, 272
Sarı Köşk 45
Sarıhan 199
Sarıyer Hastahanesi 126
Sarkis Balyan 138
Sarzana Hapishanesi 128
Sedat Baran 208, 211
Sedat Hakkı Eldem 142
Sefer Turan 14, 414
Selâhaddin Âdil Paşa 170
Selâhaddin Bey (Savcı Yardımcısı) 101, 110
Selâhaddin Efendi (Şehzade) 75
Selânik 13, 64, 126, 154, 157
Selim (Sultan, İkinci) 44
Selim (Sultan, Üçüncü) 17, 63, 139
Selim Ragıp Emeç 208
Selim Sırrı Tarcan 83
Selma Hanım 89
Selma Hanımsultan 135
Semih Eryıldız 406
Servetseza Kadınefendi 158
Sevr 30, 197
Seyfeddin Efendi (Şehzade) 158
Seyfi Oran 203, 204
Seyhan 145, 216, 222, 232, 388
Seyrisefâin İdaresi 37
Sezai Bey (Millî Saraylar İdaresi Müdürü) 65, 75, 162, 184, 391, 406, 413
Seze Sokağı 160
Sıddık Sami Onar 127
Sıvacıyan 162
Sigalas (Osmanlı Bankası Müdür Yardımcısı) 162
Siirt 104, 178
Simon 78
Simplon Ekspresi 86
Sinan Bey 238
Sinan Tekelioğlu 145, 216, 222, 224, 225, 232, 388
Sinop 90, 120, 174, 367
Sipahi Ocağı 131
Sirkeci 95
Sisam Adası 109
Sisi (İmparatoriçe) 58
Sivas 199
Soğuk Çeşme 26
Sorbonne Üniversitesi 416
Sotheby 153
Sovyet Devrimi, Sovyet İhtilâli 23, 149, 178
Sovyet Finans Komitesi 149
Sovyet Konsolosluğu 111
Soyadı Kanunu 18
Spanier 162
Stalin 149
Stettiner 162
Stewart Safiri 148
Stichkine 162
Sultanahmet 29, 40, 42, 377
Sultanahmet Adliyesi 119
Sultanahmet Camii 26, 41, 41, 42, 43
Sultanahmet Cezaevi 108
Sultanahmet Hamamı 108
Sultanahmet Sulh Ceza Mahkemesi 114, 118
Suriye 23, 363
Suudi Arabistan 220
Süleyman Bey 1714
Süleyman Demirel 7, 166
Süleyman Sami Bey (İstanbul Valisi) 53
Süleymaniye 46
Süleymaniye Camii 18
Süreyya Oral 208
Sydney 408
Syracuse 20

Ş

Şaban Bey (Hıdiv Bankası Müdürü) 99, 100, 277, 278
Şadi Celâl 114, 115

Şah İsmail 169, 176, 190, 215, 230, 395, 396
Şakir Efendi 94
Şale, Şale Köşkü 12, 13, 33, 45, 52, 62, 63, 64, 66, 71, 74, 77, 82, 89, 101, 103, 132, 135, 140
Şarklı İsrailliler Kültür Birliği 188
Şebçerağ 40, 218, 220, 321, 329, 339
Şefik Hüsnü 94, 122
Şeker İnhisarı İdaresi 36
Şemseddin Bey (Mimar) 142
Şerafettin Hadeş 137
Şevket Süreyya Aydemir 94
Şevket Turgut Paşa 154
Şeyh Said 93
Şinek 114
Şirazi Emil Mesulan 114
Şişli 155
Şivekâr (Prenses) 55, 79
Şükrü Kaya 53, 141
Şükrü Saracoğlu 43, 44, 182, 186, 217, 391

T

Tabiat Müzesi 34
Tahir Paşa (Tüfekçibaşı) 158
Tahran 34
Tahsin Öz 174, 184, 189, 190, 204, 207, 222, 223, 224, 230, 234, 247, 314, 315, 325, 338, 389, 394, 396, 397, 398, 415, 416, 417, 418, 419
Takrîr-i Sükûn Kanunu 93
Taksim 41, 130, 377, 406
Taksim Kulübü 80
Taksim Merkezi 96
Taksim Meydanı 66, 97
Talimhane Köşkü 63
Talmud Torah Okulu 188
Tarikat-ı Salâhiye 219
Taşoda 154
Temenya 30
Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası 93
Tevfik Bey (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri) 141, 259
Tevfik İleri 212, 230
Tevfik Oktay (Hazine Başveznedarı) 213
Tevfik Paşa (Sadrazam) 156, 168
Tevfik Rüştü Bey 91, 368
Tevhid-i Tedrisat Kanunu 17
Tevrat 25
Thibaw Min 152
Thomas Cook 60, 149
Ticaret ve Sanayi Bankası 100, 124, 125, 127
Tiffany&Co. 149
Tiran 31
Tiyatro Sokağı 108
Tokatlıyan Oteli 83
Tokyo 31
Tophane Kasrı 27
Topkapı Hançeri 237
Topkapı, Topkapı Sarayı, müzesi, hazinesi 3, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 45, 60, 65, 111, 134, 138, 144, 147, 156, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 215, 217, 218, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 243, 244, 245, 246, 247, 291, 292, 295, 296, 298, 314, 337, 338, 342, 378, 379, 380, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 397, 399, 404, 415, 419, 421, 422, 435
Torino 12, 406
Toskana 68
Trablusgarp 167
Trabzon 30, 175, 176
Trieste 68, 69
Triumph zırhlısı 69
Tuileries Sarayı 25
Tunus 60
Turgut Reis Zırhlısı 69
Turkuvaz Klüpleri 88
Turkuvaz Lokantası 84
Türk Ocağı 95
Türk Silâhlı Kuvvetleri 201, 336
Türk Ticaret ve Sanayi Bankası 127
Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis 17, 18, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 43, 44, 55, 64, 65, 70, 71, 74, 90, 91, 96, 139, 145, 159, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 181, 186, 187, 189, 191, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 243, 247, 252, 257, 283, 284, 285, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 361, 367, 368, 370, 387, 388, 389, 390, 394, 399, 403, 404, 405, 411, 413, 416, 421, 422, 431, 436
Türkiye Merkez Komitesi 94

U

Ulu Cami 199
Umut Dere 408

V

Vahan 110
Vahideddin (Sultan) 8, 9, 17, 30, 52, 62, 64, 93, 169, 170, 219, 359, 362
Vakıflar Umum Müdürlüğü 38
Valinerovis 115
Vânık Bey (Avukat) 79
Van Cleef&Arpels 198, 245, 306, 307
Vanlı Kâzım 94
Varna 85
Varşova 31
Vasıf Bey (Amiral) 140, 182
Vatarberg 115
Vatikan 67
Vedat Nedim Tör 94
Veliahd Dairesi 33, 36
Veliefendi Çayırı 133
Vichy 62, 364
Victoria (İngiltere Kraliçesi) 152
Villa Nobel 219

Viribus Unitis 68
Vivet Kanetti 13, 413
Viyana 22, 58, 60, 84, 85, 151
Viyana Kahvesi 84, 88
Vuçino (Italyan hukukçu) 127
Vulford 140

W

Wilhelm (Almanya İmparatoru, İkinci) 47, 58, 64, 197, 360, 361
Will Durant 403
Windsor Şatosu 74

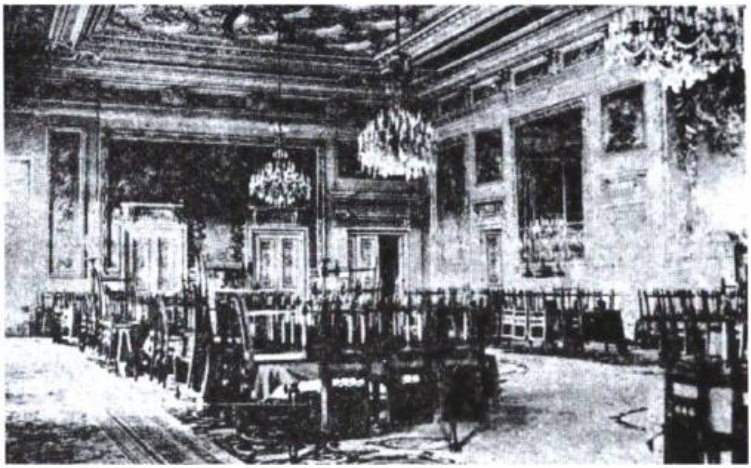
Y

Yahuda (Kral) 24
Yalova 27, 37, 39, 228, 229
Yalova Kaplıcaları 37
Yâveran Dairesi 63
Yavuz Sultan Selim 215
Yedi-Sekiz Hasan Paşa 138
Yedikule 111
Yemen 23, 40
Yeni Köşk 63, 75
Yeni Saray 26
Yıldız Sarayı, parkı, bahçeleri, kumarhanesi, tiyatrosu: 4, 5, 9, 11, 12, 13, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 45, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 143, 144, 154, 155, 156, 157, 158, 163, 164, 165, 173, 178, 179, 197, 219, 243, 244, 246, 250, 252, 261, 262, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 373, 375, 376, 377, 386, 387, 397, 406, 407, 409, 410, 412
Yorgo Yanopolo 115
Yugoslavya 20
Yunanistan 20, 134
Yunus Nadi 177, 178, 179, 247, 381, 386, 387, 416
Yusuf Bey 171
Yüksek Başbakanlık Divanı 216
Yüksek Ziraat Mektebi 30, 31, 141

Z

Zal Mahmud Camii 239
Zekeriya Bey 171, 183
Zekeriya Türkmen 412
Zeki Bey 219
Zekiye Sultan Kasrı 27
Zeynelzade Ali Bey 115
Ziraat Bankası 178, 382
Ziraat Müzesi 30, 31, 141, 243, 253
Ziraat Vekâleti 34, 249
Zita (İmparatoriçe) 151
Ziya Kayla 235
Ziya Payzın 403
Ziya Termen 230
Zonguldak 122
Zoreyian 162

ALBÜM

Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nün kumarhane yapılan büyük salonu (üstte ve altta).

Şale Köşkü'ndeki salonlardan biri de klüp hâline getirilmişti.

Büyük salonda
açılan kumarhane.

Mario Serra.

Yıldız Kumarhanesi'nin açılış gecesi ilk ruleti çeviren Dahiliye Vekili Cemil Bey (Uybadın).

İstanbul Belediye Reisi Muhiddin Bey (Üstündağ).

İstanbul'daki Macar Büyükelçiliği'nin 12 Ekim 1927'de kumar yüzünden intihar eden başkâtibi Nicolas de Rapasi.

Nicolas de Rapasi'yi Yıldız'da yüksek oynamaya teşvik ettiği iddia edilen ve Mario Serra için çalıştığı söylenen sevgilisi Keti Vivanova,

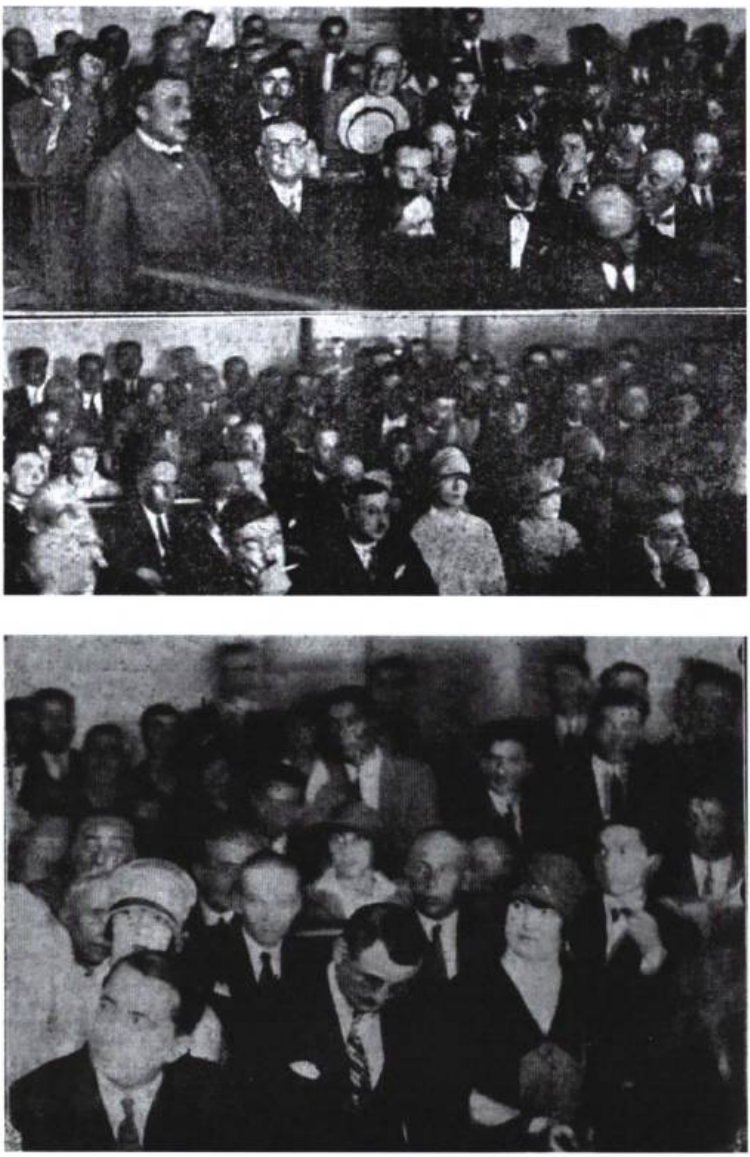
Nicolas de Rapasi'nin intiharının ardından sonra Milliyet'te 15 Ekim 1927'de yayınlanan karikatür: "Yıldız Kumarhanesi'ndeki faciadan sonra... Kumarhanenin duvarlarını tezyîn eylemesi (süslemesi) lâzım gelen bir levha".

Yıldız'da herşeyini kaybetmesi üzerine intihar eden subay Hulûsi Bey, hanımı Selma ile.

Macar diplomatın intiharından snra 17 Ekim 1926'da Papağan'da yayınlanan karikatür: "Yıldız'da ilk kurban!". Karikatürün üst tarafındaki yıldızın içerisinde, Mario Serra ile gazinonun açılış sözleşmesini imzalayan ve daha sonra istifa edip kumarhaneyi işleten şirketin yönetim kurulu üyesi olan İstanbul'un eski Belediye Başkanı Operatör Emin Bey (Erkul) var.

Yıldız Kumarhanesi'nin kapatılışı sırasında gazinoda bulunan İstanbul sosyetesinin çoğu gayrımüslim olan mensupları, Sultanahmet Adliyesi'nde hâkim karşısında. Alttaki fotoğrafta altta en soldaki kişi, Mario Serra'dır.

Yıldız Kumarhanesi'ni soyacağı iddia edilen Mercan Altunyan, Resafet Apartmanı'nda 14 Eylül 1927 akşamı polisle girip yaralandığı çatışmadan sonra kaldırıldığı hastahanede.

Polis, Mercan Altunyan çetesinin Resafet Apartmanı'ndaki çatışmada yaralı olarak yakaladığı mensuplarını götürüyor.

Yıldız Kumarhanesi ve kumarhanenin müsteciri Mario Serra hakkında basında çıkan bazı karikatürler: *"Her ay kazandığı yüz bin liranın üstünde iyi bir saltanat kuran Mario Serra, matbuatın hücumu karşısında... Maryo Serra: -Nafile, yorulmayınız efendiler! Selefim Abdülhamid gibi, Yıldız'a otuz sene aynı saltanatı süreceğim"* (Akbaba, 6 Ekim 1926).

Bir başka karikatür: *"Abdülhamid'in rûhu: -Oh...ne âlâ, burada hâlâ benim tarz-ı idarem hüküm sürüyor!"* (Akbaba, 18 Ekim 1926).

Akbaba, 30 Eylül 1926'da yayınladığı bu karikatürde kumarhaneyi işleten şirketin yönetim kurulu üyesi olan İstanbul'un eski Belediye Başkanı Operatör Emin Bey'e yer vermiş.

31 Mart hadisesinden sonra Yıldız Sarayı'na giren Selânik Jandarma Alayı'nın subayları Çit Kasrı'nın önünde.

Selânik Jandarma Alayı'nın subayları ve Yıldız Sarayı'nın haremağaları ile beraber.

31 Mart hadisesinin ardından Yıldız Sarayı'ndaki resmî daireler mühürleniyor.

Sovyetler'in Londra'daki Christie mezat salonunda 16 Mart 1927'de müzayedeye koydukları Romanof dönemi Rusyası'na ait 124 parça devlet mücevherinin satış kataloğu. Bu satış, Osmanlı mücevherlerinin elden çıkartılması konusunda Türkiye'ye ilham vermişti.

CATALOGUE

OF

AN IMPORTANT ASSEMBLAGE OF

MAGNIFICENT JEWELLERY

Mostly dating from the 18th Century

WHICH FORMED PART OF

The Russian State Jewels

And which have been purchased by a Syndicate
in this Country

They are now Sold in order to close the
Partnership Account

WHICH

Will be Sold by Auction by

MESSRS. CHRISTIE, MANSON & WOODS

AT THEIR GREAT ROOMS

8 KING STREET, ST. JAMES'S SQUARE
LONDON

On WEDNESDAY, MARCH 16, 1927

AT ONE O'CLOCK PRECISELY

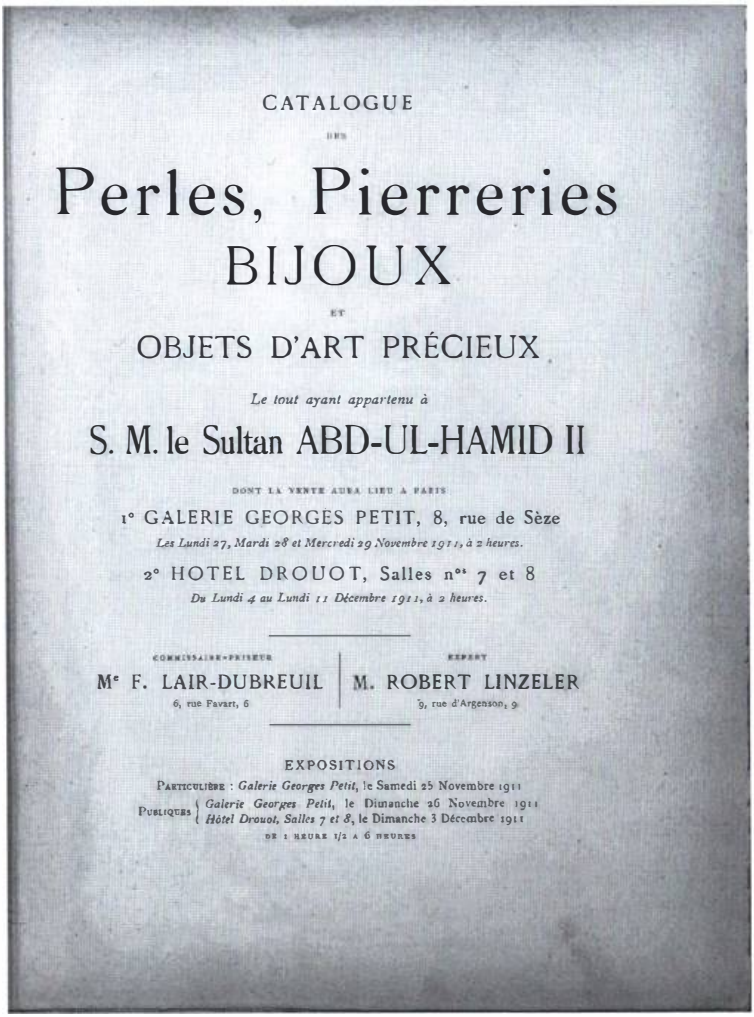
May be viewed Two Days preceding, and Catalogues had, at Messrs. CHRISTIE, MANSON AND WOODS' Offices, 8 *King Street, St. James's Square, London, S.W.1*

Londra'da mezatla satılan Romanof mücevherleri arasında Çariçe İkinci Katerina'ya ait olduğu söylenen ve Rusya'nın son çariçesi Aleksandra'nın 1894'te son çar Nikola ile düğününde taktığı bu düğün tâcı da vardı. Taç şu anda ABD'de, Washington'daki Hillwood Malikânesi Müzesi'nde bulunuyor.

Sultan Abdülhamid'e ait mücevherlerin Avrupa'da satılmasına karar verilmesinin ardından İstanbul'a davet edilen Avrupalı bir uzmana mücevherlerin fiyat takdiri yaptırılıyor.

CATALOGUE

DES

Perles, Pierreries
BIJOUX

ET

OBJETS D'ART PRÉCIEUX

Le tout ayant appartenu à

S. M. le Sultan ABD-UL-HAMID II

DONT LA VENTE AURA LIEU A PARIS

1° GALERIE GEORGES PETIT, 8, rue de Sèze

Les Lundi 27, Mardi 28 et Mercredi 29 Novembre 1911, à 2 heures.

2° HOTEL DROUOT, Salles nos 7 et 8

Du Lundi 4 au Lundi 11 Décembre 1911, à 2 heures.

COMMISSAIRE-PRISEUR

Me F. LAIR-DUBREUIL

6, rue Favart, 6

EXPERT

M. ROBERT LINZELER

9, rue d'Argenson, 9

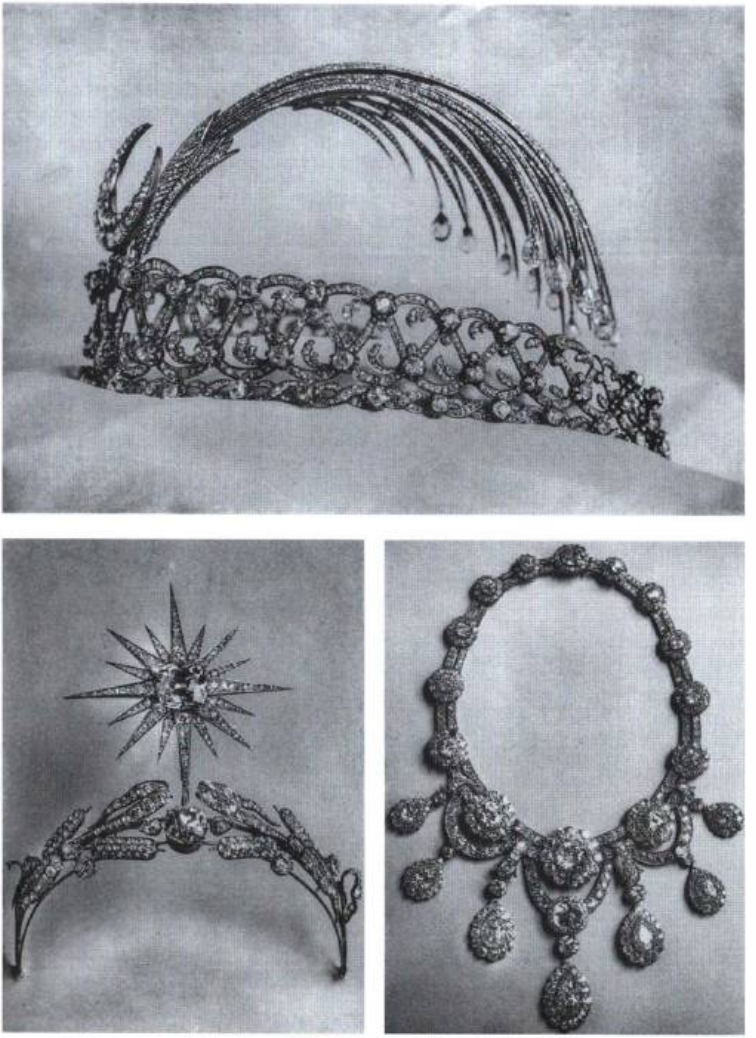
EXPOSITIONS

PARTICULIÈRE : *Galerie Georges Petit*, le Samedi 25 Novembre 1911

PUBLIQUES { *Galerie Georges Petit*, le Dimanche 26 Novembre 1911
Hôtel Drouot, Salles 7 et 8, le Dimanche 3 Décembre 1911

DE 1 HEURE 1/2 A 6 HEURES

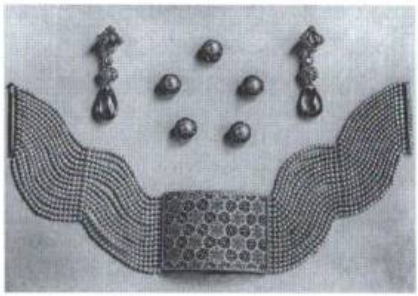
Sultan Abdülhamid'in Paris'te 1911'de iki parti hâlinde mezatla satılan mücevherlerinin satış kataloğu.

Abdülhamid'in Paris'te satılan mücevherinden bazıları:
Büyük diadem (üstte), diaem (ortada) ve pırlantalı kolye (altta).

Abdülhamid'in satılan mücevherlerinden bazıları: "*Tasma*" modeli kolye (üstte solda), pırlanta kolye (sağda), zümrüt broş (sağda ortada), pırlanta küpeler (sağda, broşun iki yanında), pırlantalı ve incili bir başka "*tasma*" kolye (altta), zümrüt küpeler (altta, kolyenin üzerinde iki yanda) ve farklı renklerde beş adet inci düğme (altta, kolyenin üzerinde).

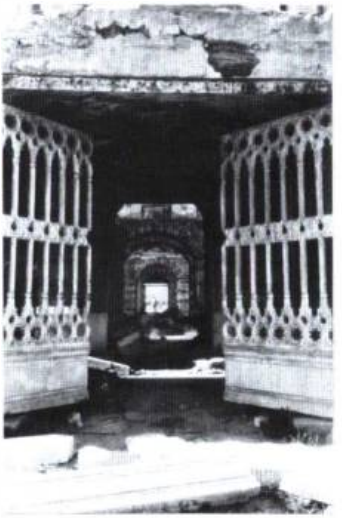

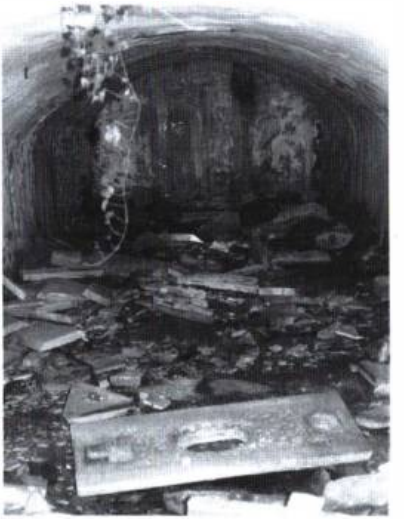
Fransa'da "Mezat komiserlerinin prensi" diye bilinen ve Abdülhamid'in mücevherlerinin Paris'teki satışında mezat komiserliği yapan Fernand Lair-Dubreuil.

Fransa'nın önce gelen sanat eseri tüccarlarından olan, Fransız empresyonist resminin güçlenmesini sağlayan galericilerin başında gelen ve Sultan Abdülhamid'in mücevherlerinin satıldığı mezatı idare eden George Petit.

Çırağan Sarayı'nda, Mevlevî kabirlerinin bulunduğu dehlize uzanan yol.

Kabirler, nakilden önce bu vaziyette idi.

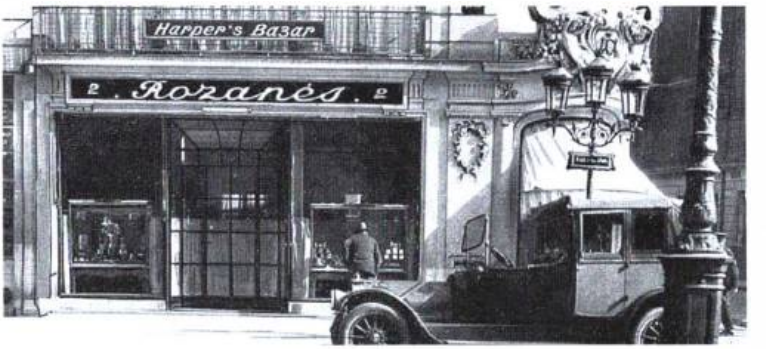
1980'lerin sonunda, Çırağan Sarayı'nda inşaatın başlamasının ardından Mevlevîler'in kabirleri ve mezartaşları Galata Mevlevîhanesi'ne nakledildiyor.

Sultan Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanesi.

Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanenin İstanbul Üniversitesi'ne devredilmesinden uzun seneler sonra, 28 Şubat döneminde son derece kıymetli kitaplardan bazıları kolilere doldurulup böyle depoya kaldırıldılar veya çöpe atıldılar!

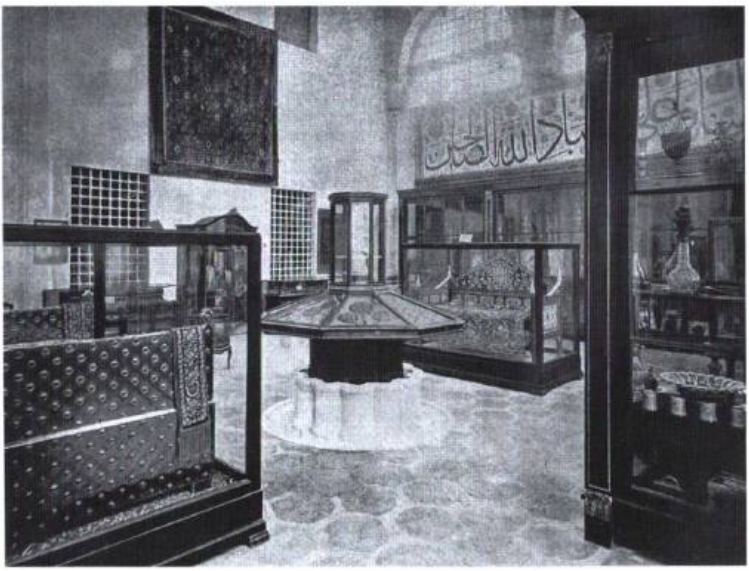
Türkiye'nin 1927'de Topkapı Sarayı'ndaki bazı mücevherleri mezatla satması için teklif götürdüğü İstanbul asıllı Fransız mücevherci Nissim Rozanès'in Paris'te, Rue de la Paix'deki mağazası.

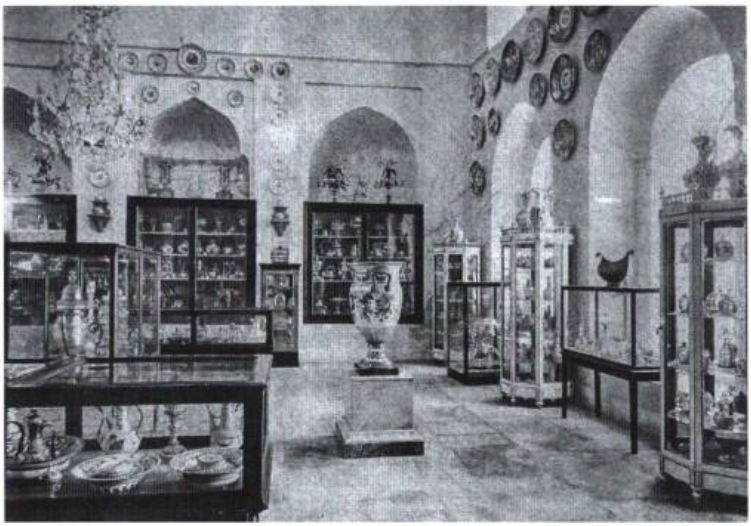
Fransa'nın 1927'de Türkiye maslahatgüzarı olan Raymond Brugére. Brugére, mücevherlerin satışı teşebbüsü konusunda ile alâkadar olmuştu.

Fransız Dışişleri Bakanlığı'na 1928'de *"Sultan Abdülhamid'in vârislerinin mücevherler üzerinde hak sahibi olmadıkları"* raporunu veren milletlerarası hukuk uzmanı Henri Fromagèot, Lozan görüşmelerine de Fransız delegasyonunun hukuk danışmanı olarak katılmıştı.

Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen hazinedeki en önemli eserlerin Ankara'ya götürülmesinden sonra, Hazine Dairesi'nin üçüncü salonunda taşınamayan tahtlar ve birkaç parça gümüş ile cam ve porselen obje kalmıştı.

Hazinenin Ankara'ya götürülmesinden sonra, Topkapı Sarayı'ndaki Hazine Dairesi'nin Gümüş ve Billur Salonu'nda kalan ve teşhire konan objeler.

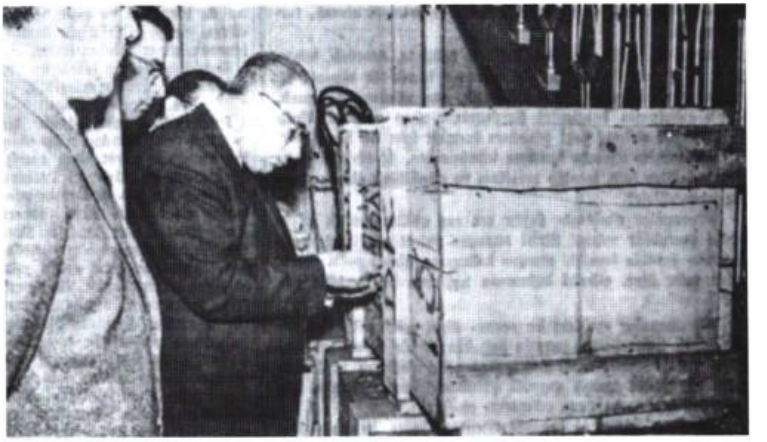

Topkapı Sarayı'nın 24 yıl boyunca müdürlüğünü yapan Tahsin Öz.

1927'de Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen, satılması için girişimlerde bulunulan, satılamayınca da senelerce kasalarda kilitli kalan mücevherlerden ve Fahreddin Paşa'nın getirdiği Medine Emanetleri'nden bazıları: Kaşıkçı Elması (altta solda), Hazreti Muhammed'in türbesinden getirilen Şebçerağ elması (altta sağda) ve yine Medine'den getirilen murassa askı (en sağda).

1951 Mayıs'ında, Maliye Bakanlığı'nın mahzenindeki kasalarda bulunan mücevher sandıklarının açılışından enstantaneler: Açılış öncesi, kasaların mühürleri kontrol ediliyor.

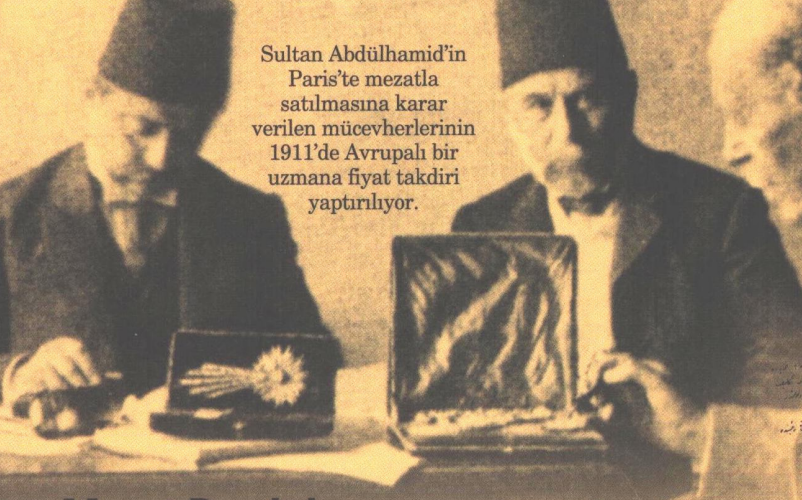

Meclis'in Hesapları İnceleme Komisyonu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Salih Fuad Keçeci (ortada), Maliye Bakanı Hasan Polatkan (sağda), Maliye, Hazine ve Meclis yetkilileri bir sandıktan çıkan mücevherlerin başında.

1951 Mayıs'ında, Maliye Bakanlığı'nın mahzenindeki kasalardan çıkan hazineler basına gösteriliyor (üstte ve altta.)

Sultan Abdülhamid'in Paris'te mezatla satılmasına karar verilen mücevherlerinin 1911'de Avrupalı bir uzmana fiyat takdiri yaptırılıyor.

Murat Bardakçı

Reddimiras

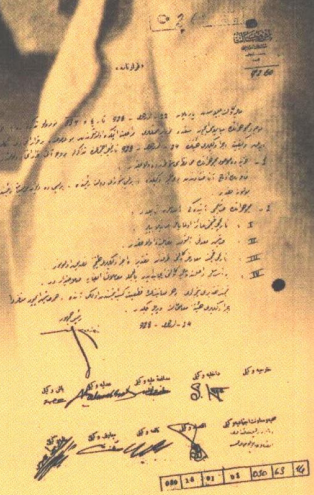
Reddimiras, mirasın çeşitli düşünceler ve endişeler sebebi ile kabul edilmeyip geri çevrilmesidir ve sadece şahıslar değil, devletler de reddimiras yapabilirler...

İhtilâl yahut inkılâp geçiren hemen her memlekette iktidara gelen yeni rejim önceki rejimden daha mükemmel olduğunu göstermek ve kendini meşrulaştırmak maksadıyla geçmişi suçlayıcı yahut küçük düşürücü propagandalar yürütmüş; eski devrin uygulamalarını, hatıralarını, objelerini ve hattâ binalarını küçümseyip kötülemiştir.

Tarihte bunun birçok örneği vardır...

Reddimiras, Cumhuriyet'in ilânından sonra Türkiye'de de yaşandı ve bazı alanlarda hâlâ devam ediyor...

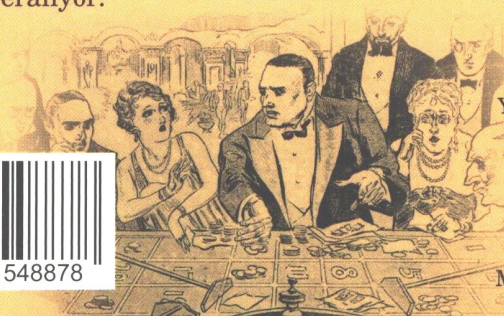
Bu kitapta Cumhuriyet'in ilk senelerindeki iki önemli reddimirasın, Yıldız Sarayı'nın bir bölümünün 1926'da kumarhane hâline getirilmesi ile 1927'de başta Topkapı Sarayı'ndakiler olmak üzere hazine eşyasının Fransa'da mezatla satışa çıkartılması girişiminin ayrıntıları yeralıyor.

Osmanlı mücevherlerinin satış şartları hakkında 24 Ekim 1928'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı.

23 Şubat 1927'de Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya götürülen hazinenin ve Medine Emanetleri'nin listesi.

Yıldız Kumarhanesi hakkında 29 Eylül 1927'de bir dergide yayınlanan çizim (solda) ve kumarhanenin müsteciri İtalyan işadamı Mario Serra (sağda).

9 786257 548878